

A R K I V
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT AV STATS BIDRAG FRÅN
SVERIGE, DANMARK OCH NORGE

GENOM

EMIL OLSON

UNDER MEDVÄRKAN AV

JOHS. BRØNDUM-NIELSEN VERNER DAHLERUP
OTTO VON FRIESEN JÓN HELGASON EVALD LIDÉN
MAGNUS OLSEN DIDRIK ARUP SEIP ELIAS WESSÉN

FEMTIOTREDJE BANDET.

TREDJE FÖLJDEN.

NIONDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1937.

I N N E H Å L L.

Wilh. Norlind, Bibliografi för år 1935	1
H. Elovson, Fallande alexandriner	28
Björn Sigfússon, Ingólfsþáttur í Víga-Glúms sögu	62
Erik Noreen, Fsv. <i>-biøren</i> 'björn', <i>skaren</i> 'skarn' etc. och vårdskrivaren i Stockholm Hans Femerlings 54-åriga verk- samhet	70
Nat. Lindqvist, Anmälan av »C. G. Tengström, Studier över sydbohusslänska inkolentnamn»	80
Valter Jansson, Anmälan av »Germanska namnstudier till- ägnade Evald Lidén den 3 oktober 1932»	84
Nat. Beckman, Anmälan av »Otto Sigfrid Reuter, Germa- nische Himmelskunde»	94
Anne Holtzmark, Anmälan av »Hugo Pipping, Nya bidrag till eddametrikern»	102
E. A. Kock, Anmälan av »Walter Berendsohn, Zur Vorge- schichte des 'Beowulf'»	105
—————	
Magnus Olsen, Den förste grammatiske avhandling	109
Arthur Nordén, Magiska runinskrifter	147
K. G. Ljunggren, Anteckningar till Skirnismál och Rígsþula	190
Arnold Nordling, Runskriftens ursprung	233
K. G. Ljunggren, Några anmärkningar till tolkningarna av Setre-kammens runinskrifter	285
Otto Höfler, Rudolf Much	296
G. Franzén, Anmälan av »Danmarks Stednavne» Nr. 5 o. Nr. 6 (= »Sønderjyske Stednavne» III och IV)	299
Anne Holtzmark, Anmälan av »Jón Helgason, Norrøn lit- teraturhistorie»	303

Sixten Belfrage, Anmälan av »Nils Svanberg, Verner von Heidenstam och Gustaf Fröding. Två kapitel om nittitalets stil»	308
Arne Häggqvist, Anmälan av »Nils Svanberg, Svensk stilistik, En handbok för stilhistoriska studier»	318

Karl Litzenberg, The Diction of William Morris	327
Erik Moltke, Anmälan av »Helmut Arntz, Runenkunde» ..	363
Stanisław Sawicki, Anmälan av »Ernst Frandsen, Folkevisen, Studier i Middelalderens poetiske Litteratur»	366
Ebbe Kock, Anmälan av »Torsten Wennström, Tjuvnad och Fornæmi. Rättsfilologiska studier i Svenska landskapslagar»	379

PROFESSOR
D:R EMIL OLSON

HUVUDUTGIVAREN AV
ARKIV FÖR NORDISK FILOLOGI
FRÅN BAND 45 (TREDJE FÖLJDEN BAND 1)
AVLED I LUND DEN 1 OKTOBER 1937

Bibliografi för 1935.¹

Av W. Norlind.

I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.

Bibliografi.

- Afzelius, N.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 52. 1933. (Sam-laren. N. F. 16. 41 s.)
- Andersen, H., Andersen, P. & Widding, O.* Bibliographie der nor-dischen Philologie. 10. Mitte 1934—Mitte 1935. (APhS. 10. S. 299—376.)
- Arkeologisk och kulturhistorisk litteratur. (Från Gästrikland. S. 67—70.)
- Collijn, I.* Sveriges bibliografi intill år 1600. Bd 1. H. 2. 1487—1498. S. 81—160, 2 bl. facs. Upps. 4:o. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 10:15.)
- Dallby, N.* Bibliografi över de under 1934 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra moders-målsundervisningen. (Årsskrift för modersmålläraarnas förening. S. 91—123.)
- Döbeln, E. v.* Bengt Ivar Hesselmanns författarskap. (Nomina ger-manica. S. 425—433.)
- Elfstrand, P.* Svensk historisk bibliografi. 1934. 95 s. (HTsv. 55. Bil.)
- Hedar, S.* Enskilda arkiv under karolinska enväldet. Studier i svensk arkivhistoria och räfstepolitik. Akad. avh. Lund & Sthm. XXXIII, (1), 372, (1) s.
- Heintze, Ingeborg.* Anteckningar till en Malmöbibliografi för år 1934. (Malmö fornminnesförening. Årsskrift S. 83—99.)
- Hermannsson, H.* The sagas of Icelanders (Íslendinga sögur). A supplement to Bibliography of the Icelandic sagas and minor tales. Ithaca, New York. VIII, 113 s. (Islandica. 24.)
- Hildebrand, B.* Anteckningar till svensk numismatisk och arkeologisk-historiografisk bibliografi. (Fornv. 30. S. 273—298.)
- Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der germa-nischen Philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche Phi-

¹ Böckernas format är 8:o, där ej annat anges. Förteckning över starkare förkortningar av tidskriftstitlar m. m. bifogas vid slutet av bibliografin. Några skrifter tryckta före 1935, som icke kommit att medtagas i föreg. årsbibliografier, anföras även här.

- ologie in Berlin. 54 (N. F. 12), Bibliographie 1932 (tr. 1935).
Berl. & Lpz. VI, 274, (1) s.
- Jonson, K.* Litteratur om Örebro län 1919—1934. Anteckningar.
(Från bergslag och bondebygd. S. 229—274.)
- Lausten-Thomsen, H.* Litteratur om Sönderjylland. (SM. 11. S.
157—167.)
- Litzenberg, K.* William Morris and Scandinavian literature: a bibliographical essay. (PSS. 13. S. 93—105.)
- Norlind, W.* Bibliografi för 1934. (Ark. 51. S. 391—426.)
- Schmidt, A. F.* Litteratur om Almuekultur och Folkeminder 1934.
(FoN. 11. S. 72—82.)
- Smith, O.* Oversigt over topografisk litteratur 1934. (FoN. 11. S.
59—72.)
- Sommerfeldt, W. P.* Bibliografi 1933. (For. t. no. fort. bev. Årsb.
1933. S. 215—229.)
- Spehr, H.* Germanisches Altertum in Darstellungen für die Schule.
Eine kritische Zusammenstellung billigen Schrifttums für die
Hand des Schülers. (Zeitschrift für Deutschkunde. 49. S. 359
—375.)
- Streitberg, G.* Germanisch. (Indogermanisches Jahrbuch. 18.
Jahrg. 1934. Bibliographie 1932. S. 209—253.)
— (Därst. 19. Jahrg. 1935. Bibliographie 1933. S. 206—244.)
- Wijk, Margit.* Aperçu bibliographique des ouvrages de philologie
romane et germanique publiées par des Suédois de 1930 à 1933.
(Studier i modern språkvetenskap. 12. 1934. S. 174—210.)

Litteraturhistoria.

- Bouman, A. C.* The heroes of the fight at Finnsburh. (APhS. 10.
S. 130—144.)
- Garmonsway, G.* Gíslasaga. (SBVS. Vol. XI. P. II. S. 161—172.)
- Hamel, A. G. van.* De iersche reis van Olaf de Pauw. (Neophilologus. 20. S. 41—50.)
- Jansen, F. J. B.* Om Thomas Kingos topografisk-historiske Digtning. (APhS. 10. S. 163—198.)
- Jónsson, F.* Harðar saga Grímkelssonar. (Ark. 51. S. 327—345.)
- Jørgensen, A.* Guðmundur Ólafssons marginaler till Verelius' Hverrarar Saga. (StNF. 24:1. 13 s.)
- Kelchner, G. D.* Dreams in old Norse literature and their affinities in folklore. With an appendix containing the Icelandic texts and translations. Cambr. X, 154 s. (Anm. SBVS. Vol. XI. P. II. S. 194—195 av J. S.)
- Krijn, S. A.* Om Gíslasaga Súrssonar. (Ark. 51. S. 69—84.)
— The saga of Sqrli the Strong. (APhS. 10. S. 265—295.)

- Laane, G. S.* A note on the Icelandic mss of the Mágus saga. (JEGPh. 33. 1934. S. 498—501.)
- Lindqvist, N.* Engelbrektskrönikans tyske författare. En kritisk granskning av E. Neuman, Karlskrönikans proveniens II. (Ark. 51. S. 350—383.)
- Ludwig, W.* Untersuchungen über den Entwicklungsgang und die Funktion des Dialogs in der isländischen Saga. Halle (Saale). 1934. VI, 114 s. (Diss. Lpz.) (Rheinische Beiträge und Hilfsbücher ... Bd 23.) (Anm. AfdA. 54. S. 136—137 av *A. Heusler*.)
- Neeckel, G.* Über eine altgermanische Geste des Schmerzes. (Nachtrag zu Archiv für das Studium der neueren Sprachen, Bd 167, H. 1/2, S. 64—66.) (Archiv für das Studium der neueren Sprachen. 168. S. 76.)
- Neetter, Irmgard.* Die direkte Rede in den Isländersagas. Greifswald. X, 258, (1) s. (Diss. Kiel.)
- Oldsen, M.* Krákumál. (MoM. S. 78—80.)
- Prinz, R.* Die Schöpfung der Gísla Saga Súrssonar. Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte der isländischen Saga. Breslau. (6), 176 s. (Diss. Kiel.) (Schriften der Baltischen Kommission zu Kiel. 24. Veröffentlichungen der Schleswig-Holsteinischen Universitätsgesellschaft. 45.) (Anm. AfdA. 54. S. 165—168 av *K. Reichardt*.)
- Ramisch, W.* Die Dichtung von Starkad. (ZfdA. 72. S. 113—128.)
- Schneider, H.* Germanische Heldensage. Bd 2. 2. Abt. III Buch. Berl. & Lpz. 1934. VI, (2), 181, (3) s. (Grundriss der germanischen Philologie. 10:3.) (Anm. AfdA. 54. S. 102—108 av *A. Heusler*.)
- Schhütte, G.* Gotthiod und Utgard. Altgermanische Sagegeographie in neuer Auffassung. Bd 1. Kbh. & Lpz. (9), 336 s.
- Smith, A. H.* The sons of Ragnar Lothbrok. (SBVS. Vol. XI. P. II. S. 173—191.)
- Steeche, Th.* Die normannischen Fahrten nach Winland und ihre Nachwirkungen. (ZfdPh. 60. S. 121—173.)

Biografi.

Jochumsson, M.

- Beck, E.* Matthías Jochumsson, Icelandic poet and translator (1835—1935). (PSS. 13. S. 111—124.)

Jónsson, F.

- Bröndum-Nielsen, J.* Finnur Jónsson. (Oversigt over det k. danske Vidensk. Selsk. Virksomhed 1934—1935. S. 81—95.)
- Heermannsson, H.* Finnur Jónsson May 28, 1858—March 30, 1934. (JEGPh. 34. S. 472—479.)
- Voggt, W. H.* Finnur Jónsson †. (Island. 20. 1934. S. 56—57.)

Müller, S.

- Sophus Müller av *J. E. Forssander*. (Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok. 1934. S. 143—151.)
Johansen, K. F. Sophus Müller. (Oversigt over det k. danske Vidensk:s Selsk:s Virksomhed 1934—1935. S. 57—79.)
Thomsen, Th. Sophus Müller 24' Maj 1846—24' Februar 1934. (Scandia. 8. S. 168—178.)

Wiklund, K. B.

- Karl Bernhard Wiklund av *Bj. Collinder*. (Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok. 1934. S. 153—170.)
 K. B. Wiklund * 1868 † 1934. Av *S. Erixon*. (Rig. 17. 1934. S. 169—172.)
Iversen, R. K. B. Wiklund. (Det k. norske vid:s selsk:s forhandlinger. 7. S. 60—62.)

Worsaae, J. J. A.

- Worsaae, J. J. A.* En Oldgrandskers Erindringer 1821—1847. Udg. ved *V. Hermansen*. Forord af *L. Konow*. Kbh. 1934. 367 s. (Anm. NTL. N. S. 11. S. 215—221. Av *S. Grieg*.)

II. Nordisk språkvetenskap.**1. I allmänhet.**

- Bergman, G.* Om 1500-talets Rotwelsch och dess nordiska avläggare. (Ark. 51. S. 252—299.)
Bjerre, B. Nordiska konjunktionsbildningar med temporal innebörd. 1. Akad. avh. Lund. XX, 309, (1) s. (LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 31. Nr 3.)
Ekblom, R. Växtnamnet *konig*. (Nomina germanica. S. 76—82.)
Heinertz, N. O. Drottning och käring. (Mit einem Nachtrag über das Wort *konungr*.) Ein Beitrag zur germanischen Kulturgeschichte. (APhS. 10. S. 145—162.)
Hesselman, B. Från Marathon till Långheden. Studier över växtnamn och naturnamn. Sthm (tr. Upps.). (7), 216 s., 6 pl.-bl., 1 karta + rättelser. (Nordiska texter och undersökningar utg. i Upps. av *B. Hesselman*. 7.) (Anm. NTL. N. S. 11. S. 616—617 av *E. W[essén]*.)
Karsten, T. E. Blandspråk och lånord. (Kultur och språk. 1. Populärt vetenskapliga uppsatser. S. 57—65.)
 — Språkblandning och ordlån ... (Societas scientiarum fennica. Årsbok. 13 B, n:r 1. 10 s.)

- Lindquist, I.* Odnemæ scoghær. Genitiv på *-ar* och andra spår av en fornåldrig böjning av gamla *i*-stamsadjektiv i nordiska språk. (Nomina germanica. S. 197—207.)
- Nordling, A.* Beröringarna mellan germanska och finska språk. (StNF. 24:3. 54 s.)
- Rask, R.* Udvalgte Afhandlinger. Udg. paa Bekostning af Rask-Örsted Fondet i Hundredaaret for Rasks Död paa Foranledning af *V. Thomsen* af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved *L. Hjelmselev* med Indledning af *H. Pedersen*. Bd 3. Kbh. 1932—35. XVIII, 403 s.
- Tilander, G.* Lunaria — alkemisternas undergörande ört (Botrychium lunaria). (Nomina germanica. S. 266—278.)
- Åkertlund, W.* Fornnordiska ordföljdsprinciper. (Ark. 51. S. 121—168, 205—251.) (Anm. BSL. C. R. 36. S. 86—87 av *A. Sommerfelt*.)

2. Isländska och fornorska.

a. Grammatik, lexikografi, stilistik och metrik.

- Friesen, O. v.* Fisl. gör n. »jäsning, kokning, stark, sjudande rörelse i vatten». (Ark. 51. S. 85—89.)
- Høgstad, M.* Vestnorske maalföre fyre 1350. II. Tillegg. Nokre fleire skrifter paa indre sudvestlandsk maal. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. 1935. II. Hist.-filos. kl. No 1. 25 s.) (Anm. BSL. C. R. 36. S. 90 av *A. Sommerfelt*.)
- Kuhn, H.* Die sprachliche Einheit Islands. (ZfM. 11. S. 21—39.)
- Kvålen, E.* Austlege lánord i gamalnorskt mál. (SoS. 41. S. 460—471.)
- L. S.* Sköyta, sköyte, skjöde. (Rogalands historielag. Årshefte. 21. S. 84—85.)
- Ohrst, F.* Gondols ondu. (APhS. 10. S. 199—207.)
- Olszewska, E. S.* Types of Norse borrowing in middle English. (SBVS. Vol. XI. P. II. S. 153—160.)
- Pipping, H.* Nya bidrag till eddametriken. (StNF. 24:2. 96 s.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Keri, et ledd i de gamles sårstell. (MoM. S. 127—133.)
- Sturtevant, A. M.* Certain analogical changes in old Norse. (JEGPh. 34. S. 180—187.)
- Old Norse phonological notes. (PSS. 13. S. 69—72, 81—85.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

Texter.

- Acta comitorum generalium Islandiæ. Alþingisbækur Íslands. Sögufélag gaf út. 6:3. 1646—1650. S. 193—272. Rvík. (Sögurit 9.)

- Annales islandici posteriorum sæculorum. Annálar 1400—1800. Gefnir út af Hinu íslenska bókmenntafélagi. III:3. S. 257—384. Rvík. (Sögurit. 9.)
- Eyrbyggja saga, Brands Páttur Orva. Eiríks saga rauða. Grœnlendinga saga. Grœnlendinga páttur. *E. Ó. Sveinsson & M. Þórðarson* gáfu út. Rvík. XCVI, 326, (3) s. (Íslensk fornrit. 4.)
- Gunnlaugssaga Ormstungu. Ed. from the Stockholm and Copenhagen manuscripts by *L. M. Small*. Leeds. 83 s. (Leeds school of English language. Texts and monographs. Nr. 1.)
- Icelandic illuminated manuscripts of the Middle Ages. By *H. Hermannsson*. Copenh. 32 s. (80 s. faks.). Fol. (Corpus codicum islandicorum medii ævi. Vol. 7.)
- Kleine Erzählungen aus Landnámabók und Morkinskinna. Hrsg. von *W. H. Vogt*. Halle, Saale. (4), 66 s. (Altnordische Übungstexte. Hrsg. von *E. Mogk* und *K. Reichardt*. 6.)
- Lögbók íslendinga. Jónsbók. 1578. Facsimile ed. with an introduction in English and Icelandic by *Ó. Lárússon*. Copenh. 1934. 88 s. (faks.). (Monumenta typographica islandica ed. by *S. Nordal*. 3.)

Översättningar.

- Ísländska sagor. Övers. från fornisländskan och utg. av *Hj. Alving*. Eyrbyggarnas saga. Laxdalingarnas saga. Sthm. (2), 407 s. 4 kartbl.
- Petersen, S. Aa.* Halfred Vandraadeskjald Óttarsons Arvedrapa over Olaf Tryggvason. En Översættelse og Tolkning. Kbh. 35 s. (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. Nr 169.)
- Saga o Volsungach. Perevod, predislovie i primečanija *B. I. Jarcho*. Moskva & Leningrad. 1934. 287 s. (Literatura sredneveková pod obščej redakciej *R. O. Šor* i *B. I. Jarcho*. Skandinavskie sagi.)
- Snorre Sturlason. Kongesagaer. I utdrag til skolebruk ved *D. A. Seip*. Oslo. 118, (2) s. (Gyldendals leseböcker.)

Kommentarer.

- Finnbogason, G.* Hallmundarkviða. (Skirnir. 109. S. 172—181.)
- Gutenbrunner, S.* Über die Redewendung 'látta grœn sia þá'. (ZfdA. 72. S. 175—176.)
- Helgason, J.* Til skjaldedigtningen. (AphS. 10. S. 250—264.)
- Holtmark, Anne.* En ny utgave av Egils saga. (MoM. S. 56—64.)
- Kock, E. A.* Notationes norrœnæ. Anteckningar till Edda och skaldediktning. Lund. D. 21. (2), 110, (2) s. (LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 31. Nr 7.)
- Strömbäck, D.* Till Codex Wormianus av Snorre-Eddan. Text-

kritiska och lexikaliska bidrag till dess Wb-redaktion. (Ark. 51. S. 90—120.)

Pórolfsson, B. K. Rímur fyrir 1600. Kbh. 1934. VIII, 539, (1) s. (Safn fræðafjelagsins um Ísland og Íslendinga. 9.)

3. Norska.

Iversen, R. Enda noen svecismer i norsk. (Svensk stil. S. 69—79.)
— Lånord og lønnord. Små studier. 14, 15. (Det k. norske vid: selsk:s forhandlinger. 7. S. 91—94, 121—124.)

Norsk riksmålsordbok. Utarb. av *T. Knudsen* og *A. Sommerfelt*
Under medvirkning av *K. E. Bødtker*, *U. Mørk*, *J. Mörland*, *R. Ullmann*. H. 18. [isbukst-kjedestump]. Sp. 2205—2396. Oslo.

4. Svenska.

a. Grammatik, lexikografi, stilistik, metrik och textkommentarer.

Afzelius, N. Randanteckningar till Wallenberg och Bellman. Med anledning av Bernhard Risbergs klassikerupplaga, Svenska mästare. (NsvSt. S. 59—69.)

Beckman, N. Föråldrade problemställningar? (NsvSt. S. 70—91.)

Berger, V. Svensk-amerikanska språket. Ett bidrag till kännedomen om engelska språkets inflytande på svenska språket i Amerika. (NsvSt. S. 1—37.)

Bjerre, B. Fsv. [æ] *mæpan* etc. 'så mycket som', 'så långt som'. (NsvSt. S. 197—203.)

— Tvåsatsordstäv och *het*-konstruktion. (Ark. 51. S. 1—68.)

Bucht, T. Notiser till texten i Pelle Molins »Sjul». (NsvSt. S. 204—208.)

Caspari, H. Om främmande ord i svenskan och tyskan. (Moderna språk. 29. S. 3—57.)

Danell, G. Talspråk och skriftspråk. Ytterligare några funderingar. (Svensk stil. S. 21—25.)

— Till frågan om en skriftspråksreform. Sthm (tr. Upps.). 31 s. (Anm. NTL. N. S. 11. S. 157—158 av *E. W[essén]*.)

Gertz, O. Isegräs. Ett hittills otolkat växtnamn hos Olof Rudbeck. (Ark. 51. S. 346—349.)

— Några anteckningar om svenska växtnamn. (NoB. 23. S. 166—171. Även i: *Nomina germanica*. S. 396—401.)

Gjerdman, O. Naturligt talspråk. (Svensk stil. S. 26—35.)

Gullberg, H. Per Hallströms »En gammal historia» — en stilstudie. (Svensk stil. S. 36—52.)

- Hasselberg, G.* Översikt av svenska språkets historia. Repetitionskurs för studentexamen. Östersund (tr. Lund.). 8 s. & omsl.
- [*Hedberg, O.*] Namnens ursprung på allmänna fisksorter. [Under-tecknat: *O. Håge.*] (Kökschefen: Organ för Sveriges kökschefers förening. 1935: dec. S. 7, 10—11.)
- Hellquist, E.* Svensk etymologisk ordbok. Ny omarb. och utvidg. uppl. H. 1. S. 1—80. Lund.
- Hillman, R.* Lovisa Ulrikas Vitterhetsakademi och den retoriska stilen. (Svensk stil. S. 53—59.)
- Hofsten, Louise v.* Några stildrag hos Selma Lagerlöf med utgångspunkt från Charlotte Löwensköld. (NsvSt. S. 150—183.)
- Häggqvist, A.* Indirekt anföring. (NsvSt. S. 184—196.)
— Prosaberättelsens komposition. Några synpunkter. (Svensk stil. S. 60—68.)
- Johansson, O.* Verbets reformation. (Pedagogisk tidskrift. 71. S. 152—154.)
- Jäfvert, E.* Två gamla ordlistor över skomakeritermer. (Rig. 17. 1934. S. 96—105.)
- Körner, R.* Den skolgrammatiska behandlingen av det självständiga adjektivet. (Moderna språk. 29. S. 173—193.)
— Objektet. (Därst. S. 58—90.)
— Till klassificeringen av *som* och *än*. (NsvSt. S. 209—216.)
- Lekman, Sonja.* Versmätten i Ramido Marinesco. (Svensk stil. S. 90—100.)
- Lindroth, Hj.* Den musikaliska accentens konstitutiva uppgift i vers. (NsvSt. S. 217—222.)
— Svensk språkhistoria. För gymnasier och självstudium. Sthm. 1933. 47 s. (Anm. Pedagogisk tidskr. S. 27—28 av *A. Söderlund.*)
- Lindstedt, T. L. M.* Enberg och Svenska akademiens språklära. (NsvSt. S. 50—58.)
- Lindstén, G.* Ett beriktigande [till upps. Rytmens trollmakt i Karlfeldts tidsdiktning]. (NsvSt. S. 250—251.)
— Några exempel på rytmens trollmakt i Karlfeldts tidsdiktning. (Därst. S. 38—49.)
- Lundell, J. A.* Svensk rättstavning. Sthm. 1934. 79 s. (Studentföreningen Verdandis småskrifter. Nr 568.) (Anm. NTL. N. S. 10. 1934. S. 139—140 av *E. Wessén.*)
- Möller, Signe F. H. C.* Andersen-Stiltræk i Strindbergs Sagor. (Svensk stil. S. 101—110.)
- Nihlén, N.* Stilistiska ändringar i Amorina. (Svensk stil. S. 111—119.)
- Nilsson, M. P.* De äldsta latinska låneorden i svenskan. (Kulturen. S. 7—11.)
- Noreen, E.* »Du är genomslöjad». (Korrespondens. 33. 1934. S. 118—119.)

- Noreen, E.* Skolpojks slang. (Därst. 34. S. 9, 116.)
— Syllabisk knittel hos Samuel Petri Brasck. (Svensk stil. S. 120—123.)
- Olsson, B.* Krympa. Tosta. (NsvSt. S. 113—114.)
Ordbok över svenska språket utg. av Svenska akademien. H. 132—136. K-kazik. (2) s. Sp. 1—872, (1) s. Lund. 4:o.
Ordlista över svenska språket. Utg. av Svenska akademien. 8:e uppl., omarb. och utvidgad. 4:e tr. Sthm. (8), 378 s.
- Rebbe, C.* Objekt och adverbial. (Moderna språk. 29. S. 50—52. Svar av *R. Körner*. S. 52—54.)
Rättskrivningsfrågan. Utredning av Folkskollärarkårens skriftspråkskommitté. (Föreningen 1934:3. 63 s.)
- Stalling, N. C.* Das phonologische System des Schwedischen. 1: T. 1—2. Nijmegen. 1934. (9), 195 s. (Diss.) (Disquisitiones carolinae. Fontes et acta philologica et historica... T. 9: 1—2.)
- Svanberg, N.* Olavus Petri och den svenska krönikestilen. (Svensk stil. S. 124—138.)
— Skandering och vers. (NsvSt. S. 223—228.)
— Språket och logiken ännu en gång. (Därst. S. 92—106.)
— Ur Strindbergs prosautveckling. (Därst. S. 229—249.)
- Sylwan, O.* Den svenska versen från 1600-talets början. En litteraturhistorisk översikt. 2—3. Gbg 1931—34. (2), 142, (1) s.; (3) 174, (2) s. (GHÅ. Extraband. 2—3.)
- Söderhjelm, H.* Finskt och svenskt i Finland. En orientering i språk och nationalitetsfrågorna. Sthm (tr. Hfors). 155, (2) s.
- Söderwall, K. F.* Ordbok över svenska medeltidsspråket. Supplement. H. 5. Av *W. Åkerlund*. Sthm (tr. Lund). S. 145—176. 4:o. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. H. 171.)
- Thunell, K.* Till bortkastandet av artikeln vid adjektiv. (NsvSt. S. 111—113.)
- Wellander, E.* Bruket av *sin* och *hans* ur grammatisk, logisk och psykologisk synpunkt. (Svensk stil. S. 139—150.)
— Tilltalsordet ni. Sthm (tr. Upps.). 16 s.
- Wennerström, Eva.* Expressiva anföringsverb. (Svensk stil. S. 151—160.)
- W[essén], [E.]* Svenska språket. (Svensk uppslagsbok. Bd 26. Sp. 966—978.)
- Widgren, P. G.* Frekvenser i nusvenskans debattspråk. Riksdag, kyrkomöte, stadsfullmäktige i Stockholm och Göteborg. Morfologiska och fonologiska undersökningar. D. 1 (Morfem). Sthm. XVI, 308, (1) s.
- Zetterholm, D. O.* Om fjäll i Ångermanland och i »Ådalens poesi». (Nomina germanica. S. 225—230.)
- Östergren, O.* Nusvensk ordbok. H. 59—63. Sthm.
— Våra vanligaste främmande ord. Med uttal och förklaringar. 12:e uppl. (197:e—221:a tus.). Sthm. 105 s. (Studentföreningen Verdandis småskrifter. Nr 146.)

b. **Texter.**

- Arboga stads tänkebok. Utg. av *E. Noreen* och *T. Wennström*. H. 1. Sthm (tr. Upps.). (1), 160 s. (Samlingar utg. av Svenska forn-skriftsällskapet. H. 173.)
- Columbus, S.* Mål-roo eller roo-mål. Utg. på grundval av de bevarade manuskripten med inledning och ordförklaringar av *B. Hesselman*. Sthm (tr. Upps.). XVIII, (1), 101 s. (Nordiska texter och undersökningar utg. i Uppsala av *B. Hesselman* 6.) (Anm. NTL. N. S. 11. S. 616 av *E. W[essén]*).
- En väl förbättrad tobaks-brödraordning. En tobakologisk kuriositet från 1700-talet. Ånyo utgiven av *E. Lund*. Sthm. 13, (1) s. (Bibliotheca nicotiana. 4.)
- Kyrkoordningsförslaget av år 1608. Utg. med inledning av *G. C. Piltz*. Lund. (4), 233, (2) s. (SHVSL. 19.)
- Luth, O.* Nogle stycker aff thenn frije konst astronomia (Cod. Holm. D. 77). Med inledning utg. av *H. Sandblad*. Upps. XXIV, 91 s., 1 tab. (SHVSU. 29:4.)
- Rumius, J.* Samlade skrifter. Utg. av *E. Noreen*. H. 4—5. S. 161—317, IX s.; 64 s. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 17.) Sthm. 1934.
- Stockholms stads skottebok 1516—1525. Utg. genom *J. A. Almqvist*. Sthm. X, 372 s. (Stockholms stadsböcker från äldre tid. Ser. 3. Räkenskaper. 3.)
- Thoröld, Th.* Samlade skrifter. Utg. av *S. Arvidson*. H. 4. S. 209—431, (4) s. Sthm. 1934. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 15.)
- Uppsala domkyrkas skrå 1638 jämte av *R. Swedlund* utarbetad historisk utredning rörande dess tillämpning. Upps. 1934. 37 s. (Uppsala kyrkofullmäktiges tryck. 1934. Bil.)
- Wennæsius, E.* Skrifter. Utgivna och kommenterade av *Ingeborg Nordin-Grip*. 1. Ett hundrade klingdichter. Akad. avh. Upps. 1934. VI, (1), 220 s.
- Wijck, W. van.* Instruktion af år 1580. Af *C. S.* (Blad för bergshandteringens vänner. 1933. S. 147—152.)

5. **Danska.**a. **Grammatik, lexikografi, stilistik, metrik och textkommentarer.**

- Andersen, H.* Studier i Johannes V. Jensens Sprog. 1. Nogle syntaktiske Forhold. (APhS. 10. S. 99—129.)
— Vindue, Vindve og Vindeverrer. (DSt. S. 141—152.)

- Arnholtz, A.* Versuch einer positiven dänischen Prosodie. (APhS. 10. S. 208—231.)
- Brøndum-Nielsen, J.* To Talemaader. (APhS. 10. S. 296—298.)
- Hundrup, H.* Kontaminasjoner. (DSt. S. 59—75.)
- Jensen, A.* Bemærkninger om nægtelser i dansk og latin. (APhS. 10. S. 14—49.)
- Möller, K. L.* Danske Ord og Talemaader. Forklaret ud fra deres oprindelige Betydning. Kjbh. 134 s.
- Noesgaard, A.* Hyppighedsundersøgelser over Ordforraadet i Dansk. Om Grundlaget for en fast Retskrivningsundervisning. Kbh. 1934. VII, 43 s.
- Paludan, H. A.* Sproglige Misvisere. Studier over semantisk Incongruens mellem Fransk og Dansk. Kbh. 1934. 98 s. (Studier fra Sprog og Oldtidsforskning. Nr 166.)
- Rohmann, A.* Loblomster. (DSt. S. 86—89.)
- Schütte, G.* Dansk Maalrejsning. (Islandsk Aarbog. 8. S. 105—111.)
- Stemann, Ingeborg von.* Praktisches Lehrbuch der dänischen Sprache. Lehrstücke. Sprachführer. Lesestücke. Ausspracheregeln. Grammatik. Hrsg. von *Ingeborg von Stemann* unter Mitwirkung von *F. Graz*. Kopenh. 1934. VIII, 216 s.

b. Texter.

- Danmarks gamle landskabslove med kirkelovene. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved *J. Brøndum-Nielsen* under medvirkning af *P. J. Jørgensen*. Bd 5. Eriks sjællandske lov. H. 2. Udg. af *P. Skautrup*. S. 129—256. Kbh. 1934.
- — Bd 6. Eriks sjællandske lov. Tekst 3. Udg. af *M. Lebech* under medvirkning af *P. Skautrup*. H. 1—2. S. 1—228. Kbh. 1934.
- Danske Sprogtekster til Universitetsbrug. Udg. af *J. Brøndum-Nielsen*. 1. 2 Udg. 16 s. 1932. 2. 2. Udg. 40 s. 1932. 4. 18 s. 1932. 5. 16 s. 1934. Kbh.
- Helie, P.* Skrifter. Udg. med Understøttelse af Carlsbergfondet af Det danske sprog- og litteraturselskab ved *M. Kristensen*. Bd 5. Kbh. (4), 332 s. (Anm. DLz. 56. Sp. 1030—1031 av *G. Neckel*.)
- Kong Valdemars Jordebog. Udg. af Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur ved *S. Aakjær*. H. 4. S. 1—80. Kbh. 1934. (S. T. U. A. G. N. L. 50:4.)
- Länsarkivets aktpublikationer [utg. av *R. Steffen*]. 5. Handlingar rörande stenhuggarverket på Gotland. (Gotländskt arkiv. 7. S. 67—86.)
- Löu Herrizting bogh vdi dette aar effter Gudz byrrit 1635. (SM. 11. S. 82—95, 103—109.)

- Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Ser. 2. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. R. 2. Udg. ved *W. Christensen* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd 7 (1511—1513 Febr. 20). Kbh. (7), 498 s.
- Winther, R. P.* Præsten i Örbæk Rasmus Pedersen Winthers Beretning om sin Slægt og sit Liv. Udg. og forsynet med Oplysninger om hans Efterslæggt af *A. Kofod*. Kbh. 1934. 176 s. (Anm. NLT. N. S. 11. S. 307—308 av *N. M[öller]*.)

6. Namnforskning.

- Andersson, F.* Till Gäsene härads bebyggelsehistoria. (Nomina germanica. S. 208—214.)
- Asklund, B.* Svintuna och Eriksgatan. (Nomina germanica. S. 47—61.)
- Berg, R. G.* Några stockholmska vedernamn på 1840- och 50-talet. (Nomina germanica. S. 279—282.)
- Collinder, Bj.* Der älteste überlieferte germanische Name. (Nomina germanica. S. 92—97.)
- Eile, A.* Ortnamn i Södra Unnaryd. (Värnamo hembygdsförenings årsskrift. S. 33—38.)
- Ekholm, G.* Brudevælte. (Nomina germanica. S. 192—196.)
- Eriksson, M.* Ortnamnet Ål. (Nomina germanica. S. 139—150.)
- Franzén, G.* Några östgötska ortnamn på -os. (Nomina germanica. S. 283—287.)
- Fredborg, E. Å.* Ett par namnfrågor. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift. 1932—1934. S. 7—13.)
- Namnet Sibylla. (Därst. S. 1—6.)
- Grimnes, Ö. W.* Petanebryggen. Oprinnelsen til navnet. (Bergens hist. forening. Skrifter. 41. S. 203—207.)
- Grönli, O.* Sösshaug-Sakshaug. (MoM. S. 73—77.)
- Gustavson, H.* Lauphargi. (Nomina germanica. S. 295—304.)
- Hald, K.* Stednavneteorierne i Vilhelm Marstrands Bog om Aabenraa. (FoN. 11. S. 39—47.)
- Hjelmqvist, Th.* Några verkliga eller fingerade geografiska namn såsom eufemismer. (NoB. 23. S. 172—180. Även i: Nomina germanica. S. 402—410.)
- Holmkvist, E.* Om namnet Uppsala och övriga nordiska namn av typen Sala. (Nomina germanica. S. 104—113.)
- Holtmark, Anne.* Rosmofjöll Rínar. (Nomina germanica. S. 62—65.)
- Härje, K. A.* La Gardie. Gotiskt ortnamn — svenskt släktnamn. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift. 1932—1934. S. 17—19.)

- Indrebö, G.* Bygdenamnet Toten. (MoM. S. 101—103.)
- *Fylkishaugr* og nokre andre *Fylkis*-namn. (Nomina germanica. S. 184—191.)
- Nokre smaae merknader til »Norske Gaardnavne». (MoM. S. 96—100.)
- Ingers, I.* Vad lära oss ortnamnen i Kullen? (Kullabygd. 8. S. 36—38.)
- Ivarsson, M.* Ännu ett obeaktat västgötskt Rom. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift. 1932—1934. S. 14—16.)
- Iversen, R.* En norsk navnetolker på 1500-tallet. (NoB. 23. S. 154—165. Även i: Nomina germanica. S. 384—395.)
- Jacobsen, Lis & Moltke, E.* Nyt navnestof i gamle runeindskrifter. (NoB. 23. S. 181—191. Även i: Nomina germanica. S. 411—421.)
- Jansson, V.* Uppkomsten av ortnamn på *-(v)ini*. (NoB. 23. S. 114—129. Även i: Nomina germanica. S. 344—359.)
- Janzén, A.* Bohuslänska vattendragsnamn. (NoB. 23. S. 1—41.)
- Om namnen Kaaten och Kaaterud i Vaaler. (MoM. S. 111.)
- Vattendragsnamnet *Jöra*. (Nomina germanica. S. 243—253.)
- Johnston, A. W.* Old Norse place-names of Scotland. A review of place-names of Scotland. By *J. B. Johnston*. (SBVS. Old lore miscellany. Vol. X. P. 1. S. 17—28.)
- Jungner, H.* Källby hallar. Några namnfrågor i samband med ett västgötskt runminnesmärke. (Nomina germanica. S. 215—224.)
- Kallstenius, G.* *Tönnet* och *Stöllet*, två värmländska bynamn. (Nomina germanica. S. 1—5.)
- Karsten, T. E.* Våra ortnamn. (Kultur och språk. 1. Populärt vetenskapliga uppsatser. S. 3—43.)
- Knudsen, G.* Brudevælte. (DSt. S. 161—167.)
- Skriveren. (NoB. 23. S. 79—83. Även i: Nomina germanica. S. 309—313.)
- Stednavneudvalget gennem 25 Aar. 1910—13:de Juli—1935. Med Forord af *F. Dahl*. Kbh. 74 s. (Anm. BSL. C. R. 36. S. 84. av *A. Sommerfelt*.)
- Kopperstad, K.* Sunnmørske naturnavn. (MoM. S. 112—126.)
- Kristensen, M.* Bebyggelsesnavne fra ældre tid i Ribe amt. (Fra Ribe amt. 8. S. 479—596.)
- Uge. (SM. 11. S. 174—175.)
- Langenfelt, G.* Namn och öknamn på politiska partier och personer i Sverige. Sthm. 76, (1) s. (Studentföreningen Verdandis småskrifter. Nr 373.)
- Senoren. (NoB. 23. S. 96—99. Även i: Nomina germanica. S. 326—329.)
- Lidén, E.* Fornnorska Kuatarud 'Kaaterud' och besläktade namn. (MoM. S. 108—110.)

- Lidén, E.* Läpparhult. Läppe. Läppesås. (NoB. 23. S. 130—134.
Även i: *Nomina germanica*. S. 360—364.)
- Lindberg, C.* Näskott, fsv. *Næsgatu*. (*Nomina germanica*. S. 254—265.)
- Lindén, B.* Hanaknä. (*Nomina germanica*. S. 114—121.)
- Ljunggren, K. G.* Till utvecklingen av *os, öse* i ortnamn. (*Nomina germanica*. S. 122—138.)
- Lundahl, I.* »Hunner» som benämning på invånare i Medelpad. Till tolkningen av en uppgift i *Historia de gentibus septentrionalibus*. (Rig. 17. 1934. S. 13—20.)
— Namnet Kovra. (*Nomina germanica*. S. 163—170.)
- Lundberg, O.* Folkland och län. (Uppland. S. 152—171.)
— Upplanden och Roslagen. (Uppland. S. 147—151.)
- Michaëlsson, K.* Hur personnamn övergå till appellativer. (APhS. 10. S. 50—80.)
- Modéer, I.* Namn från Sönderjylland. (NoB. 23. S. 92—95. Även i: *Nomina germanica*. S. 322—325.)
— Nordiska båtnamn. (NsvSt. S. 121—149.)
— Ögnarbrandrinn. (APhS. 10. S. 89—98.)
- Neckel, G.* Namenkundliche Zeugnisse zum Alter des germanischen i-Umlauts. (*Nomina germanica*. S. 34—36.)
- Nordberg, S. O.* Skjulsta och ett par andra Eskilstunanamn. (*Nomina germanica*. S. 288—294.)
- Olsen, M.* Et skibsnavn. (MoM. S. 155—156.)
- Palm, D.* Personnamnen — en kulturspegel. (Ålsta. S. 26—38.)
- Peterson, P. N.* Fiskeplatser vid Vallda och Onsala. (*Nomina germanica*. S. 98—103.)
- Pipping, H.* Fvn. *Fýri*, fsv. *Före-* och nsv. *Föret*. (*Nomina germanica*. S. 66—75.)
- Pipping, R.* Golede. (*Nomina germanica*. S. 44—46.)
- Reitan, J.* Om bruken av patronymica i de nordenfjellske mål. (MoM. S. 26—49.)
- Sahlgren, J.* Bäckomberga. (NoB. 23. S. 192—194. Även i: *Nomina germanica*. S. 422—424.)
— Farleden Uppsala—Trälhavet. (Upsala Nya Tidning. Juln:r. S. 8—9.)
— Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning. (NoB. 23. S. 42—74.)
— Täljeån och Tälje. (Till prins Eugen. S. 177—186.)
— Vad ortnamnen berätta om hembygden. (Vår hembygd. S. 99—111.)
- Schagerström, A.* Närke och närkarna. (*Nomina germanica*. S. 151—162.)
- Seip, D. A.* Om *sund-* for *sunn-* i norske stedsnavn. (NoB. 23. S. 75—78. Även i: *Nomina germanica*. S. 305—308.)
- [*Skautrup, P.*] Vore stednavnekilder. (SoK. 3. S. 81—92.)

- Stoltz, G.* Kunavn fra Radöen. (MoM. S. 50—55.)
- Strömbäck, D.* Kungshatt. Sägen och dikt omkring ett ortnamn. (NoB. 23. S. 135—144. Även i: *Nomina germanica*. S. 365—374).
- Sönderjyske Stednavne. Udg. av Stednavneudvalget. Lev. 7. S. 273—432. Kbh.
- Thjötta, Th.* Hvorfra stammer gårdsnavnet »Thjötta»? (MoM. S. 104—107.)
- Tufvesson, Th.* Det äldsta Borrby i tegnarnens belysning. Ystad. 7 s. 4:o. (Ur Ystads allehanda.)
- Vestlund, A.* Om förklenande namnleder, i synnerhet »katt». (*Nomina germanica*. S. 231—242.)
- Wigforss, E.* Figeholm och Hösterum. (NoB. 23. S. 100—103. Även i: *Nomina germanica*. S. 330—333.)
- Zahrtmann, M. K.* Bonavedde og andre bornholmske Navne. (DSt. S. 89—94.)
- Östberg, H. O.* De skandinaviska vinnamnen. (Sydsvenska ortnamns-sällskapets årsskrift. 1932—1934. S. 20—50.)

7. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

- Abrahamson, E.* Ett par bohuslänska växtnamn. (*Nomina germanica*. S. 37—43.)
- A[ndersen], P.* Pløjemand og Husmand. (DF. 9. S. 124—126.)
- Bock, K. N.* Flensborg Sproget. (SM. 11. S. 144—150.)
- Danske Folkemaals spørgeside. (DF. 9. S. 126—128.)
- Erlandsson, Th.* En döende kultur. Bilder ur gammalt gotländskt allmogeliv. Saml. 2. Visby. 296, (1) s.
- Folkemaal og Folkeliv. (DF. 9. S. 116—121.)
- Grytdal, N.* Litt om bruken av den bilabiale halvokal w i et norsk bygdemål. (MoM. S. 93—95.)
- Götlind, J.* Assimilationen nd > nn i Västergötland. (NoB. 23. S. 84—91. Även i: *Nomina germanica*. S. 314—321.)
- Westgötlands Mundarten und Besiedlung. (Ein Beitrag zur Frage des Alters schwedischer Mundarten.) (ZfM. 11. S. 156—161.)
- Jensen, Ella.* Hyrdepisken. (DF. 9. S. 115—116.)
- Jirlow, R.* Bärnesen. Ett älderdomligt bärredskap och dess utbredning. (Ymer. 55. S. 209—235.)
- Gamla dagars vinteridrott i Transtrand. (På skidor. S. 27—46.)
- Jørgensen, J.* Fra Sprogets Verden. Östlollandske Ord. (Lolland—Falsters hist. Samf. Aarbog. 23. S. 111—117.)
- Kristensen, M.* Et dansk købstadsmål for 200 år siden. (Odense-målet ved 1740.) (DF. 9. S. 28—43.)

- Kristensen, M.* Nogle sønderjyske torn-navne. (Nomina germanica. S. 171—177.)
- Larsen, A. B.* Nogen bemærkninger i anledning av undersökelsen av Stavanger bymål. (MoM. 81—92.)
- Levander, L.* Dalmålsordboken 1934. (Dalarnas hembygdsbok. S. 173—177.)
- Lindqvist, N.* Ordens vandringvägar på nordiskt språkområde. (Vår hembygd. S. 31—49.)
- Lund, F.* Fynske Udtryk og Talemaader. (FH. 8. S. 113—115.)
- Lundell, J. A.* Jämmtska i skrift och tryck. (Jämten. 1934. S. 242—244.)
- Möller, K. J. K.* Krygers Forarbejder til en sjællandsk Ordbog. (DF. 9. S. 87—91.)
- Jyske Adjektiver paa -eret. (SoK. 3. S. 1—32.)
- Tærskning. (DF. 9. S. 1—27.)
- Persson, P.* Ordlista ur Refsundsmålet. (Ur förf:s Refsunds socken i Jämtlands län. Saml. 2. S. 103—136.)
- Peterson, P. N.* Ordbok över Valldamålet. H. 1. a—den. Lund. (2) s. 160 sp. 4:o. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund. 3.) (Anm. BSL. C. R. 36. S. 92—93 av *A. Sommerfelt.*)
- Poulsen, L. P.* Sydvestsjællandsk dialekt omkring 1880. (Aarboeg for Hist. Samfund for Sorö Amt. 23. S. 8—28.)
- Rohmann, A.* Baggeraft. (DF. 8. 1934. S. 74—75.)
- En bemærkning om navneordenes bestemte form ved flertal på -er i bornholmsk. (Därst. 9. S. 50—51.)
- Skautrup, P.* Nogle bemærkninger om vort mål... (Hardsyssels Aarboeg. 29. S. 27—43.)
- Sonne, H. P.* De bornholmske Udsagnsords Tillægsform i Fortid. (DF. 9. S. 43—49.)
- Sörensen, A.* Dagregilde og Doblegilde. (DF. 9. S. 97—104, m. tillägg av *M. Kristensen.* S. 105.)
- Wessén, E.* Våra folksmål. Sthm. 95, (1) s. (Anm. NTL. N. S. 11. S. 531—532 av *E. Wellander.*)
- Widding, O.* Lollandsk Ire »Lag i Gærde». (DF. 9. S. 72—74.)
- Överås, A.* Björnson og Romsdalsmålet. Orkanger. 1934. 52 s. (Anm. NTL. N. S. 11. S. 77—78. av *D. S[eip].*)

b. Texter.

- Andersson, P.* Båremål å baretankor. Lyngbyortens dialekt. Lund 90 s.
- Anners på Näse.* Hembygda drar. (Kilabygden. 5. S. 52—53.)
- Brøndum-Nielsen, J.* Dialekttekster til Universitetsbrug. 2. Kbh. 1932. 40 s.
- Tillæg til Dialekter og Dialektforskning. Hovedtræk af danske Dialektejendommeligheder. 5. Skånsk. Ved *F. Rojtkjer & B. Rasmussen.* Kbh. 1932. 30 s. (Ur DSt. Aarg. 6.)

- [*Elfving, S.*] En bröllopsdikt på Älvdalsmålet från 1668. Av *L. Levander*. (Dalarnas hembygdsbok. S. 7—16.)
- Forslund, Maja*. Ur länets folkminnesarkiv. (Från bergslag och bondebygd. S. 57—100.)
- Geijer, H.* I Raskhus. Ur anteckningar från en resa sommaren 1934. (Jämten. 1934. S. 169—176.)
- Hedebo, J.* Förstä, andra å tredje gången. E aktionshistoriä på sömrlands mål för Jonäs i Bråten. (Sörmlandsbygden. 4. 87—92.)
- Klastrup, K.* På Trae-skofjo'l. Rim og ramser på Vendelbomål. Aarhus. 125 s. (Jyske folkemål. Udg. af Institut for jysk sprog- og kulturforskning. Bd. 1.)
- Kristensen, M.* Ordsprog, Talemåder o. lign. fra Niels von Hauens Orthographiske Lexicon. (DF. 9. S. 51—56.)
- Krogh, Chr.* Vor Mues Moel. Nogle Dialektbetragtninger samt nogle Smaating paa Vendelbomaal. Hjørring. 30, (1) s.
- Kaae, H.* Haa do wot i Hobrow og andre jydsk Fortællinger. Kbh. 1934. 79 s.
- Linder, A.* Gamle Tjappen. Ett barndomsminne. (Hembygden. Utg. av Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund. S. 95—98.)
- Lund, O. J.* Vår Larkan ryggar. To borringholmska Fortællinger. Aakirkeby. 141 s.
- Möller, K.* En sjællandsk Husmand fortæller sit Levnedsløb. (DF. 9. S. 105—115.)
- Nordenmark, E.* Några uppteckningar från Nordingrå. Utg. av *D. O. Zetterholm*. (Ångermanland-Medelpad. Årsbok f. Väster-norrlands läns hembygdsförbund. S. 82—97.)
- Olsson, H.* Gåtor från Västergötland. (FoF. 22. S. 124—137, 187—194.)
- Olsson, N. L.* Di fäste fjeden. Skånerim. 5 uppl. Malmö 78, (2) s. — Solvännare. Dikter. Malmö. 72, (2) s.
- Pettersson, A.* »Dårvåvålln» i Svärdsjö. (Dalarnas hembygdsbok. S. 164—172.)
- Seip, D. A.* Gamle bygdemålsdikt. (SoS. 41. S. 78—84.)
- Steffensen, S.* Jens Awlskæl. En Fortsættelse af Bette Jens. Struer. 61, (1) s.
- Tjörne, E.* I kolkjojan. Tivedsskildring. (Från bergslag och bondebygd. S. 152—159.)

III. Runkunskap.

- Amtoft, S. K.* Hvad betyder Danmarkar bót. (DSt. 153—160.)
- Andersen, H.* Nogle runedanske Navneled. (Nomina germanica. S. 83—91.)
- Arntz, H.* Handbuch der Runenkunde. Halle. XVIII, 329 s. (Samm-

- lung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte. B. Erg.-Reihe. Bd 3.) (Anm. BSL. C. R. 36. S. 84—85 av *F. Mossé*.)
- Bröndal, V.* Hvad betyder Setre-kammens *mauna*? (Aarb. S. 77—88.)
- Bæksted, A.* Vester Mariestenen I og de danske runeligsten. (DSt. S. 39—58.)
- Fl[oderu]s, E.* Nyfunnen runsten i Fresta. (Fornv. 30. S. 111.)
- Friesen, O. v.* En runbesvärjelse från Sigtuna. (Upsala Nya Tidning. Juln.r. S. 3—4.)
- Rökstenen. Sthm. 1934. 34, (2) s. (Svenska fornminnesplatser. 23.)
- Hedlund, G.* Läsordningen på Rökstenen. (Fornv. 30. S. 265—272.)
- Hempel, H.* Der Ursprung der Runenschrift. (GRM. 23. S. 401—426.)
- Hjelmslev, L.* Den sprogvidenskabelige tydning af Setrekammens *mauna*. (Aarb. S. 275—288.)
- Jacobsen, Lis.* Runeindskrifternes vidnesbyrd om kampene omkring Hedeby. Fra Harald Gormsen til Sven Estridsön. (Scandia. 8. S. 64—79.)
- Runekammen fra Setre. (Aarb. S. 58—76.) (Anm. BSL. C. R. 36. S. 95—97 av *A. Sommerfelt*. — DLz. 56. Sp. 1650—1652 av *G. Neckel*. — NTL. N. S. 11. S. 531 av *E. M[oltke]*.)
- Syv runestensstolkninger. (Aarb. S. 169—224.)
- Jansson, V.* Runsten från Bro socken, Gotland. (APhS. 10. S. 1—13.)
- Jungandreas, W.* Die germanische Runenreihe und ihre Bedeutung. (ZfdPh. 60. S. 105—121.)
- Karsten, T. E.* Runskriftens vägar till Norden. (Kultur och språk. 1. Populärt vetenskapliga uppsatser. S. 44—56.)
- Kinander, R.* Kronobergs läns runinskrifter granskade och tolkade. [Akad. avh. Upps.] Sthm (tr. Upps.). XI, 146, 11 s., 20 pl.-bl. 4:o. (Sveriges runinskrifter. Bd 4. Smålands runinskrifter. H. 1.)
- Krause, W.* Was man in Runen ritzte. Halle (Saale). VIII, (1), 53 s. 15 pl. (Schriften der Königsberger gelehrten Gesellschaft. Geisteswissenschaftliche Klasse. Jahr 12. H. 1.) (Anm. Litbl. 56. Sp. 291—293 av *H. Arntz*.)
- Kristensen, M.* Småbidrag til tolkning af runestene. (DSt. S. 168—172.)
- Meissner, R.* 'Das Blutopfer' in der Inschrift von Eggjum. (ZfdA. 71. 1934. S. 189—200.)
- Moltke, E.* Odder-egge'n. Runebaaden fra Morsholt mose. (Aarbøger udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift. 28. S. 123—136.)
- Pipping, H.* Bokstavsräkning i runskrift. (APhS. 10. S. 81—88.)

- Renck-Reichert, K.* Runenfibel. Heilbronn. 80 s.
- Schmidt, A. F.* Stenen i grönnen Dal. (D. R. M. Nr. 10.) (Jyske Samlinger. R. 5. Bd. 1. S. 227—233.)
- Skautrup, P.* »Vinterslevstenene». (SoK. 3. S. 99—100.)
- Sörensen, A.* Mejlbystenen. (Jyske Samlinger. R. 5. Bd. 1. S. 132—142.)
- Werner, J. & Krause, W.* Die Runenfibel von Bad Ems, Hessen-Nassau. (Germania. 19. S. 329—333.)
- Widéen, H.* En nyfunnen runsten. (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. 4. 1934. S. 126—128.)

IV. Arkeologi, religionsvetenskap och äldre rättsvetenskap.

1. Arkeologi.

a. I allmänhet.

- Ekholm, G.* Forn tid och fornforskning i Skandinavien. Sthm. VIII, 384 s. 1 pl. 4:o.
- Gallisk-skandinaviska förbindelser under äldre kejsartid. (Fornv. 30. S. 193—205.)
- Hasse, G.* Les Vikings en Belgique. (Revue belge d'archéologie. 5. S. 199—211.)
- Hoffmann, H.* Zur Siedelungsgeschichte der jüngeren nordischen Bronzezeit. (Nordelbingen. 11. S. 34—44.)
- Jankuhn, H.* Die Ausgrabung in Haithabu 1934. (Nordelbingen. 11. S. 45—66.)
- Meyer, Eva Nissen.* Relieffspenner i Norden. (BMÅ. 1934. Hist.-antikv. rekke. Nr. 4. 125 s.)
- Nordman, C. A.* Gotland och Uppland i Finlands forntid. (Kalender utg. av Sv. folkskolans vänner. 50. 19—35.)
- Olsen, G.* Kvantitativ spektralanalys som hjälpmedel vid arkeologisk forskning. (Fornv. 30. S. 43—48.)
- Sandklef, A.* Are Scandinavian flint saws to be considered as leaf knives. (AA. 5. S. 284—290.)
- Sjöberg, G.* Fotografering av ristade föremål. (Fornv. 30. S. 114—115.)
- Tooe, A.* Zur Entstehung der Germanen. (Mannus. 27. S. 19—67.)
- Wansch, V.* Kivik, Guldhorn og Edda. Kbh. 52 s. (Anm. DLz. 16. Sp. 1468—1469 av G. Neckel.)
- Åberg, N.* Det nordiska stenåldersområdet. Ett orienteringsförsök. (Fornv. 30. S. 164—179.)

b. Norsk.

- Berge, R.* Kyrkjeminne fraa Vinje. (Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskrift. S. 49—77.)
- Gjessing, G.* Fra steinalder til jernalder i Finnmark. Etnologiske problemer. Oslo. 76, (1) s. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Ser. C. 3:3. 76, (1) s. (Anm. NTL. N. S. 11. S. 379 av *A. B[jörn]*.)
- Viking ships in a new home. (The American-Scandinavian review. 22. S. 218—226.)
- Kielland, T. B.* De norske »kongehorn» i det danske Nationalmuseum. En fornyet heraldisk analyse. (Aarb. S. 129—154.)
- Lund, H. E.* En eldre bronsealders ornert gravhelle fra Rege i Håland på Jæren. (Stavanger museum. Årshefte. 44. 1933—34. S. 49—53.)
- Petersen, J.* Et gravfund fra vikingetiden fra Strand i Ryfylke. (Stavanger museum. Årshefte. 44. 1933—34. S. 41—47.)
- Petersen, Th. & Holmboe, J.* Et forhistorisk hvetefund fra en boplass på Hitra, Sørtrøndelag. 1—2. (Det k. norske vid:s selsk:s forhandlinger. 7. S. 147—152.)
- Lade i Trøndelagen belyst ved oldtidsminner og oldfund. (Heimen. 4. S. 54—66.)
- Nye samlede markfund fra steinalderen i det nordenfjelske Norge. (Det k. norske vid:s selsk:s forhandlinger. 7. S. 24—27.)
- Överås, A.* 5000-års norske truer og tradisjoner. (SoS. 41. S. 8—17.)

c. Svensk.

- Alin, J.* En bohusslänsk kökkenmödding på Rotekärrslid, Dragsmark. (GoBFT. S. 1—38; tillägg av *P. Henrici*. S. 38—42.)
- Några västsvenska kanotfynd. (Bohussläns fornminnes- o. hembygdsförbunds årsbok. Vikarvet. 1934. S. 23—28.)
- Almgren, O.* Den äldsta bebyggelsen. (Uppland. S. 92—109.)
- Svearikets uppkomst. (Därst. S. 110—123.)
- Anderbjörk, J. E.* Gravundersökningar vid Brunnby i Vendel. (Fornv. 30. S. 158—163.)
- Anjou, S.* Uppsalatemplets gudabeläten avbildade på bonaden från Skog. (Fornv. 30. S. 257—264.)
- Arbman, H.* En båtgrav vid Årby i Rasbokils socken. (Upplands fornminnesförenings tidskrift. 45:1. S. 129—133.)
- Vikingatidsgravar vid Albäck i Simtuna. (Västergötlands fornminnesförenings årsskrift. 23. S. 6—15.)
- Arrhenius, O.* Markundersökning och arkeologi. (Fornv. 30. S. 65—76.)
- Arwidsson, Greta.* A new Scandinavian form of helmet from the Vendel-time. (AA. 5. S. 243—257.)

- Arwidsson, Greta.* Den sjunde båtgraven vid Valsgårde. Ett preliminärt meddelande om de av Uppsala Universitets museum för nordiska fornsaker företagna utgrävningarna sommaren 1933. (Fornv. 30. S. 49—52.)
- Atterman, I.* Nya fynd från Hovgårdsberg i Vendel. (Fornv. 30. S. 137—157.)
- Bellander, E. & Hofrén, M.* Söndagspromenaden. En vandring runt Kalmarområdets ättebackar. Kalmar. 1934. 18 s. (Kristoffer-gilletts Kalmarvägledningar. 1.)
- Berggren, T.* Fasta fornlämningar i Mistelås socken i Allbo härad. Inventering. (Norra Allbo hembygdsförenings årsbok. S. 53—64.)
- Fasta fornlämningar i Slätthög socken i Allbo härad. Inventering. (Därst. S. 11—19.)
- Fornfynd i Mistelås socken i Allbo härad. Inventering 1934. (Därst. S. 65—68.)
- Fornfynd i Slätthög socken i Allbo härad. Inventering 1934. (Därst. S. 20—22.)
- Ekholm, G.* »Offerstenen» vid Lundby i Svinnegarn. (Uppsala Nya Tidning. Juln:r. S. 2.)
- Upplänningar i öster- och västerled. (Uppland. S. 124—130.)
- Elgqvist, E.* Var låg det medeltida fästet Skagaholm? (Hyltén-Cavallius-föreningen för hembygdsforskning och hembygdsvärd. Årsbok. S. 109—116.)
- Engström, T.* Stenåldersboplatserna vid Bråviken. Kortfattad översikt i anslutning till boplatserkeramiken i Östergötlands museum. (Meddelanden från Östergötlands fornminnes- o. museiförening. 1933—1934. S. 189—199.)
- Festin, E.* Om »Stenen i grönan dal». Några erinringar och en gensaga. (Fornvärdaren. 1934. S. 183—191.)
- Stenen i grönan dal. Några erinringar. (På skidor. S. 168—180.)
- Fl[oderu]s, E.* Ett gravfält från den äldsta järnåldern vid Nybjärs i Hørsne. (Fornv. 30. S. 112—113.)
- Forssander, J. E.* Bronsålderns krumsvärd. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 33—58. [= HVSLÄ. 1934—1935. S. 175—200.])
- Ett kapitel ur Blekinge äldsta bebyggelsehistoria. (Blekingeboken. S. 102—120.)
- Humbla, Ph.* Arkeologiska undersökningar i Gästrikland 1935. (Från Gästrikland. S. 63—66.)
- Båtfyndet vid Äskekärr. (GoBFT. 1934. S. 1—21.)
- Jirlow, R.* Plogkroken från Svarvarbo och några andra förhistoriska plogar. Sthm (tr. Upps.). 22 s. 4:o (Upplands fornminnesförenings tidskr. 45:1. Bil. 1.)
- Kjellmark, K.* Värends fornminnen. 12—14, 15, 16, 17. Växjö. 1934—1935. 61, 75, 66, 90 s. (Ur Smålandsposten.)
- Larsson, H. L.* Brostnarhälla. (Dalarnas hembygdsbok. S. 113—163.)

- Lidén, O.* Hällgröpningsar i Sydsmåland. 3. (Hyltén-Cavalliusföreningen för hembygdsforskning och hembygdsvård. Årsbok. S. 117—140.)
- Linder, Ulla S.* Södermanlands skattfynd från vikingatiden. (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. 28. S. 47—68.)
— Fornminnenas vittnesbörd om landets bebyggelse. (Vår hembygd. S. 50—64.)
— Gamla Uppsala. (Uppland. S. 131—140.)
- Lindqvist, S.* Eriksgatans gång Uppsala—Strengnäs. (NoB. 23. S. 145—148. Även i: Nomina germanica. S. 375—378.)
- Ljungner, E.* Ljungsborgen. (GoBFT. S. 85—104.)
- Lundmark, K.* On Demokritos' conception of the Milky way. Lund. 7 s. [S. 5—7 ang. avbildningar av stjärnbilder å hällristningar.] (Historical notes and papers. Nr. 2. = Meddelanden från Lunds astronomiska observatorium. Ser. II. Nr 73. = LUÅ. N. F. Avd. 2. Bd 30. Nr 15. Kungl. Fysiografiska sällskapet handlingar. N. F. Bd 45. Nr 15.)
- Lönnberg, E.* Fornlämningarna i Bjärebygdens landskapsbild. (Bjärebygden. S. 15—29.)
- Nerman, B.* Inglingehögens och Inglingeplotets ålder. (Fornv. 30. S. 84—92.)
- Nordenskjöld, C. F.* Östergötlands minnesmärken upptecknade. (Meddelanden från Östergötlands fornminnes- o. museiför. 1933—1934. S. 200—218.)
- Odenkrants, R.* Lerkärl från Lockerud, Leksbergs socken, Västergötland. (Fornv. 30. S. 249—250.)
- Oldeberg, A.* Bronsåldersfynd från Hulterstad socken på Öland. (Fornv. 30. S. 244—248.)
— Fisk- och fågelfigurer på en bronskniv från Bohuslän. (Fornv. 30. S. 343—355.)
— Förhistoriska smedfynd från Bohuslän. (GoBFT. S. 43—84.)
— Några nya guldfynd från Bohuslän. (Bohuslans fornminnes- o. hembygdsförbunds årsbok Vikarvet. 1934. S. 29—39.)
- Olsson, H.* Nya svenska fynd av järnmanschetter till rustningar från 1300-talet. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 71—77. [= HVSLÅ. 1934—1935. S. 213—219.])
- Persson, E.* Svenska myntfynd från vikingatiden. Jämte en förteckning över Skånes myntskatter från vikingatiden. Lund. 24 s. (Numismatiska småskrifter. 1.)
- Rundqvist, H.* Två silverskatter från vikingatiden i småländsk jord. Växjö. 1934. 44 s. (Ur Smålandsposten.)
- Rydbeck, Elisabeth.* Betydande nyförvärv till Historiska museets förhistoriska avdelning. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 58—71. [= HVSLÅ. 1934—1935. S. 200—213.])
- Rydbeck, O.* Arkeologiska hågkomster från Ö. Vemmenhög. (Festskrift Herrlin. S. 72—77.)

- Rydbeck, O.* Den medeltida borgen i Skanör. Historik, undersökningar och fynd. (7), 228 s., 1 karta. Lund. 4:o. (SHVSL. 20.)
- Santesson, O. B.* Märkligt stenåldersfynd i Tärna socken. (Västerbotten. S. 7—16.)
- Schnell, I.* Det forntida Fellingsbro. Fellingsbro (tr. Arboga). 43 s. — Problem och uppgifter för sörmländsk fornforskning. (Sörmlandsbygden. 4. S. 7—19.)
- Skrock om fornminnen i Närke under 1600-talet. (Från bergslag och bondebygd. S. 45—56.)
- Stenberger, M.* En järnåldersgård på norra Öland. (Fornv. 30. S. 1—18.)
- Gravfältet vid Gannor i Lau. (Gotländskt arkiv. 7. S. 53—66.)
- Thomasson, H.* Äskekärrens ålder. (GoBFT. 1934. S. 22—34.)
- Westlund, P.-O.* Utgrävningen vid Stora Hästnäs på Gotland 1932. (Fornv. 30. S. 299—310.)
- Zetterqvist, I.* Forngravarna i Lännås. (Från bergslag och bondebygd. S. 166—168.)
- Åberg, N.* Den svenska båtyxkulturens ursprung. (Fornv. 30. S. 321—342.)

d. Dansk.

- Ancker-Jensen, K.* Oldtidsminder i Fiskebæk Skov. (Lolland-Falsters hist. Samf. Aarbog. 23. S. 86—95.)
- Broholm, H. C.* Enkeltfund fra Bronzealderen. (Aarb. S. 257—264.)
- Kvindegraven fra Skrydstrup. (SM. 12. S. 105—108.)
- Broholm, H. C. & Hald, Margrethe.* Danske Bronzealders Dragter. (Nordiske Fortidsminder. 2. S. 215—347.)
- — To sprangede Textilarbejder i danske Oldfund. (Aarb. 29—46.)
- Brøndsted, J.* Noch ein jütisches Einzelgrab mit Megalithkeramik. (AA. 5. S. 290—293.)
- Christensen, P. Th.* Dige voldingerne. (Jyske Samlinger. R. 5. Bd. 1. S. 432—435.)
- Fischer-Möller, K.* Trepanation og Kranielæsion i Stenalderen. Nyopdagede Tilfælde fra Fyen. (Aarb. S. 109—116.)
- Galster, G.* Møntfundet fra Vraabjerg og Valdemar den stores ældste Mønter fra Lund og Roskilde. (Aarb. S. 265—274.)
- Geijer, Agnes.* Sidenvävnaderna i helige Knuts helgonskrin i Odense domkyrka. (Aarb. S. 155—168.)
- Hatt, G.* En Jernalders Hustomt i Troldtoft, Vind Sogn. (Aarb. S. 47—57.)
- Oldtidsagre. (Jyske Samlinger. R. 5. Bd. 1. S. 246—251.)
- Haugsted, E.* Oldsager fra Nørrejylland i Aarhus Museums historiske Afdeling indgaaende i Aarene 1932—34. (Aarbøger udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift. 28. S. 137—159.)

- Jessen, K.* Archæological dating in the history of North Jutland's vegetation. (AA. 5. S. 185—214.)
- la Cour, V.* En Indsigelse. (Jyske Samlinger. R. 5. Bd 1. S. 252—257.)
- Mathiassen, M. J.* Om Mullerup Mose og Mullerupkulturen. (Fra Holbæk Amt. 8:3. S. 94—135.)
- Nielsen, S. V.* En Brændtbensgrav fra yngre Stenalder. (Jyske Samlinger. R. 5. Bd 1. S. 547—553.)
- Oldtidsagre paa jyske Heder. (Fra Himmerland og Kjær Herred. 24. S. 545—555.)
- Nordmann, V.* Arkæologisk-geologiske Undersøgelser vid Misthusum i Skærbæk Sogn. Et Bidrag til Marskens Historie. (Aarb. S. 1—28.)
- Nörlund, P.* En Dobbeltske i Sölvfundet fra Ribe Östermark, nedlagt 1247. (Aarb. S. 117—128.)
- Overgaard, N.* Vestjyllands Oldtidsbebyggelse. (Jyske Samlinger. R. 5. Bd 1. S. 1—99.)
- Skovmand, R.* Udgravningerne i Hedeby. En Oversigt over deres Resultater. (Sønderjydske Aarbøger. S. 232—262.)
- Winther, J.* Troldebjerg. En bymæssig Bebyggelse fra Danmarks yngre Stenalder. Deutsches [!] Zusammenfassung. Rudköbing. 68 s. 4:o.

2. Religionsvetenskap.

- Clemen, C.* Altgermanische Religionsgeschichte. Bonn. 1934. 121 s. (Anm. DLz. 56. Sp. 1383—1385 av *G. Neckel*.)
- Hamel, A. G. van.* De ijslandse gang tegen de zon. (Neophilologus. 20. S. 212—223.)
- Gods, skalds and magie. (SBVS. Vol. XI. P. 2. S. 129—152.)
- Nilsson, A.* Balders död och återkomst. (Festskrift Herrlin. S. 295—310.)
- Ninck, M.* Wodan und germanischer Schicksalsglaube. Jena. 357, (1) s. 8 pl.
- Peuckert, W.-E.* Germanische Eschatologien. (Archiv f. Religionswissenschaft. 32. S. 1—37.)
- Strömbäck, D.* Sejd. Textstudier i nordisk religionshistoria. Akad. avh. Upps. XXIV, 209 s. Sthm (tr. Lund). (Nordiska texter och undersökningar utg. i Uppsala av *B. Hesselman*. 5.) (Anm. BSL. C. R. 36. S. 83—84 av *A. Sommerfelt*. — Skírnir. 119. S. 214—215 av [*E. J.*] *Ol. S[veinsson]*.)
- Vries, J. de.* Altgermanische Religionsgeschichte. Bd 1. Berl. & Lpz. (7), 335, (1) s. (Grundriss der germanischen Philologie 12:1.)
- Studiën over germaansche mythologie. IX. De oudnoorsche god Heimdallr. X. Bilrøst en Gjallarbrú. (Tijdschrift v. nederlandsche taal- en letterkunde. 54. S. 53—81.)

3. Äldre rättsvetenskap.

- Behaghel, O.* Odal. (Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philos.-hist. Abt. Jahrg. 1935. H. 8. 23 s.)
Erixon, S. Klungby och hamarskipt. (NoB. 23. S. 104—113. Även i: Nomina germanica. S. 334—343.)
Tunberg, S. Nordiskt konungaval. (NTL. 11. S. 33—45.)

Innehållsöversikt.

- I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi. S. 1—4.
 II. Nordisk språkvetenskap. S. 4—17.
 1. I allmänhet. S. 4—5.
 2. Isländska och fornorska. S. 5—7.
 3. Norska. S. 7.
 4. Svenska. S. 7—10.
 5. Danska. S. 10—12.
 6. Namnforskning. S. 12—15.
 7. Dialekter. S. 15—17.
 III. Runkunskap. S. 17—19.
 IV. Arkeologi, religionsvetenskap och äldre rättsvetenskap. S. 19—25.

Personregister.

- Abrahamson 15. Afzelius 1, 7. Alin 20. Almgren 20. Almquist 10. Alving 6. Amtoft 17. Ancker-Jensen 23. Anderbjörk 20. Andersen, H. 1, 10, 17. Andersen, P. 1, 15. Andersson, F. 12. Andersson, P. 16. Anjou 20. Anners på Näse 16. Arbman 20. Arnholtz 11. Arntz 17, 18. Arrhenius 20. Arvidson 10. Arwidsson 20, 21. Asklund 12. Atterman 21.
 Beck 3. Beckman 7. Behaghel 25. Bellander 21. Berg 12. Berge 20. Berger 7. Berggren 21. Bergman 4. Bjerre 4, 7. Björn 20. Bock 15. Bouman 2. Broholm 23. Bröndal 18. Bröndsted 23. Bröndum-Nielsen 3, 11, 16. Bucht 7. Bæksted 18. Böldker 7.
 Caspari 7. Christensen, P. Th. 23. Christensen, W. 12. Clemen 24. Collijn 1. Collinder 4, 12. Columbus 10. C. S. 10.
 Dallby 1. Danell 7. Döbeln 1.
 Eile 12. Ekblom 4. Ekholm 12, 19, 21. Elfstrand 1. Elfving 17. Elgqvist 21. Engström 21. Eriksson, M. 12. Erixon 4, 25. Erlandsson 15.
 Festin 21. Finnbogason 6. Fischer-Möller 23. Floderus 21. Forssander 4, 21. Forsslund 17. Franzén 12. Fredborg 12. Friesen 5, 18.
 Galster 23. Garmonsway 2. Geijer, Agnes 23. Geijer, H. 17. Gertz 7. Gjerdman 7. Gjessing 20. Graz 11. Grieg 4. Grimnes 12. Grytdal 15. Grönli 12. Gullberg 7. Gustavson, H. 12. Gutenbrunner 6. Götlind 12.
 Hald 12, 23. Hamel 2, 24. Hasse 19. Hasselberg 8. Hatt 23. Haugsted 23. Hedar 1. Hedberg 8. Hedebo 17. Hedlund 18. Heinertz 4. Heintze 1. Helgason 6. Hempel 18. Henrici 20. Hermansson 1, 3, 6. Hermansen, V. 4. Hesselman 4, 10. Heusler 3. Hildebrand 1. Hillman 8. Hjelmqvist 12. Hjelm-

slev 5, 18. Hoffman 19. Hofrén 21. Hofsten 8. Holmboe 20. Holmkvist, E. 12. Holtmark 6, 12. Humbla 21. Hundrup 11. Håge, se Hedberg. Häggqvist 8. Hægstad 5. Härje 12.

Indrebö 13. Ingers 13. Ivarsson 13. Iversen 4, 7, 13.

Jacobsen, Lis 13, 18. Jankuhn 19. Jansen, F. J. B. 2. Jansson, V. 13, 18. Janzén 13. Jarcho 6. Jensen, A. 11. Jensen, Ella 15. Jessen 24. Jirlow 15, 21. Johansen, K. F. 4. Johnsson, O. 8. Johnston 13. Jonson, K. 2. Jönsson 2. J. S. 2. Jungandreas 18. Jungner 13. Jäfvert 8. Jörgensen, A. 2. Jörgensen, J. 15. Jörgensen, P. J. 11.

Kallstenius 13. Karsten, T. E. 4, 13, 18. Kelchner 2. Kielland 20. Kinander 18. Kjellmark 21. Klastrup 17. Knudsen, G. 13. Knudsen, T. 7. Kock 6. Kofod 12. Konow 4. Kopperstad 13. Krause 18, 19. Krijn 2. Kristensen 11, 13, 15, 16, 17, 18. Krogh 17. Kuhn 5. Kvålen 5. Kaae 17. Körner 8. la Cour 24.

Lane 3. Langenfelt 13. Larsen, A. B. 16. Larsson, H. L. 21. Lárusson 6. Lausten-Thomsen 2. Lebech 11. Lekman 8. Levander 16. Lidén 13, 14, 22. Lindberg 14. Lindén 14. Linder 17, 22. Lindroth 8. Lindquist, I. 5. Lindqvist, N. 3, 16. Lindqvist, S. 22. Lindstedt 8. Lindstén 8. Litzenberg 2. Ljunggren, K. G. 14. Ljungner 22. L. S. 5. Ludwig 3. Lund, E. 10. Lund, F. 16. Lund, H. E. 20. Lund, O. J. 17. Lundahl 14. Lundberg 14. Lundell 8, 16. Lundmark 22. Luth 10. Lönnberg 22.

Mathiassen 24. Meissner 18. Meyer 19. Michaëlsson 14. Modéer 14. Moltke 13, 18. Mossé 18. Möller, K. 17. Möller, K. J. 16. Möller, K. L. 11. Möller, N. 12. Möller, S. F. 8. Mörk 7. Mörlund 7.

Neckel 3, 11, 14, 18, 24. Nerman 22. Netter 3. Nielsen, S. V. 24. Nihlén 8. Nilsson, A. 24. Nilsson, M. P. 8. Noesgaard 11. Nordberg 14. Nordenmark 17. Nordenskjöld 22. Nordin-Grip 10. Nordling 5. Nordman 19. Nordmann 24. Noreen 8, 9, 10. Norlind 2. Nörlund 24.

Odenrants 22. Oht 5. Oldeberg 22. Olsen 3, 14. Olsson, B. 9. Olson, G. 19. Olsson, H. 17, 22. Olsson, N. L. 17. Olszewska 5. Overgaard 24.

Palm 14. Paludan 11. Pedersen, H. 5. Persson, E. 22. Persson, P. 16. Petersen, J. 20. Petersen, S. Aa. 6. Petersen, Th. 20. Pettersson, A. 17. Peterson, N. P. 14. Peterson, P. N. 16. Peuckert 24. Piltz 10. Pipping, H. 5, 14, 18. Pipping, R. 14. Poulsen, L. P. 16. Prinz 3.

Ranisch 3. Rask 5. Rasmussen 16. Rebbe 9. Reichardt 3. Reichborn-Kjennerud 5. Reitan 14. Renck-Reichert 19. Rohmann 11, 16. Rojkjer 16. Rundquist 22. Runius 10. Rydbeck, Elisabeth 22. Rydbeck, O. 22, 23.

Sahlgren 14. Sandblad 10. Sandklef 19. Santesson 23. Schagerström 14. Schmidt, A. F. 2, 19. Schneider 3. Schnell 23. Schütte 3, 11. Seip 14, 16, 17. Sjöberg 19. Skautrup 11, 14, 16, 19. Skovmand 24. Small 6. Smith, A. H. 3. Smith, O. 2. Sommerfeldt, W. P. 2. Sommerfelt, A. 5, 7, 18, 24. Sonne 16. Spehr 2. Stalling 9. Steche 3. Steffen 11. Steffensen 17. Stemann 11. Stenberger 23. Stoltz 15. Streitberg 2. Strömbäck 6, 15, 24. Sturtevant 5. Svanberg 9. Swedlund 10. Sveinsson 6, 24. Sylwan 9. Söderhjelms 9. Söderlund 8. Söderwall 9. Sörensen, A. 16, 19.

Thjötta 15. Thomasson 23. Thomsen, Th. 4. Thomsen, V. 5. Þórdarson 6. Thorild 10. Þórólfsson 7. Thunell 9. Tilander 5. Tjørne 17. Tode 19. Tufvesson 15. Tunberg 25.

Ullmann 7.

Wanscher 19. Wellander 9, 16. Wennerström 9. Wennström 10. Wenhæsius 10. Werner 19. Wessén 4, 7, 9, 16. Vestlund, A. 15. Westlund, P.-O. 23. Widding 1, 16. Widéen 19. Widegren 9. Wigforss 15. Wijck 10. Wijk 2. Winther 12, 24. Vogt 3, 6. Worsaae 4. Vries 24.

Zahrtmann 15. Zetterholm 9, 17. Zetterqvist 23.

Åberg 19, 23. Åkerlund 5, 9. Aakjær 11.

Östberg 15. Östergren 9. Överås 16.

*Starkare förkortningar av titlar å lärda sällskaps skrifter, tidskrifter
och samlingar m. m.*

AA = Acta archæologica. — Aarb = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed.
— AfdA = Anzeiger für deutsches altertum. — APHS = Acta philologica
scandinavica. — Ark = Arkiv för nordisk filologi. — BMÅ = Bergens mu-
seums årbok. — BSL = Bulletin de la société de linguistique de Paris. —
C. R. = Comptes rendus. — DF = Danske Folkemaal. — DLz = Deutsche
Literaturzeitung. — DST = Danske Studier. — Festschrift Herrlin = Fest-
skrift tillägnad Axel Herrlin den 30 mars 1935. — FFC = F. F. communica-
tions. — FH = Fynsk Hjemstavn. — FM = Finskt museum. — FoF =
Folkminnen och folktankar. — FoN = Fortid og Nutid. — Fornv = Forn-
vännan. — For. t. no. fort. bev. Årsb. = Foreningen til norske fortids-
mindesmærkers bevaring. Årsberetning. — GGA = Göttingische gelehrte
Anzeigen. — GHÅ = Göteborgs högskolas årsskrift. — GoBFT = Göte-
borgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. — GR = The Ger-
manic review. — GRM = Germanisch-romanische Monatsschrift. — GVVSH
= Göteborgs K. Vetenskaps och Vitterhets samhälles handlingar. — HTda =
Historisk Tidskrift udg. af den danske historiske Forening. — HTno =
Historisk tidskrift utg. av den norske historiske forening. — HTsv =
Historisk tidskrift utg. av Svenska historiska föreningen. — HVSLÅ = K.
Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse. — JEGPh =
The journal of English and Germanic philology. — KVHAA(H) = Kungl.
vitterhets historie och antikvitetsakademien(s handlingar). — Leeds studies =
Leeds studies in English and kindred languages. — Litbl = Literaturblatt
für germanische und romanische Philologie. — LUÅ = Lunds universitets
årsskrift. — M = Museum. Maandblad voor philologie en geschiedenis. —
MLN = Modern language notes. — MLR = The modern language review. —
MoM = Maal og minne. — MPh = Modern philology. — NFK = Norsk
folkekultur. — NoB = Namn och bygd. — Nomina germanica = Nomina
germanica. Hyllningsskrift till Bengt Ivar Hesselman den 21 december 1935.
— NR = Nordische Rundschau. — NsvSt = Nysvenska studier. — NTBB =
Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. — NTL = Nordisk tidskrift för
vetenskap, konst och industri utg. av Letterstedtska föreningen. — NTS =
Norsk tidsskrift for sprogvidenskap. — OoB = Ord och bild. — PBB = Bei-
träge zur geschichte der deutschen sprache und literatur. — PMLA =
Publications of the Modern language association of America. — PSS =
Publications of the society for the advancement of Scandinavian studies.
Scandinavian studies and notes. — SBVS = Saga book of the Viking society.
— SHVSL = Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i
Lund. — SHVSU = Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska vetenskapssam-
fundet i Uppsala. — SM = Sönderjydsk Maanedsskrift. — SoK = Sprog og
kultur. Udg. af Institutet for jydsk Sprog- og Kulturforskning. — SoS =
Syn og segn. — StNF = Studier i nordisk filologi. — S. T. U. A. G. N. L.
= Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. — Svensk stil =
Svensk stil. Studier tillägnade Bengt Hesselman den 21 december 1935.
(Skrifter utg. av Samfundet för stilforskning genom N. Swanberg. 1.) —
Sv. Lm = Svenska landsmål. — UUÅ = Uppsala universitets årsskrift. —
ZfdA = Zeitschrift für deutsches altertum . . . — ZfdPh = Zeitschrift
für deutsche philologie. — ZfM = Zeitschrift für Mundartforschung. —
ZfvglSpr = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.

Fallande alexandriner.

Det torde inte vara något ställe i svensk poesi, som så ivrigt blivit uppmärksammat av metrikerna, som de bekanta begynnelse-raderna i Tegnér's Svea:

Jord, som mig fostrat har och Fädrens aska gömmer,
Folk, som ärft hjeltars land och deras dygder glömmer!

Vad man stannat vid är givetvis de oregelbundet byggda alexandrinerna i dessa verser. De börjar med betonad stavelse, vilket ju strider mot versmåttets jambiska karaktär. De citerade raderna har varit metrikernas stora krux. Det finns väl inte någon av våra mera kända versteoretiker, som inte försökt att förklara eller försvara den uppenbara inkongruens, som dessa rader utifrån det gängse betraktelsesättet uppvisar. Varje nytt försök till förklaring har emellertid förr eller senare blivit betecknat som otillfredsställande av någon efterföljande forskare, som vanligen själv fört fram en egen tolkning.

Den förste modernt vetenskaplige versteoretikern, som tog upp frågan om inledningsverserna till Svea, synes ha varit Natanael Beckman. I sitt för svensk metrik grundläggande arbete *Grunddragen af den svenska versläran* (1898), anför han de båda raderna som det mest bekanta exemplet på att »äfvén i poesi, som gör anspråk på att vara regelrätt jambisk eller trokaisk, förekommer enstafvig takt icke så sällan, om man nämligen bestämmer rytmen efter en riktig deklamation, icke efter den felaktiga skandering, *med hvilken skalden sökt dölja för sig hvad han ansåg vara fel*».¹ Beckman uppfattar »Jord som mig fostrat» som enstafvig begynnelse-takt + anapest. »I andra rummet finna vi», säger han, »jamberna ersatta af anapester, hvilket efter enstafvig begynnelse-takt är det vanliga och bidrager till att ge ett starkt intryck af den stigande rytmen.»² Dessa rader har alltså liksom de övriga alexandrinerna enligt Beckman en stigande rytm. Han vänder sig mot den vanliga uppfattningen, att Svea börjar med en inkongruent jamb. Han anser sin förklaring ha den förtjänsten, att man slipper »ett betraktelsesätt, som tvingar oss att utdöma en mängd af vår poesis bästa kraftställen». Han fortsätter längre

¹ N. Beckman, *Grunddragen af den svenska versläran*, Lund 1898, s. 46. Kursiv. här.

² N. Beckman, a. a. s. 49.

fram: »I själfva verket är den enstafviga begynnelse-takten en fullt naturlig modifikation af den jambisk-anapestiska versen. I den metriska förlängning, som träffar den i enstafvig takt förlagda stafvelsen, har denna figur ett ypperligt emfatiskt medel, hvilket just innebär förklaringen på figurens stora frekvens på sådana ställen, där emfas är på sin plats.»¹

I en recension av Beckmans verslära fasthöll Brate gentemot Beckman vid den gamla uppfattningen, att Svea började med inkongruenta jamber. Den stigande rytmen skulle enligt honom komma till uttryck »i motsatsen mellan den efter *Jord* följande pausen och *som*, hvilket i alla fall kan få större tryckstyrka än mig».² Beckman avvisade Brates tolkning av versen, som låter första vershalvan få fyra och hela versen sju takter. »Den sortens alexandriner göra sin upphofsman ingen heder», menade han.³

Sylwan vände sig också mot Beckmans sätt att analysera de omdebatterade raderna. Han fann det besynnerligt, »att vi här plötsligt finna en egendomlighet, som tillhör den blandade versen, nämligen växlingen i sänkningens stafvelsetal, uppträda i det oblandade jambiska schemat». Sylwan ger i sin tur en förklaring av denna »omkastning», som bygger på en teori, uppställd av Otto Jespersen. Enligt Sylwan hävdar denne, att »en jambisk vers alldeles icke behöfver bestå af absolut starka och svaga stafvelser utan till och med blir vackrare, om man nöjer sig med 'den omväxling, som beror på mindre och växlande skillnad mellan de starka och svaga, i det att örat blott kräfver upp- och nedgång på bestämda platser utan att ställa någon fordran på upp- och nedgångens storlek'. Skillnaden mellan höjning och sänkning är således blott relativ, och om en stafvelse kan tjänstgöra i det ena eller andra rummet, beror ej blott på dess egen styrka utan jämväl på de omgifvande.»⁴ Sylwan tillämpade Jespersens teori på sådana fall, då som i början av Svea omkastning inträder i en vers' begynnelse, och ansåg sig kunna fastslå, att man här på grund av pausen icke har tillfälle att göra någon jämförelse i avseende på tonstyrka åt detta håll och att för den sakens skull den första stavelsen skulle kunna vara hur stark som helst. Till de exempel, som Jespersen själf framdragit till stöd för sin teori, som emellertid närmast gällde den femfotade jamben, fogade Sylwan en rad exempel ur svensk litteratur, dock alla ur dikter, som tillkommit efter Svea.⁵

¹ N. Beckman, a. a. s. 49 f.

² Verdandi 1898, s. 148 f.

³ Språk och stil 1902, s. 38 f.

⁴ Språk och stil 1902, s. 53.

⁵ Jfr Språk och stil 1903, s. 54 ff.

I sina Strödda anteckningar till Beckmans verslära kom Johannes Paulson även in på Sveas inledningsverser. Paulson var av den meningen, att de ifrågavarande verserna är metriskt ofullkomliga. Enligt honom har Tegnér utan tvivel varit av den åsikten, att alexandrinen »afgjordt bildats af tvåstafviga jambiska takter». Det blir metriken uppgift att förklara, hur skalden kunnat göra sig skyldig till denna inkongruens. Denna fråga anser Paulson ha blivit väsentligt löst genom Jespersens av Sylwan anförda förklaring av omkastningen av den jambiska versen. Han drar sig inte för att sätta ifråga, om inte »inkongruensen *jord, som*, från en viss synpunkt sedd, försvåras därigenom, att den utgör hela skaldestryckets begynnelse».¹ Även Risberg avvisade Beckmans förklaring. Tanken på en sådan taktväxling, som Beckman föreslagit, har enligt Risberg »säkerligen varit helt främmande för skalden själf och synes ej vetenskapligt kunna upprätthållas». Enligt Risberg skulle Sveas begynnelsevers vara oregelbunden. Den skulle börja med en »oregelbundet lång arsisstafvelse» och en »regelbundet kort thesisstafvelse», »kombinerade omedelbart intill hvarandra». Med denna förklaring torde Risberg väl ha menat, att versen ifråga är inkongruent.²

I en uppsats om fallande och stigande rytm bestämde J. Götlind dessa två rytmtyper med hänsyn till platsen för huvudaccenten, »d. v. s. den logiska tyngdpunkten». Placeras denna i satsens och versens början, får man fallande rytm, placeras den i slutet, blir rytmen stigande. Detta betraktelsesätt skulle enligt Götlind ge lösningen på den mycket omdebatterade inledningen till Svea. Att denna uppvisar en inkongruens, ansåg han vara klart. Denna oregelbundenhet beror på att Tegnér använt ett versschema, som mer lämpar sig för stigande rytm, under det att innehållet i dikten kräver fallande. »Sången är ju», säger den nämnde forskaren förklarande, »en väckelse till svenska folket. Skalden måste börja satserna med lystringsord . . . Det skulle bli för lamt att komma med ett betydelselöst ord i början. Det högstämde innehållet poekar på plats åt de aksentstarka orden i versens inledning. Å andra sidan ville ju Tegnér nödvändigtvis skriva förra delen av dikten på det erkända versmättet alexandrinen.» Götlind anser sig ej lida »av oegentligheterna, ty de överskyllas av många skaldiska skönheter», men han tror nog, att varje läsare uppfattar dem i alla fall. »Korijamben i början av de jambiska versraderna, som ju ganska ofta förekomma, torde ha sin förutsättning i denna strid mellan ett förelagt schema och ett motstridigt innehåll.»³

¹ Jfr Språk och stil 1902, s. 151 ff.

² Jfr Bernhard Risberg, Den svenska versens teori, Stockholm 1905, s. 106 ff.

³ Språk och stil 1917, s. 43 f.

Beckman, som återkom till frågan i Några metriskas frågor (1918), tog bestämt avstånd från Göttings uppfattning, att »de skaldiska skönhetserna» överskyler de omstridda inkongruenserna,¹ samtidigt som han tillbakavisade Risbergs kritik av sin först framförda förklaring.

Hugo Bergstedt, som tog ställning till spørgsmålet i en uppsats om Tegnér's versbildning, aktade sig för att inlåta sig i diskussion om begynnelsestavelsernas tidsvärde, som han, helt säkert med rätta, reducerade till en uppläsningsspörgsmål, bestämd av den subjektiva smaken. Han försökte i stället belysa Sveas inledningsvers genom att på svensk vers tillämpa den förnämligast av Wilamowitz-Moellendorff inledda nya riktning inom den klassiska metriken, som mer tog hänsyn till »den rytmiska frasen» än »versfoten» eller »den musikaliska takten». Han kom därigenom till att i *Jord som mig fostrat har se* »förra delen av en hexameter, en daktylisk penthemimeres, som nyare metrici kalla det». Han återfinner samma rytmiska fras i den senare halvan av en asklepiadeisk vers. »För Tegnér har», skriver Bergstedt med tanke på Sveas inledningsverser, »uttrycken för *land* och *folk* spontant fått form efter detta rytmiska schema, och han har godtagit den, fast den strängt taget icke passade in i det valda versmåtten».²

Även Sylwan, som åter tog till orda i saken, vände sig mot Göttings resonemang angående inledningsverserna till Svea, som han fann »alldeles falskt». Han hävdade i rak motsats till Götting att »för en lidelse som Tegnér's i detta fall är stigande rytm det naturliga uttrycket», och fortsatte: »Förklaringen till inkongruensen är icke, såsom Götting antager, att Tegnér haft en fallande rytm i örat, men inpressat den i en alexandrin, utan att för den, som har alexandrinskemat i örat, inkongruensen verkar som ett lystringsord».³

Gjerdman, som också gav sig in i striden om rytmen i Sveas inledning, tog avstånd från både Götting och Sylwan och överförde diskussionen till olika lässätt, »som belysas ur fysiologisk-fonetisk synpunkt».⁴ Han ansåg sig kunna konstatera: »Vid läsning av Sveas begynnelseverser pläga nu antingen höjningarna i de två daktylerna rätta sig efter höjningarna i de tvåstaviga takterna eller också dessa efter de förra. I senare fallet klinga verserna distinktare och mer affektbetonade, mer 'burna' än i det förra. Den senare läsningen är otvivelaktigt den bättre, den som Tegnér velat nå med det daktyliska anslaget».⁵

¹ Språk och stil 1918, s. 106 noten.

² Språk och stil 1918, s. 211 f.

³ Språk och stil 1919, s. 68 f.

⁴ Språk och stil 1919, s. 210 ff.

⁵ Språk och stil 1919, s. 215.

Man kan efter denna hastiga översikt över diskussionen kring Sveas inledningsrader förstå, att den, som senast behandlat detta spörsmål, Einar Holmberg, anser sig kunna fastslå, »att Sveas inledningsverser ännu vänta på en något så när antagbar förklaring».¹ Nu kan man, synes det mig, inte heller reflektera på att godtaga den som han själv ger. Den kan i korthet återges sålunda. Det är troligt, att Tegnér »kanske tänkt sig skriva jamber», men i själva verket har »ett trokaiskt schema omedvetet inställt sig och enligt detta ha verserna framstått för honom såsom åtminstone någorlunda kongruenta».² Som ett ytterligare bevis för att här »varit ett trokéiskt schema, som egentligen varit det, varefter skalden omedvetet bildat sin vers», framför Holmberg, att »hälften av dessa verser ej uppfylla de villkor, som Jespersen uppställt för jambisk vers».³

Det bör av denna översikt över diskussionen om inledningsverserna till Svea tydligt framgå, att de forskare, som deltagit i den, genomgående, öppet medgivet eller ej, utgått från att Tegnér, när han formade dessa rader, gjort sig skyldig till ett metriskt fel. Det är detta »fel», som de söker förklara, eventuellt bortförklara. Denna för alla gemensamma utgångspunkt måste emellertid betecknas som oriktig. För Tegnér har raderna ifråga inte inneburit en metrisk felaktighet. Det kan allra minst vara tal om att inte Tegnér, när han började arbeta med sin dikt, haft fullt klart för sig, att han skulle avfatta den på alexandriner. Han har inte heller, som en del forskare menar, när han skrev de omdebatterade versraderna, »omedvetet» varit bestämd av någon annan meter. (Det går naturligtvis inte an att utan vidare räkna med, att de diskuterade verserna är de i tiden först tillkomna, även om de kom att stå först i den slutliga redaktionen.) Det finns också, som en och annan observerat, liknande alexandriner längre in i dikten. Den till Svenska akademien inlämnade versionen av Svea uppvisar inte mindre än nio, de två första medräknade. Det kan därför inte vara fråga om »diktöppnande inkongruenser», som Gjerdman hävdad.⁴

Alexandriner av det slag, som Tegnér här använt, var i själva verket vanliga i svensk alexandrindikt under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet. De bildar inte en isolerad företeelse, som man lätt kan komma att tro, när man tar del av metrikernas diskussion om dem. När Tegnér skrev dessa verser, har han följt en

¹ Einar Holmberg, *Studier i nyare svensk metrik*, Lund 1929, s. 88.

² Holmberg, a. a. s. 88.

³ Holmberg, a. a. s. 89.

⁴ *Språk och stil* 1919, s. 210.

gångse praxis. Grundfelet med metrikernas behandling av Sveas inledningsrader är, att de inte sett dem i historisk belysning utan försökt förklara dem utifrån metriskas teorier och system, som uppställt långt efter det Tegnér skrev sin berömda tävlingsdikt.

De verser, varmed Tegnér inledde sin stora alexandrindikt, har av samtiden uppfattats som fullt tillåtna, om också inte som fullkomliga. Man betraktade dem, efter vad det synes, inte som »jambiska» utan som »trokeiska». Deras rytm framstod som fallande. De har börjat med en daktyl. Det är sådana verser i Svea, som G. J. Adlerbeth måste haft i tankarna, när han i sitt anförande i Svenska akademien om dikten yttrade följande av metrikerna och litteraturhistorikerna hittills obeaktade ord: »Poemet består af tvenne delar. Den ena är mera filosofisk, författad i alexandriska verser, *någon gång fallande*, det är sant, och på ett och annat ställe i behof af rättelser, men dock mera korrekt än den senare delen, som består af ett slags dityramber, der inbillningskraften tagit en mindre regelbunden utflykt så i fantasi som versslag.»¹

Man bör vidare observera, att Adlerbeth i de förslag till ändringar, som han på akademiens uppdrag utarbetade till ledning för Tegnér, trots att han i sitt nyss citerade uttalande om dikten hävdade, att versen var i behof av rättelser, ej berört någon av de nio »inkongruenta» alexandriner, som Tegnér's tävlingsskrift innehöll. Han har tvärtom, vilket de som diskuterat denna sak ej heller observerat, tydligen inte tvekat att i ett ändringsförslag själv införa en »fallande» alexandrin. Tävlingskriften innehöll ett orent rim i dessa rader:

Du soffer, Svea Folk, på branten af en afgrund.
Men Våld och Barbari, och rotadt Hat och Afund
De vaka omkring Dig.

Adlerbeth gjorde följande anmärkning till dessa rader: »Rimmen *afgrund* och *afund* lära ej kunna godkännas». »Till Auktorns bedömande» föreslog han i stället följande:

Folk på en afgrundsbrant i dvala du dig sänker,
Men våld och barbari, men afund, hat och ränker
De vaka omkring dig.²

Dessa fallande alexandriner, som Sylwan i sina vershistoriska arbeten endast ägnat sporadisk uppmärksamhet, förtjänar en sär-

¹ Adlerbeths yttrande finnes tryckt i G. Ljunggren, Svenska akademien historia I, Stockholm 1886. Citatet återfinnes s. 290. Kursiv här.

² Esaias Tegnér, Samlade skrifter utgivna av E. Wrangel och F. Böök II, Stockholm 1919, s. 490.

skild undersökning. Det säger sig självt, att denna företeelse måste ses i samband med versslagets historia överhuvud.

Alexandrinen infördes som bekant i svensk litteratur under förra hälften av 1600-talet. Den slog igenom helt under senare hälften av seklet. Wivallius och Stiernhielm behandlade den mera fritt, Sparman åter iakttog alla de regler, som var fästade vid versmåttet, och det var denna stränga riktning, som snabbt blev förhärskande. Lagerlöfs kollegier över svensk vers, som fick stor spridning och inflytande, befordrade tydligen denna utveckling. Man krävde av alexandrinen bl. a. en regelbunden stigande rytm, mittcesur och parvisa rim, växlande manliga och kvinnliga.¹

Det är nu intressant att se, att man även sedan dessa stränga regler blivit erkända, kan finna verser, som uppvisar vad Sylwan kallar »aksentomkastning i första foten». Han anför från Columbus:

Otto den förste var, som stor är kallad vorden;

Otto den tredje var, som insätt Churfurst-Orden . . .

Frankrijkes högste Prijs var fordom Carl den store...²

Lagerlöf själv har tillåtit sig sådana verser.³ Man möter dem dock endast i dikter från åren 1670—75, alltså innan han utarbetat sina metriska föreläsningar. Verser av denna typ är mycket vanliga hos Eric Wennæsius, författaren av *Etthundra Kling-Dichter*. Även Dahlstierna kan understundom införa en sådan alexandrin i sin stora dikt. Rinius kan också någon gång tillåta sig sådana verser liksom Olof Broms. De saknas hos Werfwing och Geisler. Hos Triewald kan man finna några få exempel, under det att de är påfallande många hos Spegel och Frese. C. J. Lohman, som med förkärlek använde alexandrinen, uppvisar strängt taget inget exempel på denna verstyp. Sylwan, som dragit fram några prov från en del av de ovan nämnda författarna, håller före, att de har undslupit skalderna »säkerligen utan att de märkt det».⁴ Det berättigade i denna förmodan kan man nog inte utan skäl sätta ifråga. Diktarna har inte gärna kunnat undgå att se, att dessa alexandriner rent metriskt skilde sig från den regelbundna typen. De fick ju under denna tid allt mer och mer sin uppmärksamhet inriktad på versifikationens »mekanik». Hur de motiverat denna oregelbundenhet, därom saknas samtida upplysningar.

Fram mot mitten av 1700-talet skärptes kravet på korrekthet hos alexandrinen ytterligare. Verser av det slag, som här behand-

¹ Jfr O. Sylwan, *Den svenska versen I*, Göteborg 1925, s. 83 ff.

² Sylwan, a. a. I, s. 87 och 101.

³ Sylwan, a. a. I, s. 88.

⁴ Sylwan, a. a. I, s. 88.

las, blev allt sällsyntare. Dalin synes ha undvikit dem, under det att de ej besvärat Gustaf Palmfelt, när han översatte Molières *L'école des femmes* (1738). Man finner ej heller många exempel i *Våra Försök* (1753—55). I sin *Saga* skriver C. F. Eckleff:

Sant är väl, att vi oss för hatten nödgas akta . . .

I Satire öfver beskedligt folk heter det:

Först är han at ta opp om något faller ner,
Först at en hand en ge och en ur rummet leda . . .

I Satire till Fru H. C. N. I anledning af den frågan: Om Fruentimret bör studera? deklarerar författaren:

Svårt är att skämta rätt, om du den gåfvan fått . . .

När de ledande medlemmarna av Tankebyggarorden på nytt framträdde gemensamt för allmänheten med sina Witterhets-arbeten (1759—62), hade de, som de själva framhåller i förordet till första delen, eftersträvat att så noggrant som möjligt följa »de första och vanliga reglor i Skalde-Konsten, som dock hos de Svenske Skalder så länge varit vårdslösa». Även i dessa nya samlingar finner man emellertid en och annan alexandrin, som börjar med betonad stavelse. I Ode till Sång-Gudinnerne utropar Gyllenborg:

Gån i Herdinnedrägt! at bygdens folk besöka . . .

Han öppnar sin Satire öfver mina vänner så:

Skrif! förn du ordet vet så är han här igen . . .

Han slutar poemet Till Astrea med att fastslå:

Alt är i värket sant: det hos Astrea var.

I *Menniskans Elände*, som publicerades i andra delen av *Vitterhets-arbeten*, skriver han:

Hör! med hvad prägtigt ljud, din ankomst firad är.
Alt i en enslig graf, sit första inte finner . . .

I *Fruentimrets Försvar* utbrister fru Nordenflycht:

Du! som på dödens bädd så stark och munter var . . .

I *Atis och Camilla* finner man följande exempel:

Främst för en jägar-tropp den unga Atis lyser.
Gör at mit hjerta blir så lyckligt som min båga!

Ach! om des rena bröst den minsta ömhet fattar ...
 Ja! det är Atis vist, som här sin vildhet röjer!
 Ach hvad jag varit hård! ach hvad jag varit blind!
 Alt i Camillas bröst en våldsam värkan gör.
 Nej, med så mycket ömt, som detta hjertat hyser ...
 Nej, de fördömdas qval ej mot min plåga hinner ...

Även medlemmarna i vitterhetssällskapet *Utile Dulci*, som ifråga om metrisk spörsmål stod på ungefär samma ståndpunkt som Tankebyggarna, kunde tillåta sig en och annan alexandrin av den här undersökta typen.

Man kan alltså fastställa, att dessa »fallande» alexandriner inte helt hade försvunnit ur litteraturen under decennierna efter mitten av 1700-talet, då kravet på metrisk korrekthet ifråga om alexandrinen var som starkast. En med versifikationens spörsmål så förtrogen kritiker som göteborgslektorn Johan Rosén kunde, när han i en recension av Brunjeanssons hyllningsdikt vid Gustaf III:s tronbestigning ville ge ett prov på den bekante lokalpoetens förmåga att »wackert uttrycka sig», anföra ur poemet ett parti om Gustaf II Adolf, vari förekom bl. a. följande rader:

Stor war han på sin Thron; men större i sit hierta:
 Störst, då Han segrat där, fast segern kosta smärta.¹

Olof Celsius d. y., vars estetiska utbildning och inställning var mera gammaldags än Tankebyggarnas men som inte kunnat undgå att observera kraven på större korrekthet i versifikationen, har i sin *voltaireimitation* Gustaf Wasa (1774) en rad alexandriner av det slag det här är fråga om. Några exempel skall anföras:

Folk af föraktlig halt; och mensko-slägtets skum.
 Agg är det leda troll, som plågar hela jorden.
 Folk, som från Arilds tid hvarandra sökt förtrycka.
 Stor när han delar nåd åt den om nåden tigger.
 Störst när han sielf för Gud med blottad hiessa ligger.
 Land, der en himmelsk törst i frälsta siälen väckes.
 Lius från sin medelpunct kring hela klotet gick.
 Krig som med thronen du dock ärft af dina fäder.

Forskningen har konstaterat, att man från och med 1770-talet i praktiken så småningom började frångå den stränga korrekthet, som man principiellt krävde av alexandrinen. Detta gällde till en början särskilt i arbeten för talscenen, framför allt i bearbetningar och översättningar. Denna ansats till frigörelse står i tydligt samband med att dessa texter skulle framföras av skådespelare. För

¹ Hwad nytt? Hwad nytt? 1772, nr 40.

att undvika den enformiga deklamation, som ett strängt iakttagande av de för alexandrinen gällande reglerna medförde, tillät man sig vissa friheter i versifikatoriskt avseende.¹ Det förefaller nu vid en närmare granskning, som om denna frigörelse även kunde avläsas i en ökad frekvens av »fallande» alexandrin. Man finner under alla förhållanden lätt exempel i översättningar för scenen från 1770-talet, såsom E. af Sothbergs av Voltaires *Zaire*, A. F. Ristells av samma pjäs och hans tolkning av Voltaires *Méropé*, alla från 1774, samt G. J. Adlerbeths av Racines *Iphigénie* och C. H. Flintbergs av Voltaires *L'orphelin de la Chine*, båda från 1777. Detsamma gäller Ristells originalskådespel *Domald* och J. Wallenbergs *Susanna*, båda från 1778. Ur det senare skådespelet kan anföras följande exempel:

Swär wid all Werldens Gud -- Ni axlar Er, Ni tiger ---
 Bort! Du är Qwinna ...
 Döf til bekymrets låt, såwål som nöjets toner ...
 Tag af en hatad wän, som älskar lika jämt,
 En trogen afskeds-kyss ...

Under de två följande decennierna, 1780- och 90-talen, möter man denna företeelse runt om i litteraturen. En del exempel sammanställs här.

A. N. Clewberg-Edelcrantz.

Tal, hållit på Hans Majestäts Konungens Födelsedag, den 24 januari (1781):

Nej, jag mitt kall förstår och Edert ändamål ...
 Kom, att din tjuvningskraft i våra känslor blanda!
 Den förste GUSTAFS bild, som ledd af mod och ära
 gaf åt ett frälsadt land, en renad Gudalära ...
 I, som en öm natur ledt fram på ärans bana ...

Sorgetal öfwer ... Lovisa Ulrica (1782):

Glöm, om du vil, den thron, som ödet Henne länt!
 Säg, hur Nationens hopp til mötes Henne gick ...
 Han, som sin ädla magt på folkets välmagt fotar ...
 Döf för naturens rop, blott för sitt rike ömma.
 Du! som en Kronas glants med harm och afvund ser ...
 Då vänskap rådlös står; då lyckans länta magt,
 Falsk och förrädisk flyr; då ära, snille, pragt ...

¹ Jfr O. Sylwan, *Den svenska alexandrin från Atis och Camilla till Svea*, Göteborg 1924, s. 10 ff.

Ode til Svenska Folket (1786):

Än med sagtad våg utgjuta, mild och öm,
 Hopp i den svages själ, hugsvalelse åt smärtan.
 Ja, världen darrat nog för våra *Carlars* svärd,
 Nog för *Gustafvers* magt en skyddad hjessa bugat ...
 Ja! men i Gustafs dar en känsla mera blid ...
 Gån, at er Konungs Tal för er til mönster ställa.
 Än Brages barn! er sång ...
 Rörs i sin jämna flygt af fordna Manheims tallar!

Gustaf Paykull.

Domald (1783):

Hör vid hvad offers blod som han har fäst vårt hopp.
 Säg, at han brottslig, grym och ogudaktig är ...
 Tro, at til dödens slag jag vörda skall din nåd ...
 Folk! den Monarkens nåd, som Himlen eder gifvit ...
 Fly från ett uselt folk, förtvifladt i sin plåga.
 Fly, och begraf ditt brott i Fyrisängens fann ...
 Gån, at vårt rena nit til offret muntra opp;
 Gån, at på Göthers vis med edra sånger ära ...
 Folk! jag i Himlens namn, förtviflad, dig besvär ...
 Säg, kan jag ej deraf en grufelig kunskap få?

Virginia (1788):

Flyg i Tyrannens fjät at fram til Templet hinna,
 Svär at af evigt hat för evig kärlek brinna ...
 Vet, at ehuru tungt af ödets våld belastad ...
 Räds, at dit öga mer på denna sköna bära ...
 Lef, at et evigt hat emot tyrannen bära.
 Jord, i dit djupa svalg hvi störtas han ej ner!
 Gå, med en ädel själ, at njuta sådan lycka!
 Säg at jag lydig dog, och blif hans ålders tröst.
 Kall för sin kärleks hopp, och döf för ärans lag ...
 Gud! må jag lycklig bli en gång förr än jag dör!

J. H. Kellgren.

Gracernes Döpelse (1781):

Res! var Apollons ord, och sök kring världen opp ...

Drottning Christina (1785):

Stor uti fredens lugn, och stor i krigets läger ...
 Van, ifrån barnaår, att om mitt hjerta råda ...
 Gud! om han gissat har mitt uppsåt och min låga ...

Allt hvad belöna kan en hjältes tänkesätt!
 Säg .. af en blick, ett ord, har ni ej röjt de skäl ...
 Räds, om med minsta ord ni mot dess höghet bröt ...
 Mins, ni är drottning! — mins, att edert val bör lyda ...
 Du, som en kronas tyngd förutan svaghet burit!
 Hämd och förtviflan! — Gå! förderfvet är dig när.
 Svär, att du hämnas mig. — — —
 Brott och förbannelse och döden följa dig.
 Glöm ett försonadt brott; och lef, att lycklig bli.

Olympie (efter Voltaire, 1792):

Blif, hos en vredgad Gud, min tolk och mitt försvar!
 Son af Antipater ... ni gråter Alexander!
 Hvad? I en hjeltes bröst så veklig låga brinner!
 Glöm en förskräcklig thron, som från sin fordna prakt ...
 Född i ett ringa stånd, jag aldrig vänta bort ...
 Fly, att vid altaret anropa Gudars nåd —
 Gud! i hvad afgrunds djup har mig ditt hat försänkt!
 Prins! hon ej svika kan sitt blod och himlens lagar.
 Blind, då ni räckt dess far en död, af er ej svuren,
 Blind, då ni sänkt ert svärd i hennes moders barm ...
 Qval, som förtära mig! — jag har förtjenat er.
 Tolk af en mildhets Gud, som sig förklarar har ...

A. G. Silverstolpe.

Skaldebref till dem, som söka ett odödligt namn (1792):

Vet, du som lefva vill i människornas minnen,
 Vet, att med lifvets skänk, med daningen af sinnen ...
 Säll, om, då dödens hugg ditt sköra timglas bräcker ...
 Sjung om Pyladers sorg, om kärleksgudens skott ...
 Allt hvad en eftervärld skall edra namn beskära ...
 Fly, som din själs förgift, den smicker-födda lära ...

Johan Stenhammar.

Skaldebref till dem som söka ett odödligt namn (1792):

Ler åt dess hotelser, föraktar ödets nycker ...
 Lärt att åt oskulds suck, åt den förtrycktes le ...
 Skänkt af förblindelse, af smärta följdt, förbannadt ...
 Stor, då en knäböjd hop dig rökverk helga vill —

Försök till omarbetning av föregående dikt:

Le åt ditt majestät, och rodna för den dygd ...
 Le då du slafvar ser, åt slafvar offer bära ...
 Stor syns dig denna lön — välan, förvärfva den!

Slit dig från hvilans blygd, från famnen af din maka,
 Le åt dess tårar, fly din öfvergifna vän . . .
 Räds, om med blod du köpt den äran att bli nämnd . . .
 Du, som till thronens stöd af himlens godhet gifven.

Skaldestycke om religionens nödvändighet för samhällens be-
 stånd (1794):

Ljuft är dess sällskaps-band; och Mensklighetens Far . . .
 Folk! hvad beskyddar dig emot tyrannens bojor . . .
 Stolt skall jag blixtra fram ur mina legioner . . .
 Hög är dess kallelse; din lydnad för dess bud . . .
 Vred och förhärjande, mot människan i krig . . .
 Ljuf är din känsla, ljuf Gudomlighetens röst . . .
 Svagt är den bilas sken, som fullgör lagens hot . . .

N. L. Sjöberg.

Handeln (1785):

Er, som Naturen sjelf til Handelns slafvar ämnat . . .

Gustaf Adolphs anträde til regeringen (1786):

Långt i Naturens djup han skarpa blickar sände . . .
 Född med den djerfva själ, som slafveri betydde . . .
 Prins! det var dessa män du fört på krigets bana . . .

Leopold.

Sång öfver Sjö-Slaget vid Hogland 1786:

Stor af et Snilles kraft, som verldens välde famnar . . .
 Räds, mot en Vasa-Prins, som Svears bistånd fått . . .
Horn! Det var gömdt åt dig, at af den äran skryta . . .
 Fyll med de hjeltars namn Europas hundra stränder . . .

Oden (1790):

Räds för dig sjelf. Du vet at Schyten ej förlåter.
 Säg, han skal trygg bland oss som i sit läger vara.
 Långt bör du, Roms legat, rätt långt begrepet sträcka . . .
 Säg, at det af en Kung sig valet kan bespara.
 Gån, och vid Romarns bröst förkunnen hvem I ären . . .
 Fäst vid en ynglings arm et hopp som qvinnor egnat . . .
 I, som ett värdigt hat emot tyranner föden . . .
 Lef, för den älskade, för hvilkens skul du dog.
 Säg: och jag återger din thron och dina städer!
 Folk, som Philippi son til vördnad fordom bragt . . .
 Säg, det är mot Pompé han henne skal försvara . . .

Drott, för et annat värf . . .
 Gå, den som hämnas kan, kan äfven styra sig.
 Han! då för en rival han offerar mig i dag?
 Han! då han af Pompé sig nedrigt låtit vinna?
 Hopp til en rättvis hämd, hvad du är ljuft at smaka!
 Tungt är hans sista slag, och hämnande hans röst.
 Prins, jag förföljer dig, jag såg mig förolämpad.
 Vet, at med skonsamhet en brottslig seger njuta!
 Räds at det skryt af tro, du i din afsky sätter . . .
 Kän, om det felar dig, hvad hämd, hvad raseri . . .
 Svär, at jag detta band ej skal fullbordadt höra,
 Svär, om et våld försöks, at Thilda, — är ej mer!
 Döm af den hämd jag sökt, hur långt min kärlek gått . . .
 Rys, at min svaga själ åt sin förtvivlan lemna!
 Spar en förtvivlad slaf af segerens grymma lagar . . .
 Dö, om det måste ske, på värdigare sätt.
 Svär, — om din tro är sann, och dina tårar rena,
 Kän, för min bojas hämd, hvad Oden vågat har.
 Gen med mit fordna svärd, des fordna glans igen!
 Sådan är krigets rätt: den bundne hämnar sig.
 Kän, om en Romersk själ vet ädelmodets lagar.
 Säg, at jag fyllt min ed och at jag frelst hans ära.
 Vet, at han samma stund, som såg din dotters blod,
 Gaf med et, än bland oss ej liknadt ädelmod . . .¹

Virginia (1792—1802):²

Drott --- Om Ni rådask vill.
 Flyg, innan dagen tänds, det blifve Marcias lemnadt.
 Alt, på en gång, hos Er, min häpnad undran väcker.

¹ Dessa exempel på "fallande" alexandriner i Oden gör, att jag ej kan instämma med Sylwan, när han i sin analys av versifikationen i det nämnda skådespelet skriver: "Omkastning af aksenten i versbörjan som Creutz och alla senare tilläto sig, är Leopold synnerligen sparsam med. Rent undantagsvis finna vi (s. 5 och 129):

Räds för dig sjelf. Du vet at Scyten ej förläter.
 Sådant är krigets rätt: den bundne hämnar sig."

Sylwan, a. a. II, s. 35.

² Av tragedien Virginia skrevs, enligt Leopolds egen uppgift i anmärkningarna till tredje delen av hans skrifter, tryckt 1802, den första, andra och femte akten "redan för tio år tillbaka", under det att de två övriga blev "mycket sednare tillagda". Carl Gustaf Leopolds Samlade Skrifter III, Stockholm 1802, s. 110. Det måste för den skull betecknas som oegentligt att, som Sylwan gjort, betrakta

Räds, om du önskan bär, at ej dess offer bli . . .
 Fräls, om du kan, mitt namn; förlåtom detta slott . . .
 Ack! för mitt hjerta sök, att hans välgerning gömma.
 Känn, hur jag all min harm på edra vänner släcker . . .
 Flyg, af et brottsligt hot att skymfen återkalla.
 Rom en förlust har gjort men det har söner än . . .
 Säg, att du afskyr ej de fordna dagars minnen . . .
 Stund, ej för dyrt betalt, med alt det blod jag hyser!
 Svär, att din fordna eld för Appius slocknad är!
 Läs, hur han stämplar mord, och dröjer dem igen . . .
 Ryck, om du kan, ditt bref ur folkets, Rådets händer!
 Skryt, at jag dina brott en enda timma delat!
 Möts af det budskap ren, som, från Senaten sändt . . .
 Jag — till Virginias hand, mitt anspråk öfverge . . .
 Räds, om du gör ett steg, att den kan träffa ditt! —
 Drott, hvad Ni vågat här, står ej att återkalla.
 Sol! kan jag mer ditt ljus förutan fasa skåda!
 Rom kan beklaga dig, — och kan dig icke hämna!

Religionen (1796):

Du, som i ljus och dygd ditt kall, din ära sätter . . .
 Slaf, är för honom den som lider, och som glömmet:
 Fri, den som drar sitt svärd, och när han skymfad är . . .
 Ljus i den mörka natt, som hvilar på naturen!
 Bild af dess Ursprung, tryckt på konungen bland djuren!

Isac Reinhold Blom.

Skaldebref til dem som söka ett Odödligt namn (1792):

Kom vid Pompeji Graf, att Cæsar ensam finna . . .
 Du, som bland dem är stor! — hvars högmöd endast
 söker . . .
 Kom och af ögats dom känn dygden och dess ära.

Om Religionens Nödvändighet för Samhällens bestånd (1794):

Gack, om du djerfs, barbar, på våra dars exempel . . .
 Svag är den makt, som når till gerningar allena . . .
 Strängt blev hon dig förtrodd, att utan rubbning yrka.
 Märk hvad på seclers tid ej fädren hunnit märka . . .
 Märk, på hur vådlig grund en Religion sig stöder . . .

---

versen i Virginia som karakteristisk för Leopolds versifikation omkr. 1803, då tragedien först uppfördes. Att Virginia, som Sylwan hävdar, skulle vara mera "korrekt" i metriskt avseende än Oden, gäller åtminstone inte ifråga om den "fallande" alexandrin. Jfr Sylwan, a. a. II, s. 40.

Anonym.

Om et odödligt namn. Skaldeestycke författadt år 1795:¹

Mera ädel var den drift som väpnade din arm;
Frihet och Fosterland intryckte i din barm . . .

G. J. Adlerbeth.

Phedre och Hippolyt (översättning efter Racine, tryckt i Skaldskriften II, Stockholm 1797):

Sol! för min syn dit ljus du sista gången sprider.
Säg på hvad sätt du kan dit grymma upsåt fästa?
Kung, om han äger dig, och slaf om han dig mister.
Lef för hans skol! Hvad skäl har din förtviflan mer?
Mig? och uti hvad värf? — — —
Ack! af en krona mer, hvad lisa kan jag få?
Nej, från den stund jag det i mina händer tryckt . . .
Gör hvad dig synes bäst: Och alt skal mig behaga . . .
Mins, at dit löfte då min trohet vedergälde . . .
Qväf i hans blod den eld hvaraf hans fräckhet brinner . . .
Sök at din älskare des flyktighet beta.

Ingjald Illråde (första gången uppförd 1799, tryckt i Poëtiska arbeten I, Stockholm 1802):

Vet, att jag nästa natt till Ifvars läger flyr!
Nöjdt med det vittnesbörd som fyllda pligter lemna . . .
Tro, att jag aldrig kan så långt i pligter fela . . .
Döm om din far är hård! — Jag än dig rädda vill.
Prins! jag för din förtjenst vet rättvis aktning bära.
Gån, och I skolen der ej länge vänta mig . . .
Dyrt var hans seger köpt. — — —

Kelonid:²

Vet, att Leonidas ej i sin flygt förglömmes.
Glöm, med ett ord, hans steg och mins hans tänkesätt!
Sök, mot min svaghet, sök att hellre mig bevara.

¹ Hs. V 5 a. Uppsala U. B.

² Det har sitt intresse att notera, att Leopold, som tydligen har varit den "författare, känd af sitt snille och sina skrifter", som granskat Adlerbeths arbeten, när han 1802 gav ut dem i ny upplaga, därvid särskilt noga översett den vid sekelskiftet skrivna tragedien Kelonid. Om Leopold anmärkt på de fallande alexandrinerna, hade Adlerbeth sannolikt försökt bortarbete dem. Jfr Adlerbeth, Poëtiska arbeten I, s. 221 f.

Gå till dig sjelf! Begär af mig ej annat svar.
 Vet, att mitt tänkesätt med gerningen i strid...
 Kom, att uti mitt hus en saknad hvila taga...
 Prins! jag ej klandra bör det tänkesätt dig leder.
 Lag af Politiskt tvång, som styr Regentens mått...
 Vet, för att tända opp en eld i askan dold...
 Dö må han! — — —
 Vakt, under ert förvar må han i griften kastas...
 Prins! om du kände rätt det offer du törs kräfva...
 Gå! med ett enda slag förskingrar du vår våda.
 Stödd mot en pelare jag Kleon för mig finner.

G. F. Gyllenborg.

Försök om skaldekonsten (1786 ff¹):

Nej, vill du heta skald bör du som Gudar tala...
 I! som oss föregått, som för vår sång beredt...
 Du, som i Hercules en värdig förstling gaf...
 Skrif i din första eld, när af dit ämne rörd...
 Du! som på Hjeltars ban din Sångmö föra vill...
 Nej, i fanatiskt gräl du ej din Sångmö vefvat.
 Se, med hvad ömhet sjelf han deras nöjen prisar...
 Ach! må Parnassen oss des sälla oskuld visa.
 Hör! på vår skådeplats, ur tjugu seklers dvala...
 Se! på hans mönstrings plats hur vidt han sträckt sit välde.
 Du som för Snilletts eld et värdigt rum beredt...

Lidner.

Eric XIV (1781—82):

Höjd på min Faders Thron til Kung för detta Rike...
 Gack på dess oväns fält at ärans lagrar skära...

¹ Försök om skaldekonsten, som trycktes först 1798, har tydligen tillkommit under 1780-talets senare hälft. I den underrättelse, varmed volymen inledes, säger Gyllenborg, att "detta poëme författades under en tid, då alla Vitterhets-idkare upmanades at försvara det sunda Förnuftet (Sensus communis) mot de vådligaste anfall". Skalden syftar givetvis härmed på Kellgrens uppträdande under den s. k. striden Pro sensu communi. Vid Svenska akademiens sammankomst ³/₃ 1787 uppläste Gyllenborg "början til et af honom författadt Poëme öfwer Swenska Skaldekonsten". Jfr Svenska akademiens dagbok 1786—89, utgifven af Henrik Schück, Stockholm 1916, s. 148. Gyllenborg själv uppger, att det var sista delen av Försök om skaldekonsten han uppläste "året efter Academiens inrättning". A. a. s. 78, noten.

Prins, är du nöjd? — — —
 Stor i sig själf och säll, en Gud den vällust såg...
 Gud! för din nåd i dag hur kan jag prisa Dig?
 Gud! är detta Kungars fall, at straff och plågor spara...
 Säg ----- at Du icke vet ----- men at han Svensk ej var.
 Se på en grym tyran; med marter i sin själ...
 Hör hur han ber för Dig uti en dyster vrå...
 Nej, -- jag förlorad är. Hvem deltar i min smärta?
 Prins, månn han lycklig blir? men genom denna låga
 Djärf's för Sophias skuld hans hjerta mera våga...
 Tänk på din kärleks vår, och den skall ge Dig svar.
 Vet, at en Gud är til -- Jag fasar --- hålt barbar! ---
 Gif åt mit namn det låf, som jag i dag blir värd.
 Säll, mer än dubbelt säll, den glömd i kojan bor...
 Dö för sitt fosterland: hvad sällhet i mit tycke!
 Gud och en eftervärld må nu din lösen blifva.
 Hör! i en afgrunds eld vil jag Du störtar mig.
 Fly til en koja, prins! --- mit uphof! -- öma maka! --

Året 1783 (1784):

Der, på en splitrad köl en sårad skara flyter!
 Der, med et itändt skepp en annan vågen bryter!
 Lägst i Tartarens djup min lyra stämmas bör!
 Sjung, hur från Älskarns famn man henne svimmad
 rifver...
 Ve den sit öde vet: han kan ej hoppas mer!
 Gud! som mig dömma skal, inför dit kors jag svär...
 O! min Förlossare, du, som min jämmer ser!
 Du, som min mened hört! för dig jag faller ner.
 Nåd för din döds skuld, nåd! hålt vredens blixtn tillbaka!
 Djupt i ruiners svalg jag mellan lågor hastar.
 Ljuf är den ängla-frögd, åt själen Himeln ger...
 Djärf's til en afgrund du en bröststört tilflygt taga...

Yttersta domen (1788):

Klyfs, och ner i sit svalj millioner lågor släcker.
 Främst i et blodigt måln ren morgonrådnan går...
 Förd af en Seraphim, hon genom skaran bryter.
 Tyst, som en vålnads gång, jag i des famn mig lade.
 Högt på en klippas spets mig tycktes at jag låg...
 Nej, må jag bli den eld, hvori du där skal brinna!
 Hör, det är Sulmas röst. Hon gråter fram dit namn.
 Här är jag, Sulma, här: Jag fjärran hört dig klaga.
 Du, det är Domarns röst, du här Messias ser!

Gustaf Engzell.

Dalkarlarne (1786):

Glad at man vägrar mig den Lager jag förkastar.
 Vild uti dina spår en härjnings anda rasar.
 Hvad! är det detta ljus, som ej mit öga tål?
 Folk! som til frihets värn en nådig himmel satt,
 Folk! ej et vanmagts hot, ej bojer skrämman dig ...
 Tyst och förskräckt man ser de fjättrar dygden bär ...
 Följdt af et *Ljusets* Son, och skyddadt utaf dunder ...
 Glad åt de höga brott, som henne segrar ämnat,
 Tror at af Spiran blott han skal lycksalig bli.
 Tyst, som en salig dygd, flyr genom dalens natt ...
 Grymt, som Medeas själ, och följd af onda öden ...
 Tro — Det är jag som har de höge Gudars anda.
 Eld skal hvar enda blick i deras hjerta bli.
Rätt, det är mänsklig sak — Förlåt så är du Gud.
 Sjung hur på Modrens arm man barnets lifstråd skär ...
 Dö och bespottad blif utaf din son i grafven ...
 Svart som Tartarens natt, djup som Tartarens plåga.
 Tyst, som et midnattsmåln, min lefnad skal försvinna ...
 Du, som odödlig blef med VASAS födslodag,
 Du, i vars Sång jag känt så rysande behag ...

Det kan nu inte gärna råda något tvivel om att ej diktare som Lidner och hans efterbildare Engzell fullt avsiktligt skrivit alexandrinier av det slag, som här blivit exemplifierat med belägg ur deras skrifter. Detsamma gäller också den långa raden av skaldler, som mer eller mindre konsekvent företräder den fransk-klassiska smakriktningen, Clewberg, Paykull, Kellgren, Leopold m. fl. Att man allt mer och mer började tillåta sig sådana »fallande» alexandrinier, måste, efter vad jag kan se, uppfattas som ett utslag av den strävan att upplösa det stränga schemat för versmåttet, som under 1700-talets två sista decennier gjorde sig allt starkare gällande i svensk litteratur.

Dessa reformsträvanden inom svensk versifikation, som utförligt behandlats av Sylwan, gick som bekant ut på att motverka den monoton, som den regelbundna alexandrin framkallade, och den begränsning av det poetiska ordförrådet, som reglerna medförde. Man började nu utan tvekan använda de i tidigare alexandrindikt inte tillåtna trestaviga orden av skilda accenttyper. Enformigheten hos versmåttet försökte man häva genom att förlägga cesuren till annat ställe än i hemistiken och att tillåta överklivning.¹ Dessa

¹ Jfr O. Sylwan, *Den svenska versen* 2, Göteborg 1931, s. 24 ff.

prosodiska nyheter har Sylwan behandlat som en isolerad svensk företeelse. I själva verket har denna utveckling i Sverge sin motsvarighet i Frankrike. Här hade alexandrinen blivit regelfäst av Boileau. De viktigaste bestämmelserna gällde just mittcesuren och överklivningarna (rejet och enjambement). Boileaus doktrin upprätthölls av teoretikerna och efterföljdes av diktarna utan nämnvärda invändningar fram mot mitten av 1700-talet. Vid denna tid började man emellertid klaga över den franska alexandrinens »monotonie». Den poetiska sterilitet, som alexandrinen av den stränga klassiska observansen syntes döma diktaren till, försökte opponenterna undkomma på huvudsakligen två sätt. Några utdömde versen överhuvudtaget och gick in för prosopoemet. Andra försökte däremot reformera alexandrinen, så att den bättre kunde motsvara inspirationen. Under den strid, som härigenom uppstod och som fick särskild styrka omkring 1780, började Boileaus stränga lära att upplösas. Man frigav cesuren och tillät överklivning. Voltaire och Marmontel bl. a. godkände dessa förändringar i sina teoretiska skrifter. Roucher, som skrev *Les Mois*, och Delille, upphovsman till *Les jardins*, tillämpade ivrigast den nya friheten. Denna erkändes naturligtvis inte allmänt. En del avisade den nya versen som endast »prose rimée», men åtskilliga av dem, som principiellt höll fast vid Boileaus uppfattning, medgav, att dessa regelbrott kunde vara berättigade som »licences poétiques permises quand elles produisent un effet voulu et précis».¹

Dessa reformsträvanden, som bildar ett viktigt led i den franska alexandrinens utveckling från klassisk till romantisk, motsvaras direkt av oppositionen inom svensk versifikation under slutet av 1700-talet. Denna riktade sig också mot den regelstränga alexandrinens »monotoni». Företrädarna för reformförsöken i Sverge kan inte gärna ha undgått att ta intryck av den franska diskussionen kring periodens förnämsta versmått. Att så verkligen varit fallet kan man visa genom en analys av några uttalanden, som härrör från deltagarna i den svenska diskussionen om alexandrinen. Dessa yttranden har delvis utnyttjats av den föregående forskningen, men inte ur den synpunkt, som här anlägges, varför det kan vara berättigat att ta upp dem till förnyad granskning.

Ett karakteristiskt uttryck för missnöjet med alexandrinen bland de s. k. franskklassiska författarna i vårt land har man i Leopolds bekanta not till den översättning i originalets meter av ett parti ur Popes *Essay on Man*, som han publicerade i Extra-

¹ För denna översikt över alexandrinen i Frankrike under 1700-talets slut jfr D. Mornet, *L'alexandrin français dans la deuxième moitié du XVIIIe siècle*, Toulon 1907.

Posten 1793. Den lyder så: »Denna versart, alldeles ny i vår Skaldkonst, är den samme som P o p e brukat i längre Arbeten, och tillika med honom nästan alle Engelske Poeter. Den har wisserrigen et stort företräde framför vår wanlige, något släpande Alexandrin, i anseende til cæsurens ständiga ömsning, hwarigenom både bruket lättas af flerstavvige ord, och örat undgår at tröttnas af Versfallets ewiga enstämmighet.»¹ Leopold återkommer ett par år senare till denna fråga i det först 1891 publicerade företalet till det till Reuterholms ära författade poemet Förtiensten, skrivet 1795. Han har även här använt den rimmade femfotade jamben, om vilket versmått han bl. a. skriver: »Dess företräde framför vår vanliga Alexandrin, genom cæsurens ständiga ömsning, skall erkännas af hvart öra, som kan behagas af annat än det gamla Dalinska tacktfallet, och af hvar Skald, som vet hvad våld Alexandrinska metern gör på tanken, samt huru många fyllnadsord den behöfver till sin släpande, monotoniska enformighet.»² Leopold hänvisar i fortsättningen till att man utomlands rest sig mot alexandrin. Av särskilt intresse är vad han har att säga om förhållandena i Frankrike: »Om fransoserne ännu behålla den, låta de likväl på intet sätt binda sig af de stränga lagar som han i vårt språk pålägger.»³ Detta ställe visar, att Leopold, såsom var att vänta, väl kände till utvecklingen i Frankrike. Denna har säkert varit bestämmande för hans egen hållning i denna fråga. Leopold erinrar om att man även på annat håll övergivit alexandrin: »Icke blott England, hela Tyskland och äfven Dannemark hafva redan länge sedan bortkastat den.»⁴

Den kritik av alexandrin, som författaren av Oden mera i skymundan utövade, skulle, som det synes som följd av direkt inflytande från mästaren, framföras mera effektivt av N. L. Sjöberg, Leopolds vän och handgångne man. I företalet till sina Skaldestycken, tryckta 1796, uttalade Sjöberg sig som bekant utförligt om den »Svenska Verskonsten». Han fällde här en skarp förkastelsedom över den äldre svenska versen, inte minst alexandrin. De förgustavianska diktarnas vers hade väl inte varit »utan all harmoni», men den hade varit »oupplösligt och tröttsamt monoton: och den kunde ej vara annat, efter den princip, som de antagit, at stöta, eller lägga vigt på hvarannan stafvelse, så i den långa, som i den korta versen».⁵ Det är intressant att se, att Sjöberg liksom tidigare Leopold till stöd för sin uppfattning hänvisar till utländska förhållanden: »Om vi kaste en blick på våra

¹ Extra-Posten 1793, nr 295.

² Samlaren 1891, s. 129.

³ Samlaren 1891, s. 129.

⁴ Samlaren 1891, s. 129.

⁵ N. L. Sjöberg, Skaldestycken, Stockholm 1796, s. VIII f.

grannars, Tyskarnes och Danskarnes, eller våra Lärmästares, Engelsmännernas och Fransosernas Vitterhet, så skole vi finna, at de, äfven i denna delen, bortkastat fördomar, hvarmed vi ännu arbete.»¹ Av särskilt intresse är, att Sjöberg liksom Leopold erinrar om att fransmännen frångått den »stränga Alexandrinska tacten».²

Sjöbergs kraftiga angrepp på de förgustavianska diktarnas versifikation framkallade från den förnämste kvarlevande av den nordenflychtska kretsen, G. F. Gyllenberg, en protest, framförd i de Anmärkningar om den svenska versification, som han fogade till sin svenska motsvarighet till Boileaus *L'art poétique*, Försök om skaldekonsten, poëme i fyra sånger, tryckt 1798. Det är nu att märka, att Gyllenbergs strävan går ut på att visa, att de av Sjöberg angripna diktarna ej alls varit så bundna av korrekthetsreglerna, som deras senkomne kritiker hävdad. Indirekt kommer Gyllenberg i själva verket att ställa sig på samma linje som Leopold och Sjöberg, även om han inte ville vara med om att utdöma alexandrinen. Även Gyllenberg har känt till och tagit intryck av de nya företeelserna inom fransk versteori och litterär praxis. En av hans förnämsta metriska auktoriteter är just Marmontel, till vars *Éléments de la littérature* han uttryckligen hänvisar.³ Detta sker bl. a. just ifråga om alexandrinen, som enligt Gyllenberg bland då brukliga vers »lemnar så väl åt samljudet som målningen det tjenligaste utrymme». Han skriver: »Poëmer i detta skalde-slag på flere af de lefvande språken, under en ständig variation af styl, målning och harmoni, lära väl icke, förutan den blindaste fåkunighet, kunna kallas monotona, om ock versen, lika med den Ängelska tiostafviga, skulle bestå af blotta Jamber, en kort och en lång stafvelse, utan uppehåll.»⁴ Enligt Gyllenberg kan den jambiska versen få liv, om man blott känner till »hemligheten af des konst», som »består i hemistichens flyttande». Härmed åsyftar Gyllenberg cesurens flyttande. Han återkommer till denna sak i en not, där han gör ett par anmärkningar till »Mechanismen i Alexandrinska versen». Den andra av dessa lyder så: »At versen genom skilje-tecknen på olika ställen afskäres, hvarigenom en varierad cadence erhålles och den medlersta hvilan icke alltid iakttages.» Gyllenberg hävdar nu, att Marmontel, från vilken han säger sig ha hämtat dessa »nödiga erindringer», med skäl klagat

¹ N. L. Sjöberg, a. a. s. XIV. Denna passus erinrar så starkt om det ovan anförda stället i Leopolds företal till Förtjensten, skrivet året före publiceringen av Sjöbergs Skaldestycken, att man kan sätta ifråga, om inte Sjöberg känt till detta och tagit intryck av det.

² Sjöberg, a. a. s. XIV f.

³ Gyllenberg, Försök om skaldekonsten, Stockholm 1798, s. 82.

⁴ Gyllenberg, a. a. s. 84.

över» at den sednare variationen altför ofta uraktlåtes». Han tilllägger: »I Theater-stycken synas flera cesurer vara högst nödige, förutan hvilka versen med svårighet kan declameras på et naturligt och förnöjande sätt.»¹ När Gyllenborg här tar avstånd från regeln om mittcesuren i alexandrin, ett av den klassiska metriks huvudkrav på versmåttet, sker det under hänvisning just till en företrädare för revisionen av lagarna för alexandrin i Frankrike. Gyllenborg har liksom Leopold och Sjöberg väl känt till de försök att reformera alexandrin, som gjorts under senare hälften av 1700-talet i Boileaus hemland. Dessa strävanden har helt säkert varit allmänt kända i litterära kretsar i Sverige under slutet av det nämnda seklet.

Ett uttalande om rytmen i alexandrin, som Gyllenborg har i sina Anmärkningar, är av särskilt intresse för denna historik över den »fallande» alexandrin. Enligt Gyllenborg skulle den andra, sjätte, åttonde och tolfte stavelsen vara de enda, »på hvilka ljudet i allmänhet uppehålles». Undantagsvis kunde dock första eller sjunde stavelsen vara lång, »i hvilket fall de tvenne nästföljande rummen kunna med korta stafvelser uppfyllas». Han exemplifierar detta med en vers ur *Atis och Camilla*.² Det första av de undantag, som Gyllenborg här fastställt, motsvarar tydligen vad som i denna undersökning efter Adlerbeth kallas »fallande» alexandrin. En sådan börjar också med en »lång», dvs. betonad stavelse, efterföljd av två »korta», dvs. obetonade. Det har sitt intresse att se, att Benjamin Höijer, som, även om han på vissa punkter var kritisk mot *Försök om skaldekonsten*, ansåg, att Gyllenborgs metriska anmärkningar vittnade om »en äfven hos skalder ovanlig kännedom af de moderna språkens mechanism i afseende på meter och språk», just valde det här refererade stället som ett exempel på att anmärkningarna var »til en stor del både nya och förträffliga».³ Höijer har, efter vad jag kan se, rätt, när han hävdar, att det är första gången, som denna under 1700-talets två sista decennier alltmer vanliga typ av alexandrin blev uppmärksam i en teoretisk utredning. Som det framgått av exempel-samlingen härovan, hade Gyllenborg själv i sitt mot slutet av 1780-talet skrivna *Försök om skaldekonsten* ibland använt verser av detta slag.

Sylwan har påpekat, att alexandrin omkring sekelskiftet började trängas tillbaka. I de lärodikter, varmed de vid denna tid

¹ Gyllenborg, a a. s. 84 ff., noterna.

² Gyllenborg, a. a. s. 91. Jfr Sylwan, *Den svenska alexandrin från Atis och Camilla till Svea*, s. 7.

³ *Journal för svensk litteratur 1798*, s. 218. Om författarskapet till denna recension jfr G. Ljunggren, *Svenska vitterhetens häfder III*, Lund 1881, s. 416.

framträdande unga diktarna tävlade i Svenska akademien, förekom andra versmått utan att det väckte misshag hos de höga bedömarna. De yngre författarna hade tydligen tagit intryck av den kritik, som riktats mot alexandrinen. De som fortfarande ibland använde versmättet, försökte motverka dess allmänt påtalade enformighet genom olika slag av versifikatorisk frihet. Längst i detta avseende gick J. D. Valerius i sin 1801 utförda översättning av de Belloys tragedi *Gaston et Bayard*.¹ Bl. a. hade han här gjort flitigt bruk av »fallande» alexandriner. Några exempel skall anföras:

Roms och Venedigs här i Brescia trotsig står ...

Den sårade Durfort

Tror at en okänd bof til Brescia följt hans spår.

Julius, Kejsaren, Venedig, Ferdinand.

Lyd, för at lyda mig, Regenten af dit land ...

Stolt af at nämnas likt det gamla Roms Senat ...

Säg, med hvad rättighet de komma ifrån sina

Lyckliga länder hit, med krig och rån och mord?

Ofta i fasans spår en dubbel fasa följer ...

Gud! ... at hans makas bror på mördarns järn skall falla?

Prins, då jag skymfar er, jag sjelf har skymfen burit.

Dröjen. — Med detta järn kan själen lämna mig —

Fransman är, i hans hand, en böjlig springare ...

Men denne åldrige, hvars nit, hvars sanna heder,

Röjt, och med afsky röjt ert trolösa förslag.

Valerius' översättning blev som bekant föremål för en sträng granskning i Stockholms Posten av ingen mindre än Anna Maria Lenngren, som bestämt tog avstånd från den av Valerius företrädda strävan att uppmjuka »de stränga reglor», som gällde för alexandrinen. Artikeln, som Franzén inte utan skäl i ett brev till Rutström kallade »föreläsningen om Alexandrinska versen»,² var betecknande nog signerad »Regelbunden». Det var naturligt, att fru Lenngren i sin kritik även uppmärksammade de verser, som började med betonad stavelse, vad som här kallats »fallande» alexandrin.³ Bland sina prov på verser, som hon ansåg vara »felaktiga genom ombytt eller oriktig accent», anförde hon fem sådana »fallande alexandriner» ur översättningen.⁴ Hon hade, som

¹ Sylwan, Den svenska versen från Atis och Camilla till Svea, Göteborg 1924, s. 19 f.

² Om denna recension, vars författare G. Castrén fastställt, jfr Samlade skrifter af Anna Maria Lenngren, utg. af Warburg och Hjelmqvist, III, s. 559 f.

³ Jfr Sylwan, Den svenska versen II, s. 39.

⁴ Samlade skrifter af Anna Maria Lenngren II, s. 445 f.

min samling här ovan visar, kunnat finna åtskilligt flera exempel. I ett genmäle försvarade Valerius sina avvikelser från »den stränga renlärligheten», varmed han säger sig ha åsyftat att undkomma den tröttande »monotonien» i »det Jambiska Versslaget», med att hänvisa till att det var »gamla nyheter han vågat». Han drar fram paralleller till de av fru Lenngren kritiserade verserna ur första upplagan av Leopolds Oden, för honom »helig som en kanonisk bok». ¹ Här kunde han ju, som vi sett, lätt finna bl. a. »fallande» alexandriner.

Sylwan menar, att fru Lenngrens artikel mot Valerius skulle ha påverkat Leopold i konservativ riktning. Leopold har rimligtvis varit »något generad av lärjungen». Detta inflytande spårar den nämnde forskaren i skaldens bearbetning av Oden för hans Samlade skrifter och i tragedien Virginia. Sylwan skriver: »Då han [Leopold] sedermera omarbetade Oden (för tryckning i Samlade skrifter) skedde det visserligen icke av metriska skäl, men de mest anstötliga verserna undanskaffades dels genom strykning, dels genom ändring . . . Och i Virginia (uppförd 1803) övergav Leopold sina kätterska ansatser; verserna äro parvis rimmade, cäsuren och prosodien oklanderliga.» ² Till detta kan erinras om att den nya versionen av Oden var införd i första delen av Leopolds Samlade skrifter, som trycktes redan 1800, alltså året innan fru Lenngren skrev sin artikel om alexandrinen, och vidare att Virginia till större delen var skriven under förra hälften av 1790-talet. ³ Om Leopold övergivit sina »kätterska ansatser», kan det sålunda under alla förhållanden inte ha berott på inflytande från fru Lenngrens recension av Valerius' Belloyöversättning 1801. Vad nu den speciella »kätterska ansats» beträffar, som här behandlas, de »fallande» alexandrinerna, har Leopold, när han bearbetade Oden, tydligen inte varit inriktad på att undanskaffa dem. Den vers, som Valerius till sitt försvar hämtat ur den äldre versionen av Leopolds tragedi, hade han oförändrad kunnat återfinna i den från 1800. En jämförelse mellan de två upplagorna ger till resultat, att den senare uppvisar alla de exempel på »fallande» alexandriner, som jag sammanställt här ovan, utom ett par, som försvunnit genom bearbetningar, som tydligen inte varit förestavade av metriska skäl. Det är inte heller fullt riktigt, när Sylwan hävdar, att Valerius i sin översättning av Voltaires Mahomet (1806) under inflytande av Leopold skulle ha återvänt till »korrektheten». ⁴ Valerius tillät sig i denna tolkning som i sin föregående en rad av dessa alexandriner med första stavelsen betonad, som den regelhävdande fru Lenn-

¹ Stockholms Posten 1801, nr 89.

² Sylwan, Den svenska versen II, s. 40.

³ Om dateringen av Virginia jfr ovan s. 14, not 2.

⁴ Sylwan, Den svenska versen II, s. 40.

gren så bestämt tagit avstånd från i sin artikel. Några karakteristiska exempel följer:

Frid med den nidingen? — — —
 Träl af en lycklig bof, som jorden bort förbanna ...
 Allt af sig själfva blott, och intet af sin ätt.
 Stark af förräderi och stolt af orättvisa.
 Räds att anklaga mig för våld mot fosterbygden ...
 Rätt att bedra, om blott med storhet han bedrar?
 Kung och Profet! — min far! jag vågar dig så nämna ...

Valerius var inte ensam om att i sina översättningar för scenen använda »fallande» alexandriner. Man finner även exempel hos A. C. Kullberg, som ungefär samtidigt översatte Arnaults tragedi Oscar, första gången uppförd 1801, och Voltaires *Sémiramis*, uppförd 1802, båda tryckta i andra delen av Kullbergs *Poëtiska Försök* (1816). Jag anför några exempel:

Oscar, Ossians son:

Nej! men det fordras mod, att lyckan öfvergifva.
 Allt har en skön natur hos henne sammanbragt ...
 Glömsk af sig sjelf, han lemnat utan värde ...
 Gå! men en bön ännu: Sky omsvep, om du kan.
 Göm för en sviken verld din nesa och din smärta!
 Rys vid din föresats, och undfly snart din våda ...
 Stoft är din hjelte-arm, och rostadt är ditt stål.

Semiramis:

Hvem, om ej hon, har rätt, att qvalets afbrott yrka.
 Stadd i sitt höga kall, han sällan visar sig.
 Döm, till hvad fasas höjd mig dessa ljud förskräckt ...
 Djupt är min själ bestört af allt hvad man mig sagt.
 Sträfft är det språk, jag för, att icke oss förnedra ...
 Nöjd med mitt samvetsagg, kom Ninus, som jag tror ...
 Gud! i ett ögonblick af alla åskor slagen ...
 Vänd från en hjältes dar det slag, man dem bereder.
 Vakt! Vid er Drottningens röst församlens en gång åter.

Det kan i detta sammanhang erinras om att Per Henrik Ling i sitt ungdomsskådespel *Eylif den Göthiske*, skrivet under hans köpenhamnsvistelse men publicerat först 1814 och då i bearbetat skick,¹ gör flitigt bruk av »fallande» alexandriner. Några exempel ges här:

¹ Om de olika versionerna av *Eylif den Göthiske* jfr C. A. Westerblad, *Ling II*, Stockholm 1916, s. 175 ff.

Son af en Fylkeskung, han uppå arfsrätt pockadt ...
 Räds! fastän stormen ej kring hafvet rasar mer ...
 Wet, at den hop, som nu ses blunda wid sitt fall ...
 Stolt såsom fiende, och from och warm som wän ...
 Gråt är blott qwinnors tröst, och ånger brottets är.
 Fly! för att lefwa blott med kärleken och mig.
 Du häpnar? Ha! det gifs en konst att wapen döfwa:
 List är den konstens namn. Den skydde våra fjät.
 Tack för ditt hjelteprof; du Göthen räddat har.
 Starkt är wäl Norges land, men styrkan swika skall ...
 Rolf är hos Hroe Skjalg; han skall oss snart förstärka.
 Gud! har du ej ännu en blixst att mot mig sända?
 Stor är den brölloppsal, dit mig hans suckar kalla!

Det var emellertid inte endast i dramatisk litteratur, som dessa yngre diktare använde »fallande» alexandriner, utan man möter sådana även i deras lyriska dikter av skilda slag, främst lärodikter. Några exempel skall här sammanställas.

Choræus.

Yppigheten (1799):

O skåda detta Rom, så stort i forna dagar,
 Stort af den visa makt, som gifvit världen lagar,
 Stort af ett frugtadt namn, af ärans segersträt ...
 Glöm, och förlät det nit en ynglings hjärta dårat,
 Glöm, att hans svaga suck ett heligt minne sårat!

Tal den 29 november 1799:

Mörkt, som ett midnattsmoln, du syntes nalkas jorden ...
 Gån, att med glädjens krans er lugna hjässa smycka,
 Gån, att med tänkesätt och sann medborglig dygd ...

En suck från min sjuksäng (1806):

Väck i ett sargadt bröst, väck nådens känsla åter ...
 Nöjd, om till lifvets värf du mig vill kalla åter,
 Nöjd, om du kallar mig från lifvets kval till dig.

Wallin.

Första uppfostran (1805):

Räcks blott en tacksam krans af skördgudinnans hand ...
 Gud! om en ynglings suck igenom molnen hinner ...
 Dig är det, ömma mor! natur och himmel böd ...
 Hvem är den genius, som dessa under stiftar ...
 Hvem? när, i blodig skrud och skakande sin fackla ...

Kort är din syn, men trygg — och hjertat tryggt i valet...
 Först när begreppet skiljt hvad hjertat har förenat...
 Född i dess egen barm, att hennes afsteg bättra...
 Jag lyckönskar den själ, som, i sin oskuld säll,
 Ägt från sin första stund, i fädrens stilla tjäll...
 Räds, att i barnets själ ett olycksfrö du lagt...
 Lärdt af den bästa mor, ett barnsligt böneljud...

Vergiliusöversättningar (1807):

Hvad? har Minerva ej, att lön åt brottet skänka...
 Brås på så vacker mor! — — —
 Sönk för en upphvälfd våg, som öfver stäfven slog...
 Bräckt var Ilionei skepp; redlöst Alets, den gamlas...
 Djupt i de kulors natt, som er för dagen stänga...
 Sprids en otalig mängd, som kring hvarandra fika...
 Der, i en olycksstund, du kriget tändas sett!
 Sjelf jag den armas lik, betäckt af sänkta skyn...
 Högst i en kämpahop sin jägarlans han rister...
 Butes och Orsilok, två reselika drottar,

Valerius.

Qvinnan (1806):

Kom, med din andedrägt ännu min själ förfriska...
 Nej! i den högre rätt, som henne är beskärd...
 Njut, med din herrskningsmakt, den ädlare — att skona...
 Rom var en vilddjursgrop bland darrande Latiner...
 Flög, om ej henne sjelf, att hennes saknad vinna...
 Mars har sin gudarang, som älskare åt Fröja...
 Hvem, om ej hon, förstod att själens krafter väcka...
 Stark af det tålmod, som under tårar strider...
 Lef — och jag följer dig: dö — och jag går förut.
 Kall, har hon ingen själ — och, då hon älskar, tvenne.
 Straff åt den flygtiga, som gör, med Circes svek...

Mannastyrkan (1807):

Sök i medvetandet mot orättvisan tröst...
 Trygg på dess hyende, i slummerns sköna qväll...
 Lär, att med tygladt nit och ostörd fattning, skilja...
 Njut dess sjelfständighet i hvarje ättlings dygd...
 Gör, med beslutets flygt, hvar centnerhandling lätt...

A. D. Hummel.

Qvinnan (1802):

Se, af sin moders hand på blomsterbanan ledd...
 Kall är den vishetslag från mannens hjerna går...

Hjelp uti plågans stund, skygd emot stormens ilar!
Bild af den Evige, af godhet utan gräns . . .

Carl Gustaf Nordforss, som var något äldre än dessa diktare, som debuterade omkring 1800, erhöll 1810 Svenska Akademiens stora pris för Sång öfver Sveriges Kronprins Carl August, som också uppvisar flera »fallande» alexandriner:

Djupt han vid hennes qual, vid hennes dödssuck rördes . . .
Sök ett föreningsband, så ömt, så trofast knutit . . .
Sök ett förbund, så fritt, så oupplösligt slutit . . .
Ljus är i hennes blick, och fröjd i hennes röst . . .
Bjud, och du kringom dig oss sammanslutna ser . . .
Stort är det värf af mig för Svithiod börjadt är . . .
Van att åt högmodet med stilla ömkan le . . .
Våldet, förföljelsen, det yra svärmeri . . .

Samma teknik möter man också hos en annan diktare, som var något äldre än de här närmast behandlade författarna, nämligen Franzén. Denne hade, som var att vänta, i striden mellan Valerius och fru Lenngren om alexandrinen ställt sig på den förres sida. I ett brev till Rutström den 30 april 1801 säger han sig »tycka om Valerii svar»: »Deruti äro anda och frihet».¹ Det förvånar därför inte, att han i sin stora lärodikt Emili eller en afton i Lappland, utgiven 1810, som är avfattad på alexandriner, gång på gång har använt verser av det här behandlade slaget:

Trygg, bland ett jemlikt folk af herdar och af bröder . . .
Här? i naturens graf, dit världens glada öga . . .
Vild, det är sant, men stor, ej ljuf men hög dessmer . . .
Stor är väl tingens makt, men ock, att motstånd yrka . . .
Viss att till natten hem oskadad återföras.
Slaf hos en dårad verld och fremmande hos sig.
Thor var ej född till best: han frälste sig till slut . . .

Att den här behandlade versifikatoriska friheten var allmänt erkänd som en tillgång för alexandrinen hos den yngre generationen omkring 1810 synes framgå av en passus i en teateranmälan, som ingår i Journal för Litteraturen och Theatern i början av november 1809. Den uppförda pjäsen var Les Templiers av Raynouard. Översättningen, som ej synes ha blivit tryckt, var utförd just av Valerius. Han synes även i denna tolkning ha använt »fallande» alexandriner. Recensenten skriver nämligen, efter

¹ Franzéns brev finns tryckt i utdrag i Karl Warburg, Anna Maria Lenngren, andra omarbetade upplagan, Stockholm 1917, s. 237.

att mera allmänt ha lovordat översättningen: »Med mycken fördel har han [Valerius] följt det godkända efterdöme som Oden gifwer af versernes omkastning, hwarigenom det Alexandriska versslaget förlorar mycket af sin monotonie».¹ Så vitt jag kan förstå, måste recensenten med de något dunkla orden »versernes omkastning» ha åsyftat vad som här kallats »fallande» alexandriner.

Det skulle inte vara ägnat att förvåna, om den unge Tegnér, som själv hörde till samma generation som de senast nämnda diktarna och som i likhet med dem försökte sin lycka i de tävlingar, som anordnades av de förnämsta litterära sällskapen vid denna tid, Svenska Akademien och Göteborgs Wetenskaps- och Witterhets-samhälle, i sina på alexandriner avfattade dikter hade använt den versifikatoriska frihet, som han kunde möta hos så gott som alla sina samtida diktare, äldre som yngre. Det visar sig också, att man kan finna »fallande» alexandriner i en rad av hans ungdomsdikter fram till Svea. Några exempel skall anföras:

Martin Luther (1801):

Kraft til Trajani dygd som kraft til Cromwells brott . . .

»Lät Narren fritt» (1802):

Nej! sen af hvad man sökt, man funnit ingen ting . . .
Undan Systemers mängd som ramlat på hvarann . . .
Se, i den trånga krets af hvad hon sjelf erfarit . . .
Högt ur vår synkrets lyft han i en Fichtisk dröm . . .

Til Gumman:

Trygg mot förförelsen: — Er skönhet likaså.

Ur Bref til H.:

Rimslut och Poësi — se där, min Vän, två ting . . .

Til A.:

Fritt må poëtens barm med evig oro nära . . .

Til Choræus (1803):

Skön är hon, dubbelt skön förkunnad af din röst . . .

Ynglingens sotsång (1803):

Lif, som jag njutit ej, lif som jag skal försaka . . .
Grym som ett Furiekrig, och hemsk som nattens spöken.
Djerf emot lagen blott och feg mot en Tyrann . . .
Mål för de vise satt, och ädla hjertans hopp . . .

¹ Journal för Litteraturen och Theatern 1809 n:r 49.

Sträck den förtryckta dygd en mäktig hand ur skyn ...
Bär til en Moders famn min sista helsning åter.

Til min Hembygd (1804):

Du som min barndom gaf din omsorg och din stämpel ...
Så var den glömda bygd, som födde Ossians yra.
Skön är din Vinter sjelf. Jag såg, jag såg ju Hjelten.
Dig, som min Hembygd ger så rikt åt mödans händer ...

Långfredagen (1805):

Skön, som vid altaret en knäböjd Magdalena ...

Til A-n (1805):

Stor är de Storas nåd. — Nu var beslutet taget ...

Till — — — Carl August (1810):

Prins, som med friden kom från fjällarna, som stå ...

Svea (1811):

Jord, som mig fostrat har och Fädrens aska gömmer,
Folk, som ärfvt hjeltars land och deras dygder glömmert!
Folk, som vid öcknens barm vext opp, och med besvär ...
Hör på Naturens röst. Hon gaf, för skilda zoner ...
Skild ifrån vekligt prål och yppighetens flärd ...
Nöjd med hvad jorden bjöd, och skog och bölja gaf ...
Hvar är din fordna kraft, ditt fordna allvar? Hvar ...
Nyss lik en blodig sköld från Statens hjerta ryckt!
Lär af hvad andra land, af hvad du sjelf erfarit.

De »fallande» alexandriner, som förekommer hos Tegnér i olika dikter fram till och med Svea, skiljer sig inte på något sätt, vare sig grammatiskt eller stilistiskt, från dem man kan möta i äldre och yngre författares verk från slutet av 1700-talet och det följande seklets första decennium. Till varje »fallande» alexandrin i tävlingsskriften från 1811 kan man utan svårighet finna paralleller hos andra diktare under den gustavianska tiden. När Tegnér formade de diskuterade inledningsraderna till Svea, följde han en så gott som allmänt vedertagen versifikatorisk praxis, som han redan tidigare visat sig vara förtrogen med.

Denna undersökning ger anledning till en metodisk erinran av principiell karaktär. Det förefaller som om man hos en och annan versteoretiker kan spåra en tendens att behandla metriska spörsmål utan tillräcklig kontakt med litteraturhistoriska realiteter. Hur litet litterärt och litteraturhistoriskt orienterad en metriker kan anse sig få vara, visar Einar Holmberg i sin gradualavhandling,

Studier i nyare svensk metrik, Lund 1929. Några exempel skall få stödja detta påstående.

Holmbergs beläsenhet utanför dikter på hexameter, vilket verсмått är det egentliga föremålet för hans forskningar, är inte alltför stor och stundom ganska osäker. De exempel ur litteraturen, som han utnyttjar i sina metrisk analys, har han tydligen i stor utsträckning övertagit från sina föregångare på detta forskningsfält och ej hämtat dem från texter han själv uppsökt och studerat, ett inte alldeles riskfritt tillvägagångssätt. Han räknar med att den i metrisk litteratur ofta anförda versen av Creutz: »Nej — de fördömdas qval ej mot min plåga hinner», är första versen i Atis och Camilla (a. a. s. 80). Den möter läsaren först ett stycke in i femte sången. När han analyserar »gustavianernas alexandriska vers», anför han, utan uppgift om författare, som åskådningsmaterial två verser (a. a. s. 78). I själva verket återfinnes den ena i Creutz' Atis och Camilla, den andra i Gyllenborgs Menniskans Elände. Exempelen stammar alltså ur två dikter från frihetstiden och kan ej utan vidare användas som karakteristiska för gustaviansk vers. Holmberg behandlar utförligt en vers av Kellgren, som han tror hör hemma i Våra Villor, varvid tydligen låtit lura sig av Sylwan, som egendomligt nog uppgivit den ifrågavarande versen härröra ur nämnda dikt av Kellgren (a. a. s. 67—78). I själva verket ingår den i Ljusets fiender. Nu är som bekant denna dikt ej ett original utan en bearbetning av en tysk förebild, Feinde der Aufklärung, publicerad i Wielands Der deutsche Merkur 1790. Att göra en metrisk analys av en vers utan att man vet om den ingår i en originaldikt eller i en översättning, måste betecknas som metodiskt oriktigt. Förebildens meter kan ha påverkat översättaren. Av tre verser, som Holmberg tillskrivit »Fru Lenngren och Valerius» (a. a. s. 80), tillhör två den senares översättning av de Belloys Gaston et Bayard, den tredje Leopolds Oden. Det enda fru Lenngren haft att göra med dessa verser, är att hon gjort de två första till föremål för kritik i sin förut citerade artikel om Valerius' översättning i Stockholms Posten.

Bristen på litteraturhistorisk inställning märker man även i Holmbergs undersökning av svensk hexameterdikt från förra hälften av 1800-talet, avhandlingens egentliga kärna. De författare han studerar, är Tegnér, Runeberg, Stagnelius och Malmström. Dessa behandlas i nu angiven ordning. Emellertid är Wladimir den store den till tiden äldsta svenska hexameterdikt, som Holmberg analyserar, varför han borde ha behandlat Stagnelius först. Genom att ej ta hänsyn till kronologien kommer författaren bl. a. till följande resultat ifråga om hexametern i Wladimir den store: »St(agnelius) har ej såsom T(egnér) och M(almström) det största antalet lätta trokéer i 4:de takten. Tvärtom, hos St. förekomma de flesta i 2:dra takten. I detta avseende ansluter sig St. närmast till Rune-

berg. Härmed kan jämföras det förhållandet, att Stagnelius' hexameterdikt även beträffande cesurernas användning i hög grad påminner om Runebergs.» (a. a. s. 313). Man får onekligen den uppfattningen, att Holmberg räknar med inflytande på Stagnelius från Runeberg. Den iakttagelse, som Holmberg bygger sitt uttalande på, är emellertid värd att notera. Mig veterligt har man förut ej sammanställt Runebergs hexameterdikt med Stagnelius'. De närmaste förebilderna för den förra har man ju funnit i antikens epiker, främst Homeros, och den tyska nyklassicismens idylliker, Voss och Goethe. Detta hindrar ju emellertid inte, att Runeberg rent formellt kan ha studerat och tagit intryck av hexametern i Wladimir den store. Det är känt, vilken betydelse Stagnelius haft för Runebergs första lyriska och episka diktning.

Holmberg har slutligen inte nämnvärt tagit hänsyn till vad författarna själva haft att säga i metriskas frågor. Detta har medfört, att hans slutomdöme om hexametern i Kronbruden blivit föga övertygande. Han har vid sin statistiska undersökning funnit, att den nämnda dikten innehåller många »lätta trokéer» i jämförelse med Nattvardsbarnen och Frithiof tager arf efter sin fader. Enligt Holmberg måste Kronbruden i avseende på förekomsten av »lätta trokéer» betecknas som »betydligt underlägsen Tegnérns tidigare hexameterdikter» (a. a. s. 270). Även i andra avseenden står Kronbruden tekniskt under skaldens äldre hexameterdiktning enligt Holmberg, som ställer detta förhållande i samband med Tegnérns sinnessjukdom. Denna har »i hög grad berövat skalden hans en gång så utomordentligt fina rytmiska känsla» (a. a. s. 276). Vad nu beträffar den rika förekomsten av trokéer i Kronbruden, är den nog en följd av att Tegnér ändrat uppfattning om trokéns roll i hexametern. Han uttalar sig ganska utförligt om detta versmått i en liten uppsats Om meter och rim, tillkommen samtidigt med hans sista stora idyll. Han förordar här i själva verket ett utsträckt bruk av trokén, i det han skriver: »Bestod de gamles Hexameter endast af Daktyler och Spondéer? Inrymdes ej äfven Trokén? I sjätte region är detta allmänt erkänt. Hvarföre icke äfven i de andra?»¹ Det är inte omöjligt, att Tegnér härvid varit bestämd av Marcus Wallenberg, som i sin Odysséöversättning (1819—21) just använt trokéer i stor utsträckning, vilket framkallade Palmlads protest. I den nyss citerade uppsatsen uttalade sig Tegnér mycket erkännamt om Wallenbergs versifikation. Han skriver där: »Wallenbergs Hexameter ger jag ett bestämt företräde både för Adlerbeths och Tranérns såsom vida mer lättläst och Svensk.»² Även Stagnelius hade, som Holmberg själv iakttagit (a. a. s. 313), gjort

¹ Esaias Tegnérns Samlade skrifter, utg. av Wrangel-Böök. IX, s. 307, noten.

² Esaias Tegnér, a. a. IX, s. 308.

flitigt bruk av lätta trokéer. Det kan, synes det mig, inte vara metodiskt försvarligt att utan reservation ifrågasätta ett samband mellan den stora frekvensen av lätta trokéer i Kronbruden och Tegnér's av sinnessjukdom nedsatta rytmsinne utan att man först tagit ställning till det här framdragna uttalandet av skalden om trokéns roll i hexametern. Man blir skeptisk mot Holmbergs förklaring, när man ser, att Tegnér härvidlag synes ha följt en princip och att han vidare inte varit ensam om att tillämpa den i samtida svensk hexameterdiktning.

De metodiska erinringar, som Holmbergs studier i nyare svensk verskonst ger anledning till, gör det berättigat, synes det mig, att understryka vikten av att versteoretikern, när han tar upp till behandling konkreta metriska spörsmål, även anlägger den litteraturhistoriska aspekten.

Lund.

H. Elovson.

Ingólfsþáttur í Víga-Glúms sögu.

Gustaf Cederschiöld samdi rit um þenna þátt: *Kalfdrápet och vänpröfningen*. Eitt bidrag till de isländska sagornas trovärdighet. — (Lund 1890.) — Dómur hans er, að þátturinn sé skáldskapur, því að helzta atvik hans sé lagað eftir erlendu æfintýri og smærri atríðin hvorki í orsakasambandi við meginsöguna né fornleg. Æfintýrið finnst í *Disciplina Clericalis*, sem er frá byrjun 12. aldar og hefur vel getað borizt til Íslands löngu fyrr en þátturinn var ritaður. Auk þess er hugsanlegt, að enn eldri gerð þessa æfintýris hafi þekkt í íslenskum sögnum og þátturinn myndast úr henni, fyrr eða síðar milli sögualdar og ritunartímans.

Sumar röksemdir Cederschiölds eru veikar. Finnur Jónsson gagnrýndi þær og andmælti honum sterklega. (Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie. — 2. udg. bd. II 233—36.) — Knut Liestøl hefur aftur sýnt, að lántakan úr æfintýrinu er ómót-mælanleg. (Ingólf-episoden i Víga-Glúms saga. — Nordiskt folkminne. Studier tillägnade v. Sydow. Sth. 1928.) — Liestøl hefur rannsakað ýmsar gerdir þessa flökku-æfintýris og rökstyður það, að gerðin, sem verkaði á þáttinn, hafi verið önnur en í *Disciplina Clericalis*, og með því skýrir hann upprunann á 2—4 atríðum þáttarins. Við þetta falla sum mótrök Finns, en önnur leidda Liestøl til nýrra ályktana. Hann sér þá lausn, að umdeilda frásögnin í þættinum sé steipt upp úr tvennu: minningu um íslenzkan atburð og æfintýrinu. Þetta er eðlilegasta skýringin, svo langt sem hún nær.

Ég tek nýtt efni til umræðu. Víga-Glúmur var eitt sinn mestur höfðingi í Eyjafirði. Sighvatur Sturluson var þar mestur höfðingi 1214—38. Þeir voru líkir í mörgu. Báðir höfðu rutt sér til landa, áttu öfundsamt setur, stóðu í deilum og vígaferlum. Undirhyggja var einkenni á báðum, þó að hvorugan skorti áræði og hreysti. Þeir svífust engra bragða gegn óvinum, en skjólstæðingum reyn-

dust þeir vel. Báðir voru glettnir og hædnir, mannglökkir og getsþakir.

Saga Glúms er rituð í Eyjafirði og líklega ekki fyrir en á valdatíma Sighvats. Síðar, líklegast um miðja 13. öld eða litlu fyrir, hefur 2—3 þáttum verið aukið inn í frumsöguna miðja. Fyrstur þeirra er Ingólfsþáttur. Ég get ekki fundið, að mynd Glúms í frumsögunni sé lituð af návist Sighvats. Líkingin með þeim Glúmi er sjálfsgagt tilviljun. En hún gat ekki dulizt glöggum lesöndum. Rituð saga hvatti meir til samanburðar en sagnirnar áður. Og samanburður er oft frjósamur.¹

Árið 1222 lét Sighvatur myrða mann á svo dularfullan hátt, að ýmsar skýringar voru búnar til af Sighvati og öðrum, en engin sannaðist. Slíkt vekur ímyndunaraflið. Glúmur hafði forðum komið vígi Porvalds króks af sér á annan, (Glúma 23. kap. Sbr. rit Cederschiölds s. 30). Ekki þurfti annað en hugsá sér Glúm leika hlutverk Sighvats til þess að fá þátt, sem auka mátti inn í frumgerð sögunnar. Og á því var engin vanþörf, því að frumgerðin þekkir ekki nema þrjá menn, sem »Víga»-Glúmur á að hafa drepíð. Eitt víg til var sögulega réttlætunlegt, og yrkisefnið frá 1222 var freistandi.

Frá því er sagt í Sturlungu, (útg. Kálunds bd. I 354—55, 416). Hrafngrílingar voru einna mestir fjandmenn Sighvats í Eyjafirði. Hafur hét maður, er var fyrir búi þeirra um skeið. Eitt sinn hafði hann ógnað Sighvati eða ögrað, varnarlitlum. Því gleymdi Sighvatur ekki. Húskarl einn hét Gunnar kumbi, gildur maður. Hann þóttist eiga sök á Hafri og leitadi liðs hjá Sighvati. Hann vísaði af sér, en til konu sinnar. Gunnar átti launtal við húsfreyju, en fór þó án liðsinnis. Veturinn eftir var Hafur myrtur á náttarþeli, 14.—15. marz 1222.² Morguninn þegar drápið fréttist, kom Gunnar

¹ Eftir ættartölu í Landnámu (útg. F. J. Kbh. 1925 s. 121) ætti Sighvatur að vera 5. maður frá Glúmi. Þetta rekst á aðrar sennilegri ættartölur og er víst rangt. En hver veit, nema villan stafi ósjálfrátt af löngun Eyfirðinga til að skýra ættarmót þessara höfðingja sinna?

² Bróðir Hafurs hafði vegið Tuma son Sighvats 4. febrúar sama vetur. Það hefur aukid hefndarhuginn. En hér er það aukaatriði.

kumbi til Sighvats og lýsti því á hendur sér. Sighvatur brá í glens um það, að Gunnar hefði hefnt sín sjálfur, en húsfreyja skaut yfir hann skjólshúsi. Gunnar drukknaði um vorid. En litlu síðar barst grunurinn á annan mann. Jón nokkur Birnuson frá Stokkalhlöðum fór um sumarid vestur í Borgarfjörð til Snorra Sturlusonar og sagði, að Sighvatur bróðir hans hefði sent sig. Jón fastaði þar kárföstu, og héldu menn, að það hlyti að vera fyrir víg Hafurs.¹ Þá var Sighvatur úr sök; enginn gat sýnt, að hann eða kona hans hefði ráðið Hafri bana.

Lítum nú á dráp Kálfs í Ingólfsþætti. Kálfur var vinur Eshælinga, aðalfjandmanna Glúms, og frýði honum eitt sinn hugar á hestapingi. Síðar sló hann Ingólf húskarl (verkstjóra) hans stafshögg. Þá mælti Glúmur: »Gefum engan gaum at slíku». En Már sonur Glúms bað Ingólf að stilla sig: »Svá mun faðir minn ætla, at þér verði engi svívirðing at þessu höggi». — Ingólfur lagði ást á Helgu, dóttur Þorkels bónda á Hamri, og fór oft að hitta hana. Glúmi líkaði það illa. Kvöld eitt mælti Glúmr: »Nú skulum vér taka oss fulltrúa, ok skemtum oss; mun ek kjósa fyrst, ok eru þrír mínir fulltrúar — einn er fésjóðr minn, annarr ex mín, þriðri stokkabúr.» Þá kaus annarr at öðrum. Þá mælti Glúmr: »Hvern kýss þú, Ingólfr?» Hann svarar: »Þorkel at Hamri.» Hann Glúmr sprettr upp ok hefir sverðshjöltin fyrir sér, ok gekk at honum ok mælti: »Maklegan fulltrúa kaustu þér.» Allir sá, at Glúmr var reiðr. Hann gekk út ok Ingólfr með honum. Þá mælti Glúmr við Ingólf: »Far þú nú til fulltrúa þíns, ok seg, at þú hafir vegit Hlödu-Kálf.» Hann svarar: »Hví muna ek því ljúga á mik?» »Svá skaltu gera sem ek vil.» Ok nú gengu þeir báðir saman, ok nú víkr hann Glúmr í hlöðu, ok sá þar kálf einn, ok höggur í höfuðit ok fær honum sverðit blóðugt. »Gakk nú suðr yfir ána, ok seg, at þú væntir þar at eins trausts, ok sýn honum blóðugt sverðit, at jartegnir sé skýrar.» Hann gerir svá; finnr Þorkel ok sagði honum tíðendin,

¹ En sagt er, að Jón hafi borið af sér vigið, þegar hann var drepinn til hefnda við Hóladómkirkju 1229. Svo virðist sem Sighvatur hafi búizt við, eftir dauða Gunnars, að Hrafnagilingar þyrftu einhvern lifandi mann til að svala hefndarhug sínum á.

at hann mintisk höggs þess, er Kálfr laust hann, ok kvaðsk hafa drepit hann — »ok leita ek mér hegat til trausts, sem þú hefir mælt.» Hann svarar: »Þú ert glópr mikill, drepit góðan dreng, — ok dragsk út sem skjótast; eigi vil ek, at þú sér drepinn í húsum mínum.» Hann ferr heim ok kemr á fund Glúms, ok spyr hann: »Hversu gafsk nú fulltrúinn?» Ingólfr svarar: »Eigi gafsk vel.» Glúmr segir: »Reyn þú nú minn fulltrúa þá», — ok fylgdi honum í stokkabúr út, — »vandhöefr muntu verða, ef hann er drepinn Hlöðu-Kálfr.» Annan dag eftir er sagt víg Hlöðu-Kálfs frá Stockahlöðu. Ok nú segir Porkell, at sá maðr hafði þar komit, er því óhappi lýsti á sik; hafa allir þat fyrir satt. Líðr nú vetr sá. Glúmr sendir Ingólf norðr til Einars Konálssonar.» Hann kom Ingólfi utan. En Esphælingar sóttu vígsmál á hendur Ingólfi á Hegranessþingi. Glúmur ónýtti málið með því, að það var sótt gegn röngum aðilja. Hann kvaðst valda víginu sjálfur og bauð lítills háttar fébætur. Þannig lauk málinu.

Aðalkaflinn er tekinn upp orðréttur, meðfram til samanburðar við æfintýrið, sem brátt verður vikið að. En þessi atríði eru ýmist nauðalík eða sameiginleg við atburðinn frá 1222:

Aukapersóna í fjandmannaflokki Glúms (Sighvats) hefur móðgað hann. Húskarl nokkur fær sök á þeim manni. Glúmur (Sighvatur) lætur sem slíkt skipti sig engu, en sonur hans (kona Sighvats) talar óljós orð (launmál) við húskarlinn. Fjandmaðurinn er drepinn á laun. Húskarlinn lýsir víginu á hendur sér, þykist hafa hefnt sín (Sighvatur segir hann hafi gert það); hann fær skjól hjá Glúmi (konu Sighvats) til vors og er síðan sendur, til að staðfesta gruninn, úr héraði til Einars Konálssonar (maður, sem gruna má, til Snorra Sturlusonar). Síðar reynist hinn grunaði saklaus (líklega saklaus), en þá er Glúmur, sem vegið hafði (Sighvatur, sem hafði látið vega), sloppinn fyrir bragðið við allar alvarlegar afleiðingar.

Þetta er nóg til að sýna, hvaðan aðalfyrirmyndin að drápi Kálfs á Stokkahlöðum er fengin. Enn má nefna smáatriðið, að Jón Birnuson var frá Stokkahlöðum, og annað merkilegra, að í orðaleiknum Kálfr = kálfr er falinn broddur gegn Hrafngilingum.

Hægt hefði verið að nota Hafur = hafur í orðaleik með sama árangri. En það hefði bæði þótt óþarflega nærgöngult og oflitlet list. Hitt var nemesis. Tíu árum fyrir víg Hafurs höfðu Hrafn-gilingar sjálfir fundið það upp að kveða nið um Kálf Guttormsson, vin Sighvats, og lýsa honum sem kálfi. (Sturl. I 294.)

Margt er ólíkt með frásögnunum. Það er edlilegt. Hér er um frjálstan skáldskap að ræða í Ingólfsþætti. Þó að hann hafi sennilega ekki verið saminn og skráður fyrr en blóð Hafurs hafði fengið 20—30 ár til að kólna, hefði nákvæm kaldranaleg stæling verið óbodleg í Eyjafirði.¹

Ólíku atríðin eru lang-flest tekin úr æfintýrinu. Þau, sem Cederschiöld benti á, eru þessi:

1. En ung man omtalar för en äldre sin tillit till många vänner (Disc. Cler.), eller en fullt pålitlig vän (Gl.).

2. Den äldre er skeptisk; hyser för egen del ej full tillit till någon människa, men säger tillika, hvem (eller hvad), han själf har (relativt) förtroende till; uppmanar den yngre att pröfva sin(a) förmente vän(ner).

3. Profvet består deri, att ynglingen inför den förmente vännen bekänner sig hafva dödat en människa och beder om vännens hjälp, — men i själfva verket har han blott dödat en kalf; blodet (af kalfven) tjenar emellertid som bevis på sanningen af hans ord.

4. Vännen blir rädd att själf råka i svårigheter, kallar dådet ondt och befäller ynglingen att genast lemna huset.

5. Den unga mannen återkommer hem och förtäljer för den äldre, huru försöket aflupit.

6. Den äldre råder nu ynglingen att försöka den (eller det), som han själf (den äldre näml.) hyser förtroende till.

Höfundur þáttarins gat ekki fengið neitt af þessum atríðum frá viðburðunum, sem ég hef rætt um. Í dómi Cederschiölds þarf

¹ Hefnandi Hafurs, Kleppjárn Hallsson á Hrafnagili, féll að visu 1246, en þó voru Hrafn-gilingar mikils ráðandi a. m. k. til 1262. Og höfundur þáttarins er Eyfirðingur, sem ritar fyrir Eyfirðinga. Það sést á því, hve lauslegar stadarákvarðanir hann leyfir sér að nota, t. d. "suðr yfir ána" o: suðr at Hamri — (í tilfærða kaflanum).

engu að breyta, aðeins bæta við. — Þetta útrýmir ekki heldur tilgátu Liestöls um, að æfintýrið, sem fléttað var í þáttinn, hafi verið frábrugðið Disc. Cler. Í því hefur þá vinur unga mannsins aðeins verið einn og flýtt sér að koma upp um hann (sbr. Þorkel í þættinum). Ekki er ómögulegt, að blóðugt sverð hafi verið sýnt þar og einhver orðaleikur notaður, þó að hvort tveggja eigi líka íslenzk fordæmi¹ og orðaleikurinn um Kálf sé fyrst og fremst frá Hrafnagili. En þegar höfundurinn var að semja þáttinn og búinn að ákveða þann orðaleik, er trúlegt, að einmitt hann hafi minnt hann á flökkuæfintýrið um kálfinn, sem sagður var mannslík, og komið honum til að nota það. Orðaleikur í æfintýrinu hefði engu breytt, einungis aukið aðdráttarafi þess.

Þriðja efnið, sem höfundurinn vefur í frásögn sína, þurfti hann varla að sækja til ákveðinna fyrirmýnda. Það eru ástamál Ingólfs. Þau auðga þáttinn. Höfundurinn sýnir sjaldgæfa dramatíska tækni (teknik) í því að nota fulltrúaleikinn² á torveldasta augnablikinu til að tengja þrennt í eitt. Glúmur þolir það ekki, að hugur Ingólfs er að hneigjast frá honum, og situr um færi til að gefa reiði sinni réttmæta útrás. Hann hefur þrennt í huga, þegar hann segir: »Maklegan fulltrúa kaustu þér». Hann vill hegna Ingólfi fyrir kvennafarið, láta hann idrast þess að treysta Þorkatli betur en sér og koma honum til að taka á sig vígsökina. Allt þetta tekst á edlilegan hátt.

Upphaf og niðurlag Ingólfsþáttar eru umgerð, sem sýnilega er

¹ Í Heidarvígasögu (útg. Kálunds s. 91) er t. d. sýnt sverð með heila og blóði á til sannindamerkis. — Orðaleikir og launung ein-kenna Glúmu frá flestum öðrum sögum.

² Þessi leikur er gleymdur, en virdist hafa verið eins konar mannjöfnuður. Glúmur kys þá gagnstætt venjum, en ástæður hans til þess skýrast seinna, (án þess að höf. þyki þörf að minna á það). Með öxinni hefur Glúmur líklega drepit Kálf, (Hafur var drepinn með öxi!), geymir Ingólf í stökkabúrinu, bætir vígið með fésjóðnum. — Í sambandi við öxi sem fulltrúa verður að nefna brynju, sem hét Fulltrúi og er líklega eldri en fulltrúavalið í þættinum. Eyfirzkur bóndi, Þorvarður í Saurbæ, átti hana. Hún barg lífi hans í Örygsstaðabardaga 1238, en við hlið hans féll þar Sighvatur Stur-luson. (Sturl. I 527—28).

smíðuð utan um meginatburðinn, víg Kálfs. Þar er dregið saman margs konar efni, en allt af því tagi, sem hversdagslegast er í Íslendingasögum: sveitarglíma, vistráðning, ódæl stóðhross, hestapíng, meinlaus keppni um konu, kaupferð, dýrar gjafir, stofnun hjúskapar. Cederschiöld finnur í sumu af því endurtekning úr Glúmu sjálfri (frumsögunni). Ekkert af því hefur sérkenni fornra sagnaleifa. Þátturinn mun vera skáldskapur frá upphafi til enda. En hann hefur ekki myndast á löngum tíma, eins og Cederschiöld áleit helst, heldur er hann eins manns verk.

Það sýnist gefið, að enginn annar en ritarinn hafi samið þáttinn. Þetta má rökstyðja beinlínis með því að benda á fræðileg mistök, sem höfundinn hafa hent. Vísindi hans hafa ekki jafnast á við listina.

Notkunin á bæjarnafninu »at Stokkahlöðum» er röng. Leyflegt var (eins og Cederschiöld segir) að fella niður fyrri hluta nafns í daglegu tali og orðaleik. Hitt dugði ekki að beygja rangt. Bærinn hefur í fyrstu heitið Stokkahlöd (n. pl.), síðar Stokkahladir (f. pl.), en aldrei að réttu lagi Stokkahlada (f. sing. með gerbreyttri merkingu). Raunar er líklegt, að sú afbökun sé eldri en höf. þáttarins og að hann hafi álitid hana forna; annars hefði hann ekki þorað að nota hana. En hefði þátturinn gengið óskráður manna milli, mundu þeir, sem betur vissu, hafa fellt niður þetta »Hlöðu-» framan við nafn Kálfs eða lagfært villuna einhvern veginn. Í talmáli rikir rétta nafnið á bænum enn í dag: »á Stokkahlöðum», »á Hlöðum».¹

Annað er hjálp Einars Konálssonar við skjólstaeding Glúms í banni Esphælinga. Einar var frændi og fóstbróðir Möðrvellinga í Eyjafirdi og gerði þeim margan greiða. Hví þá ekki Glúmi líka? hefur höfundurinn hugsað. En fróðir sögumenn þóttust vita annað. Már Glúmsson er látinn vera fulltíða maður í Ingólfsþætti. En Einar Konálsson var í óvinaflokki Glúms, þegar Már var 18 vetra

¹ Afbökunin er hins vegar skrifuð víða í handritum Glúmu (en oft rétt). Einnig í Hauksbók Landnámu, þar sem getið er bardaga Glúms á Hrisateigi. Sá ritháttur stafar líklega einungis frá Ingólfsþætti, en hefur seinna breiðzt víða.

(Reykðælasaga 24. kap.). Um það leyti eða litlu síðar byrjar bandalag Esphælinga og Möðrvellinga móti Glúmi (Glúma), og þá er enginn vafi, að fátt hefur verið milli Glúms og Einars þaðan af.

Þriðja er það, að mál er sótt gegn Ingólfi á Hegranessþingi, en ekki Vadlaþingi, eins og lög mæltu fyrir. Engar ástæður eru gefnar fyrir lögbrotinu. En í Glúmu (24. kap.) er sagt frá því, að Esphælingar neyðast til þess sama og lögsækja Glúm á Hegranessþingi¹ Höfundur þáttarins tekur víst þaðan fyrirmynd sína blindandi, án þess að muna eftir lögum og venjum.

Margt er á huldu um sköpum Íslendingasagna. Ingólfsþáttur er ágætt dæmi um það, hvað höfundarnir gátu gert. En af því má ekki dæma umsvifalaust um aðrar sögur, þó að þær líti líkt út og þátturinn. Þær þarfnast rannsóknar hver um sig og hver í samamburði við aðra.

Björn Sigfússon.

---

² Af þessum tveimur dæmum í Glúmu og einu í Ljósvetningasögu hefur mönnum hugkvæmzt reglulegt fjórðungsþing í Hegranesi. En heimildirnar leyfa það ekki. Frásögn Glúmu er tortryggilega lík því að stafa frá atburðinum, sem Ljósv. saga lýsir.

Fsv. *-biøren* 'björn', *skaren* 'skarn' etc. och vårdskrivaren i Stockholm Hans Femerlings 54-åriga verksamhet.

I sin undersökning »Giöta Kiämpa-Wisa» (Språk och stil 7) behandlar Bengt Hesselman s. 234 f. den företeelsen att *barn*, *järn*, *värn*, *kvarn* av Israel Holmström (slutet av 1600-talet) i vers räknas som tvåstaviga och ofta även skrivas *baren* o. s. v. Liknande former anför han från Jean de la Vallée (*baren*, *hören*, *qaren*) och Karl XI (*Horen*, *baren*). I »Sveamålen» (s. 24, not 1) belägges *baren* även från Aurivillius och Lucidor. Dessa former sammanställas där (s. 23 f.) med tvåstavigt uttal av dylika ord (*kvarøn* o. d.) från nordöstra Uppland och Gästrikland, och det framhålles såsom sannolikt, »att ett dylikt uttal i äldre tid haft vidsträcktare spridning än nu».

Då tvåstaviga former av *barn* (*torn*, *järn*) spela en stor roll i Lejonkulans dramer (omkr. 1690), en grupp av litterära verk som jag sedan någon tid ägnat ingående studier, har jag haft min uppmärksamhet riktad på frågan om dylika formers utbredning och ålder och kom att fästa mig vid några ställen i Stockholms stads ämbetsbok 1419—1544, utg. av Joh. Ax. Almquist (Stockholm 1927): *Kætilbiøren* 1460,¹ 1465, *Ketilbiøren* 1464, 1465, *Ketilbøren* 1461, 1462, 1463, 1464; *skaren* [*wrakere*] 'skarn' 1460.

Då dessa former voro inskränkta till åren 1460—65 men där rätt talrikt företrädde, låg det nära till hands att förmoda, att en ny skrivare börjat år 1460 och verkat några år framåt. Detta antagande bestyrktes av bl. a. följande olikheter i skrivvanor mellan 1460-talet och tidigare textpartier:

1. I textpartiet 1460—72 förekommer åtskilliga gånger ett genomstruket *u*: *br~~u~~wer* 1460, 1461, 1465—68; *L~~u~~bbenhus* 1461; *kannegi~~u~~ter* 1462; *s~~u~~derport* 1469, 1472, *s~~u~~dra* 1471; *s~~u~~lsættene*

¹ Detta år även *-biørn* en gång.

1469, 1470; *Søstersson* 1469, 1470; *røtter* 1470, 1471. I handskriften äro i själva verket fallen fler; se nedan s. 73 f. Denna typ saknas helt före 1460 (troligen även efter 1472, vilket jag emellertid ej närmare undersökt, då 1473 ny hand säkert vidtar).

2. Fr. o. m. 1460 heter 'tunnbindare' *tønnebindare* o. d., 1459 och därförut *tunnebindare* o. d.

3. Rubriken *Till span, bisman, aam et siell* o. d. 1460, 1461, 1462 (senare förkortat till blott *Till span ok bisman* 1463 etc.) motsvaras av *Til span, bisman et sæl aam* o. d. 1459, 1458, 1457, 1456 o. s. v.

4. Rubriken *Fodermarsk* 1460—82 motsvaras av *-marska* 1454—59, *-marssa* 1452—53, *marske, -æ* 1449—51, *-marssæ, -a* 1424—48 (*-mars[k]* 1419—23).

5. 1448—59 heter det *hampna fogota* o. d. (1447 och 1456 *hamf(f)na*); 1460—65 heter det *haffna, haffne f.* Tidigare och senare förekommer rubriken över huvud taget icke.

Efter dessa iakttagelser läste jag med utpräglad skepsis i utgivarens förord (s. V f.), att samma hand skulle ha skrivit hela partiet 1419—72: »Trots de skiljaktigheter, som följa av anteckningarnes oliktidighet och bläcksorternas i någon mån skiftande beskaffenhet, är det nämligen omisskännligt, att samma hand fört pennan genom alla [de fem första] läggen. I fortsättningen är detta icke fallet längre än i början av sjätte lägget. Sedan följer en annan upptecknare, som tid efter annan ersättes med åter andra, något i och för sig naturligt, då anteckningarna röra sig om förhållandena inom en så lång tidsrymd som ett och ett kvarts sekel. Det är emellertid ganska påfallande, att den förste upptecknaren förmått fullfölja sin berömvärda föresats att föreviga stadens förtroendemän under mer än två femtedelar av samma tid eller icke mindre än femtiofyra år (1419—1472), helst uppgifterna uppenbarligen nedskrivits år efter år och icke i ett sammanhang. Att arbetet väckt även samtidens uppmärksamhet och beundran, tyckes framgå av det motto en av den förste upptecknarens efterträdare givit hela boken, genom anteckningen på titelbladet:

»Memor erit in Fem[er]ling testamenti sui virtutum operumque.» Om jag rätt tolkat meningen, framgår därav, att den förste upp-tecknaren varit vårdskrivaren Hans Femerling, vars verksamhet i stadens tjänst slutade på 1470-talet eller icke långt ifrån samtidigt med den nyss omtalade stilväxlingen i ämbetsboken. Hans närmast kände efterträdare utnämndes nämligen enligt tänkeboken den 12 mars 1477. Alldeles säkert är det för övrigt icke, att Femerling ända till dess kvarstått i tjänst. Vårdskrivare-befattningens innehavare äro nämligen mycket ojämnt redovisade i ämbetsboken, och vad Femerling själv beträffar, är han där omnämnd blott en enda gång, vilket i och för sig endast ökar sannolikheten av hans författarskap.»

En undersökning av originalet (i Stockholms stads arkiv) gav omedelbart vid handen, att en gräns mellan två skrivare föreligger vid år 1460. Som bevismaterial meddelas här som facsimile 1 sista sidan år 1459 och som facs. 2 tredje sidan år 1460. Följande olikheter må särskilt framhållas:

1. Slut-s har på 1450-talet ofta en karakteristisk öppen form (se t. ex. facs. 1, r. 10 nedan: *jens*). — På 1460-talet uppträder en form av -s, som kan exemplifieras med *hans* facs. 2, r. 2. Detta senare -s finns rikt belagt från åren 1460—64, 1468, 1469, 1471, 1472 (ej 1465—67, 1470) men saknas helt åren 1450—59.

2. *r* har på 1450-talet ofta en diakritisk krok upptill (se *skarn* facs. 1, r. 2 nedan, *eckernhol* r. 11 nedan). Denna typ saknas fr. o. m. 1460.

3. Versalen *O* är i handskriftsprovet facs. 1 helt genomstruken (se *Olaff* r. 9 och 13 nedan). Jämför härmed facs. 2, r. 15 och 20 samt r. 4 nedan.

Här må även påpekas, att åren 1459 och 1460 skiljas av en blank vänstersida (s. 110).

År 1460 börjar sålunda en ny hand. Det är uteslutande hos denna, som formerna *-biören*, *skaren* anträffas. För mina syften är det av mindre intresse att fastslå, om samma hand skrivit senare hälften av 1460-talet. Så är emellertid troligen förhållandet. I varje fall börjar, som Almquist nämnt, en ny hand 1473.

Vindic til gull 2 stypid
alst 17 13p
mispid guld

Wicki til lung 2 hamp
driht fild 7 d

Til aughe lung 4ff?

Til pte lufid 2 pte aam
Cartilliz 2 tumb

Lung fivoc hant stin 2
hant huppant

Til hant 2 vpp hant
mohet 13p pte 7 d

Til hant 2 vpp hant
gutte fa hant 2

Til at pte by dant 2 hant
Claff huff
fap fild 2 d
hant ceteralor
7 d 13p

Wand pte Claff 2 d
1 d 13p

Til pte 2 dant 2 d
fild 2 d
fild 2 d
fild 2 d

Til hant 2 dant 2 d

fild 2 dant
willa 2 d

Drake till Luy 2 Ganuff
Gans Hoppurid

till Waghin
Lans Hjeffa
till pra bfind anny 2 fiell
Kattillioz conabund

Gaffna fuguru
Jab Jauff
has Goffeind

till bame pa pra
muckell andiff

till Gns bame
godde fo bameid

till at see om vilga kofuuff

Slaff Jauff
Jant fadlman
Gans vorkemhold
Jans Jauff

Ward fetti

Slaff Jaudd
Jans Guldprut

Gans finkling
Dunstprad

till karka thornit

Jans curff

Wilm Dingo
Katy araki

Wink till bda nraad wedy kalle
Kokke 2 thyllt

Kattillioz
mils willeff

Dylfetti

Slaff postzome
had Guldhold

till trygghuff
Gns mork lindorm

Enligt utredning
kommissionen
i detta sammanhang

Facs. 3. Ämbetsbok s. 1.

De proklam i mitt
De si det för i det till
De sig i för i på det
De byråttens råd i det för byråttens stegen
i mitt
De dragna ut proklama sig det för
i mitt för i ozernad
De dragna i det till
De proklama sig i det till or i mitt
prokla
De hand i det på gillstaden
De i mitt det för i mitt or ability
i mitt byråttens stegen
De proklama sig byråttens i mitt till
prokla
De i mitt för i mitt byråttens stegen
De i mitt för i mitt byråttens stegen
or, för i
De byråttens i mitt för i mitt byråttens stegen

Facs. 4. Kåmnärsräkenskaper s. 46 (1460), något förminskad.

Esq dno zc hoij Bogata bryfft off slots of pale peingga
of India myniff Jacob An. game Andri jomff of Jacob bagff

Dne gaffue wy pmoes xxx myf of Bin orty for yoiij fat
koppe saizn palle py sftio vstracof mde

My eodem dne gaffue wy pmoes Gij myf for ij janz fufte
pam loduery kotte sulda

My eodz dne fct dne findungf ij myf for txx ijon eborcht kooz
be Bin orty for stork of full till korey

One bueba gille

And this aridspij manedage epi Onli konu lpa fadystruba thomas helte for stromde
 borge re fi more wisdom of deted the padene alle stowand of lot by as el fortentit us vera
 of same modde thine luntory ena tompet or son belagut ar for Morder port byrde fra lunt
 elusfund of norday so almentit gylke dom ar poyy alda langt et hantit mynd of
 yain gambla alne bueba nichis me du. de. b. hage de bueba offf Eged tompet gylke me
 for de thomas frij or quite vylate for ne fine luntory lpa so barid gille adgure stroy ad
 ar all pa tpe. tudy adzard for same gylke of lpa gaff thine sin friss som lunge
 iluse lhy maas se barid gille tpe tompet egeu gylke or bueba frij or quit pte quite maas
 eldalen te e. a. da re tudy
 For dnd 2 die lot quif lyle of samle. s thine luntory vey tpe theachyng som lpa for me
 tompet ar nre bygt teld sundo bode et en ttagard som thine lyle topt gylke nst pte
 sin gylke fund for galle byng thine luntory stgylke nst et lpa nst for tompet
 le lpa gaff thine sin friss lhy maas se barid gille tpe byng mitta gylke et bueba thij
 et quite for gharshmane hende me tildalen est bode for me segand lunge mit medle
 pffind est pffind

Forsten palm segedi

Härmed är alltså vårdskrivaren Hans Femerlings insats väsentligen reducerad. Enligt min mening är det dessutom synnerligen osannolikt, att samma hand skulle ha skrivit det stora partiet 1419—59, men en eventuell uppdelning i händer har jag ingen direkt anledning att här företaga. »Samtidens uppmärksamhet och beundran» för Femerlings prestation måste under alla omständigheter förvisas till mytens värld.

Misstänkt är ju a priori, att anteckningen på första sidan i handskriften skulle ha *Femling*, av Almquist supplerat till *Fem[er]ling*. Såsom av facs. 3 framgår finns det vidare ingen möjlighet att läsa -g. Anteckningens verkliga lydelse är uppenbarligen: »Memor erit in seculum Testamentj sui virtutum operumque», och såvitt jag förstår måste detta vara tillkommet frampå 1500-talet, långt efter Femerlings tid.

Inför detta prov av Almquists utgivarprinciper verkställde jag en hastig kollationering av anteckningarna för åren 1460—72 och meddelar här resultatet, varvid jag dock förbigår allt tvivelaktigt och endast anför säkra oriktigheter i avtrycket.

- 1640, uppl. s. 69, sp. 1, r. 13 *Lodewich*, hs. *ladewich*.
 » » » » r. 18 *Retta*, hs. *Retta*.
 » » » sp. 2, r. 11 *Gødolff*, hs. *godolff*.
 » s. 70, sp. 1, r. 2 *smijt*, hs. *smýt*.
 1461, s. 72, sp. 1, r. 15 *Herbergerare*, hs. *herbargerare*.
 » » sp. 2, r. 15 *Claus kannegiutere*, hs. *claus kannegiutere* (el. -ere).
 1462, s. 73, sp. 2, r. 6 *Helganshus*, hs. *helgans hus*.
 » » » r. 12 *Tijll*, hs. *Týll*.
 » s. 74, sp. 1, r. 1 ned. *Mattisson*, hs. *matisson*.
 » » sp. 2, r. 11 *Wardsettare*, hs. *ward settare*.
 1463, s. 76, sp. 2, r. 13 *Persson*, hs. *prsson*.
 1464, s. 77, sp. 1, r. 3 ned. *Kirkiwærie*, hs. *kirkewærie*.
 » s. 78, sp. 2, r. 6 *sudra bomen*, hs. *Sudrabomen*.
 » » » r. 11 *Persson*, hs. *prsson*.
 » » » r. 17 *Bosman*, hs. *bosman*.

- 1465, s. 79, sp. 2, r. 9 [*Tjyll Helgans*] *huse*; läsningen *huse* torde vara omöjlig; hs. har *hus* med ett över raden mellan *u* och *s* placerat *e*.
- » s. 79, sp. 2, r. 15 *sudre port*, hs. *Sudreport*.
- » » » r. 24 *norre pord*, hs. *norrepord*.
- 1466, s. 81, sp. 2, r. 3 *brϕwer*, hs. *brϕwer*.
- » s. 82, sp. 1, r. 1 *sydre bomen*, hs. *Sydebomen*.
- 1467, s. 82, sp. 2, r. 8 ned. *upbære*, hs. *vpbære*.
- » s. 83, sp. 1, r. 15 och 22 *Grvwel*, hs. *grϕwel*¹.
- 1468, s. 84, sp. 1, r. 5 *Lodeuicus*, hs. *ladeuicus*.
- » » sp. 2, r. 9 *sudraport*, hs. *Sϕdraport*.
- » » » r. 2 ned. *Nyklan*, hs. *nyklan*.
- » s. 85, sp. 1, r. 5 *nørre port*, hs. *Nørreport*.
- 1469, s. 86, sp. 1, r. 18 *Grvwel*, hs. *grϕwel*.
- » » » r. 23 *Lubbenhus*, hs. *lϕbbenhush*.
- 1470, s. 87, sp. 1, r. 2 ned. *Grvwel*, hs. *grϕwel*.
- » » sp. 2, r. 1 ned. *Oleff*, hs. *oleff*.
- » s. 88, sp. 1, r. 17 *sudrapord*, hs. *Sϕdrapord*.
- » » sp. 2, r. 9 *Heyden*, hs. *heyden*.
- 1472, s. 91, sp. 2, r. 4 ned. *Bumæster*, hs. *bunnester* (d. v. s. *bumester*, fast *m* råkat få en stapel för mycket).

Såsom av ovanstående torde framgå, är det på sin plats att till medforskare, särskilt filologer, uttala en uppmaning att endast med största varsamhet utnyttja J. A. Almquists upplagor av äldre texter.²

Men vi återvända till typen *baren*. Den återfinnes i »Stockholms stads skottebok 1460—1468 samt strödda räkenskaper från 1430-

¹ Enligt utg:s (och de flesta andras) upplösningsprinciper. Den riktigaste upplösningen vore kanske *grϕwel* (där *rϕ* tecknats med ett över raden stående genomstruket *v*).

² På en filolog verkar det närmast beklämande att se hur denne textutgivare från historiskt håll gång efter annan betecknas som "sak-kunnig" (Historisk tidskr. 1930, s. 103, 1932, s. 124).

talet och från åren 1460—1473» utg. av J. A. Almquist (Stockholm 1926). Här finna vi i arbetets tidigare partier former som *jerne*, *garne*, i de senare partierna i stället *jeren*, *garen*. Härom yttrar utg. s. 482 (närmast som kommentar till formen *jerne* i Skotteboken 1466, uppl. s. 253): »Ordet är i ms. försett med ett kraftigt förkortningstecken i slutet, som här återgivits med kursiverat e. Detsamma har skett på några få andra ställen där bl. a. järne betytt osmundsstycken (t. ex. ijc järne) och där en pluralform kan tänkas. Vanligare blir samma förkortningstecken i kämnärsräkenskaperna och i vissa av dem regel. Tvekan om riktigheten av dess återgivande på ovan angivet sätt har ökats genom möjligheten av en annan tolkning. Docenten E. Neuman har för utg. som sin mening gjort gällande, att den i vissa dialekter förekommande formen *jeren* skulle kunna vara den riktiga[?]. Jag har under sådana omständigheter funnit det lämpligt att vid tryckningen av kämnärsräkenskaperna återgiva ordet, när detsamma har förkortningstecken, med *jeren*, och i analogi härmed (under samma förutsättning) satt *baren*, *garen* och *koren* (för barn, garn och korn).»

Förkortningens utseende framgår t. ex. av facs. 2 (*skarñ*, *-biarñ*), facs. 4 (*ierñ*). Som generell upplösning torde endast kunna tänkas antingen *iernn* o. s. v. eller, vilket synes vara sannolikare, *ieren* i enlighet med Neumans förslag. Att den senare upplösningen är möjlig framgår av Ämb. 1463 (uppl. s. 75) *siell koren* (or. *korñ*), som motsvarar 1464 (s. 77) *siæle koren*, 1465, 1466 *-koren* och 1467 *-korin*. I Skotteb. 1461 (s. 75) skrives *Sigrit Torens* (med utskrivet *e!*), eljest *Torns* (t. ex. s. 32). Men jämte *Andres belter torñ* (1462) heter det i Ämb. *A. b. torne* (1461), vilket trasslar till frågan om detta tillnamn. Samme skrivare (se nedan) skriver i skotteboken *tifforñde* (s. 152) men i jordeboken *tifforende* (s. 340).

I kämnärsräkenskaperna träffa vi åtminstone följande hithörande ord:

ieren o. d. 1460 (2 g.), 1461 (2 g.), 1462 (5 g.), 1463 (5 g.), 1464 (4 g.);

hittebaren o. d. 1460, 1461, 1462, 1463, 1464, 1465 (2 g.);

kabelgaren 1460, 1468;

biøren 1461 (2 g., s. 365), av utg. återgivet *Biørnn*; *biøren skin* 1461 (eller med utg. *biørne*?);
koren 'korn' 1466 (s. 401); *koren torget* 1467 (s. 409); *korenhaf-fen*(?) 1461 (s. 366), av utg. återgivet *Kornehaffnen*¹; *paradijs koren* 1461 (s. 365).

En granskning av handskriften visar att kämnärsräkenskaperna från 1460-talet äro nedskrivna av samma hand som skrivit ämbetsboken under samma decennium (se facs. 4, som återger kämn.räk. hs. s. 46, nedre delen, fr. 1460). Vi återfinna i kämn.räk. det genomstrukna *ϕ*, *ψ*, här ofta även *ψ*. Så heter det 1460—62 åtminstone 11 gånger *līps* 'ljus' (se t. ex. facs. 4, r. 3 n.), ehuru utg. förtiger detta språkligt intressanta faktum; vidare *thiwr* 1460 (s. 362; uppl. *thiwr*).

I skotteboken 1460—68 träffas åtminstone följande belägg:

jæren 1461, 1462 (2 g.), 1466; *iærenhand* 1461 (s. 78; i uppl. *Iærn-*);
kabelgaren 1461, 1462 (2 g.);
biøren 1462 (3 g.: en gång s. 94, i uppl. *Biørn*; 2 g. s. 115, i uppl. båda gångerna *Biørn*, under det att hs. har ena gången tydligt förkortningstecken, andra gången uttraderat dylikt; se facs. 5);
størbiøren 1462 (s. 99; uppl. *-biørn*); *ketilbiøren* 1463 (s. 126; uppl. *-biørn*).

Hit för jag också:

hiertekoren 1460 (s. 33), som namn på en person (kv. Innan mwr), f. ö. ej nämnd. I personregistret upptas denna som »*Hjærtekoret*». Enligt min mening betyder binamnet 'hjärtekorn', 'älskling' e. d. Man kan förmoda, att det är fråga om en lös kvinna. Ordet är hittills ej belagt i fsv. men från nysv. tid redan hos Olaus Petri 1527 (se SAOB). — Måhända bör *torñ* 1466 3 g., som utg. upplöser *tornet* (s. 223 2 g. och 253), uppfattas som *toren*.

¹ Jfr *koningx haffn* s. 362, där hs. har *haffñ* (= *haffen*?)

Om skottebokens skrivare lämnar Almquist s. VIII följande intressanta och såvitt jag kan se alldeles riktiga upplysningar: »Alla årgångarna av skotteboken äro upplagda av samma hand, vars anonymitet röjes endast av stilen, som vid jämförelse med motsvarande partier av jordeboken visat sig vara d.v. stadsskrivaren Nikolaus Hanssons». Då nu skottebokens skrivare visar sig vara samma hand som vi känna från ämbetsboken och kämnärsräkenskaperna från 1460-talet (se facs. 5), äro alltså alla kända fsv. former av typen *baren* (upplösningens riktighet förutsatt) att återföra på en och samma person, verksam i Stockholm väsentligen under 1460-talet, stadsskrivaren Nicolaus Hansson.

I skotteb. återfinna vi bland andra språkliga eller ortografiska karakteristika för ämb. och kämn.räk. från 1460-talet ψ -skrivningarna (se t. ex. *grotegiptere* s. 22, *Jpte* s. 279, *lißs* 'ljus' s. 326). Åtskilliga skrivningar med ψ och ψ saknas genom upplagans onöjaktighet, t. ex. *lißs* s. 184, 187; *grψwel* s. 94; *jψte* s. 67, 211; *kannegipter* s. 32; [*lasse*] *mψrt* s. 261 (uppl. *Murt*), samma person som s. 172 skrives *Laurens Myrt*, s. 228 *Lasse Myrt*.¹

Med anledning av Almquists påpekande om skottebokens skrivare blev det min närmaste uppgift att gå till jordeboken, och det befanns, att stadsskrivaren Nicolaus, identisk med skrivaren av ämbetsboken, skotteboken och kämnärsräkenskaperna från 1460-talet, skrivit ungefär 1460-talet i jordeboken. Han har nämligen skrivit (åtminstone) uppl:s nr 552 (²⁷/₈ 1459), ej 553 och 553 a, sedan fr. o. m. 554 (²²/₁₀ 1459) t. o. m. år 1471 (nr 720 och ett par kortare notiser i uppl. s. 374 nedtill äro av annan hand); vidare några brev 1472 (nr 764, 766, 767). Se facs. 6 med anteckningen (slutet av brevet): »*thetta* badhe for^{ne} sithande borga^{re} mik nicolao scriffuare *thetta* jnscriwa.»

Stockholms stads jordebok 1420—74 utgavs av Hans Hildebrand 1876. Även denna upplaga är tämligen oanvändbar för

¹ Några andra tillfälligtvis antecknade fel i uppl. av skotteb. anföras här: s. 115, r. 17 ned. *til achters*, snarare att upplösa *achter*; r. 12 ned. *bredæ*, läs *bredæ*; s. 116, r. 2 *je*, läs *je*; r. 15 *Wise*, läs *wisen*; r. 18 ned. *Nicolaus*, läs *nicolao*.

språkliga undersökningar, icke så mycket på grund av läsfel som emedan förkortningar i hs. upplösas utan att detta angives. »Upplösta förkortningar äro allenast i de fall angifna med kursiv stil, då jag [H. Hildebrand] icke varit fullt säker om rätta upplösningen» (s. 428), och utg. har synbarligen icke ofta känt sig osäker. Kursiv användes dessutom för att utmärka »ord eller bokstäfver som i originalet blifvit uteglömda». Slutligen betecknar kursiv även särskilda typer i hs., t. ex. kursivt *u*, *w* = *ϕ*, *ψ* (detta dock först fr. o. m. uppl. s. 316) och kursivt *ä*, *ö* = icke helt genomstrukna *æ*, *ø* (se s. 425).

I de av Nicolaus skrivare utskrivna breven träffas åtminstone följande fall av typen *garen*:

biøren 1460 (2 g.: nr 564; uppl. *Biörn*), 1462 (5 g.: nr 599 och 603, uppl. *Biörn*; nr 607 och 2 g. nr 613, uppl. *Biörn*); *bioren* 1460 (nr 564, uppl. *Biörn*);
baren 1467 (nr 677, uppl. *barn*);
 [*westan stadzsens*] *toren* 1461 (nr 575, uppl. *torne*);
 [i] *horen* 1464 (nr 636, r. 9; uppl. *Horn*).

Av *ϕ*-former i jordeboken må nämnas: *jϕte* (nr 581, r. 16; uppl. *jute*); *nϕt(h)a* (nr 610, 613, 614, 616, o. s. v.); *siϕker* (nr 630, uppl. *siwker*); *stϕffdoter* (nr 695); *biϕr* (nr 708).

Avslutningsvis vill jag framhålla följande:

1. Skriftformerna *jærñ*, *barñ* o. s. v. i Stockholms medeltida stadsböcker torde snarast — i enlighet med E. Neumans förslag — vara att uppfatta som *jaren*, *baren*. Säkert är det dock visst icke. Överallt möjlig är upplösningen *nn* för *ñ*; i vissa fall erbjuda sig även andra tänkbara möjligheter.

2. Samtliga hittills kända former av nämnda typ härröra från en och samma person, den framför allt under 1460-talet verksamme stadsskrivaren Nicolaus Hansson. Det är möjligt, att de eventuella uttalsformerna böra sammanhållas med de former *baren* o. s. v. som uppträda i senare hälften av 1600-talet, särskilt hos stockholmska författare, och som äro kända från moderna uppsvenska dialekter. Men kanske ha vi blott att göra med en individuell

egenhet hos Nicolaus. Det finns hos honom vissa andra former, som möjligen tyda på en allmän benägenhet att inskjuta hjälpvokal i konsonantgrupp. Han skriver *hal̄m* för *halm* (t. ex. Skotteb. s. 118, 119); detta återges i uppl. *halme*, men det synes mig knappast sannolikt, att dat. på *-e* föreligger¹; om *haff̄n* se ovan s. 76. Han skriver också *Gudewastesson* (Skotteb. s. 28), *Gundemunder* (Skotteb. s. 107 och liknande flerest. i jordeb.). Men framför allt inskränkes värdet av Nicolaus' former som belägg för svenskt språkbruk därigenom att Nicolaus skriver ett starkt tyskpåverkat blandspråk.² Här blott några strödda prov: *ingank* 'ingång' (jb. nr 618), *døt* 'död' (684), *blat* 'blad' (636), *rættoket* 'rättighet' (677), *sturd*³ 'stort' (646), *-pord* 'port' (Ämb. s. 81); *hwndardhe* '100' (jb. nr 557); *breffua* pl. 'brev' (635), *læsadis* 'lästes' (617), *samptyckade* (ib.), *t(h)retta* 'träta' som neutr. (557, 635); »eth jordha *skifta* ok *bytha* (622), *belegan* 'belägen' (624), *følgar* 'följer' (626), *giffwat* 'givit' (655), *icka* 'icke' (655 o. pass.), *inna* 'inne' (635), *lidat* 'litet' (646), *ærffuingo* 'arvingar' (635). Med hänsyn till vimlet av dylika former torde det vara sannolikast, att Nicolaus' modersmål var lågtyska. De lågtyska urkunder av hans hand som finnas bevarade (se t. ex. jordeb. nr 584, 586, 626) synas, enligt benäget meddelande av prof. Erik Rooth, vara avfattade på normal medellågtyska.

3. Av Stockholms medeltida stadsböcker äro åtminstone jordeboken, skotteboken och ämbetsboken utgivna på ett sätt, som gör önskvärdheten av nya upplagor påtaglig. Det är i hög grad att beklaga, att dessa ur så många synpunkter viktiga urkunder icke kommit att ingå i Svenska Fornskrift-Sällskapets serie. Man kan förutsätta, att detta sällskap skulle ha försäkrat sig om även i filologiskt avseende kompetenta editorer.

Lund 1936.

¹ Möjligen äro Nicolaus' skriftformer *stokhol̄m*, (*norre*) *mal̄m* etc. icke att återge *-holme*, *malme* utan *holem*, *malem*?

² Jfr Lidén, Arkiv 45, s. 214 samt I. Modéer, Ark. 52, s. 206.

³ Om vokalen *u* i detta ord (N:s vanliga form) jfr Lidén, a. st., s. 213 ff.

C. G. Tengström, Studier över sydbohusländska inkolentnamn. Göteborgs Högskolas årsskrift 37, 1931: 2. XII + 394 s.

Författaren behandlar i föreliggande arbete en hittills förbisedd namntyp: Inbyggarnamn, bildade till ortnamn. Det geografiska område han valt är Södra Bohuslän. Det förefaller, som detta varit ett lyckligt grepp, i det dylika namn här tyckas uppträda i större antal och nyansrikedom än på många andra håll i Sverige. Författaren har vid insamlandet av materialet gått till verket med en berömvärd grundlighet, och avhandlingens främsta förtjänst torde ligga i framläggandet av ett — av allt att döma — uttömmande material från området ifråga. Härigenom är grunden lagd för en jämförande undersökning av dessa namntypers frekvens och geografiska utbredning i Sverige, varigenom problemet först får större aktualitet.

Inledningsvis behandlar författaren terminologien och föreslår efter en delvis berättigad kritik av Adolf Noreens och G. Langenfelts framställningar i ämnet, att termen *inkolentnamn* användes om inbyggarnamn, bildade till ortnamn och avseende personer, som

- 1) bo eller ha bott kortare eller längre tid på en plats.
- 2) rest till en plats eller slagit sig ner där
- 3) ha en verksamhet förlagd till en viss plats
- 4) äro från en plats (= Noreens »indigenatsnamn»).

Första kapitlet innehåller en geografiskt ordnad uppställning av ortnamnen och därtill hörande inkolentnamn jämte upplysande notiser om de senare. Författaren börjar med Inlandshäraderna (Södre, Nordre, Torpe, Fräkne) och övergår sedan till ö-häraderna (Tjörn, Orust). Inom varje härad behandlas socknarna i bokstavsordning. Inom varje socken har namnmaterialet uppdelats i fyra kategorier, avseende, utom sockennamnet, namn på

A. byar, hemman och hemmansdelar

B. torp och lägenheter

C. samhällen och områden, vilka icke kunna hänföras till de förut nämnda grupperna. Först upptages ortnamnets officiella form följd av dialektformen och sedan de till respektive ortnamn bildade inkolentnamnen i dialektala former. Den nyssnämnda indelningen har förf. valt för att möjliggöra urskiljandet av sociala differenser i fråga om inkolentnamnsbildningen. Han räknar nämligen med en socialt superior värdetyp (avd. A), en socialt inferior (avd. B) och en socialt indifferent (avd. C). Synpunkten saknar icke berättigande, även om den måste tillämpas med en viss ur-

skillning. Under avd. C uppträda nämligen ofta nedsättande namn av typen *Nöden*, *Raden* på större samlingar av torp och kåkar på byarnas utmarker, bebodda av fattigt folk (jfr förf. s. 90 och not 1), ett förhållande som på många håll är vanligare än i Södra Bohuslän. Av särskilt värde i detta kapitel äro dels det noggranna fonetiska återgivandet av såväl ortnamn som inkolentnamn, dels de sakliga upplysningarna om inkolentnamnens bärare.

Under kapitel II övergår författaren till inkolentnamnens bildningssätt och behandlar under den större avdelningen A. Inkolentnamn bildade till respektive stamord medelst suffix. Stamorden, såsom *al*, *ark*, *backe* etc., äro uppställda i bokstavsordning och under dem de därtill bildade ort- och inkolentnamnen. Utgångspunkten är emellertid diskutabel. Det är strängt taget icke inkolentnamnen, som äro bildade på nämnda stamord, utan ortnamnen, till vilka sedan inkolentnamnen i sin tur bildats. Dessa stamord ha således föga intresse från inkolentnamnsbildningens synpunkt. När därför förf. under stamordet *backe* upptager skilda inkolentnamnstyper som *Backarn*, *Backabon*, *Backebon*, *Backen*, så frågar man sig i stället: »Hur förhålla sig dessa inkolentnamnsformer till de *ortnamnstyper*, som de närmast utgå ifrån, såsom *Backen*, *Backa*, *Backarna*, *Grindebacken*, *Grössebacke*, *Slättebacke* etc.? Står växlingen i bildningssätt hos de förra i någon slags relation till variationen av typer hos de senare?» Samma fråga återkommer mutatis mutandis under ortnamnsformer av liknande art, såsom *Dal*, *Dalen*, *Dale*, *Dala*, *Dalarna* etc., *Berg*, *Berget*, *Berga* etc. Problemet är således här mera av morfologisk än etymologisk art. Författaren har icke heller konsekvent kunnat upprätthålla den etymologiska utgångspunkten. Således upptager han riktigt den plurala ortnamnsformen *Backer* som inkolentnamnsstam s. 196, medan däremot formen *Backa* s. 193 (*Dala*, *Tofta* etc.) icke betraktas som inkolentnamnsstam, fastän den är av samma art som *Backer*, en stelnad ortnamnsform bildad till appellativet *backe* (resp. *dal*, *toft* etc.). Såvitt jag vid en hastig genomgång kunnat finna, framträder typen *Backa*:s egenskap av inkolentnamnsstam särskilt i inbyggarnamn på *-bo(a)*. Om ett dylikt är bildat till nämnda stelnade ortnamnstyp (*Backa* i obest. form), så bibehålles i regel ortnamnsformen oförändrad, medan andra ortnamnstyper, såsom *Backen*, *Backe*, *Backarna* etc., mer eller mindre förändras vid sammansättning med suffixet *-bo*. Detsamma gäller ortnamnsformer som *Berga*, *Dala*, *Lunda* i motsats till *Berg*, *Berget*, *Dal*, *Dalen*, *Dalarna*, *Lund*, *Lunden* etc. Således heter det (i normaliserade former) *Backabon*, *Backaborna* till *Backa* i Grinneröd (s. 112) och Ucklum (s. 80), *Myrebackaborna* till *Myrebacka* i Kareby s:n (s. 27), *Sandbackaborna* (jte *Sandbacke*-) till *Sandbacka* i Ucklums s:n (s. 82), *Dössebackaborna* till *Dössebacka* i Romelanda

s:n (s. 33)¹ men däremot *Backebon* till *Backen* i Västerlanda s:n (s. 102), och *Halleborna* till *Hallen(håla)* i Morlanda s:n (s. 176).² Vi finna vidare *Dalaborna* till *Dala* i Romelanda s:n (s. 33), men däremot *Dalborna* till *Dalen* (s. 33) och *Grandalsborna* till *Grandalen* (s. 34) i samma socken, *Lunnabon* i Spekeröds s:n (s. 76) och Ödsmåls s:n (s. 86) samt *Lunnaborna* i Solberga s:n (s. 69) till *Lunna*, men *Lundebon* till *Lunden* i Ucklums (s. 81), Morlanda (s. 171) och Röra (s. 180) socknar och *Gatelundsbonden* till *Gate-lund* i Romelanda s:n (s. 35). Även om någon enstaka gång en variantform, t. ex. *Holtebyggare* (jämte *Holta-*), kan uppträda hos typen *Backa*, är växlingen oerhört mycket starkare hos de övriga typerna. Således träffas till ortnamnet *Berget* inkolentnamnen *Bergborna* i Romelanda s:n (s. 33) och *Bergebonden* i Hjærtum (s. 92). Till typen *Berg, Torp* finna vi *Bergaborna* i Jörlanda s:n (s. 54), *Torpeborna* i Solberga s:n (s. 70) och *Torpsborna* i Hjærtums s:n (s. 96), och till typen *Myren, Linden* (uttalat *mýra, lína*) ha vi t. ex. *Myreborna*, Torsby s:n (s. 40) men *Lindenbon* (uttal *linabôn*) i Jörlanda (s. 56), *Hedenborna* (utt. *héabóra*) i Hjærtum (s. 93). De två senare IN-typerna, till vilka sluta sig sådana former som *Brännornaborna* (Nörums s:n, s. 64) och *Hallarnaborna* (Norums s:n, s. 66 och Torsby s:n, s. 45), *Backarneborna* (Ucklums s:n, s. 83), äro bildade till inkolentnamnsstammar av samma art som *Backer*, men dessa hava i likhet med *Backa* icke uppförts som självständiga sådana utan placerats under respektive »stamord». Att typen *Lindenbon*, *Backarneborna* icke kunnat genomföras konsekvent tack vare association med grundorden (*lind* och *backe* etc.) ändrar icke de nämnda ortnamnstypernas (*Linden*, *Backarne* etc.) egenskap av inkolentnamnsstammar. Jämför även bebyggarnamn som *hætæn* till *hæt* = Hålet (s. 256) och *dråtnar*, obest. pl. till *dræt* = Draget (s. 225).

Vid behandlingen av utvecklingen *skalle* > *skael* > *skål* säger författaren (s. 304): »I obest. sg. uppträder *-la* ofta i (S.) Bohuslän som *-al*, varvid detta omkastade *-a* blir färgat av föregående vokal, varjämte denna blir tvåtoppig». Detta resonemang ger dock icke någon förklaring av företeelsen. Varför omkastas *-a*? Utvecklingen har sannolikt skett i bestämda formen *skälæn* — helst i senare sammansättningsled — där ändelsens *e* icke omkastats utan fallit, varefter *l* blivit stavelsebildande, och *n* förlorat sin stämton

¹ Det av förf. (s. 194) upptagna *Osebackaborna* från Restered är felaktigt. Formen är tydligen *Osebackeborna* till *Osebacken* (se s. 120).

² Det av förf. under *backe*, s. 194 upptagna *Hasselbackeborna* i Morlanda har jag icke kunnat återfinna under *Hasselbacken*, Morlanda (s. 169).

och bortfallit. I regel har ur det stavelsebildande *l* en ny vokal utlöst sig på samma sätt som i *äppelskal* av *äpplskal* < *äppleskal*. Alltså *skälön* > *skäl̄n* > *skäl̄n̄* < *skäl̄*. Jfr Ivar Lundahl, Falbygdens by- och gårdnamn (1927) s. 37 och undertecknads recension av detta arbete i Zeitschrift für Ortsnamenforschung 7, s. 102 (1931) samt Assar Janzén, Studier över substantivet i bohuslänskan s. 136 ff.

En besvärande typografisk onöjaktighet kan man lägga märke till under Kap. II. Medan signa för de under varje stamord förekommande suffixen äro långt indragna på raden, stå landskapsnamnen i ytterkanten med spärrad stil. Denna anordning ger intryck av att landskapsnamnen äro huvudrubriker och att de närmast under dem stående signa representera typer, som förekomma inom respektive landskap. I stället borde det varit tvärt om. Signa för suffixen borde som överordnade stått längst ut i kanten, och landskapsnamnen — gärna spärrade — varit indragna på raden.

Författarens iakttagelse (s. 259 ff.), att *j*-former i ord som *Höj* av *Hög* invandrat i S. Bohuslän från Västergötland vid Hjærtum, är säkerligen riktig och bestyrkes av Landsmålsarkivets i Lund ordgeografiska undersökningar, som uppvisa språkliga strömningar i båda riktningarna vid Hjærtum. Detta är rätt naturligt, då här en starkt anlitaad farväg — vid Lilla Edet — gick över älven.

Först under det jämförelsevis kortfattade kap. III, som behandlar inkolentnamnsuffixens uppkomstsätt och spridningsområde, kommer förf. fram till resultat av allmänna intresse. En del av dessa kunna emellertid bekräftas och utbyggas först genom att insättas i ett större dialektgeografiskt sammanhang. För ett jämförande studium av namntypernas såväl utbredning som bildningsätt är dock en god grund lagd genom författarens avhandling med dess omfångsrika, systematiskt ordnade material.

Man emotser med intresse en fortsättning på författarens arbete, vari han ämnar upptaga en hel del problem av vikt, bl. a.: Fonetiska orsaker till vissa namnbildningar. — Förhållandet mellan accenterna i ortnamnen och inkolentnamnen. — Inkolentnamnen ur social värderingssynpunkt. — Inkolentnamnbildningarnas ålder och eventuella uppdelning i åldersskikt.

Lund.

Nat. Lindqvist.

Germanska namnstudier tillägnade Evald Lidén den 3 oktober 1932. Lund 1932. 320 sidor. [Sid. 1—208 även i Namn och Bygd 20 (1932) sid. 1—208, sid. 209—320 även i Namn och Bygd 21 (1933) sid. 1—112].

I denna festskrift ha 31 författare förenat sig för att ge en värdig hyllning på 70-årsdagen åt den framstående forskaren på det germanskt-indoeuropeiska området, prof. Evald Lidén. Att det är främst forskare på det nordiska språkområdet, som medverkat i festskriften, är begripligt därav, att Lidén i sitt författarskap ytterst ofta anknyter till nordiska språkförhållanden. Att de olika författarna behandlat problem inom namnforskningens gebiet, förstås dels därav, att Lidén under de senaste åren ägnat mycket av sin verksamhet åt namnstudier, dels också därav, att redaktörskapet omhänderhafts av redaktionen för Namn och Bygd. En särskild fördel har detta medfört: samtliga bidrag återfinnas även i Namn och Bygd.

Men även om huvudparten av författarna äro nordister av facket, så ha dock även representanter för andra germanska språk lämnat betydande bidrag. Och också om bidragen samtliga utgöras av namnstudier, är dock festskriftens innehåll ingalunda ensidigt eller enahanda. Tillsammans ge de olika uppsatserna en mäktig bild av namnstudiernas och namntolkningarnas vikt för den äldre kultur- och bebyggelsehistorien, för olika delar av språkhistorien, för ljud- och formlära, ordbildning och ordforskning.

Av bebyggelsehistoriskt intresse är E. Schröders uppsats om *Geisleden* sid. 1 ff. Geislede är namn på en liten biflod till Leine och Geisleden en vid denna biflod belägen by. De äldsta namnformerna, som alla avse byn Geisleden, äro huvudsakligen dels *Geizlaha*, dels *Geizlithi*. Den förra namnformen uppfattas av Schröder som *Geizl-aha* 'hædulæ aqua', den senare som *Geizl-ithi* innehållande ett kollektivsuffix *-ithi* lagt till ett ursprungligt flodnamn *Geizla 'hædula'. Detta ursprungliga namn vill sedan Schröder återfinna även i *Gisselbach*, namn på ett källflöde till Geislede. Ungefär 5 mil norr om byn Geisleden ligger en köping *Gittelde*, och ungefär 11 mil i nord-nordvästlig riktning ligger en by *Geitelde*, båda orterna på lågtyskt språkområde. Dessa namn äro uppenbarligen identiska med det förut nämnda *Geisleden*, och Schröder vill häri se ett bebyggelsehistoriskt sammanhang. Namnet har följt en folkström från norr mot söder. Schröder tänker på cheruskerna.

Åtskilligt intresse tilldrager sig en uppsats av G. Franzén sid. 17 ff. Franzén behandlar här några namn, av vilka man enligt hans mening skulle kunna utläsa »en urgammal båtled på eriks-

gatans väg». Namnen äro följande: fsv. *Swintuna*, nsv. *Svinnerön*, *Svinsund* (nu *Svensksund*) och *Konungssund*.

Gentemot en äldre uppfattning, enligt vilken det fsv. *Swintuna* legat vid Krokeks kloster uppe på Kolmården, hävdar Franzén, att ortens läge bör sökas i närheten av Bråviken, ungefär där nuvarande Krokeks samhälle är beläget. Franzén har nämligen i olika källor funnit flera ortnamn belägna nära Bråviken och sammansatta med *Swintuna*: *Swintunasjön*, *Swintunaström*, *Swintuna ängar*, *Swintuna kvarn* och *Swintuna skär*. Enligt de fsv. lagarna gick den gamla eriksgatan förbi *Swintuna*. Den äldre uppfattningen menade, att eriksgatan gått från Krokek uppe på Kolmården efter en väg mot sydväst och sedermera till Norrköping. Men Franzén tänker sig nu, att eriksgatan gått från *Swintuna* vid Bråvikens norra strand tvärs över Bråviken. Den södra knutpunkten finner förf. i *Svinsund*. Enligt förf. betyder *Swintuna* 'svearnas Tuna' (i motsättning till Tuna vid Östra Husby söder om Bråviken). *Svinsund* betyder »sundet på vägen upp mot svearna».¹ *Konungssund* åter skall vara ett yngre namn på *Svinsund* och får enligt förf. »sin naturliga förklaring genom att sättas i samband med eriksgatan och konungens ankomst till landskapet» (sid. 23). Enligt Franzén gick nämligen den gamla gränsen mellan svear och götar i Bråviken. Ett minne härav finner han i namnet *Svinnerön* (fsv. *Swindra* ² 1409), vilket skall betyda gränsen eller rågången mot svearna.

Franzéns motivering för antagande av en ny sträckning av eriksgatan synes övertygande, och hans tolkning av *svin*-namnen vid Bråviken är i det sammanhang dessa insatts bestickande. Men förklaringen av namnet *Swintuna* är behäftad med en svårighet, som Franzén väl insett men knappast kunnat bemästra. *Swintuna* skall från början ha hetat *Swinatuna. Men även i de äldsta beläggen i UpL, Sdml, MELL och KrLL är »mellanvokalen» alltid synkoperad (ett *swinatwna* i KrLL förtjänar intet avseende). Franzén vill antaga, att synkope inträtt tidigare i fyrstaviga ord än eljes. Men detta är en hypotes, vars hållbarhet måste särskilt undersökas. Teorien styrkes ej av att *Svinnerön* redan 1409 anträffas i formen *Swindra*. Man jämföre dessutom exempel som *nærdatumum* 1317 (SD 3 sid. 303), *ærnætunæ* 1326 (SD 3 sid. 722), *solundatumum* 1335 (SD 4 sid. 405). Från 1330 har Franzén ett exempel på synkope, *solentuna* (< *solendatumum*), men detta är ett föga vittnesgillt exempel, då — såsom Franzén redan anmärkt — bortfall mellan homorgana konsonanter kan föreligga. Övriga

¹ Här an knyter förf. till A. Noreen, som i Altschw. Gr. § 169 Anm. menar, att förleden av fsv. *swinasund* utgör gen. pl. till *swiar*.

² Se härom G. Franzén i NoB 20 sid. 245.

exempel, som Franzén anför, förekomma i Reg. eccl. Ups., vilket som bekant uppgjordes först 1344. Liknande svårigheter synes mig också namnet *Svinnerön* < fsv. *Swindra* erbjuda (jfr Franzéns framställning sid. 25).¹

G. Kallstenius skriver sid. 38 ff. om »den värmländska bergslagens namn och gränser». I äldre tid gick gränsen betydligt längre åt öster, och den nuvarande gränsen har fastställts först i början av 1600-talet. Framställningen hade nog i detta fall blivit åskådligare, om en karts-kiss bifogats.

Av mycket intresse är ett bidrag av A. Mawer sid. 109 ff. Mawer visar här, att man i ortnamnen i Northamptonshire i detalj kan följa, hur den skandinaviska kolonisationen breder ut sig och hur nomenklaturen i samband därmed förändras.

Flera undersökningar äro av betydelse för ljudhistorien. Först i ordningen kommer en uppsats av E. Noreen, Ett par bidrag till värmländsk ljudhistoria, hämtade från ortnamnen sid. 90 ff. I flere fall har vanligt fsv. *iū* motsvarats av fornvärmländskt *iō*, varpå exempel även finnas i ortnamn. I ett fåtal fall känner man en utveckling *fst* till *ft*, men i ortnamnen möta flere exempel härpå. I ett tredje »bidrag» framhåller så Noreen, att *s* i värmländska ortnamn såväl som eljes kan övergå till *sje*-ljud framför ett följande *sje*-ljud (t. ex. *säfild* 'särskild', *sæsbakån* < *Sälgesbackarna).

Här bör också nämnas en uppsats av M. Kristensen sid. 128 ff., Stednavnene og den ældste jyske synkope. Kristensen visar här, att synkope i jylländska dialekter enligt ortnamnens vittnesbörd har ägt rum tidigare i ställning mellan två homorgana konsonanter och mellan två stamstavelser med starktryck än eljes.

Ytterligt viktig är B. Hesselmanns uppsats U-omljud av kvarstående *u* i sydvästsvenska ortnamn sid. 300 ff. Amund Larsen och O. Skulerud ha visat, att kvarstående *u* verkat *u*-omljud även i östnorska dialekter och ej endast i isländskan och i västnorska mål, såsom Kock och Hægstad menat.² En ytterligare bekräftelse får nu Larsens och Skuleruds uppfattning, då, som Hesselmann visar, kvarstående *u* enligt ortnamnens vittnesbörd verkat omljud i »västligaste Värmland, norra Bohuslän, ett flertal socknar i Dalsland (även i öster vid Vänern) och från skilda håll i Västergötland» (sid. 310).³

¹ Av föga betydelse är däremot Arthur Nordéns framställning i Fornvännen 28 (1933) sid. 347 ff. Se härom Franzén i NoB 22 sid. 141 ff.; numera även B. Asklund i NoB 24 sid. 47 ff.

² Så — om ock med någon tvekan — ännu M. Kristensen Folke-mål og Sproghist. (1933) sid. 108, ehuruval han känner Hesselmanns framställning (se a. a. sid. 112).

³ De invändningar häremot, som för Bohusläns vidkommande

Ett par uppsatser äro av intresse för formläran. Hit hör Karstens behandling av »Nordiska participia presentis som älv- och forsnamn» sid. 247 ff. Karsten framhåller här — vad man f. ö. redan vetat — att åtskilliga älv- och forsnamn innehålla pres. part. på *-ande*. Men därjämte skulle vi även ha att göra med namn bildade av pres. part. på *-und*. Karsten synes mena, att vi ännu under vikingatiden skulle ha haft pres. part. på *-und* och anför som bevis det fvn. *hofundr* 'upphovsman', ack. sing. *bounta* på Hulterstad-stenen och *fiund* 'fiende', *byggun* el. *lagun* 'lagande'¹ i dial. i Finland (Närpes), varmed skulle kunna jämföras fsachs. *fūnd*, *frīund*, ags. *fīond*, *frīond*.² Bland exemplen, där vi skulle ha att göra med pres. part. på *-und*, är forsnamnet *Strukun* hos Konstantin Porfyrogenetos. Men mot Karstens framställning kunna åtskilliga invändningar göras.

Det stöd för pres. part. på *-und* man velat finna i *bounta* på Hulterstad-stenen är ytterligt svagt. Belägget är enastående, skrivningen *ou* kan förklaras på flera sätt, och stenen är till yttermera visso endast känd genom en teckning i Bautil (se f. ö. Söderberg-Brate Ölands runinskrifter sid. 69 f.). I exemplet *hofundr*, där *und* återgår på gammal nasalis sonans, är det ju fråga om en enstaka rest av ett äldre bildningssätt, och härmed kan ju ej bevisas, att *-und* varit en i sen tid kvarlevande avledningsändelse (enahanda är förhållandet med det i ortnamn förekommande *borgund*). Helt andra bildningar föreligga i fsachs. *fūnd*, *frīund*, ags. *fīond*, *frīond*. Det fsachs. *frīund* måste sammanhållas med got. *frijōnds* (se f. ö. Gallée Alts. Gr.² §§ 108, 114 o. 381); enahanda är förhållandet med ags. *frīond* (se K. Bülbring Altengl. Elementarb. 1 § 118; K. Luick Hist. Gr. d. engl. Spr. §§ 102 o. 247). Ffris. *frīond* och fht. *frīunt*, som alls ej nämnas av Karsten, böra givetvis likaledes jämföras med den gotiska formen (se W. Braune Ahd. Gr.⁵ § 49 Anm. 3; Th. Siebs i Pauls Grundr.² 1 sid. 1199). Den regelrätta nordiska motsvarigheten härtill är *frīandi* (jfr got. *kallōn* : fvn. *kalla*). Fsachs. *fūnd* och ags. *fīond* måste givetvis höra samman med got. *fijands*, fht. *fīant*, som föres samman med bl. a. fht. *fīēn*. Den fsachs. formen

---

med avs. på enkla, kortst. ord framförts av Assar Janzén i skriften Vokalassim. och yngre *u*-omlj. i bohusl. dial. (1933) sid. 19 ff., synas mig icke kunna rubba resultatet av Hesselmanns undersökning.

¹ I uttryck som *stövlän je i byggun* eller *lagun* "stövlarna äro under reparation".

² Detta återgår uppenbarligen på framställningen hos A. Noreen Gesch. der nord. Spr.³ § 255. Karsten har dock tillagt de finländska dialektformerna.

fīund med *u* kan sammanhånga med övergången från *ēn*-verba till *ōn*-verba i fsachs. eller bero på inverkan från det nyss behandlade *friund* (se f. ö. Bethge i F. Dieters Laut- und Formenlehre der altgerm. dial. sid. 472 och 375). På enahanda sätt kan ags. *fiond* och ffris. *fīund*¹ förklaras (se Luick a. s.; R. Girvan Angelsaks. handb. § 46 Aanm. 2; Bethge hos Dieter a. a. sid. 375; v. Helten i PBB 15, 1891, sid. 467 f.; Siebs a. s.). Den regelrätta nordiska motsvarigheten är i vilket fall som helst fvn. *fiāndi*, fsv. *fiānde*. Karsten synes här ej ha observerat fsv. *fionde*, vilket skulle kunna tjäna som stöd för hans hypotes. Men detta fsv. *fionde* har sedan länge — och säkert med rätta — uppfattats som en yngre utveckling av *fiānde* (A. Noreen Gesch. d. nord. Spr.³ sid. 128). Och en dylik förklaring måste under sådana omständigheter även tillgripas för Närpes-målets *fiund* 'fiende', liksom även för *byggun* 'byggande', *lagun* 'lagande'. Ett ytterst bräckligt stöd för antagande av pres. part. på *-und* utgöra älvnamn på *-und*, då häri många olika bildningar kunna föreligga (se t. ex. Hellquist i ANF 7 sid. 18 ff., Stud. öfv. de sv. sjönamnen 1 sid. 677; Lindroth i NoB 6 sid. 41 ff.). Och alldeles särskilt illa går denna förklaring ihop med *Strukun* hos Konstantin Porfyrogenetos. Sahlgren har velat förklara namnet som ett fornordiskt *Strukn, där *u* tillagts som svarabhakti mellan *k* och *n*. Häre mot invänder Karsten, att nordborna uppkallat Dnjepr-forsarna med levande svenska appellativ. Men en liknande invändning måste göras mot Karsten, då nordiska pres. part. på *-und* på denna tid knappast funnits. Karsten tänker sig vidare, att *Strukun* egentligen lytt *Strukundfors, vari *d* mellan *n* och *f* tidigt synkoperats. Men forsnamn av pres. part. sluta hos Konstantin Porfyrogenetos på *-and-* (t. ex. *Gelandri*, *Leanti*), och om namnet innehåller *fors* står ju detta kvar (*Ulvorsi*, *Aifor[s]*, *Baruforos*).

Ett centralt men invecklat problem behandlas av Seip sid. 262 ff. i en uppsats Til böiningen av vin-namnene. Seip framhåller här, att *vin*-namnen i fornspråklig tid kunnat böjas som *jō*-stammar, *iō*-stammar, *in*-stammar, *ōn*-stammar, neutrala *a*-stammar. I vissa fall kunde ändelsen också associeras med bestämda artikeln. Då redan de gamla formerna voro så olika, är det ju, som Seip framhåller, ytterst rimligt, att namnens utseende i modern tid är högst skiftande. Men då Seip härmed också vill förklara namnformerna på *-ini*, kan jag ej följa honom.

Ur ett *jō*-stamsparadigm kunna väl former på *-ini* ha uppkommit endast under förutsättning, att de äro unga (jfr fvn. *hes* : nyno. *hesje*). Men materialet, som Seip framlägger, visar, att

¹ Det ffris. ordet är ej nämnt av Karsten.

ini-formerna uppkommit redan i fornspråklig tid. Seip synes också tänka sig, att formen på *-ini* skulle vara en nybildad dativ, uppkommen i anslutning till genitiven på *-ins*. Men det rakt motsatta antagandet är vida rimligare, då dativ av ortnamn är vanligare än genitiv och då genitiven på *-ins* är relativt sällsynt och lokalt begränsad till sin förekomst. Att de moderna formerna på *-ini* uppkommit ur ett *in*-stamsparadigm, är bl. a. av Seips framställning fullt klart, men av denna framgår ock, att *in*-stamsparadigmet är sekundärt i förhållande till *iō*-stamsparadigmet. I detta paradigmet kan dativen på *-ini* näppeligen, som Seip menar, vara nybildad till genitiven på *-inar*. Jag kan för min egen del av Seips material ej se annat, än att dativen på *-ini* är den ursprungliga och att det är härifrån, som de moderna formerna på *-ini* i yttersta hand härleda sig. Dativen på *-in* uppfattar jag som nybildning efter *i*- och *ō*-stamsparadigmen, vari utvecklingen går mot ett allt vanligare bruk av den ändelselösa dativen (*i*-stammarna sakna f. ö. genomgående ändelse i dativ). Hur jag eljes tänker mig utvecklingen, har jag redogjort för på annat ställe. Seips framställning är betydelsefull genom den materialsamling, som där meddelas, men hans försök att förklara uppkomsten av formerna på *-ini*, synes mig förfelat. Till men för sin uppfattning har han förbisett Pippings förslag i NoB 13 sid. 31 ff.

I flera avseenden viktig är en uppsats av E. Wessén om nordiska inbyggarnamn sid. 71 ff. Wessén framhåller till en början, att den gamla stamkompositionen med tiden allt mera tränges undan av kasuskompositionen. Anmärkningsvärt är nu, att inbyggarnamn, bildade av sammansatta ortnamn, uppvisa stamkomposition, även om ortnamnet har kasuskomposition, t. ex. *Akrnesingar* 'inbyggarna på *Akranes*'. I fisl. är *-ing* en synnerligen vanlig avledningsändelse. Mera sällan bildas inbyggarnamn genom avledning med *-ia* t. ex. *Vestfylvdir* 'inbyggarna i *Vestfold*'. Ett ålderdomligt drag är, att även avljudande bildningar förekomma, t. ex. *sóknðólr* 'invånarna i *Sóknadalr*'. Den närmaste motsvarigheten härtill finns, som Wessén efter W. Schulze framhåller, i sanskritiska bildningar med *vṛddhi* som *Āsvamedhá-* 'son till *Āsvamedha*'.¹ Till enkla ortnamn, framhåller Wessén vidare, bildas i fisl. inbyggarnamn genom sammansättning med *-byggjar*, *-verjar*, *-skeggjar*, *-menn*. Av dessa uppvisa bildningar med *-byggjar* och

¹ Ännu närmare motsvarighet utgör det exempel, som Schulze anført efter Horn och Foy ur fpers.: *Pātīś(h)uvari*-'invånare i *Pātīś(h)uvar*' (se f. ö. Schulze i Kuhns Zeitschr. 40 sid. 404 f.). Närliggande exempel ur find. äro: *haimavatā*-adj. 'från *Himāvant* (dvs. Himalaya)', *yāmūnā*-adj. 'från *Yāmūnā*', plur. *yāmūndh* kan vara namn på ett folk (se f. ö. O. Böhtlingk Sanskr.-Wörterb.).

-*veriar* äkta sammansättning, de övriga däremot ha kasuskomposition. — Liknande förhållanden finner sedan Wessén på östnordiskt område. För detta språkområde är det dock karakteristiskt, att de äldre typerna av inbyggarnamn ersättas av sammansättningar med *-boar*, *-byggjar*, *-karlar* etc. Bland övriga iakttagelser, som Wessén gjort, förtjänar här att nämnas, att under medeltiden användes inbyggarnamnet och ej ortnamnet som bestämning till ett annat substantiv.

Många uppsatser behandla namntolkningar. I flera fall är det fråga om hela grupper av namn. Av dessa uppsatser äro ett par av principiell betydelse.

Hit hör först en uppsats av R. E. Zachrisson sid. 209 ff. om feng. *citel*, *cytel*, *cetel* och fornnord. *Ketill* i engelska ortnamn. Enligt Zachrisson förekommer i ortnamn ofta feng. *cytel*, *cetel* med en topografisk betydelse »hollow, den, valley». Huvudsakligen förekommer detta *cytel*, *cetel* tillsammans med terminaler, som utmärka naturnamn. Ortnamn innehållande fornnord. personnamnet *Ketill* förekomma också, men i så fall har förra leden nästan regelrätt genitiv-s och terminalen utmärker bebyggelse. I ett fall vill emellertid anmälaren ta avstånd från Zachrissons uppfattning. Enligt honom skall *Kettlebaston* gå tillbaka på feng. *Cetelbeorgestun, vari första sammansättningsleden skall utgöra *cetelbeorg innehållande *cetel* i topografisk betydelse. Men den form, som utgör stödet för denna förklaring är sen. Det tidigaste belägget, *Kitelbeornastun* i Domesday Book, tyder avgjort på att förra leden är det fornnord. personnamnet *Ketilbiorn* (jfr Zachrisson sid. 212 med notn.).

Till sitt innehåll i någon mån befryndat är ett bidrag av Natan Lindqvist sid. 293 ff. rörande svenska häradsnamn. Lindqvist framhåller, att på gammalt svenskt område knappast finnas några häradsnamn, innehållande ett personnamn i genitiv. I *Lysings härad* ingår ett appellativ *lysing* 'ljusning i skogen'. I *Göstrings härad* kan ingå en avledning på *-ing* av ett appellativ *gælster, *gilster, *gylster el. dyl., varav dock betydelsen är oviss. I *Sevede härad* torde det vara frågan om ett *sighviper, varav senare leden är fsv. *viper* 'skog' och förra leden torde sammanhänga med dial. *sig*, *sega* 'sippra fram' o. dyl. Vad slutligen *Skånungs härad* angår, kan här enl. Lindqvist föreligga en avledning av det i sv. dial. förekommande *skån* 'skorpa, bark'.

Bland bidrag, som syssla med grupper av namn, kan vidare nämnas ett av F. Jönsson sid. 27 ff. Här finner man en omfattande samling av fjällnamn från Island med materialet uppställt och behandlat på sätt, som samme förf. förut gått till väga med andra grupper av isländska namn.

En längre uppsats av E. Ekwall sid. 46 ff. är av intresse för

såväl nordister som anglister. Ekwall behandlar här några engelska ortnamn *Drayton*, *Draycot*, *Drax* etc., i vilka skall ingå ett av den engelska ortnamnsforskningen förbisett eller ej tillräckligt beaktat nordiskt ord *drag* i betydelsen dragställe för båtar. Sekundärt skall samma ord ha kunnat beteckna kulle el. dyl.

För övrigt nöjer jag mig här med att påpeka, att Nat. Beckman sid. 106 ff. publicerat en uppsats med en del smärre anteckningar i anslutning till I. Lundahls avhandling Falbygdens by- och gårdnamn. I. Modéer framlägger sid. 138 ff. vägande skäl för att åtskilliga holmnamn av typen Vindholm och Väderö fått namn av deras läge på för väder och vind utsatta ställen. R. Iversens tolkningar av en del *veite*-namn från Trondheim sid. 196 ff. böra ej heller i detta sammanhang förbigås.

Tolkning av enskilda namn framföres i åtskilliga bidrag. Brøndum-Nielsen tolkar sålunda sid. 94 ff. i huvudsaklig överensstämmelse med sin framställning i Glda. Gr. § 387 Anm. 1 önamnet *Själland* som innehållande appellativet *s(j)äl* 'phoca' och avledningsändelsen *-und*, vilken senare utbytt mot *-and*. Den ursprungliga formen finner Brøndum-Nielsen i fvn. *Selund*, som sedan också »rimeligvis» skall föreligga i Rökstenens *siulunt*. Om namnet som helhet vågar anmälaren ej hysa någon bestämd mening. Möjligt är väl dock, att en systematisk genomgång av önamn innehållande *-und* skulle visa andra utvägar till förklaring. Påpekas bör emellertid, att Rök-stenens *siulunt*, som enligt Brøndum-Nielsen uppkommit av *selund*, knappast låter sig utan vidare inordnas som ett gammalt belägg på *Själland*. Formen *Selund* är enbart västnordisk (hos Thietmar av Merseburg finns dock formen *Selon*). Den genom *u*-brytning uppkomna diftongen uppträder på Rökstenen i formen *ia* (*fiakurum*). Det är dessutom osäkert, om en brytningsdiftong *iu* någonsin existerat (jag bortser då från sen utveckling *iq* > *iu* i fall som fsv. *thiukker*).

Festskriftens omfångsrikaste bidrag är B. Lindéns behandling av Dalälvens namn sid. 159 ff. *Dalälven* är ett ungt namn. I äldre tid har namnet lytt endast *Älven*. Då Dalälven i sitt övre lopp delar sig i två grenar har namnet *Älven* förbehållits åt den östra grenen, dvs. nuvarande Österdalälven. Den västra grenen, Västerdalälven, har, som förf. fullt klart visar upp, i äldre tid haft namnet *Ljoran*. Detta sistnämnda namn vill förf. tolka som älven med det ljusa vattnet. Men det språkliga material innehållande *ljör*, som framlägges, visar, att *ljör* åsyftar ljusning i terrängen el. dyl. Till samma resultat har Lindén själv på rent sakliga grunder senare kommit (Dalarnes hembygdsbok 1933 sid 35).¹

¹ Bland de många goda påpekanden uppsatsen innehåller må här anföras, att det fsv. *liurskogher*, som upptages hos Söderwall, ej existerar (se Lindén a. a. sid. 180 f.).

v. Friesen har sid. 202 ff. framlagt några förklaringar av ortnamn. Övertygande är tolkningen av det ur SOÄ 12 anförda *Myrtuvan* som innehållande ett appellativ *myrtuva* 'myrstack'. Sakligt mycket tilltalande är även tolkningen av *Slätteryd* i S. Unnaryds sn i Småland som *slætta ryp* 'den släta röjningen'. Enligt Hellquist skulle här ingå ett sjönamn *Slätte*. Svårare är tolkningen av ortnamnet *Morga* i Alsike sn, Upland. Förf. tänker sig till en början, att namnet skulle innehålla ett ord befryndat med uppl. dial. *morg* ne. »1. smolk, ngt smått söndertrampat eller söndergnuggat; skräp av hö, halm; 2. svårt väglag; 3. tungt arbete» m. fl. dithörande ord. I så fall skulle namnet betyda ung. sandmarken. Av reala skäl håller emellertid v. Friesen en annan tolkning för sannolikare. Namnet kan sammanföras med ags. *myrge* 'munter, trevlig', fht. *murgfâri* 'kortlivad, bräcklig', got. *gamaurgjan* 'förkorta'. På grundval härav vill förf. för ortnamnet *Morga* anta en ursprunglig betydelse »smula, liten odling». Men det förefaller anmälararen ovisst, om man ur de anförda orden skall kunna komma fram till en dylik betydelse. Av denna grund synes mig antagandet om sammanhang med det förstnämnda *morg* mera sannolikt.

De reala skälen och det sakliga underlaget ha en framträdande plats i den nämnda uppsatsen av v. Friesen. Liknande är förhållandet med J. Götlinds uppsats *Falan*, Falköping och Falun sid. 216 ff. Att i de nämnda namnen ingår appellativet *fala*, har sedan länge antagits. Men Götlind framhåller nu, att *fala* här ingalunda kan översättas med slätt utan vidare, som man hittills gjort. *Fala* betyder enligt Götlind egentligen »en liten bit jämn terräng», »ett litet plant fält», och i namnen *Falun* och *Falköping* syftar *fala* »på torget, som var det fält, kring vilket köpenskapen koncentrerades».

Av helt annan typ är Magnus Olsens uppsats om det isländska namnet *Helkunduheiðr* sid. 220 ff. I detta namn ingår, som Olsen framhåller, tydligen en motsvarighet till ags. *helcund* 'stammande från helvetet. djävulsk'.¹ Uppenbart är väl också, att här föreligger ett ord av samma slag som got. *airpakunds* 'av jordisk härkomst', *gōdakunds* 'ädelboren' m. fl. *Helkundu*-uppfattas av Olsen som genitiv till ett fem. *Helkunda*, som torde ha kunnat betyda troll från de dödas värld el. dyl.

G. Knudsen har sid. 253 ff. framlagt en ny förklaring av det besvärliga namnet *Amager*. Enligt Knudsen skall senare leden vara ordet *hake* med en betydelse »något som skjuter fram i ter-

¹ M. Olsen citerar ordet efter Sweets ordbok (1897). Det förekommer numera med källhänvisning i supplementet till J. Bosworth — T. N. Toller An Anglo-Saxon dictionary.

rängen». Förra leden är svårare att komma till rätta med. Knudsen tänker på sammanhang med ord som isl. *ami* 'besvär'.

I detta sammanhang kan även nämnas, att R. Pipping sid. 99 ff. tolkat namnen *Barkaskala* och *Barkabodahult* som syftande på tagning av bark, en synpunkt, som även eljest anlagts vid förklaring av liknande namn. Hj. Lindroth upptar sid. 124 ff. frågan om namnen *Skåne* och *Skandinavien* till ny granskning och kommer till det resultatet, att det ingalunda är bevisat, att namnen äro identiska. G. Indrebö skriver sid. 147 ff. om namnen *Ryggarbit* och *Rygjafylki*, vilka namn enligt Indrebö innehålla helt olika förleder, i ena fallet ett ord med lång vokal, i andra fallet ett ord med kort sådan. E. Abrahamson skriver sid. 311 ff. om ett namn *Kangekärr* ~ *Kanglekärr*, vari antages ingå ett verb dial. *kanga* 'vagga, guppa, gå dåligt och vacklande', resp. dial. *kangla* 'gå dåligt och vacklande, vagga, med svårighet färdas fram'. Slutligen nämner jag, att R. Ekblom sid. 315 ff. skriver om ett ryskt ortnamn *Verjaža*, vilket antages betyda väringfloden.

Av betydelse för det norröna ordförrådet är en uppsats av A. Nordling sid. 236 ff. I anslutning till Margeir Jónssons arbete Torskilin bæjanöfn framhåller här Nordling, att i de isländska ortnamnen finnas flera appellativ, som i det norröna språket för övrigt äro illa eller alls ej belagda.

Till sist bör här också nämnas ett bidrag av Lis Jacobsen och E. Moltke sid. 279 ff. I denna uppsats finnas flera nya förslag till läsning och tolkning av Karlevi-stenen. Ett sati i inskriftens förra del (prosapartiet) uppfattas som ett personnamn *Sandi*. I stället för den äldre läsningen *untils*, som uppfattas som gen. av ett personnamn *Wandill* (Wimmer) eller *Yndill* (Söderberg), framföres här läsningen *aintils*, som då är gen. av det från den isländska skaldediktningen kända personnamnet *Endill*.

Därmed ha vi avslutat denna summariska översikt över festskriftens innehåll. Att utförligare gå in på de olika uppsatserna har tyvärr icke varit möjligt, men det har ej heller syntts mig behöfligt. Även av denna korta överblick torde framgå, vilket rikhaltigt och omväxlande innehåll, som återfinnes i arbetet. Innehållet omspannar både yngre och äldre tidsskeden, det berör förhållanden såväl i Sverige med dess grannländer som andra länder, där germanskt språk talas eller talats. Som helhet synes festskriftens innehåll ge en livlig bild av den mångsidiga verksamhet, som just nu pågår på namnforskningens område och vari även prof. Lidén — festskriftens föremål — gjort en betydande insats.

Valter Jansson.

Otto Sigfrid Reuter, Germanische Himmelskunde, J. F. Lehmanns Verlag, München 1934. 766 sidor med 86 bilder och kartor. Pris Mk 40, helt klotband 42 Mk.

Jag skall icke neka, att den titel, som läses ovan, vid första bekantskapen skrämde mig. Min inställning till huvudproblemet har jag helt nyligen formulerat sålunda: »Om vi söka summera huvudresultatet av den föreliggande undersökningen, så får först fastslås, att det absolut dominerande inslaget i Nordens äldsta fullständigt bestyrkta tideräkning har kyrkligt ursprung. Vill man påstå, att något är av förkristet eller rent av äktgermanskt ursprung, så är man skyldig att ge bevis. Ett sådant bevis kan dock stundom föras.»¹ Det framgår härav, att jag fruktar för överdrifter i antagandet av rent självständig utveckling på germansk botten. Av en författare från Tyskland, icke minst det nuvarande Tyskland, och särskilt av förf. till »Das Rätsel der Edda» kan man ju med ett visst fog vänta ett långtgående yrkande av ariskt, framför allt icke kyrkligt-semitiskt ursprung för så mycket som möjligt av våra förfäders uppvisbara eller förmodade vetande i astronomiska och andra ting.

Den första bekantskapen med boken blev emellertid en glad överraskning. Icke så, att jag fann mina misstankar helt obefogade, tvärtom. Men boken är en spännande läsning, dess material är hopbragt med en beundransvärd flit och omsikt. Med äkta vetenskaplig ärlighet framlägges det även i sådana fall, där det talar emot förf:s älsklings teorier. Framställningen är tankeväckande, även där man tror, att förf. far vilse. I viktiga punkter torde Reuter få rätt mot oss, som tidigare yttrat oss i saken. Där emellan har han framlagt positiva resultat, där vi stannat vid inga eller rätt svävande sådana.

Då givetvis det isländska textmaterialet spelar en mycket stor roll för Reuter, och då jag varit med om att edera och kommentera en stor del av detta, må det förlåtas mig, att jag börjar med en detalj, där jag tror mig böra vidhålla min mening mot Reuter och där jag på samma gång tror mig kunna ge en god föreställning om å ena sidan hans mer konstruktiva och å andra sidan min egen mer kritiska metod.

I Alfrædi Íslenzk II (Rím 2) s. 249 ff. återges ett textstycke, som tidigare varit tryckt i Konrad Gislasons »Prøver» och som vid granskning i sin första del visat sig vara en nästan ordagrann översättning av munken Bridferths »Descriptio Poli». Första me-

¹ "Isländsk och medeltida skandinavisk tideräkning" i Nordisk kultur 21 s. 53. Här citerad "Tider".

ningen lyder: *Tveir eru hvirflar heimsins, er fornir spekingar kolluðu nofina nördri ok ina sudri. Þat eru II stjornur fastar, þær er himinn sjónsk um veltask sem hvél um oxul.* Alltså: vi ha två »virkvar», lat. vertices, som himmelen vrider sig omkring. Så långt följer förf. sin källa. Ett självständigt tillägg är, att de två polerna markeras av stjärnor. På s. 111 behandlas frågan om den astronomiska polen ännu en gång, och det sker i ett av Kålund och mig första gången publicerat stycke, som härstammar från samma handskrift och vars beroende av antika förebilder också är aldeles klart. Det framhålles här, att vår polstjärna, *leidarstjarna*, icke är belägen i den matematiska nordpolen utan beskriver en liten cirkel omkring denna, vilken nu av förf. presenteras med anmärkningen *þessi stjarna er eigi björt*. Reuter sluter nu, att nordborna kända en stjärna, som de ansett ligga exakt i den astronomiska nordpolen. Härutinnan äro, menar R., nordborna originella, då alla västeuropeiska folk avse samma stjärna som vi, α Ursae minoris.

Jag tror icke, att slutsatsen är bindande. Det står visserligen, att nordpolen markeras av en ljussvag stjärna. Men det är icke så absolut säkert, att förf. avser en verkliga observerad stjärna. Detta kan ju omöjligt vara fallet, då det på det första stället talas om sydpolen, ty denna »se vi icke», som förf. själv säger och som vi kunde veta utan att han sagt det. Sak samma gäller ett ställe, ib. 110, som av Reuter meddelas, och där vår förf. talar om zenit såsom den »stjärna» som »går», för ögonblicket befinner sig, rätt över observatörens huvud. Det skall vara ganska god tur, om man skall ha någon stjärna av märkbar ljusstyrka rakt i zenit. Saken är nog den, att förf. icke varit mäktig den abstraktion, som fordras för att bilda begreppet matematisk punkt. En punkt på himmelen, som fanns anledning tala om, blev utan vidare en »stjärna». Någon säkerhet för att verkliga en stjärna avsetts, äga vi icke.

Och det finnes verkliga mycket vägande skäl emot Reuters åsikt. Visserligen framhåller R., s. 213, att stjärnor ända till sjätte storleken kunna iakttagas med blotta ögat. Men han glömmen en viktig sak. Polstjärnan och pejlingen efter denna hade ju praktisk betydelse egentligen för sjöfarande, till vilkas observationer vi skola återkomma. Men en stjärna sådan som den av Reuter diskuterade, som står mitt emellan 4 och 5 storleken, »storleksgrad 4,5» är icke synlig vid den tid, då man gav sig ut på öppna sjön. En stjärna, svagare än fjärde storleken, är på Oddes nordisländska observationsort osynlig på grund av ljuset ungefär hela den tid, då »dagen icke går ned», m. a. o. (på 1100-talet) från omkring den 6 april till den 18 augusti. Vid något sydligare breddgrader bli förhållandena en aning gynnsammare, men detta till trots får man erkänna, att det blir en bra liten tid kvar, då man

kan använda den för Ortsbestämning på nordiska breddgrader. Vår polstjärna är av andra storleksordningen, vilket gör en avsevärd skillnad. Under en stor del av sommaren är även den på nordliga breddgrader obrukbar, men skillnaden till dess fördel är betydande.

Emellertid är det mycket intressanta ting, som Reuter anfört om observationer på polstjärnan. Liksom rec.¹ beundrar han Abbot Nikolaus, som vid Jordan (nära Jeriko) lägger sig på ryggen för att bestämma polstjärnans höjd. Man blir emellertid en smula häpen, då Reuter vill vindicera, att Nikolaus här, i närmaste närhet till astronomiens vagga och mitt ibland det folk, som under medeltiden ensamt förvaltade den grekiska astronomiens arv, skulle ha använt en lärdom, som var medförd från Island och främmande för hans nya omgivning. Emellertid anför R. ett mycket vägande skäl för sin mening. Det var ju praktiskt taget endast islänningarna (och norrmen), som vågade sig ut på vida havet, medan andra följde kusterna, vilka fingo tjänstgöra som vägvisare, varom bl. a. för ett tidigare skede namnet *Noregr*, *Nordvegr* bär vittne. Han visar ur en senare källa, att rygggläget använts om bord för bestämning av solens höjd, vilket är ett tungt vägande bevis, även om man har svårt att i detalj göra klart för sig, hur det varit möjligt att på ett stormigt hav få den astronomiska horisont, som vid Jordan kunde fås något så när, om man med ögonmått valde en plats, där *maðr ligr opinn á sléttom velli*. Starkare än jag gjort, framhäver Reuter, att man på denna väg fick ett exaktare resultat än om man i stående ställning uppskattat avståndet från den skenbara horisonten.

Har Reuter rätt, så ha islänningarna använt polstjärnan icke blott för att bestämma norrstrecket utan även för att bestämma polhöjden för den ort, där de befunno sig. Det förra problemet kan lösas ganska exakt. Polstjärnans avvikelser från den matematiska polen, på 1100-talet drygt 5°, betingar vid 60° n. br. en avvikelse i azimut på högst 10°, s. Till jämförelse må nämnas, att kompassens missvisning i det nutida England är c. 15°. Men om man förväxlar himmelpolen med polstjärnan, så betyder vid polhöjdsbestämning samma vinkelavstånd på jorden c. 55 mil, ungefär avståndet utefter meridianen mellan Gävle och Malmö, resp. Kungälv och Trondhjem. Om verkliga polhöjdsbestämningar gjorts av isländska sjöfarande, så måste de på något sätt ha räknat sig till den matematiska polen. Det förslag, Reuter framställer, är beaktansvärt.²

¹ Tider. 12, Nord. Tidskr. 1935, s. 46 ff. (promotionsföreläsning).

² R. tänker sig en motsvarighet till det *mið*, i dial. *me*, *mej* varigenom på sjön en fiskeplats, ett grund o. s. v. fixeras såsom

Med allt skäl understryker Reuter det underliga i att Nikolas å ena sidan gör en vederhäftig polhöjdsbestämning i Palestina, å andra sidan återger den absolut orimliga uppgiften, att Jerusalem, närmast Sion, ligger »mitt i världen». § Denna uppgift har tydligen även senare varit känd på Island. Den har sin mycket svaga grund i Jesaja 2 (och Mika 4), enligt vilka lagen skall utgå från Sion, och Gud döma mellan folken. Septuaginta har här ἄνὰ μέσον τῶν ἐθνῶν. Vulgata innehåller icke ordet 'mitt'. I Rím 2 s. 116 återges en redogörelse för vissa från antiken kända parallell-cirklar, av vilka en heter *Diasienes*, i handskriften *Diasiones*. Den gick genom *Syene* i Egypten, där enligt traditionen Eratosthenes vid sommarsolstånd skall ha sett solen lysa ned till botten av en brunn. Handskriftens form är nog icke skrivfel utan beror på identifikationen *Syene* = *Sion*.² Misstaget visar, hur väl man följde med även den österländska kulturen, ty teorien synes icke ha haft stor spridning i Västerlandet.³

Som rimligt är, ägnar Reuter ett mycket brett utrymme åt det gamla Nordens störste praktiske astronom, Stjörnu-Oddi. Icke mindre än 78 sidor i följd behandla denne. Och det sparas inte på bilder, bl. a. diagram, som visa graden av noggrannhet i hans resultat. Allt, som förf. anser kunna belysa Oddes forskning, analyseras utförligt. Och tesen är, att Odde tillhör en förkristen tid och står helt oberoende av grekisk-arabisk astronomi.

I vissa fall pressas materialet mer än lovligt. Då sagan om Oddes dröm berör bärsärkar och dylikt, så skall detta betyda, att förf. vill beteckna Odde som hedning. Varje kännare av nordisk kultur vet, att en hel del dylika föreställningar levde kvar hos nordborna långt in i kristen tid. Med vanlig ärlighet pekar R. på de sagor, som behandla liknande hedniskt stoff, fast detta stoff talar emot hans teori. Av stort värde är undersökningen rörande den plats, där observationerna kunnat göras. Detsamma gäller vad som säges om Oddes tänkbara hjälpmedel. Såg han på solen genom en av de djurhinnor, som plägat användas i lyktor? Säkerligen överdriver R., då han tänker sig, att Odde såsom något slags avlönad observator tillbragt något decennium på Flatey. Men att en del av hans iakttagelser gjorts på denna synnerligen tjänliga plats,

---

skärningspunkt mellan två räta linjer. Framställningens matematiska del är onödigt krånglig.

¹ I "Tider." s. 13 återges detta med ekvatorn. Skall vara norra vändkretsen.

² Fallet är ett gott exempel på en emendation, som förefallit nödvändig men senare visar sig oriktig.

³ Reuter citerar en grekisk kyrkofader Adamantius.

är uppenbart. För att möjliggöra sitt antagande, hävdar R. vidare, att Oddes teorier levat länge i muntlig tradition och först vid nedskrivningen knutits till det julianska året och till Kyrkokalenderns helgondagar. Om det ändå vore möjligt att i den historiska forskningen få fastslaget det elementära psykologiska faktum, att siffror höra till det stoff, som vi lättast glömma! En rad sifferuppgifter över det antal dagar, som gryningens azimut behöver för att överfara vissa sträckor, vilken hållit sig i muntlig tradition i 150 år, innan den upptecknades, är en psykologisk orimlighet. Genom Oddes fixerande av tiden för sommar- och vintersolstånd är hans observation instängd mellan (liberalt beräknat) 1056 och 1188. Till hednisk tid komma vi på intet sätt.

Om Oddes första observation har jag först sagt, att den är orimlig. Tagen efter ordalydelsen är den så. Den gör anspråk på att låta Odde *genom observation* bestämma klockslaget för sommarsolstånd och vintersolstånd under olika år inom en skottårs-cykel. Att vintersolståndet på detta sätt skulle observerats, medan solen stod långt under horisonten, är ju i och för sig avgörande. Men solstånd är ju det ögonblick, då solens bana tangerar någondera av vändkretsarna. Dessa stå nu en gång icke utsatta på himmelen. Och även för den, som känner dem ganska noga, kräves en finhet i observationen, som icke är tänkbar. I Neugebauers »Himmelserscheinungen» (Tafeln zur .. Chronologie III), Tab. 15 upptagas vid solstånden på vardera sidan av solståndsdagen 3 dagar med samma »deklination» för solen. Deklinationen, avspeglad i »höjden», var det som Odde kom åt. Då Neugebauer anger deklinationen i tiondedelar, betyder det påpekade förhållandet, att ändringen på 3 dygn skulle utgöra i medeltal högst $\frac{1}{20}$, 0,05 grad, för övrigt det första dygnet mindre än det sista. På ett dygn blir detta 0,017 grader, en bågminut. Och skillnaden mellan de olika åren i skottårscykeln utgör ju blott en fjärdedel av detta, avkortat 0,004 grader, 15 bågsekunder. Den av mig avvisade men av Reuter försvarade tanken leder till, att Odde skulle kunnat mäta i tusendedels grader eller bågsekunder. Detta är otroligt i och för sig, och det blir omöjligt, då vi jämföra med den grad av noggrannhet han i övriga stycken eftersträvar och kan uppnå. Att mäta i tusendedels grader och icke märka solens anomali, resp. mäta tiden blott i fjärdedels dygn, är att sila mygg och svälja kameler.

Jag finner ingen anledning att i denna punkt frånga min i Tider. intagna ståndpunkt. Tvärtom styrkes min uppfattning av Reuters noggranna uppgifter om midnattssolen på Flatey. Oddes observationsserie är en för hans tid beundransvärd prestation. Den är i överraskande grad oberoende av utländskt inflytande, jag vågar icke säga absolut oberoende, ehuru jag tacksamt noterar,

att även Reuter förgäves sökt utländska källor.¹ En viss över-skattning gör sig nog Reuter skyldig till. Om Odde verkligen känt jordens klotform, vilket synes mycket ovisst, så är det absolut säkert, att han icke funnit den själv. Då han faktiskt räknar med skottår, så saknar det varje spår av sannolikhet, att han skulle haft en egen skottårscykel oberoende av den julianska. Och har han känt denna, så har han också känt kalendariets mest populära beteckningar, helgondagarna. Såsom Zinner i anförda uppsats påpekat, var den aritmetiska serien mycket populär bland medeltidens vetenskapsmän.² Den av Odde använda är visserligen, mot Reuter, den enklaste av alla: 1, 2, 3 etc., och den kan möjligen vara uppfunnen av honom själv.

Kvar på Oddes meritlista står under alla förhållanden en ovanligt frisk naturiakttagelse, som frigjort sig bl. a. från de traditionella måttsystemen.³

Det är på tiden, att jag för denna anmälan till slut, ehuru det är mycket frestande att fortsätta. Ett par rättelser i min framställning skola kvitteras. En utförlig förklaring av det besvärliga namnet *suðrstjarna* är jag särskilt tacksam för. Stjärnan med detta namn är på Island aldrig synlig i söder. Den tämligen banala gissningen, att namnet kunde vara lånat från sydligare nejder, ansåg jag icke böra meddelas, då den var blott en gissning. Nu anför Reuter goda skäl för en förmodan, att stjärnan haft ett liknande namn i Estland, resp. i skandinaviska länder på Estlands ungefärliga breddgrad.

En annan rättelse är däremot förhastad. Jag har i allmänhet icke kontrollerat Reuters räkningar. Men Bjarnes räkning av mån-månadens längd ger, även om den utföres på modernt sätt, det resultat, jag uppgivit. Detta kan envar kontrollera. Den »talvise» prästen avser den julianska lunationen, $19 \times 365,25 : 235$

¹ Zinner har i Mannus 1933 yttrat sig i saken. Hans opposition mot min första åsikt om orimligheten av Oddes observation är befogad, men han borde ha uttryckt sig så, att det blivit klart, att jag talat om observationer på himmelen, Zinner och i senare skrifter jag om tidsangivelser.

² Mannus, a. st. Den aritmetiska serien $4 + 8 + 12$ förekommer Rim 2 (s. 111) om samma sak, där emellertid tiden mätes i månader och vinklarna (solhöjden) i grader. Hänvisningen gäller *formir speakingar*, vilket är väl styrkt såsom beteckning för antika astronomer (*philosophi*) men icke påvisat som beteckning för islänningar av något äldre generation.

³ Islänningarnas förmåga att förena frisk iakttagelse av verkligheten med beläsenhet i samtidens vetenskapliga litteratur utgör huvudtemat för min promotionsföreläsning i Nord. Tidskr. 1935, s. 46 ff.

dagar, ingenting annat. R. har ödat mycken lärd möda på att tillrassla detta klara faktum.

Men jag har gömt det bästa till sist. I Tider. s. 50 och 54 har jag framhållit, att man bakom Distingsfullmånens regler och vissa uppgifter hos klassiska författare, särskilt Tacitus, måste skymta ett »naturår med mån-månader», således ett år begränsat av en bestämd punkt, från vilken man räknade i faktiskt observerade — undantagsvis beräknade — mån-månader. Att man till hjälp haft något slags cykel, har förefallit mig ligga nära, så mycket mer som ju observationen av månen kan misslyckas överallt på grund av mulen himmel, på nordliga breddgrader även därför, att månen ibland aldrig gick över horisonten. Genom en skarpsinnig analys av dels de hos Rudbeck lämnade uppgifterna om en »Uppsalaregel», dels en östfinsk regel, rekonstruerar Reuter en gammal germansk årsform av följande allmänna utseende. Man har haft en cykel på 8 år, ungefär = 99 synodiska månader.¹ Det går bra till en tid. På 8 julianska år² gå 2922 dagar; 99 synodiska månader är ganska jämnt $1\frac{1}{2}$ (1,528) dag mer. Man följer cykeln i två omgångar, sedan korrigerar man genom att anknyta till en observerad måne. Detta är ganska folklig matematik. »Epakterna», skillnaden mellan solår och månår, räknas en smula grovt till 12 dagar i stället för 11, som är vida närmare det rätta. Men så får man ett populärt tal, dussinet. Under 8-årscykeln drar man ifrån detta 5 gånger, summa 60 dagar. Avdraget korrigeras till solår av medellängd genom att man tre gånger lägger till ett annat populärt tal, tjoget. 3 ggr 20 är också 60.

Det praktiska genomförandet av en dylik tideräkning inom ett rättsområde, t. ex. Uppland, bör icke ha varit alltför svårt. Om Torgny lagman, liksom hans kollega på Island, vid tingets slut efter samråd med kunniga män annonserade nästa års tideräkning, t. ex. så: »Nästa disting inträffar denna gång på den 12te (resp. den 13de) fullmånen härifrån» (den nyss förlidna naturligtvis oräknad) så var saken ordnad. Dyligt fick man komma i håg, då almanackor icke funnos. Jag kan endast beklaga, att jag av kronologiska skäl icke kunnat i den senaste handboken i ämnet tillgodogöra mig denna vackra teori.³

¹ Om de cykliska beräkningar, som kunna komma i fråga, se Lindhagen, Om Grunderna för vår tideräkning (Arkiv för matematik etc. IV: 25) s. 5.

² Att för de korta tider, vi nu tala om, skilja på julianskt och »synodiskt» år är enbart pedanteri.

³ I en detalj är jag oense med Reuter. Han vill göra gällande, att Adams festliga disting vart nionde år skulle inträffa efter varje cykel, alltså, vart åttonde, enligt »entydigt» latinskt språkbruk. Det

Mitt slutomdöme blir, att Reuters bok är en guldgruva. Den bjuder icke enbart gediget guld, men slagget är i allmänhet icke allt för svårt att fränskilja. Det består i regeln däri, att förf. »ad majorem Germaniæ gloriam» velat göra saker och ting äldre och mer rent germanska, än de äro.¹

Medan jag har ordet några rader till svar på Thorkell Thorke-
 kelssons uppsats i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie
 1936, s. 46 ff.: Det är alltid riskabelt (men bland kronologer allt för
 vanligt) att från antydningar om folklig tideräkning konstruera
 en systematiskt genomförd sådan, och det är dubbelt riskabelt, då
 källan genom orden »*freista hversu hlýddi*» ger klart besked om
 att upphovsmannen själv icke ansåg sig ha funnit något mer än
 ett provisorium. Källuppgifterna till och med Are ange alla en
 provisorisk karaktär hos de äldre reglerna. Och då vi blott för
 en del av året ha månadsnamn, som verka äkta, sakna vi skäl att
 ansätta en genomförd månadsräkning för hela året. — Att Odde
 kunnat göra observationer på vintersolståndet, är möjligt. Men
 det är ojämförligt sannolikare, att han gjorde dem på sommar-

---

latinska språkbruket är, som framgår av Tider. 24 f. anförd littera-
 tur, icke "entydigt", och var nionde förekommer i magisk betydelse,
 särsk. "vara kvinna var nionde natt". På Island är detta icke att
 tolka som var åttonde.

¹ Det förefaller sannolikt, att Reuter s. 374 f. spårat ännu en
 intressant cyklisk företeelse. Vid våra breddgrader fästa vi icke
 så mycket avseende vid att månens ljus växlar i längd vid olika
 tillfällen efter olika "deklination". Men ett folk, som indelade sitt
 år efter månen, måste se saken annorlunda. Och då på vissa orter
 nära Trondhjems breddgrad under vissa år vårdagjämningens första
 kvarter (vilket Reuter i anslutning till Pytheas nämner) och för
 övrigt föregående midvinters fullmåne fullgör hela sitt kretslopp ovan
 horisonten (största nordliga deklination) medan tredje kvarteret aldrig
 blir synligt (största sydliga deklination), så kan ett sådant förhållande
 icke gärna ha undgått att väcka den största uppmärksamhet. Före-
 teelsen återkommer med en period mellan 18 och 19 år, halva denna
 tid representerar övergången från praktfullaste till minst framträdande
 månlyjus. Skulle den halva perioden ge nyckeln till den hos Adam
 av Bremen nämnda stora Uppsalafesten vart nionde år? I Uppsala
 går månen vid största nordliga deklination ned för en helt kort stund,
 vid största sydliga deklination upp för en något längre. En unge-
 färlig beräkning är nog möjlig att verkställa trots de stora föränd-
 ringarna i månens deklination under ett enda dygn. En summarisk
 antydan ges av Rec., Populär astron. tidskrift 16: 82 ff. Jag hoppas
 få återkomma.

solståndet, då väderleken oftare var gynnsam, och då på hans ort solståndet gav sig till känna genom en eller några få natters midnattssol. Något bevis for att hans observationer äro äldre, än jag antagit, har icke givits. — Den konstmässiga sammanjämkningen av juliansk och isländsk tideräkning måste antagas vara yngre än Are, som icke skulle ha brukat oklara ord, om han känt de exakta reglerna.

Nat. Beckman.

Hugo Pipping: Nya bidrag till eddametriken. Helsingfors 1933, 36 s. og 1935, 96 s. (= Studier i nordisk filologi, bb. 23: 3 og 24: 2.)

Det er nu over 30 år siden at Hugo Pipping utgav »Bidrag till eddametriken», Helsf. 1903. Det var en systematisk og statistisk undersøkelse av kvantitets- og aksentforholdene i de dikt av den eldre Edda som er diktet i *fornyrðislag*, det statistiske materialet for undersøkelsen blev der fremlagt i sin helhet. Nærværende »Nya bidrag» bygger videre på resultatene fra dengang, de 15 regler som blev satt op i »Bidrag» er dels korrigeret, dels supplert og utvidet. Grunnlaget for statistikken er det samme, heller ikke denne gang er de mindre bruddstykker av *fornyrðislag*-dikt i Eddaen eller det stoff som er overlevert av slike dikt i fornaldarsagaer tatt med. Det er å beklage, for meget av det som er holdt utenfor er ikke vesenforskjellig fra det som er tatt med; det stoff Heusler og Ranisch samlet i »Eddica minora» står ikke engang kronologisk meget anderledes enn eddasamlingens dikt, som jo likevel omfatter dikt av så forskjellig art og alder som *Völundarkvida* og *Helgakvida Hundingsbana I*. Området for undersøkelsen er altså sterkt begrenset, og arbeidet må sies å ligge i et annet plan enn Sievers' og Heuslers metriske studier, hvor målet er å finne frem til et felles grunnprinsipp for all germansk verskunst.

Alt i 1903 stod Pipping imidlertid i opposisjon til Sievers og hans 5-typesystem. I Nya bidrag godkjenner han heller ikke Sievers' metrikk, hverken den gamle med de 5 typer eller den nye som bygger på Schallanalysen. Han har holdt fast ved sitt eget formelsprog, som uttrykker linjens stavelsetall og plassen for de metriske taktslag: *IV 13* betyr at linjen har 4 stavelser med iktus på 1. og 3. stavelse osv. Betegnelsen er enkel, men mindre fullstendig enn Sievers' formler; den viser ikke kvantitet. Skjønt flere fagfolk i sin tid uttalte sig anerkjennende om Pippings måte å beskrive metrum på, er den visst lite brukt utenfor hans nærmeste videnskapelige krets. Overfor Sievers' resultater stiller Pipping sig ikke nær så avvisende; han finner ofte støtte for sine

egne teorier hos Sievers, både i »Altgermanische Metrik» og i den nye fremstilling i »Die Eddalieder» av 1923.

Mere usikkert er forfatterens standpunkt til det syn på germansk verslære som Heusler har gjort sig til talsmann for i sin »Germanische Versgeschichte I», skjønt han leilighetsvis både støtter sig til ham og polemiserer mot ham i enkeltheter. At her må bli uoverensstemmelser er naturlig; prinsippene hos de to metrikere er grunnforskjellige. For Heusler står rytmen som det primære i dikterens bevissthet og det som tilhøreren først og fremst må få tak på; dikterens hensikt med å bruke bunden stil er at han vil skape en bestemt rytme i det sproglige materiale og få den til å klinge hos tilhørerne. Metrikerens oppgave blir: 1) å finne den »abstrakte rytme» som dikteren streber mot, og 2) å undersøke hvilke krav denne rytmen stiller til sproget og til stavelsernes egenskaper. Men det første er det vesentligste: »Man kann prosodische Regeln aufstellen bis ins Feinste und Unübersehbare — und hat damit noch nicht *ein* Gehörerlebnis erhascht.»¹

Pipping går den motsatte vei, hans metode er eksperimentalfonetikerens. Ved nøiaktig registrering av fenomenene vil han komme til klarhet over lovmessigheten i dem. Han arbeider empirisk og statistisk som en botaniker, går ikke engang av veien for den høiere matematikk; han tar sannsynlighetsregningen til hjelp når han vil måle den eksakte verdi av tallene i de resultater hans statistiske beregninger gir. De færreste filologer vil ha forutsetninger for å kunne følge ham her; vi må være takknemlige for å få stoffet tilrettelagt også på denne måten og tro forfatteren på hans ord. Men det må være tillatt å ytre en generell tvil om gyldigheten av beregningene. Pipping korrigerer sine tall med beregning av middelfeilen etter de formler som benyttes i sannsynlighetsregning. Det er et spørsmål om det strekker til overfor et stoff som eddakvadene; de matematiske utregninger kan ikke gjelde, om selve de tall man regner med svikter; matematikk forutsetter et entydig materiale. Men det er ikke de gamle kvadene, slik som vi har dem. Hadde vi eddaskaldene lyslevende for oss og kunde registrere diktene slik som skaldene vilde si dem frem, da vilde vi kunne komme til eksakte resultater på denne veien. Nu er kvadene diktet av forskjellige personer gjennom et tidsrum på 2—3 hundre år for omkring 1000 år siden og nedtegnet av en islending i det 13. århundre på en måte som sett fra en fonetikers synspunkt må sies å være meget ufullkommen. Kvantitet er ufullstendig betegnet, trykkaksent slett ikke, ja ikke engang skille mellom verslinjene er antydnet, bare strofeslutt; det hender som bekjent ikke sjelden at utgiverne er uenig om hvor linjeskille bør

¹ Deutsche Versg. I, s. 12.

settes. Det spørs om ikke regnestykket har for mange ubekjente. Usikkerheten kommer tydeligst frem hvor det gjelder å finne regler for plasing av iktus og dermed allitterasjonen. Her strides man om skandering: av de 69 linjer Pipping anfører som eksempel på en aksenttype i »Bidrag» 1903 s. 109 f., skanderer Heusler »Versgeschichte I» s. 102 de 32 på en annen måte. I Eksempelene »Nya bidrag» s. 79 på »alliteration på endalig ingångssänkning» vil man i de fleste tilfelle like godt kunne legge iktus på allitterasjonsstavelsen: *hjó sundr baug, flýgr völl yfir, sígr fold i mar, seztú nídr, Gunnarr* osv. Verbet stilles foran, fordi dets innhold skal fremheves, og det får da også hovedtrykket¹; i det siste eksemplet har vokativen *Gunnarr* sikkert ikke hatt hovedtrykk, der bør skanderes $\text{˘} \text{x} \text{˘} \text{˘} \text{x}$. Allitterasjonen må være den beste veiledning vi har til å plasere det metriske trykk. Heusler går så vidt at han dekreterer: »Ohne Iktus kein Stab»² og iktus definerer han da som »Haupthebung des Langtaktes».

Hensikten med disse almindelige innvendinger er å presisere at man ikke må glemme at »sannsynlighet» ikke er det samme som »visshet». Vi kan nårsomhelst treffe den ubehagelige undtagelse. I det følgende skal gis et referat av de vesentligste av forfatterens resultater. Hans nye undersøkelser er vel verdt å studere for alle som befatter sig med den gamle diktning.

Pipping har en annen måte å beregne metriske stavelser, »daler», på enn den som vanlig brukes; det er den samme i »Nya bidrag» som i »Bidrag»: en »dal» regnes fra begynnelse av vokal til begynnelsen av neste vokal, tvers over ordgrenser og linjergrenser. En »dal» kan deles i moræ, slik at kort lyd har 1 mora, lang lyd 2 moræ; som lyd regnes også strupehodeeksplosjonen foran en vokal i fremlyd; ved beregning av metrisk kvantitet kan man altså regne at alle ord begynner med en konsonant. Det er vel tvilsomt om vi tør tro at norrønt mål har hatt vokalansats. Men metrisk ser Pippings regning likevel ut til å holde stikk, man kunde kanskje også forklare det som en nødvendig pause — stopp — i ordskillet.

Punkt III er en beregning av samtlige moræ i 150 verslinjer av typen IV 13, Sievers A 1. Den viser at siste »dal» i hver linje gjennemsnittlig er kortere enn de andre. Pipping slutter herav at verset har vært fremsagt med en liten pause efter hver linje, som dikteren — bevisst eller ubevisst — har villet gi plass til ved å gjøre siste »dal» så kort som mulig. Da siste »dal» i like linjer gjennemsnittlig har færre moræ enn siste »dal» i ulike linjer, må

¹ Jfr. Sievers: Altgerm. Metrik § 24: 3, citert Nya bidr. s. 38 og i det vesentlige godkjent s. 47.

² Versgesch. I s. 97.

pausen ha vært lengere efter »hellinjen» enn efter »halvlinjen». At det er en rytmisk stopp efter verslinjene er vel alle både diktere og metrikere på det rene med; det er interessant å få påvist den i ordenes kvantitet; det bidrar kanskje mere til vår kunnskap om norrøn uttale enn om diktekunsten.

Punkt I, IV—IX gir regler for hvor det er tillatt å ha kort »dal», punkt II, X og XI behandler allitterasjonens plass og problemet »bitone», XII sammenfatter resultatene og korrigerer de 15 regler fra »Bidrag» 1903. Det har lyktes for forfatteren å konstatere sterk regelbundethet; punkt I: 'ingen halvvers i fornryrdislag kan ha 2 korte ictusdaler' har bare få undtagelser. Pipping vil gjerne bortfortolke de som er; det faller ikke alltid lett, det ser man f. eks. s. 12 (Nya bidr. 1933) hvor han vil forandre Hdl. 31, 34, 36, 39 *vorumz* til *vardar* i analogi med str. 17 og 18 i samme dikt — det er et omkved som finnes 6 ganger. Et er sikkert: *vorumz* kan ikke ha støtt skriveren av *Flateyarbók* hverken sproglig eller metrisk. Nu er det en temmelig sen tekst, 14. århundre; men vi må likevel spørre: fra hvilken tid er det *fornryrdislag* som Pipping mener å kunne rekonstruere i sin renhet? Det er grunn til å advare mot systematikerens trang til å ophøje regler til lover.

Følgende er formodentlig trykkfeil: »Nya bidrag» 1933 s. 1, l. 5 nf. står *ictusdalar*, les *dalar*.

1935, s. 8, l. 28 står *b* och *c*, les *b* och *d*.

s. 20, l. 29 står *ictusförsedd*, les *kort ictusförsedd*.

s. 21, l. 1 står *ett endaligt ord*, les *med ett* osv.

s. 23, l. 7 og 9 står *lång* og *långe*, må vel være *kort* og *korta*.

s. 81, l. 12 står *typen IV 14*, les *IV 13*.

Avhandlingene inneholder også vektige bidrag til den sproglige og reale tolkning av vanskelige Edda-steder; nevnes kan 1933 s. 4: Vsp. 16: 8 *Lofhárs hafat; 1935 s. 17: Vkv. 6: 2 *Niara dróttin*, hvor *Niara* stilles sammen med norsk gårdnavn *Nørve*, gn. *Nyrvi*.

Anne Holtsmark.

Walter A. Berendsohn: *Zur Vorgeschichte des »Beowulf»*. Mit einem Vorwort von Professor Otto Jespersen. Levin & Munksgaard, Kopenhagen 1935. 302 s. 8:o.

Denna i elegant och behaglig jestalt framträdande undersökning går ut på att i detalj visa, huruledes en englisk diktare från tiden omkr. 700, en man, som icke varit någon stor om- eller ny-

danare, fogat hednisk folk- och jättediktning tämligen lösligt samman med kristna motiv och föreställningar. Jenom strängt vetenskaplig analys av stoff och stil vill författaren låta de tre så antydde 'Lebenskreise' tydligt framträda. De talrika och omfattande sammanställningarna av allehanda realia, av skaldevärkets ord- och formelskatt, av tidigare jermansk tradition och diktning äro, i och för sig betraktade, intressanta och nyttiga. Men deras beviskraft vid de c. 3180 värsladernas fördelning på olika kategorier är för mig — och väl för flera med mig — ringare än den avsedda. Jag fogar emellertid härtill den bekännelsen, att jag överhuvud vill litteraturhistoriska och liknande undersökningar ofta mera imponeras av författarnes samlarflit, lärdom och uppslagsrikedom än direkt övertygas.

I de på sid. 84 ff. återjivna småpartierna av texten — enligt författaren själva grundstommen i den angliske diktarens värk — störes man av tryckfele *wældnæde* v. 85 och *mære* v. 1560 liksom av det avsiktligt bibehållna, underliga *wundini* v. 1382. Säkerligen äro de fyra slutstavarne i sistnämnda ord att bedöma enligt Notationens norrœnæ § 2354: *ini = nu*, dvs. *-nū, -num*. Så t. ex. hos Klæber.

Jag begagnar tillfället att omnämna ett par enskildheter, för vilka jag på intet sätt vill jöra en litteraturhistoriker ansvarig, men som torde kunna påräkna lika stort intresse hos denna tidsskrifts speciella läsare som hos herrar anglister.

A. I de ovan antydde 'Bruchstücke älterer Dichtung im Beowulf' jör författaren vid v. 69 ett plötsligt avbrott mitt inne i en mening. Man får kanske det intrycket, att han vill avskilja en yngre tillsats ifrån den äldre grundstommen. Med den avbrutna meningen förhåller det sig emellertid så: dess fortsättning är ledsam att anföra; slutet passar rent språkligt icke ihop med början. Efter ett positivt *micel*, 'stor', 'våldig', följer oväntat ett komparativt *ponne*, 'än':

... *od pæt seo zeoƷod zeweox,
magodriht micel. Him on mod bearn,
pæt healreced hatan wolde,
medoærn *micel, men zewyrcean,
ponne ylde bearn æfre zeƷrunon,*

... 'till dess hans följe växte, en våldig ungdomsflock. I sinnet rann det honom då att låta folket bygga en *våldig hall att dricka mjöd uti, än människors barn hört tidigare täljas'.

Stället har framlockat en hel litteratur. Men i sin nyligen utkomna tredje Beowulfs-upplaga har Klæber med förbigående av det enkla rättelseförslaget *māre*, 'större', 'väldigare', bibehållit det besynnerliga **micel*. Jag är nu i tillfälle att vid sidan av detta

micel .. **micel*

ställa en rad av nordiska fall, i vilka man synes mig kunna med rätt stor tillförsikt antaga ett tanklöst insättande av ett i närheten uppträdande ord:

Gnó .. *Gnó* Not. norr. § 2306,
hollu .. *hollu* ib. § 2716,
ólgefnar .. *ólgefnar* ib. § 2721,
bergia .. *bergia* Rósa 94 (Ísl. Miðaldakvæði).

Jfr Not. norr. §§ 2160, 2344.

B. I kapitlet om 'Stilvergleich' (sid. 105 ff.) ägnas en avdelning åt 'Superlativische Formeln': superlativ, likt sv. *visast av män*; negerad komparativ, likt *ej fanns någon visare man*; omsättning i rumsåskådning, likt *visast på hela jorden*. Men det finns en fjärde typ, idiomatisk, utan motsvarighet i de modärna språken och därför ofta onöjaktigt tolkad både av nordister och anglister: grek. εἷς, lat. *unus*, isl. *einn*, fe. *ān*, åtföljda av uttryck för jämförelse. Svenskan använder 'allra' (ty. 'aller', eng. 'of all', 'very'), 'än alla andra' osv.

Angående förbindelserna av typen εἷς ἄριστος, *unus maximus*, *unus omnium* (eller *ex omnibus*) *maximus* se t. ex. Einar Löfstedt Vermischte Studien zur lateinischen Sprachkunde und Syntax, sid. 185. I Not. norr. § 2560 finner man typerna: a) *stýrandi er einn sælstr*, 'härskaren är allra sällast' (icke 'den eneste styrer er lykkeligst'), *þat er mér eitt leidast*, 'det är mig allra okärast'; motsvarande hos Fritzner I 308; b) *hann er einn öllum hreinni*, 'han är renare än alla andra', 'han är allra renast', *hann gekk einn minnr an adrir*, 'han jick mindre än alla andra', 'han jick allra minst'. Likartade äro: c) *hann er einn hreinn fyrir adrir*, 'han är renare än, står i renhet framom, alla andra', 'han står i renhet allra främst', fe. *þæt wæs ān foran ealdzestreona*, 'det var förmer än, stod framom, alla andra gamla klenoder', 'det var enastående, stod allra främst, bland gamla klenoder'. Det superlativa kommer icke vederbörligen fram i det tämligen intetsägande 'one', ej heller i 'it was one among the foremost of ancient heirlooms'.

Hur än framtida forskare komma att ställa sig till de talrika av Berendsohn behandlade problemen, förblir hans i främmande, jästvänligt land åstadkomna 'Vorgeschichte' ett värk, som icke bör lämnas obeaktat.

Ernst A. Kock.

Den første grammatiske avhandling.

Til kommentaren og om forfatteren.

De bemerkninger jeg her meddeler, er foranlediget ved Anne Holtsmark's dyktige og inngående undersökelse »En islandsk scholasticus fra det 12. århundre» (Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. 1936. No. 3). Dette arbeide har sin styrke i den grundige og skarpsindige analyse av alle de detaljer som Den første grammatiske avhandling inneholder om skrift og rettskrivning i 12te årh., og av de vink den gir om samtidens grammatiske kunnskaper og sprogteorier ute i Europa. Hun stiller sig den oppgave å snevre inn muligheten for den absolutte datering av det gamle islandske skrift, og det resultat hun kommer til — tiden 1150—80 —, kan synes å være godt underbygget ut fra Vest-Europas lærdomsvesen i det hele tatt i 12te årh. Jeg føler mig dog ikke overbevist om at der er fremført avgjørende grunner for at forfatteren ikke kan ha fått sin utdannelse før 1150, og jeg vil derfor regne med den mulighet at skriftet er blitt til engang i tiden 1130—50, hvis de hjemlige forutsetninger best skulde la sig forlike med en sådan datering.

Bare et par kritiske bemerkninger skal jeg få gjøre til den nevnte monografi over 1. gr. avh.

Liksom Didrik Arup Seip, fra hvem vi i »Norsk tidsskrift for sprogvidenskap» kan vente et paleografisk arbeide foranlediget ved Anne Holtsmark's bok, finner jeg det ikke godtgjort ut fra avhandlingens omtale av det engelske alfabet at avhandlingen må være yngre enn ca. 1150. — Om Vest-Europas grammatiske undervisning og lærdom i første halvdel av 12te årh. er vi ennu mangelfullt underrettet. Meget av det materiale som der blir å bygge på, foreligger ennu bare i arkivene, utgitt og ubearbeidet (jfr. Anne Holtsmark s. 76 ff.). Vi vet således ikke hvor meget av det som først fremtreder med den ledende Parisergrammatiker

Petrus Helie (»litt för 1150» smst. s. 68, »fra begynnelsen av 12. århundre» s. 75, »underviste . . . til ca. 1150» s. 83), virkelig er dennes selvstendige ydelse, og hvor meget har været dosert i decenniener av hans nærmeste forgjengere. Videre skal vi, når talen er om den »utdannelse» som forfatteren av 1. gr. avh. visstnok har fått utenlands, også være opmerksom på alt det som han har kunnet lære hjemme på Island — i Teit Isleivsson's, Sæmund Frode's og Jon Ogmundson's omgivelser —, før han drog ut for å studere videre. Ikke minst er der å ta hensyn til de sproglige tilskyndelser som en opmerksom iakttagelse av skaldediktene rim måtte gi. Har avhandlingens forfatter hatt usedvanlige anlegg for sprog og tidlig været sterkt interessert i grammatiske problemer, kan han ha været en dyktig latiner og en moden og selvstendig lærd alt før han reiste ut til fremmede lærdomssæter. Det avgjørende må vel her bli om han helt fra barndommen eller ungdommen av har levet i et intellektuelt og utviklende miljø.

Jeg går nu straks over til det som jeg har satt som min egentlige oppgave: å søke å trenge dypere inn i selve det gamle skrift og finne holdepunkter til å bedømme det ut fra dets hjemlige miljø. Derved tør vi vente at også forfatteren vil komme oss nærmere, og det vil da ikke være til å undgå at vi tillike kommer inn på spørsmålet om hvem av Islands lærde menn i 12te årh. skal utpekes som forfatteren.

I.

Det som en filolog aller først fester sig ved når han leser 1. gr. avh. igjennem, er den klarhet og nøkternhet og den fortrinlige komposisjon som utmerker skriftet.

Særlig første del av avhandlingen — om vokalene — er lysende klar. Der er en omhyggelig elaborert utvikling av tankene; detaljene blir behandlet gruppevis utover, men med stadige diskrete tilbakeblikk og resymeringer. Som en karakteristisk enkelthet minner jeg om den ypperlige måte hvorpå de 36 vokaler

presenteres: først latin-alfabetets 5 vokaler (s. 3. 4)¹ plus de nye 4 til betegnelsen av omlyd (3. 5), derpå 9-vokalers-rekken samlet (4. 8), videre — efterat nasalvokalene er kommet til — 18-vokalers-rekken (5. 11), og endelig — idet også distinksjonen er gjort mellem korte og lange vokaler — opstillingen, ikke av de 36 vokaler rett og slett, men av de 36 eksempel-ord (*far, fār, ramr, rámr* o. s. v., 28. 1) som så til slutt får sine 18 eksempel-setninger. Her åpenbarer sig stilisten så vel som pedagoggen.

Enklere har fremstillingen i konsonantavsnittet måttet bli da her var mange isolerte detaljer som bare løst kunde kjedes til hinannen. Her gjaldt det fremfor alt om at intet fikk skyve sig i forgrunnen således at en underordnet grammatisk detalj kom til å efterlate et særlig sterkt inntrykk på leseren.

Men hvor forfatteren taler om *titull* — »(bok)titel» og »töddel»² —, synes han på en høist stötende måte å avvike fra det som burde ha været hans rettesnor fra først til sist. De linjer som handler om *titull*, lyder således (13. 9—19):³

»*Titull* har . . . ikke en bokstavs natur, men settes dog, for å fremskynde og forkorte skrivearbeidet, istedenfor forskjellige andre bokstaver, snart istedenfor én, snart for flere; jeg setter den oftest istedenfor *m*, eller undertiden for *n*, eller for stavelsen *er*, hvor dens utseende er *ʳ*. Jeg kan om dette ikke gi bedre råd enn følgende ubetydelige: la enhver forkorte med *titull*, som han anser for hensiktsmessig og tydelig. *Titull* har dog en grunn til det navn den bærer, skjönt man ikke kan kjenne den ved dens navn på samme måte som de andre bokstaver. *Titan* heter solen, og

¹ Her citeres efter Verner Dahlerup og Finnur Jónsson: "Den første og anden grammatiske afhandling i Snorres Edda", København 1886.

² Se herom Anne Holtsmark s. 78 ff., som bl. a. opplyser om at den meddelte etymologi av *titulus* stammer fra Remigius.

³ For ikke unødig å tyngre fremstillingen, gir jeg de lengre citater av teksten i oversettelse (hvorved Dahlerup's oversettelse har kunnet danne grunnlaget), og meddeler bare de setninger og ord som særskilt vedkommer oss, i den originale ordlyd og med normalisert rettskrivning.

derav er det ord en diminutiv som på latin heter *titulus*; vi sier *titull*, hvilket er det samme som 'liten sol'; ti likesom solen lyser op dér hvor det før var mørkt, således opplyser *titull* en bok, når den skrives foran den, eller et ord, når den settes over det.»

Det er dog hverken klosset pedanteri eller lyst til å glimre ved lærdom som har bragt forfatteren til å skrive om *Titan* og »diminutiven» *titulus*. Der ligger en selvstendig tanke til grunn for forfatterens tilsynelatende så påfallende og ukritiske etymologiske harangue.

Forfatteren taler om *titull* med formen *ʼ* (forkortningstegnet for *er*). Men det er jo et tegn som efter sin form er praktisk talt identisk med s-runen *h*, og s-runens navn er som bekjent *sól*: *ʼ* »er sem *lítill sól sé*» og »lýsir svá orð, ef *yfir* er settr».

Det bør også merkes at »titulus» — *sól* — i forfatterens alfabet er stillet ved siden av »staf þann er flestir menn kalla *þorn*». Denne bokstav er jo egentlig runen *þ*, og forfatteren lar i de citerte ord — »er flestir menn kalla» — skinne igjennem at han selvfølgelig også kjenner runenavnet *þurs*. Både *þurs* og *þorn* (hvilket siste kan være jotun-navn) står i betydning meget nær *Titan*.

Som vi ser av omtalen av *þorn*, uttrykker forfatteren sig diskret om ting som var velkjente for hans landsmenn. Han behövde da heller ikke å spille mange ord på »töddelen» *ʼ* hvori hver islending med letthet har gjenkjent runetegnet *h*.¹

Men runeskriften nevnes ikke i 1. gr. avh. med rene ord. Visstnok forekommer både *rúnar* (3. 20 f.)² og avledningen *rýnni* »runekyndighet» (8. 3) i avhandlingen, men med disse ord har det sin særskilte sammenheng.

Forfatteren går i rette med den som finner det likegyldig om man skriver *o* eller *a* (for omlydsvokalen *o*), *e* eller *e*, *y* eller *u*:

¹ Jfr. håndskriftenes bruk av runen *Y m* som forkortningstegn for ordet *maðr*.

² Jfr. også 6.4, 6.19: *rúnar* i et eksempel.

»eigi er þat *rúnanna* kostr, þótt þú lesir vel eða *ráðir* vel at líkendum, þar sem *rúnar* vísa óskýrt; heldr er þat þinn kostr.» Her rammer man meningen best ved å beholde det ord som teksten bruker, i anførselstegn: det er ikke noget man har »runene» — disse dine bokstaver som må tydes akkurat som det hadde været runer — å takke for om du leser godt, o. s. v.¹

Det tekststed vi her har opholdt oss ved, er illustrerende i stilistisk henseende. Forfatteren, som er logisk og direkte nok når det gjelder om å utvikle en tanke strengt saklig, viser at han også kan antydningens kunst, og denne evne gjør han bruk av når temperamentet får tale med.

På bakgrunn av *rúnar* (3. 20 f.) skal vi også betrakte *rýnni* (8. s): *Skáld eru hófundar allrar rýnni eða málsgreinar sem smiðir þmálsgreina eða lógmenn laga*. Heller ikke her er forfatteren den strenge logiker. Det er ikke hans mening å trekke op faste grenser for de områder hvor skaldene er autoriteter i sproglige spørsmål, og forøvrig hadde man jo »skalder» både i runetid og i ritøld. Igjen møter vi en antydning, et billedlig uttrykk, en følelsebetont sammenligning. Her er avledningen *rýnni* godt forberedt ved den bruk som er gjort av grunnordet *rúnar* på et tidligere sted.

I citatet om *skáld*, *smiðir* og *lógmenn* er ett ord sikkert forvansket: »(sem smiðir) máls græina». Istedentfor *málsgreina* har Rask formodet *malmgripa* og den Arnamagnæanske utgave *gripa*. Begge disse rettelser tar dog spesielt sikte på mindre kunstgjenstander (smykker, våben o. s. v.). I denne sammenheng venter vi at »smedenes» mektigste, mest iøinefallende frembringelser er nevnt, og jeg vil derfor med Verner Dahlerup og Finnur Jónsson helst tenke på *húsasmiðir* og deres byggverk (istedenfor *málsgreina* »f. ex. *húsa* el. lign.», V. D. og F. J. s. 74). Tar vi så

¹ Jfr. Björn Magnússon Ólsen, Runerne i den oldislandske literatur (Kbh. 1883) s. 103 f. Misvisende hos Finnur Jónsson, Litt. hist.² II s. 252: »forfatteren bruger ordet runer i selvsamme betydning som »latinske bogstaver«, og i Dahlerup's oversettelse: »det er ikke bogstavernes fortjæneste«.

videre hensyn til forvanskningens art, kan det være naturlig å forestille sig at teksten er blitt omformet i overleveringen på følgende måte. *Málsgreina* er ved tankeløshet kommet inn ved innvirkning fra *rýnni eða málsgreinar* straks foran, og forvanskningen skyldes den omstendighet at *smiðir* har været fulgt av et ord som lett kunde misopfattes som en feilaktig gjentakelse av dette. Vi skulde da kunne gjette på at den oprinnelige tekst har været *sem smiðir smíðar* (kanskje i en avskrift av originalen skrevet *sē smíþr smíþr*): som byggmestre (er autoriteter) med hensyn til byggverk. På denne måte fremkommer der riktige proporsjoner mellom de tre ledd: skaldene, »smedene» og lovmennene. Diktekunst, arkitektur og lovkyndighet stilles opp ved siden av hinannen.¹

Den mann som da har gjort en slik sammenstilling, har været en kultivert mann, sannsynlig en som har sett adskillig av den store arkitektur utenfor sitt hjemland. Men når han så i sitt skrift for islendinger har streifet disse tre idretter, må han ha tenkt på islandske byggverk som har stått levende for lesernes bevissthet. Det har da været kirker, og fortrinsvis blir der å ta hensyn til domkirkene: biskop Gissur's kirke i Skálholt (opført ca. 1100) som biskop Magnus Einarsson (1134—48) lot utvide, eller dens avløser, biskop Klöng's store, praktfulle kirke fra 1150-årene,² og den anselige Hola-kirke som biskop Jon Ogmundson lot opføre antagelig omkring 1110.³

Men videre skal jeg ikke fortsette. På en konjunktur som den jeg har foreslått, kan man intet bygge. *Smiðir* i den anførte forbindelse kan ingen bestemt antydning gi med hensyn til

¹ I 12te årh.s poesi sammenlignes dikterens verk flere steder med byggmesterens. Således kaller Gunnlaug munk (Merl. I 4) diktet *ljóðborg*, i *Leidarvisan* 43 er tale om *grundvollr at óði*, i *Placitusdrápa* 11 om å *smíða stef*, o. s. v. (se bl. a. *Lex. poet.* under *smíða*). Jfr. fra eldre tid Egil's *Sonat.* 5: "mærdar *timbr* máli laufgat".

² *Hungrvaka* kap. 5 og 17 f.

³ *Biskupa sögur* (Jóns s.) I 163. — Om den anseelse flere kirkebyggmestre nød i 12te årh., kan henvises til de citerte steder i *Hungrv.* og *Jóns s.*; jfr. også *Bisk.* s. I 132 (138, 146).

skriftets avfattelsestid. Stedet kunde dog ikke forbigås her, da det gjemmer på et lite problem som ikke bare er tekstkritisk. Det er et av de tekststeder som nok fortjener å has in mente.

Ganske anderledes ligger forholdene til rette ved det som jeg nu går over til å behandle. Dér tør vi ta sikte ikke bare på tekstbelysning, men også på en tidfesting av skriftet.

II.

Den første grammatiske avhandling begynner slik:

»I de fleste land optegner man enten de merkelige begivenheter som har foregått dér i landet, eller hvad annet man anser for mest minneverdig selv om det er skjedd annensteds; eller man optegner sine lover, hvert folk på sit sprog (*eða lög sín setja menn á bæk, hver þjóð á sína tungu*).»

Så kommer vi videre i samme kapitel til den bekjente uttalelse om Islands litteratur på morsmålet på forfatterens tid. Dér nevnes lovene aller først (2. 7): »Efter deres [ø: engelskmennenes] eksempel har jeg nu . . . — forat det kan bli lettere å skrive og lese, som det nu er almindelig også her i landet, både lover og genealogier eller religiöse tydninger eller også de lærde historiske verker som Are Torgilsson har forfattet med kritisk innsikt — også for oss islendinger dannet et alfabet . . . (*til þess at hægra verði at rita ok lesa, sem nú tíðisk ok á þessu landi, bæði lög ok áttvísi eða þýðingar helgar eða svá þau en spaklegu fræði, er Ari Þorgilsson hefir á bæk sett af skynsamlegu viti . . .*).»

På et tredje sted omtales lovene atter, et par sider lenger ute (4. 6), der hvor forfatteren har sitt opgjør med dem som sier at det er dem likegyldig om der gjøres de fine distinksjoner i skrift mellem *o* og *a*, mellem *e* og *e*, og mellem *y* og *u*. Fyndig bemerker han: »Det har man ikke »runene» å takke for at du leser godt og slutter riktig ifølge sannsynlighet, hvor bokstavene gir dig utydelig anvisning», og senere sier han: »Men selv om alle kunde få noget riktig ut av det, så kan man dog være sikker på at dog ikke alle vil opfatte det på samme måte, hvis

det kommer an på noget, aller helst i lovene (*En þó at allir mætti nakkvat rétt ór gera, þá er vis ván, at þeygi vili allir til eins færa, ef máli skiptir, allra helst í lögum*).»

Og så kommer straks efter eksempler på hvor vigtig det er å skrive slik at man ikke behöver å tolke bokstavene. Det förste eksempel er: *Sár veitti maðr mér eitt, sör mörg veitta ek honum* (4.17). Det annet har skriveren, visstnok på ett ord nær, sprunget over. Det tredje er: *godinn sör einn særin* »goden alene svor edene» (4.18). Sár tales der meget om i den förste lov balk som blev optegnet på Island, Vígslóði fra 1117—18,¹ og goden og hans eder på tinge hörer hjemme i det samme miljø.² Der kan ikke være tvil om at forfatteren ved disse eksempler fremdeles har lovene i tanker, selv om han ikke direkte nevner dem også her.

Men på det femte sted jeg nu vil feste oppmerksomheten ved, heter det likefrem, umiddelbart för forfatteren skal anbringe det siste av sine to skaldecitater: *skáld eru höfundar allrar rýnni eða málsgreinar sem smiðir . . . eða lögmennt laga* (8.4).

(Ennu en gang, nær avhandlingens slutning, er lovene nevnt [15.20], men dette sted bör heller tas med i en annen sammenheng senere.)

Disse tekststeder må, når vi tar hensyn til skriftets ringe omfang, tilsammenlagt gi et kraftig vidnesbyrd i én bestemt retning, og dermed er vi nådd frem til et viktig punkt. Forfatteren tenker ved sin rettskrivningsreform först og fremst på lovhåndskriftene.

Som bekjent, begynte man i 1117—18 efter offentlig foranstaltning å optegne de islandske lover: »Et fyrsta sumar, es Bergþórr sagði lög upp, vas nýmæli þat gørt, at lög ór skyldi skrifa á bók at Hafliða Mássonar of vetrinn eptir at sögu ok

¹ Jfr. Grágás (1852) I 154.13 (*þá skal sá, er sár hefir veitt honum, . . .*), 176.2 (*lýsa 'sör' í þingbrekku*).

² Godene finnes ofte omtalt i Þingskapabáttur og i Lögrettubáttur. Jfr. Grágás I 78.24 (*ek vinn eitt at bók*), 214 f.

umbráði þeira Bergþórs ok annarra spakra manna, þeira es til þess váru teknir . . . En þat varð at framfara, at þá vas skrifaðr Víglóði ok mart annat í lögum, ok sagt upp i lögrettu af kennimönnum of sumarit eptir» (Ísland. kap. 10). Omkring 1125 fikk man så dertil biskopene Torlak og Ketil's kristenrett. Vi tør vel gå ut fra at den offisielle optegnelse av de islandske lover praktisk talt var avsluttet med Hafiðaskrá, eller iallfall tidlig i 1120-årene. Are sier at det var prester (*kennimenn*) som leste op den første lovoptegnelse, Hafiðaskrá, på Altinget. Det er derfor sannsynlig — som det også er den almindelige antagelse — at prester, latinlærte folk, hadde en stor, kanskje den største, andel i den lovoptegning som begynte i 1117 hos Havlide Måsson på Breiðbólstaðr i Vestrhóp (Húnavatnssýsla). De har måttet skrive islandsk med latinske bokstaver så godt de har kunnet. Ganske sikkert hadde de ingen skoleoplæring i å skrive islandsk, og de kjente vel islandsk i latinsk skriftdrakt vesentlig fra små leilighetsnotater og fra navn som kunde forekomme i dokumenter. Om lovenes skjebne i den nærmest følgende tid får vi viktige opplysninger i selve Grágás (I 213 — III 212 f. [V. Finsen's overs., som her er fulgt]):

»Det er og fastsatt at det skal være lov her i landet som står i håndskriftene. Men dersom håndskriftene ikke stemmer overens, skal det gjelde som står i de håndskrifter som biskopene eier. Er der enn videre uoverensstemmelse mellem deres håndskrifter, skal det av dem tas til følge som med flere ord omhandler det punkt hvorom spørsmålet mellem partene dreier sig. Men dersom begge håndskrifter er like utførlige, men dog uoverensstemmende, skal det håndskrift gis fortrinnet som er i Skálholt. Det skal alt gjelde som finnes i det håndskrift som Havlide lot skrive, medmindre en forandring er gjort senere, men av andre lovkyndiges fremstillinger skal alene det gjelde som ikke står i strid med Havlide's håndskrift, og skal alt det gjelde (av andre lovkyndiges håndskrifter) som mangler i Havlide's håndskrift eller (i hine håndskrifter) er tydeligere.»

Disse bestemmelser¹ er »sikkert ikke yngre . . . end fra omkr. midten af det 12. årh.» (Finnur Jónsson, Litt. hist.² II s. 889), da de forutsetter at Havlide's håndskrift var almindelig kjent og brukt. Der har fra omkring 1120 og utover visstnok gått for sig et flittig og mangegrenet arbeide for å skaffe til veie de nødvendige lovhåndskrifter. Et holdepunkt for hvor tidlig lovhåndskrifter er blitt forholdsvis almindelige, har vi visstnok i den omstendighet at man alt i slutningen av 1130-årene valgte en prest til lovsigemann: Finn Hallsson på Hof i Vápnafjórðr (1139—45; død 1145; gift med en brordatter av Havlide Måsson).² Mulig har man privat allerede før 1117 gjort visse tillöp til å få lovene optegnet, men iallfall efter Hafiðaskrá har der sikkert været adskillige interesserte privatmenn som har været ivrige efter å komme i besittelse av lovene eller enkelte avsnitt av dem.³ Hvad så rettskrivningen i disse lovhåndskrifter angår, har der fra første stund av hersket stor forvirring. Man var begynt med å famle sig frem da det gjaldt om å gjøre det latinske alfabet brukbart for islandsk sprog, og bedre var det sikkert ikke blitt på 1. gr. avh.s tid. Men dette kunde være farlig: »ikke alle vil opfatte det på samme måte, hvis det kommer an på noget, aller helst i lovene».

Så står der nu frem en mann med omsyn som kjenner til lovhåndskriftene ute i verden — romerretten, kirkeretten, de engelske lover eller hvad vi nu mest skal betone —, og han

¹ Jfr. V. Finsen, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1873 s. 126 f., 162, 243, 249. På det siste sted uttales at "Texterne af Graa-gaasen ikke kunne antages i deres væsentlige Indhold at repræsentere en yngre Tid end omtrent 1180—1200."

² Jfr. Bogi Th. Melsted, Íslendinga saga III (1916—30) s. 224: "Eftir að lögin voru rituð upp, var brátt tekið að velja prestvígða menn eða lærða til lögsögumanns".

³ Det kan tenkes at gamle lovmenn som ikke hadde lett for å gjøre sig fortrolige med latinsk skrift, i den eldste tid har ønsket å få lovene i den så å si autoriserte form — eller enkelte av dem — til sitt private bruk overført til runeskrift, og for å imøtekomme dette ønske kan Torodd Runemester (efter tradisjonen sammen med Are Frode) ha foretatt sin runereform ca. 1120.

begynner å ivre for å få orden i tingene. Han har direkte motstandere som han må polemisere med, og det gjør han med kraft og fynd. Om han delvis har hatt hell med sig, er vanskelig å si. Det eneste islandske lovhåndskrift som er bevart fra 12te årh., er det lille fragment AM. 315 d, fol., som henføres til »o. 1150 eller lidt senere» (Finnur Jónsson smst.) Dette stemmer med 1. gr. avh. i tegnene for de omlydte vokaler (ϱ , ξ , $\emptyset$) og i ligaturen $\widehat{ng}$; men det kan være uvisst om her er å spore innvirkning fra avhandlingen, eller om lovfragmentet gjenspeiler paleografiske forhold innenfor det miljø som avhandlingen er utgått fra.

III.

I det foregående er én gang gjort bruk av de sproglige eksempler hvorav 1. gr. avh. inneholder så mange. Vi så at eksempler fra rettslivet nøie sluttet sig til forfatterens utredning der hvor denne særlig tok sikte på rettskrivningen i lovhåndskriftene. Dette må opfordre oss til å granske avhandlingens eksempler nøiere, for om mulig å påvise andre tilfelle hvor der er intim sammenheng mellem skriftets tendens og de valgte eksempler. Her kan det komme oss til nytte at vi allerede er blitt opmerksom på et eiendommelig trekk hos forfatteren, — at han, foruten den saklige, logiske fremstilling hvor han beveger sig fremover så å si i et plan, også kan gjøre bruk av en fremgangsmåte som tillike lar temperamentet, sinnets underregioner, få del i fremstillingen.

De 40 sproglige eksempler¹ er hentet fra så å si alle livets områder. Fra rettslivet kan nevnes ennu et eksempel: *sekr er skógarmaðr . . .* (15. 10), og videre kan vi fra eksempelrekken regne op: husdyr, fisk, hus og husbygning, smedeverktøi, o. s. v.; gjesten som kommer til gårds; *hugā erindi*; og fremfor alt ting som vedkommer skib og seilas: rå og tilje og åre, *saumfōr* og *þriggja*

¹ Egentlig skulde der ha været 42, men 2 er falt ut under skriftets overlevering.

sýna austr (bunnvann i skib i tre plankers höide), styremannen og mannskapet, seilas i bör og i drivis; og videre bl. a. forskjellige enkeltheter fra hjemmets liv: forholdet mellem søsken, og forholdet mellem barn og mor, det siste uttrykt i direkte tale lagt i barnets munn (her forekommer barnesprogets ord for »mor»: *móna*).

Det er mangesidige interesser, et åpent sinn, en rik menneskelighet som åpenbarer sig her. Moraliserende, i middelalderens skolestil, kan ingen av eksemplene egentlig kalles. De 3 setninger (6. s ff.) — i eksempelrekken som illustrerer kort og lang vokal —:

*Mjök eru þeir menn framer,
er eigi skammask at taka mína konu frá mér.
Svá er mjörg við ver sinn vær,
at varla of sér hon af honum nær.
Venisk eigi góðr maðr því,
þótt vándr maðr vænisk góðum konum,*

kan ikke sees å være valgt med særlig tanke på prestlingar. Så kunde det derimot synes ved de 4 siste eksempler, til slutt i konsonant-avsnittet (15. 15 ff.):

*Sá er mestr Goðs vina,
er mest vill til vinna.
Vaða opt til kirkju krappa,
þótt þar fái leið krappa.
Hver kona ok karlmaðr skyldi þess fús,
sem Goð er fúss;
þá munu þau til góðra verka skjót
ok hafa Goðs hylli skjótt.*

Her er dog en viktig ting å legge merke til.

Disse 4 eksempler danner avslutningen på de 40 sproglige eksempler, likesom eksemplene fra rettslivet begynner eksempelrekken. Forut for eksemplene som taler om å tilføie sår og

om gudens eder, går, som jeg nevnte, innskjerpelsen av hvor viktig det er at lovene har en fast rettskrivning. Der har vi rekkefølgen: *lög*, áttvísi, þýðingar helgar, Are's frœði. Nu, efter de 4 eksempler av religiöst innhold til slutt, skriver forfatteren: »Enhver som nu vil skrive eller tilegne sig hvad der er skrevet på vårt sprog, enten *helgar þýðingar* eller lover eller genealogier eller hvilken annen nyttig boklig kunnskap man nu vil tilegne sig eller meddele, og som . . ., han . . .» Her er de religiöse tydninger blitt trukket frem i forgrunnen derved at de umiddelbart forutgående eksempler var av religiöst innhold, og forfatteren har således funnet middel til for et öieblikk å vende sig mot en bestemt gruppe av sine lesere med en antydning. Ikke bare de lovkyndige, men også oversettere og forfattere av religiös litteratur har godt av å se nogen eksempler på hvor viktig det er å skrive fullt og umiddelbart forståelig.

Mens det i den første opregning het *þýðingar helgar* (tydninger som har religiöst emne), med adjektivet — av »beskrivende» art — efterstillet på vanlig måte (jfr. fortsettelsen som beskrivende dveler ved Are's forfatterskap), möter vi på det annet sted (hvor Are ikke er nevnt) den omvendte ordstilling: *helgar þýðingar*. Her har vi foranstilling av adjektivet med »karakteriserende» betydning idet *helgar þýðingar* blir jevngodt med enkeltbegrepet religiös litteratur, som nevnes på linje med andre litteraturarter: lover og genealogier og andre böker hvori man vil söke og meddele »skynsamlega nytsemi».¹

De sproglige eksempler i avhandlingen er meget langt fra å være en ordinær skolemesters verk. I videnskapelig henseende er de beundringsverdige. De gir vidnesbyrd om at forfatteren har gjennomsøkt ordforrådet og valgt det beste.² Han er åpen-

¹ Om adjektivets stilling efter som det er brukt "beskrivende" eller "karakteriserende", se Karl Ringdal, Om det attribute adjektivs position i oldnorsk prosa, Kristiania 1918, s. 19 ff., 26 ff.

² Jfr. avdeling I: *sár, sör; sér, sër; sór, sór-; súr, sýr*, og fortsettelsen i avd. II: *hár, hár* (det siste med nasalvokal); *fér, fër* (likeså) . . ., *órar . . . óra . . .*

bart fornøid med sine eksempler i vokal-avsnittet — og har grunn til å være det —, der hvor hans materiale var begrenset. I konsonant-avsnittet gjør han undskyldning for at han ikke er gått så grundig frem, men der var også tilgangen på eksempler helt overveldende.

Hvor forfatteren fører frem eksempler, går han ikke bare systematisk vitenskapelig til verks. Han søker også å gi dem i en litterært bearbeidet fremstilling. Vi kan således merke oss at han i avdeling II (nasalvokaler), og likeledes i III (vokalkvantitet), begynner med likefrem anførsel av ordene («*hár* vokser på dyr, men *hár* er en fisk», o. s. v.), men så, etter å ha meddelt 2—3 eksempler på denne måte, går over til fyldigere eksempelsetninger, som stadig varieres. Han griper også til versifiserte eksempler for å undgå ensformighet. Men da kunde han hverken bruke latinske eller norrøne versemål, han var henvist til den friere rimende stil som også passer godt til eksemplenes innhold; disse måtte jo av vitenskapelige grunner hentes fra alle livets områder, også fra de sfærer som stod litteraturens diktning fjernt.

Dette er et flott og overlegent grep som på flere steder legger en viss festivitas over fremstillingen. Der er fantasi og godt humør, og når så også eksemplene er preget slik at man *må* bite merke i dem, er alt gjort som gjøres kan, for å vekke til ettertanke og innprente. Det er en personlighet vi møter her, en virkelig vitenskapelig forfatter. Da har det lite å si at det er manér i middelalderen å lage rim over grammatiske eksempler.

Og denne forfatter spiller også på andre strenger. Han sier at han kjenner sine folk; der er lovtrekkere som nok kunde gjøre bruk av ortografiske subtiliteter. Han har åpenbart hatt diskusjoner med folk om den jammerlige forfatning som lov-håndskriftene befinner sig i hvad rettskrivning angår, og han ryster av sig de mennesker som det ikke nytter å drøfte et spørsmål med saklig. Ligger der ikke litt av den intelligente manns vemmelse i de to kraft-eksempler hvormed han slutter første og tredje eksempelrekke:

*Súr eru augu sýr,
slík duga betr en spryngi ýr (4. 19).¹
Stýrimaðr þarf byrinn brýnna,
en sá er nautunum skal brýnna (6. 20).²*

Súrr er *óskeygn* (i Hallfreðar saga sies heltens lykkelige medarbeiler *Gríss* å være »heldr *úskeygn* ok *súreygr*», Forns. 88), og i det lærde sprog tales om at tankens klarhet kan *óskeygnask*. De nærsynte skrivere kan for ham gjerne gå og rote og ikke se videre omkring sig enn til tungjerdet! Han selv ønsker å stevne fremover for frisk bór, han er ikke den som går og bærer vann til naut.

Det siste eksempel — om styremannen og fjóskaren — er meget oplysende, hvis jeg da oppfatter det riktig.

Forfatteren strever med sine 40 eksempler som hvert inneholder to ord som er hinannen like i form på én lyd nær (*brýnna* og *brynna*, o. s. v.). Han har måttet komme trekkende med dem — på den ene side dét (*brýnna* med langt *y*), på den annen side dét (*brynna* med kort *y*). Han trasker frem og tilbake — 40 vendinger —, og hver gang kommer han med én ting i den ene hånd og en lignende ting i den annen. Kan noget være mere likt det å bære vassbötter i åk over akslene for å brønne naut? Men, det passer ikke for ham å ligge veirfast og servere grammatikk for umulige mennesker.

Henimot slutten av annet hovedavsnitt gjør forfatteren kort prosess med den som ikke finner det nødvendig å skrive dobbeltkonsonant: »Hvad man så skal stille op? sa jeg; ja hvad annet enn vise ham så tydelige eksempler på de forskjelligheter hvorav han för ikke kunde opfatte nogen, at han skynder sig med å motsi sig selv og komme dem i forkjøpet som ellers vilde gjøre

¹ "Sure er öinene på sugga, (men) slike er bedre enn om de sprang ut."

² "Styremannen trenger kraftigere bór enn den som skal brønne naut". — Jfr. til de siste ord Helg. Hund. II 39, Atlamál 62, Rígsþula 12.

narr av ham, og si at det hadde været klokere om han hadde tidd stille (*er ella mundu fífla hann ok kalla, sem væri spakara ef þegði* [15. 5]).» Man kan ikke annet enn bli minnet om Hávamál 79. 80:

— — — — —
*metnaðr honum þróask,
 en manvit aldregi,
 fram gengr hann drjúgt í dul.*

*Þat er þá reynt,
 er þú at rúnum spyrr
 enum reginkunnum,
 þeim er gørðu ginnregin
 ok fáði fimbulþulr,
 þá hefir hann bært, ef hann þegir.¹*

Slik svarer Odin den som kommer til kort i runealfabetet, og slik vil forfatteren svare den som snakker vrövl om hans bokstaver.

Dette er ikke den eneste gang vi i 1. gr. avh. blir minnet om Hávamál og Odin. Der hvor forfatteren — efter å ha brukt *sýr* i et eksempel — skal ta fatt på sitt glansnummer, nasalvokalene, bruker han det eiendommelige billedlige uttrykk: *En nú elr hverr þessa stafa níu annan staf undir sér, ef hann verðr í nef kveðinn* (4. 20). De 9 staver formerer sig til 18. Jeg kan ikke tenke mig annet enn at forfatteren har hatt Odins *fimbulljót níu* (Háv. 140 f.) i tanker, de som formerte sig til 18, idet

*orð mér af orði
 orðs leitaði,
 verk mér af verki
 verks leitaði.*

I 12te årh. er der en merkbar interesse for Eddadiktene og annen gammel diktning. Vi kan minne om gjenklangene fra

¹ Jfr. også Háv. 19. s (Vafpr. 10. s) og 27. s.

Völuspá og andre Eddadikte i Gunnlaug munk's Merlinusspá, og om Einar Skulason's forhold til Egil Skallagrímsson.

Som vi har sett, tenker forfatteren av 1. gr. avh. ved sin ortografiske reform ikke bare på lovbøkene, men også på den religiøse litteratur på morsmålet. Og hans tanke går videre idet han jo til slutt i avhandlingen former sine ord således: »Enhver som nu vil skrive eller tilegne sig hvad der er skrevet på vårt sprog, enten religiøse tydninger eller lover eller genealogier eller hvilken annen nyttig boklig kunnskap man nu vil tilegne sig eller meddele, ... han ... (*eða svá hveriga¹ er maðr vill skynsamlega nytsemi á bók nema eða kenna, ... hann ...*).» I de siste ord antydes at der er litterære bestrebelse oppe også på andre områder. Én ting man tør tenke på, er optegnelse av skaldevers. Det kan visst ikke være tvilsomt at Markus Skeggjason's Eiríksdrápa, som blev overbragt Erik Eiegod's efterfølger i Danmark,² og omfangsrige dikt som Geisli og Plácitusdrápa, straks er blitt festet til pergamentet. Vi har jo også et håndskrift av Plácitusdrápa — vårt eneste — »fra før 1200». Men hvor høist mangelfullt man skrev, gir dette håndskrifts rettskrivning oss en prøve på. Imot slike dikt-optegnelser setter forfatteren av 1. gr. avh. sine to prøver, de to halvstrofer som han meddeler. De er visst ikke bare satt der fordi det hørte med i en middelalders-avhandling at der var innstrødd verscitater. De skal vel samtidig vise hvor godt skaldediktene tok sig ut med forfatterens rettskrivning. Og samtidig har han et lite ord å si med hensyn til et enkelt vanskelig og diskutabelt punkt, — om man skulde skrive »*iarn*» eller bruke den form, »*earn*», som forfatteren så ivrig forsvaret.

På denne måte blir der sammenheng i alle disse detaljer i teksten, og forfatteren kommer til å stå for oss som en mann der ser stort på tingene. Han vil gripe inn akkurat der hvor noget bör gjøres, for å gavne alle tidens litterære bestrebelse.

¹ I håndskriftet "hveregi".

² Jfr. mine bemerkninger i Edda XV (1921) s. 161 ff.

Hans skrift er meget mere enn en »grammatisk avhandling». Det er et innlegg av en kulturpersonlighet, et videnskapelig leilighetsskrift fremkalt av en bestemt situasjon.

IV.

Kan vi nu ha håb om å kunne tidfeste den situasjon som 1. gr. avh. er fremgått av? Bakgrunnen for skriftet var, som vi har sett, den mangelfulle tilstand hvori de islandske lovbökers rettskrivning befant sig. Ikke bedre bevendt var det forövrig med rettskrivningen i den religiöse litteratur og i optegnelsene av skaldekvæder, men det tör nok allikevel trygt sies at det er tidens, visstnok ganske omfattende, arbeide med å mangfoldiggjøre lovhåndskriftene som har bragt ham i affekt. Når skal vi da efter et skjönn tenke oss at en reaksjon her kraftigst har kunnet sette inn?

Det naturlige må være å henhöre 1. gr. avh. til en tid da lovhåndskrifter ennå var noget forholdsvis nytt, da disse optok sinnene som en virkelig samfundssak, da der diskutertes og kritisertes. Ut fra et sådant syn på avhandlingen vil man være tilböielig til å gjöre den så gammel som det overhodet er mulig. Den er yngre enn Are's historiske forfatterskap, som den omtaler, altså yngre enn ca. 1125, men til den annen side bör den neppe settes til så sen tid at mere enn en mannsalder skulde være gått hen efter optegnelsen av Hafidaskrá (1117—18). Med runde tall kan den da henføres til 1130-årene eller senest ca. 1140, nettop den datering som Finnur Jónsson har sökt å hevde ikke bare ut fra de samtidige litterære forhold som avhandlingen taler om, men også ut fra et almindelig inntrykk: den grammatiske avhandling synes å vise umiskjennelige indre overensstemmelser med Are's Íslendingabók. På mig personlig har det virket sterkt å gjenfinne den samme intensitet i fremstillingen og den samme fortettede stoff-fylde som i Íslendingabók, og den samme saklighet og vederheftighet.

Her vil jeg ganske særskilt feste oppmerksomheten ved den

måte hvorpå avhandlingen omtaler Are Frode's arbeider: »forat det kan bli lettere å skrive og lese, som det nu er almindelig også her i landet (*sem nú tíðisk ok á þessu landi*), både lover og genealogier eller religiøse tydninger eller også de lærde historiske skrifter som Are Torgilsson har forfattet med kritisk innsikt (*þau en spaklegu fræði, er Ari Þorgilsson hefir á bækr sett af skynsamlegu viti*)». Slik som vi nu kjenner avhandlingens forfatter, kan vi være sikker på at han ikke er en eftersnakker som gir en annenhånds dom. Der synes å ligge varme i hans ord om Are, og man kan ikke verge sig for det inntrykk at forfatteren personlig og som voksen har kjent Are. Og sikkert ligger der fedrelandsstolthet i disse ord. Der har Island frembragt noget som man trøstig tør måle med europeisk mål. Ordene om Are — det eneste islandske navn som avhandlingen inneholder — er, når man legger denne klang i dem, fullt samstemt med det mesterlige anslag hvormed avhandlingen åpnes:

»I de fleste land optegner man enten de merkelige begivenheter som har foregått dér i landet, eller hvad annet man anser for mest minneverdig selv om det er skjedd annensteds; eller man optegner sine lover, hvert folk på sitt sprog. Men eftersom sprogene er innbyrdes forskjellige . . ., så må man anvende forskjellige bokstaver i dem, og ikke ganske de samme i dem alle, likesom grekerne ikke skriver gresk med latinske bokstaver, og latinerne ikke latin med greske bokstaver, og hebreerne ikke heller hebraisk hverken med greske eller latinske bokstaver; men hvert folk skriver sitt sprog med sine egne bokstaver. Hvilket sprog man enn skal skrive med et annet sprogs bokstaver, så kommer man til å mangle nogen bokstaver . . .; men dog skriver engelskmennene engelsk med . . . latinske bokstaver — — Efter deres eksempel har jeg nu . . . — forat det kan bli lettere å skrive og lese, som det nu er almindelig også her i landet . . . — også for oss islendinger dannet et alfabet . . .»

Slik skriver ikke en stuelærd klerk. Det er mannen med selvfølelse som taler om sin nasjonale oppgave, og til denne oppgave går han med den selvfølgelighet som hører hjemme i en

ætt som betyr noget for sitt land. Vi tør jo i Islands tidlige historie overhodet ikke regne med individuelle kulturinnsatser som ikke bæres oppe av ættens posisjon og tradisjoner. Må det da ikke være en mann av en av Islands fremste og dådskraftigste ætter som kan så å si stille sig inn i den verdenshistoriske utvikling: som hebreerne, grekerne, latinerne og engelskmennene hver har sitt alfabet, så »hefi ek ok ritat oss Íslendingum stafróf».

Hvis dette syn på avhandlingens litterære og historiske bakgrunn er riktig, er det bare to av Islands hövdingeætter i 12te årh. hvor vi tør søke forfatteren. Enten har han tilhørt Oddaverjene, eller Haukdølene. Nettop innenfor disse to ætter har man anstillet gjetninger,¹ og dette har også støtte i det forhold at meget taler for at 1. gr. avh. er blitt til på Sydlandet.²

Blandt Oddaverjene kan — således som Halldór Hermannsson har fremholdt — Sæmund Frode's sönn Eyjólfur prestr (født ca. 1080, snarest litt før; død 1158) komme i betraktning. Han er best kjent som biskop Torlak Torhallsson's lærer. Det heter om ham i Þorláks saga at han »bæði hafði höfðingskap mikinn ok lærdóm góðan, gæzku ok vitsmuni gncegri en flestir aðrir» (Bisk. s. I 90, jfr. 265). Forøvrig vet vi yderst lite om ham. Han har visstnok været ugift, og har han så tillike, som det er trolig, studert i utlandet, er det rimelig å tenke sig at der allerede med ham har været åpnet den vei til klosterscholer i Vest-Europa som hans elev Torlak — likeledes munk i livsførsel — og hans brors- sønns sönn biskop Pål Jonsson senere har fulgt.³ Men Eyjólfur, Torlak den Hellige's mannsideal, gjør snarest inntrykk av å ha

¹ Dessuten har Björn M. Ólsen (smst. s. 95) i forbigående nevnt at abbed Nikulas Bergtorsson ved Þverá kloster (død 1159) måtte ha hatt forutsetninger for å skrive avhandlingen.

² Jfr. Anne Holtsmark s. 49 f.

³ Se Halldór Hermannsson, Sæmund Sigfússon and the Oddaverjar (Islandica XXII, 1932) s. 31, 42 f.

været en stille, innadventd natur.¹ Vi kan vanskelig få det bilde av avhandlingens forfatter hvorav vi mener å ha opfanget vesentlige trekk, til å passe på Eyjólfur. Heller ikke venter vi at den latinskrivende Sæmund's sønn har tatt op den nasjonale oppgave å skape et fast grunnlag for den islandske rettskrivning.

Den annen av de to ætter som der kan bli tale om, er Haukdölene, benevnt efter gården Haukadall i samme egn som bispestøt Skálholt. Biskop Isleiv Gissurson's sønn Teit — biskop Gissur's bror — blev fostret av Hall Torarinsson (995—1089) i Haukadall og arvet gården efter ham. Der vokste også Are Frode op, og hadde til lærer sin lærde fosterbror, som var historisk interessert og kunde gi verdifulle bidrag til Are's Íslendingabók. Dermed var vennskapet knyttet mellem Are Frode og ætlingene av Islands første biskop, og vennskapet mellem de to ætter har vart ved gjennem flere slektledd; Are's sønnesønn prestene Are den Sterke blev gift med Teit's sønnesønns datter, Kolfinna Gizurardóttir. Som biskop Isleiv hadde undervist i Skálholt (Ísl. kap. 9), således fortsatte Teit (død 1110 eller 11) undervisningen i Haukadall, og han efterfulgtes av sin sønn Hall (ca. 1085—1150). Hall Teitsson har sikkert ikke stått tilbake i lærdom for nogen av de tre fremtredende medlemmer av ætten som her er nevnt.

Det er helt naturlig at både Björn M. Ólsen (smst. s. 96) og Jón Helgason,² som begge henfører 1. gr. avh. til tiden omkring 1140, har festet sig ved Hall Teitsson som forfatter av denne.

Om Hall er vi heldigvis ganske godt underrettet i kildene.

Hovedstedet er Hungurvaka kap. 16 hvor der blir anledning til å nevne Hall Teitsson under omtalen av begivenhetene umiddelbart efter Skálholts-bispen Magnus Einarsson's død (1148): »Eptir andlát Magnúss biskups, et næsta sumar, varð at kjósa

¹ Sagaen sier at Torlak hadde lagt sig Pauli ord på hjerte: "verid þér eptirglíkjara mínir, sem ek em Krists", "af því at svá bar opt til, þá er vér hældum hans háttum góðum, at hann kvað þat vera síðvenjur Eyjólf's fóstura síns Sæmundarsonar" (Bisk. s. I 90).

² Jón Helgason, *Norrön litteraturhistorie* (1934) s. 104.

mann til biskups, ok fór útan Hallr Teitsson, ok mælti allsstaðar þeira máli, sem hann væri ávalt allsstaðar þar barnfœddr, sem þá kom hann. Hallr andaðisk í Trekt (1150), þá þeir fóru aptr, ok var eigi vígðr til biskups.»

Her er vidnesbyrd nok om Hall's sprogkyndighet. Man vil vel finde at Hungrvaka's forfatter går ganske vidt i sin lovtale, men et faktisk grundlag herfor er der dog. Hungrvaka's vigtigste — og eneste navngivne — hjemmelsmann er Hall's sønn Gissur som var ca. 25 år gammel da faren døde. Gissur Hallsson (ca. 1125—1206) bodde i sin alderdom i Skálholt og har daglig kunnet omgås Hungrvaka's forfatter som synes å ha levet der det meste av sitt liv (jfr. kap. 1, 4). Sikkert har samtalene mellem disse to, når Skálholts bispehistorie var bragt på bane, en og annen gang streift det tragiske dødsbudskap fra Trekt (Utrecht), og da har den gamle Gissur, selv en lærd og sprogkyndig mann som hadde reist meget, dradd frem ungdomsminner og ungdomsintrykk som knyttet sig til faren.

Som sproglærd tør vel Hall Teitsson efter dette vidnesbyrd sies å ha utmerket sig fremfor alle andre islendinger i første halvdel av 12te årh. Den utenlandsferd han gjorde da han var nådd op i 65årsalderen, har sikkert ikke været hans første. Om hans tidligere reiser tier kildene, fordi de for første halvdel av 12te årh. er lite fyldige med hensyn til historiske data for de personers vedkommende som ikke kom til å innta de høieste stillinger i kirken. Rimeligvis har han — som Sæmund Frode der kom vellært hjem fra Frankrike 22 år gammel — kommet til fremmede lærdomssæter i en ganske ung alder, og han har da været ute, f. eks. i England og Frankrike, omkring 1105. Sannsynlig har han været i ro hjemme fra farens død (1010 eller 11), da han vel for en tid har måttet ta sig direkte av gårdens drift og økonomi og samtidig har ønsket å befeste sin hövdingstilling, inntil midten av 1120-årene; han deltar nemlig 1120—21 i stridighetene mellem Havlide Måsson og Torgils Oddason, og hans sønn Gissur er antagelig født ca. 1025. Men efter den tid kan han igjen ha været utenlands, således at han kan ha hatt direkte,

førstehånds kjennskap til det virkelig nye i den grammatiske disiplin som måtte være brutt frem i Frankrike i annen fjerdedel av 12te årh. Det at han i 65årsalderen som episcopus electus gir sig ut på langferd, antagelig helt til Rom, tyder på at han har været i ganske høi grad reisevant og fortrolig med forholdene ute.

Hall Teitsson er sin ætts fremtredende mann i fjerde generasjon efter kristendommens innførelse på Island. Før ham har vi rekken: Gissur Hvite — biskop Isleiv — biskop Gissur og Teit. Det var denne ætt som var bæreren av Islands åndskultur i den grunnleggende tid. Den var rotfestet og nasjonal, og samtidig utadvendt og mottagelig. Den tok det store løft i geistlighetens og de prestelærte hövdingers utdannelse, tre slektledd i rad. Biskop Isleiv maktet også å undervise. Sønnene overtok hver sin del av farens gjerning. Av dem blev Teit i Haukadal læreren, fulgt av Hall Teitsson. Som sin far var Hall nær knyttet til Skálholt, idet biskop Torlak Runolvsson (1018—33), som Gissur hadde utsett til sin efterfølger, var Teit's fosterfars brorsønn og Teit's elev, og fosterfar til Hall Teitsson's sønn Gissur. Vi skal merke oss den intime forbindelse mellem Skálholt og Haukadal. På begge steder har man satt sine evner, også i stor utstrekning de økonomiske, inn på å løse den oppgave å knytte Island som kulturland til kristenheten. Samarbeidet med den ansette og lærde latinskrivende Sæmund i Odde og med hans sønn Eyjólfur har sikkert alltid været det beste — og de parallelt løpende bestrebelse ved Hólar under biskop Jon Ogmundson har for en kortere tid ydet det fortrinlige for Nordlandets vedkommende —, men det kan ikke være tvilsomt at tyngden i det målbevisste islandske kulturarbeide i hundreåret 1050—1150 har ligget i Skálholt og Haukadal, ikke i Odde.

Det er derfor i Haukadal vi gjerne vil utpeke en mann, Hall Teitsson, som den målbevisste forkjemper for et nasjonalt skriftsprog med en rasjonell rettskrivning. Pedagogisk evne, lærdom og sprogsans har han tatt i arv efter far og farfar. I et slikt miljø er det utenkelig at en lærelysten sprogbegavelse (jfr. Hungr-

vaka's ord om Hall) har kunnet vokse op uten å få et visst kjennskap til — eller iallfall visse forestillinger om — de sprog som taltes ute i den store verden. Isleiv og Gissur hadde, tør vi tro, lært tysk i tysk skole alt som ganske unge, og Gissur hadde været »farmadr mikill enn fyrra hlut ævi sinnar» og hadde været i Rom to ganger før han overtok biskopembedet. Teit har neppe stått tilbake for sin bror Gissur hvad utdannelse angår, og alt i alt tør man nok tro at latin ikke har været det eneste fremmede sprog som Hall har hatt føling med, og som har skjerpet hans sprogsans, før han fikk reise ut. I en ætt som utmerket sig så sterkt også ved praktisk sans, har det dessuten vel ikke manglet på råd til den unge som det Kongespeilet lar faren gi sin sønn: »nem þú allar mállýzkur...»¹

Når vi leser den 1. gr. avh., blir vi slått av den fremragende pedagogiske evne som forfatteren legger for dagen. Han er behersket i sitt stoffutvalg og legger det mesterlig til rette. Komposisjon og fremstilling er omhyggelig gjennomtenkt og gjennomført, og eksemplene nagler sig fast i leseren. Vi kan ikke si om det er forfatteren selv som har »opdaget» de islandske nasalvokaler, men sikkert er det at dette avsnitt av den islandske lydlære har fått en fremstilling som for forfatteren hevder en høi plass i middelalderens videnskap. Man får det inntrykk at forfatteren har latt sin avhandling modnes gjennom en årrekke.

Ved optegnelsen av Hafiðaskrá torde han være blitt vakt til alvorlig eftertanke om sproglige og ortografiske spørsmål. Han har deltatt i diskusjon og kritikk, og så har han kanskje reist utenlands (ca. 1130?) fordi der var adskillig han hadde å innhente før han kunde slå sitt slag for det islandske alfabet som tiden trengte. Han vilde skape orden på sitt felt som hans ættmenn hadde gjort det på kirkens forskjellige områder. Vi merker en

¹ Markus Skeggjason, som var lovsigemann da Hall var ung, fremhever i sin arvedråpa over kong Erik Eiegod (str. 9):

*alla hafði ótlingr snilli,
ungr nam hann á margar tungur.*

hårdnakket vilje til å hevde det som for ham står som det riktige og gavnlige, og en forbitrelse mot bestemte personer i de likegyldiges leir som han nok behersker, men ikke har kunnet helt undertrykke.

Nettop slike karaktertrekk er det vi möter hos den Hall Teitsson som vi kjenner fra sagaen om Havlide Måsson's og Torgils Oddason's stridigheter i 1120—21. Havlide, som var gift med Hall's söster Rannveig, hadde sin virksomste støtte i Hall. I de kritiske situasjoner möter Hall op med stort vebnet følge. Han er i denne saga »hövdingen» og intet annet, og visse rent menneskelige trekk ved ham kommer således ganske godt frem i sagaens livfulle skildring. Vi lærer dér Hall å kjenne som den kraftigere personlighet sammenlignet med Havlide. Hall egger, Hall gir motiveringen: »kallar þat ósóma mikinn ok lögleysu, at sekr maðr ríði á helgat þing, — 'ok minnumsk nú þess, at hann lét eigi ná at heyja féránsdóminn, þar sem vera átti at lögum, nema menn berðisk'» (Sturl. s. I 33). Bare som et ekko herav blir Havlide's ord til biskop Torlák: »þetta mál er mér miklu nauðsynlegra ok nákvæmara, en þetta megi í nökkura umræðu leggja, at sekir menn ríði á helgat þing ok brjóti svá landslög» (I 34), — og ennu én gang, fremdeles Havlide's ord: »þó nenum vér eigi at heyja þingit í svá mikilli lögleysu, at sekir menn ríði á þingit» (smst.). Hall's sans for det sømmelige og for orden oprøres, og når sagaen så sterkt understreker hvordan Hall reagerer her og hvor hårdnakket han viser sig, er den uten tvil i fulleste overensstemmelse med sannheten. Jeg vilde tro at de uthevede partier i det første citat likefrem gjengir hvorledes Hall's ord har falt. Iallfall den fyndige formning *sekr maðr ríði á helgat þing*, refererende sig til den enkelte mann Torgils som har krenket tingfreden, synes å være ordrett gjengivelse av den virkelige replikk, i motsetning til det generelt formede *sekir menn* o. s. v. som to ganger er lagt i Havlide's munn.

Hall's karakter belyses i sagaen også godt ved den innföiede vise av Ingemund prest (Sturl. s. I 36), som stod på motstan-

dernes side: *Hallr vill-at frítt fullan* (jfr. »var Hallr torsóttari í öllu málinu en Haffídi» I 44). Og ennu fyldigere er det samme uttrykt i de to lausavísur (I 44 f.) som blev diktet da forliket mellem Havlide og Torgils var kommet i stand: *Mátti-t seigum söttum | Sandkorn fyrir standa* o. s. v. »Hall [som i den annen strofe kalles *hraðslongvir . . . hringa hugstríðr . . . hinn's olli . . . meginþrjózku*] kunde ikke forhindre det 'seige' forlik». *Sandkorn* er *hallr* »sten», d. v. s. *Hallr*.

Også i spottediktet om Havlide (*Ambhofði*) og hans to forbundsfeller (Sturl. I 32) finner vi Hall nevnt:

<i>Ambhofði kom norðan,</i>	<i>Tóku mart at mæla,</i>
<i>en Örknhofði sunnan,</i>	<i>es menn spakir fundusk;</i>
<i>Hjarthofði kom vestan,</i>	<i>þó vas ulfútt ærin</i>
<i>hofðu rátt und skauti.</i>	<i>í Ambhofða brjósti.</i>

Slike spottedikt var den tids vittighetsblader, og karikaturtegningen av Hall (*Örknhofði*) var et selhode, — ikke den almindelige sel med det runde hode, men *ørkn* (*erkn*), gråselen (*Halichoerus grypus*, Kongespeilets *ørkenselr*,¹ isl. *útselur*), som er »kjendelig ved den (især hos de ældre) langstrakte og svagt krummede Snude, idet Næsehulen med Alderen bliver særdeles høi og rummelig; Ansigtet er især hos gamle Hanner paafaldende langt, og Profilen kan hos disse minde noget om en Rottes».² Den som vil, kan slå op f. eks. i Alf Wollebæk's »Norges pattedyr» (Oslo 1927) s. 92 hvor en gråsel er avbildet, og dér søke grunnlag for en portrettstudie.³

¹ Konungs skuggsjá (Kbh. 1920—21) s. 68. 20, jfr. Indl. s. 116 (O. Nordgaard's bidrag).

² R. Collett, Norges Pattedyr (Kr.a 1911—12) s. 423, jfr. 426, 428. Der kan også henvises til Þorvaldur Thoroddsen, Lýsing Íslands II (1911) s. 474 f. — Om mannstilmavnene *selr*, *brimill* o. s. v. se Finnur Jónsson, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1907 s. 310 f. (jfr. s. 203: *selnasi*). Aasen oplyser fra Sunnmøre at man dér kan si "eit gamalt Erkn" om en "vranten, kjedelig Person".

³ *Ambhofði* fortjener sin særskilte behandling, men her er ikke stedet til å gå nærmere inn på dette økenavn (som inneholder en dyrebetegnelse *amb-*, likesom *Hjarthofði* inneholder "hjort").

Det som imidlertid vil vise sig særlig vigtig for oss her, er de korte, individuelt formede replikker som sagaen legger i Hall's munn, og hvorav vi alt har festet oss ved én. I dem hører vi likefrem Hall tale, — i knappe, veloverveiede og velformede ord, elskverdig og fornemt preget, men samtidig rammende, med bud om vilje, og appell til sans for klarhet og greihet. En mann, Torstein på Drumboddsstaðir, har svart på Havlide's anmoding om hjelp: »nauðsyn sýnisk mér mikil at styðja orð þín, því at þú hefir lengi borit skarðan hlut fyrir þorgils, setit honum mikinn vansa». Þá svarar Hallr Teitsson: 'Þorsteinn félagi! verum vit hljóðir, ok ertu vesæll máls; ekki kunnum vit betr en hlýða til. Þú vill vel, en mátt illa. Hafðið hefir honum aldri vansa setit, en þó er honum þetta nauðsynja-mál, ok sá einn er minn vinr, er þessum málum fylgir síðr' (Sturl. s. I 33). Der er fynd i antitesen *þú vill vel, en mátt illa*, og ikke mindre (I 41) i det konkluderende — efterat Havlide har bøiet sig for biskop Torlak og lovt at han ikke vil »berjask daglangt, ef þessir menn heita at skiljask eigi við mál mín, fyrr en þau lúkask á nøkkvern veg til sóma» —: »Ok náir þú einn at gera þá', svarar Hallr Teitsson.»¹

Der er en slagferdighet og treffsikkerhet i disse replikker som minner om flere enkeltheter i den 1. gr. avh. Fremfor alt bør vi holde op mot hinannen sagaens: *þú vill vel, en mátt illa*, og avhandlingens: *en þó at allir mætti nøkkut rétt ór gera, þá er þó vís ván, at þeygi vili allir . . ., allra helst í lögum* (4. 4 ff.).² I avhandlingen som i sagaen möter vi en mann som både kan veie sine ord og bruke ordets våben. Uten vanskelighet kan vi forestille oss sagaens Hall hjemme i Haukadal omgitt av sine elever, eller ved skrivebordet sysselsatt med grammatisk forfatterskap, — en mann som må reflektere over sprogets valører og har glede av fyndord og av setningenes lek: *þeir* (o: raddarstafir)

¹ Av Kålund foretreffelig oversatt: "og afgørelsen lægges i din hånd", innsköd Hall Teitsson".

² Jfr. også: *eigi er þat rúnanna kostr . . ., heldr er þat þinn kostr* (3. 20).

bera svá tign af samhljóðgndum sem almætti af halfmætti (3. 1); *ef nokkurr verðr svá einmáll eða hjámáll* (8. 11); ¹... *þræta við málrófsmenn*, umiddelbart fulgt av: *málróf er gefit*... (8. 18) (gjengivelse av »contra verbosos . . ., sermo datur» i det citerte latinske vers); og endelig den underfundig bygde periode som kunde ha været Odin verdig (jfr. i det foregående s. 123 f.): *hvat þá skal at hafa, kvað ek, — hvat þá nema sýna honum svá skýr dæmi þeira greina, er hann skilr ængvar áðr vera, at þá þykkisk hann of seinn verða til at mæla sjálfr á mót sér, ok verða fyrri at bragði en* [»at» cod.] *þeir, er ella mundu fífla hann ok kalla, sem væri spakara ef þegði* (14. 22—15. 5). Spotteverset gjør ham til Sandkorn, den tapre tinnsoldat som ikke vil vike. Han kan godt være samme person, samme karakter, som avhandlingens forfatter der med strengeste følgeriktighet hevder den synsmåte som gjennem år har dannet sig hos ham, og som hårdnakkert gjemmer på forakt og vemsel like overfor det som forekommer ham på én gang dumt og simpelt. For en sådan karakter må det intellektuelle bli etisk betonet, og Are blir stor i hans öine både som forsker og menneske. Er avhandlingens forfatter Hall Teitsson, har han måttet se en nær frende i Are, farens fosterbror. Are selv lar i Íslendingabók tydelig skinne igjennem hvad han skylder Haukadal og sin lærer Teit, og slik blir Are's ære også Haukdölenes.

V.

Det som nu står igjen, er å före undersökelsen i avsnitt II — om avhandlingen og lovene — videre fremover, idet der regnes med at Hall Teitsson er avhandlingens forfatter.

En begivenhet har vi gang på gang kommet tilbake til: optegnelsen av lovene i Haflíðaskrá 1117—18. Denne blir av så meget større interesse for oss som Havlide Måsson på hvis gård Breiðibólstaðr i Vestrhóp (Húnavatnssýsla) optegnelsen fant

---

¹ De 4 her uthevede ord forekommer efter ordbøkene ikke ellers i den gamle litteratur.

sted, var Hall's svoger. Havlide og Hall stod sammen i stridighetene med Torgils Oddason i årene 1120—21, og Hall har sikkert hatt anledning til å følge Hafliðaskrá's tilblivelse på nært hold, selv om han ikke behøver å ha vært gjest på Breiðibólstaðr vinteren 1117—18. Han har, vil vi i vår sammenheng anta, visstnok tidlig forholdt sig kritisk og diskutert ortografiske spørsmål når leilighet gaves.

En annen begivenhet som kan synes å ha betydning i denne sammenheng, er utarbeidelsen av biskopene Torlak og Ketil's kristenrett ca. 1125. Begge biskoper stod Hall personlig nær, og han bodde også bare en kort dagsreise fra Skálholt hvor Kristenretten sannsynlig er ført i pennen. Biskop Torlak Runolvsson i Skálholt har vel — bortsett fra Gissur's sikkert betydelige andel i forberedelsene (han døde i 1118) — hatt hovedæren av dette tiltak. Ketil Torsteinsson Hóla-biskop synes, efter det inntrykk vi får av ham i Þorgils saga ok Hafliða, å ha vært mest optatt av kirkens interne, mot gudstjeneste og sjelesorg rettede opgave. Men begge hade fått sin utdannelse i det Skálholt-Haukadalske miljø, som Torlak tilhørte ved fødsel og som Ketil stod nær ved sitt giftermål med biskop Gissur's datter Groa. Sikkert har de begge betraktet Hall Teitsson som sin nære frende, og det kan vel ikke være tvilsomt at Hall, som dessuten ved sin undervisning var nøie knyttet til Skálholt, har hatt direkte berøring med optegnelsen av Kristenretten. Omkring 1125 foregikk altså atter noget som måtte bringe Hall til, iallfall som privatmann, å beskjeftige sig med rettskrivningsspørsmål.

Men kanskje har hans beskjeftigelse vært noget mere enn en privatmanns. Det kunde være naturlig å tenke sig at tiden mellem Hafliðaskrá og Kristenretten har vært de år da Hall nådde frem til den klarhet i detaljer og grunnsyn som karakteriserer den 1. gr. avh. Og har det vært tilfellet, har han sikkert ikke undlatt å ivre for at kirkens første betydelige offisielle skrift på islandsk skulde fremtrede i en ydre form som svarte til kirkens nasjonale bestrebelse forövrig. Han kan likefrem

ha fått sig tildelt et oppdrag, således som også Are Frode sannsynlig har fått.

Det er en særdeles tiltalende formodning Halldór Hermannsson har fremsatt¹ om foranledningen til at Are's Íslendingabók blev omredigert til den skikkelse hvori skriftet er gått inn i den litterære overlevering. Biskopene Torlak og Ketil har efter Halldór Hermannsson anmodet Are om å forfatte en historisk utredning til bruk ved de forhandlinger som skulde føre til Altingets vedtagelse av Kristenretten. Det kunde da ligge nær å formode at også Hall har fått et oppdrag i anledning av Kristenretten, og at dette har gått ut på å opstille visse hovedregler for rettskrivningen i den nye lov. Som Are's Íslendingabók i den omarbeidede skikkelse visstnok skyldes denne ydre foranledning, således kunde den samme begivenhet ha gitt støtet til at Hall tok op arbeidet som grammatisk forfatter. Hvis dette er så, blir det enn yderligere naturlig at den grammatiske avhandling er så levende optatt av Are's historiske forfatterskap. Íslendingabók blir som forskerydelse forbilledlig ved næste skritt som tas i det videnskapelige liv på Island. Avhandlingens forfatter har bestrebt sig for å levere et arbeide som verdig kunde slutte sig til Íslendingabók. Sannsynlig har han ikke forhastet sig. Det kan synes rimelig å la et tiår skille den 1. gr. avh. fra Íslendingabók; således at Hall har forfattet sitt skrift ca. 1135.

Her kan vi ikke gå utenom spørsmålet: hvilken rettskrivning har Are fulgt i sin bok fra omkring 1125? Vi kjenner Íslendingabók bare fra to avskrifter som i 17de årh. blev utført efter ett og samme, nu tapte pergamenthåndskrift, almindelig tidfestet til »o. 1200 eller lidt før».² Særlig den ene av disse avskrifter («A») er et for sin tid meget dyktig arbeide idet den søker å undgå å lempe originalens skrivemåte efter 17de årh.'s

¹ I fortalen til sin utgave av Íslendingabók (Islandica XX, 1930), s. 36 ff.

² Finnur Jónsson i utgaven av Íslendingabók (København 1930) s. 59. I denne utgave finnes en fototypisk gjengivelse av avskriften «A» (AM. 113 B, fol.).

skriveskikk. Den fortjener en plass i rekken av de eldste islandske paleografiske minner, men det er selvfølgelig med varsomhet man kan gjøre bruk av den. Den bør få sin inngående granskning i forbindelse med det materiale som direkte opplyser om det 12te årh.s paleografi. Og den bør tas med i våre overveielser når vi vil søke å komme til klarhet over den 1. gr. avh.s ydre forutsetninger og dens betydning for samtid og eftertid.

Man pleier å spørre: hvilke spor har den 1. gr. avh. etterlatt sig i håndskrifter fra de følgende mannsaldrer? Men der bør også spørres, med større styrke enn hittil: har vi midler til å nå tilbake til det miljø som danner bakgrunnen for den 1. gr. avh.s bokstavformer og rettskrivning? Det måtte da først og fremst være vår sene avskrift av Íslendingabók som her kunde gi direkte antydning, forutsatt at dennes original — som en avskrift (snarere enn en avskrifts avskrift)¹ av Are's eget eksemplar — trofast hadde bevart visse eiendommeligheter fra autoris manu scriptum. Sikkert er det at det tapte håndskrift av Íslendingabók som man pleier å henføre til slutningen av 12te årh., har inneholdt ting som danner ledd i det for den 1. gr. avh. eiendommelige skriftsystem: ligaturen $\widehat{ng}$; kapital til betegnelse av dobbeltkonsonant (*byçþ* o. l.).² To muligheter melder sig her som de man nærmest har å regne med: enten er dette håndskrift (fra litt før 1200) påvirket av tendenser i rettskrivningen ved 12te årh.s slutning — fra denne tid er $\widehat{ng}$ og *g* o. s. v. velkjent —, eller de nevnte eiendommeligheter gjenspeiler Are's egen rettskrivning. Are har i siste tilfelle brukt ligaturen av *n* og *g* og skrevet *byçþ* o. s. v., det vil si: han er enten påvirket av den mann som senere skulde forfatte den 1. gr. avh., eller han har, i en viss utstrekning, allerede før avhandlingens forfatter brukt en rettskrivning som denne delvis har kunnet bygge på. Spørsmålet fortjener å stilles, og det så meget mere som det er trolig at avhandlingens for-

¹ Jfr. Halldór Hermannsson, smst. s. 41.

² Opmerksomhet fortjener også, om ikke spesielt til sammenligning med 1. gr. avh.: θ (ϵ og ϱ); skrivemåter som *aisteins* (Eysteins), *caypti* (keypti).

fatter ikke bare har beundret innholdet av Are's skrifter, men også har hatt en viss respekt for deres rettskrivning. Til den annen side skal man være opmerksom på at hvis Are allerede var nådd frem til et rasjonelt, fonetisk underbygd islandsk skriftsystem, hadde avhandlingens forfatter neppe undlatt å berøre dette.

Foruten til Íslendingabók blir i denne sammenheng også å ta hensyn til det annet skrift av Are som er bevart til vår tid. Det merkelige er nu at dette stiller nøiaktig det samme spørsmål.

Are's annet skrift er den såkalte Prestaskrá fra 1143, som er overlevert i et håndskrift antagelig fra 1225—50.¹ Der finner vi også *ng*-ligaturen, og kapital brukt for dobbeltkonsonant (men også for enkeltkonsonant), og videre det til sådan kapital svarende sammenskrevne *ū*.

Det fortjener den største opmerksomhet at de to bevarte skrifter av Are i den foreliggende overlevering begge viser overensstemmelser med 1. gr. avh. Viker man tilbake for den mulighet at her er rikelige spor synlige av Are's personlige rettskrivning, vil man iallfall se sig stillet like overfor det bemerkelsesverdige forhold at alt hvad der direkte foreligger av Are's forfatterskap, i 12te årh. er kommet inn i en tradisjonsstrøm som har hatt berøringer med avhandlingens rettskrivning.

Hvad vi trodde å lese ut av selve den tekst som danner emnet for vår undersøkelse, har vi således funnet støttet ved ydre forhold. Den grammatiske avhandlingens forfatter har stått Are nær både personlig og i sine nasjonale og videnskapelige bestrebelse, og som en selvfølge har da nu også en utvortes detalj kunnet føie sig inn i vår utredning. Men denne detalj er dessverre flertydig, og må være det på grunn av det paleografiske materiales knapphet. Og uklar i flere henseender blir også den 1. gr. avh.s stilling i det 12te årh.s praktiske kulturarbeide.

Forfatteren av dette skrift vilde ved et videnskapelig under-

² Jfr. Anne Holtsmark s. 10 f. (nr. 33) og 115 (GkS. 1812, 4to). Facsimile i Palæografisk Atlas, Oldn.-isl. afd., nr. 7.

bygd rettskrivningsforslag råde bot på ulempene ved at de i latin opplærte prester ekstempererte islandske håndskrifter som det best kunde falle sig. Så mange hoder, så mange slags usans. Hvorledes forfatteren har »offentliggjort» sitt skrift, og hvem hans bevisste motstandere eller hovedmotstanderen har været, vet vi ikke. Vi vet heller ikke om han fikk utrettet noget nevneverdig. Det materiale som kan hjelpe oss til å danne oss en mening herom, er jo yderst spinkelt og, målt efter en statistisk og kulturhistorisk målestokk, i høieste grad ufullstendig. Hvor mange islandske manuskripter — eller rettere sagt blader og smålapper — er vel kommet til oss fra tiden 1130—80, og hvorledes skal de usle rester av en sikkert ganske anselig håndskriftflokk — inneholdende lover, ættetavler og ikke minst de *pýðingar helgar* som det var hver nidkjær prests ønske å eie — ordnes i fast kronologisk følge? Vi må nok si at vi vet så godt som intet om islandsk paleografi i minst en mannsalder efter 1. gr. avh.

Og når vi kommer nedover i tiden til de to siste decennier av 12te årh., er vårt materiale meget mangelfullt. Nu — og kanskje også tidligere (jfr. det allerede nevnte Grágás-fragment) — kan vi konstatere enkelte håndskrifter som i rettskrivning viser viktige overensstemmelser med 1. gr. avh. Det er: den islandske homiliebok som sannsynlig er blitt til i Skálholts skriptorium i Torlak Torhallsson's eller Pål Jonsson's embedstid (1178—93, 1195—1211), den originale optegnelse av Torlaks Jærtegn (oplest på Altinget 1198) som forutsettes av det bevarte manuskript (AM. 645 4to) fra tiden »ikke lenge før 1225»,¹ og den tapte original til våre avskrifter av Íslendingabók. Dessuten kan merkes en del fragmenter, henført til tiden omkring 1200, som viser enkelte mindre vesentlige overensstemmelser med 1. gr. avh., blandt dem AM. 655 VII, 4to, A (Veraldar saga).²

¹ Originalen torde — foruten ligaturen *ng* og kapital til betegnelse av dobbeltkonsonant — også ha hatt *x*-tegnet. Det er da denne lave *k*-lignende bokstav som i 645 konsekvent er blitt gjengitt ved *k* (= *kk*): *eki* = *ekki*, o. s. v.

² Om alt dette finner man fyldig orientering i Anne Holtmark's bok, hvis plan dog ikke har tillatt at det tapte Íslendingabók-håndskrift blev medtatt.

Selv om vi på forskningens nuværende trin ikke kan gi bestemte vink om de hjemlige paleografiske forutsetninger for 1. gr. avh. og om dennes direkte betydning for samtid og ettertid, kan dog én viktig ting fastslås med hensyn til avhandlingens miljø. Den tør stedfestes til Sydlandet, og hvor vi kan konstatere viktigere overensstemmelser med den i rettskrivning, har vi sikkert i de fleste tilfelle å gjøre med skrifter som er blitt til i Skálholt eller egnen omkring (jfr. s. 128).

Når vi nu fremdeles har forfatterspørsmålet for öie, blir det naturlig å se dette i en videre sammenheng.

Hall Teitsson døde i 1150, to år efter Are Frode. Ved Hall's död var hans sönn Gissur Hallsson (ca. 1125—1206) omkring 25 år gammel. Han hadde været Sigurd Munn's stallare og siden, omkring 1150, opholdt sig lenge i Syden og endog kommet helt til Bari i Apulia.¹ Hovedstedet om ham er Sturlunga saga I 247: »Hann var bæði vitr ok málsnjallr . . . Hann var ok inn beztí klerkr, þeira er hér á landi hafa verit. Opt fór hann af landi brott ok var betr metinn í Róma en nõkkurr íslenzkr maðr fyrir honum af ment sínni ok framkvæmd. Honum varð víða kunigt of Suðrlöndin, ok þar af gerði hann bók þá, er heitir Flos peregrinacionis.» Bare den utenlandsreise som avsluttedes i 1152, omtales særskilt i kildene. Han kom da til Island på samme skib som sin senere mangeårige venn Klöng Torsteinsson, den nyviede biskop til Skálholt (1152—76), »ok áttu þá menn at fagna tveim senn enum mestum manngersemum á Íslandi» (Hungrvaka kap. 17, s). Gissur Hallsson har været Islands førende kulturpersonlighet i annen halvdel av 12te årh. Han prises like meget for sin lærdom og for den glede han spredte om sig — han var »hrokr alls fagnaðar hvargi er hann var staddr» (Bisk. s. I 137)

---

¹ Mulig er Gissur reist med kongelig opdrag til paven i anledning av den sak, opprettelsen av en norsk erkebispesetol, som foranlediget kardinal Nicolaus Breakspear's besök i Norge 1152. Se Fredrik Paasche, *Symbolae Osloenses XIII*, 1934 (»Über Rom und das Nachleben der Antike im norwegischen und isländischen Schrifttum des Hochmittelalters«), s. 122.

—, han optrådte gjerne som taler, og som hövding har han nydt stor anseelse, smidig og taktfull og vennsæl som han var. Skálholt elsket han. Dit kom han som gutt og blev fostret av Torlak Runolvsson, dér vanket han stadig i biskop Klöng's dager, og dit flyttet han for godt i Torlak Torhallsson's siste embedstid og blev, som venn også av biskop Pål Jonsson (1195—1211), Oddaverjen, Jon Loptsson's sønn, boende der helt til sin död. Han har neppe nogen gang stilet mot en höiere stilling i kirken, og forövrig vilde hans private liv, som var erkebiskopen en forargelse, her ha lagt hindringer i veien. Lovsigemann var han derimot i en lang årrekke (1181—1200), og dermed innledes Haukdölenes deltagelse i det offentlige liv som skulde fortsettes av sønner og sønnesønner (Hall Gissurson lovsigemann 1201—09; Magnus Gissurson biskop i Skálholt 1216—37; Gissur Torvaldsson jarl).

Det som her mest interesserer oss, er hvad vi av de sparsomme kilder kan utlede om Gissur Hallsson's forhold til den islandske litteratur. Hungrvaka's forfatter nevner ham som den der har kunnet gi best beskjed om Skálholts biskoper, og en notis i Gunnlaug's oprinnelig på latin skrevne saga om Olav Tryggvason sier at Gissur Hallsson i to år har hatt boken til gjennemsyn.¹ Dette er i virkeligheten ikke lite, da det viser oss at han har været interessert for at Are's historiske arbeide blev fört videre. (Sikkert har det da betydd meget for den unge Snorre at han i årene inntil 1201, så ofte han fra Oddi gjestet Skálholt, dér fikk omgås den fornemste bærer av Skálholts og Haukadals tradisjoner, en mann som også kjente livet ute i Europa bedre enn nogen annen islending.) Videre skal nevnes den såkalte Veraldar saga som for en vesentlig del torde skyldes Gissur: han synes muntlig å ha formet en gjengivelse av Beda's De sex ætatibus mundi som en annen har fört i pennen efter hans diktat.

Veraldar saga (fragmentet AM. 655 VII, 4to, A) har jeg nylig nevnt blandt de håndskrifter som viser ortografiske eiendommeligheter til felles med den 1. gr. avh. Dette skrift (som senest

¹ Fornmanna sögur III 173. Jfr. Finnur Jónsson's utgave av Odd munk's Saga Óláfs Tryggvasonar (Kbh. 1932), Indl. s. xvii f.

kan være forfattet kort efter Fredrik Barbarossa's död 1190)¹ synes å stamme fra de år da Gissur var en stadig gjest i Skálholt, og efterat han var flyttet dit, er Torlaks Jærtegn blitt til, bevart i et håndskrift fra kort för 1225 som viser særskilte overensstemmelser med 1. gr. avh. Det ligger nær å tro at den virkelystne Gissur Hallsson med de mange interesser, ikke har været likegyldig for rettskrivningen i de islandske skrifter som blev til i hans nærhet. (I denne forbindelse blir også å nevne den islandske homilieboek som vel er blitt skrevet i Skálholt under Gissur's ophold der). Men har hans far Hall Teitsson gjort en innsats på dette område, er det en rimelig formodning at Gissur, i den utstrekning forholdene tilstedet, har holdt minnet om den 1. gr. avh. levende. Det kan da for en vesentlig del skyldes ham at tilnærmelsene til 1. gr. avh.s rettskrivningsforslag aldri viser sig større noget sted eller nogen tid enn i Skálholt ved 12te årh.s slutning. Men ett spørsmål må fremdeles henstå ulöst: i hvilken utstrekning har vi da tillike å gjøre med en utløper av en ubrutt rettskrivningstradisjon som går tilbake til den grammatiske avhandling? Her er altså regnet med den mulighet at 1. gr. avh. ikke har kommet til å spille nogen nevneverdig rolle i det praktiske liv i mannsalderen ca. 1135—70 — den for oss så godt som fullstendig håndskriftløse tid —, og at først Gissur har tatt op og satt ut i livet visse av de bestrebelsers som karakteriserer dette skrift.

Men hvorfor ikke likeså godt erklære Gissur Hallsson for den 1. gr. avh.s forfatter? Han er jo Haukdöl og har både kjent Are personlig og satt hans forskning høit. Han har været ute på lange reiser bl. a. omkring år 1150, og om vi enn ikke vet at han har besøkt lærdomssæter i Vest-Europa — hvilket forøvrig er høist rimelig —, har han iallfall lange tider opholdt sig i Rom hvor han har kunnet omgås lærde fra alle kristenhetens

¹ Jfr. Konr. Gislason's *Prøver* (Kbh. 1860) s. 103: "Konráðr var keisari [1138—52] er Gizurr Hallsson var suðr, en því næst Friðrekr." — *Veraldar saga* er dér utgitt efter den fullstendige tekst i AM. 625, 4to.

land, og hvor der vel også har været gitt fullt tidsmessig grammatisk undervisning selv om intet derom hittil, så vidt vites, er fremdradd av arkivene og er blitt videnskapelig belyst. Sprogkunnskaper og annen lærdom har han sittet inne med i rikt mål. Alle ydre forutsetninger har han således sikkert hatt for å kunne skrive avhandlingen. Tilmed har han været lovkyndig, en dyktig og initiativrik lovsigemann, og lovenes purhet og renhet kan nok ha ligget ham på hjerte. Og skal *smiðir* [*smiðar*] (jfr. s. 114) tolkes som jeg har foreslått, kan han, hvis han har skrevet avhandlingen ca. 1160, ha hatt Klöng's domkirke for öie, den hvis innvielse han har overværet og hvorom han har gitt Hungrvaka's forfatter fyldige opplysninger. Men, om han også har hatt den videnskapelige originalitet, den utpregede logiske sans, den fasthet og det sterke temperament som avhandlingen bærer vidnesbyrd om — alt det som synes å passe så utmerket på Hall Teitsson —, er ikke så sikkert. Og når talen er om Gissur Hallsson, er vi ikke så heldig stillet at vi har karakteristiske replikker av ham direkte overlevert; hans ord ved biskop Torlak's dødsleie (Bisk. s. I 111) og utdraget av hans tale ved denes bære (smst. I 113, jfr. 299 f.) lar sig ikke bruke til sammenligning med den grammatiske avhandling.¹

Ganske sikkert har Gissur Hallsson været en usedvanlig rik personlighet, med virketrang i mange retninger, og det tør vel derfor ikke betegnes som i og for sig utelukket at han kunde ha forfattet den 1. gr. avh., ja han *er* vel snarest forfatteren hvis denne skal sökes innenfor en fremtredende hövdingeætt i 1150- eller 60-årene. Men jeg har ikke kunnet bestemme mig

---

¹ Veraldar saga, som sannsynlig ikke er fört i pennen av Gissur selv, må brukes med varsomhet ved en stilistisk sammenligning med 1. gr. avh. Jeg har ikke festet mig ved overensstemmelser som kunde fortjene å fremdras særskilt. — Å merke er den formodede Hávamál-reminiscens *veri spakara ef þegði* (jfr. s. 124). Gissur bærer jo selv et Odins-navn! I Gissur Hallsson's munn hadde da det gitt anledning til en spøk som hadde en brodd mot sønnesønnen Gissur Torvaldsson i Sturla Tordson's bekjente lausavísa (Skjald. A II 129, B II 136, str. 4).

for ham fremfor faren. Nødig rykker jeg det grammatiske skrift nedover i tiden således at mere enn en mannsalder skulde skille det fra *Hafliðaskrá* og således at *Íslendingabók* og den 1. gr. avh. skulde tilhøre hver sitt bestemt adskilte slektledd. Men til den annen side gjør vi riktig i å holde den mulighet åpen at fortsatte granskninger over Europas lærdomsvesen i 12te årh. kan bringe oss overraskelser av den art at Hall Teitsson av kronologiske grunner ikke kan være skriftets forfatter. Da har vi vel aller først Gissur Hallsson å falle tilbake på. Dog, som forholdene ligger an i dette øieblikk, må man være tilbøielig til å la sig belære først og fremst av det gamle skrift selv, og det synes å utpeke Hall som forfatter, eller gjør det iallfall berettiget at hans navn nu stilles i centrum ved drøftelsen av forfatterskapet.

En ganske stor vekt legger jeg, i motsetning til flere forskere, på sådanne forsök på å fastslå et anonymt skrifts forfatter. Forfatter og miljø — slekts- eller sosialt miljø og almindelig tidsmiljø — hører uløselig sammen, og en meget effektiv måte til filologisk fordypelse er nettop å stille sig den opgave å få verket innpasset i en bestemt historisk ramme. Forsöket kan mislykkes, men det er ikke spilt arbeide.

Magnus Olsen.

Magiska runinskrifter.

1. Den bohuslänska Skee-stenen.

Sin publicering av den bohuslänska Skee-stenen slutar Sten Boije (Bidr. t. Göt. o. Boh. fornm. etc. III sid. 273—76) med de missmodiga orden: »Minst sagt ovisst torde vara, huruvida fragmentet en gång skall kunna erhålla en tillfredsställande förklaring». Den läsning, han själv hade nått fram till, stannade nämligen vid en serie rungrupper, där de enskilda runorna ofta voro försedda med frågetecken och deras sammanställning till ord resulterade i rena orimligheter: $\mathfrak{F}\mathfrak{N}\mathfrak{F}\mathfrak{Y}(\?)$, därpå å nästa sida $\mathfrak{F}(\?) \mathfrak{Y}(\?) \mathfrak{F}(\?)$ $\mathfrak{I}(\? \mathfrak{r}(\?)) \mathfrak{r}(\?) \mathfrak{F}\mathfrak{I}\mathfrak{X}\mathfrak{A}$, å 3:e sidan $\mathfrak{I}(\?) \mathfrak{H}\mathfrak{N}\mathfrak{F}(\?)$ och slutligen å sista sidan $\mathfrak{F}\mathfrak{T}\mathfrak{H}\mathfrak{T}\mathfrak{I} \mathfrak{I}\mathfrak{T}(\?) \mathfrak{I}(\?) \mathfrak{H}\mathfrak{N}(\? \mathfrak{R}(\?)) \mathfrak{F}\mathfrak{N}\mathfrak{I}?$, det hela försett med ett stort ?. Ur paleografisk synpunkt lika ohållbar var den avläsning, som Georg Stephens i samma tidskrifts 1:a band, sid. 166 f. hade framlagt.

Ej ens sedan Sophus Bugge tagit hand om inskriften har saken tett sig nämnvärt mera hoppfull. Inskriften hänfördes av Bugge till tiden 750 resp. 775—800 (Ark. f. nord. fil. XVIII, s. 7 f., N I, I, s. 84, 360, 400, 406), och på de många spridda ställen, där han yttrat sig om den, har han antytt möjligheter för att tolka såväl enstaka personnamn som andra ord i inskriften. I NI, I, s. 377 läser Bugge $\mathfrak{F}\mathfrak{T}\mathfrak{H}\mathfrak{T}\mathfrak{I} \mathfrak{A}\mathfrak{H}\mathfrak{N}\mathfrak{F}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{I} \mathfrak{I}\mathfrak{I}$, jfr hans Indl. s. 27, not 2 och s. 214. De sista runorna »skal forstaas som **faiþi** (udtalt *faiði*) saa at þ er skrevet to Gange og þi i den anden Linje omsat till **ip**. Foran dette Preteritum læser jeg *Rinu*, omsat for *unir*, der er Subjekt for **faiþi**. **þ** betegner her vanlig dybt *a*, i Modsætning til høit *a*.» I enlighet med denna uppfattning läser han (N I, I, 377): »**unir faiþi ft inun**», varvid han i **unir** ser runmästarens namn och i **inun** ett kvinnonamn i akusativ (Indl., s. 27 not, s. 214). I stenens **kilfihr** ifrågasätter han (N I, I, s. 99 not 1) »en Afledningsform (som den af Lidén anförte).»

Någon sammanhängande tolkning av Skeestenen från Bugges hand erinrar jag mig dock icke ha sett, och då därtill kommer, att den serie av fram- och bakläsningar jämte dubbelskrivning av hela ordelement, som Bugge laborerar med, icke gärna kan övertyga någon, må det vara befogat, att frågan om Skeestemens läsning och tolkning tages upp till förnyad prövning.

Stenen är ett litet fyrkantigt brottstycke av en svartgnistrig, sannolikt tämligen lös bergart, som spjälkar sig i skiffrika brott. Den är inte stor: längden är 46 cm. och största bredden 13 cm. I kanterna är den nu på flera ställen skadad, så att t. o. m. en del av runorna lidit åverkan.

Runorna äro synnerligen djupt upphuggna eller rättare inslipade i stenens svartgnistriga gryt. På tre av sidorna äro de av jämn storlek och grupperade på inbördes lika avstånd, men på den fjärde sidan bli de plötsligt ytterligt ojämna i storleken och oroligt placerade på ytan. Det är tydligt, att vi här ha inskriftens slutparti.

Jämnast i utförandet och störst i måttet äro runorna på den sida, som bär inskriften $\mathcal{F}\mathcal{N}\mathcal{F}$, **fulk**, och av allt att döma är detta också början på runtexten. Den rundning t. h. om $\mathcal{F}$ -runan, vari tidigare författare velat se början av en $\mathcal{Y}$ -runa, är blott en naturlig bildning i stenen. Fortsättningen är å följande sida: $\mathcal{I}\mathcal{N}\mathcal{F}$, **iauk**. $\mathcal{I}$ -runan har ännu ljudvärdet **a**, som å Istabystenen. Då raderna läsas samman, få vi orden **fulki auk**, isl. *Fólki ok*.

Den tredje sidan är något avslagen i början men inledes nu med en fragmentarisk **k**-runa. Möjligen har dock denna föregåtts av ännu en runa, ehuru sannolikheten härför måste betecknas som ytterligt ringa. I övrigt är läsningen fullt klar. Rätvänd i höger-vänsterled blir texten $\mathcal{K}\mathcal{I}\mathcal{F}\mathcal{I}\mathcal{K}\mathcal{A}$, **kilfihr**, tydligen ett mansnamn.

Först nu möta svårigheterna.

Med hänsyn till runornas mått och placering synes man böra läsa: Å den mot toppen sluttande, liksom avfasade ytan $\mathcal{I}\mathcal{P}$, **ip**. Därpå $\mathcal{F}\mathcal{T}\mathcal{I}\mathcal{N}\mathcal{K}$, **ftinuh**, samt slutligen med mindre och i början blott

fragmentariskt bevarade runor längs 4:e sidans söndriga kant:
 ᚠᚠᚠᚠᚠ, *tinu faiþ(u?, uþ?)*

Den i överstorlek tilltagna ᚠ-runan visar, att ristarna i början givit sig god ro. De kunna därför omöjligen ha planerat en så lång text, som den som nu står där. Påfallande är även, att runtexten innehåller samma rungrupp *tinu* upprepad två gånger, vilket kommer en att misstänka, att blott en dubbelristning av samma ord förekommer. Då nu det ena *tinu* förekommer tillsammans med rungruppen *fai* . . ., som ju tillhör ett från våra äldsta runstenar välbekant ord med betydelsen »måla, rista o. d.», vill man helst i detta *tinu* se akkusativformen av isl. *tinna*, f., »flinta, flintsten», här tillämpat på den svartglänsande, egendomliga stenart, vari runorna äro inristade.

Jag tänker mig sammanhanget så: ristarna förkortade ordet *faiþu*, (-*uþ*?) till ett jättestort ᚠ, fortsatte så med ordet *tinu*, som på slutet försågs med ett onödigt, om klena ortografiska kunskaper skvallrande *h* — jfr *h* i *kilfihr* å sidan 3 eller de likaledes påfallande *h*-runorna på Nolebysten! Men varseblivande att utrymme ännu fanns längs den trasiga kanten och missnöjda med den otydlighet, som den i ᚠ-runan inlagda förkortningen medförde, beslöto de att upprepa sidans text med ordet *faiþu* fullt utskrivet. Så tillkom det i början med minimala små runor utförda ordet ᚠᚠᚠᚠ, *tinu*, varefter ordet *faiþu* (-*uþ*?) uthöggs. Av de två sista runorna finnes huvudstaven i þ och en antydan av öglan bevarade samt nedersta spetsen av u-runans huvudstav.

I den plana toppsidans *iþ* ser jag isländskans *it*, *iþ*, 2. pers. dualis, »ni två», här möjligen brukat i betydelsen »vi två» eller »de två».

Betydelsen blir, enligt detta sätt att se: »Folke och Kilfihr vi (de) två r. stenstycket runristade stenstycket».

Vad har nu detta mystifierande rundokument tjänat för syfte? Om fyndomständigheterna är intet bekant, som kunde leda oss på spåret. Stenen fanns år 1875, då den bekantgjordes för Svenska fornminnesföreningens medlemmar under ett årsmöte i Göteborg,

i frih. Carl Cederströms samlingar i Strömstad, och ägaren uppgav, att stenen funnits »å Skee kyrkogård i Vette härad, Bohuslän». Det är allt. G. Stephens, som var den förste, som publicerade stenen och sökte komma till rätta med dess gåta, angav som sin första tanke, då han betraktade den lilla oansenliga stenen, att den varit »nedlagd i gravhögen, som så ofta varit fallet i de äldsta tiderna».¹ Det är möjligt att denna gissning träffar det rätta. Det är också möjligt att stenen utförts mera på lek av två ynglingar, en förklaring som ju åtminstone alternativt gäller om den östgötiska Ingelstadristingen (se nedan). Hur som helst synes stenen på intet sätt kunna tolkas som en minnesvård över någon död Inuh eller Nuh, som hittills skett — ett sådant nordiskt namn torde för alltid förbli oidentifierbart.

2. Två bildmagiska runristningar från 900-talet.

A. Den gotländska Roeshällen.

En av de till tolkningen besvärligaste av de gotländska runstenarna, den lilla sandstensplattan från *Roes* i Grötlingbo socken, kan numera tack vare några till St. H. M. inkomna fornyfynd gjorda på det ställe, där stenen påträffades, ställas i bättre belysning från sin egen fyndmiljö än hittills. Fynden förtjäna därför bekantgöras.

Genom förmedling av fil. dr John Nihlén förvärvades år 1931 till St. H. M. en liten samling lösfynd, som gjorts av ägaren till *Roes* gård i Grötlingbo. De utgjordes bl. a. av en liten *järnyxa*, en *armbygel* av brons jämte fragment av en annan liknande, ett *ringspänne* av brons och en *bronspincett* (fig. 6). Vid besök på *Roes* inhämtade dr Nihlén följande — jag återger här hans rapport till riksantikvarien:

»Fyndplatsen var belägen 200—300 m. ö (till oso) om *Roes* huvudgård i en sedan ett flertal år uppodlad (nu besädd) åker.

¹ Bidr. till kännedomen om Göteborgs och Bohusläns fornminnen etc., I, sid. 167.

Fynden hade tillvaratagits under de 3—4 sista somrarna vid harvning inom ett område av 4—5 tunnlands storlek. Området hade för omkr. 30 år sedan varit löväng, kallad Högården, gränsande till en annan äng söder ut med namnet Arkänget. Några gravar eller rudiment av dylika hade man ej iakttagit. Jordmånen var stenblandad mylla på lerbotten. I åkerns centrum låg en med sten igenlagd brya, omkr. 15 m. i diam., och c:a 40 m. so om denna iaktogs en oregelbunden rektangulär, låg förhöjning i marken, innehållande rikligt med gråsten, knytnävstora och större. Vid mindre provgrävningar på denna plats hittades ett stort antal brända lerklumpar, som sannolikt varit klining till ett hus (från vikingatiden?). Fornfynden hade gjorts på spridda ställen omkring denna plats, där sannolikt en forntida boplats legat.

Enligt uppgift av ägaren skulle för omkring 40 år sedan en runsten (med ryttarbild) ha påträffats i närheten av denna plats. Den hade tillvaratagits av en Dr Holm och uppsänts till Stockholm. Vid igenfyllningen av ovannämnda brya hade man dessutom funnit en huggen sten, vilken tyvärr försvunnit vid fyllningen.»

Det kan här tilläggas, att fyndet av runristningen gjordes år 1899 och att den lilla plattan då anträffades under rötterna av en hasselbuske. De år 1931 framkomna uppgifterna komplettera nu vår kännedom om fyndmiljön därhän, att vi utan risk för misstag kunna hänföra ristningen till den bondgård från vikingatiden, vars rester kvarligga i närheten av fyndstället för stenen; om namnet på lövängen, Högården, kan ha något med denna hus-tomtning att göra, vet jag ej. De i grundens omgivning anträffade lösfynden giva vid handen, att gården i varje fall existerat under 900-talet, till vilket århundrade armbyglarna äro att hänföra (Birger Nerman har gjort mig uppmärksam på ett av honom gjort västpreussiskt gravfynd från den svenska vikingakolonien vid Wiskiauten nära Cranz med en armbygel av näranog identisk ornering och tillhörande 900-talet).

Det är väl rimligast att antaga, att dessa lösa fynd av forn-saker gjorts i gravar, som vid uppröjningen av lövängen undgått

uppmärksamheten. Ägarens uppgift, att man numera ej kunnat iakttaga några rudiment av gravar, behöver ej motsäga detta antagande, eftersom marken legat under plogen i 30 år.

Hästen på Roes-plattan framställes, såvitt jag kan förstå, såsom slaktad. Över halsen gå tvenne skårar, helt visst angivande de knivsnitt, varmed djuret hade dödats: ett snitt i horisontell riktning, tvärs över luftstrupen och ett snitt i långsgående riktning. De fina streck, som dragits från buken såväl som från ändtarmen nedåt, angiva helt visst bortströmmande blod och orenlighet.¹

Jag läser runorna så: $\text{I} \text{N} \text{B} \text{I} \text{:} \text{N} \text{H} \text{Y} \text{R} \text{*} \text{I}$, *iupin* udr rak. I *iupin* tycks Löffler alternativt se en form av det i fornisl. förekommande *jóð*, neutr. a-stam, »telning, nyfött barn, unge», eftersom han talar om »en omtyckt fölunge kallad Barnungen». Hur han tänkt sig ordbildningen, antyder han blott (ack.-form av en med urgermanskt *-ina* om djur-ungar, t. ex. *su-in-*, »svin» bildad diminutivform: **iupina*, med bortfallen slutvokal).

Mig förefaller denna tolkning skapa mindre svårighet än den av övriga forskare (S. Bugge, A. Noreen, Magnus Olsen) föredragna utvägen att i *iupin* se en form av fisl. *jór*, »häst» plus pron. *þæn* i ack. mask. Man får här svårt att förklara den i forngutniskan exempellösa *i*-vokalen (A. Noreen, Altschwed. Gram. § 508, 8: »Sg. acc. m. zeigt im G nur þan»). Saken är emellertid ur innehållssynpunkt av mindre intresse, då betydelsen i bägge fallen kommer att bli: »denna häst» resp. »fölungen (här)». Sin syntaktiska märklighet (inverterad ordföljd, Carl Larsson: Ordföljdsstudier etc. I, s. 32) behåller ristningen i bägge fallen.

Det följande ordet får väl anses gömma satssubjektet. Det förefaller som ett lekfullt gjort namnchiffer, med flera samstava runor hopförda till ett tecken. Bugge upplöser det (STF 10, s. 122) som *Uddæ*, likaså Magnus Olsen (NI, III, s. 164 f.), Löffler läste

¹ Bugge lämnar dessa streck otolkade, Löffler ser i dem »ett plankstaket», på vilket hästen Iudhin, »en omtyckt fölunge kallad barnungen», efter ett vilt kast blivit hängande med plankorna inkörda i bröstet, varav han fått sin bane (SFT, 10, s. 22, 204).

det som *Diure* (SFT, 10, s. 204). Vilket som är riktigast, kan ej avgöras.

Återstoden av inskriften är, även den, tämligen svårdechiff-rerad. Runan **ᚱ** förefaller vara klar. Det följande tecknet synes vara ett här något anakronistiskt verkande **✱**, **A**, åtföljt av ett **ᚱ**, **k**; ordet bleve alltså **ᚱak**, isl. *rak* av *reka*, nysv. *vräka*. I ordets betydelse ligger någonting av förfölja (got. *wrikan*), 'hämnas, straffa' (fsax. *wrekan*, fht. *rehhan*, nyt. *rächen*), samtidigt som ordets vanligaste betydelse är »pådriva».

Ristningen kan alltså tolkas: a. »Udd straffade fölungen (eller denna häst)» eller »Udd hämnades på fölungen (eller denna häst)». b. »Udd drev fölungen (eller denna häst) iväg».

Det sista alternativet, b, är den tolkning av inskriften, som Magnus Olsen givit. Den förefaller mig ha något vagt över sig och ger ingen förklaring till de egendomliga snitten i och under hästfiguren, vilka icke kunna tolkas annat än som en antydning om den våldföring, hästen lidit. Och just därför att dessa ristningsdetaljer måste tillmätas en avgörande betydelse, föredrager jag att läsa och förstå Roes-plattan så:

»Udd förföljde och straffade fölungen (eller denna häst)» — som vållat honom sorg, skam eller skada av något slag — genom att döda honom med å teckningen antydda knivsnitt. Men då han ej kunde komma åt att i bokstavlig mening sticka ned honom, tog Udd sin tillflykt till magi: han ritade en bild av hästen och utförde på denna bild sin hämnandeakt. Bilden grävde han ned (i den hage, där hästen höll till?).

Så uppfattad framstår Roeshällen med dess döds-märkta hästbild såsom ett utslag av en redan från paleolitisk tid och fram till våra dagar känd och välbestyrkt djurdödarmagi.

I såväl språkligt som runologiskt avseende erbjuder Roesristningen åtskillig likhet med den lilla inskriften på toppen av bergknallen vid Ingelstad, Ö. Eneby socken, Östergötland, som i det följande behandlas — detta även av den anledningen, att någon tillfredsställande bild av denna ristning hittills icke varit tillgänglig. Dateringen för de bägge inskrifterna torde vara

ungefär densamma; det märkliga är blott, att de bägge trots sin utpräglade yngre skriftform begagna det till den äldre runraden hörande **M**-tecknet för *d*, och detta i bägge fallen i ett chiffermässigt dolt mansnamn. På Ingelstadhällen förekommer blott **M**-tecket som markering för namnet, vilket Brate, SR, II, s. 43, förslagsvis — och säkert riktigt — tolkar som *Dagr*. Tänkbart vore ju därför, att även det i Roestexten ingående, arkaiserande **M**-tecknet skall ges sitt runvärde, *dagr*, och att hästristarens namn skall utläsas på annat sätt än vad som man hittills velat förmoda.

D-runan har i bägge ristningarna likaväl som i Rök- och Oklundainskrifterna sin för den svensk-norska runraden typiska form. Roesplattans **Y**, **r** visar dock, att inskriften icke är att hänföra till denna runrad, såvida icke även detta tecken, som ju ingår i det dolda mansnamnet, är att räkna som en medveten arkaism och alltså bör anses hämtat ur den äldre runraden liksom **M**-runan. Anmärkningsvärd och snarast att förklara som avsiktlig arkaism är användningen av *****-runan som *A*. Den senast kända förekomsten av denna runa är eljest å den västgötska Sparlösa-stenen, som brukar tillskrivas 800-talets början — redan Skaber-sjöspännet från 700-talet har runan **†** som *a*.

B. Den östgötska Ingelstadristningen.¹

Ingelstadristningen har med sin inverterade ordföljd i den andra raden ett för filologen påfallande drag gemensamt med den även i övrigt egendomligt snarlika inskriften på gårdsberget vid Oklunda i Ö. Husby sn. Carl Larsson, som under sina studier

¹ Litteratur senare än Brate, *Ögs runinskr.*; A. Nordén, *Östergötlands bronsålder* 1925, sid. 142 (med avbildningar och diskussion av svärdsbilden och den djupborrade skålgropen). — Carl Larsson, *Ordföljdsstudier över det finita verbet i de nordiska fornspråken*, I, 1931 sid. 27—28. — A. Nordén: *Gipsavgjutning av ristningen till flera museer* 1931. — A. Nordén, *Tingsbröten och Slätmon*, *Norrköpings Tidningar* 1. 2. 1936. — *Om Trefaldighetskällan*: A. Nordén i *Norrköpings Tidningars* julnummer 1935 med följdartiklar i jan. 1936.

för avhandlingen om det finita verbets ordföljd i de nordiska fornspråken besökte ristningen, betecknade Brates läsning av den första satsen med normal ordföljd som säker men fann, att det samma ingalunda kunde sägas om fortsättningen (Ordföljdsstudier, sid. 27). »Ordet Dagr motsvaras å ristningen endast av den urnordiska d-runan, väl innesluten inom ordskillnadstecken. Den synes därför knappt höra ihop med det övriga. Återstoden är mycket skadad. Man kan där läsa egentligen endast: skut - - þ - - hiu. Verbet hiu är således att antaga, men man kan ej veta, om ett eller flera led går före detsamma. Möjligen kan man tänka på att föra den eventuella anomalin under (avdelning C etc.), om man räknar med magiskt innehåll.»

Ristningen är emellertid inte mera skadad på det omtvistade partiet än att en efter omsorgsfull avlutning och rengöring tagen gipskopia sätter en istånd att med tämligen stor säkerhet restituera detta parti på följande sätt — jag återger hela raden:

: ☒ : ' V h † † † † † † † † † † †
: d : s k u t l i þ i n a h i u,

varvid må anmärkas, att l-runan i skutli är svårt skadad av en urvittring men att såväl runans huvudstav låter följa sig i urvittringens vänstra ytterkant som även den snedställda, upptill övertvärande bistav, som just betecknar runan som en l-runa. Emellertid är det lätt att iakttaga, att denna bistav icke nedhuggits till fullt samma djup i hällen som den omedelbart framförstående t-runans korta, djupa och distinkta bistav, och möjligt är det därför, att ristaren avbrutit sitt arbete med bistavens huggning i förtid, i så fall helt visst därför att bergytan på denna fläck redan vid huggningstillfället var mör och flagrade av. Den följande runan är uppenbarligen tänkt som ett i, ty avståndet till det efterföljande þ'et är mindre än avståndet till den framförstående runan. Någon bistav t. h. förefaller runan icke ha kunnat ha. Läsningen skutli synes mig svår att komma ifrån.

Den följande runan, þ, är präktigt huggen och helt ovittrad, men sedan kommer ett tecken, som har ett svagt vittrat parti

gränsande till huvud-staven upptill t. h. Även om läsningen k inte vore helt utesluten visar dock sammanhanget, att det rör sig enbart om en i-run. Den därpå följande n-runan är anmärkningsvärd såtillvida som den har bistaven riktad snett uppåt höger alldeles som den omedelbart efterföljande a-runan, men den skiljer sig från a-runan därigenom, att den har bistav blott på ena sidan om huvudstaven (till höger).

Då man nu inte kan komma ifrån, att inskriftens första rad

: ' þ þ ' t: V þ R D I ' h þ

: s a l s i : k a r þ i s u l,

(motsvarande isl. *Sólsi gerdi sól*, »Solse gjorde solen») innehåller en uppgift om, vem som högg in den lilla solbilden på berget — den djupborrade skålgropen med dess strålkranz av fina streck — vill man gärna i den följande raden inlägga en snarlik innebörd och ur den utläsa, vem som huggit in den andra av de till ristningen hörande, mest iögenfallande bilderna, det lilla svärdet.

Svårigheten ligger blott i, att ordet *skutil* — en ackusativ *skutli* kan icke gärna vara något annat än en av den ungdomlige ristaren i hastigheten på slutet omkastad stavning för *skutil* — väl låter tillämpa sig på allehanda vapen, som skjutas iväg, främst harpunen, men icke rimligtvis på ett huggvapen. Man invänder, att svärdsbildens klinga är anmärkningsvärt kort för att tillhöra ett huggvapen, och att figuren kanske vill återge något annat än ett svärd, t. ex. ett vävsvärd. Häremot strider, att det omsorgsfullt utarbetade svärdsfästet tämligen otvetydigt inrangerar det i figuren avbildade föremålet bland de för vikingatidens tidigare del karakteristiska svärden (av Petersens H-I-typer), och man torde ej komma ifrån, att ristaren velat framställa just ett svärd. Återstår då den — ehuru kanske icke alldeles övertygande — tolkningsmöjligheten, att ordet *skutill* här representerar ett mera tillfälligt och individuellt bruk av benämning för svärd, i stil med de många beteckningar för svärd, som kännas från skalde-språket, av typen *blod-ten*. Då isl. *skutill* betyder stång som skjutes in eller fram, sköttel i en gärdesgård eller grind o. s. v.,

vore det väl inte alldeles otänkbart, att skyttel i antingen mera jargongbetonat språk eller i mera poetiskt sammanhang redan tidigt under vikingatiden kunde bli en beteckning för svärdet, som skjutes fram och in i stridsvimlet.

Något som i viss mån kunde stödja denna tanke är den omständigheten, att Dag, som ristat denna rad, trots huvudsatsen begagnar omvänd ordföljd (medan Solse i raden ovanpå har rak ordföljd). Står denna omvända ordföljd, såsom Carl Larsson vill, i samband med just det förhållandet, att ristaren avsiktligt vill ge uttryck åt en högtidligare stämning?

Emellertid finns ju, det bör kanske påpekas, den möjligheten att ge ordet *skutil* en annan innebörd. I Rigsþula i äldre Eddan förekommer ett *skutill*, »skål», som man har tänkt sig återgår på latinets *scutella*, »liten flack skål»: *Frem setti hón | fulla skutla, | silfri varda.*

Man kunde då kanske tänka sig, att *skutil* i ristningen syftade på den djupborrade skålgropen i strålkranen, och att Dag alltså ville ha sagt, att han högg skålgropen medan Solse gjorde strålkranen. Invändningen, att tolkningen medför, att svärdet lämnas alldeles onämnt i ristningen, kan kanske bemötas med den erinran, att ännu en figur på ristningen, nämligen korset t. h., ju under alla omständigheter är onämnt i ristningen. — Är ristningen utförd på lek, eller ha de två männen haft ett magiskt syfte? Strax invid densamma har funnits en (åtm. på 1800-talet) livligt nyttjad Trefaldighetskälla, nu igenlagd, något som kanske kunde tala för ett magiskt syfte hos ritarna.

3. Två runamuletter från 800-talet.

A. Viborgs-spännets.

När Magnus Olsen i sin skrift om Runekammen från Setre, sid. 69 f., tar upp till förnyad tolkning och omdatering den oppenbarligen till övergångstidens runtexter hörande inskriften på bronsspännets från Strand i Sör-Tröndelag, förtjänade den tolkning, han där ger, stödjas med en hänvisning till ett danskt spänne med likartad inskrift men något århundrade yngre.

Spännnet, som i danska nationalmuseet bär signum C 7429, är funnet i toppen av en gravhög, belägen i Viborg stad och socken, Wislyng Herred. Det mäter med öglan 8,3 cm. i längd. Till typen är det skäligen enkelt, dateringen torde kunna sättas till på sin höjd 800-talets mitt, allra senast omkr. 900. Holger Arbman, som med utgångspunkt från några Birkafynd särskilt studerat denna spännetyp, nämner endast med tveksamhet detta sista tidsskede. (Jag tackar honom för kännedomen om spännnet.)

Ovanför nålfästet å spännets baksida finnes en runinskrift. Det är små fint ristade runor tillhörande den »danska» runraden. Läsningen vållar inga svårigheter, då de små deviationer av ristningsinstrumentet, som förekomma, klart röja sitt ursprung i en fumlighet med ristnings-spetsen. Inskriften är denna:

ǀ ǀ ǀ ǀ ǀ ǀ ǀ ǀ ǀ ǀ
 l u k i s l i u a
 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Det ligger närmast till hands att uppdelas detta i **luk is liua** och läsa det som *lok es læva*, »[det är, göres] slut på olyckor», innebörden är alltså den: (detta spänne) »är förebyggare mot olyckor». Till de enskilda orden är att anmärka:

Isl. *lok*, neutr. 'slut' o. s. v. har även haft betydelsen »det resp. den som utgör slutet på» att döma av konstruktionen **hanuas**. (+ +) **sutrsuia:luk** på den danska Sædingestenen, se Lis Jacobsens evidenta läsning i Aarbøger 1935, sid. 184. Bruket av verbalabstraktet är här detsamma som i den bekanta personbeteckningen *Danmarkar bót*, och *hann vas . . sundrsvéa lok* bör alltså förstås som »han var den siste av sär-svearna». Konstruktionen med en plural genitiv efter *lok* är här densamma som i Viborgsspännets *lok es læva*. Detta *læ*, n. »fördärv, olycka» got. *lêw*, är känt från flera belägg i Eddan, bl. a. i dativformen *lævi* och pluralformen *læ*.

Liksom det i personbenämningen *Danmarkar bót*, »Danmarks förbättring», jfr namnbildningen Valdemar Atterdag, lätt insmyger sig bibetydelsen »den som åstadkommer Danmarks förbätt-

ring», torde det väl i ett uttryck *læva lok* kunna ligga en likartad bibetydelse »den som åstadkommer, att olyckorna upphöra».

Finner man det emellertid alltför vågsamt att godtaga denna tolkning av ordet *lok*, återstår som en ur filologisk synpunkt oklanderlig lösning att fatta ordet i dess allmänt gängse betydelse »stängsel, rigel, det som (inne- men väl därför också ute-)lycker». Inskriftens innebörd bleve då: (Detta spänne) *är ngt som stänger olyckor ute*. Meningen blir i stort sett ändå densamma.

Sålänge det lilla spännet bars som ett dagligt tillbehör till dräkten, har väl dess bärare med de olyckor, han sökte amulettens skydd mot, menat allsköns obehag, som kunde träffa honom. Men när spännet till sist stuckits ned i toppen av en gravhög, får man den känslan, att det är mot en viss sorts olyckor, som dess skydd nu påkallas, nämligen genfärd.

Magnus Olsen har som det första alternativet till en tolkning av Strandspännets inskrift pekat på möjligheten att översätta: **siklisnahli**, isl. *sigli's *ná-hlé* eller alternativt *náa hlé*, »smycket är skydd mot gengångare». Då han emellertid finner, att »en sådan tolkning må synes lite tiltalende», är han därför mera böjd att göra bruk av en annan utväg, och det är att antaga en förkortad skrivform i **na**: här skulle läsas **naupa**, och innebörden vore, »smycket är skydd mot nöd», vilket — då smycket burits av en kvinna — knappast kan vara annat än barnsnöd. Häremot ville man emellertid invända, att dels ingenting tvingar till antagandet att denna spänneform tillverkats enbart med tanke på kvinnor, dels att det dock vore märkligt, om just det viktigaste ordet på amuletten blivit förkortat, då övriga ord så när som på i'et i *is* icke blivit det och att vid denna förkortning den tämligen obehövligen A-runan medtagits, blott för att uttrycka genitiven.

Nu är det emellertid ofrånkomligt, att det med Strandspännet såväl till tidsställning som runmagiskt innehåll nära jämförbara Viborgsspännet har inlagts i toppen av en gravhög, efter det att själva gravgömman iordningstälts och igenlagts. Amuletten har med andra ord icke varit något den dödes dräkt-tillbehör, som han

burit i livet för att skydda sig mot olyckor och som kommit med i högen jämte övriga gravgåvor, utan är en av de efterlevande inlagd gengångarbesvärjelse, avsedd att förebygga det fördärv (*læ*), som hotade från den gravlagde. Denna omständighet utgör, synes det mig, ett viktigt stöd för antagandet, att Strandspännets inskrift är fullständig, sådan som den står där, och skall läsas och tolkas efter bokstaven: »smycket är gengångar-skydd».

B. Birkaamuletten.

Vid sitt arbete med det Stolpeska fyndmaterialet från Birka kom Holger Arbman att år 1934 lägga märke till, att silverblecket å undersidan av ett litet prydnadsföremål från graven nr 552 var fullristat med fina små runor. Då dessa i den ännu icke ren-gjorda, av en kornig beläggning vanställda ytan föreföllo innehålla serier av *Y*-runor, fördes jag under studiet av Söderköpingsstenen och dess *Y*-magi att hösten 1936 återupptaga det arbete med runamulettens undersökning, vartill bekantskapen med amuletten redan vid fyndets bekantgörande lockade mig — ett arbete som jag då gav upp, innan det fullföljts, eftersom jag erhöll kännedom om, att Arbman vänt sig till Ivar Lindqvist med förfrågan, om denne ville övertaga publiceringen av Birkafynden. Då Lindqvist sedermera icke synes ha vidhållit sin avsikt att bearbeta de runologiska Birkafynden, anser jag mig oförhindrad att meddela den tolkning av amulettens inskrift, vartill jag efter långvarigt arbete kommit (jfr art. av mig i Stockh. Tidn. 26. 2. 1933).

Föremålet, å vilket runorna befinna sig, är svårt att rubricera. Det är en liten smyckesak av silverbleck med pålödda filigransirater, rundaktigt formad och kupad som en knapp. På undersidan är ett svagt konkavt silverbleck fäst som ett slags botten till den sirade överskällan, och då genom överskällans mitt ett hål är upptaget, uppstår alltså i det lilla smyckets inre ett förvaringsrum för vad man nu kunnat vilja lägga dit, när smycket använts i magiskt syfte.

Genom överskällan och underblecket gå tre fina nithål. Frag-

ment av en nit av brons kvarsitter i det ena nithålet och visar, att det verkligen varit fråga om en fastnitning vid ett underlag och att alltså amuletten icke exempelvis sytts fast vid detta. I det andra hålet är håligheten igentäppt av ärgningen från en eljest försvunnen nit. Endast det tredje hålet är nu tomt.

Betraktar man de i förhållande till randornamentet å överskållan ojämnt avklippa (eller avnötta?) kanterna, kommer man närmast till den uppfattningen, att det lilla smycket icke utgör någon så att säga självständig föremålstyp, utan att det utskurits ur något annat och större smycke, vars stil i varje fall icke varit nordisk. Om det är av frankiskt eller något annat kontinental-europeiskt ursprung eller rent av orientaliskt får jag lämna åt andra att utröna.

Gravgodset måste betecknas såsom tämligen rikt: tvänne spännbucklor av typ från 800-talets förra del och mitt, ett likarmat spänne, som tillåter samma datering, ett vackert pärlhalsband med små orientaliska hängsmycken m. m. Dateringen faller alltså på, vad som helt allmänt brukar kallas Osebergstid.

Det lilla smyckets mått tillåta icke någon större höjd på runorna. Smycket är rundat-fyrkantigt med en st. genomskärning av 1,8 resp. 1,5 cm. och dess höjd 0,4 cm. Där runorna äro som störst, nå de därför blott en höjd av 4 mm., eljest äro de 3 mm. höga. Det av ena hörnets rundning avskurna s'et i rad B: II är t. o. m. bevarat blott till en höjd av 1,5 mm.

Runtexten är placerad i fyra led, åtskilda av linjer, utan mellanrum mellan de olika leden. Runorna i varje sådan rad äro motvända de i den föregående raden. Vid närmare undersökning finner man dessutom, att dessa fyra rader fördela sig på två skilda sats-sammanhang, så att hela inskriften sönderfaller i två hälfter, längs mittlinjen. Läsordningen i varje sådan hälft är från vänster till höger, och tack vare runornas omvändning vid övergången till ny rad kan vardera satssammanhanget läsas så att säga i följd.

Jag kallar det ena av dessa satssammanhang A och det andra B (för identifieringen hänvisar jag till figuren). Begynnelseleden i vardera gruppen kallar jag I och följdleden II.

Läsningen.

Hälften A.

Rad I. De olika runorna äro skarpt graverade och utesluta varje diskussion om tvivelaktiga detaljer. Futharken är den dansk-svenska.

1. **†, a.** Bistaven är högre ansatt än å någon annan av inskriftens **a**-runor, i sitt mittparti å ömse sidor om huvudstaven är den nästan utplånad men i övrigt väl urskönjbar. — Strax t. v. om runan finnes en svag ramlinje, som tydligen inramat hela inskriften, innan den på flertalet ställen bortnötts.

2. **‡, n.** Bistaven skjuter icke över huvudstaven t. v., och den typen behåller **n**-runan konsekvent i hela inskriften (medan däremot **a**-runan vacklar mellan **†**, **‡** och **‡**).

3. **Ɔ, q.** Bistavarna stå här på normalt avstånd från varandra.

4. **‡, n.** Bistaven är högre ansatt än å föregående **n**-runa.

5. **Ɔ, ku** eller **uk.** Bistaven är klar och skarp och kan icke bortförklaras som en korrigerings av en från början feilaktigt ristad huvudstav till **u**-runan. Det samstava **k**'et har fullkomligt samma utseende som det efterföljande **k**'et. Vill man icke godtaga den samstava runan, kan man däremot tänka sig, att ristaren i hastigheten glömt **u**-runan och ristat ett **k** men märkt sitt misstag och ändrat runan till ett **u**. Jag stannar dock för antagandet, att ristaren fullt avsiktligt ristat binderunan och velat ha den utläst som **ku**.

6. **Ɔ, k.**

7. **Ɔ**, den samgermanska runradens **m**-runa (mera regelbundet ristad i B: I: 8). De bägge huvudstavarna stå onormalt nära varandra (liksom i samma runa B: I: 8), och korset upptill är därför här icke utfört med full precision. En svag rispa i metallen över högra huvudstaven är icke ristad.

8. **Ɔ, u.**

9. **‡, r.**

10. **†, a,** med helt övertvärande bistav.

11. **†, t.** Runan står alldeles i högra kanten av ytan, har blott vänstra bistaven bevarad.

Rad II. Raden läses omvänd mot föregående.

1. **R, r.** Övre öglan spetsigt utskjutande och helt bevarad i gravyren, nedre bistaven i det närmaste utnött men ändå skymtande tillräckligt tydligt för att vara ganska säker.

2. **l, i.** Helt bevarat.

3. **Ƴ, k.** Likaledes välbevarad.

Hela runföljden i denna grupp är alltså:

A: I. 𐌹 𐌺 𐌺 𐌺 𐌶 Ƴ 𐌶 𐌶 𐌶 𐌹 𐌹 𐌹	A: II. R l Ƴ
a n a n k u k m u r a t	r i k
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11	1 2 3

Tillsammans alltså 14 runor utan något skiljetecken.

Hälften B.

Rad I. Raden läses omvänd mot föregående.

1. **þ, þ.** Öglan ovanligt stor. Runan skarpt skuren.

2. **𐌹, a.** Bistaven skjuter något över t. v.

3. **𐌹, t.** 4. **l, i.** 5. **Ƴ, k.** 6. **𐌶, u.** 7. **Ƴ, k.**

8. **𐌶, m.** Huvudstavarna onormalt nära intill varandra, korset upptill fullt regelbundet. 9. **𐌺, n.**

10. **𐌺, a.** Bistavarna påfallande långt ifrån varandra.

11. **𐌺, n.** 12. **𐌹, a.** Runan står alldeles i kanten.

Rad II. Läses i svit med föregående men står omvänd mot denna. Ytans rundning i kanterna jämte nithålet i radens mitt har starkt inkräktat på utrymmet för runorna.

1. **𐌹, s.** Runan kan restitueras som ett s på grund av iakttagelsen, att ett fint streck går snett ned i svag vänsterriktning från änden av den uppåtriktade bistav, som synes t. h. Då hela runan blott är halvannan mm. hög, är det härfina detaljer det gäller, men under en tillräckligt skarp lupp är det hela ändå klart.

2. **𐌺, a.** 3. **Ƴ, k.**

4. En samstava runa av **𐌹, a,** och **R, r.** För detaljerna hänvisar jag till förstoringen.

5. **𐌺, a.**

6. Ett påfallande långt, nedåtriktat streck, som från närheten av radens övre gräns löper nedåt vänster parallellt med bistaven i föregående runa. För huvudstav finnes blott föga utrymme, då nithålet stansats upp här och dess upphöjda kanter bilda en kägla, på vilken en graverad linje, om den funnits, varit utsatt för så stark slitning, att den nu är utplånad. Endast några ytterligt fina små spår ovanför nithålet förråda möjligen, att en linje här en gång funnits graverad. Helt utskriven eller blott halvt tecknad blir runan under alla omständigheter ett **†**, **t**.

7. **✱**, **h**. Runans mittparti befinner sig på den uppbucklade kanten **t. h.** om nithålet, och endast under en stark lupp låta de fina korslagda bistavarna urskilja sig i sina detaljer.

8. **|** **i**.

9. **†**, **t**. Bistavarna upptill delvis rätt illa utplånade, kvarstå dock ställvis med flacka skårar, och i dessa är metallen mörkare samt förråder den ursprungliga gravyrens utseende.

10. **þ**, **þ**. Runans nedre del svårt nött. Öglans övre del och en del av rundningen tillbaka in mot huvudstaven bevarade, så att något tvivel om runans **þ**-karaktär icke kan uppstå.

11. **þ**, **a**.

Hela runföljden i denna hälft blir alltså:

B: I. þ † † † † † † † † † † †	B: II. h þ † † † † † † † † † † † †
þ a t i k u k m n a n a	s a k a r a t h i t þ a
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

Tolkningen.

Vilken av inskriftens bägge hälfter, som är att anse som den samlade tankegångens första led, låter ej utan vidare avgöra sig, men föga sannolikt är väl, att de bägge hälfterna äro tänkta utan något logiskt eller syntaktiskt sammanhang. Jag börjar här med gruppen A, utan att därmed vilja säga, att jag känner mig övertygad om, att vi i detta led ha inskriftens verkliga begynnelse.

Min utgångspunkt vid tolkningen av inskriften i dess helhet har varit det två gånger återkommande runkomplexet **†|†**. Den

påfallande förekomsten av en — därtill i egendomlig form föreliggande — samgermansk runa i denna teckengrupp syntes mig icke kunna förklaras, om man ej fick räkna med ett visst, utpekulerat syfte hos runmästaren: det att här stoppa in litet av sin magiska konst. Erinrar man sig den med vår inskrift fullt jämgamla östgötska Ingelstadinskriften, där den samgermanska **M**-runan, insatt i en yngre runföljd, skall utläsas med sitt namnvärde Dagr, och håller man ytterligare i minnet, att detta sätt att mystifiera ingalunda varit ovanligt varken under den s. k. övergångstiden (jfr Stentofstenens *o*-runa, utläst *ara*) eller under den tidiga vikingatiden, är man beredd att tilldela **M**-runan å Birkaamulettens ljudvärdet *maþr* eller en böjd form av detta ord, alltefter satssammanhangets krav. Förleden kan då icke vara något annat än adj. *ungr*, ung, och ordet i dess helhet en äldre motsvarighet till det sent belagda isl. *ungmaðr*, yngling. Från den med amulettens någotsånär samtidiga Rökstenen erinrar man sig runföljden **ukmini**, **ogmeni**, av von Friesen uppfattad som *ungmenni*. Jag gissar, att det just är detta ord för 'yngling', som dolts i Birkaamulettens runchiffer.

Med denna upplösning av det delvis chifferdolda, centrala ordet i såväl hälften A som hälften B tycker man sig ha fått ett grepp på amulettinskriften i dess helhet, och man går till tolkningen av rad A: I beredd att däri se en besvärjelse avsedd att påverka en ung man i en viss riktning. Med denna grundsyn på det hela få de inledande resp. avslutande orden *ana* och *atrek* sin speciella valör i ens medvetande. Lättast identifierbart är det sista. *Rek*, n., är ett i fornisländskan vanligt verbalabstraktum med betydelsen »2. hvad som driver, tilskynder, beveger en til noget, Beveggrund; 3. Foretagende, Bestrebelse, hvormed man søger at faa udrettet noget, fremmet en Sag» (Fritzner). Ordet föreligger även i sammansättningarna *afrek*, n., »Udmærket Gjærning», *farrek*, n., (även *farrak*), »Fortræd, Forlæggenhed», *torrek*, n., »Tab som nogen lider paa sin Eiendom», *atrekandi*, m., »pådrivning, iver». En sammansättning *atrek*, n., är icke belagd men tillhör samma typ som talrika isländska neutrala abstrakter med

at-: *atstöð*, *atsvið*, *athald*, *atkall*, *atkast*, *atbót*, *atbeini*, *atburðr*, *atdrátr*, *atfall*, *atfang*, *atferð*, *atfrétt*, *atreið*, *athöfn*, *athvarf*, *atgervi* o. s. v.

Betydelsen hos runamulettens *atrek* blir alltså »stråvan fram mot ett föresatt mål». Då nu framför detta *atrek* står runföljden **𐀀𐀁**, *ur*, vill man i detta se prepositionen *úr* (*ór*), »ut av», och förstå det hela så, att ynglingen bör bringas »ut ur sin stråvan att nå ett visst föresatt mål». Frånvaron av dativändelse i det styrda substantivet behöver icke omintetgöra denna tolkning, se A. Noreen, *Altisl. Gr.*³, § 348, 3.

Om därmed **𐀀𐀁** är konstituerat som satsobjektet, måste man i den inledande runföljden **𐀀𐀁𐀂𐀃** anse satsens predikat vara dolt och i detta förutsätta ett verb med betydelsen »bringa, åstadkomma, utverka». Ett sådant verb är just isl. *anna* (än i dag kvarlevande i de skandinaviska systerspråken), vars betydelse är »klara, greida» (Heggstad), »utföre, magte, med dat. ex. *a. frama*, magte herrlige Gjærninger» (Egilsson), som transitivt (med dativ) »overkomme, kunne udføre» (Erik Jonsson), »være i stand til at taale eller gjøre noget» (Fritzner), som intransitivt »være i stand til at tilbagelægge, gaa et stykke vei» (Erik Jonsson). Verbet uppträder gärna som deponens både i tr. och intr. betydelse: *annask*, »tildele noget sin Opmerksomhed eller Omsorg, tage sig af noget, ex. børn, hjón, omága» (Fritzner), »besørge» (Jonsson).

Det är detta senare, aktiva deponens *annask*, »taga sig an någon eller något, ombesörja», som jag vill se i runordet. Svårigheter vållar blott stavningen **anank** i st. f. väntat **anumk** (eller **anomk**) för 1:a person sing. pres. isl. *annomk*, »jag tager mig an, uträttar». Dock tror jag icke att denna stavning av mediumändelsens nasal med *n* istf. *m* behöver vålla större betänkligheter. Det dubbla inflytandet från det långa *n*-ljudet i ordets mitt och från nasalklangen i det ovanpå detta *n* följande, utljudande *q'et* har tillsammans med nasalljudet i mediumändelsen skapat ett *n*-komplex i det lilla korta ordet, som blivit ristarens förmåga av ljudanalys övermäktig. Antingen har han själv sagt *annank* eller också har han trott, att han uttalat det så, och så har han ristat

sin **n**-runa i st. f. den — av oss — väntade **m**-runan. Skrivningen **ᚠ**, **ᚦ** för verbformens slutvokal (got. *-ō*, urn. *-ō*, isl. *-o*) istf. väntat *-o* avspeglar kanske en förändring av vokalen i riktning mot **a**-klang under inflytande av begynnelsevokalen i ordet eller också är den endast av grafisk art.

Tankegången i den sålunda konstituerade satsen är alltså denna: jag tar den unge mannen mig omhänder (och) ur hans nuv. strävan. Översättningen blir därför: »*jag driver ynglingen bort från hans föresats*».

Inskriftens andra hälft, B, upplöser jag så:

ᚠat, isl. *þat*, dem. pron., »det här», (det närmast varande).

ik, isl. *ek*, pers. pron. 1:a pers. sing., »jag».

ukm(aþr), isl. *ungmenni*, »yngling»; om kasusformen se nedan.

ᚠᚱᚱa, verb i 1:a pers. sing. pres.

sakar, isl. *sakar*, fristående genitivbildning, av *sok*, »sak, orsak o. s. v.», »för den skull». — **at**, isl. *at*, »att».

hit, isl. *hitt*, dem. pron., »det där» (fjärmast varande).

ᚠa, isl. *þá*, pret. 1:a pers. sing. av *þiggja*, »1. faa, komme i Besiddelse af noget som begjeres, gives» (Fritzner).

Det synes mig ha varit ristarens mening att sätta *ᚠat* i motsats till *hitt*, »det här» (nu förevarande) mot »det där» (redan skedda). Eftersom den unge mannen redan tillryggalagt (*ᚠá*) den första etappen i sin strävan, fått sin första föresats förverkligad, nått det ena av sina mål, vill amulettens upphovsman nu tydligen förhindra honom från att nå målet nr 2. Denna innebörd måste ligga i verbet *nana*. Synd blott att det synes så svårt att identifiera detta runord med något verkligt bestyrkt verb i de nordiska fornspråken. Närmast går ens tanke till det *nᚱᚱa*, som ingår i besvärjelseformeln på den norska Setrekammen (från 550): *Alu nᚱ alu nᚱᚱa* och som icke hittills är säkert tolkat. Lis Jacobsen har i detta *na* eller *nā*, som i inskriftens slut dubbleras, velat se ett »til det magiske vokabular hørende 'virkeord', hvormed troldomsordenes aktive kraft fremkaldes og styrkes», och jag vågar nu — som ett alternativ — ifrågasätta, om vi icke haft ett verb

nāna med betydelsen »uttala trolldomsord» eller dylikt.¹ Med denna tolkning av *nāna* blir innebörden av amulettens hälft B:

Detta (pat-besvärjelsen i partiet A) uttalar jag i magiskt syfte över den unge mannen, emedan han redan lyckats förverkliga en del av sin föresats (hitt).

Under sådana förhållanden bör man väl i runchiffern NFM inlägga en dativbetydelse och utläsa satsen: *pat ek ungmenni nana sakar at hitt pá.*

Vad rör det sig om, vad är det 'den unge mannen' nått, och vad har han föresatt sig att ytterligare nå? Ja, griper man mitt in i livet för att ur vardagens förvecklingar söka fånga en situation, på vilken amulettens ord kunde passa in, är det väl all sannolikhet för, att det blir en erotisk intrig man får fatt på. Två rivaler, den ena gynnad, den andra försmådd men icke villig att ge upp kampen. Eller en ung kvinna, som kämpar för att vända bort sin älskades håg från en annan kvinna och så få honom tillbaka igen. Hur som helst har syftet med den fatala lilla prydnads-saken varit det, att den som en vacker gåva, nitad fast på ett bälte, ett dolkfäste eller något annat föremål för dagligt bruk, skulle bäras av den avsedde och med sina inåt dolda, hemliga runor tyst men osvikligt framkalla den sinnesändring, som amulettens upphovsman så ivrigt önskade framkalla.

4. *Rúnakeflir*, "runpinnar", och därmed besläktade runmagiska föremål.

Det är Tacitus, som meddelar de första uppgifterna om den art av forngermansk magi, som lyckliga fynd nu under en följd av år satt oss i stånd att närmare lära känna: en magi utövad med hjälp av pinnar av trä (eller ben), på vilka (run)tecken inristats. På Tacitus' tid — och som bekant skrev han sin *Germania* år 98 e. Kr. — hade denna runpinne-magi följande form:

»På spådomar av järtecken och på lottning akta de som trots någon. Förfarandet vid lottning (*sortium consuetudo*) är enkelt.

¹ Är det en bildning av samma art som dialekternas *nanna*, 'gnola, nynna barn till sömns'? Jfr innebörden i det magiska 'gala'!

En gren (*virgam*), som skurits av ett ätliga frukter bärande träd, avdelas i pinnar (*surculos*), och dessa utströs, sedan de särskilts från varandra med sina märken (*notis quibusdam*), på slump och på en höft över en vit duk. Efter en bön till gudarna upptager därpå, såvida rådfrågningen skall gälla det allmänna, prästen i samhället, om åter enskild angelägenhet, hufadern själv, med blicken vänd upp mot himlen, tre gånger en pinne i taget och tyder de upptagna lotterna i enlighet med det å var och en förut inristade märket (*notam*). Hava de utfallit ogynnsamt, företages icke någon mer rådfrågning om samma sak den dagen; är svaret åter gynnsamt, erfordras ytterligare bekräftelse genom järtecken» (den svenska texten är Hammarstedts).

Tacitus' uppgift bekräftas och belyses därtill på ett intressant sätt genom ett ställe i Caesars *De bello gallico* (I, 53), där en av Caesar räddad, förnäm romare berättar, att Ariovistus' germaner, i vars våld han befunnit sig, i hans närvaro tre gånger frågat gudarna genom dylika träpinnar (*sortibus*), huruvida de borde bränna honom genast eller spara honom till ett senare tillfälle.

Man behöver icke tvista om, huruvida de av Tacitus' som *notae* betecknade ristningstecknen på träpinnarna varit verkliga runor eller ej för att ändå kunna erkänna, att då vi längre fram finna runristade trä- eller benpinnar med synbarligen magiska texter i bruk hos germanska folk (friser, nordbor), dessa runpinnar måste anses fortsätta en uråldrig germansk tradition.¹ Det magiska syfte, som pinnarna tjänade, har emellertid under tidens gång vidgats och förallmänligats, såsom den skiftande arten av de verkliga anträffade runpinnarna ger vid handen. Snart ristade man lika gärna i ben som i trä, och hur en dylik runristad sticka — här av fiskben — mot vikingatidens slut kunde tas i bruk exempelvis för sjukdomsbesvärjande ändamål, visar den bekanta episoden i Egil-sagan, då Egil Skallagrímsson under sin resa i Värmland ansåg sig ha funnit anledningen till en ung bonddotters på sistone förvärrade sjukdom i den omständigheten, att en bondson i närheten

¹ Jfr Edda-uttryck sådana som: *pá kná Hæmir/hlautvið kíosa* (Vsp. 65), *hristu teina/ok á hlaut sá* (Hym. 1).

hade skurit tio lönnrunor å ett fisk- eller valben (*tálkn*) och dolt detta under flickans huvudkudde men ristat runorna fel. Genom att skrapa ut runorna och bränna både dem och benet i eld samt göra en ny, riktigt satt runföljd gjorde Egil flickan hastigt bra (Egils saga, ed. S. Nordal 1933, sid. 229).

Då här några hittills icke vetenskapligt bearbetade svenska föremål skola bringas på tal, vilka antingen äro vad man menar med »runpinnar» eller också låta hänföra sig till samma kategori av runmagiska besvärjelsemedel, må först en översikt lämnas över de fornminnen av detta slag, som man redan känner.

Det är möjligt, att de äldsta bevarade träpinnarna äro de med frisiska runor ristade, som tillvaratagits i Holland: pinnen från Britsum funnen 1906 (varom S. Bugge i *ZfdPh* 40, 174, och v. Grienberger ib. 42, 419), den 1917 funna 12 cm. långa träpinnen från Westeremden nära Groningen (v. Friesen m. fl. i 11—12 jaarverslag v. d. vereeniging v. terpenunderzoek s. 67) samt den 1914 funna benplattan från Hantum (ib., afb. 29). Fynden anges vanligen tillhöra tiden 600—750. Svinbets-amulett från Wijnaldum, av samma typ som den svenska Lindholms-amulett, tillhör väl gruppen (Boeles, Friesland tot de 11:e eeuw, pl. XLII, fig. 1).

Bland de nordiska ben-»pinnarna» är väl den skånska Lindholmsamulett den äldsta; över denna existerar redan en hel litteratur, vartill det är nog att här hänvisa. Dateringen brukar sättas till brakteattid.

Från den yngre nordiska skrift- och språkperioden härstammar såväl ett trästycke med den yngre runraden, funnet vid grundgrävning i Trondheim (K. Rygh, *Norske Vidensk.-selsk. skr.* 1914, nr 4, sid. 43) som det med en metrisk inskrift försedda benstycket (vävskeden?) från Trondheim (S. Bugge och K. Rygh, ib. 1901 nr 4). Ytterligare fyra pinnar äro kända från norska stavkyrkor: Årdal (Aarsberetn. 1868, s. 30 f., S. Bugge) och Urnes (ib., 1907, s. 146 f., Magnus Olsen).

I Danmark har en dylik liten »tryllestav» år 1898 funnits vid utgrävningen av ett hus i Roskilde. Det är en något över 12 cm. lång, böjd träpinne med ett fyrkantigt hål i ena änden och

med en lång rad av omväxlande u- och þ-runor på vardera av de fyra sidorna (E. Moltke i *Nordisk Tidskrift* 1934, sid. 439).

De svenska fynden med undantag av Lindholmsamulettens förtecknas här nedan.

A. Runpinnen från Birka.

Vid jordbruksarbete i Svarta jorden på Björkö hittade år 1924 lantarbetaren Holmberg en med runor jämte en djurbild sirad pinne av ben, som insändes till Statens historiska museum och där inlöstes (inv. 17473). Fyndplatsen var norr om körvägen och åkerpartiets nedre del. Pinnen, som är ojämnt rundad med en sida tämligen plan, är gjord av tungt, massivt ben och har i sin oskadade del en hård, glänsande yta, i vilken runorna stå inristade med hårfina och grunda men det oaktat fullt tydliga streck. Pinnens längd är 12 cm., dess st. tjocklek 0,9 + 0,7 cm. Dess ena ände har emellertid instuckits i eld eller glöd och fått ytan förstörd, så att pinnen nu spetsar sig starkt åt detta håll.

På pinnens mindre starkt kupiga sida löper mellan tvänne linjer en inskrift med dansk-svenska runor, företrädda av ett vinkligt ornament, som upprepas tre gånger runt om pinnen.

Under denna inskrift finnes inristad bilden av en hjort i det karakteristiska utförande, som är välkänt från de s. k. »Birka-myntens» hjortbilder. Bilden påminner t. o. m. så starkt om bilden å ett av dessa mynt från tiden 870—900, Hauberg pl. I: 6 a, jfr även ib. fig. 7, att man rent av frestas ifrågasätta ett samband på så sätt, att just en myntbild av detta slag direkt kopierats på benpinnen. De för mig härvidlag avgörande likhetsdragen äro djurbildernas dubbla konturlinjer och det egendomliga sättet att fylla den tomma ytan i kroppen med ett rutnät, en teknik som är säregen för metallprägligen å mynt men skäligen väsensfrämmande för den ristningsstil, som en mjuk benyta tillåter. Hela hållningen på djurbilden, med den i språng utsträckta kroppen, är även gemensam. — Eljest förtjänar ju erinras om, att vi just från Birka ha ej mindre än tre broderade hjortbilder av guld-

resp. silvertråd, som tillhört textilier. — Efter djurbilden följer så en ny grupp av runor.

Läsningen av runorna.

Den förstnämnda, längre inskriftsraden kallas här A, den kortare B.

Raden A.

1. þ, þ. 2. Otvivelaktigt ett ƿ, u, ehuru bistaven icke går ihop med huvudstaven upptill. 3. R, r. 4. ʃ, a. 5. Avdelningstecken bestående av en punkt. Ovanför detta finnes invid linjen ett kort streck, möjligen en oavsiktlig repa. 6. Huvudstaven är klar, men till h. om dess övre del synas två korta små parallella streck, som möjligen höra tillsammans. Runan blir i så fall ett ʃ, a, eljest är den ett l, i.¹ 7. ʒ, s. Nedre delen av runan har fått en starkt sned inriktning. 8. ʒ, h. 9. ʃ, a. 10 (och 11?). Ett þ, þ, med svagt skymtande ögla. Från stavens nedre del har, möjligen med ristningsinstrumentet, en skåra dragits nedåt t. h., vilken fortsatt under raden ända ned till hjortens bakben.

12. l, i. 13. ʒ, R. 14. Avdelningstecken bestående av en punkt. Under detta finnas nu två fina parallella streck, som väl dock böra förklaras som tillfälligtvis gjorda repor.

15. En huvudstav med en fullt säker nedgående bistav upptill men under denna ett annat snett nedåtriktat streck; det övre är kraftigare ristat än det nedre. Trots att strecken icke nå ända in till huvudstaven, vill man helst uppfatta i varje fall det övre såsom tillhörande runan. Höra båda dit, är runan ett ʃ, a. Är den tunnare och svårseddare nedre linjen blott en tillfällig repa, blir runan ett ƿ, l. Det senare alternativet är paleografiskt bättre grundat.

16. Huvudstav, som om den uppfattas som självständig runa närmast blir ett l, i, då ett kort snedstreck nedtill väl saknar betydelse.

¹ Allt tyder på, att det sista alternativet är det riktiga.

17. Här börjar verkan av bränningen att göra sig gällande, ytans översta skikt visar fina rispor och gropar, och strax därpå är skriften nästan helt utplånad. Huvudstaven i runan 17 är ännu helt bevarad, men nederändan böjer in mot föreg. runa 16.

18. Huvudstaven urskönjbar nästan ända upp till linjen (även ovanför ett hack, som här tillfogats benet), på höger sida om runan ett ristat streck fragmentariskt bevarat, som sannolikt gör runan till ett $\mathcal{P}$, k.

[19. Rak linje tämligen bevarad, utflackat spår av streck uppåt mot höger: $\mathcal{I}$, a?? eller ett avslutningstecken för hela raden, begränsningslinje? Mycket vag, kanske icke avsiktligt ristad.]

Härefter följer ett mer eller mindre skadat stycke, som icke synes ha varit ristat. Om det funnits runor i fortsättningen på det brända partiet av pinnen, är ovisst, snarast förefaller det av bevarade brottstycken av den ursprungliga ytan att döma, som om så icke varit fallet.

Raden B:

Runorna i pinnens andra rad äro vända åt motsatt håll mot dem i den nu behandlade raden och ha alltså samma riktning som hjortbilden. Endast de tre sista runorna äro helt oskadade av den eld, som eljest starkt deformerat ytan å detta parti av pinnens runtext. Dessa tre bevarade runor bilda ordslutet $\mathcal{I}\mathcal{P}$, **inþ**. Framför dem går en runa, vars ursprungliga, fina ristningsskåra bortbränts och varav nu endast kvarstår den flacka urgröpningen i benytan, som förräder, var ristningsskåran ursprungligen gått fram. Huvudstaven är fullkomligt tydlig, varjämte en snett nedåtlöpande urgröpning låter urskönja sig på ömse sidor om stavens överända. Den högra bistaven har en härfin ristningsskåra urskönjbar vid viss belysning i den flacka och grova linjens botten, och även av den vänstra bistavens fina ristningsskåra urskönjer man vid gynnsamt fallande ljus stora delar. Jag har efter upprepade undersökningar känt mig allt mer viss därom, att vi här ha återstoden av en $\uparrow$ -runa. Därmed är ordet **tinþ**, väl med stor sannolikhet = isl. *tind*, ack. mask., »pinne», restituerat.

Vanskligare är det att vinna klarhet över, vilket runord som föregår detta **tinþ**. Den första runan befinner sig i ett starkt brandskadat parti, men likväl urskönjer man lätt i gynnsam belysning och under en god lupp klart såväl huvudstav som bistav till en **†**-runa, **n** (bistavens ytterligt fina ristningsskåra bevarad i hela sin längd, huvudstaven utflackad men ristningsskårans botten urskönjbar i urgröpnings vid gynnsam belysning). Den följande runan är ett **i**. Härpå följer en slarvigt inkraftad runa, som omöjligt kan ha varit annat än ett **h**, s. Nu återstår mellan detta **nis** och det följande **tinþ** utrymme för högst två runor. Av den första urskönjes blott huvudstavens övre del (förflackad) och fragment av dess mitt (hårfina skåror), och till vänster om denna huvudstav ett fint streck, som går snett ned mot och in till huvudstaven i den föregående runan, s. Därefter följer ett helt bevarat men i skåran utflackat **i**. Jag får intet begripligt ord av det hela, om jag ej får antaga, att dessa två runor ursprungligen varit **hl**, och att alltså ordet i dess helhet varit **nistitinþ**.

Översättningen.

Med reservation för den osäkerhet, som blir en följd av brännskadorna å en del av inskriften, vill jag framställa nedanstående översättning såsom åtminstone tänkbar:

I **pura** ser jag personnamnet isl. *þóra*, Tora och upplöser det närmast följande i **is haþ ir**. Då det isl. och fsv. *haþ*, n., jämte fsv. *hadher*, m.?, utöver betydelsen »hån, skymf, smäleik» också har innebörden »föremål för åtlöje», jfr fsv. »hon war alz husins hadhir oc sput», tänker jag mig möjligheten att översätta runföljden: »är föremål för löje, därför att» (**ir**, isl. *er*, här kausalt). **Liik** torde återge en preteritumform isl. *leik* av *leika*, »utföre noget som er vanskeligt, som utfordrer stor Færdighed, Øvelse el. Styrke» (Jonsson). Objektet vill man då söka i det *nistitinþ*, som står på följande rad.

Detta mer eller mindre hypotetiskt antagna **nistitinþ** förstår jag såsom en sammansättning av isl. *nisti*, n., »spänne, häkta»,

»naal paa klæde» (Heggstad) (även formen *nist* förekommer), och ett fornsvenskt ord med såväl stammen *tinda-* som *tinpa-* motsvarande isl. *tindr*, m., »pinne, tand (i kam, räfsa eller harv), pigg, tagg», fsv. *tin*, m. (även n. möjligt), till betydelsen motsvarande sv. dial. *tinne*, »pinne» (Rietz),¹ vadan hela runordets betydelse bleve »spännepinne, häktpinne, dräktnål o. d.»

Inskriften i dess helhet blir alltså: »Tora är till åtlöje, därför att hon utförde (och sirade) häktpinnen».

Är denna min tolkning riktig, får det hela förstås så, att pinnens upphovsman roat sig med att på benet kopiera en av dessa hjortbilder, som förekomma på de samtida textilierna och mynten från Birka. Hade pinnen från början framställts som ett magiskt redskap, blir det ju tämligen obegripligt, att just en av praktvävnadernas eller myntens hjortbilder anbragts på pinnen — hjorten har ju ej någon närmare känd förbindelse med magin, medan däremot textil- eller myntbilden av en hjort ganska lätt låter tänka sig som förlagan för exempelvis en ung flickas mera

¹ De betänkligheter, som — om runordet vore helt identiskt med isl. *tindr* — stavningen *tinþ* för väntat *tint* skulle medföra, vore väl i och för sig icke ööverbanneliga: *t*-runan återgäve ju stammens *d*-ljud lika bristfälligt som *þ*-runan, och en vacklan i detta fall torde nog kunna påvisas i äldre inskrifter med de dansk-svenska runorna. Nu är det emellertid så, att isl. *tindr* utgår från en stam **tinda-*, till vilken en svag biform **tindan-* funnits, jfr fsv. *tinde*, men därjämte synes vårt fsv. *tinne* tyda på den faktiska förekomsten av en stam med *þ*, **tinþan-*. Kan det ej vara denna fornsvenska stamvariant med *þ*, som röjer sin närvaro i Birkapinnens *-tinþ*? Då medeltidssvenskan har ett *tin*, som till bägge sina betydelser "tagg, spets" och "borgtinne" motsvarar isl. *tindr* och vars *n* förutsätter en assimilation av *nþ*, synes man mig fullt berättigad att räkna med förekomsten också av en stam **tinpa-* i fornsvenskan, vars ackusativ på ett tidigt stadium bör regelenligt ha hetat *tinþ*, runpinnens form. Frånvaron av assimilation är ett åldersdrag, som väl stämmer med den tidiga datering av pinnen, (o. 900), jag ovan givit, på tal om hjortbilden. Frågan, när assimilationen *nþ* > *nn* inträffade, är hittills icke klarlagd, och A. Noreen sätter den, Altisl. Gr.³ § 265, tämligen sent: "wenigstens um 950". Såvitt jag kan se står intet i vägen för mitt antagande, att runordet kan återge ett verkligt uttal *tinþ*.

på lek tillkomna prydnadsritning på den dräktnål, hon iordningställde åt sig.

Sedan är det en annan sak, att pinnen på sistone tydligen använts för ett helt annat ändamål än att blott häfta samman dräkten. Den hittades icke i någon grav, har alltså icke förbränts med den döda på något bål. Bränningen av ena änden bör alltså ha tillkommit, då någon avsiktligt rört om med pinnen bland glöden. Det bör ha varit en långvarig omröring, att döma av spetsens starkt förkolnade skick, eller en flera gånger upprepad. Det ligger för mig närmast till hands att tro, att denna omröring i glöd med den mystiskt utseende runpinnen ägt rum i samband med någon magisk akt — utan att jag här vill närmare spekulera över, vad syftet härmed kan ha varit.

B. Runpinnen från 'Rudbecksgården' i Uppsala.

Under de år 1934 pågående grävningsarbetena å tomten nr 2 i kvarteret Näktergalen i Uppsala, den s. k. Rudbecksgården, anträffades i mars månad en runristad träpinne med en urstämd fyrkantig öppning i ena änden. Pinnen är 36 cm. lång, och den rundovala genomskärningens st. diam. är 1,3 cm. Den tillhör Kommitténs för tillvaratagande av fornyfynd i Uppsala samlingar.

Runorna löpa från stämhålet i ena änden ned till pinnens motsatta ände, i en sammanhängande lång rad. Tyvärr är pinnens yta mycket förvittrad och har dessutom ställvis varit klämd, så att flertalet runor äro mer eller mindre fullständigt utplånade. De säkert urskönjbara runorna finnas i början och mot slutet men möjliggöra icke någon sammanhängande läsning av inskriften ens på dessa mindre illa medfarna ställen. Början synes vara — om någon runa icke får anses befinna sig i stämhålets nederkant och ha skadats av hålet: **R1†PN*** . . . , **ranpuh**. Ett stycke till höger om mittpartiet tycker man sig kunna läsa: . . . **BBR1†M11K*** . . . , **ppref(?)stikh**. Döljer sig här det *räfsting*, »räfsteting där konungens domsrätt utövades», som Söderwall förtecknar efter SD, år 1405? Och är det hela en budkavle?

Man fäster sig vid att denna runpinne på samma sätt som

den danska från Roskilde fig. 19 och den norska runbrickan från Årdal har en urtagning i ena änden. Innan hela föremålsgruppen blivit bättre belyst med avseende på syftemål och användning avhåller jag mig från att yttra någon mening om vad dessa hål tjänat till. D. v. s. att runpjäserna varit upphängda i dem är ju uppenbart — men hur? och varför?

Dateringen torde böra sättas till samma tid som de norska runpinnarnas, d. v. s. medeltidens förra del (1200-talet?).

C. Runkavlen från Studentholmen i Uppsala.

Vid Knut Stjernas grävningar å Studentholmen i Uppsala anträffades ett grovt tillskuret trästycke med runinskrift på den avplanade uppsidan. Tyvärr är stycket avbrutet strax efter det runinskriften börjat; dess längd är nu nära 23 cm., dess bredd på det ristade partiet 1,7 cm. Det avbildades av Nils Lithberg i hans redogörelse för Knut Stjernas Studentholmsgrävningar i Upplands fornminnesförenings tidskrift 36, sid. 237 ff., fig. 55.

Den bevarade delen av runinskriften lyder: $\text{ᚢᚢᚢ} \cdot \text{ᚢᚢᚢ}(\text{ᚢ}?)\text{ᚢ}$, $\text{ᚢᚢ} \cdot \text{ᚢᚢᚢ}(\text{ᚢ}?)\text{ᚢ}$ eller om en svag inbuktning mittpå bistaven till det andra u 'et möjligen skulle kunna tänkas konstituera denna runa som ett R : ᚢᚢᚢ etc., ᚢᚢᚢ , ett antagande som dock måste betecknas såsom ytterst osäkert, då den andra u -runans ductus i det allra närmaste sammanfaller med den förstas. Inskriftens betydelse och syftemålet med densamma förbli ovissa. Beträffande växlingen av u - och ᚢ -runor se Roskildepinnen fig 19.

Runspånen tillhör Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker.

D. "Runbrickan" från Sigtuna.

Under de av Bengt Söderberg ledda utgrävningarna i kvarteret Handelsmannen i Sigtuna anträffades hösten 1936 en liten oansenlig träplatta med runor å båda breddsidorna. Brickan är 6 cm. lång, 1,5—1,6 cm. bred och 0,4—0,6 cm. tjock samt avkretad i bägge ändarna, den befinner sig med andra ord i det skick, den redan erhållit vid runinskriftens tillkomst.

Runorna äro inskurna med en skarpspetsad kniv och stå tunna men fullt distinkta i det mörka träet. De äro, om den ena sidan av brickan kallas A och den andra B, följande:

1. †, binderuna av *a* och *l*, utläst *al*.

2. 𐌺, *u*. — 3. 𐌺, *u*. — 4. 𐌶, *m*. — 5. Samma binderuna av *a* och *l* som förut, att utläsa som *al*. — 6. 𐌲, *p*. — 7. 𐌺, *l*. — 8. †, *n*. — Runföljden blir alltså i transkription: **alu^umal^lpn**.

1. 𐌶, *k*. — 2. 𐌺, *u*. — 3. 𐌶. Denna runa tolkar jag som en invertering av den i inskriften eljest förekommande binderunan av *a* och *l*. — 4. 𐌺. Helst ville jag uppfatta denna runa som ett 𐌺, *s*. — 5. †, *t*. — 6. Samma runtyp som n:r 3, att utläsa som *al*? 7. — Samma binderuna som A: 1 och A: 5, att utläsa som *al*.

I transkription skulle alltså denna rad lyda: **kualstalal**.

Man tycker sig skymta en språklig mening i detta **alu um al p^ln/kual stal al**, som man ju vore frestad att översätta »besvärjelse för allt **p^ln**, (den) stal alla kval». Men t. v. vill jag framkasta detta förslag blott som en vag gissning, och något uppslag till tolkning av gruppen **p^ln** har jag ej utöver en hänvisning till *purs*- och *nau^p*-magin, jfr Eddans Ski. 36 och Sd. 7, samt de norska Flöksand- och Gjersviks-knivarnas *l*-magi.

E. Benfragment från Birka med runor.

Obetydligt stycke av bränt ben, den runristade ytans st. l. 1,6 cm. och st. br. 1,3 cm., benets tj. 0,7 cm. Runorna ha varit placerade mellan linjer, av vilka nu blott den undre är fragmentariskt bevarad. Runorna äro djupt skurna och ha, när benet var helt, varit c:a 1 cm. höga (nu är deras st. h. 0,8 cm.). De säkra runorna äro följande:

1. 𐌶, *k*, [eller 𐌶, *f*]. 2. 𐌲, *a*. 3. 𐌺, *r*. 4. 𐌺?, 𐌲? (*u*? eller kanske mest sannolikt 𐌲?). 5, 6, 7. Blott huvudstavar bevarade.

Någon tolkning är icke möjlig. Ordet **kar^pi**, isl. *gerdi*, »gjorde», förefaller tänkbart.

Benstycket anträffades år 1934 av Holger Arbman under grävningar på Björkön och förvaras nu i Statens historiska museum.

F. Benfragment från Birka med runor.

Vid samma grävningar anträffade Arbman detta lilla fragment av ett runristat, bränt ben, l. 4 cm., st. br. 1,3 cm., tj. 0,7 cm. I benets längdriktning går ett rakt streck, mot vilket två blott fragmentariskt bevarade runor äro stödda (Rl, ri?). Förvaras i Statens historiska museum.

G. Benfragment från grav vid Länna, Huddinge socken, Södermanland.

Till Statens historiska museum skänktes 1918 av fru E. Boheman en del föremål, som uppgåvos vara »för länge sedan funna i en grav vid Länna i Huddinge socken, Söderm.» Utom en järnten, en spik, krukskärvor av poröst, gråbrunt gods samt brända ben och kol innehöll fyndet en liten skörbränd, vitaktig benbit med runor. Fragmentet är c:a 4 cm. långt och 1,2 cm. brett samt har ett naturligt mörghål i ena änden, medan däremot hålet i den andra änden förefaller att vara uppborrat.

1. †, a. 2. †, s. 3. †, t. 4. †, m. Härefter är avståndet till nästa runa något större än förut. 5. †, l. 6. †, r.

Det hela förefaller att vara slutet av en futharkristning, i vilken ristaren (av förbiseende?) utelämnat b-runan. Har benamuletten inlagts i graven som gengångarbesvärjelse? Jfr Kylverstenen med dess runrad, som ju fanns inne i en grav! Det norska trästycket med futharken, fig. 20, talar likaledes för att pjäsen haft magiskt syfte (bränningen i ändan!), även om bägge pjäserna från början varit verktygsskaft.

H. Runpinnen från Lödöse.

Vid Lödösegrävningarna anträffades på 1 m:s djup i närheten av kajen en träpinne, 12 cm. lång och 1,7 cm. bred, nu förvarad i Göteborgs museum. Ena sidan är fint slättäljd och bär i stungna runor inskriften P~~Ʒ~~RB~~Ʒ~~† : BR~~Ʒ~~† : BR~~Ʒ~~†, som von Friesen — helt visst riktigt — tolkat: »Torbjörn Brattsson. Bratt Torbjörns-son». Rungrupperna äro kanske avsiktligt byggda på talen 6 och 8 — varför skulle eljest sista ordet vara på ett så egendomligt sätt förkortat? Skrivningen **brason** återger kanske uttalet *Brasson*, med assimilation av *-ttss-*. — Pinnen är publicerad i Carl R. Ugglas: Lödöse, sid. 607, fig. 285.

5. En svärdekavleprydning med runmagi.

I en grund schaktgrav, belägen i åkermark vid Långtora i Långtora socken, Uppland, anträffades år 1933 fragment av tvänne människoskelett, försedda med rik gravutstyrsel. Fyndets vetenskapliga framgrävning och publicering anförtroddes åt Holger Arbman (se dennes uppsats En kammargrav från vikingatiden, i FvN 1936, sid. 89 f.), som bland en del vid åkerns plöjning kringspridda små silverbeslag, tillhöriga fästet å ett i graven nedlagt präktigt svärd, tillvaratog också ett sådant med fyra ytterst små runor ingraverade. Det halvmånformiga lilla blecket är i sin helhet blott 1,7 cm. långt, och runornas höjd blott några mm. De olika beslagens utseende och deras anordning på fästet framgår i sin mån av de här meddelade bilderna.

Svärdet är av engelsk typ och har kanske rent av tillverkats i Sydengland, ehuru runorna efter dess ankomst till Sverige anbragts på dess hjält av en runkunnig nordbo. Arbman daterar svärdet till 800-talets senare hälft, de övriga gravgåvorna tillåta icke någon ytterligare pressning av gravens arkeologiska tidfästning. Runinskriften torde alltså kunna i runt tal sättas till omkring 900.

Den utgöres av fyra runor tillhörande den dansk-svenska runraden:

1. †, med lång, helt övertvärande bistav. Ett vårdslöst draget streck, antingen en tillfällig repa eller ett avsiktligt makuleringsstreck, korsar denna och följande runa och har vilselett Arbman, då han identifierar denna och följande runa som **k**-runor.

2. †, f, djupt och tydligt graverad.

3. †, k.

4. l, i. Runan övertvärad av en djup stansningslinje tillhörande ornamentiken.

Sammanställda ge runorna alltså gruppen †††l, **afki**. Deras ytterligt obetydliga format, som skarpt kontrasterar mot det grova och långa svärdet, ger redan det en antydning om, att inskriften knappast kan ha haft annan mening än en rent magisk. Varken

svärdets eget eller dess ägares namn skulle väl ha anbragts som en näranog oupptäckbar kryptograf i den spetsvinkligna ytterändan av ett litet oansenligt beslag. Däremot föres ens tankar till den bekanta strofen i Sigrdrifumål:

Segerrunor skall du kunna,
om seger du vill vinna,
och sätta dem på svärdets fäste,
somliga å kavel-beslagen,
somliga å hjalt-beslagen,
och nämna två gånger Tyr.

Dessa »sigrúnar», ristade »sumar á hjalti hjors, sumar á véttrimum, sumar á valbostum»,¹ har man väl vanligen föreställt sig som t-runor, men Långtorasvärdets rungrupp, sammanställd med Söderköpingsstenens magiska runföljd, synes möjliggöra även en identifiering av andra runor som »segerrunor». Långtorasvärdets runmästare använder sig av den i-k-magi, till vilken även Söderköpingsmästaren hade tagit sin tillflykt och om vars innebörd f. n. väl ej mer kan sägas än vad av mig i Fvn 1937 på tal om Söderköpingsstenen anförts. Men dessutom har han begagnat runorna † och †, av vilka den första genom sitt namn *ár*, »år, god-år, årsväxt» anger sitt samband med fruktbarhets- och lyckomagi och den andra är välbestyrkt såsom den speciella rikedomsrunan (†, fé, »ägodelar, rikedom»).

Har hans mening varit att med inskriftens förra del, ††, framkalla lycka, godår och rikedom, överhuvudtaget framgång åt sig själv och, med den senare delen av runföljden, gravstenarnas i-k-besvärjelse, nedkalla död och förintelse åt sina motståndare och fastläsa de dödade fiendernas gengångare i deras gravar?

¹ Falk förklarar *valbost* som "välskt överdrag". Ordet *bast* skulle då ha sin från "ryggbastet" kända betydelse "den tunna huden, som omger ett föremål". — *Vettrimen* är beslagen på kaveln intill hjalten. Å Långtorasvärdet äro alltså segerrunorna ristade på "valbostum".

6. Simulerade runinskrifter.

*Trädgårdsgatan 47, Norrköpings stad.*¹

Det finns en uppgift inom runologien, som ännu väntar på sin man, uppgiften att sammanställa den ingalunda obetydliga grupp av runinskrifter, som kort och gott och utan större betänkligheter kunna kallas *simulerade*. De gömma inga djupa gåtor, dessa med sina nya främmande runtecken till synes så tankeväckande dokument, deras tillkomst historia är i regel mycket enkel. Om jag bortser från de falsarier, som under de sista tre hundra åren utgått från forntidsvurmande lärdas eller av vikingahåg upptända skolpojkers händer, ha simulerade runinskrifter under forntid och medeltid sett dagen antingen därigenom, att rena skojare åtagit sig att hugga exempelvis en runsten åt en uppdragsgivande bonde, som såg tillräckligt enfaldig ut för att kunna antagas sakna varje möjlighet att kontrollera riktigheten av den levererade »runinskriften», eller också som en följd av att hemmagjorda runmagiker och kvacksalvare så gott de förmådde totade till något som liknade runor. Det senare blev naturligtvis vanligare, ju längre tiden led och runkunskapen i bygderna blev knuten till de i form och ljudvärde starkt ombildade runorna på runstavarna. Dessa lämnade ju inga sammanhängande ord, och runformen var, jämförd med den ursprungliga utgångsformen i futharken eller med motsvarigheten i det latinska alfabetet — jag tager som ex. runstavens **h, b** — så degenererad, att det må vara förlåtligt, om en okunnig bonde, som behövde skaffa sig ett remedium till sitt husapotek, ansåg det fullt riktigt att krafsa in i en amulett några stavar med tvärstreck och byglar, som det nu bar sig för honom, efter det mönster som t. ex. runstaven gav honom.

De simulerade runinskrifterna ha en aktningvärd ålder. Som den norska runstenen vid Hegreberg (NI, 2: 2, sid. 743) visar, var

¹ *Litteratur*: A. Nordén, Trolltyg från ett hemmaapotek, i Norrköpings Tidningar 7.6. 1924; — dens.: Mystiska runfynd, i Stockholms Tidningen 5.8. 1931; — dens.: Runorna som trolldomsmedel, i Norrköpings Tidningar 26.9. 1931.

denna sorts humbug introducerad redan under runkonstens äldre storhetstid i Norden.

Den gotländska bildstenen från Martebo — efter dekoren en 400—500-talssten — har en längs kanten löpande runinskrift, som är högeligen misstänkt för att stamma från en klåparens hand.

Även från runristandets storhetstid under och närmast efter vikingatidens sista århundrade föreligga flera otvivelaktigt simulerade runinskrifter. Varje mera betydande nordisk runprovins torde kunna uppvisa sådana. Från de svenska provinser, som redan genomarbetats för det stora runverket, hämtar jag som exempel den östgötska Kvarntorpsstenen (Brate Ög 137), som jag misstänker har varit ett föga värdigt föremål för den lärda möda, som Bugge och Brate ha nedlagt på dess runografiska abrakadabra; från Sörmland och Västergötland finnas andra exempel, som i det svenska runverket behandlas av Elias Wessén och Hugo Jungner. I Statens historiska museum förvaras några kvarnstenar med runt om kanten löpande runtext, som icke tillåter någon tolkning. Ett häromåret funnet knivskaft från Sigtuna bär en högst besynnerlig runinskrift. Andra exempel att förtiga.

I raden av dessa simulerade runinskrifter inordnar sig en på bägge sidor ristad stenkniv, som sommaren 1924 anträffades vid omgrävningen av ett trädgårdsland inne på gården till det sedermera rivna huset Trädgårdsgatan 47 i Norrköping. Finnaren, hr Ejnar Sandström, en son till gårdens ägare, har i brev till mig 6 och 8/7 1931 meddelat, att kniven låg en halv meter djupt i vanlig växtjord, som omgrävdes för plantering. »Runorna voro skarpt tydliga, då jag fått skölja den i kallt vatten. Ingen fyllning har tillförts (till trädgårdslandet), som jag vet om. Jag har sålt den för en krona.» Den som köpte stenen, glasmästare Rydström, sålde den i sin tur omedelbart till apotekaren Axel Ericsson, som för kännedom sände den som lån till Norrköpings museum, där jag någon tid efter fyndets framkomst såg stenen och studerade den. Den befinner sig f. n. (1936) i hr Ericssons hem.

Stenen är ursprungligen ett förslitet bryne, en s. k. hen, vars tunna övre del har avrundats, medan nederändan genom slipning från kanterna bibragts sin nuvarande spetsiga form.

Framsidan.

På knivens framsida är en strävan efter reda, symmetrisk uppställning och dekorativ verkan märkbar, runtecknen äro djupt och omsorgsfullt inhuggna, utsmyckningen med det fyrekrade hjulet överst i knivens »skaft-» fält är inte utan en viss ehuru enkel stilfullhet. Runorna äro fördelade på fem rader, med fem runor i varje rad utom en, den tredje raden, som har fyra fullbordade runor men möjligen visar fragment av en påbörjad femte.

Rad I. $\Omega \Gamma \text{H} \text{X}$. Typerna äro tämligen välkända från runstavarna och med dem samtida allmogeinskrifter men ge ingen mening, så vitt jag förstår: 1. Ω , u. 2. Γ , k. 3. H , v(?). 4. H , ?. 5. X , a.

Rad II. $\Upsilon \Omega \Lambda \text{K}$. Här läser man: 1. Υ , m. 2. Ω , u. 3. Λ , v?, b?. 4. Γ , k. 5. K , ?.

Rad III. Runorna äro: 1. A , ?. 2. Υ m?, w?. 3. Ω , u. 4. S , o. 5. Endast ett svagt tvärstreck kan möjligen upptagas som fragment av en tillämnad men aldrig fullföljd runa.

Rad IV. Runorna förefalla vara: 1. H , ?. 2. V , ? (y). 3. D , d. 4. V , (v?). 5. I , e, i.

Rad V. Här vill man gärna läsa: 1. Ω , u. 2. Γ , k. 3. S , o?, f?. 4. H , n. 5. H , v?, b?

Som synes återvända vissa tecken i samma förbindelser, särskilt tecknet Ω , u, i förbindelse med Γ , k:

ukv Γ a
 mu Ω kv
 A muo
 ΓV dVi
 nkonv

Även om alla runorna icke äro till sitt avsedda ljudvärde lätt genomskådbara, förefaller det emellertid tydligt, att ristaren velat bygga sin ramsemässiga besvärjelse på ljudeffekter med uk- och muk något i stil med *ukv[o]n[a]*, *muk[v][o]n*, *amuo*, . . ., *ukonv*.

Baksidan.

Baksidan har ungefär samma dekor som framsidan men cirkellinjen saknar här ekrar och har istället två rader med mer eller mindre unika runtecken:

ᵛΥ✱
ᵔᵔV

Själva bladet är här upplinjerat med 9 linjer, dubbellinjerna frånräknade, men endast två räckor med runskrift finnas här och dessa tydligen gjorda utan åsyftad mening. Ristaren har tydligen tröttnat på alltsammans och snart nog med ett par knivsnitt överkorsat det hela. Någon tolkning tilltror jag mig ej att kunna finna.

Närmast att jämföra med runkniven i Norrköping synes mig några små mera formlösa stenar med runinskrifter i danska nationalmuseet vara, särskilt en knytnävstor sten med signum D 1672 och med runor av delvis främmande typ uppradade fem och fem under varandra, ehuru blott i fyra räckor (den fjärde dessutom defekt). De två andra bära signum D 1760 resp. C 11150. Uppenbarligen höra hit även icke få stenyxor med runklotter på, som finnas i olika svenska museer och av vilka Bror Schnittger framlade ett representativt urval i Festskriften till Hammarstedt, (Etnografiska studier tillägnade etc.). Från Östergötland finnes bl. a. en sådan yxa med runskrift funnen i Ö. Husby socken och förvarad i Norrköpings museum. Runtecknens utseende är här ungefär detta: ᵛX'ᵔ.

Den efterblomstring, som runskriften upplevde i den medeltida magin och i dennas fortsättning i 1500- och 1600-talens svartkonst — man studerar företeelsen bäst i den av Natan Lindqvist utgivna isländska svartkonstboken — är naturligtvis förklaringen till, att såväl gamla jordfunna stenyxor som andra lämpliga föremål av ålderdomligt utseende försågos med runtecken för att kunna tjäna magiska syften. Vad beträffar stenyxorna ha de väl, att döma av ännu kvardröjd folktradition, huvudsakligen tjänstgjort vid kvacksalveriet med husdjurens sjukdomar eller använts

för att befordra deras trivsel och fruktbarhet: bitar av yxan ha avslagits och i pulveriserad form ingivits med djurens föda.

Annorlunda förhåller det sig väl med en imiterad kniv av sten sådan som den här ifrågavarande. Att den använts för läkedom bruk är väl dock en mycket rimlig förklaringsmöjlighet, helst det isländska begreppet *lyfsteinn*, »läkedomsten», gärna faller en i tanken, när man ser runkniven. Som bekant uppger Laxdœlasagan om användningen av en dylik *lyfsteinn*, att sår, som tillfogats någon av svärdet *Skofnung*, icke läktes, om de ej gnedos med den *lyfsteinn*, som följde med svärdet. Svärdets natur var så magiskt betonad, att sol icke fick skina på svärdfästet, och det fick icke dragas, då kvinnor voro tillstädes.

(Laxdœla saga, ed. Ol. Sveinsson, Íslenzk fornrit, V, 172.)

7. Ännu en hällristning med runor.

Ingelstaddristningen med dess uppenbara samband med den omgivande bygdens rika hällristningar bringar i åtanke en bohusslänsk runristning, som uppträder i omedelbar förbindelse med hällristningsbilder av såväl solhjul och skålgropar som också skepp. Den finnes vid gården Utby i Herrestad socken nära Uddevalla och återgives här i fig. 34 efter en i Statens historiska museum befintlig avgjutning, en gåva av Baltzer. Hällristningsbilderna äro djupt inhuggna, något som även gäller runorna, men dessa senares placering i förhållande till skeppsbilden liksom den skiljaktliga inhuggningstekniken gör, att man måste anse runorna tillkomna vid ett senare tillfälle än det, då skepp och hjul inhöggos. O. Almgren uppger (Sveriges fasta fornlämningar, 1923, sid. 76 noten), att runorna, enligt vad det visat sig, »troligen» blivit inhuggna »i nyare tid». Mot detta antagande talar främst runornas tämligen unika typ, som i varje fall icke är lätt tillgänglig för första bästa klåpare. Runorna med de karakteristiska þ- och ð-mynderna tillhöra nämligen den äldre norska runraden, som var i bruk från omkring 950 till framemot 1100 (M. Olsen i Nordisk kultur,

Runorna, sid. 84), alldeles som man för en äkta inskrift måste vänta sig i Bohuslän. Jag läser runorna så:

ᚠᚠ ᚠᚠᚠᚠᚠ, asa fuuᚠ.

Antagandet att det senare ordet skulle vara menat som en början till futharken (Sten Boije, Boh. Bidr. III, sid. 282 f.) har kanske åtskillig sannolikhet för sig, men det måste betonas, att ordets tredje runa icke är ett *þorn* utan ett djupt och linjesäkert hugget ᚠ. — Såvitt jag förmår döma finns det ingen anledning att anse inskriften som ett falsarium från modärn tid.

Bildförteckning.

1. Runföljden på Skee-stenen.
2. Runföljdens sammanställning till ord enligt förf:s förslag.
3. Runstenen från Skee, foto av de fyra ristade sidorna. — StHM.
4. Roes-hällens run- och bildristningar. Gipsavgjutning (negativ form). — StHM.
5. Detaljbild av runorna å Roes-hällen. Gipsavgjutning (negativ).
6. Fynden av lösa föremål från den mark, där Roes-hällen anträffades.
7. Ingelstadristningen. Gipsavgjutning (negativ form).
8. Spännat från Viborg, Danmark. Inskriften överst t. v. — Danske Nat. Mus.
9. S. k. Birkamynt med hjortbild (myntet dock funnet i Skåne).
10. Birka-amuletten, fyra gånger förstorad. — StHM.
11. Runtextern å Birka-amuletten.
- 12 a—c. Textilfragment från Birka med hjortbilder. — StHM.
- 13 a. *Överst*: Den runristade pinnen från Birka, skala 1:1. — StHM.
Nederst: Detaljer av Birka-pinnen, a: sidan A, b: sidan B.
- 13 b. Runor och hjortbild å Birka-pinnen renritade.
14. Runpinnen från Lödöse. Teckning av H. Karlsson. — Göteborgs museum.
15. Benfragmentet E från Birka.
16. Den holländska runbrickan från Britsum. — Ej säkert tolkad.
17. Träbricka med runor från Sigtuna, sidorna A och B. Skala 1:1. — StHM.
18. Runpinne f. vid Westeremden i Holland. L. 12 cm. Groningens museum.
Runskriften, svärdechifferad och sannolikt utan språklig mening (åtm. delvis), förekommer på ena smalsidan och på ryggsidan (å bilden sedd med olika inställning av pinnen): o p h k m u g i s t g d a k m l u þ : i w i o s u s t d u k a l e. — Dateras av von Friesen till 450—500 eller 500-talet e. Kr.
19. »Tryllestaven» från Roskilde. L. något över 12 cm. — Danske Nat. Mus.
Omväxlande u- och þ-runor.
20. Trästycke med runor från Trondheim. L. 17,1 cm. Något bränt i smaländan. — Bergens museum.
Yngre futharken inristad. »Synes snarest at have været et haandtag» (Rygh).
21. Benstycke från Länna i Huddinge socken, Södermanland. — StHM.
Yngre futharken. Snarast ett handtag (Wessén).
22. Runbricka från Årdals stavkyrka, Norge. Repr.-skala 1:1. — Bergens museum.
Inskriften å sid. A: *Gudrid . innomine . patris . etfil . etspiri .*
» » » B: *tu . santo . amen . Iominusiesuscritusame .*

ደብዳቤ
ደብዳቤ
ደብዳቤ
ደብዳቤ
ደብዳቤ

Fig. 1.

ደብዳቤ ደብዳቤ ደብዳቤ
ደብዳቤ ደብዳቤ

Fig. 2.

Fig. 3.

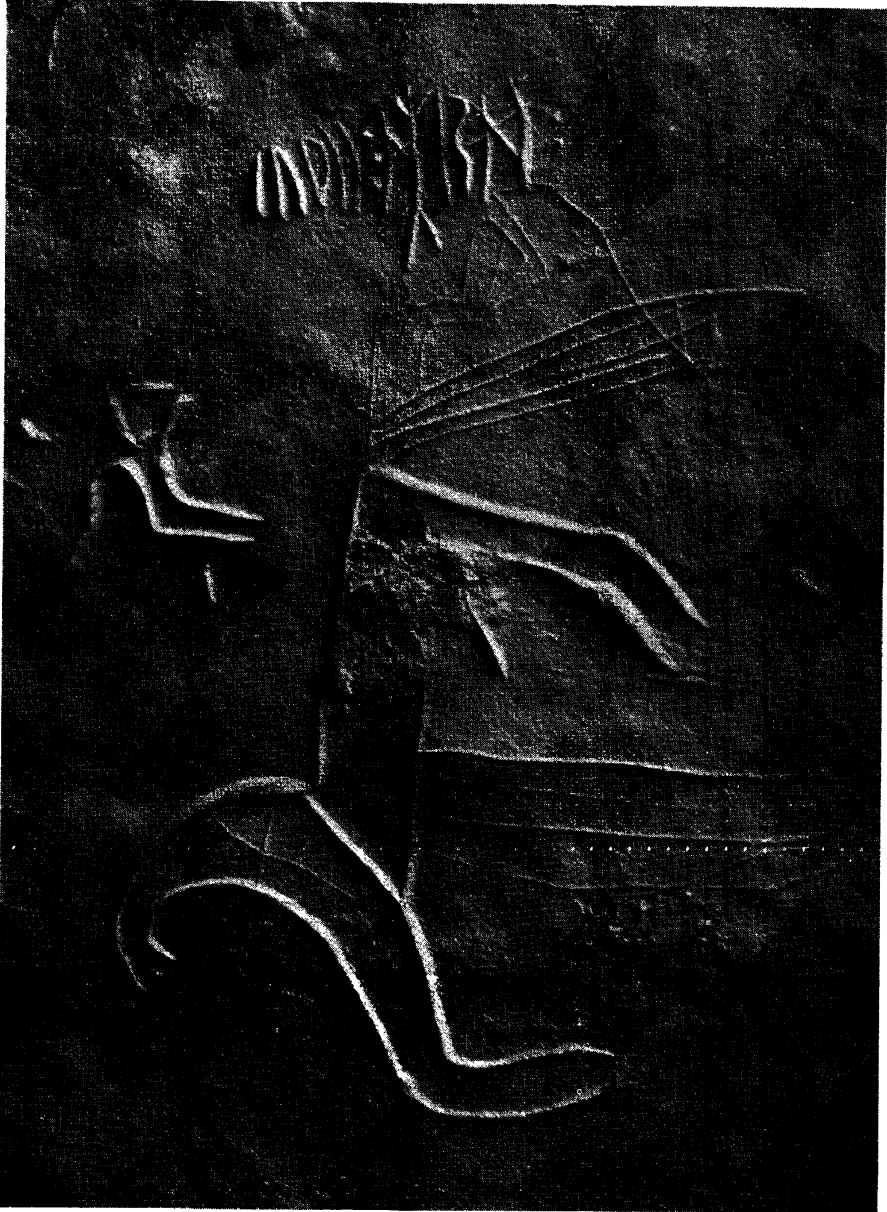

Fig. 4.

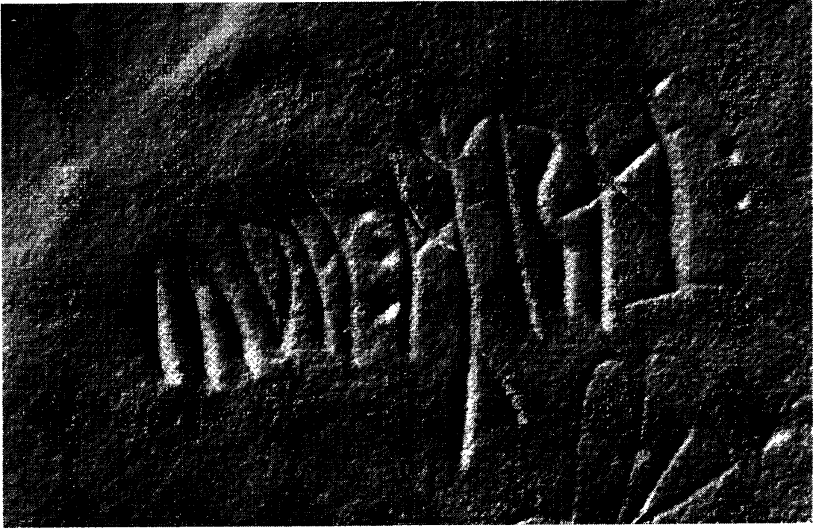

Fig. 5.

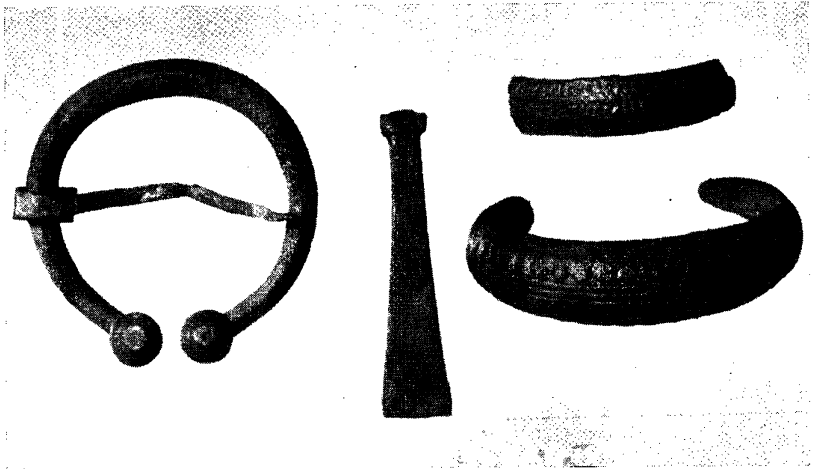

Fig. 6.

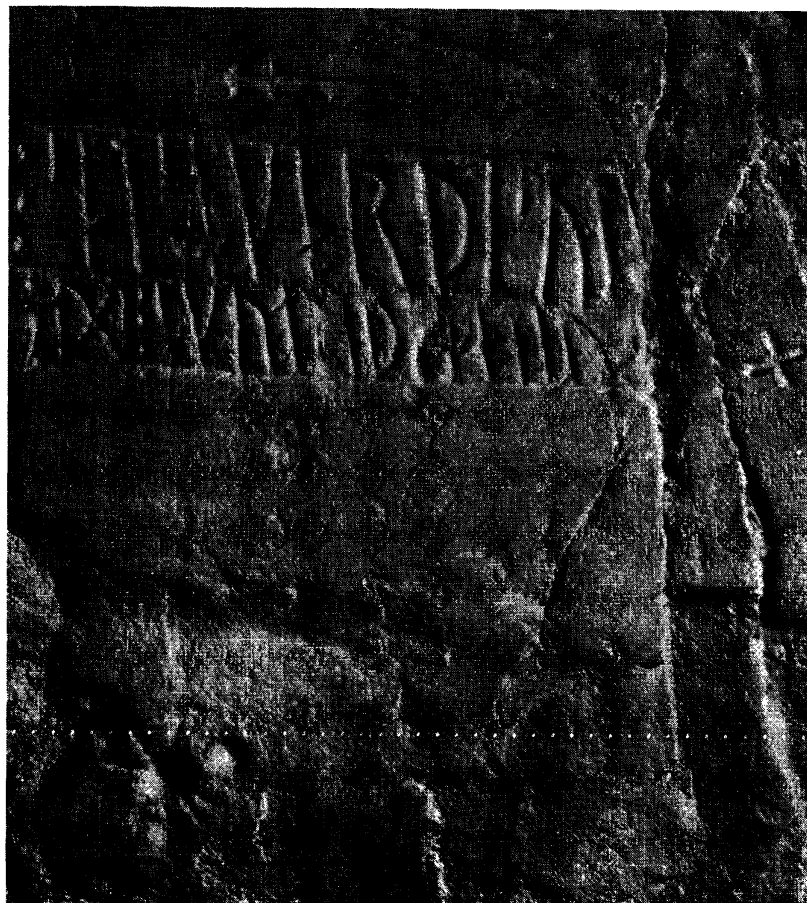

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 9.

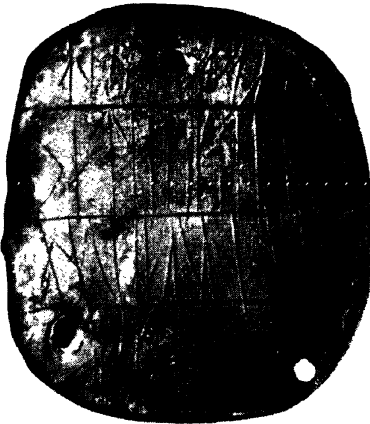

Fig. 10. — Skala 4 : 1.

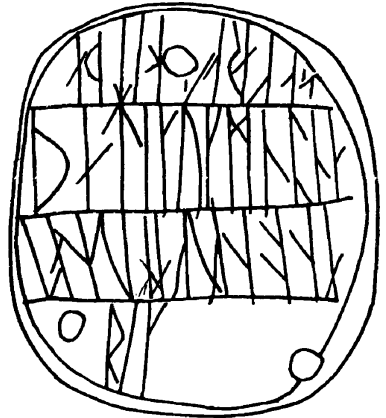

Fig. 11. — Skala 4 : 1.

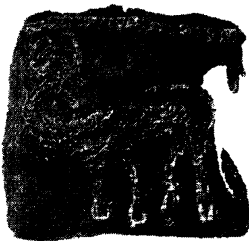

Fig. 12 a — c.

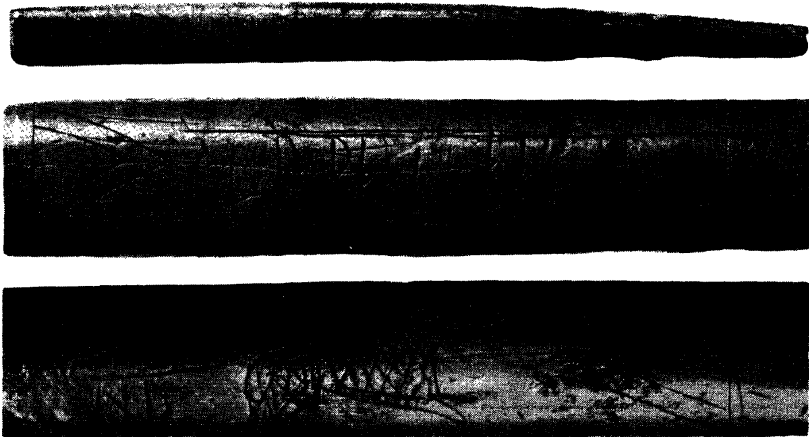

Fig. 13 a.

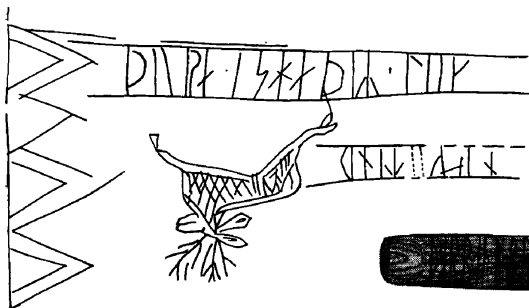

Fig. 13 b.

Fig. 15.

Fig. 14.

th y(r) n i x b e r e t d u d

i m d y r y(r) b n ? r

Fig. 16.

al u u m al / l n k u al s t al al

Fig. 17.

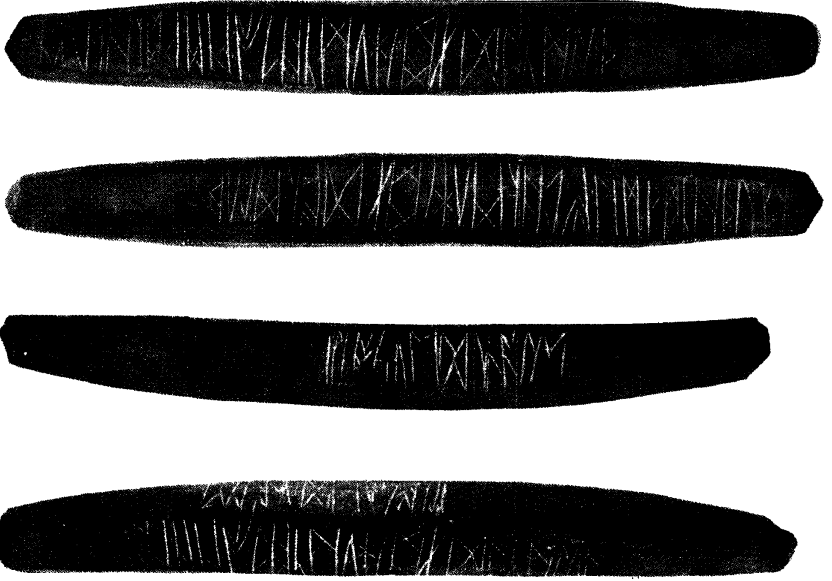

Fig. 18.

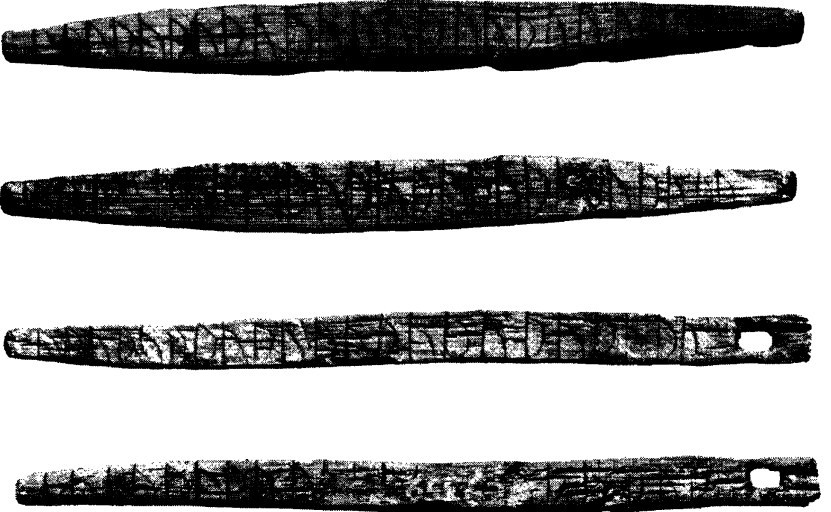

Fig. 19.

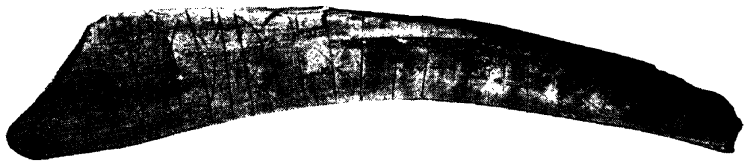

Fig. 20.

Fig. 21.

Fig. 22.

Fig. 23.

Fig. 24 a -b.

Fig. 25.

Fig. 26.

Fig. 27.

Fig. 28.

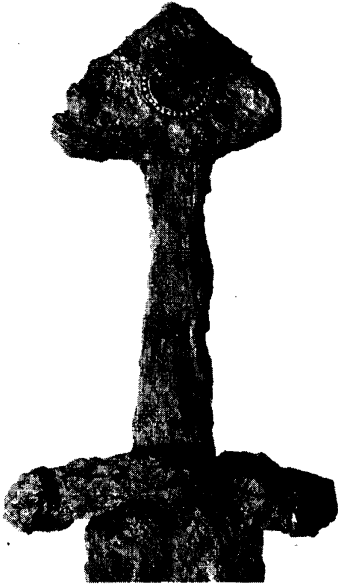

Fig. 29.

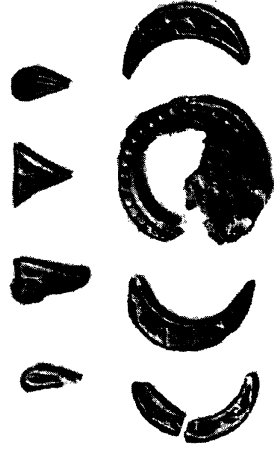

Fig. 31.

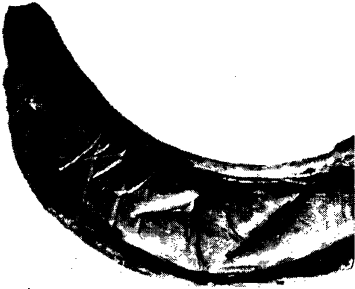

Fig. 30.

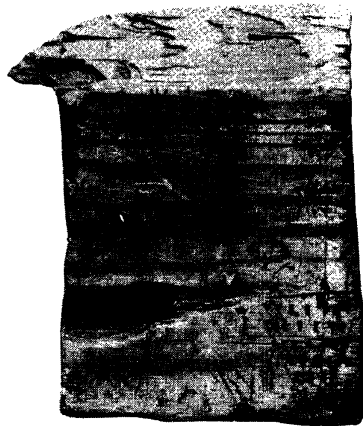

Fig. 32.

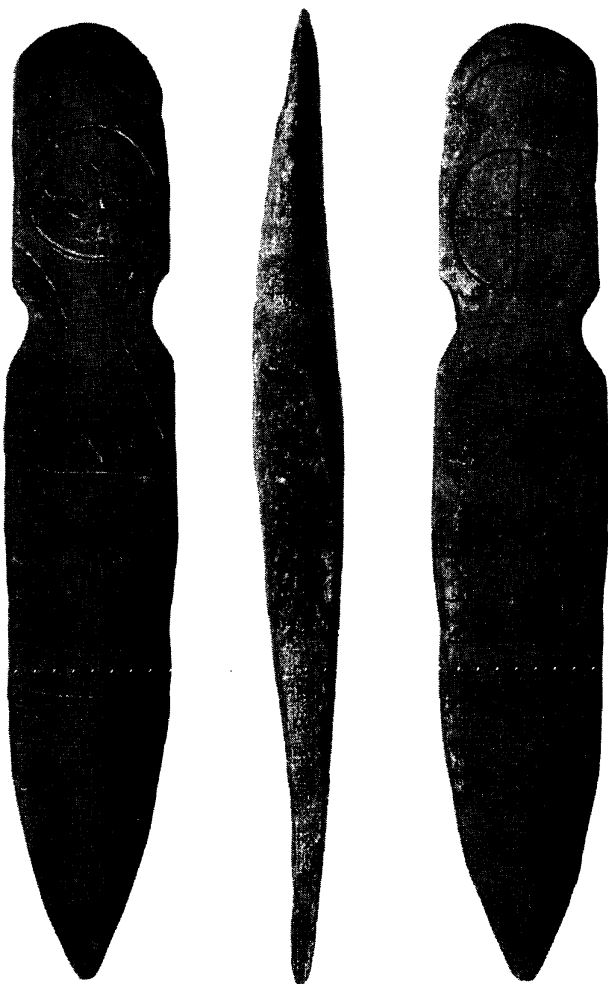

Fig. 33.

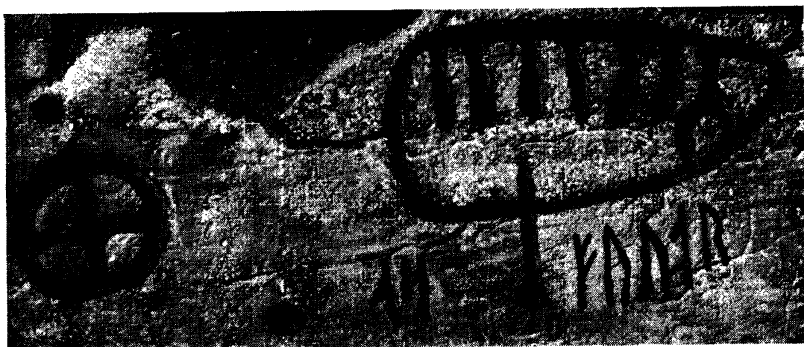

Fig. 34.

23. Benstycke (revben av ko) från Trondheim, den utan större skäl s. k. »vävskeden» från Trondheim. L. 20 cm. — Bergens museum.
Inskriften (dock ej fullt säkert tolkad): »Jag älskade mön. Jag vill ej plåga Erlands avskryvda hustru. Som änka skulle hon vara mig till lags».
- 24 a—b. Runpinne från Årdals stavkyrka, Norge. L. ca 42 cm. Funnen instucken bakom predikstolen. — Bergens museum.
Inskriften utgöres av två halvstrofer i *kviðuhátt*. Bugges tolkning skulle i svensk dräkt lyda ungefär: 1. »Ligger i kvinnobänk, lever som en vettvilling, hon som sängbolstern under sig stundom blöter. — 2. Där mände många hedra samlagsdiserna, varest & dunbolstern sover Atles dotter».
25. Tränagel med runor från Urnes stavkyrka, Norge. L. 16,5 cm. Funnen under kyrkans golv. — Heibergska samlingarna.
Inskriften: *ullu mlá takm(?)*.
26. Runpinne från Urnes stavkyrka, Norge. L. 17,7 cm. Funnen under kyrkgolvet. — Heibergska samlingarna.
Inskriften: »Arne präst vill hava Inga».
27. Runsticka från Studentholmen, Uppsala. L. nära 23 cm. — Uppsala universitetets museum för nordiska fornsaker.
28. Runpinne från Rudbecksgården i Uppsala. L. 36 cm. — Kommitténs för tillvaratagande av fornfynd i Uppsala samlingar.
29. Fästet till Långtorasvärdet. — StHM.
30. Förstoring av silverbeslaget med runorna. Skala 4:1.
31. Silverbeslagen till Långtorasvärdet.
32. Trästycke från Urnes stavkyrka, Norge. L. 5,8 cm. — Heibergska samlingarna.
Inskriften: *tylr*.
33. Bryne av sandsten, tillformat som dolk och försett med simulerad runinskrift. Funnet i Norrköping. Tillhör apotekare Axel Ericsson, Norrköping.
34. Hällristning med runor från Utby, Herrestads socken, Bohuslän. Foto efter gipsavgjutning i StHM.

Arthur Nordén.

Anteckningar till Skirnismál och Rígsþula.

De små studier, som här framläggas, ha kommit till i anslutning till en serie föreläsningar över »valda eddasånger», som förf. höll vid Lunds universitet läsåret 1935—1936. Där intet annat angives, äro citaten i överensstämmelse med Edda, utg. av G. Neckel (2. uppl. 1927). Namnen på de olika eddadikterna förkortas också i överensstämmelse med Neckel. Undersökningarna avhandla

- 1) Skirnismál 28:7 (*gapi þú grindom frá!*).
- 2) » 31:6—8 (*ver þú sem þistill osv.*).
- 3) » 42:6 (*en síá hálf hýnótt*).
- 4) Stegring såsom stildrag i Skm. och parallella leds inbördes förhållande med avseende på innehållet.
- 5) Till Rígsþulas prosainledning.
- 6) Rígsþula 2:10 (*aldinfalda*).
- 7) » 10:5 (*níðrbiúgt er nef*).
- 8) » 15:6 (*skokkr var á gólfi*).

Skirnismál 28:7.

Skm. 28 är den tredje strofen i dikten, i vilken Skirnir för Gerd utmålar det öde, som skall drabba henne, om hon icke vill foga sig efter honom och om han nödgas gripa till trolldom. Strofen lyder:

*At undrsíonom þú verdir, er þú út kómr:
á þik Hrímnir hari, á þik hotvetna stari!
vidkunnari þú verdir en vörðr með godom,
gapi þú grindom frá!*

Strofens näst sista ord skrives i R ⁱ*gndō*; A:s version räcker icke längre än till och med str. 27. Man läser numera enhälligt *grindom*, under det att vissa äldre Edda-upplagor ha *girndom*,

så t. ex. den arnemagneanska upplagan 1787 och Rask 1818. Sista fullraden anses vanligen betyda ungefär: »gapa (dvs. stirra) du från ditt fängelse», så redan i 1787 års upplaga; jfr vidare följande ex. ur högen: Afzelius 1818: »(du) skall längta från ditt fängsel»; Gering, Kommentar 1927: »*grindom frá* 'aus dem gehege' (in dem Gerpr eingeschlossen werden soll)»; Finnur Jónsson, De gamle Eddadigte 1932: »*grindum frá*: må forudsætte, at G. her skal være indelukket (som i et fængsel)». Andra kommentatorer anse, att versen betyder: »stirra från dörren», dvs. »våga dig inte fram», så Luning 1858, eller »stirra från porten till dödsriket!» Det antydes visserligen icke i vare sig det föregående eller det efterföljande, att Gerd skall inspärras i något (burliknande) fängelse, såvida man icke vill pressa betydelsen i str. 26:

Skm. 26: 4—6. *par skaltu ganga, er þik gumna synir*
síðan æva sé!

Snarare skulle man kunna framhålla, att början av str. 28:

Skm. 28: 1—2. *At undrsíónom þú verðir, er þú út kemr*

tyder på att det i sista fullraden icke åsyftas något inspärrande. Vissa kommentatorer, från Finn Magnusson 1823 (2:203) till Gering antaga, att med *grindom* menas de i str. 35 nämnda *nágrindr*:

Skm. 35: 1—3. *Hrimgrímnir heitir þurs, er þik hafa skal,*
fyr nágrindr nedan,

men detta antagande förefaller mig icke innebära någon högre grad av sannolikhet. *Grindom frá* i str. 28 måste, såvitt jag kan se, betyda, att vederbörande befinner sig i omedelbar förbindelse med någon »grind». När det däremot i str. 35 heter, att »Hrimgrímnir heter en turs, som skall hava dig *fyr nágrindr nedan*», så betecknar *fyr nágrindr nedan* icke en position i omedelbar närhet av *nágrindr*, utan frasen är ett i eddadiktning stående uttryck med betydelsen »hos Hel», »i helvete». Jfr Gering, Vollst. Wb. under *nágrindr*. Det finns därför intet som

helst skäl att sammanställa *grindom* med *nágrindr*. Vi kunna dessutom knappast förutsätta, att diktaren, då han skred till verket, haft dispositionen så klar, att han mer eller mindre omedvetet i str. 28 nöjt sig med att dunkelt antyda någonting om en »grind», vilket han sedan (str. 35) hade för avsikt att närmare utveckla. Härtill kommer, att Skirnirs hotelser icke präglas av någon överdriven konsekvens; i str. 26 heter det t. ex., att Gerd skall gå dit där ingen människa ser henne, under det att hon enligt str. 28 skall bli till ett vidunder för var man.

Det förefaller mig alltså, som om översättningarna av *grindom* med »inhägnad (= fängelse)» eller med »porten till dödsriket» icke äro idealiska, även om de äro formellt oantastliga. Det vore därför av intresse att pröva, om man icke i stället kunde sammanställa »*gapi þú grindom frá*» med ett intressant och mycket diskuterat ställe i den fornsvenska litteraturen, vilket synes mig erbjuda vissa likhetspunkter.

Det ställe jag åsyftar, är VgI Rætløse bolcær 5. Rb. 5 handlar om okvädinsord och smädelser och straffen härför. Liksom fallet är i flera andra såväl östnordiska som västnordiska lagar, redogöres klart för vad som är okvädinsord eller smädelse genom att de ord och uttryck, som komma i fråga, uppräknas. Vi finna då här bl. a. följande bekanta passus (efter Schlyter): *þættæ aru vkvæþins orþ kono. Iak sa at þu reet a quiggrindu lösharæþ. ok i trols ham þa alt var iamrift nat ok daghér. kallar hanæ kunna firigæræ kono ællær. ko. þæt ær. vkuapins ord.* Det är ju fullt evident, att denna smädelse går ut på att beskylla en kvinna för häxeri, men beträffande förklaringen av ordet *quiggrindu* (*quiggrinde* VgII 153:4) ha flera från varandra starkt avvikande förslag framställts.¹ De flesta forskare, som sysslat med stället, se i första sammansättningsleden motsvarigheten till ett fvn. *kui*, ä. nor. dial. *Quie* (*ie = i*) med betydelsen »fällgrind» eller »(flyttbar) fälla»; jfr det av Lidén framdragna nor. dial. *Quiegrinnar*

¹ Litteraturhänv., referat och diskussion i Sjöros' utgåva av VgI s. 224 ff.; jfr även E. Noreen i Språkv. Sällskapets i Uppsala Förh. 1922—24, s. 57 ff.

»det som qvien giøris af». Denna tolkning stödes avgjort av det ganska fylliga vetande vi ha om häxorna i folktron, t. ex. av uppfattningen, att trollpackorna bruka rida fram på döda föremål (kvastar m. m.) eller sitta grensle på hustak, vidare att de voro särskilt farliga för boskapen osv. Dessutom har man hänvisat till isl. *túnrida*, f. = häxa. Då även VgII:s form *quíþgrinde* kan fullt tillfredsställande förklaras som omvänd skrivning, synes mig översättningarna »fällgrind», »(flyttbar) fälla» vara evidenta och således avgjort att föredraga framför både Cederschiölds läsning *quik(k)indi* osv. och H. Pippings formellt mycket acceptabla åtminstone av Sjöros a. a. och R. Hollméus i SNF XV upptagna förklaring av första leden som innehållande fsv. *kvipær*, m. och hans översättning av hela ordet med »cunnus». Om man går ut ifrån denna betydelse och jämför med stilfärgen hos övriga i samma flock uppräknade smädliga uttryck, t. ex. *bykkiuhuelpær* och *hortuta*, kan man knappast undgå att frapperas av den rent av poetiska klangen i en sådan bildning som **kviþgrind*, vilken åtminstone för en nutida läsare förefaller passa så illa som möjligt i sammanhanget för övrigt.

Det förefaller mig alltså, som om det vore värt att överväga, om icke *gapi þú grindom frá* i Skm. 28 kunde betraktas i belysning av det anförda stället i VgI med dess *quíþgrindu* tolkat som »fällgrind» eller »fälla». Situationen är ju den, att Skirnir överöser Gerd med hotelser, blandade med smädliga tillmälen och tillrop, såsom *in fyrinilla mær* i str. 33. Det synes därför passa synnerligen bra till situationen, om Skirnir också flätar in en antydning om att Gerd skall bliva något så förhatligt som en häxa. Vi veta, att man på västnordiskt område haft i stort sett samma uppfattning som i Sverige om häxorna (*túnridur*, *kueldridur*, *myrkridur*, *trollridur*); jfr också följande yttrande i ärkebiskop Jóns Kristenret 65: *ef karlum æda konom ucerdr þat kænt at þau (se trol) æda fordædor eda ridi manne eda bufe . . .* (cit. efter L. Fr. Löffler i SNF V, s. 35 f., där även flera liknande ex. anföras). Att häxorna även på västnordiskt område tänkts kunna rida på gärdsgårdar o. d. visas av benämningen *túnrida* =

stängselriderska. Följaktligen menar jag, att det är mycket tänk-
bart, att det ifrågasvarande yttrandet i Skm. antyder en situation
liknande den som kodifierats i Vg. I så fall skulle meningen i
gapi þú grindom frá vara: »Gapa (stirra) du, där du sitter som
en häxa från fållor eller fållgrindar». Det förefaller mig också,
som om denna tolkning komme i bättre samklang med vår känne-
dom om nordisk folktro ävensom med det föregående partiet av
strofen; den motiverar bättre, varför Gerd skall bliva *at undr-
sionom* än om man antager, att med *grindom* avses en bur eller
porten till dödsriket.

De ställen i Eddan, där häxor direkt omtalas, synas icke mot-
säga en uppfattning sådan som den här framlagda. Jfr t. ex. Háv.
155 och HHv. 15: 4—6. Särskilt intresse synes Hrbl. 20 erbjuda.
Färjkarlen-Oden säger bl. a.:

Hrbl. 20. *Miklar manvélar ek hafða við myrkríðor,
þá er ek vélta þær frá verom;
hardan iqtun ek hugða Hlébard vera:
gað hann mér gambantein,
en ek vélta hann ór viti.*

Oden säger sig alltså ha svårt bedragit häxor genom att »trolla
dem från män», vilket jag menar snarast bör fattas så, att häxorna
skulle vara utestängda från manligt umgänge överhuvud (icke,
att Oden trollat häxorna bort från deras äkta män). Men detta
är ju precis detsamma som Skirnir hotar att göra med Gerd; jfr
str. 34:

Skm. 34. *Heyri iqtnar, heyri hrimpursar,
synir Suttunga, siálfir áslidar:
hvé ek fyrþýð, hvé ek fyrbanna
manna glaum mani
manna nyt mani!¹*

¹ Finnur Jónssons uppfattning, att denna strof i sin helhet "er
uden tvivl en tildigtning" (De gamle Eddadigte, s. 79) kan jag av
flera skäl icke dela.

Av ett visst intresse är också, att i Hrbl. 20 omtalas ett trollspö, *gambanteinn*, och att ett sådant också figurerar under samma benämning i Skírnirs hotelser, str. 32, och liksom Skírnir påstår sig genom sitt trollspö skola utestänga Gerd från *manna glaum* och *manna nyt*, så har väl Oden använt Hlébarðs trollspö, när han *vélta myrkridor frá verom*.

När jag, som här ovan motiverats, vill föreslå, att slutet av str. 28 skall syfta på en häxa, menar jag icke därmed, att Gerd av Skírnir (och av Skm:s diktare) verkligen uppfattats som en skön häxa utan att antydan härom framkastas som en ren smädelse eller hotelse.

Skírnismál 31.

Str. 31 i Skm. slutar med ett bekant, mycket diskuterat tillrop:

Skm. 31: 6—8. *ver þú sem þistill, sá er var þrunginn
í önn ofanverða!*

dvs. ordagrant: »Var såsom tisteln, som blev trängd i slutet av skördetiden». De många, som behandlat detta ställe, äro vanligen ense om att här föreligger en bild, hämtad från skördandet av åkerns gröda, men man har icke kunnat ena sig om vad det är för någon detalj, som diktaren haft i tankarna. Stället är också mångtydigt. 1928 polemiserade J. Sahlgren i *Eddica et Scaldica* 2: 252 ff. mot Magnus Olsens i *MoM* 1909 framställda, av åtskilliga forskare accepterade sammanställning med det estniska bruket att i ladornas fönsteröppningar lägga en stor tistel och ovanpå tisteln en stor sten samt mot M. Olsens m. fl:s uppfattning av detta bruks innebörd.¹ Själv föreslår Sahlgren s. 255,

¹ Ur metodisk synpunkt är intet att invända mot ett hänvisande till bruk hos icke-germanska grannfolk, ty såsom numera tydligt be-lysts av A. V. Rantasalo, *Der Ackerbau im Volksaberglauben der Finnen und Esten mit entsprechenden Gebräuchen der Germanen verglichen* (FF Communications vol. 5, 17 och 19, 1919—1926) råder

att bilden skall fattas såsom hänförande sig till tröskningen, då de torra tistlarna plockades ut och kastades i en hög, »där de lågo undanträngda och hopträngda i ett hörn för att bereda plats på logkistan för den till slagtröskningen utbredda säden». Uttrycket skulle alltså enligt honom kunna översättas: »Var du lik tisteln, som trängdes ihop (dvs. kastades bort i en hög) vid skördeandens slut». Då ej heller denna i och för sig tilltalande tolkning, som Sahlgren också själv framhåller, kan anses för säker, må det kanske tillåtas mig att med utgångspunkt i Sahlgrens synnerligen intressanta utredningar peka på ytterligare några möjligheter att förklara det dunkla uttrycket.

Sahlgren anför s. 253 f. till belysning av det antydda estniska bruket att lägga tistlar i ladornas fönsteröppningar vissa ger-

---

stor överensstämmelse mellan germaner och finnar och ester i fråga om många seder, som ha samband med åkerbruket.

Angående det av Olsen (efter Mannhardt) påpekade bruket jfr Rantasalo a. a. 19: 140 f.: "Nach einer mitteilung wurde in jede fensteröffnung eine grosse distel gelegt und mit einem stein (R:s spärr.) beschwert, wenn das erste getreide in der darre getrocknet wurde; dann "kann der kobold während des dreschens kein korn fortschleppen" (Boecler, Abergl. Gebräuche 142). Möglicherweise hatte in diesem fall der stein auf den disteln noch eine besondere zauberbedeutung, wie im estnischen brauch, beim setzen der kohlpflanzen auf das kohlbeet einen stein mit disteln oder nesseln darunter hinzulegen (FFC 32 S. 31—32). Die körner wurden nach der meinung des zauberers schwer wie der stein, der im darrenfenster auf den disteln lag, und deshalb vermochte der kobold sie nicht aus der darre fortzuschleppen".

Magnus Olsen har jämfört detta bruk och det här ifrågavarande stället i Skm. med en länge opublicerad runinskrift från Borgunds kyrka i Sogn (jfr Sijmons-Gering, Kommentar 1: 231, även not, Sahlgren a. a. s. 215, även not). Inskriften, som numera är publicerad (se Nordisk Kultur VI: 108) lyder enligt M. Olsen: *tistil mistil ok in þirkþi þistil* ". . og den fortörkede tistel". Det förefaller verkligen mycket sannolikt, att inskriften med avseende på innebörden har samband med tillropet i Skm., men den tolkning M. Olsen numera ger av inskriften: "den fortörkede tistel" (i MoM 1909 talar han om "den trykkede tidsel") ger inga hållpunkter för att den skulle åsyfta samma sak som det estniska bruket med tistlar under stenar i ladfönstren.

manska folkseder att stoppa olika slags ogräs m. m. i den första kärven, samtidigt som man sade: »Dorn und Distel für den Binschneider, das Korn für mich». Meningen är enligt Sahlgren, att råttorna och häxorna skola få den första ogräsbemängda och osmakliga kärven och att den skördande då räknar på att få behålla återstoden för egen del. Man skulle nu kanske kunna tänka sig, att man på sina håll brukat stoppa ogräs o. d. icke i den första men i den sista kärven, då själva skörden alltså led mot sitt slut (*i önn ofanverða*) och att yttrandet om den trängda tisteln skulle kunna hänsyfta på ett sådant bruk. Emellertid tycks det icke kunna styrkas, att man förfarit så med den sista kärven, utan helt andra föreställningar ha knutits till denna, t. ex. att den skulle vara så stor och fin som möjligt, då nästa års gröda i så fall skulle bli god.¹

Man har emellertid använt ogräs o. d. i syfte att lura eller skrämman bort skadedjur och troll icke endast, när man band den första kärven, utan även på senare stadier av skördens tillvaratagande. Det har sålunda i Sverige varit ytterst vanligt, att man, innan säden kördes in i ladan, vidtog vissa åtgärder, för att skörden skulle få vara i fred. Man kunde t. ex. breda ut ett lager av vassa växtdelar såsom enris eller tallkvistar, för att det vassa riset skulle hindra råttor eller möss, eller man kunde i samma syfte, innan skörden började läggas in, lägga »sten och ben och bunurot» (dvs. Artemisia), samtidigt som man uttalade vissa besvärjelseformler. Dessa bruk ha som sagt varit mycket vanliga, och jag nöjer mig med att anföra ett belysande exempel, hämtat ur Klas Olofssons Folkliv och folkminne i Ås, Vedens och Gäsene härader i Västergötland 1:187: »När säden var torr, bars eller kördes hon fram och bärgades in i sädesladan. Då första lasset framkom, stod någon, vanligen husbonden, utanför laddörren och

---

¹ Jfr t. ex. E. Olsson, Värmländska folkminnen, s. 75: "Den sista kärven, som bands om hösten, skulle vara *fullkomligt stor* samt väl bunden", K. Olofsson, Folkliv och folkminne 1: 183: "Råkade den sista neken bli liten, var det ett dåligt mark om nästa års gröda och tvärtom", Rantasalo aa. 52 f.

frågade den som körde: »Va ä dä du kör». Svar: »Ett lass katter». Husbonden: »Va ska då ráttan ha till mat». Svar: »Sten á ben á búnerot». Så skulle ske till värn emot illtut (ráttorna) (Gingri, Hállstad, 1850-t.).

Underst i ladan lägges ett lag enris »för ráttorna att nosa på» (allm.), samt därjámte eller endast bain á stain á búnerot, det är några kreatursben, några stenar samt rötter av búna, ákerartimesia, för ráttorna att gnaga på (Fristad, Gingri, Hedared).» På liknande sätt användes såväl tall- och enris som Artemisia i Finland (Rantasalo, FFC 62: 116 f.). Sahlgren framhåller s. 309, att en är ett gammalt beprövat medel mot häxor och trolltyg och att enriset har samma avskräckande kraft som törnet och tisteln, och i de ovan omtalade kärvarna stoppade man på somliga orter granris o. d. i stället för tistlar eller annat ogräs. Detta synes visa, att tistlar kunnat användas i samma funktion som ris av barrträd; det var ju också de vassa taggarna, som var huvudsaken. Om vi vågade antaga, att man i stället för enris o. d. kunnat ha tistel eller någon tistelliknande växt närmast golvet i ladan — och det bör icke ha varit otänkbart i trakter, där man hade ont om en men gott om tistlar — så skulle uttrycket: *ver þú sem pistill, sá er var þrunginn i önn ofanverða* kunna tänkas syfta på tisteln, som rycktes upp och lades »för ráttorna att nosa på», hopträngd eller hoppressad av den ovanpå liggande säden. Att tistlar kunde användas tillsammans med stenar vid andra tillfällen än när de lades i ladfönstren framgår av det ovan s. 196 not anförda citatet från Rantasalo.

Sahlgren säger s. 255: »Som en svagare möjlighet vill jag framkasta, att *þrunginn pistill* syftar på en tistel, som stoppades in sist i ladan för att skrämman bort trollen». Liknande uppfattning möter man på andra håll. G. Neckel översätter t. ex. i sitt Eddaglossar (under *önn*) Skm. 31: 8 med tvekan: »oben in das fuder hineingesteckt (u. daher in der sonne verdorrend)?» Han tänker sig tydligen tisteln placerad i en stack under bar himmel och under sådana omständigheter förtorkad av solen; jfr Borgundinskriftens *in þirkþi pistil*. Tistelns uppgift skulle tydligen i så

fall vara att skrämman bort demoner. Se härom närmare Sahlgren s. 252 ff., 306 ff. och där anförd litteratur samt FFC 62:138 ff. (på vilket senare ställe redogöres för hurusom esterna mycket ofta begagnade s. k. »björntistel», »bärendistel, *karu ohakas* (*Anchusa arvensis*), dass den spitzen stacheln seine zauberkraft verdanke», såsom apotropeiskt medel i ladorna; man spikade upp växten över porten eller på väggen). I själva verket synes även denna uppfattning av *prunginn pistill* kunna ge god mening i sammanhanget. Strofen lyder i sin helhet:

Skm. 31. *Með þursi þríhöfðodóm þú skalt æ nara,*
éða verlaus vera;
þik geð gripi,
þitt morn morni!
ver þú sem pistill, sá er var þrunginn
í önn ofanverða!

R har *þitt* i v. 4, *þik* i v. 5 och de flesta utgivare bruka efter Bugge ändra *þitt* i v. 4 till *þik*, varigenom verserna bli anaforiska. Strofen innehåller bl. a. en hotelse, att Gerd aldrig skall få någon annan make än ett trehövdat vidunder (*Hrimgrímnir* i str. 35). Icke ens en vanlig jätte skall det förunnas jättemön Gerd att få till make, vilket framgår av str. 34:

Skm. 34. *Heyri iotnar, heyri hrimþursar,*
synir Suttunga, síalfir áslidar:
hvé ek fyrbyð, hvé ek fyrbanna
manna glaum mani,
manna nyt mani!

För en kvinna av människosläkt var det ett hemskt öde att komma i klorna på en jätte; jfr t. ex. HHv. 17:

HHv. 17. *Hrimgerðr ek heiti, Hati hét minn faðir,*
þann víska ek ámátkastan iotun;
margar brúðir hann lét frá þúi teknar,
unz hann Helgi hió.

Eftersom nu Gerd själv var av jättesläkt, bör det icke ha legat något direkt avskräckande i att hota henne med en vanlig jätte, och Skirnir drar därför till med det trehövdade vidundret, samtidigt som han besvärjer jättar, rimtursar o. d. att sky flickan. Liknande är situationen i HHv. 25, där Helge säger till jättedottern Rimgerd:

HHv. 25. *Lodinn heitir, er þik skal eiga!   leið ertu mannkyni!*
sá býr í polleyio þurs,
hundviss iqtunn,   hraunbúa verstr,
sá er þér makligr maðr!

Endast den värste tänkbare jätten är enligt Helges smädelser eller hotelser en passande man för Rimgerd.

I betraktande av detta sammanhang förefaller det mig ingalunda omöjligt att tolka *ver þú sem þistill, sá er var þrunginn i önn ofanverða* som: »Var du lik tisteln som stoppades in vid skördetidens slut», dvs.: »Må du bli så avskräckande, att du liksom en instoppad tistel skrämmer bort från dig t. o. m. troll och jättar (utom de allra värsta)», alltså ett mycket skrämmande perspektiv.

I detta sammanhang kan också anföras följande för folklig uppfattning om tistlarna belysande notis hos R. Dybeck i Runa 1845, s. 72, där det på tal om »Borst-Tistel (Cardus heterophyllus)» heter bl. a.: »Svenska allmogen hyser likväl leda till så väl denna som andra tistlar . . . Olafsen (Reise) berättar, att allmogen i några trakter af Island föregifver, att det ifrågasvarande slaget af tistel växer hos dem, »såsom ett förbannelse-tecken från syndafallet», och samma tro är hos Svenska allmogen ännu rådande.»

Skirnismál 42: 6.

Den mest diskuterade strofen i hela Skm. är utan tvivel den fjrtioandra och sista:

Skm. 42. *Lǫng er nótt, langar ro tvær,
 hvé um þreyiak þriár?
 opt mér mánaðr minni þótti
 en síá hálf hýnótt!*

Översikt och kritik av äldre tolkningar av sista fullraden lämnas jämte ett nytt tolkningsförslag av P. Groth i Festskrift til Finnur Jónsson 1928, s. 240 ff. Sedan dess har den sista versen behandlats åtminstone av Hj. Falk i NTS 1, s. 5 ff., E. A. Kock i Notationes Norroenæ 12: 4 f. (= § 1803), ibm 21: 21 (= § 2715) och av Ivar Lindquist i Studia Germanica tillägnade E. A. Kock 1934, s. 128 ff. Lindquist har starkt framhållit versens metriska brister, vilka enligt honom tala för att den är fördärvad. Fr. a. är det utgången $\text{—} \text{—}$, som är besvärande; vidare önskar han en icke enstavig allitterationsbärande metrisk takt i stället för det enstaviga *hálf*. Han rekonstruerar: *Opt mér mánaðr minni þótti en hálf sé án hívi nótt* = »Ofta har en månad tyckts mig kortare än en halv natt utan (detta) gifte är». E. A. Kock finner denna operation väl kraftig och föreslår i stället en mindre jämkning av ordföljden: *en sjá hýnótt half*, varigenom den besvärliga utgången försvinner, låt vara på bekostnad av den vanligare ordföljden adj.-attr. + sbst., vilket emellertid, som Kock flerfaldiga gånger visat, icke innebär något hinder.

Den ändring, som versens meter gör önskvärd, synes mig också kunna åstadkommas på ett annat, föga ingripande sätt. Om man överhuvud anser, att det utseende versen har i R (och SnE.), motiverar försök till ändringar, bör man även pröva den utvägen, om icke versen kan bibehållas i det skick, vari den traderats, plus ett tillägg, som förbättrar utgången. Man kan m. a. o. våga pröva, om ett ord av någon anledning kunnat falla bort efter *hýnótt*, ett ord, som snarast bör ha varit relativt indifferent i förhållande till innehållet i versen i övrigt och därför lätt kunnat gå förlorat. I första hand tänker man då på ett predikatsverb och då närmast pres. konj. sé: *en síá half hýnótt *sé*. Beträffande detta strängt taget pleonastiska sé, som lätt bör ha kunnat förloras, jfr str. 13: *Kostir ro betri, heldr en at klökkva sé* samt med sé eller 2 pers.

pres. konj. *sér* såsom utgång i fullrad: *æva til snotr sé* (Neckel: *séi*) Háv. 54; *eda min systir sé* Háv. 163; *heill þú á sinnom sér!* Vm. 4; *nema þú inn snotrari sér!* Vm. 7; *nema þann er saðr sé* (Neckel: *sie*) Sd. 23. Se för övrigt Gering, Vollst. Wb., sp. 1121 f. Betänkligheter behöva icke yppa sig mot att låta ett dylikt enstavigt *sé* uppbära en tredje höjning i fullraden, då såsom framgår av de just anförda exemplen ett sådant *sé* eller *sér* mycket väl kan deltaga i allitterationen, om så erfordras.

Liksom med Ivar Lindquists och E. A. Kocks ändringsförslag uppnås med *sé* överensstämmelse med den av Lindquist a. a. s. 132 formulerade regeln: »Enstavigt allitterationslöst slutfall finns i lióðaháttur nr III endast när förut går en tvåstavig allitterationsbärande metrisk »takt» av typen — x.»

Att ett sådant i versslut stående *sé*, som icke var omistligt ur innehållssynpunkt, råkat försvinna, innebär intet uppseendeväckande, och försvinnandet har kunnat försiggå så mycket lättare som ordet i motsats till vad som är fallet i de ovan anförda exemplen med *sé(r)* i utgången av fullrad icke deltagit i allitterationen.

Man får nog ge Ivar Lindquist rätt i att versen blivit ledigare, om också första rimstaven, *hálf*, efterföljts av en sänkning, och det är tydligt, att detta, som Lindquist också framhåller och belyser med ett flertal exempel, är regel i verser med enstavigt allitterationslöst slutfall. Det saknas dock icke alldeles exempel på att den första rimstaven i dylika verser står omedelbart intill den andra utan mellanliggande sänkning, något som icke framgår av Lindquists framställning. Vi ha sålunda *siálfr siálfom mér* Háv. 138; *fiskr flóði i* Grm. 21; *þróv þingom at* ibm 49; jfr också Háv. 130: *ok fá fǫgnuð af*, vilket dock Lindquist ändrar till: *fáa fǫgnøð af*. Jfr även allitteration i verser med tvåstavigt allittererande slutfall: *verðr þinn feigr faðir* Skm. 25; *lítill ero geð guma* Háv. 53; *sumar dætr Dvalins* Fm. 13 osv. Något ingripande på denna punkt förefaller därför icke alldeles nödvändigt.

Vad beträffar betydelsen av det mycket omskrivna *hýnótt*

förefaller mig E. A. Kocks översättning »natt före äktenskapet» vara tilltalande, om man tar hänsyn till sammanhanget. P. Groth invänder a. a. s. 242 mot denna tolkning, att det vore förvånande, om Frej talade om en halv natt nu, när han fått veta, att det skulle dröja nio nätter, innan han fick träffa Gerd. Detta är en invändning, som icke på något sätt förefaller mig avgörande. Kocks tolkningsförslag behöver nämligen icke innebära, att Frej tänkes säga, att endast en halv natt återstår att vänta. Det är möjligt, att han betecknar var och en av de nio nätterna som *hýnótt* och uttrycker sin övertygelse, att han ofta funnit en månad kortare än en halv sådan natt. Betydligt sannolikare synes mig emellertid ett annat alternativ, nämligen att *siá hálf hýnótt* syftar enbart på den innevarande natten. (Skirnirs sändefärd får antagas ha försiggått nattetid; jfr de första av Skirnirs ord till hästen vid färdens början: »*Myrkt er úti*»). Det framgår tydligt av Frejs klagan, att han väntat sig få möta Gerd tidigare, och det ligger då nära till hands att tänka, att han hoppats att få träffa henne redan följande dag. Till följd av denna förhoppning har den innevarande natten för honom då framstått som *hýnótt*, natten före äktenskapet.

Emellertid ha Groth och I. Lindquist gjort vissa invändningar, att det möter svårigheter att tolka *hýnótt* som »natt före bröllopet»; man väntar sig, säga de, snarast, att en sådan sammansättning skall liksom vårt »bröllopsnatt» betyda natten efter bröllopet, den första natt makarna tillbringa i varandras sällskap. I själva verket går denna översättning minst lika bra att foga in i sammanhangct. Vi få då tänka oss att Frej enligt diktarens uppfattning hoppats och önskat, att Gerd omedelbart skulle efterkomma hans genom Skirnir framförda önskan om ett möte, och guden har då under sin väntan tänkt sig, att den innevarande natten skulle bli deras *hýnótt* = bröllopsnatt. Det behöver icke vålla något huvudbry, att Frej alltjämt använder denna beteckning i sin längtansfyllda klagan, när han fått veta, hur länge han skall få vänta; tvärtom ger detta ord en stark relief åt gudens besvikelse.

Stegring såsom stildrag i Skírnismál och parallella leds inbördes förhållande med avseende på innehållet.

J. Sahlgren har i sin undersökning av Skm. framdragit flera verkningfulla argument mot den av Magnus Olsen i MoM 1909 framställda uppfattningen, att vissa uttryck i dikten äro att fatta som tecken på ett mytstadium, där Frej ännu är den förnämste guden.¹ Bland argumenten märkes emellertid även följande (Edd. et Scald., s. 225 f.): »Rätt betecknande är att till och med i Skírnismál Frö först kommer i tredje rummet. Då Skirne skall hota Gärd med gudarnas vrede, säger han i strof 33:

33. *Reidr er þér Óðinn,
reidr er þér Ásabragr,
þik skal Freyr fiask.*

Troligen menas här med *Asabragr* guden Tor. Denna placering av Frö som nr 3 i själva besvärjelsen, som väl är en av Skírnismåls äldsta delar, kan ej förenas med Magnus Olsens uppfattning att Skírnismál tillkommit på en tid då Frö var den förnämste guden».

Argumentet är olyckligt valt, ty just denna passus skulle möjligen kunna användas som stöd för Magnus Olsens uppfattning. Frej kommer nämligen enligt min uppfattning som nr 3, emedan han i detta sammanhang är den förnämste eller viktigaste guden. Jag tror emellertid icke, att ordningsföljden här mellan de tre gudarna har något med deras inbördes rangordning att skaffa. Däremot är det för mig tydligt, att här föreligger den stilistiska figur, som kallas klimax eller stegring. Figuren omfattar i det föreliggande fallet tre led, de två första anaforiska och formellt parallella. Det tredje ledet (fullraden) avviker från de två första i formellt avseende; det är icke anaforiskt

¹ Huruvida Sahlgrens argument däremot kunna rubba Magnus Olsens uppfattning om den ytterst till grund för dikten liggande myten är en sak för sig; jfr t. ex. de påpekanden, som gjorts av E. Hellquist i Handl. rör. prof.-ämb. i nord. spr. i Lund 1928—1929, s. 107 f., ävensom av E. Olson i Arch. f. Rel.-wiss. 31, s. 245.

eller formellt parallellt, men dess innehåll är ovedersägligen parallellt med innehållet i de två kortverserna, det är s. a. s. en logisk parallell till dessa. Fullraden hör därför från innehållsynpunkt med till parallellismsystemet.¹ Först hotar Skirnir med Oden, som kan förtrolla henne, så med Tor, jättarnas speciella fiende, och så till slut med Frej. Den sistnämnda hotelsen bör från diktarens synpunkt ha inneburit kulmen, liksom den gör det för en nutida läsare. Situationen är sådan, att det för Gerd betydelsefullaste är Frejs vrede, och diktaren sparar därför för effektens skull omnämmandet av denna till sist.

Bäst kommer denna stegring och fullradens parallellism i str. 33: 1—3 till synes, om man jämför denna halvstrof med den sannolikt under intryck av detta ställe i Skm. diktade senare halvstrofen i Ls. 31,² vilken lyder:

Ls. 31: 4—6. *reidir ro þér æsir ok ásynior,
hryggr muntu heim fara!*

men vars första verspar av Bugge (Norrœn Fornkvæði, s. 400), Löffler SNF V. 5, s. 3 m. fl. föreslås ändrat till:

Ls. 31: 4—5. *vreidir'ro þér æsir,
vreidar'ro þér ásynjur.*

Här sträcker sig ju parallellismen icke längre än till det anaforiska versparet; *ásynjur* innebär icke någon stegring i förhållande till *æsir*, och fullraden antyder följden av gudarnas vrede.³

¹ Det är därför icke fullt nöjaktigt att som Löffler (SNF V. 5, s. 2) vid behandlingen av parallellismerna i lióðaháttordikter inskränka undersökningen till endast de anaforiska och formellt parallella kortverserna. Han för alltså i det föreliggande fallet endast upp:

*Reiðr es þér Óðinn,
reiðr es þér ásabragr*

och beaktar icke, att även den följande fullraden från innehållets synpunkt hör med till parallellismerna.

² Jfr E. Noreen, Några anteckningar om ljóðahátt, s. 9 (UUA 1915. B. 1).

³ Ändringsförslaget förefaller mycket tilltalande. Löffler bemöter a. a. s. 4 en av Sijmons i noterna till hans Edda-utgåva gjord in-

Då det är av intresse att se, i vilken mån man inom Eddapoesien använder stegringen som stilmedel, har jag gjort denna fråga till föremål för ett något närmare betraktande, varvid huvudvikten lagts på ljóðaháttordikterna. En uppräknig av parallella verser, helt grupperad efter de formella elementen, lämnas av Richard M. Meyer i hans stora arbete *Die altgermanische Poesie* (1889), s. 331—336. Meyer räknar till parallellismer icke blott förbindelser, där de olika (anatoriska eller icke anatoriska) leden äro formellt parallella eller någorlunda parallella, utan för även hit vad han kallar »unvollständige Parallellverspaare» t. ex. Vsp. 3: 3—4: *vara sandr né scer / né svalar unnir* eller Sd. 11: 4—5: *á berki skal þær rísta / ok á barri víðar*, där alltså senare ledet icke är syntaktiskt självständigt.¹ Till parallellismer i strängare mening kunna dylika fall givetvis icke räknas, men då dessa förbindelser äro av betydelse vid studiet av stegringen och den innehållsliga relationen mellan olika led, kunna vi här icke bortse från dem. De anatoriska parallellismerna inom ljóðaháttordikt-

---

vändning, att dylik anator visserligen passar bra i besvärjelsen i Skm. men är onödig i Ls., med att framhålla, att även om det icke föreligger någon egentlig besvärjelse i Ls., så innehåller stället dock ett slags förbannelse, varför anatoren passar utmärkt. Läffler kunde ha tillagt, att de anatoriska parallellismerna icke äro inskränkta till besvärjelser och andra stycken av magiskt innehåll. Själva mönsterstrofen för galdralag, Hátt. 101 (*Sóttu 'k fremt* osv.) är ju ett ex. på anatorrens användning i annat sammanhang, lát vara att denna strof intager en alldeles speciell ställning såsom enkom för Hátt. diktad mönsterstrof. I ett sådant fall som Háv. 76, 77 (*Deyr fé, / deya frændr* osv.) kan man icke heller tala om besvärjelse eller magi, och det förefaller mycket möjligt, att detsamma gäller det bevarade fullradparet ur Heimdallargaldr (*Nío em ek mæðra mögr, / nío em ek systra sonr*).

¹ Full konsekvens har dock härvidlag icke alltid iakttagits. Sålunda räknar Meyer t. ex. s. 333 Gdr. I 10: 5—8: *fann ek hús-guma / hvergi inn betra, / en húsfreyio / hvergi verri* till fullständigt parallella verspar, under det att s. 334 Sd. 13: 9—10: *ór hausí Heiðdraupnis / ok ór horni Hoddrofnis* föras till de ofullständiga versparen; jfr Vkv. 33: 3—6: *at skíps bordi / ok at skíaldar rønd, / at mars bógi / ok at mækis egg*, vilket jämte andra liknande fall s. 333 föras till fullständiga paralleller.

ningen ha särskilt samlats och granskats av L. Fr. Löffler i den synnerligen grundliga och mycket givande, tyvärr ofullbordade avhandlingen Om några underarter av ljóðaháttur (SNF IV. 1, V. 5). Löffler ägnar i SNF IV. 1, s. 39, V. 5, s. 8 f. samt i avd. IV ibm, s. 11 ff. i samband med de enskilda fallen innehållets parallellism i anaforiska verser någon uppmärksamhet, men han nöjer sig då i regel med att konstatera, att de olika anaforiska leden uppvisa fullständig identitet eller trängre eller vidare parallellism; jfr dock V. 5, s. 16 ff. om Skm. 34:7—8, s. 20 ff. om Skm. 30:6—7, s. 27 ff. om Háv. 1:3—4, s. 58 om Ls. 13:4—6. I senare tid ha nya givande synpunkter anlagts på parallellismtekniken av E. Noreen i Studier i fornvästnordisk diktning II, s. 1—15 och av I. Lindquist i Galdrar, särsk. s. 1—14, och Religiösa runtexter I: Sigtuna-galdern. I det sistnämnda arbetet finns s. 80 ff. en sammanställning av s. k. galderformiga stycken i fornrydslagstrofer, dvs. anaforiska och parallella kortverser. Här är emellertid plats för en närmare undersökning av förhållandet mellan parallellismernas olika led ur innehållssynpunkt, en fråga, som vanligen kommer i skymundan för metrisk och andra formella problem. Härvidlag komma givetvis de anaforiska parallellismerna främst i betraktande, men en sådan undersökning som denna måste också taga hänsyn till övriga parallellismer i ordets snävare bemärkelse, dvs. formellt parallella led, och slutligen måste också uppmärksamhet ägnas åt »ofullständiga parallellismer» (se ovan) och åt icke formellt men ur innehållssynpunkt parallella led, ty som vi ovan sett, är det icke nödvändigt, att en parallellism skall ligga i utvärtens ting. Någon hänsyn till var i strofen parallellismerna ha sin plats, dvs. om de finnas i kortversparet eller i detta och fullraden eller i dubbla fullrader osv. behöver här icke tagas.

Om vi först fortsätta granskningen av fall, som möta i Skm., finna vi, att diktaren även på andra ställen än det ovan analyserade icke är främmande för ett effektivt utnyttjande av stegring. Det mest talande ex.-et jämte det ovan anförda är första halvstrofen i str. 42.

Skm. 42: 1—3. *Lǫng er nótt, langar ro tvær,
hvé um þreyiak þriár?*

Fallet är likartat med ex.-et ur str. 33; två i detta fall visserligen icke fullständigt anaforiska utan endast »halvanaforiska» led och ett tredje led, som icke är anaforiskt eller formellt parallellt men i stort sett parallellt ur innehållssynpunkt och innehållande kulmen. En jämförelse med ett med avseende på anaforen likartat fall är upplysande:

Gg. 4: 1—3. *Lǫng er fǫr, langir ro farvegjar,
langir ro manna manir.*

Här ha vi ju tredubbel såväl anafor som parallellism, men halvstrofen kan enligt min uppfattning icke sägas innehålla någon stegring. De två kortverserna innehålla endast en helt obetydlig variation av uttryck, och fullraden för oss över till ett helt annat begreppsområde; här föreligger ett slag av jämförelse, föranledd av det för jämförelsens olika led gemensamma begreppet »lång»: »lång är färden, långa äro färdevägarna, lång är också människornas kärlekslängtan».

I ett tredje fall förtjänar det åtminstone att diskuteras, huruvida icke treledad stegring föreligger. Det är Gerds fråga:

Skm. 17: 1—3. *Hvat er þat álfa, né ása sona,
né víssa vana?*

och Skirnirs svar:

Skm. 18: 1—3. *Emkat ek álfa, né ása sona
né víssa vana.*

Parallellismen är här ofullständig, i så måtto att de två senare leden icke äro fullt utbildade satser utan syntaktiskt beroende av första versen. Ordningföljden är emellertid i detta fall uppseendeväckande och enastående. Sammanställningen »ásar och alfer» är ju mycket vanlig, men alltid bruka då ásarna nämnas först, t. ex.:

Skm. 7: 4—6. *ása ok álfa þat vill engi maðr,
at vit samt siem!*

Se för övrigt Gering, Vollst. Wb. under *álfr* eller *óss*. Samma ordning bibehålles i Sigrdrífomál 18, där som tredje grupp tillkomma vanerna. Strofens senare del lyder:

Sd. 18:5—8. *þær ro með ásom, þær ro með álfom,*
sumar með vísom vönom,
sumar hafa menzkir menn.

Läffler (SNF IV. 1, s. 24 f.) föreslog att i stället läsa:

þær'u með ósum
þær'u með álfum
*þær'u með vísom vönum.

Beträffande sista fullraden säger han ibm, att han i (den aldrig fullbordade) avd. V skall visa, att den är interpolerad. Härmed må förhålla sig hur som helst; ordningsföljden är i varje fall åsar, alfer och vaner. Skm. 17—18 äro de enda ställen, där alferna, den minst förnäma av de tre grupperna, komma först. Vad beträffar åsar och vaner lönar det sig nog icke att spekulera över diktarens uppfattning om deras inbördes rangordning, men vanerna voro de i det föreliggande fallet viktigaste. Även om Skirnir i den följande strofen förklarar, att han icke hör till vanerna, står han ju onekligen i mycket nära samband med dessa (som Frejs hypostas), och det är en van, Frej, som är den viktigaste guden i dikten och Skirnirs uppdragsgivare. Det gör därför god stilistisk effekt, att det först är det tredje alternativet i Gerds fråga som faktiskt träffar det rätta. Halvstrofen skulle kunna översättas: »Vem är det av alfer eller av åsars söner eller r e n t a v av visa vaner?» I det nyss anförda ex.-et ur Sd. föreligger däremot ingen som helst ansats till stegring.

I ett sådant fall som detta kan man uttala tvivel om huruvida stegringen är avsiktlig, och fr. a. kan man då hänvisa till att det av verstekniska skäl knappast är möjligt att låta vanerna komma på annan plats än sist. När vanerna figurera i ljóðahátturdikterna, få de för övrigt så gott som alltid sin plats i fullraden av orsaker, som tydligen hänga nära samman med allitterationen (se Gering,

Vollst. Wb. under *vanr*). Liknande invändningar kunna emellertid icke göras beträffande åsar och alfer, och även om vanerna från början hade sin givna plats sist, synes mig den stilistiska effekten ha blivit mycket god.

Ett fjärde fall i Skm., där vi ha tre led bredvid varandra, är Skm. 34: 1—3. *Heyri iotnar, heyri hrímpursar,*
synir Suttunga, [siálfir áslidar.]

Sista kortversen är efter allt att döma interpolerad, och tredje versens parallellism är ofullständig. Här möta vi ett klart ex. på ett annat slags förhållande mellan innehållet i parallellismens olika led. Här saknas stegring, upprepningen innebär väl endast smärre variationer av ett och samma begrepp, eller också ha vi en uppräknig av vissa varandra närstående begrepp.

När man vänder sig till de tvåledade förbindelser i Skm., som här kunna komma i betraktande, möter man ofta vissa svårigheter att avgöra, om stegring föreligger eller om det endast är fråga om någorlunda likbetydande paralleller eller om paralleller, ordnade i godtycklig ordningsföljd. Först och främst tvingas man emellertid i de flesta fallen att taga ställning till huruvida båda leden äro ursprungliga eller det ena endast är ett senare inskott. För de anaforiska, parallella fullradernas vidkommande kan jag icke finna annat än att Löffler (SNF V. 5, s. 60 ff.) med fullständig framgång bemött Finnur Jónssons åsikt (utförligast motive-rad i uppsatsen Om overleveringsdubletter i Arkiv 21: 1 ff.), att när dubbla fullrader möta i eddadikter, den ena alltid eller så gott som alltid är oäkta. Övriga fall tarva individuella undersökningar. Av de anaforiska förbindelserna synas mig en hel del innehålla otvetydig stegring.

Så är enligt min uppfattning fallet med fullraderna i str. 34: Skm. 34: 7—8. [*hvé ek fyrbýð, hvé ek fyrbanna*]
manna glaum mani,
manna nyt mani!

Löffler har i sin grundliga utredning av fallet (SNF V., 5, s. 16 ff.) påpekat, att mellan första och andra versraden finns en begrepps-

variation, som också framhävts i vissa översättningar, t. ex. P. A. Gödeckes: »huru jag förbjuder, / mön med man att glamma, / mön en man att famna». Att här föreligger stegring förefaller mig evident.¹

Fullt så klart är icke str. 30:

Skm. 30: 4—7. [*til hrímþursa hallar þú skalt hverian dag*]
kranga kosta laus,
kranga kosta von.

Betydelsen av *kosta* är omstridd. Väljer man att här tolka *kostr* som »val», »utväg» o. d., synes det mig svårt att få in någon nämnvärd skiftning i uttryckens valör, men väljer man den bl. a. av Löffler (a. a. s. 20 ff.) accepterade uppfattningen, att *kostr* här är »kost, föda», ligger det också nära till hands att med Löffler se något olika betydelse i adjektivens *lauss* (»i avsaknad av») och *vanr* (»behövande») och likaledes med honom översätta »släpa dig fram fastande, / släpa dig fram hungrande». Det är i så fall tydligt, att det senare adjektivet, *vanr*, är det starkare. Finnur Jónsson invänder visserligen i Lex. poet.², 346^a, att pl. *kostir* icke användes om mat, men fråga är om denna invändning kan tillmätas alltför stor vikt. Betydelsen »mat» passar ju mycket bra i sammanhanget, helst om, som Niedner och Sijmons-Gering antaga, detta parti från början haft sin plats omedelbart före omtalandet av drycken (*geita hland*) i str. 35, och man kan därför våga antaga en tillfällig licentia poetica, framtvingen av de metriska förhållandena, som fordra tvåstavighet. Jag är alltså för min del mest böjd för att i str. 30 se stegrande parallellism.

Stegring torde föreligga i str. 32:

Skm. 32. [*Til holts ek gekk ok til hrás vidar,*]
gambantein at geta:
gambantein ek gat.

¹ Att bedömandet av dylika frågor emellertid är ganska vanskligt och lätt blir subjektivt visas av att Finnur Jónsson (Arkiv 21, s. 10) å sin sida finner det evident, att båda fullraderna äro identiska med avseende på betydelsen.

Visserligen förklara Finnur Jónsson (senast i De gamle Eddadigte, s. 79), Gering (Kommentar 1: 231 f.) m. fl. med större eller mindre bestämdhet, att en långvers (4—5) förlorats framför *gambantein ek gat*, men deras motiveringar äro på intet sätt övertygande. Neckels uppfattning framgår av hans interpunktion (se ovan) med kolon efter *geta*; så också hos E. Noreen, Studier i fvn. diktn. 2: 10 ff. För mig framstår fullradsparet såsom mycket verkningsfullt. Det ligger något hotande och hopbitet i »att skaffa mig ett trollspö, / ett trollspö fick jag också». Jag fattar versparets innebörd som: »Jag försökte skaffa mig ett trollspö, jag lyckades skaffa mig ett trollspö».

Det inledande kortversparet är i detta sammanhang värt några ögonblicks uppmärksamhet. Man skulle kunna förmoda, att verserna *Til holtis ek gekk | ok til hrás vidar* äro någorlunda parallella, och denna uppfattning har tydligen Gering, eftersom han (Vollst. Wb. 1171) översätter *viþr* med »skog»; *hrár* översattes ibm 466 med »feucht». Det förefaller emellertid sannolikare, att *viðr* här betyder »enstaka träd (i skogen)» och att *hrár* hör till Gerings moment 2 = »saftfrisch». Moment 1 = »feucht» bör då utgå, eftersom Skm. 32 är det enda belägget. Jfr Háv. 151: 1—3. *þat kann ek it séttá: ef mik særir þegn á rótom ráis vidar.*

Det är alltså icke skogen som i andra kortversen beskrives som fuktig, utan meningen är, att Skirnir gått till skogen och där uppsökt ett saftigt träd, som lämnat lämpligt material för ett trollspö. Översättning: »Till skogen gick jag och till ett saftrikt träd». Möjligen fattar Finnur Jónsson stället på ungefär samma sätt, men av okänd anledning återger han (De gamle Eddadigte, s. 79) *hrás vidar* med pl., »saftfulde, unge træer».

Enligt min uppfattning föreligger alltså icke någon parallellism i kortversparet, utan den senare kortversen innehåller en närmare bestämning till den förra.

I str. 27 och 28 möta några parallellismer, vilka mycket ofta betecknas som ursprungliga men som i detta sammanhang äro av ett visst intresse.

Skm. 27: 1—4. [*Ara þúfo á skaltu ár sitia,*
horfa heimi ór, snugga heliar til.]

Skm. 28: 1—4. [*At undrsíonom þú verðir, er þú út kómr:]*
á þik Hrimnir hari, á þik hotvetna stari!

Finnur Jónsson ser här givetvis interpolationer eller »overleveringsdubletter», eftersom enligt honom upprepningar endast förekomma i »genganger- og drömmever». För Gering äro rimförhållandena det avgörande. Äkta galdralagsfullrader ha alltid, säger han (Kommentar 1:228 f.), självständigt allitterations-system, och de senare verserna i de ovan anförda fullradsparen uppfylla härvidlag icke fordringarna. Detta har givetvis sin fulla giltighet beträffande alla regelrätta galdralagsverser, men vi få komma ihåg, att dessa versregler äro formulerade i vår tid och att det då är vanskligt att utan vidare kassera allt i den gamla poesien, som icke stämmer i minsta detalj med av oss utfunderade regler, som visserligen passa in på den ojämförligt största delen av materialet. Man kan knappast antaga, att all fornväst-nordisk poesi från början varit fullständigt felfri i verstekniskt avseende, att m. a. o. undantag från reglerna saknats, men vi måste naturligtvis bedöma varje fall för sig och därvid iakttaga stor försiktighet. Jag kan emellertid icke finna, att en hänvisning till frånvaron av självständig allitteration skall vara avgörande för bedömandet av 27: 4 eller 28: 4, utan menar, att man även bör taga i betraktande versernas estetiska kvalifikationer.¹ Från denna synpunkt kan jag icke finna annat än att de i högsta grad försvara sin plats och göra mycket god verkan; utelämnar man däremot de ifrågakvarande verserna och så läser halvstroforna, torde man knappt kunna undgå att frapperas av hur torftiga de förefalla. Det torde därför vara förspilld möda att laborera med strykningar. Naturligtvis kan man, som Gering tycks göra (Kom-

¹ Ehuru stället icke är fullt jämförbart, kan man hänvisa till Skm. 34: 1—2: *Heyri iþtnar, / heyri hrímbursar*, som också saknar allitteration och som av I. Lindquist (Galdrar, s. 42) antages vara en urgammal typ, »stavrimslös galderform», från en tid, då stavrimmet ännu icke var utbildat. Jfr även a. a. s. 12 f.

mentar 1:228), antaga, att hela versparet är fördärvat, dvs. att även den andra i förbindelsen ingående versen utsatts för diverse ändringar, men haltlösheten av sådana antaganden ligger i öppen dag.

Både 27:3—4 och 28:3—4 uppfattar jag alltså som innehållande ursprungliga parallellismer,¹ och dessa parallellismer förefalla mig också stegrande. Infinitiverna *horfa* och *snugga* äro väl någorlunda likvärdiga; däremot är bestämningen *heliar til* avgjort starkare än *heimi ór*; Gerd skall icke blott få sina blickar vända från världen (negativt obehag), hon skall också få dem riktade mot något så dystert som Hel (positivt obehag). Särskilt effektiv blir halvstrofen, om man med E. Noreen lägger hskr. A:s läsart till grund för kortversparet, varigenom tre verser i rad komma att sluta på efterställd preposition²:

*Ar skaltu sitia ara þúfo á,
horfa heimi ór,
snugga heliar til.*

I 28:3—4 äro *hari* och *stari* likvärdiga. Stegringen uppbäres av *Hrímnir* och *hotvetna*; det är icke nog med att Hr. skall stirra på Gerd, utan hon skall bli till ett vidunder för var man; jfr att andra halvstrofen spinner på samma tråd: *viðkunnari þú verdir* etc.

Stegring torde också föreligga i str. 35:

Skm. 35:7—10. *œðri drykkio fá þú aldregi,
mæ, af þínom munom,
mæ, at mínom munom.*

Gerings förslag (Vollst. Wb. 702), att *af* och *at* skulle uppbära varandra motsatta betydelser (»wider deinen, nach meinem wunsch»), kan säkerligen icke upprätthållas, och detsamma gäller Finnur

¹ E. Noreen, Studier i fvn. diktn. 2: 9 betraktar tydligen förbindelserna som äkta; så även R. M. Meyer, Die altgermanische Poesi, s. 332. 28:3—4 betraktas som ursprunglig av I. Lindquist, Rel. runtexter, s. 47.

² E. Noreen, Några anteckningar om ljóðaháttur, s. 44 ff.

Jónssons inläggande av koncessiv betydelse i *af þínom munom* = »udfra din lyst, ɔ: selv om du ønsker noget bedre» (De gamle Eddadigte, s. 80). Betydligt rimligare är att som redan Rask föreslog ändra *af* till *at*, varigenom parallellismen bleve fullständig. Läßfler (SNF V. 5, s. 20) förefaller mig träffa det rätta, när han säger, att meningen är: »så skall det gå efter din önskan, då du själv (Gerd) vill så ha det genom din hårdnackenhets, så skall det gå enligt min önskan». Gerd har visserligen icke uttalat någon önskan att bli grymt behandlad, men ett hotfullt »eftersom du önskar det så» är fullständigt genuint i en situation, där en person under hotelser o. d. försöker att pressa en annan till något. Härefter följer så *mær, at mínom munom*, vilket icke »er så temlig meningslöst» (Finnur Jónsson, a. a. s. 80) utan just framhäver, att det är Skirnir, som har avgörandet i sin hand och att det kommer an på honom, om de hemska hotelserna ska gå i uppfyllelse. Jag kan icke finna annat än att här föreligger avsiktlig stegring.

Slutligen må här anföras

Skm. 12:1—2. *Hvært ertu feigr, eða ertu framgenginn?*

med stegring *feigr — framgenginn*.

Variation utan stegring föreligger i Skm. 34:

Skm. 34:5—6. *hvé ek fyrbýð, hvé ek fyrbanna,*

där full identitet föreligger mellan leden med avseende på innehållet. Svåra att bedöma äro Skm. 29:6—7:

*sváran súsbreka
ok tvennan trega,*

och Skm. 31:4—5. *þitt geð gripi,
þik morn morni,*

dels emedan *súsbreki* och *morn* äro hapaxlegomena, dels emedan det senare stället i flera avseenden är oklart. Ej heller i

Skm. 13:4—6. *eino doegri mér var aldr um skapadr
ok allt líf um lagit*

torde man kunna säga, att någon stegring föreligger.

Resultatet av denna granskning av vissa parallellt uppbyggda partier av Skm. blir då, att vi finna, att diktaren mycket ofta format sina parallellismer så att de uppvisa en mer eller mindre avsiktlig stegring, en detalj, som ingalunda är utan betydelse för det stora anseende, som med all rätt kommer Skm. till del, även när dikten betraktas från estetiska och stilistiska synpunkter. I själva verket tycks Skm. vara den eddadikt, där detta stildrag oftast framträder.

Granskar man parallellismerna i ljóðaháttordikterna med hänsyn till innehållets valör, finner man, som framgår redan av ovanstående, att olika typer lätt nog kunna urskiljas. Dels innehålla de olika leden exakt samma sak fast uttryckt med olika ord; vi skulle kunna kalla detta för »parallellism med identiska begrepp» eller »identisk parallellism». Hit hör t. ex. Skm. 34: 1—3: *Heyri iotnar, | heyri hrímpursar, | synir Suttunga* och Skm. 34: 5—6: *hvé ek fyrbyð, | hvé ek fyrbanna*. Dels giva de olika leden uttryck åt icke identiska mer eller mindre varierande begrepp; vi ha då »parallellism med varierande begrepp» eller »varierande parallellism» i allmänhet. Dylik parallellism behöver icke innehålla någon stegring, se t. ex. det ovan anförda ex.-et ur Sd. 18: *þær ro með ásom, | þær ro með álþom, | sumar með vísom vonom, | sumar hafa menzkir menn*.¹ Vi kunna här icke spåra någon estetisk (men väl metrisk) beräkning i ordningsföljden åsar-alfer-vaner-människor, utan parallellismen är »jämn». Men den varierande parallellismen kan också vara »stegrande», t. ex. Skm. 33: *Reiðr er þér Ódinn, | reiðr er þér Ásabragr, | þik skal Freyr fiask*, och som vi sett är dylik »stegrande parallellism» den vanligaste typen i Skm.

Vänder man sig till övriga eddadikter i ljóðahátt, finner man däremot, att identisk parallellism och jämn parallellism äro de ojämförligt vanligaste typerna.

¹ När ett parallellismssystem omfattar tre eller flera led, kunna två av leden sinsemellan utgöra parallellism med identiska begrepp. Obs. t. ex. de två första verserna i Gg. 4: *Lqng er fqr, | langir ro farvegar, | langir ro manna munir*.

1) Identisk parallellism; de olika leden äro likvärdiga ur innehållssynpunkt; någon stegring föreligger icke. De hithörande exemplen äro därför helt enkelt också exempel på ett speciellt slag av variation, som skulle kunna kallas »satsvariation», när de olika leden i variationen utgöras av hela satser och icke av enbart nomina med eller utan bestämningar.¹

A) Anaforiska förbindelser.

HHv. 14: 1—3. *Hvé þú heitir, [halr inn ámátki?]
hvé þik kalla konir?*

Rm. 7: 1—3. *[Gíafar þú gaft,] gaftattu ástgíafar,
gaftattu af heilom hug!*

Sd. 2: 1—2. *Lengi ek svað, lengi ek sofnod var.*

Fi. 2: 1—3. *Hvers þú leitar, eða hvers þú á leitom ert,
eða hvað viltu, vinlauss, vita?*

SnE (Gylfag. c. 35). *Hvað þar flýgr, hvað þar ferr
eða at lopti líðr?*

Läffler (SNF IV. 1, s. 26) ändrar fullraden till *hvað *þar at lopti líðr?*

Vidare Háv. 111: 9—10; Gg. 1: 1—2; 4: 1—2; Fi. 46: 1—2; Getspeki 2: 1—2 (Heidreks s. ed. Helgason, s. 57).

B) Icke anaforiska men i övrigt (helt eller delvis) formellt parallella förbindelser.

Háv. 57: 1—3. *Brandr af brandi brenn, [unz brunninn er,]
þuni kveykiz af funa.*

Háv. 162: 7—9. *þó sé þér góð, ef þú getr,
nýtt, ef þú nemr,
þorð, ef þú þiggr.*

Från innehållets synpunkt är *þó sé þér góð* parallellt med *nýtt* och *þorð*, men formellt är parallellismen icke fullständig.

¹ Angående det sistnämnda slaget av variation såsom stilfigur i fornvästnordisk diktning se E. Noreen, Studier i fvn. diktn. 3, s. 7 f.

218 Ljunggren: Anteckningar till Skirnismál och Rígsþula.

Alv. 3: 2—3. [*Alviss ek heiti,*] *bý ek fyr i qrd neðan,*
á ek und steini stað.

Fm. 1: 2—3. [*Sveinn! ok sveinn!*] *hveriom ertu sveini um*
hverra ertu manna moqr? [borinn?

Vidare Háv. 112: 3—4 och ytterligare 19 ggr; Rm. 21: 2—3.

C) Övriga förbindelser (med i något avseende ofullständig parallellism):

Háv. 18: 2—3. *Sá einn veit,* *er víða ratar*
ok hefir fiqlá um farit.

Gm. 51: 1—2. *Qlr ertu, Geirrødr!* *hefr þú ofdrukkit.*

Ls. 34: 4—6. *Hymis meyar* *hofoð pik at hlandtrogi*
ok þér í munn migo.

Vidare Háv. 158: 4—6; 161: 4—6 (chiasm); Vm. 34: 4—5; Ls. 21: 1—2; HHv. 18: 1—3; Fm. 28 (chiasm); Fi. 7: 2—3 och ytterligare 17 ggr. Ex. på detta slag av parallellism, där de clika leden omfatta hela strofer, erbjuda de anaforiska stroferna Fm. 34 och 38:

Fm. 34. *Hofði skemra* *láti hann inn hára pul*
fara til heliar hedan!

Qllo gulli *þá kná hann einn ráða,*
fiqlá, því er und Fáfni lá.

Fm. 38. *Hofði skemra* *láti hann þann inn hrímkalda iqtun*
ok af baugom búa:

þá mundu fiár, *þess er Fáfnir réð,*
einvaldi vera!

2) Jämn parallellism i allmänhet; de olika leden innehålla olika begrepp, vilka av någon anledning sammanställas, men sammanställningen innebär icke någon stegring. De anaforiska exemplen äro talrika.

A) Anaforiska förbindelser.

Háv. 53: 1—3. *Litilla sanda,* *litilla sæva,*
litil ero ged guma.

Sér och *sandr* äro skilda men i ett visst samband med varandra stående begrepp. Fullständigt disparat är däremot från början *geð guma*, och vi kunna därför i ett fall som detta icke tala om stegring, utan här föreligger, som ovan framhållits s. 208, ett slags jämförelse.

Vm. 4: 1—3. *Heill þú farir! heill þú aptr komir!*
heill þú á sinnom sér!

Läffler (SNF IV. 1, s. 22 f.) vill ändra *aptr* i v. 2 till *fram*, en ändring, som med hänsyn till allitterationen verkar mycket tilltalande.

Grm. 46: 1—2. *Hétomk Grímr, hétomk Gangleri.*

Ls. 64: 1—2. *Kvað ek fyr ásom, kvað ek fyr ása sonom,*
[þats mik hvatti hugr.]

Fm. 13: 4—6. *sumar ero áskungar, sumar álfkungar,*
sumar doetr Dvalins.

Sd. 3: 1—3. *Heill dagr! Heilir dags synir!*
Heill nótt ok nipt!

Sd. 13: 4—6. *þær of réð, þær of reist,*
þær um hugdi Hroptr.

Hátt. 101: 4—5. *þá's ek reist, þá's ek renna gat.*

Heimd. *Nío em ek mædra (l. meyia) mögr,*
nío em ek systra sonr.

I detta fall är det genitivattributen *mædra* (*meyia*) och *systra*, som ensamma konstituera olikheten mellan leden. Detsamma gäller adjektivattributen i

Háv. 105: 6—7. *síns ins heila hugar,*
síns ins svára sefa.

Jfr Läffler i SNF V. 5, s. 49, 52.

Vidare Háv. 111: 4—5; 142: 3—4; 144 (uteslutande kortverser); 145: 1—2, 4—5; 155: 6—7; Sd. 2: 1—3; 4: 1—3; 6: 4—5; 12: 4—6;

18: 5—6; 7—8; 19: 1—2; 3—4; 30: 4—5; Gg. 4: 1—3; Hátt. 101: 6—7 samt om vissa, i flera fall mycket tilltalande emendationer införas,¹ Háv. 69: 3—6 (Läffler SNF IV. 1, s. 18 ff.); 149: 6—7 (Läffler SNF V. 5, s. 54 ff.); 164: 5, 6, 8 (Läffler SNF IV. 1, s. 20 ff.)²; Ls. 11: 1—3 (Läffler ibm s. 23 f.); 31: 4—5 (Bugge NF s. 400); Gg. 6: 1—3 (Läffler ibm s. 17); Getspeki 2: 4—6 (Heidreks s. ed. Helgason, s. 58; Läffler a. a. s. 26 ff.).

Utän större intresse i detta sammanhang äro de många strofer i den unga ljóðahátttríðkten Sólárljóð, som börja på samma sätt och som äro dels variationer av ett och samma ämne (*Sól ek sá osv. str. 39—45*), dels uppräkníngar, där varje nytt moment inledes på samma sätt (*Margan mann str. 59, Marga menn str. 60, Menn sá ek pá str. 61—67, 69—72*).

B) Icke anaforiska men i övrigt formellt parallella förbindelser.

Háv. 141: 4—7. *ord mér af orði orz leitadi,*
verk mér af verki verks leitadi.

Háv. 143: 3—4. *[Óðinn með ásom, en fyr álþom Dáinn,]*
Dvalinn dvergom fyrir,
Ásvidr iotnom fyrir.

¹ Vissa av dessa fall höra hit oavsett huruvida emendation införas eller ej, då de i varje fall innehålla minst två anaforiska led.

² Stället lyder: *Heill, sá er kvað! Heill, sá er kann!*

Niöti, sá er nam!

Heilir, þeirs hlýddo!

vilket Läffler ändrar genom att stryka *niöti... nám* och tillfoga ett *hér* efter *hlýddo*. Det kan icke förnekas, att som L. framhåller, *niöti* etc. på ett mycket störande sätt avbryter tre verser, som alla börja med *heill, heilir*. Av mindre vikt är däremot L:s andra invändning: "Även från innehållets synpunkt är versraden *njóti*... icke på sin plats. Uttrycket:... den som lärt sig passar ej efter... den som kan,... den som kvad; inlärandet går ju förut" (Läfflers spärr.). Det är emellertid tydligt, att den korrekta tidsföljden i dylika fall får stryka på foten för verstekniken; *kvað* och *kann* måste med hänsyn till allitterationen stå tillsammans i kortversparet, under det att *nam* av samma skäl passar utmärkt i fullraden. Andra ex. på att tidsföljden av dylika skäl blivit omkastad finna vi i Sd. 13: 4—6: *þær of réð, / þær of reist, / þær um hugði Hroþr* och i Vm. 4: 1—3: *Heill þú farir! / heill þú aptr* (l. *fram) *komir! / heill þú á sinnom sér!*

- Gr. 9: 4—5. *skoptom er rann rept, skiöldom er salr þakidr,*
[bryniom um bekki strát.]
- Fm. 31. *Hvøtom er betra, en sé óhvøtom*
i hildileik hafaz;
glødom er betra, en sé glúpanda,
hvat sem at hendi kømr.
- Sd. 13: 9—10. *ór hausu Heiddraupnis*
ok ór horni Hoddrofnis.

Háv. 3, 4 och 5 visa liknande parallellism i resp. strofers första kortverspar.

- Háv. 3: 1—2. *Elz er þorð, þeims inn er kominn.*
- Háv. 4: 1—2. *Vats er þorð, þeim er til verðar kømr.*
- Háv. 5: 1—2. *Vits er þorð, þeim er víða ratar.*

Jfr även Sd. 6 och följande strofer: *Sigrúnar þú skalt kunna;* *Qlrúnar skaltu kunna;* *Biargrúnar skaltu nema* osv. med mindre variationer.

Ibland kan denna form av parallellism innebära ren antites, t. ex.

- Háv. 164: 3—4. [*Nú ero Háva mál kvedin, Háva hóllo í,*
allþorð ýta sonom,
óþorð iotna sonom,

där *iotna* visserligen är en av en yngre hand gjord rättelse av *ýta* i R.

C) Ex. på övriga förbindelser med i något avseende ofullständig parallellism:

- Háv. 71: 1—3. *Haltr ríðr hrossi, hiqrd rekr handarvanr,*
daufr vegr ok dugir.

Chiasm i v. 1—2.

- Sd. 10: 7—8. *fellat svá brattr breki né svá blár unnir.*

Vidare Háv. 134: 10—12; 141: 1—3; 142: 5—7; 154: 4—6; 160: 4—6; Sd. 7: 4—6; 9: 4—6; 10: 4—6; 11: 2—3; 4—5. Särskilt kan

här framhållas de många strofer i Alv. fr. o. m. 12 och framåt, i vilka Alviss avger sina svar.

3) Stegrande parallellism. Ett antal hithörande fall, samtliga hämtade ur Skm., ha ovan undersökts. De otvetydiga exempel, som kunna hämtas ur andra ljóðahátturdikter, äro förvånande få.

A) Anaforiska förbindelser.

Háv. 1: 3—4. *Um skodaz skyli,*
um skygnaz skyli..

Mycket ofta uppfattas *skodaz* och *skygnaz* såsom fullständigt identiska ur betydelsesynpunkt (så bl. a. Finnur Jónsson i Arkiv 21, s. 7 f.), i vilket fall exemplet givetvis hör till grupp 1. Å andra sidan tycks Löfflers ytterst grundliga utredning i SNF V. 5, s. 28 f. ge vid handen, att en viss betydelsedifferens föreligger, i så måtto att *skygna* skulle vara ett starkare ord (= se noga, se skarpt på eller efter ngt) än *skoða*, och Löffler menar också, att »här skulle alltså just den »stigning i uttrycket», den climax föreligga, som Finnur Jónsson saknat här». Även om vi icke kunna tala om någon artskillnad mellan *skoða* och *skygna*, torde alltså en gradskillnad föreligga, som gör, att vi äro berättigade att tala om varierande och stegrande parallellism.

Háv. 76 och 77: 1—3. *Deyr fé, deyia frændr,*
deyr síðlfr it sarna.

Detta är ett av de allra vackraste fornnordiska exemplen vi ha på stegring: »din boskap dör, dina fränder dö, du själv dör också»; för den enskilda människans egocentriska uppfattning utgör det klimax, som rör henne själv. Eyvind har i sin bekanta omdiktning i sista strofen av Hákonarmál delvis släppt anaforen men åtminstone i någon mån bibehållit stegringen:

Hak. 21: 1—3. *Deyr fé, deyia frændr,*
eyðiz land ok láð.

Vm. 3: 1—3 m. fl. str. *Fiöld ek fór, fiöld ek freistada,*
fiöld ek reynda regin.

Man kan väl knappast lägga in vare sig någon artskillnad eller gradskillnad i innebörden i *freistada* och *reynda*, men förbindelsen *reynda regin* förefaller mig innebära en stegring i förhållande till det ensamma *freistada*.

Sd. 33: 4—6. *hvárts ero sóttadaur, eda ero sædaur,
eda ero vápndaur verar.*

Jag antager, att de tre dödssätt, på vilka denna halvstrof anspelar uppförts i den ordningsföljden, att diktaren börjat med det banalaste och minst ärofulla och slutat med det hedersammaste.

Hátt. 101: 1—3. *Sótta'k fremð, sótta'k fund konungs,
sótta'k itran jarl.*

Sammanställningen synes mig innebära en ståtlig stegring med särskilt god effekt i ett lovkväde.

Utpräglad anaforisk stegring föreligger vidare i den ljóða-háttrhalvstrof, som förekommer i en isländsk läkebok (utg. av K. Kålund i Det Kgl. Vidensk. Selsk. Skrifter, 6 R., hist. o. filos. Afd. VI, 4 s. 368):

*Lýk ek fésakir, lýk ek fiorsakir,
Lýk ek enu mestu manna sakir.*

I. Lindquist översätter (Galdrar s. 50): »Jag erlägger penningböter, jag erlägger livet frälsande böter, jag erlägger den högsta mansbot» (avvikande, ävenledes stegrande men mindre sannolikt Löffler i SNF IV. 1, s. 52 ff.: »Jag avgör pänningefrågor, jag avgör livsfrågor, jag avgör de viktigaste mänskliga angelägenheter»).

Två genom textändring åstadkomna anaforiska förbindelser äro möjligen vidare att föra hit.

Ls. 13: 6—7. *þú ert við víg varastr
ok skiarrastr við skot.*

vilket av E. Jessen (dansk Hist. Tidsskr. 1867—1869, 3 R., 6: 267) föreslås ändrat till:

*þú ert við víg varastr,
þú ert við skot skjarrastr*

och av Löffler (SNF V. 5, s. 57) till:

*þú est varastr við víg,
þú est skjarrastr við skot.*

Löffler påpekar a. a., att det är möjligt, att *varr* här har den i sammanhanget mildare betydelsen »varsam, försiktig», icke den med *skiarr* gemensamma betydelsen »rädd». Det torde emellertid vara omöjligt att avgöra, huru härmed förhåller sig, och exemplet kan minst lika gärna höra till 2) eller kanske 1).

Det andra fallet är Sd. 19: 1—4, vilket i hskr. lyder:

Sd. 19: 1—4. *þat ero bókrúnar, þat ero biargrúnar,
ok allar qlrúnar,
ok mætar meginrúnar.*

Löffler (SNF IV. 1, s. 25) stryker sista versen och låter den näst sista börja anaforiskt med **þat *eru*, i vilket fall exemplet hör till grupp 2). I. Lindquist har emellertid påpekat (Galdrar s. 48 f.), att man också kan räkna med den möjligheten, att halvstrofen ursprungligen lytt:

*þat eru bókrúnar, þat eru biargrúnar,
*þat *eru mætar meginrúnar,*

om vilken läsart han säger: »Mig tilltalar den sistnämnda versionen mäst, då den innebär en verkningsfull klimax, under det att särskilt ordet *allar* verkar svagt».

B) Övriga exempel utan vare sig anafor eller formell parallellism.

Háv. 14: 1—2. *Qlr ek vard, vard ofrolvi.*

»Drucken blev jag, jag blev övermåttan drucken» (med chiasm).

Háv. 139: 4—5. *nam ek upp rúnar, æpandi nam.*

Senare kortversen innehåller en skärpning i förhållande till den föregående, som synes mig böra uppfattas som stegrande.

Háv. 156: 6—7. [*und randir ek gel, en þeir med ríki fara*]

*heilir hildar til,
heilir hildi frá,
koma þeir heilir hvaðan.*

Fallet är ytterst tveksamt, då det onekligen, som många göra gällande, ser ut, som om det anaforiska versparet skulle vara interpolerat.

Snarare kan kanske föras hit

Fm. 22: 1—3. *Reginn mik réð, hann þik ráða mun,
hann mun okkr verða báðom at bana,*

»Regin rådde mig, han råder nog dig, han vållar nog bådas vår bane».

Om vi, innan vi lämna detta ämne, kasta en hastig blick på Eddans fornyrdislagsdikter, finna vi, att de anaforiska och epi-foriska parallellismerna eller, som I. Lindquist kallar dem med ett gemensamt namn, de galderformiga styckena (de flesta samlade av I. L. i Rel. runtexter 1, s. 44 ff., 56 f. och 80 ff.) så gott som uteslutande representera de typer, som jag här kallat för identisk parallellism och jämn parallellism, och detsamma gäller de många fallen av mera ofullständig parallellism.

1) Exempel på identisk parallellism.

A) Anaforiska ex.

Prk. 23: 5—6. *fiöld á ek meidma, fiöld á ek menia:*

Vkv. 41: 7—10. *Ek vætr hánom vinna kunnak
ek vætr hánom vinna máttak.*

Vidare Vsp. 2: 5—6; Sg. 13: 7—10 (med emendation *hvat* i st. f. *eda* i v. 9; jfr I. Lindquist, Rel. runtexter 1, s. 81); Hdl. 1: 1—2 och möjligen Od. 4: 1—4 (se senast I. Lindquist a. a. s. 83 ff.). Jfr även följande parti ur en angelsachsisk trollformel:

*bidde ic pone mæran domine, bidde done miclan drihten,
bidde ic done halizan heofonrices weard.*

(Grein-Wülcker, Bibl. d. angelsächsischen Poesie I: 313).

B) Icke anaforiska men formellt parallella ex.

Od. 7: 5—6. *Ríkt gól Oddrún, ramt gól Oddrún,*
[bitra galdra, at Borgnýjo.]

C) Ofullständig parallellism.

HHII 34: 1—2. *Ær ertu, systir, ok ørvita.*

Grp. 1: 1—4. *Hverr byggir hér borgir þessar?*
hvat þann þjóðkonung þegnar nefna?

Vidare Vkv. 31: 5—6.

2) Exempel på jämn parallellism.

A) Anaforiska ex.

Vsp. 20: 9—10. *þær lög lögdo, þær lif kuro.*

Prk. 7: 1—2. *Hvat er með ásom? Hvat er með dlfom?*

Hdl. 11: 5—12. *hvat er Skiöldunga, hvat er Skilfinga,*
[hvat er Qðlinga, hvat er Ylfinga,
hvat er holdborit, hvat er hersborit.

Parallellismen innehåller antites i t. ex.

Vkv. 8: 1—2. *Ok þeir af tóko, ok þeir á léto.*

»Och de togo dem av, och de satte dem på», dvs. de togo ringarna av bastet och trädde dem sedan på igen.

Vidare Vsp. 22: 5—6 (ev.; jfr nedan s. 230); 48: 1—2; HHII 27: 1—4; Br. 4: 1—4; Gdr.I 8: 1—4; Sg. 36: 9—12 (med emendation *þá er* i st. f. *ok* i v. 11; jfr I. Lindquist, Rel. runtexter 1, s. 51); Ghv. 2: 1—2; 10: 1—2; Hdl. 16: 1—2; 37: 1—2, dessutom den s. k. Bón Glúms Þorkelssonar (J. Helgason i Festskr. t. Finnur Jónsson 1928, s. 377 ff.; jfr I. Lindquist a. a. s. 85 f.).

På samma sätt förhålla sig sådana västgermanska parallellismer som Merseburggaldern I:

Suma hapt heptidun, suma heri lezidun
suma clubodun umbi cuoniof uuidi.

och Merseburggaldern II:

*Sose benrenki,   sose bluotrenki,
sose lidirenki,*

(efter I. Lindquist, Galdrar, s. 14, 43) eller den angelsachsiska galdern i Grein-Wülcker a. a. s. 320:

*Du miht wið III ond wið XXX,
þu miht wiþ attre ond wið onflyze,
þu miht wiþ þa laþan, ðe 3eond lond færð.*

Jfr vidare Grein-Wülcker s. 318, rad 25—26, 327, rad 4—6.

Vidare kan man peka på de många monotona parallellismerna i Widsið, t. ex. v. 29 ff. (enl. Grein-Wülcker s. 3):

*Mid Wenlum ic wæs and mid Wærnum and mid Wicinzum.
Mid 3eþpum ic wæs and mid Winedum and mid 3eþflezum osv.*

Det är samma slags poesi som vissa partier i Hdl., t. ex. den ovan anförda str. 11.

I detta sammanhang förtjänar också att erinras om parallellismerna i vissa urnordiska runinskrifter, t. ex. Stentoften (efter I. Lindquists transskription och översättning, Galdrar, s. 112):

I. *Niuja-būrumR*
II. *niuja-gæstumR*
III. *HapuwolʒR gaf āra*

»Nybyggarna, / nykomlingarna / gav Hathuwolf äring».

B) Icke anaforiska men formellt parallella ex.

Vsp. 5: 5—10. *sól þat ne vissi,   hvar hon sali átti,
stiornor þat ne visso,   hvar þær stadi áttó,
máni þat ne vissi,   hvat hann megins átti.*

Prk. 1: 5—6. *skegg nam at hrista,   skor nam at dýia.*

Norsk trollformel (efter I. Lindquist, Rel. runtexter s. 82; jfr H. Pipping i SNF XVII, s. 71):

*Æinn þér i bak bití,   annarr þér i brióst bití,
[þriði snúi upp á þik   ofund ok hæimt.]*

Verkningsfull är antitesen i

Vkv. 29: 5—8. *Hlæiandi Vǫlundr hófz at lopti.*
Grátandi Þóðvildr gekk ór eyio.

Jfr även Vkv. 38: 1—4.

Vidare t. ex. Vsp. 7: 5—7; 18: 1—2; 5—7; 57: 5—8; Prk. 6: 3—6; Vkv. 33: 3—6; HHv. 9: 1—3; Br. 13: 1—2; Gdr. I 15: 3—6; Rþ. 1: 3—6.

Såsom västgermanska ex. kunna anföras Merseburg-galdern I:

Insprinc haptbandun! Inuar þuigandun!

(I. Lindquist, Galdrar s. 33 ff.: *Inuar uigbandun*. Versparet översättes därst.: »Spring undan de hämmande fjättrarna! Fly undan de hållfasta fjättrarna!«),

Merseburg-galdern II: *ben zi bena, bluot zi bluoda,*
lid zi geliden.

Fullständig parallellism ha vi också i det angelsachsiska:

find þæt feoh and fere þæt feoh
and hafa þæt feoh and heald þæt feoh
and fere ham þæt feoh.

(Grein-Wülcker, a. a. s. 325). Så även Grein-Wülcker s. 314, rad 33—35.

Jfr även Eggjum-inskriften:

FiskR óR flæina wim swemande,
fogl í fra(n)kna él galande

(efter Lis Jacobsen, Eggjum-Stenen, s. 84).¹

¹ Enligt I. Lindquists läsning av Stentoftens-inskriften erhålles likadan parallellism mellan rad III och IV därst.:

- I. *Niuja-burumR,*
- II. *niuja-gæstumR*
- III. *Hapwolv^afR gaf āra,*
- IV. *Hariwol^afR eaus nuh^atē.*

Sista raden läses dock numera annorlunda av Lis Jacobsen, Forbandedelseformularer, s. 22 ff.

C) Exempel på ofullständig parallellism.

Vsp. 3: 3—4. *vara sandr né sær né svalar unnir.*

Vsp. 6: 5—8. *nótt ok nidiom nofn um gáfo,
morgin héto ok midian dag.*

Vkv. 27. *Ek bæti svá brest á gulli,
at feðr þínom fegri þikkir,
ok mœðr þinni myklo betri,
ok siálfri þér at sama hófi.*

Fallet är intressant därför att här hade stoffet lämnat en möjlighet till stegring, men denna har icke utnyttjats.

Ghv. 10: 1—3. *þriá vissa ek elda, þriá vissa ek arna,
var ek þrimr verom vegin at húsi.*

De två första kortverserna äro ju anaforiska och parallella, men även det andra kortversparet hör till den fullständiga förbindelsen. Liksom i t. ex. Háv. 53 (se s. 218 f. ovan) är det emellertid icke fråga om stegring utan om ett slags jämförelse.

Hm. 5: 1—6. *Einstæð em ek orðin sem osp í holti,
fallin at frændom sem fura at kvisti,
vaðin at vilia sem viðr at laufi.*

Här är parallellismen i stor utsträckning genomförd, men v. 1 är icke fullt parallell med v. 3 och 5.

Bdr. 1: 1—4. *Senn vóro æsir allir á þingi
ok ásynior allar á máli.*

Antites föreligger i Gðr.I 10: 5—8:

*fann ek húsguma hvergi inn betra,
en húsfreyjo hvergi verri!*

Vidare Prk. 5: 3—6; 25: 3—6; Vkv. 18: 3—6; 37: 5—8; Fm. 5: 1—2; Gðr.I 1: 5—7; 18: 5—8; Gðr.II 2: 3—8; Hdl. 37: 3—6.

Nästan fullt genomförd är parallellismen i det angelsachsiska:

*þif þú wære on fell scoten odde wære on flæsc scoten
odde wære on blod scoten [odde wære on ban scoten]
odde wære on lid scoten; [næfre ne sy ðin lif atæsed;]
þif hit wære esa zescot odde hit wære ylfa zescot
odde hit wære hæztessan zescot ...*

(Grein-Wülcker s. 318). Vidare t. ex. Grein-Wülcker s. 313 rad 28—30, 315 rad 59—60, 325 rad 10—12.

3) Stegning synes mig möjligen föreligga i volvans frågor i

Vsp. 28: 5—6. *hvers fregnid mik? hvi freistid min?*

»Vad frågen I mig? Vi fresten I mig?»

Detsamma är kanske förhållandet i

Vsp. 22: 5—8. *seid hon, hvars hon kunni, seid hon hug leikinn,
[æ var hon angan illrar brúdar.]*

men stället är vanskligt att bedöma, därför att tolkningen av v. 6 icke är alldeles viss.¹

Anaforisk stegning erhålles vidare, om man med I. Lindquist (Rel. runtexter 1, s. 82 not 1) företager en mindre ändring i Gðr.III 5: 5—8:

*Hnøktu mik at bróðrum, *hnøktu mik at brynjoðum,
hnøktu mik at qlum haufudnidjum,*

»Du berövade mig bröderna, du berövade mig de brynjeklädda (kämparna), du berövade mig mina närmaste släktingar».

Ett högst anmärkningsvärt och mycket debatterat fall förekommer i Prk.:

Prk. 4: 1—4. *þó mynda ek gefa þér, þótt ór gulli væri,
ok þó selia, at væri ór silfri.*

För modern uppfattning vore det avgjort mycket verkningsfullare, om guldet nämndes först efter silvret, något som hade varit lätt att åstadkomma i detta fallet. Att även den forngermanska diktningen haft klar för sig den effektfulla stegning, som åstadkom-

¹ Ang. tolkn. av v. 6 jfr numera även D. Strömbäck, Sejd, s. 17 ff.

mes, om guldets kommer efter silvret, visas (som Gering påpekar i Kommentar 1:314) av en i Hervararsaga bevarad strof (Sk. B. II: 272):

*Munk þik sitjanda silfri mæla
en gangande gulli steypa;*

samt av en passus hos Otfried I, 1, 69 f., där stegringen omfattar *êr, kuphar, isîne steina, silabar, gold*. Gering har också på olika ställen (ZfdPh. 43: 135, Arkiv 40: 12 f.) velat göra gällande, att texten här skulle vara fördärvad, och har därför i sina upplagor ändrat det ifrågavarande stället till:

*mundak selja, þót væri or silfri,
ok þó gefa, at or gulli væri,*

en ändring, vilken som synes åstadkommer en elegant klimax men vilken liksom alla dylika djupt ingripande ändringar icke har något värde som genuint exempel.¹

Stegring föreligger i Merseburg-galdern II:

*Thu biguol'en Sinhtgunt, Sunna, era suister,
thu biguol'en Friia, Uolla, era suister,
thu biguol'en Uuodan, so he uuola conda.*

Att Oden, »galderns fader», här nämnes sist kan icke gärna bero på något annat än en önskan att spara det bästa, omnämmandet av den mäktigaste galdraren, till sist.

En viss stegring innehåller också sista versen i den angelsachsiska besvärjelsen hos Grein-Wülcker s. 314 ff.:

*Erce, Erce, Erce, eorþan modor,
zeunne þe se alwalda, ece drihten,
æcera weoxendra and wridendra,*

¹ Av ett särskilt slag är stegringen i en sådan dikt som Rþ., där en del verser med avsevärda mellanrum upprepas oförändrade eller föga förändrade såsom led i likartade situationer och där för övrigt huvudsakligen de bredare parallella skildringarna innehålla stegringen.

*eacniendra and elniendra,
 sceafta heries, scire-wæstma
 and pære bradan bere wæstma
 and pære hwitan hwæte wæstma
 and ealra eorþan wæstma.*

Efter en lång rad av jämna parallellismer kommer äntligen »alla jordens växter» som slutkläm.

Den här företagna granskningen av det inbördes förhållandet mellan parallellismernas olika led med avseende på innehållet har alltså givit till resultat, att i den fornvästnordiska edda-diktningens parallellismer de olika leden uttrycka antingen samma innehåll (identisk parallellism) eller också — och detta oftast — olika innehåll, som på grund av viss, ofta endast ockasionell samhörighet förknippas med varandra men icke sinsemellan ordnas så, att någon stegring kan anses föreligga (jämn parallellism), eller också — men detta endast mera sällan med undantag för en enda dikt, Skirnismál — olika men i något avseende besläktade innehåll på så sätt, att stegring (klimax) föreligger, dvs. sista ledets innehåll är i något avseende tyngre vägande, mera omfattande eller mera skärpande än innehållet i föregående led (stegrande parallellism). Att den sistnämnda typen är så sällsynt (och kanske i regel icke avsiktlig) beror kanske på att diktarna i regel icke haft ögonen öppna för detta stilmedel.

Korrekturtillägg. De ovan s. 220 f. såsom exempel på jämn parallellism uppförda Háv. 141: 4—7: *orð mér af orði | orz leitadi, | verk mér af verki | verks leitadi* och Háv. 3—5: 1—2: *Elz er þorþ, | þeims inn er kominn; Vats er þorþ, þeim er til verðar komr; Vits er þorþ, | þeim er viðá ratar* synas mig numera lika gärna eller snarare böra uppföras bland exemplen på stegring.

(Forts.)

Karl Gustav Ljunggren.

Runskriftens ursprung.

En översikt.

1. Runorna voro bokstäver, i allmänhet olika den nutida väst-europeiska skriften. Denna är övertagen med latinet, i sydväst-Europa även genom latiniseringen, i det latinet blev folkspråk, men bland de icke latiniserade keltiska och germanska stammarna i nordväst-Europa främst genom kristendomen som gjorde latinet till bildningens språk. Innan dess och ännu långt fram i tiden hade germanerna sin egen skrift, runskriften, liksom åtminstone en tid inom det nutida Storbritannien bland annat de keltiska irerna sin.

Det latinska alfabetet härstammar från Etrurien, närmast södra Etrurien (så framför allt enligt den finländske klassikern och alfa-

---

För korthetens skull tillämpas följande hänvisningar: 1821 = Wilhelm Carl Grimm, Ueber deutsche Runen, 1822, 1828, 1840 = J. H. Bredsdorff, Udvalgte Afhandlinger (1933), 1883 = Björn Magnússon Ólsen, Runerne i den oldislandske Literatur, 1887 = Ludv. F. A. Wimmer, Die Runenschrift, 1900 = Wilhelm Braune, Gotische Grammatik, 1904 (Salin) = Bernhard Salin, Die altgermanische Thierornamentik, 1912 = W. M. Flinders Petrie, The Formation of the Alphabet, 1916 = Alan H. Gardiner i The Journal of Egyptian Archaeology 3, 1917 = T. J. Arne, Det stora Svitjod, 1918 f. = Otto v. Friesen i Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 4, 1919 = Nils Åberg, Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit, 1920 (Streitberg) = Wilhelm Streitberg, Gotisches Elementarbuch, 1920 (Hammarström) = Magnus Hammarström, Beiträge zur Geschichte des etruskischen, lateinischen und griechischen Alphabets, 1921 = Tacitus Germanerna på svenska av N. E. Hammarstedt, 1922 (föreläts datum) = Nils Åberg, Die Franken und Westgoten in der Völkerwanderungszeit, 1923 (Almgren) = Oscar Almgren, Studien über nordeuropäische Fibelformen, 1923 (Almgren och Nerman) = Oscar Almgren und Birger Nerman, Die ältere Eisenzeit Gotlands, 1923 (Pedersen) = Holger Pedersen i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed 1923, 1926 (Bolin) = Sture Bolin, Fynden av romerska mynt i det fria Germanien, 1926 (Jellinek) = Max Hermann Jellinek, Geschichte der gotischen Sprache, 1928 = Carl J. S. Marstrand i NTS 1, 1929

bethistorikern Magnus Hammarström 1920 s. 11 f., 20 ff., 28 ff., jfr A. Nehring i Glotta 13 s. 291 f., Eduard Hermann i NGWG 1929 s. 217 ff.), eller det har i varje fall mottagit påverkningar därifrån (Hammarström 1929 s. 37). Det etruskiska alfabetet i sin tur har framgått ur det grekiska (Hammarström 1920 s. 42 ff., 1929 s. 22, Ferdinand Sommer i Indogermanische Forschungen 42 s. 95); andra, yngre utlöpare därifrån äro de båda fornslaviska (så enligt Isaac Taylor i ASPh. 5 s. 191 f. och Leskien, Grammatik der albulgari-schen Sprache 1919 = 1909 s. XXXVII ff. och till stor del även enligt W. Vondrák i ASPh. 1896 s. 544, 1897 s. 183). Det grekiska alfabetet utvecklade sig ur det fenikiska (Schwyzer 1934 s. 139 ff., jfr Joh. Lindblom i HVSL Årsb. 1931—1932 s. 45 ff., 63 f.). Det fenikiska härrör [till två tredjedelar] från Sinai-skriften — huvudsakligen upptäckt under den engelske egyptologen W. M. Flinders Petries expedition år 1905 — och genom förmedling av denna skrift från Egyptens hieroglyfer (Alan H. Gardiner 1916 s. 11 f., 14, jfr även Palestine Quarterly Statement 1929 s. 48 ff., Kurt Sethe i NGWG 1917 s. 449, 455 f., jfr även NGWG Mitt. 1916 s. 126 ff.) men hälften av de återstående tecknen direkte från hieroglyferna

(särtryckets årtal) (Hammarström) = Magnus Hammarström i Studier i nordisk filologi 20, 1929 (Persson) = Tacitus' mindre skrifter i svensk översättning av Per Persson, 1931 = Otto von Friesen i Arkiv för nordisk filologi 47, 1933 = Nordisk kultur 6, Runorna, 1934 (Gamillscheg) = Ernst Gamillscheg, Romania Germanica 1, 1934 (Schwyzer) = Eduard Schwyzer, Griechische Grammatik, 1935 (Arntz) = Helmut Arntz, Handbuch der Runenkunde, 1935 (Gamillscheg) = Ernst Gamillscheg, Romania Germanica 2, 1936 = Konstantin Reichardt, Runenkunde; — ASPh = Archiv für slavische Philologie, Beitr = Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur, BMÅ = Bergens Museums Årbok, Historisk-antikvarisk rekke, GRM = Germanisch-Romanische Monatsschrift, HTF = Historisk tidskrift för Finland, HVSL Årsb. = K. Humanistiska vetenskapssamfundets i Lund Årsberättelse, NGWG = Nachrichten der (Königlichen) Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-historische Klasse, NGWG Mitt. = Nachrichten o. s. v., Geschäftliche Mitteilungen, NTS = Norsk tidsskrift for sprogvidenskap, VHAH = Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademiens handlingar, ZDA Anz. = Anzeiger für deutsches Altertum und deutsche Literatur. — Inom klammer stå tillägg av artikelförfattaren.

(Joh. Lindblom i HVSL Årsb. 1931—1932 s. 50 ff., 59 f.; jfr s. 62 f. och redan Sethe i NGWG 1917 s. 463). Enligt den tyske egyptologen Kurt Sethe stamma från den fenikiska bokstavsskriften »auch alle anderen Alphabete [bokstavsskrift] — — die auf der Erde heute gebraucht werden oder früher einmal gebraucht worden sind» (NGWG Mitt. 1916 s. 91). Den danske runologen och nordisten Ludvig F. A. Wimmer har visat att runfutharken härvid går tillbaka på ett sydeuropeiskt alfabet, eftersom det har liknande tecken för *a*, *e* och *o* samt *s* och de ifrågavarande vokaltecknen äro resultatet av en grekisk omtydning av semitiska gutturaltecken och *s*-tecknet av grekerna utvalts bland flere olika semitiska *s*-tecken (von Friesen 1918 f. s. 6).

Den märklige danske natur- och språkforskaren J. H. Bredsdorff var en av de första som hyste i vissa detaljer riktiga åsikter om runskriftens ursprung (för övrigas vidkommande jfr Wimmer 1887 s. 17 ff., Arntz 1935 s. 11 f.). Han såg att det finnes »Alphabeter, hvis Liighed med Runeskriften — — [är] paa-faldende, og som tillige kunde betragtes som Mellemed mellem det phoeniciske og Runealphabetet». Som sådana anför han »det græske og det latinske, nemlig i deres ældste Form som Uncialskrift, i hvilken de ogsaa selv have meest indbyrdes Liighed» (Bredsdorff 1822 s. 104). På grund av »Alphabeternes indvortes Beskaffenhed» är det »langt sandsynligere, at Runerne nedstammede fra de græske og latinske Bogstaver, end omvendt» (s. 105); »det etrusiske og det celtiberiske» alfabetet ansåg han endast »ved et flygtigt Blik» äga nämnvärd likhet med runalfabetet (s. 119). Han polemiserar mot lärde som härlett runorna enbart från det grekiska alfabetet och gör invändningar mot att härleda dem enbart från det latinska och ansåg att runskriften sannolikt är »fremkommen ved Sammenblanding af græske og [några] latinske Bogstaver» (s. 107 f.) och att en sådan sammanblandning förefanns färdig i Ulfilas gotiska skrift (s. 108, 112, 1828 s. 127 f., 1840 s. 146 ff.). Icke heller nu är det fråga om keltiberiska skrivtecken och icke heller om den etruskiska skriften i egentlig mening utan om nordliga utlöpare därtill, förmälda med den segerrika latinska skriften. Numera vet

man dessutom med säkerhet, att runskriften är äldre än Ulfilas alfabet. Men för övrigt föreligger i dessa uttalanden redan hela den nutida frågeställningen upplagd. Under de senaste åren har diskussionen om runskriftens ursprung gått fram dels på en norditalisk linje, dels på en grekisk-latinsk och dels på en enbart latinsk. Bredsdorff säger vidare att förklaringen av de anförda alfabeterna icke behöver utgå från något äldre alfabet än det äldsta fenikiska, ty detta »er saaledes beskaffent, at alle de øvrige nysnævnte Alphabeter (middelbart eller umiddelbart) kunne udledes deraf» (1828 s. 123, jfr även s. 128 ff. och 1840 s. 144, 146). Detta uttalande riktade sig mot Wilh. Grimm som antagit ett gemensamt uralfabet (1821 s. 11 f., 24 f., 125 ff., 160), men det äger sin fulla friskhet även gentemot en del uttalanden från de senaste åren (nedan s. 281 ff., jfr ovan s. 235).

2. Den första moderna härledningen av runorna gavs av Wimmer (1874 och i tysk omarbetning 1887), som trodde sig kunna återföra dem på den latinska skriften. Den har ännu för några år sedan (1923) funnit en försvarare i den danske keltologen och komparatisten Holger Pedersen. Några äro också ovedersägligen identiska, bl. a. R, men i fråga om andra tecken förete de två ifrågavarande alfabeterna stora avvikelser. Gemensamt för tvenne förklaringar som i nutiden konkurrerat med denna härledning är att enstaka runor anses ha kommit från det latinska alfabetet, särskilt **R** (von Friesen 1933 s. 7 ff., Hammarström 1929 s. 51), men ursprunget till de allra flesta sökes på annat håll. Inbördes avvika de starkt från varandra såväl i fråga om det sätt på vilket de få latinska bokstäverna kunna ha upptagits i runraden som med hänsyn till den kulturkrets och tid inom vilka denna måste ha uppstått.

Enligt den andra förklaringen, som närmast efter Wimmers framträdde i sin moderna utstyrsel, skulle runorna delvis härröra från det grekiska alfabetet. Den framkastades (1898) av den norske runologen, nordisten och komparatisten Sophus Bugge, med anknytning till ett fåtal grekiska bokstäver, försågs med

arkeologisk motivering av den svenske arkeologen Bernhard Salin (1904) och utfördes i detalj av den svenske runologen och nordisten von Friesen (första gången 1904) och av Bugge själv (1905 och posthumt 1913), vilka då återförde de flesta runtecknen på ett sådant ursprung. Men medan Wimmer och i fråga om flertalet tecken även Bugge ha sett runskriftens förebild i den monumentala skriften, den som ristades och höggs, anser sig von Friesen kunna finna den i handstilarna, den skrift som åstadkoms med bläck och penna eller griffel, och för en del tecken i de mest extrema stilarna (jfr nedan s. 243 f.).

3. Den tredje och yngsta förklaringen har sin förutsättning i upptäckten av nya alfabet i norra Italien, upptäckter av vilka en väsentlig del blivit allmännare känd (genom Carl Pauli, *Altitalische Forschungen I*, 1885, jfr där s. 1) blott något år förrän den tyska upplagan av Wimmers arbete utkom. Bugge hade redan därförinnan (1873) uttalat den tanken att runorna härstamma från ett alfabet i nord-Italien. Men Wimmer förnekade alltjämt (1887 s. 94 ff., 172) denna möjlighet, i det han icke kände till bl. a. att de av honom (s. 174 f.) efterlysta latinska bokstäverna B och C verkligen äro anträffade i ett dylikt alfabet (se t. ex. Hammarström 1929 s. 51). Dessa norditaliska alfabet äro utlöpare från den etruskiska skriften, särskilt i den ålderdomliga form den uppvisar i norra Etrurien (Hammarström 1929 s. 16, 37). Ett av dem förekommer i kelto-lepontiska och keltiska inskrifter, i båda fallen indoeuropeiska (jfr Vetter i *Glotta* 20 s. 42). De ha anträffats i Västalperna, Provence och Schweiz, ymnigast vid Lugano ungefär mitt på östra stranden av Lago Maggiore. Ett annat alfabet har sin viktigaste fyndort Sondrio strax söder om östligaste Schweiz. Detta förekommer bl. a. i ett fåtal inskrifter, avfattade (enligt Paul Kretschmer i *Symbolae philologicae O. A. Danielsson octogenario dicatae*, 1932, s. 134 ff.) på ett med etruskiskan nära besläktat icke-indoeuropeiskt språk. Samma språk tillhöra (enligt Kretschmer a. st.) också inskrifterna i de norditaliska Bozen- och Magrè-alfabeten. Lugano och i synnerhet Sondrio komma runorna närmast

både enligt den norske keltologen, nordisten och komparatisten Marstrander (1928 s. 98—100, jfr Arntz 1935 s. 64 f.) och enligt Hammarström (1929 s. 18, 37 f.); Pedersen har tyckt (1923 s. 38—40), att runorna av dessa alfabet mest likna det östligaste, i venetiska inskrifter, till språket indoeuropeiska (Vetter a. a. s. 37 f.).

I intet av dessa alfabet men väl i ett antaget av samma typ och från samma trakter ha särskilt Marstrander och Hammarström velat se den närmaste förebilden till runorna. Förtjänsterna hos en dylik ättledning äro många. En likhet i den yttre anordningen är sålunda att orden kunna vara åtskilda av över varandra ställda punkter (Hammarström 1929 s. 57, Arntz 1935 s. 170 f.). Ett viktigt gemensamt drag är vänsterriktad och bustrofedon- (plogvändnings-)skrift, d. v. s. sådan som löper liksom plöjaren styr plogen, så att varannan rad läses åt vänster och varannan åt höger. Von Friesens förklaring låter dessa skriftriktningar på nytt uppkomma av runornas inristning på kantiga trästavar (1931 s. 119 ff., 1933 s. 7 f.), men i den norditaliska härledningen finnas de hos mönsteralfabetet alltjämt kvar som en ålderdomlighet (Hammarström 1929 s. 54 f., Arntz 1935 s. 173 ff., jfr nedan s. 242 f.). Likaså gäller på båda hållen enkelteckning av lång konsonant (Hammarström 1929 s. 56 f.); dylik var visserligen mycket sällsynt ännu i den äldsta germanskan (jfr Arntz 1935 s. 183), men där tillämpas enkelskrivning i runskriften även i ordgränserna. Framför allt finnas i de norditaliska alfabeten annars svårförklarade tecken bl. a. för *a* och *s* och i den östra gruppen av dessa alfabet bl. a. även för *u* med identiskt samma form som i runskriften (Hammarström 1929 s. 28 f., 47 f.). Vidare har den uppblandning med latinska bokstäver som runskriften tydligen förutsätter och som von Friesens förklaring låter dennas uppfinnare improvisera, redan tidigare helt naturligt inträtt hos de norditaliska alfabeten och förelåg färdig hos dem (närmare nedan s. 252 f.). Von Friesen säger, att Marstrander »måste antaga» ett visst blandat Alp-alfabet som utgångspunkt för runorna (von Friesen 1931 s. 105 f.), men det är bl. a. därför att dylika Alp-alfabet faktiskt funnits som han i ett sådant sett den sannolikaste förebilden. Den yttre likheten är särskilt stor genom att båda slagen av skrift till-

höra den monumentala typen. Man kan fästa sig vid att både hos runorna och de norditaliska alfabeten utom de lodräta staplarna i allmänhet förekomma endast sneda streck. Detta drag hos runorna härledes allmänt av att de sannolikt till en början ha ristats i trä (t. ex. von Friesen 1931 s. 118 ff., 1933 s. 7); ett uttalande om att de därunder erhållit sin typiska form finnes redan hos Bredsdorff (1822 s. 106). Men den minsta förändringen har härvid erfordrats, om runskriften uppkommit ur något av de norditaliska alfabeten. De som av träristningstekniken härleda runornas brutna och sneda streck (så redan Bredsdorff a. st.) synas icke tillfyllest ha beaktat att hos bomärkena, som ju framför allt ha skurits i trä, förekomma såväl böjda som vågräta skårer (så t. ex. i den i Budkavlen 1925 s. 2 publicerade samlingen). Graden av likhet mellan runfutharken och de med latinska bokstäver uppblandade norditaliska alfabeten kan bekvämast ses hos Hammarström (1929 s. 51; hans tabell finnes med några tillägg avtryckt av Heinrich Hempel i GRM 23 s. 416 f.). Von Friesen meddelar en tabell (1931, avtryckt hos Arntz 1935 s. 60) där runorna konfronteras både med ett dylikt alfabet, med det latinska alfabetets alla bokstäver och med grekiskans både epigrafiska, monumentala och kursiva, snabbskrivna typer. Den tyske komparatisten Helmut Arntz söker vidare visa, med föregångare i den amerikanske germanisten George Hempl, att efter diverse omställningar ordningsföljden i runfutharken stämmer med ordningsföljden i ett känt norditaliskt alfabet (Arntz 1935 s. 128 ff.),¹ men de tyska germanisterna Wolfgang Krause (i ZDA Anz. 55 s. 3) och Konstantin Reichardt (1936 s. 19, jfr s. 39 f.) ställa sig tvivlande eller tydligen avvisande. »Runeproblemet» hör sålunda in i ett sammanhang »som det ikke på någon måde ustraffet kan rives ud af, sammenhængen med hele den særlige videnskabsgren, hvortil dette problem hører: alfabethistorien, viden-

---

¹ Den främsta förtjänsten hos denna bok (Arntz 1935) är att ha gjort det mångskiftande rika innehållet i Hammarströms runartikel (1929) bekant i vidare kretsar. Den är själv rätt fri från revolutionerande insatser (Krause i ZDA Anz. 55 s. 3, 6) men tjänar just därmed sitt ändamål att vara endast en handbok.

skaben om skriftens udvikling overalt i verden» (Pedersen 1923 s. 37).

4. Marstrander finner att runorna omöjligt i sin helhet kunna härledas från det latinska alfabetet, om också enstaka tecken tydligen ha sådant ursprung. Och han anser att det »i hele runealfabetet ikke er et eneste bokstav som nødvendigvis maa forklares ut fra det græske alfabet» (1928 s. 87 f.). Men särskilt upplysande om graden av likhet eller olikhet mellan de jämförda alfabeten är författarnas mer detaljerade kritik av varandras åsikter.

Hammarström anmärker mot Wimmers och Pedersens förklaring av runskriften ur det latinska alfabetet, att framför allt Wimmers »härledning av *v*-runan från latinskt **Q**, *j*-runan från **G**, *ç*-runan från **Y** och *z*- (*R*-)runan [d. v. s. för tonande *s*, senare för därav uppkommet *j*-haltigt *r*] från **Z** — — är alldeles oantaglig. Men också runorna för *a*, *h*, *l*, *p* och *u*, för att nämna de viktigaste, uppvisa vid jämförelse med motsvarande latinska bokstäver miss-tänkligen olikheter, som däremot få sin förklaring i de norditaliska alfabeten.» Pedersen har försvarat Wimmers härledning med att skillnaden mellan tecknens oss bekanta utseende i det fenikiska och i det därur framgångna grekiska alfabetet icke är mindre än skillnaden i utseende mellan runorna och de latinska bokstäverna (1923 s. 55 f. — en argumentering som i annat sammanhang finnes redan hos Bredsdorff 1822 s. 112), men motsvarande »gäller med ännu större skäl om härledningen av runorna ur de norditaliska alfabeten» (Hammarström 1929 s. 52).

Också i runnamnen stöter härledningen från det latinska alfabetet på svårigheter. Redan romarna kallade bokstäverna endast efter det ljud de betecknade: *be*, *de* o. s. v. liksom vi — ja vissa såsom t. ex. *l* och *m* i äldsta tid endast så att de »ljudade» dem —, och Hammarström har gjort sannolikt att de ha färdigt övertagit dessa korta namn från Etrurien (Hammarström 1920 s. 20 ff., 28 ff. och i *Arctos* 1 s. 3 f., 18 ff., 39, jfr Eduard Hermann i *NGWG* 1929 s. 222 ff., 215 f.). Germanerna däremot benämnde sina runor med i språket förefintliga substantiv: »björk», »sol», »dag» o. s. v.,

varvid i regel det första ljudet angav runans ljudvärde, i dessa fall ett *b*-ljud, *s* och ett *d*-ljud. Något liknande var förhållandet med de keltiska irernas ogam-skrift. Sålunda hette bokstaven *b* där *beithe* 'björk', *s sail* 'pilträäd' och *d daur* 'ek' (Marstrander 1928 s. 126 ff.). Medan Pedersen antagit att dylika längre namn på nytt ha skapats av irerna (1923 s. 44, 46, jfr s. 61) eller möjligen redan tidigare av gallerna och sedan efterbildats av germanerna (s. 78 ff., jfr s. 45) eller möjligen skapats självständigt även av dessa (s. 80), anför Hammarström skäl som tala för att icke heller etruskerna från början ägt de korta bokstavsnamn som sedan möta hos romarna (1929 s. 22 och i *Arctos* 1 s. 23 ff.; annorlunda ännu 1920 s. 30, 57 f.). Också grekerna hade ju långa namn på bokstäverna, och såsom Hammarström senare visat, ha de i varje fall icke i klassisk tid åtminstone för elementarundervisningen övergått till liknande benämningar som de romerska (Hammarström i *Arctos* 1 s. 5 ff., Schwyzer 1934 s. 140 not 4). Då nu de från nord-Etrurien erhållna alfabeten i norra Italien bevarat många egendomligheter i tecknens form, är det »möjligt, att Polandets [i sjätte århundradet f. Kr. från nord-Etrurien utflyttade] etrusker icke [heller] begagnade sig av likadana bokstavsnamn som romarne. [Enligt den svenske klassiska arkeologen Gösta Säflund måste etruskerna t. o. m. ännu tidigare antagas ha besatt Po-landet, *Eranos* 33 s. 137 ff.] Man kan alltså säga, att runnamnen utgöra ett bevis mot runornas härstamning från det latinska alfabetet [jfr nedan], men att de icke omöjliggöra härstamning från de subalpina alfabeten i Italien» (Hammarström 1929 s. 22; Wolfgang Krause i *Gnomon* 7 s. 493 och *ZDA Anz.* 50 s. 12 kan icke följa Hammarström i detta resonemang, åtminstone delvis beroende på ett missförstånd).

Förutsatt att benämningar liknande dem i grekiskan ha funnits kvar i ett norditaliskt alfabet som germanerna övertagit, kunna de tänkas ha ersatts med germanska namn. På detta sätt kalla slaverna i kyrkospråket ännu denna dag flere av sina bokstäver med namn som sammanfalla med kända ord (ry. *dobró* 'det goda', *ljúdi* 'människor' o. s. v.). Som mönster bl. a. i dessa två fall ha de

tydiligen även enligt Vondrák haft det grekiska alfabetet med likaledes till största delen långa men andra bokstavsnamn, nämligen de från semiterna lånade och i grekiskan för övrigt meningslösa *délta*, *lámbda* o. s. v. (jfr ovan s. 234). Arntz anser att runornas namn äro relativt unga (1935 s. 75, 101, 113, 131), men otänkbart vore väl att de från början varit utan namn, och även antagandet att de allra först haft korta namn som de romerska torde innebära en rätt osannolik utveckling (jfr Hammarström här ovan gentemot Pedersen). Ha de redan från början haft långa namn — vilka naturligtvis i enskilda fall senare kunna ha ersatts med andra — synes man icke för dessa behöva söka verkligt ljud- eller betydelse- lika förebilder, lika litet som för de slaviska bokstavsnamnen (såsom Arntz tyckes göra 1935 s. 113). På båda hållen torde man få antagas ha kunnat förfara på liknande sätt som i Sinai-skriften. Här förekomma egyptiska bildtecken, hieroglyfer (ett oxhuvud, en vattenlinje, ett öga, en mun o. s. v.). De ha i överensstämmelse med sin bildbetydelse erhållit nya semitiska namn och efter vad det förefaller också ett ljudvärde enligt den i egyptiskan ännu icke fullt utbildade (Sethe i NGWG Mitt. 1916 s. 123) akrofona, uddljudsprincipen (Sethe i NGWG 1917 s. 455, Joh. Lindblom i HVSL Årsb. 1931—1932 s. 59).¹ Germaner och slaver ha övertagit tecken associerade med ett ljudvärde (olika slags *b*-ljud, *s*-ljud, *d*-ljud o. s. v.). Detta angavs enligt den redan i semitiskan fullt medvetna akrofona principen, genom namnets första ljud. Det har tillnärmelsevis bibehållits i de nya alfabeten och likaså den akrofona principen, men benämningarna äro nya egna germanska och slaviska. Själva runnamnen kunna naturligtvis gott ha haft samband med magiska föreställningar, som många forskare antaga ligga till grund (jfr nedan s. 283 f.). De iriska ogamnamnen anser Arntz sekundära i förhållande till runnamnen (Beitr. 59 s. 394), varom dock nedan (s. 279).

En anmärkning som Hammarström gör mot von Friesens här-

¹ Den tyske semitisten Hubert Grimme föreställer sig att en enda alfabetkapare härvid har gått till väga på ett egendomligt teoretiserande sätt (Die altsinaïtischen Buchstaben-Inschriften, 1929, s. 7 ff.).

ledning från det grekiska alfabetet, gäller även mot Wimmers härledning ur det romerska. »Tendensen inom skriftutvecklingen [har] gått mot högerriktad skrift», säger han. »Då von Friesen med Wimmer [och man kan tillägga: Pedersen, 1923 s. 42, 65] antager en — — övergång från högerriktning till vänsterriktning inom runskriften, hade han bort anföra något exempel på en liknande växling av skriftriktningen på annat håll» (Hammarström 1929 s. 54). Redan Wilh. Grimm (1821 s. 174 ff.) tänkte sig vänsterriktningen som en ålderdomlighet, visserligen fornasiatisk. Här kan anföras Sethes uttalande (i hans redan åberopade viktiga artikel »Der Ursprung des Alphabets»), att kilskriften »unmöglich für die Ableitung des phönizischen Alphabets in Betracht kommen [kann]», bl. a. därför att den »die ursprüngliche linksläufige Richtung bereits sehr früh mit der rechtsläufigen vertauscht hat» (NGWG Mitt. 1916 s. 107 f.; jfr även s. 105 f. och NGWG 1917 s. 461 f.). Bustrofedon får enligt honom anses bilda övergång från vänsterriktning till högerriktning hos sydsemiter liksom hos greker (senast a. st.). Medan von Friesen låter en i runskriften sekundärt uppkommen bustrofedon förmedla från högerriktning till vänsterriktning, är enligt Sethe bl. a. den omständigheten, att hettiternas bildskrift uppvisar bustrofedon jämte vänsterriktning, och alltså redan synes ha befunnit sig på övergång mot högerriktning, ett hinder för att från hettiternas bildskrift härleda den enbart vänsterriktade fenikiska skriften (Sethe i NGWG Mitt. 1916 s. 110).

5. Vid de flesta runorna i von Friesens härledning från grekiska kursivbokstäver är det enligt Hammarström »antingen formerna (runorna *a*, *k*, *m*, *n*, *p*, *η*) eller ljudvärdena (runorna *g*, *j*, *s*, *β*, *R*) eller båda (runorna *d*, *w*), som icke stämma överens. Likhetera vid *b*, *i*, *l*, *t* äro oväsentliga, därför att dessa tecken se ungefär lika ut i monumentalskrift och många icke-grekiska alfabet» (Hammarström 1929 s. 11; ställena för den senare detaljkritiken framgå av Hammarströms utmärkta register). Klandret är alltså likartat med det Sethe riktat mot en annan alfabet-sammanställning: »Die nach ihrem Aussehen allenfalls vergleich-

baren Zeichen beider Schriften haben nicht die gleichen phonetischen Werte, und die gleichen Laute beider Sprachen haben nicht die gleichen Zeichen» (NGWG Mitt. 1916 s. 131).

Hammarström framhåller, att »den gotiska legosoldatens stil [som von Friesen opererat med, väl måste] — — jämföras med alstren av enkla och öövade händer — —. Betraktar man nu», säger han, »de fyra av Schubart [Griechische Palaeographie, 1925, nr 105—108] givna exemplen på simpla stilar, så skall man finna att ingen enda av dessa skribenter betjänar sig av tecken, som visa någon nämnvärd likhet med de bokstavsformer von Friesen låter ligga till grund för *e*-runorna. I stället begagnas — — rent monumentalala former [som icke uppvisa den önskade likheten med de båda *e*-runor det närmast är fråga om].» Detsamma gäller enligt Hammarström om övriga bokstäver (1929 s. 12). Von Friesen har härtill anmärkt, att den gotiske alfabetuppfinnaren i romersk krigs- eller arbetstjänst kan ha varit av förnäm börd (1931 s. 131, jfr även s. 114 ff.), men därigenom blir icke nämnvärt sannolikare att han varit en driven skribent. Tesen att han varit en ringa germansk man på en avsides grekisk ort synes dessutom behövas för att förklara, varför han ej som förebild för en utpräglat epigrafisk skrift har valt ett utpräglat epigrafiskt mönster (Hammarström 1929 s. 2 f., 6, 9, jfr von Friesen 1918 f. s. 9, 12). Det finnes ingen grund att eventuellt antaga, att runskriften allra först skulle ha varit en kursivskrift. Man vet ingenting om vilka behov en sådan skrift skulle ha haft att fylla (jfr t. ex. Jellinek 1926 s. 21).

Von Friesens härledning av runorna från kejsartidens kursivskrift lider framför allt av den metodiska svagheten att »denna kursivskrift är ett ganska obestämt och tänjbart begrepp» (Hammarström 1929 s. 8 f.). Så förklarar von Friesen *e*-runan J eller J ur en grekisk kursiv biform J till ϵ . »Die gefährliche Wandelbarkeit der Kursive zeigt sich — — eben hier, indem im Griechischen ein Zeichen J , man würde sagen: das gleiche Zeichen nochmals vorkommt, aber für einen ganz anderen Laut, nämlich für *s*! (v. Friesens Tabelle zeigt diese *s*-Form nicht); weiter kommt ein Zeichen J vor, das *i* bedeutet» (Heinrich Hempel i GRM 23 s. 413).

Särskilt Pedersen har fällt hårda ord om von Friesens härledning av runfutharken ur det grekiska alfabetet, alldeles oavsett graden av yttre likhet. »Man kan roligt sige», säger han, »at på den måde er aldrig et alfabets tegn bleven kastede hulter til bulter imellem hinanden ved overgangen fra et folk til et andet» (1923 s. 71). Sitt uttalande utför han närmare, varpå här må anföras ett exempel: »X anvendes i betydningen *g*; og til gengæld lades *I* ubenyttet undtagen i fordoblingen $II = \eta g$ [d. v. s. *ng*-ljud plus *g*; redan Bredsdorff 1840 s. 151 härledde runan från en sådan skrivning, visserligen i gotiskan]. Idet man bruger *X* på denne mærkelige måde, kommer man til at mangle et tegn for *h* og låner det fra det latinske alfabet» (1923 s. 70 f.). De antaganden som von Friesen gjort för att förklara dessa egendomligheter ligga enligt Pedersen »udenfor al sandsynlighed» (1923 s. 74, ett omdöme varmed han sammanfattar sin belysning s. 71—74). »Unwahrscheinlich» finner också Jellinek dylika kombinationer (1926 s. 21). Marstrander citerar von Friesens alternativa förklaring till att grekiskans *I* icke upptagits i runskriften som tecken för germanskt *g*-ljud, nämligen att »gr. γ [d. v. s. *I*] ännu ej blivit frikativa i den miljö, där runskriften uppstod» (1933 s. 10, jfr 1931 s. 127 f.), och tillägger: »Jeg tror det vil bli en jobb av lang varighet å opspore dette miljøet» (NTS 7 s. 418 f.).

Vad man verkligen vet om karaktären av grekiskans *I* vid olika tidpunkter torde vara ungefär följande. Det är i indiska mynt- och andra inskrifter från de två sista århundradena f. Kr. återgivet med *k*, vilket anger uttal som klusil (Schwyzer 1934 s. 156, 207). I Egypten finner man däremot redan under de tre sista århundradena f. Kr. skrivningar som förutom detta uttal tyda på övergång till frikativa. Likaledes sedan omkr. år 300 f. Kr. träffas de även i andra delar av den grekiska språkvärlden (s. 209). Så som von Friesen låter runskriften ha uppstått, måste han däremot förutsätta att övergången till frikativa ännu icke skett i början av tredje århundradet efter Kr. Han uttrycker sig både alltför djärvt och alltför försiktigt då han säger: »Att *d*- och *g*-ljuden i grek. vid samma tid skulle övergått till frikativor finns intet bevis för»

(1931 s. 128). »Vid samma tid» måste i sitt sammanhang betyda »vid vår tideräknings början» eller möjligen »under de första århundradena efter Kr. och i nordliga dialekter redan betydligt tidigare». Det förra alternativet innebär en datering, som för von Friesens runhärledning är alldeles för tidig och åtminstone för den grekiska ljudövergången vid γ i senaste laget, och det senare alternativet vore så svävande att dateringen bleve i sammanhanget värdelös.

Von Friesen antar likaledes att grekiskans ϑ , icke dess δ , blivit tecken för germanskans olika d -ljud. Han räknar med att grekiskans kh och th i den grekiska utkant där runskriften skall ha uppstått ha blivit tonlösa frikativor avgjort tidigare än dess g och d blivit tonande frikativor (1931 s. 127 f., 1933 s. 10 f.). Förväxlingar av κ och χ samt τ och ϑ förekomma i Egyptens och Mindre Asiens grekiska koine (som Schwyzer 1934 s. 118 räknar från slutet av fjärde århundradet före Kr.), och indernas aspirator kh th voro i andra århundradet före Kr. den närmaste motsvarigheten till grekiskans χ och ϑ , vilket allt tyder på att dessa uttalats som k och t med aspiration. Ännu i tredje århundradet efter Kr. finner man fullt bevisande återgivningar av det senare slaget i demotisk egyptiska (s. 154 ff., 204 f.). Å andra sidan finnas från flere trakter och redan i femte århundradet före Kr. skrivningar som tala för tonlöst frikativt uttal av ϑ . En etolisk dialektal skrivning 200 år före Kr. förutsätter uttal av grekiskans χ som tonlös frikativa men samtidigt också uttal av γ som tonande frikativa (s. 205 ff.). Grekiskans χ och ϑ ha väl övergått till frikativor tidigare än dess γ och δ . Men man kan icke (som von Friesen, om än med tvekan, 1931 s. 127 f.) se ett bevis härför i runskriftens ursprung ur den grekiska skriften ett par århundraden efter Kr. f. Denna härledning förutsätter tvärtom en sådan oliktidighet och framför allt alldeles osannolikt sen datering av det klusila grekiska γ .

Men vad man kan sluta sig till om de gotiska ljudvärdena halvtannat århundrade senare utgör knappast heller ett gott stöd för dessa runhärledningar. Von Friesen talar endast om »got. 3-ljud»

och »got. *ð*-ljud» (1931 s. 128), rubricerar de germanska *g* och *d* endast som frikativor (1933 s. 10 f.). I gotiskan synes verkliga möjligen ännu på Ulfilas tid efter vokal ha funnits *ð*- och väl även *z*-ljud. Men åtminstone efter konsonant synas i stället ha inträtt klusila *d*- och *g*-ljud (jfr Jellinek 1926 s. 34 f., Braune 1900 s. 30, 33, Streitberg 1920 s. 62 f.). Då von Friesen antar att gr. *χ* och *θ* blivit tecken för got. *z*- och *ð*-ljud därför att det i båda språken är fråga om frikativor, måste han såväl räkna med att gr. *γ* och *δ* ännu relativt sent haft karaktären av klusiler som med att gotiskan icke överhövan tidigt fått klusila *g*- och *d*-ljud.

Också axiomet är ohållbart att för frikativa ljud icke skulle ha valts tecken för klusila ljud och omvänt. I mitten av 300-talet e. Kr., då gr. *γ* och *δ* säkert voro frikativor utom efter nasal; har Ulfila därmed betecknat got. *g*- och *d*-ljud (Streitberg 1920 s. 42, Jellinek 1926 s. 24, 31), och han har använt samma tecken för deras klusila som för deras frikativa karaktär. Med avseende å ljudens fördelning »sind — — hier die griech. Zeichen in einer Funktion angewandt, die sie im Mutteralphabet nicht hatten» (Jellinek 1926 s. 34). Jellinek hänvisar till paralleller från det kyrkoslaviska alfabetet. På samma sätt gör Arntz även under von Friesens djärva förutsättningar den träffande anmärkningen, att runskriftens germaner borde ha kunnat med grekiska klusila *γ* och *δ* beteckna sina frikativor, liksom tvärtom slaverna omkring år 800 återgåvo sitt klusila *d* med grekiskans frikativa delta (1935 s. 46).

För att förklara att sengr. *χ* icke i stället blivit tecken för germanskans närmast liggande *ch*- (*ach*-)ljud anför von Friesen att detta »i got. övergått till *h*-ljud» (1931 s. 128), var »i varje fall på Ulfilas tid blott och bart andningsljud, spiritus asper» (1933 s. 11). Ett sådant uttal kan måhända i alla ställningar anses säkert för sistnämnda tid (jfr Jellinek 1926 s. 37, 70 f., Streitberg 1920 s. 61 gentemot Braune 1900 s. 28). Von Friesen räknar alltså i detta fall med att en ljudövergång som möjligen förelåg på Ulfilas tid har inträtt redan halvtannat århundrade tidigare. Han kan dock icke tillgripa en sådan förklaring till den fullkomligt analoga företeelsen att också gr. *θ* (*Θ*) försummats som tecken för ger-

manskans tonlösa frikativa β , ty även enligt honom »[sammanföll] det grek. ϑ -ljudet — — åtminstone väsentligen med got. β -ljud». Von Friesen stannar här vid ett blott och bart påstående: »Man lät gr. Θ bli tecken för got. ϑ -ljud» (1931 s. 128). Lika märkligt är att icke heller gr. φ blivit tecken för germ. f -ljud. Även enligt von Friesen fanns bokstavens »redan i grekiskan innehavda ljudvärde, bilabialt f , också — — i got.», men icke desto mindre »[hämtade runskriften] tecknet för bilabialt f -ljud — — från latinets» (von Friesen 1931 s. 129). Denna förklaring har syns von Friesen själv så egendomlig att han tänkt sig att förhållandet äldst måste ha varit ett annat: »Förmodligen fick Φ φ äldst återge got. f -ljud» (1933 s. 11), en förmodan vars enda stöd just är von Friesens egen runhärledning. (Liknande antaganden ledes von Friesen till även av u -, » h »- och k -runorna, 1933 s. 10 ff.).

Det är vidare ofrånkomligt att von Friesens alfabetkapare vid valet av germanska ljudtecken låtit grekiskans under alla omständigheter tonlösa χ och ϑ bli tecken för gotiskans åtminstone i regeln tonande g -ljud och under alla omständigheter tonande d -ljud. Dessutom skulle föreligga föga konformitet vid anpassningen till gotiskans ljudvärden. Ehuru sengr. χ , ϑ och φ allesammans betecknade tonlösa frikativor, skola endast de två första i gotiskan ha använts för motsvarande tonande frikativor. Sengr. φ skall i stället ha fått utmärka en helt annan tonlös frikativa, nämligen got. β -ljud, ett val som von Friesen alternativt betecknar som »godtyckligt» (von Friesen 1931 s. 128 f., 1933 s. 11 f.).

Sannolikt till förklaring av fonetiska inadvartenser tänker sig von Friesen den möjligheten att »runskriften — — från ett iranskt folk — — i Syd-Ryssland övertagit åtminstone vissa grekiska tecken som till de iranska språkens tjänst tillagts speciella ljudvärden». Utgångspunkten för denna förmodan är endast att här enligt numismatisk datering under första århundradet e. Kr. tillsammans med grekiska bokstäver har använts ett tecken av samma utseende som runan β för att återge en tonlös frikativa β . Von Friesen ser häri »en betydelsefull bekräftelse på riktigheten av den åskådning som förlägger runornas uppkomst till sö. Europa och en

grekisk kulturmiljö» (1933 s. 11). Men detta enstaka stöd är på intet sätt lika bärkraftigt som de norditaliska alfabetens för den västliga runhärledningen. För att i den kända grekiska språkvärlden finna en skrift, som erbjuder tillnärmelsevis samma likhet med runorna som de norditaliska alfabeten, måste man gå tillbaka till det 5:e årh. före Kr. (jfr Hammarström 1929 s. 47 f., 50, 53). Det är tänkbart att i avlägsna delar av södra Ryssland ännu sent bevarats ett alfabet med ålderdomliga drag alldeles som i Etrurien och i synnerhet nord-Italien. Arkeologiska fakta och historiska notiser tyda också på att germaner nått fram till Svarta havstrakten redan långt innan goterna kommo dit (Arne 1917 s. 4 ff., 10 ff.). Men runskriften innehåller en del tecken från de norditaliska alfabeten, som icke förekomma på något annat håll (Hammarström 1929 s. 28 f.), och endast på sådan väg förklaras otvunget också de latinska tecknen i runraden.

För övrigt kan hänvisas till Hammarströms utförliga detaljkritiker av von Friesens teckensammanställningar (1929, t. ex. s. 35 ff. om »yg»-runan, 47 ff. om *v*- och *s*-runorna, jfr von Friesen 1933 s. 45 om »yg»-runan). Von Friesen har tyvärr lämnat dem i huvudsak obemötta (jfr von Friesen 1931 s. 90 f.). Senast har han anfört tvenne skäl för sin härledning som äro »väsentligen nya» (Elias Wessén i Nordisk tidskrift 1933 s. 614; det gäller de två *e*-runorna samt *s*-runans namn). Men Marstrander på sitt temperamentsfulla språk »gnir sine øine» och vet inte, om han »skal le eller gråte» åt dessa nya förklaringar (närmare Marstrander i NTS 7 s. 418, 422). Tecknens namn visa endast, att runorna måste härstamma från en skrift, som ännu bevarat liknande bokstavsnamn som de grekiska; med hänsyn till dem vore härledning från den grekiska skriften möjlig men är icke nödvändig (ovan s. 240 ff.). Den i runskriften alternativt förekommande plogvändningen och vänsterriktningen tala bestämt emot att den härrörde från kejsartidens grekiska skrift (ovan s. 238 och 242 f.).

»Wer sich heute mit dieser Griechenhypothese beschäftigt, wundert sich darüber, dass sie so lange Jahre hindurch keinen nennenswerten Widerstand im Kreise der Fachleute gefunden hat»

(Reichardt 1936 s. 49). Längre tid gällde dock Emmanuel de Rougés härledning av den fenikiska skriften för slutgiltig, enligt vilken denna skulle ha uppstått ur den egyptiska »hieratiska», d. v. s. från hieroglyferna utvecklade kursiva skrivstilen (varom Sethe i NGWG Mitt. 1916 s. 130 f.). Dessa härledningar uppvisa också inbördes likhet däri, att de haft en stor mängd tecken resp. varianter att välja ur, för båda en uppenbar svaghet (jfr ovan s. 244). Båda äro också säkerligen oriktiga. Och dock härstammar den fenikiska skriften från den egyptiska, och runorna från den grekiska skriften. Men ingendera från den yngre kursiven, utan den fenikiska skriften från hieroglyferna, och runorna säkerligen från den monumental grekiska skriften. Ingendera heller direkte, utan den fenikiska skriften huvudsakligen genom förmedling av den semitiska Sinai-skriften, och runorna med all sannolikhet genom förmedling av den etruskiska och norditaliska.

6. Sistnämnda härledning av runfutharken, ur de norditaliska alfabeten, har rönt det egendomliga ödet att bli rätt utförligt kritiserad innan den på allvar har framställts, nämligen av Pedersen (1923 s. 38—42, jfr även ovan s. 237f.). Vad han kritiserar är emellertid dess återförande på ett rent norditaliskt alfabet som ännu icke har upptagit bl. a. de latinska bokstäverna *R*, *C*, *B* och *M*, och icke heller *F* och *T* som Hammarström likaledes anser ingå i runfutharken. (Alternativt tänker sig Hammarström, 1929 s. 39, att *f*-runan framgått ur ett östligt styrkt norditaliskt beteckningssätt alldeles så som latinets *F* ur samma beteckningssätt i etruskiskan.) Sålunda kan Pedersen säga: »Kun ved syv tegn [i det venetiska alfabetet, jfr ovan s. 238] er der en iøjnefaldende lighed: *u*, *a*, *w*, *i*, *s*, *l*, *o*; man kan give *e* og tilnød *n* med i købet» (1923 s. 40 f.), sammanlagt nio tecken vid vilka han erkänner likhet och vid sju av dem till och med en iögonenfallande; härvid är dock att märka, att han i dessa sju även medräknar *i*- och *l*-runorna, av vilka särskilt den förra bokstaven ser lika ut i många olika alfabet (jfr ovan s. 243). Med de anförda fem eller sex tecken, som ytterst härledas från det latinska alfabetet, är man uppe vid 15

av futharkens 24 runor. Sedd mot bakgrunden av de norditaliska skriftssystem som ha upptagit enskilda latinska bokstäver, blir Pedersens kritik snarast ett försvar för runskriftens norditaliska ursprung.

Von Friesen har överhuvudtaget i detaljerna försummat Hammarströms utförliga runhärledning (1929 s. 28 ff.; jfr anmärkningen ovan s. 249). Han kritiserar endast några få av Marstrandens och Hammarströms sammanställningar, nämligen Marstrandens härledning av runorna för ljuden z, d. v. s. tonande s (von Friesen 1931 s. 95), γ[g] (s. 96, 103), j (s. 101 f.), o (s. 106) och det ena e (s. 103 f.) samt Hammarströms härledning av runorna z (von Friesen 1931 s. 95 f.), h (s. 96 f.), p (s. 97), w (s. 102 f.), o (s. 106), likaledes det ena e (s. 103 f.) och hans förklaring att några runor äro nybildade i germanskan, nämligen γ[g] (s. 96), j (s. 102) och g (s. 132); däremot säger han senast ingenting direkte (jfr dock 1933 s. 11) om de anförda forskarnas identifiering av d-runan med en norditalisk bokstav av samma utseende (Marstrander 1928 s. 109 ff., Hammarström 1929 s. 41 f., jfr Marstrander i NTS 3 s. 266 f.). Von Friesen synes icke ha funnit flere sårbara punkter i Marstrandens och Hammarströms teckenkombinationer men Pedersen och Hammarström avgjort flere i hans egna. Hans detaljkritik får därför tagas som ett indirekt vittnesbörd om att den största graden av likhet förefinnes just mellan runskriften och de norditaliska alfabeten. Granskar man von Friesens detaljkritik närmare finner man bl. a. följande.

Marstrander har antagit att runan ǰ betecknat ett slutet e-ljud (1928 s. 118 f.), och Hammarström har till stöd för samma åsikt (1929 s. 12) kunnat åberopa von Friesen som häruti följer Bugge (von Friesen 1918 f. s. 17). Men enligt von Friesens runhärledning har runan från början haft ett annat ljudvärde (Hammarström 1929 s. 13 f., von Friesen 1931 s. 125, 1933 s. 9). Sin polemik härom med de anförda forskarna bygger han till stor del på de reduplicerande verben såsom de sett ut eller rättare sagt icke ha sett ut vid vår tideräknings början (von Friesen 1931 s. 104). Men de

s. k. reduplicerande verbens egen historia utgör allttjämt ett omstritt kapitel.

Ehuru von Friesen låter runskriftens uppfinnare själv ha sammansatt ett konglomerat av grekiska och några latinska tecken samt eventuellt också graeco-iranska (jfr ovan s. 248 f.), klandrar han Marstrandens och Hammarströms härledning av runskriften ur de norditaliska alfabeten, där dock en uppblandning med latinska bokstäver är styrkt genom säkra fynd. Han gör det därför att intet hittills känt dylikt alfabet visar just den uppblandning med latinska typer som föreligger i runfutharken. Von Friesen kräver nämligen, för att finna den Marstrander-Hammarströmska förklaringen sannolik, vid »det nordetruskiska alfabetets latinisering — — en blandning av typer under sista seklet före vår tideräkning sådan Marstrander måste förutsätta» (von Friesen 1931 s. 105, jfr ovan s. 238). Redan då detta uttalande framkom hade dock Hammarström påpekat: »De norditaliska alfabeten äro med undantag av det venetiska kända genom så få inskrifter för var och en av de många olika typerna — — att förekomsten av ett något starkare latiniserat alfabet än det från Sondrio [jfr ovan s. 237 f.] icke bör anses ligga utanför möjligheternas gränser» (Hammarström 1929 s. 38 f.). Von Friesen anmärker i denna fråga: »Om — — i de Alpalfabet, som brukats av kelter — — och som framför andra åberopats som runornas källa, *u*, *w* haft formen **V** så gott som uteslutande [d. v. s. icke längre i regeln formen **Λ** såsom *u*-runan helst förutsätter] och *l*-ljudet tecknet **L** företrädesvis [d. v. s. icke längre enbart formen **Γ** såsom *l*-runan] redan på en tid, då ännu för *r* uteslutande brukades **D** och för *t* **X**, kunna vi med full trygghet sluta att, när även **R** och **T** [som utgöra förebilder för *r*- och *t*-runorna] upptagits ur latinalfabetet, formerna **Λ** och **Γ**, som Marstrander opererar med i det blandade Alpalfabet han måste antaga som utgångspunkt för runorna [jfr ovan s. 238], icke mer funnos kvar. Men hur vill han då förklara runorna **Π** och **Γ**?» (von Friesen 1931 s. 105 f.). Men Hammarström liksom Marstrander har icke gjort gällande, att runskriften har sin förebild i ett yngre utan i ett annat norditaliskt alfabet än just ett av dem som hittills äro kända (jfr Hammar-

ström 1929 s. 52), och ingen tvingande orsak synes finnas att antaga att latiniseringen av alla har försiggått i precis samma ordning, om också de av von Friesen åberopade exemplen (1931 s. 105) tyckas visa det. Ett av de norditaliska alfabeten har sålunda upptagit det latinska *k*-tecknet C men använder som *t*-tecken X, ett annat har omvänt upptagit latinets T men bevarat ett nordetruskiskt *k*-tecken (se Marstrander 1928 s. 99, jfr även Hammarström 1929 s. 39, 45). *U*-runan äger överhuvud icke så nära motsvarighet på något annat håll. »Annanstädes än här och i sabelliska alfabetet skall man förgäves söka detta [upp och ned vända] läge hos Ypsilon (d. v. s. *u*) i de antika skriftsystemen» (Hammarström 1929 s. 29). »[Die norditalischen] Alphabete sind, entsprechend der grossen Selbständigkeit der Bergkantone, zu so mannigfaltigen Formen entwickelt und die Zahl der erhaltenen Inschriften ist dabei so gering, dass wir jederzeit auf Überraschungen — — gefasst sein müssen» (Vetter i Glotta 20 s. 44). Ja, man behöver knappast uppställa fordran på ett enda fullt motsvarande norditaliskt mönsteralfabet. Reichardt finner det »grundsätzlich erlaubt, zunächst die verschiedenen norditalischen Alphabete, die in dichter Nähe voneinander Verwendung gefunden hatten, als eine Gesamtheit zu fassen» och sammanställa »Parallelen — — die sich überhaupt zwischen Runen und den norditalischen Schriftzeichen finden» (1936 s. 52).

Von Friesen anmärker vidare på Marstrandens och Hammarströms norditaliska härledning bl. a. att däri *h*-, *z*- och *y*-runorna uppträda i former som endast förekomma i sydgermanska¹ eller anglofrisiska inskrifter (1931 s. 95 ff.). Han anser att dessas runrader i sin helhet måste antagas ha kommit från Norden (så redan Salin 1904 s. 147 f., 354), närmare bestämt från Danmark, framför allt därför att i dem mötande former av *j*- och *k*-runorna tyckas där ha utvecklats sig (Rö-stenen, 1924, s. 74; 1933 s. 48, 73 f.). Ett annat skäl är de äldsta germanska runfyndens fördelning. Men om

¹ Termen sydgermanska runor användes av Reichardt såsom enbart geografisk beteckning (1936 s. 20) och får anses bättre än den annars brukliga termen tyska runor.

beviskraften härav på andra grunder blir osäker (jfr nedan s. 257 ff.), kan icke heller det förra skälet riktas som vapen mot den norditaliska härledningen. Inskrifterna äro visserligen några århundraden yngre än de äldsta nordiska, men Reichardt anmärker säkerligen med skäl: »Bei Annahme — — [norditalischer] Herkunft der Runenschrift wird man die südgermanischen (»deutschen») [und anglofriesischen] Runeninschriften für mögliche Träger besonders ursprünglicher Runenformen ansehen können, auch wenn sie aus verhältnismässig junger Zeit überliefert sind. — — Methodisch spricht gegen solche Annahmen nicht das Geringste» (1936 s. 55).

7. Härmed framträder frågan om kronologien, och den talar avgjort för den Marstrander-Hammarströmska förklaringen av runornas ursprung. Går man fram på den Bugge-von Friesenska linjen har man framför allt att hålla sig till goterna som skrivkonstens förmedlare till germanerna. Och eftersom man är rätt väl underrättad om goternas första uppträdande vid Svarta havet och kontakt med det romerska väldet, kan man säga, att skrivkonsten den vägen tidigast i början av 200-talet efter Kr. kan ha övertagits av germanerna. Men arkeologerna datera, med ledning av föremålstyperna och fyndomständigheterna, flere nordiska runinskrifter redan till 200-talet (Shetelig i BMÅ 1930 s. 9 f. och där anförd litteratur), och även enligt von Friesen höra de till den senare hälften av detta århundrade (1933 s. 3, 16, 18, 21), ja, Shetelig har redan till tiden omkring år 200 fört spjutspetsen från Øvre Stabu (a. st.).

Stabu-fyndet neddateras på arkeologiska grunder av de svenska arkeologerna Oscar Almgren och Birger Nerman till omkring 250. Men endast emedan de ansluta sig till von Friesens teori om runskriftens uppkomst bland goterna vid Svarta havet och anse, att det kulturella underlaget icke kan ha förefunnits här förrän efter erövringen av Olbia omkr. 236, äro de böjda att ytterligare »en wenig» rucka på dateringen för de äldsta runfynden i Norden. De anföra härvid Stabu-fyndet och det danska Vimose-fyndet med

dess många inskrifter och räkna hit också det gotländska Mosfyndet. Sålunda komma de till att Mosfyndets arkeologiska period »dürfte also etwa um 250 begonnen haben. Ihre Dauer kann wohl auf rund ein Jahrhundert angeschlagen werden» (1923 s. 134 f., 117 f., 142). Det framstår därmed som ett tydligt cirkelbevis att till det yttersta åberopa dessa forskare för dateringen av de äldsta runfynden. Svagheten i den östliga härledningens kronologiska ställning kan därför ses därpå att von Friesen hänvisar till anförda arbete då han säger: »Numera torde svenska arkeologer vara benägna att anse det ålderdomligaste fyndet, det från Vimose, något senare [än omkr. 250], nämligen från tiden nedemot 300, och närma sig därmed i viss mån den danska uppfattningen [att det tillhör 300-talet]. Samtidig med de äldsta mossfynden [nämligen detta och det av äldre svenska arkeologer till 50 år senare daterade danska Thorsbjærgfyndet] är en spjutspets — — från Øvre Stabu — — och en spjutspets — — från Mos.» Som »de äldsta urkunderna [i Norden] från tiden framemot 300 e. Kr.» anför von Friesen Vimose-, Stabu- och Mosfynden (von Friesen 1933 s. 3, 14, likaså 1931 s. 99 f.). Von Friesen ansluter sig härmed snävare än möjligt till de anförda svenska arkeologernas neddatering av de äldsta fynden. Samtidigt polemiserar han mot det andra motivet för deras ytterligare neddatering, deras uppfattning att runskriften icke kunnat uppkomma bland goterna vid Svarta havet förrän efter erövringen av Olbia. Frånsett att han därmed river undan en av grunderna för sin källas bevisning, åberopar han ett skäl som Hammarström direkt påtalat som ohistoriskt (1929 s. 3), nämligen den »första av historien registrerade sammanstötningen [av goterna] med romarna» år 214 under kejsar Caracalla (von Friesen 1933 s. 14 f.). Så ansträngd blir kronologien enligt den östliga runhärledningen.

Ehuru goterna allra tidigast i början av 200-talet kunna ha kommit i beröring med grekisk skrift, tänker sig von Friesen att runskriften med utgångspunkt däri bör ha »förelegat färdigbildad hos goterna redan senast omkring 250 e. Kr.» (1933 s. 14). Han utmäter alltså endast till några tiotal år den tid, då runskriften

enligt allas förmodan på grund av ristning i trä har erhållit sin typiska form (jfr ovan s. 238 f.) och som hans egen teori är i stort behov av för att låta tiden och materialet överbygga svalget mellan den grekiska kursiven och runskriften.

Några av de äldsta föremålen med runinskrift äro anträffade i Danmark och på Gotland, ett annat, lansspetsen från Øvre Stabu, i Norge innanför Oslo-fjorden. Den sistnämnda har varit nedlagd i en grav och alltså ett bruksföremål som har tillhört den döde, vilken senast vid århundradets slut har jordats där (jfr ovan s. 254), och den har säkerligen icke först vid detta tillfälle erhållit sin inskrift, såsom Hammarström riktigt framhåller (1929 s. 14). Även med von Friesens åtminstone med hänsyn till arkeologernas tidssättningar försiktiga datering av de äldsta fynden och hans lika djärva datering av runskriftens förmenta uppkomst bland goterna, leder alltså den grekiska teorien till det antagandet att runorna ristats på föremål anträffade uppe i Norden »en generations tid» (von Friesen 1933 s. 14), ja, något tiotal år senare än de utgått färdigbildade från trakterna vid Svarta havet.

Sammanfattande kan sägas att von Friesen osannolikt tidigt måste datera goternas första förbindelser med det romerska riket, osannolikt knappt utmäta runskriftens tillblivelsetid och förutsätta en underbart snabb spridning från landet väster om Svarta havet till landet innanför Oslo-fjorden. Med fullt skäl synes därför Hammarström tala om »den eruptiva effekten av den gotiska legionärens enkla skrivövningar på lediga stunder nere på Balkanhalvön» (Hammarström 1929 s. 7).

Den svenske numismatikern och medeltidshistorikern Sture Bolin har velat ännu senare datera några av de äldsta runfynden. Efter en nyinventering och nytolkning av de romerska myntfynden i mellersta Europa och Norden sammanfattar han sina resultat i fråga om Danmark på följande sätt: »Under tiden omkring år 350 ha alltså strider rasat i Danmark [dokumenterade genom på numismatisk väg daterade skattefynd] kanske med centrum på Fyen» (1926 s. 246, 248) och är böjd att hänföra bl. a. Vimose-fyndet till denna tid (s. 248, 247). I förening med andra enligt samma metod

byggda uttalanden skulle dock en sådan sen datering av de äldsta inskrifterna innebära, att han river i stycken det samband som Salin och von Friesen ha upprättat mellan runskriftens uppträdande i Norden, nord-Europas äldsta fibulor med tillbakaböjd fot och goternas vandringar, och därmed skulle det starkaste stödet falla undan den östliga runhärledningen (nedan s. 270 ff.).

Den Marstrander-Hammarströmska förklaringen av runskriftens ursprung har sin kronologiska hållpunkt i de norditaliska inskrifternas datering ungefär till de tre sista århundradena före Kr. (Hammarström 1929 s. 18, jfr Marstrander 1928 s. 102). Inom någon del av detta tidsrum måste de första germanska försöken till efterbildning ha fallit. Tills runskriften föreligger fullt färdig i de äldsta funna ristningarna på trä, ben och metall har den haft en rundlig tid att antaga sitt karakteristiska utseende. Det allmänna antagandet att den under sin första utveckling har använts för inristning eller inskärning i trä (jfr ovan s. 255 f.) berättigar till att endast under exceptionellt gynnsamma villkor vänta sig fynd från denna tid. Avsaknaden av säkra inskrifter från de första århundradena av runskriftens tillvaro enligt den Marstrander-Hammarströmska förklaringen överraskar icke heller vid jämförelse med andra alfabetets uppkomsthistoria. Hammarström anför sålunda (1929 s. 15), att de äldsta kända proven på samaritansk skrift häröra från 5.—6. århundradena efter Kr., ehuru den fornhebreiska skriften, som den härstammar från, har dött ut redan ett årtusende tidigare, i 6.—4. århundradena före Kr.

8. Om sålunda runornas typologi och dateringen av de äldsta fynden bäst förlika sig med att runfutharken härledes från något av de norditaliska alfabeten, kunde det se ut som om fördelningen av de äldsta fynden snarast talade för att de haft ett östligare ursprung. Nordens äldsta runfynd anses senast tillhöra 200-talet, och till samma århundrade förda gotiska runinskrifter ha blivit funna i Rumänien, Polen och Brandenburg, men de äldsta allmänt erkända fynden av sydgermanska runinskrifter i Schweiz, östligaste Frankrike och södra och mellersta

Tyskland dateras först till inemot år 500 (von Friesen 1933 s. 47 f.). Det antagandet har syns djärvt att runskriften uppkommit i södra Tyskland, då de äldsta fynden av runinskrifter därifrån äro två eller tre hundra år yngre än de äldsta nordiska och gotiska fynden. Men vid närmare eftersyn torde det framgå att denna fördelning knappast äger någon beviskraft i fråga om orten där runskriften uppstått.

Till en början kan påminnas om att runskriften i Norge [åtminstone] redan på 300-talet och i Sverige på 400-talet har använts till inhuggning i sten (von Friesen 1933 s. 21 f., 27),¹ medan i Danmark och Skåne icke har anträffats en enda ristning i sten med den äldre runradens runor (von Friesen 1931 s. 107, 1933 s. 16). Frånsett den sena stenamuletten från Valby (1933 s. 21) äro alla Danmarks äldre runristningar, till antalet ung. lika många som Norges och flere än Sveriges, med avseende å materialet av den även i Norge och på Gotland äldsta typen, nämligen utförda på trä, ben och metall. Samma typ tillhöra de vedertaget gotiska inskrifterna, ungefär samtida med de äldsta nordiska och alla ristade i metall (von Friesen 1933, kartorna jämte sifferförklaringar). Men även av syd-Germaniens få allmänt erkända inskrifter från 500- och 600-talen står en på ett pelarskaft av marmor och en på en bärnstenspärla och alla de andra på metall (s. 69). Dessutom kan erinras om att de äldre runorna tydligen allra först i Norge och Sverige ha undergått de förändringar varigenom de yngre runorna uppstodo.

Danmark synes sålunda norrifrån ha övertagit den yngre runraden och först därmed också bruket att göra ristningar i sten (t. ex. Brøndum-Nielsen 1933 s. 114). Från den geografiska och

¹ Olika åsikter uttalas om huru Norge och Sverige ha kommit att få inskrifter på sten. Von Friesen räknar med att de resta minnesstenarna ytterst ha sina förebilder inom det romerska rikets gränsprovinser i Rhentrakten (1933 s. 21 f., 28) och Marstränder med att "les inscriptions lapidaires" varit "des imitations de modèles gaulois" (1928 s. 187), medan Arthur Nordén antar traditionssamband mellan hällristningarna å ena sidan och ristningarna i fast berg och på nedgrävda stenar å den andra (i Fornvännen 1934 s. 42 f., 53).

kronologiska fördelningen av de äldsta runfynden på trä, ben och metall kan hänvisas till att runskriften i Danmark började användas för inhuggning i sten först omkr. år 800, efter impuls norrifrån, ehuru den bevisligen varit känd därstädes ett halvt årtusen tidigare och säkerligen övertagits från sydligare folk.

Enligt den Marstrander-Hammarströmska teorien ha runorna börjat uppkomma mer än två hundra år innan de på något håll framträdde i de äldsta säkra fynden. Några av inskrifterna innehålla runraden. Kylver-stenens, som är den äldsta, dateras till början av 400-talet. Detta påminner om att de äldsta skriftliga uppteckningarna på Italiens jord bestå av alfabeträckan (anfört av Hempel i GRM 23 s. 415). Möjligen ha dessa alfabetinskrifter icke enbart, såsom antagits, tjänat magiska syften utan kunnat ha till ändamål helt enkelt att bevara själva teckenföljden. (Sådana ristningar från senare tid äro tydligen den bornholmska Øster Marie-stenen VI, »næppe ældre end år 1400», Ludv. F. A. Wimmer, *De danske Runemindesmærker* 3 s. 326 ff., och en runstav från Dalarna, »wahrscheinlich aus der Mitte des 18. Jahrs.», von Friesen 1918 f. s. 51 och pl. 7.) Det är kanske förklaringen till att de anbragts på ett särskilt bevarande material. Långt före Kylver-stenens tid ha gjorts bevarade inskrifter både på likaledes väl konserverande och på förgängligare underlag, men tecknens utseende anses enligt alla runhärledningarna utvisa, att de på den allra första tiden ha skurits i trä (ovan s. 238 f.) och att de första försöken ha gått förlorade. Om trämonumentens förgänglighet utgöra våra kyrkogårdar ett vittnesbörd (jfr Anders Bæksted i *Danske Studier* 1935 s. 46). Som en parallell från runskriftens eget område kan anföras, att den form av yngre runor som von Friesen kallar svenska runor, tidigare kallade hälsingerunor, »med säkerhet icke framgått ur runornas bruk på minnesvårdarna. För sådant ändamål ägnade de sig föga, och det är säkerligen en tillfällighet att de för oss äro bäst och äldst kända från några dylika vårdar, de hälsingska» (von Friesen 1933 s. 166). På Island är den äldsta bevarade runinskriften först från inemot år 1200 och de äldsta runstenarna först från 1300-talet (Magnus Olsen 1933 s. 100, 104 f.), och endast

genom den gamla isländska litteraturen har man underrättelse om att runorna varit kända och använda där redan på 900- och 1000-talen (Björn Magnússon Ólsen 1883 s. 6, 8 f.). I övre Dalarna och det angränsande Härjedalen ha runorna (stungna yngre runor) ännu för ett par tre generationer sedan i stor utsträckning skurits i trä (von Friesen 1933 s. 242 ff.). Ju längre den fyndlösa perioden i runskriftens tillblivelse utmättes, desto mindre är emellertid att vänta att de bevarade inskrifterna ristats i granskapet till samma trakter därifrån skriftens förebilder ha erhållits.

I det gamla runskriftslandet Danmark behövdes en ny impuls, innan man började utföra ristningar i sten, och den kom samtidigt med att en yngre form av själva runraden övertogs. När bevarade säkra ristningar inemot år 500 utföras också i syd-Germanien på ett konserverande material som enligt arkeologiska dateringar redan tre århundraden tidigare har använts i Norden och östliga delar av mellan-Europa, är det också här i förening med att runskriften uppvisar former som tyckas ha präglats i nordligare trakter (i Danmark enligt von Friesen, jfr ovan s. 253; en del av denna tankegång finnes i korthet hos Hammarström 1929 s. 26).

En förklaring till att impulserna till runskriftens och skrivmateriallets förnyelse kom från norr¹ kan möjligen erhållas däri att längst i söder de norditaliska alfabeterna redan vid tiden för Kr. f. synas helt ha trängts ut av latinets bokstäver (jfr ovan s. 257). Om en germansk skrift har uppkommit i de närmast intill liggande trakterna får man antaga, att den därstädes snart tynat av under samma inflytande (så Marstrander 1928 s. 171 f., jfr även s. 186 f.). Redan vid tiden för Kr. f. ha germanerna såväl vid Rhen som Donau kommit i omedelbar förbindelse med det romerska riket (nedan s. 280). Före år 100 e. Kr. stå också norra Donau-stranden samt de västliga delarna av Main- och Neckar-områdena under romerskt välde (Bolin 1926 s. 225). De tre århundradena efter det militärdistriktet på den keltisk-germanska västra Rhen-stranden

¹ Omvänt en nordgående rörelse i Norden föreligger i att de yngre runorna i sin "danska" form ha kommit till Sverige från Danmark.

år 90 e. Kr. blivit romerska provinser och tills Rhen- och Donau-gränsen i början av 400-talet uppgavs av romarna »haben die kulturelle Entwicklung der westgermanischen Stämme ausschlaggebend beeinflusst» (Gamillscheg 1934 s. 4, 8). Också germaner i gränstrakterna mellan Böhmen och Bayern ha redan före år 100 e. Kr. haft nära förbindelser med romarna (Bolin 1926 s. 216 f., 307). På den keltisk-germanska västra Rhen-stranden ha anträffats tusentals latinska inskrifter (Gamillscheg 1934 s. 4) och i det illyrisk-keltiska Noricum, motsvarande Salzburg, Kärnten och en del av Steiermark, tills vidare mer än tusen. Här norrom gick gränsen mot det fria Germanien (Gamillscheg 1935 s. 271, Tacitus Germania kap. 5 och Hammarstedt 1921 s. 110). Framför allt ha germanerna tidigt stiftat bekantskap med den latinska skriften på romerska mynt som kommit i omlopp bland dem genom varu- och tributbetalningar till de germaner som bott närmast det romerska väldet. Enligt Bolin ser det ut som om »en mycket intim förbindelse av merkantil art förefunnits mellan romare och germaner — — [och] det romerska myntsystemet haft en ytterst stor betydelse för germanerna redan vid tiden omkring 200 [e. Kr.]» (1926 s. 282). De germaner som närmast mottagit dessa mynt få kanske antagas i någon mån ha känt till inskrifternas innebörd.¹

Möjligen får man emellertid i stället säga att runskriften senast uppträder mest konservativt längst i söder, enligt härledningen från de norditaliska skrivtecknen (ovan s. 253 f., jfr även von Friesen 1918 f. s. 28 om *k*- och *s*-runorna), och förändrats mer och mer åt norr. Det anglo-frisiska alfabetet är mera utvecklat än det sydgermanska (von Friesen a. st.). Nordens yngre runor innebära en förenkling och möjligen också urartning (så von Friesen a. a. s. 20,

---

¹ Avlägsnare boende germaner ha dock säkerligen icke förstätt dem, lika litet som ens de danska myntmästarna omkr. år 900 e. Kr. förstodo de latinska bokstäverna i stämpeln på Karl den stores mynt som de efterbildade (Brøndum-Nielsen i Haandbog i Bibliotekskundskab udg. af Svend Dahl, 1, 1924, s. 53) och liksom ännu präglarna av de flesta icke runpräglade norska mynten från 1000-talet visat sig icke ha förstätt de latinska bokstavstecknen (Björn Magnússon Ólsen 1883 s. 121 f., 127).

29) gentemot de äldre runorna, som ensamma förekomma på kontinenten. Den svensk-norska formen av de yngre runorna har drivit förenklingen längre än den danska formen (s. 42), och den högsta förenkling som runskriften överhuvud nått fram till anträffas i Hälsingland och närliggande landskap. Liksom i den anglosaxiska runraden den äldre runraden är utökt med nya tecken, är Nordens yngre runrad på dylikt sätt fullkomnad i dess stungna runor. I England och i Norden finnes runskriften anbragt också på stenar, längst i söder har den (frånsett inskriften på ett pelarskaft) alljämt hållit sig till de bräckligaste och minsta underlagen.

Arntz är icke alldeles övertygad om att runorna fått vika för den latinska kulturens övermakt, och anför härvid att de dyka upp bland »sydtyskarna» (i bevarade inskrifter från 500-talet) »gerade in der Zeit — — als unter diesen das Christentum festen Fuss fasste und damit lateinische Sprache und lateinische Schrift einen Einfluss erhielten wie nie zuvor» (Arntz 1935 s. 68). Denna företeelse påminner om att också i Danmark och Sverige kristendomens införande åtföljdes av en uppblomstring av runstensbruket som aldrig förr eller senare, varom von Friesen fängslade skrivit (1933 s. 168 ff.). Man kan jämföra med att på Island kristendomens införande ledde till upptecknandet i latinska skrivtecken av den gamla inhemska traditionen (tidigast lagarna samt genealogiska och historiska fakta, se t. ex. Jón Helgason, *Norrøn Litteraturhistorie*, 1934, s. 90 ff.). Det i alla dessa fall gemensamma får måhända uttryckas så att kristendomen på grund av dess bekännelses litterära intressen och genom de skolor som tjänade dess traditioner kunde leda till skriftligt tillvaratagande också av den nedärvda kulturen. Men innan kyrkan kommit till de forna barbarfolken kan den latinska kulturen tänkas ha verkat övervägande nedbrytande på den inhemska odlingen. Det är först från århundradena efter det Rhen- och Donau-gränsen mot germanerna uppgivits som de säkra runinskrifterna från södra Germanien finnas bevarade. Även i kristen tid har grannskapet till den latinska kulturens centra kunnat visa sig ödesdigert för den germanska kulturen. Endast från England och Norden finnas sålunda forngermanska lagar be-

varade på germanskt språk; de kontinentalgermanska stammarnas lagar äro däremot avfattade på latin och endast inströdda germanska ord förråda, att också deras lagbud från början haft germansk språkdräkt (Georg Baesecke i Beitr. 59 s. 1 ff.).

Heinrich Hempel antar att man icke blott på germanskt utan också på keltiskt område norr om de norditaliska, därifrån steninskrifter finnas bevarade, har att räkna med förlorade inskrifter i trä. »Die Steininschriften gingen aus von Italien und blieben auf dessen Nachbarschaft begrenzt. Wir müssen aber damit rechnen, dass die Kelten (wie die Germanen) in weitem Umfang auf Holz und anderem vergänglichem Material geschrieben haben. Die nördlicheren Stämme: Helvetier, Vindelicier, Boier, Volcen — — haben vermutlich auch Schrift besessen» (i GRM 23 s. 425, jfr nedan s. 279). Ett vittnesbörd om nu förlorade skriftmonument från nordligare områden utgör kanske Tacitus uppgift att »gravminnesmärken med inskrifter i grekiskt alfabet skola [*»quidam opinantur»*] ännu finnas kvar på gränsen mellan Germanien och Raetien», d. v. s. i nuvarande nord-Schweiz (Tacitus, Germania, kap. 3, i Perssons tolkning 1929 s. 167, 198). Hans uttalande grundar sig dock tydligen icke på självsyn, och utom den möjligheten att det saknar varje reellt underlag föreligger också den att det verkligen skall förstås efter orden, ty »je weiter westlich, desto eher ist, insbesondere bei den Kelten Galliens, auch mit der Verwendung griechischer Schrift zu rechnen» (Hempel i GRM 23 s. 425). Den har i Gallien förekommit väl sedan 3. århundradet före Kr., i synnerhet i provincia Narbonensis för steninskrifter, i en vidare omkrets för myntlegender och för listor och räkningar (Schwyzer 1934 s. 158 f.).

Ett omtvistat ställe hos Tacitus, *litterarum secreta viri [germani] pariter ac feminae ignorant* (Germania, kap. 19), skulle enligt en tidigare och alltjämt förekommande tolkning innebära, att germanerna i Tyskland på Tacitus tid icke känt till bokstavs-skriften (t. ex. Hammarstedt 1921 s. 45, 133). Uttalandet följer omedelbart på en passus där det talas om germanernas »kyskhet», fri från »skådespelens lockelser» och »gästabudens retelser», och

strax efteråt meddelas, att »äktenskapsbrott» förekomma »ytterst sällan bland ett så talrikt folk». Ett bättre inre sammanhang erhålles sålunda med en tolkning av *litterarum secreta* som *litterae secretae* 'hemliga brev', d. v. s. »om hemlig brevväxling äro män och kvinnor i lika mån okunniga» (Persson 1929 s. 176 f., 212). I ingen händelse synes detta yttrande om »skriftens hemligheter», oberoende av huru det skall förstås, kunna utgöra ett definitivt vittnesbörd om att germanerna varit okunniga om bokstavsskriften, lika litet som det föregående uttalandet om »gästabudens lockelser» kan bevisa att gästabud hos dem icke skulle ha förekommit.

Om den Marstrander-Hammarströmska härledningen sålunda förutsätter att runskriften icke blott uppstått utan också tidigt tynat av längst i söder, är detta endast ett resonemang som förekommer också på den Bugge-Salin-von Friesenska linjen. Salin antog tvenne kulturströmmar som utgått från länderna vid Svarta havet. Den äldre har omkring år 200 hunnit till Ostpreussen och senare med allt mer västlig riktning över Danmark nått fram till Skandinaviska halvön, särskilt Norge, och skall på sin väg ha fört med sig runorna (nedan s. 268). Den yngre har i senare hälften av 300-talet riktat sig mot mellan- och väst-Europa (Salin 1904 s. 76, 136—142, 353—356), men skall icke ha fört med sig runorna till dessa trakter. Där saknas säkra fynd från denna tid, och det är nästan ett axiom i den grekiska runhärledningen, att de äldsta bevarade runfynden överallt i det närmaste varit de äldsta. Salins åsikt om de anförda kulturströmmarnas ålder, riktning och betydelse för runskriftens spridning delas i allt väsentligt av Åberg (1919 s. 2; 1922 s. 18—21, 31 f., 41). Att den sydgermanska kulturströmmen icke fört med sig runorna förklarar Salin med att goterna, hos vilka runorna enligt honom tydligen uppkommit, av Ulfila erhållit sitt nya alfabet innan denna nya ström satte in och knappast då mer använde runskriften (s. 147 f.). Denna har alltså både enligt den norditaliska och enligt den grekiska härledningen icke blott uppstått längst i söder utan därstädes också tidigt mer eller mindre kommit ur bruk.

Syd-Tysklands tomhet på fynd äldre än slutet av 400-talet

kunde emellertid enligt Hammarström också innebära, att runskriftens vagga varken har stått där eller bland goterna. Han »kan icke inse, att man vid härledning av runorna från ett norditaliskt alfabet nödvändigt måste förlägga deras äldsta utbredningsområde till Sydtyskland. — — Det grekiska alfabetet har inte heller uppstått i omedelbar närhet av Fenicien. Var det än var, var det icke på Cypern eller i Pamphylien utan någonstades i den egeiska världen. — — Somliga forskare hålla på Ionien, andra på Delphi.» Så anser Hammarström att det också i fråga om runorna åtminstone tills vidare kan få lämnas oavgjort, om de ha uppstått i syd-Tyskland eller i Norden (1929 s. 27). Hans parallell är kanske anfäktbar. Såsom Salin i annat sammanhang säger »hat [es] sich in früheren Kulturperioden stets gezeigt, dass nicht allzubreite Gewässer die beiderseitigen Anwohner eher verbinden als trennen. Viel schwerer war es zu jenen Zeiten die Wälder zu durchdringen» (1904 s. 145).

Till de områden dit runskriften först i andra hand kommit höra enligt den Marstrander-Hammarströmska härledningen också de gotiska (Marstrander 1928 s. 97, Hammarström 1929 s. 15, Arntz 1935 s. 84, Reichardt 1936 s. 56). Hammarström anför en säker parallell för ett sådant antagande, några mycket tidiga skriftprov från andra trakter än dem där en skrift har uppkommit. »Några av de äldsta grekiska inskrifterna äro ristningar», säger han, »som gjorts av den egyptiska konungen Psammetich I:s eller II:s grekiska legosoldater i — — Nubien». Att de gotiska inskrifterna äro bland de allra äldsta runristningarna, kan då lika väl innebära att goterna hade runskriften med sig då de utvandrade från trakterna av Östersjön (1929 s. 27) eller — såsom försiktigtvis tillagts — förrän de kommit fram till trakterna av Svarta havet.

Danmark har förblivit vid de äldre skrivmaterialen under så gott som hela den tid de äldre runorna där ha använts. Tyskland kan under runornas hela tillblivelsetid och ännu längre tänkas ha kvarblivit vid det äldsta och förgängligaste materialet. Att göra ett dylikt antagande är mindre djärvt än att utgå från att fördelningen av de äldsta fynden ger en bild av runskriftens fram-

marsch. De säkraste slutsatserna om dess ursprung dragas ur positiva fakta sådana som de äldsta skriftfynden jämförda med det antagna mönsteralfabetet (avsnitten 2—6 här ovan) och de jämförda alfabetens avstånd i tid och rum (avsnittet 7), och på samma punkter sätta de effektivaste angreppen in.

Då Marstrander och Hammarström huvudsakligen på grund av runornas och de ifrågasatta mönsteralfabetens typologi låta runskriften ha kommit till Norden genom södra Germanien, ehuru inga säkra fynd från äldsta tid där ha anträffats, förfara de icke annorlunda än arkeologerna vilkas resultat den Salin-von Friesenska runhärledningen i så hög grad bygger på. »Fibeln mit nach unten beissenden Tierköpfen zwischen Bügel und Fuss» saknas sålunda helt och hållet i nord-Tyskland, och detta område antages på deras tid ha varit »zum grössten Teil von den Germanen geräumt», medan ett sammanhängande fyndområde sträcker sig från England över Gallien till mellan-Europa. Icke desto mindre antar Åberg på typologiska grunder, att dessa fibulor från Skandinavien och alltså nödvändigtvis över nord-Tyskland ha kommit först till mellan-Europa och först därifrån över Gallien ha nått England, icke gått den omvända vägen (1922 s. 29, 91 f., 99 ff. samt hans karta V). Ja, alltsedan Montelius antaga arkeologerna, att nord-Europas fibulor med tillbakaböjd fot ha uppkommit i syd-Ryssland, och konstatera därmed den kulturström som alltsedan Salin också anses ha fört med sig runorna. Detta göra de på typologiska grunder och måste därvid länge tillstå, att varje spår i syd-Ryssland tills vidare saknades av en äldre fibulaform (från La Tène-tiden), med vilken de anse sig böra förknippa fibulorna med tillbakaböjd fot. I nord-Europa liksom i Donau-länderna ansågo de sig veta, att mellan dessa fibulor gapar ett mellanrum av ung. tvåhundra år. »Aber wir wissen gar nicht, welche Art von Kultur in Südrussland die nächste Vorläuferin der germanischen war, der die Fibeln m[it]. u[mgeschlagenem]. F[uss]. angehören, und es ist also wohl *möglich*, dass jene eine La Tène-Kultur war». Senare ha två fibulor just av den förutsatta mellersta La Tène-typen anträffats vid Dnjepr-mynningen i trakten av den forna staden Olbia. Anledningen till att uppkomsten av

fibulorna med tillbakaböjd fot förlagts till södra Ryssland har dock framför allt varit den, att »hier — — die ganze Entwicklungsreihe [ända] von den eingliederigen Formen — — vorliegt», »und eine umgekehrte Entwicklungsordnung ist kaum denkbar» (Almgren 1923 s. 71 ff., 90, 250 ff., jfr Arne 1917 s. 7 f., 10 f.). Om överhuvud i något avseende kunna runskriftens härledare däri taga lärdom av arkeologien och allra främst låta typologien utgöra rättesnöre, då de söka sig fram till runskriftens ursprung. Detta vill säga att alfabetssystemens typologi, alfabethistorien, icke ett enstaka på arkeologisk metod grundat arkeologiskt resultat i förening med fyndtomhet på annat håll bör avgiva riktlinjer för undersökningen.

9. Den historiska och arkeologiska bakgrund, vilken som antytt så starkt framträder i von Friesens runhärledning, har fått mottaga allvarsamma stötar av Hammarström. Runskriften skulle enligt von Friesen ha uppfunnits av en got i romersk tjänst, en soldat, arbetare eller slav. Hammarström kritiserar utförligt de olika möjligheter som härvid kunna uppställas och anför bl. a., att »de regul[j]ära hjälptrupperna från trakterna kring nedre Donau (Dakien och Moesien) icke voro stationerade i sina hemtrakter utan i främsta rummet i Britannien och Orienten» (Hammarström 1929 s. 5). För von Friesens teori är det nödvändigt att soldaten har fått stanna i Grekland. Också oberoende därav visar det sig åtminstone vid det romerska rikets gräns i väster, att »die germanischen Söldner im römischen Heere spielen — — als Kulturvermittler kaum eine Rolle. Sie bilden eine Kaste für sich; ihre Sprache ist das Vulgärlateinische, das sie mit eigenen germanischen Ausdrücken durchsetzen. Mit dem Eintritt in das römische Heer gehen sie dem eigenen Volkstum verloren» (Gamillscheg 1934 s. 17). Goternas »första krigiska uppträdande innebar en fara mera än en chans till utbredning för den grekiska kulturen» (Hammarström i HTF 13 s. 41; redan här, innan Marstrandens arbete 1928 utkommit, ansluter han sig till dem, som bestridit riktigheten av den grekiska runhärledningen).

Till försvar gentemot en detaljanmärkning av Hammarström anför von Friesen: »Det är så långt ifrån att Salins åsikt om runornas äldsta hemort är resultatet av en konsthistorisk studie, att den germanska djuornamentiken först träder fram en avsevärd tiderymd efter de äldsta runfynden» (1931 s. 98, jfr s. 90). Detta uttalande är till sin senare del obestridligen riktigt. Salin studerar den germanska järnålderns djuornamentik huvudsakligen i dess förekomst på säkerhetsnålslika spännen, fibulor, och förlägger dess äldsta alster till slutet av 400-talet efter Kr. (Salin 1904 s. 355, jfr s. 123 f., 131). Samma datering kommer Åberg till (1922 s. 166 ff., 149 ff., 160 f.). Om den kulturström, som skulle ha fört runorna till Skandinavien från länderna vid Svarta havet (Salin 1904 s. 146 f., 353; noga taget har den utgått från trakten av Krim, s. 136), antar däremot Salin i enlighet med en datering av Montelius (Salin 1904 s. 355), att den omkring år 200 efter Kr. har nått Ostpreussen. Även Åberg (ovan s. 264) och Almgren (1923 s. 125) räkna den från slutet av andra århundradet. Denna kulturström postuleras med ledning av spännen av en viss typ, med tillbakaböjd fot, nålhållare (Salin 1904 s. 76, 136—138, 353, 355, 361, jfr även Oscar Almgren i Fornvännen 1933 s. 27, fibulotypen beskriven av denne 1923 s. 71). Hammarström (1929 s. 1 f., 7) synes icke ha observerat, att det är på alster av konsthanterverk äldre än den ifrågavarande germanska djuornamentiken, som Salin följer sin runförande kulturström.

Den adekvata riktigheten av förra delen i anförda yttrande kan diskuteras. Salin har betonat att han främst gjort sina iakttagelser på »Producte des Kunstgewerbes», belyst »die kunstgewerbliche Entwicklungsgeschichte der germanischen Völker» (1904 s. 3), närmast konstaterat »Kulturströmungen — — auf dem kunstgewerblichen Gebiet» (s. 145, jfr s. 177, 245). I skildringen av den germanska djuornamentiken talas såväl om »die Traditionen der klassischen Kunst» som om »die Traditionen des antiken Kunstgewerbes» (s. 244 f.), och även Åberg har använt termen »die Kunst» i en dylik vidare mening: »Insofern die Kunst den Charakter eines Volkes abzuspiegeln vermag, ist es möglich, aus dem

archäologischen Material die Veränderungen abzulesen, die in dem Verhältnis zwischen den Völkern allmählich stattfinden» (Åberg 1922 s. 15).

I sak har Hammarström icke så orätt, när han i den äldre kulturströmmen från Svarta havs-trakten ser ett konsthistoriskt men i runskriftens ursprung (väl att märka under hänvisning till Pedersen) i främsta rummet ett alfabethistoriskt problem (1929 s. 1 f.). När striden står om huruvida denna kulturström skall väsentligt få avgöra frågan om runornas ursprung, spelar det ingen roll, om den iakttagits på alster av konsthantverk med eller utan bildframställningar, eller vilka alster av konsthantverk man vill hänföra till konsthistorien. Väsentligt härvidlag är, att den helt har konstaterats på ett språkligt indifferent material. Pedersen säger med skäl, att Salins och von Friesens tanke att på detta sätt se frågan om runskriftens ursprung i sammanhang med »hele kulturbevægelsen i en vis periode av de germanske folks udvikling» är »i og for sig god nok, men det kan være tvivlsomt, om man har det nødvendige materiale til virkelig at rekonstruere den sammenhæng, som naturligvis har fundet sted» (1923 s. 37). Han fastslår för egen del: »Det var og er min anskuelse, at arkæologien slet ikke kan sige os, hvor runeskriften er opstået. Den vilde kun kunne sige os det, hvis det var givet, at runeskriftens alder nogenlunde falder sammen med de ældste bevarede runemindesmærkers alder. Men dette er langt fra givet. Vi har eksempler nok på skriftsystemer, som nødvendigvis må have eksisteret længe før de dukker op i vor synskreds» (Pedersen 1923 s. 77). Dessa uttalanden röja en riktigare grundsyn på ifrågavarande problem än von Friesens i detta sammanhang avgivna eloge till arkeologien: »Den grund på vilken Salin bygger är hans intima känneedom om det arkeologiska materialet, tillvarataget av fackmän i hundraden och åter hundraden av slutna fynd eller tillfälligtvis kommet i dagen, allt emellertid av erfarna forskare bearbetat icke blott med hänsyn till dess eventuella konstnärliga utsmyckning utan också och företrädesvis med hänsyn till dess former, framställningssätt, förekomst och utbredning efter bestämda stråk och över skilda områden, dess

relativa och absoluta ålder o. s. v.» (von Friesen 1931 s. 98). Långt ifrån att försumma dem bygger också den norditaliska runhärledningen på arkeologiska resultat.

Hammarström har fäst runologernas uppmärksamhet vid forskning från de senaste åren som »till fullo uppväga det stöd den Salinska djurornamentiken lämnar von Friesens teori» (Hammarström 1929 s. 18; om det i någon mån vilseledande i detta uttrycksätt jfr ovan s. 268). Vägen över Chur och östra Schweiz har varit en viktig samfärdsled mellan länderna norr och söder om Alpena. »Denna vägs betydelse vidtager redan under Hallstattkulturens sista tid, det 6. årh. f. Kr. — — Under de två följande århundradena bilda de norrut liggande Rhenländerna i västra Tyskland och östra Frankrike det största avsättningsområde för sydeuropeiska (grekiska, italo-keltiska och etruskiska) produkter, som förhistorien känner till.» Och Chur-vägens betydelse »endast stegras under tiden efter 4. årh. [f. Kr.], då stora folkförskjutningar lamslå handeln genom alppassen österut[,] inbegripet Brennerpassen [alltså öster om Sondrio, jfr ovan s. 237 f.] — — ända tills den romerska kolonial- och handelspolitiken åter öppnar dessa vägar, vilket sker definitivt först under Augustus — —. Det är just dessa sista århundraden före Kristus inskrifterna i norditaliska alfabet tillhöra. Och de ligger mellan nordfolken och romarne inom en romersk intressesfär» (Hammarström 1929 s. 18 ff.). Den danske arkeologen Poul Nørlund har likväl förklarat: »For Arkæologer og Historikere er det vanskeligt at forstaa Gennemførligheden af Carl J. S. Marstrandens Hypothese» (Historisk Tidsskrift, København 1932—34, s. 659).

Oberoende av den vikt som tillkommer en arkeologisk bakgrund för runhärledningen, har den teori om nord-Europas fibulor med tillbakaböjd fot som von Friesen anslutit sig till och som alltjämt är den rådande, för ett tiotal år sedan gjorts osäker i en viktig detalj genom ett arbete av den svenske medeltidshistorikern och numismatikern Sture Bolin (1926). Också han anser, att goternas utvandring till södra Ryssland bortom Donaus nedre lopp »ägt rum [redan] under 100-talets sista decennier; goda skäl tala därför», säger han, »framför allt de vid denna tid talrika oroligheterna å

Romarrikets nordöstra gräns». Likaså gillar han uppfattningen att de ha kommit från landet kring Weichsel-mynningen (s. 226 f., jfr s. 233 f., 254, 274 f.) Under hänvisning till Salin anför han att »för senare tider just den gotiska kulturen [har] spelat en stor roll för utformningen av den allmänt germanska kulturen». Vidare delar han arkeologernas åsikt, att ifrågavarande fibulor i Ostpreussen måste typologiskt härledas från trakterna av Svarta havet. »En kulturväg har gått fram här», säger han, »naturligtvis då även en förbindelseled» (s. 307 f., 327 f.; Åberg meddelar, huvudsakligen efter Hackman och Hausmann, en kortfattad lärdomshistoria till frågan om dessa förbindelser, 1919 s. 5 ff.). Men därmed upphöra instämmandena.

Den arkeologiska vetenskapen daterar med ledning av romerska mynt till omkr. år 200 eller slutet av 100-talet början på den kulturström som fört till Ostpreussen dess äldsta fibulor med tillbakaböjd fot (Almgren 1923 s. 79, 83 ff., 113, 115, jfr även ovan s. 264). Om en författare som uttalat att själva fibulorna därstädes äro så gamla har dock Almgren anført, att han stöder sig på »unsichere oder nicht scharf datierbare Fundkombinationen» (s. 252). Bolin hävdar bestämt att enligt vittnesbörd av de daterbara mynten »armborstfibulae äro äldre än tiden efter 150» (1926 s. 162, jfr s. 113, 136, 148 ff.). »De samländska mynten [på halvön Samland i Ostpreussen]», säger han, »måste i allra största utsträckning vara nedlagda [redan] före år 180», »tillsammans med dessa mynt — — [ha] armborstfibulae med omslagen fot — — funnits», och »som en följd härav måste den absoluta kronologien — — för uppträdandet av fibulae med omslagen fot i Nordeuropa — — flyttas något halvsekel eller mer tillbaka i tiden» (s. 330). Det finnes icke längre »något skäl att [såsom hittills] sätta — — [dessa äldsta mynt och fibulor] i samband med marcomannerkrigen. En vänskaplig handelsförbindelse är det, som — — mynten berätta om» (s. 329). Det finnes överhuvud »ingen säkerhet för att goterna bott på Samland» (s. 153).

Medan Almgren uttalat, att förbindelserna mellan Ostpreussen samt syd-Ryssland, Ungern o. s. v. gått »offenbar över Galizien

und Polen», där »dieselbe Kultur (besonders im erstgenannten Lande) reich vertreten ist» (1923 s. 126), antar Bolin att det är »på 'bärnstensvägen' mellan Carnuntum [vid Donau nedanom nuvarande Wien] och Weichselmynningen samt ifrån Rhen — — [som] de äldre i Ostpreussen funna mynten av silver och koppar kommit».¹ Redan under Nero fanns möjligen förbindelse mellan Donau-provinserna och bärnstenskusten och troligen i varje fall från och med slutet av första seklet (Bolin 1926 s. 307, 152). Bl. a. de gotländska myntfynd vilkas upphov Almgren och Nerman söka i södra Ryssland, visa enligt Bolin visserligen en östlig men dock annan sammansättning än fynden från Donau-provinsen. Enligt honom bero de på romarnas utbetalningar under markomannerkrigen (s. 267 f., jfr s. 276 f., 283). »Den myntström, som vid marcomannerkrigens slut utgöt sig över den germanska världen behöver — — icke blott ha kommit från Mähren och Böhmen; den kan även ha kommit längre österifrån». Viktiga fälttåg hade förts ända i Dacien (Bolin 1926 s. 308).

Bolin har sålunda ingenting emot den härskande arkeologiska åsikten att den förbindelseled, på vilken den arkeologiskt hävdade kulturströmmen från Svarta havs-trakterna till Ostpreussen skall ha gått fram, har öppnats »omkring år 200 eller — som man försiktigare uttrycker sig — efter marcomannerkrigen», men håller bestämt på att den redan »funnits före goternas framryckning» och att denna tvärtom »är ett tecken på att en kulturväg och en myntström öppnats» (1926 s. 307 f.). »Till Weichselmynningen och än längre bär — — [myntströmmen] vittne om stora rikedomar — är det männe icke den», frågar han, »som förmår goterna att vandra åt sydost av samma skäl, som senare förmådde burgunderna att rikta sitt vandringståg mot utgångspunkten för en annan myntström, mot sydväst?» (1926 s. 307 f.).² Det är en princip som

¹ Om de i Skandinavien funna solidus-mynten från 300-talet kan enligt Bolin likaledes antagas att flertalet kommit från Gallien över Rhen, medan de därstädes anträffade östromerska mynten från samma århundrade ha kommit över Donau (1926 s. 292 f.).

² Sammanhanget hos Bolin torde endast kunna vara det angivna, och så har också Sune Lindqvist uppfattat honom (i Fornvännen

Bolin »med lyckosamhet tillämpar — —, att köpmän och krigare begagna samma vägar och det i nu nämnda ordning, så att en myntström från ett håll mången gång framlockar en krigisk rörelse från det motsatta hållet» (Hammarströms anmälan i HTF 13 s. 39).

Sune Lindqvist har riktat en metodisk anmärkning mot här ifrågavarande punkt i Bolins undersökning. Han säger: »Eftersom de från — — [Svarta havs-goternas] trakter omtalade denarskat-terna ännu ej äro tillräckligt noggrant kända, besvärar sig förf. nått och jämnt med att nämna dem». »Den anmärkningen synes icke obefogad, att förf. i sina på statistiken grundade konklusioner mer än en gång fäst alltför liten hänsyn vid de vådor, som denna ofullständighet i materialkännedomen ovedersägligen medför» (i Fornvännen 23 s. 188, 185). Så utan all kännedom om de ifrågavarande skatterna är Bolin dock icke. Han har i en not (1926 s. 308) upplyst om att »allmänt orienterande uppgifter över de ryska fynden» meddelats honom av en framstående namngiven numismatiker.

Hammarström å sin sida framhåller att, så vitt han förstår (jfr ovan s. 272 not 2), den myntström, som lockat goterna till Svarta havet, enligt Bolins åsikt följt den gamla bärnstensvägen mellan Carnuntum och Weichsel-mynningen. Bolins »antagande av en kultur- och myntström från nedre Donau och Svartahavstrakterna, som skulle föregått goternas uppträdande där, är alltså en ren hypotes», säger han (i HTF 13 s. 40 f.). Men just »genom — — omfattningen av sina [numismatiska] materialstudier kan Bolin [1926 s. 302 ff.] noggrannare, än man förr förmått, ådagalägga sträckningen» av denna gamla bärnstensväg (Sune Lindqvist i Fornvännen 23 s. 188), och såsom han framhållit kunna mynt på denna väg efter markomannerkrigen ha kommit ända från Dacien (ovan s. 272).

För att få veta huru arkeologerna för närvarande ställa sig till Bolins nya kronologiska uppslag har jag vänt mig till prof. A. M.

23 s. 188), men Hammarström har rätt i att hans framställning "här (sid. 307 f.) tyvärr ej [är] fullt klar" (Hammarström i HTF 13 s. 40).

Tallgren, och denne har hänvisat mig till prof. Carl Engel i Riga såsom den bästa kännaren av ifrågavarande period i Ostpreussens arkeologi. Prof. Engel har välvilligt meddelat mig, att han »die Ansetzung der ältesten samländischen Fibeln mit umgeschlagenem Fuss um 150 n. Chr., wie sie Sture Bolin annimmt, nicht für wahrscheinlich halte. Wir haben — wie sich immer wieder zeigt», säger han, »in Ostpreussen mit einer erheblichen Kulturverspätung zu rechnen. Ich glaube daher nicht, dass man diese Fibeln in Ostpreussen wesentlich vor 200 n. Chr. ansetzen darf.» Han hänvisar i detta sammanhang till Heinrich Kemkes artikel »Kritische Betrachtungen über Tischlers Periode E der ostpreussischen Gräberfelderzeit» (i Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia 23, 1914). Denna period, som Tischler enligt Kemke tydligt tänkt sig omfatta 5:e—8:e århundradena, dateras här två hundra år senare, till 7:e—10:e (a. a. s. 1, 30, 56 f.). Prof. Engels uttalande i dess tyvärr stora knapphet förefaller egendomligt mot bakgrunden av Bolins grundliga numismatiska motivering. Sune Lindqvist har tvärtom antytt »en av de fördelar, som den [av Bolin] påyrkade ändringen av kronologien skulle medföra» (i Fornvännen 23 s. 189). Han syftar på följande uttalande av Bolin: »Nyare undersökningar ha givit vid handen, att en viss grupp fibulae, vilka Almgren hänföra till sin grupp VII och vilka benämnas tvålediga armborstfibulae med hög nålhållare, tillhöra redan 100-talet. Typologiska skäl tala dock för att denna grupp är uppkommen ur de tvålediga fibulae med omslagen fot (armborstfibulae). Till följd av den moderna forskningens resultat har han senare reserverat sig emot sin tidigare åsikt och uttalat en förmodan, att fibulae i gruppen VII erhållit sin tvålediga armborstkonstruktion från annat håll än från fibulae med omslagen fot. Tvingande skäl måste föreligga», säger Bolin, »för att antaga, att en i tillverkningsavsseende så genomgripande förändring, som övergången av enledigheten till tvåledigheten vid fibulakonstruktionen är, i stort sett samtidigt företagits fullt oberoende av varandra på tvenne olika områden» (1926 s. 329 f.; Bolin hänvisar till Almgren 1923 s. 83, 90, 253 f.). Sune Lindqvist framhåller, att med Bolins förskjutning bakåt i tiden av armborst-

spännena med omvikt fot det blir »tydliggen lättare att övervinna» »de svårigheter, som yppas vid försöken att göra en del av de övervägande östliga former, vilka Montelius hänfört till sin 7:e period, samtida med en del av de övervägande västligare former, vilka han hänfört till den 6:e». Härigenom kommer nämligen »per. 5 [att] i viss mån — — [förhålla] sig till per. 4 precis som per. 7 till per. 6». Sune Lindqvist har dock i sin anmälan »ingen lust att föregripa resultatet av den allsidigare omprövning, som denna fråga otvivelaktigt kräver» (Sune Lindqvist i Fornvännen 23 s. 189). Ett dylikt offentligt framlagt svar från arkeologiskt håll har dock ännu icke kommit.

Hammarström anser, att om Bolin har rätt i sin tidiga datering av Ostpreussens fibulor med tillbakaböjd fot, »skulle det betyda ett stöd för den hypotes, som härleder runskriften från det grekiska alfabetet. Ty att runskriften är äldre än goternas uppträdande vid den grekiska världens gräns — — är säkert» (i HTF 13 s. 41). Denna uppfattning av konsekvenserna för runhärledningen av Bolins tidiga fibula-datering är dock knappast riktig. Skolteorien om de ostpreussiska spännena med bakåtböjd fot¹ spelar en central roll i den östliga runhärledningen, men icke därför att spridningen av ett motiv inom konsthantverket vore direkt jämförbar med en allt mer utbredd färdighet att uppteckna ord i ljudskrift. Så får man säkerligen icke förstå von Friesens ord om Salins kulturström av omkr. år 200: »Auf den diesem Kulturstrom gehörenden Gegenständen treten die Runen zuerst auf» (1918 f. s. 8). Den tyske germanisten Friedrich von der Leyen har dock på dylikt sätt tänkt sig att runskriften uppkommit »etwa» hos »meeranwohnenden, ingaewonischen Völker», »infolge des Bernsteinhandels früh vielen Einwirkungen zugänglich». »Werke etruskischer Kunst sind im Norden und in Dänemark seit der Bronzezeit nachgewiesen — —, warum sollte von den Alpen nicht auch etruskische Schrift in lateinisch-keltischer Umrahmung nach dem Norden gewandert sein?» (i Zeitschrift für Volkskunde 40 s. 180). Svaret är att en

¹ Denna av Montelius tillämpade svenska benämning torde vara den språkligt bästa.

förvärvat kunskap och skicklighet hos människor sådan som runskriften sprides på annat sätt än materiella föremål. Latinska inskrifter uppträda mycket tidigt på importerade föremål anträffade ända uppe i Norden¹ utan att därför hit ha fört det latinska alfabetet. Det viktiga är att goterna vid Svarta havet skola ha uppträtt som förmedlande kulturspridare till nord-Europa kort innan de äldsta där anträffade runinskrifterna ha tillkommit. De ha därför tyckts kunna överbygga svalget mellan de ifrågasatta mönstergivande sydeuropeiska alfabeten och de äldsta runinskrifterna i Norden, och detta skall dessutom på denna väg här och var vara avbrutet av runminnesmärken. I och med att icke goterna utan andra, tidigare folk förmedlat de ifrågavarande fibulorna till nord-Europa, bortfaller det stöd för den östliga runhärledningen man ansett sig äga i att på detta sätt kunna utpeka huvudsakligen ett enda väl känt germanfolk som direkt förbindelseled mellan skriftens hemland och Norden.

10. Kanske den viktigaste omständigheten för dem som härleda runskriften ur det grekiska alfabetet synes ha varit, att vad man vet eller trott sig veta om goterna till en början tyckes passa till dem som förmedlare av skrivkonsten till germanerna. Bugge, Salin och von Friesen ha antagit, att de varit de första att använda runor. Med den utgångspunkten ligger det närmast till att försöka härleda skriften ur det grekiska alfabetet, vilket icke heller är alldeles omöjligt, eftersom alla de sydeuropeiska alfabet, som ifrågasatts, uppvisa likheter på grund av inbördes släktskap. Men utom att detta viktiga etnografiska stöd för teorien om runornas östliga ursprung för närvarande visar sig opålitligt (ovan s. 270 ff.) ställer det sig rent alfabethistoriskt enklast att vid förklaringen av runskriftens ursprung utgå från den bestyrkta förekomsten av med latinska bokstäver (vilka förekomma i runfuthar-

¹ Avbildade eller endast anförda t. ex. av Almgren och Nerman (1923 s. 117 = fig. 596), Haakon Shetelig (Norges forhistorie, 1925, s. 126) och Gunnar Ekholm (Forntid och fornforskning i Skandinavien, 1935, s. 194, 217 = 219).

ken) uppblandade norditaliska alfabet (vilkas tecken likaledes återfinnas i runskriften). Det blir visserligen svårt att utpeka vilket germanfolk som först har övertagit denna skrivkonst (jfr Arntz 1935 s. 76 ff.), ja också den frågan är oavgjord, om överföringen av skrivkonsten till germanerna har skett med eller utan förmedling av keltiska folk (se nedan). Men att vi icke kunna göra upp en detaljerad vandringshistoria behöver icke avskräcka oss från att gå denna väg. Ty det är säkerligen riktigast, såsom både Pederesen (ovan s. 239 f.) och Hammarström (1929 s. 1 f.) framhålla, att vid sökandet efter ett alfabets uppkomsthistoria i främsta rummet utgå från alfabethistoriskt material (jfr ovan s. 266 f.). Det resultat man sålunda kommer till får sedan fogas till och i sin mån belysa det lilla man annars i allmänhet vet om de germanska folkens förhistoria.

För att ytterligare förklara huru runorna ha kommit till Norden, enligt honom tidigast till Danmark, räknar von Friesen alltjämt med att de heruler som uppträda vid Svarta havet tillsammans med goterna, upprätthållit förbindelser med sitt moderfolk i södra Jylland och — såsom redan Bugge antagit — förmedlat runorna till nordborna (von Friesen 1933 s. 15). Herulerna spela emellertid på denna tid ännu ingen roll hos Bolin (1926). Den tyske medeltidshistorikern Ludwig Schmidt har i anledning av von Friesens kombinationer företagit en tolkning av de klassiska källornas vittnesbörd och kommit till att »eine dauernde herulische niederlassung nur am Niederrhein, nicht in Jütland bestanden hat» (i Beitr. 51, 1927, s. 107). Nedre Rhen passar icke i von Friesens runhärledning, vilken ju bygger på antagandet, att de enligt honom äldsta betygade runinskrifterna på några årtionden när verkliga varit de äldsta och utvisa runskriftens väg. Den svenske nordisten Elias Wesséns framställning om herulerna (i VHAH 36 s. 5 ff.), som ansluter sig till von Friesens, utkom redan samma år som Schmidts artikel. Denna omnämnes ännu icke i von Friesens senaste uttalanden (1933 s. 15).

Anhängarna av den norditaliska runhärledningen ha framställt olika förmodanden om runornas spridningsvägar genom det gamla

Germanien. Marstrander har tänkt sig att runorna uppkommit bland »sveberne, høist sandsynlig i Marobodvus rike blandt kvader og markomanner», och härifrån spritt sig till goter och skandinaver (1928 s. 97). Arntz (1935 s. 76 ff., jfr s. 80 f.) och Reichardt (1936 s. 56, jfr nedan s. 279) ha likaledes blickarna snarast riktade på markomannerna. Den tyske germanisten och nordisten Wolfgang Krause räknar med markomannerna på Caesars tid, då de ännu skola ha varit helvetiernas närmaste grannar, skilda från dem genom Rhen. Härifrån skola runorna ha förts »rheinabwärts» av sveberna och slutligen av herulerna till Norden (i Gnomon 7 s. 495). Den tyske germanisten Georg Baesecke räknar rent av med cimbrerna och teutonerna, av vilka en kvarleva tycks ha funnits i sydvästra delarna av nuvarande Tyskland ännu i andra århundradet e. Kr. Härifrån har runornas väg gått »rheinabwärts» med Wodan-kulten (Baesecke i GRM 22 s. 414 f.). Också den tyske anglisten Wolfgang Keller framhåller, att »im Norden Oðinn als Erfinder von Runen und Runenzauber bezeichnet wird». Detta går utmärkt väl ihop, säger han, med att man »überall und immer eine — — Ausbreitung der Schrift zusammen mit der Religion verfolgen [kann]» — för att taga det Norden närmast liggande av hans exempel: »Die deutsche Fraktur [geht] soweit wie der Lutherische Katechismus». Då nu »Oðinn — — von den Sachsen zu den Skandinavien gekommen ist», ser han häri en antydan om runskriftens väg till Norden, »der nicht beiseite geschoben werden darf» (i Beiblatt zur Anglia 47 s. 2). Också för arkeologer torde Rhen-vägen framstå som den mest sannolika. Bolin har vidare därhän tytt de germanska skattfynden med romerska mynt att »en fredsperiod råder i Germanien under det andra seklets förra hälft. Omkring 150 åter börja plötsligt oroligheter att i stor skala göra sig gällande över hela den germanska världen. Dessa oroligheter fortsätta särskilt i öster under tiden omkring 200» (1926 s. 254). Om runskriften allra först har kommit till södra Germanien någon tid före Kr. f., får man kanske räkna med att den under detta fredliga tredje halvsekel efter Kr. f. har spritts genom nuvarande Tyskland, därifrån den slutligen har nått fram till Norden.

Pedersen anför skäl som tala för ett tidigare galliskt mellanled (1923 s. 42—44, 78—80), utan att påstå, att ett sådant har funnits (s. 80, 81). Marstrander räknar avgjort därmed (1928 s. 117, 120 f., 145, 167, 185), men Hammarström finner det »icke — — oundgängligen nödvändigt att antaga, att kelterna i Frankrike utövat inflytande på runskriften, ehuru — — [han] icke vill förneka möjligheten av ett sådant inflytande» (Hammarström 1929 s. 38; närmare s. 23 och 25, alternativet 2; jfr s. 61). Samtidigt som det synes honom sannolikast, att runorna härstamma från ett keltiskt alfabet i alptrakterna (s. 25, alternativet 3, likaså Arntz 1935 s. 288), framstår det för honom som »ett problem, om runorna böra betraktas som en rent germansk företeelse eller om de egentligen tillhörde kelter norr om Alperna» (s. 20). Enligt Reichardt är det »nicht ausgeschlossen, dass Runen und Ogomzeichen auf eine gemeinsame Grundlage zurückgehen» (1936 s. 56). Hammarström kan också tänka sig, att ogam-skriften (jfr ovan s. 241) varit sekundär i förhållande till runskriften (Hammarström 1929 s. 25, alternativet 4). Arntz har tagit fasta på detta uppslag, men hans härledning av ogam-skriften i överensstämmelse därmed (senast i Beitr. 59 s. 396 ff.) förefaller icke i detaljerna övertygande, och Krause uttalar sig därom skeptiskt (i ZDA Anz. 55 s. 3). Keller har byggt vidare på detta uppslag och tänker sig, att »die Zeichen selbst stammen aus den Zweigrunen, die Anordnung — — ist unter dem gelehrten Einfluss der lateinischen Grammatik vorgenommen worden» (i Beiblatt zur Anglia 47 s. 36), men Reichardt ställer sig överhuvudtaget tvivlande till en sådan lösning (1936 s. 56). Samtidigt som Arntz gjort ovanstående antagande har han uppställt den hypotesen, att germanernas läromästare i skrivkonsten varit de keltiska bojerna i gränstrakterna mellan det nuvarande Ungern och Österrike. Strabo omtalar dem i det sista halvseket före Kr. f. som fördrivna från norra Italien, och i början av andra seklet före Kr. f. ha de lidit ett grundligt nederlag mot romarna (Arntz 1935 s. 80 f.). Krause tänker tydligen på de keltiska helvetierna (i Gnomon 7 s. 495). (Jfr ovan s. 263, 278.)

Enligt den norditaliska härledningen av runskriften måste man

ju utgå från att det långivande norditaliska alfabetet gått över Alperna under något av århundradena närmast före Kr. f. (ovan s. 257). »Norr om den klassiska kulturens folk voro under de sista fem seklerna f. Kr. keltiska folk bosatta. Någon direkt förbindelse mellan antikens folk och de norr om kelterna bosatta germanerna är alltså icke tänkbar. Den klassiska kulturen kunde under dessa tider bliva av betydelse för germanerna endast i den form, som kelterna givit densamma» (Bolin 1926 s. 132). Cimbrer och teutoner gingo under på sitt tåg genom Gallien, Spanien och Italien 113—100 f. Kr. Men de blevo anledningen till att keltiska stammar i syd-Tyskland uppsökte nya boplatser och germanska stammar från det inre Tyskland ryckte efter i deras ställe (Gamillscheg 1934 s. 3). »I och med kejsar Augustus regering [under årtiondena före och efter Kr. f.] inträffa sådana förhållanden, att en direkt förbindelse mellan romare och germaner blir möjlig eller rent av nödvändig. Såväl vid Rhen som vid Donau stöta det romerska imperiets gränser intill germanernas land» (Bolin s. 135, jfr ovan s. 260 f.). Om runskriften hade upptagits först vid denna tid och i dessa trakter, skulle säkerligen härledningen ur den latinska skriften alfabethistoriskt vara den mest sannolika. Såväl dateringen av de norditaliska alfabeten som dateringen av den tid, då germanerna ännu icke kommit i direkt fredlig förbindelse med romarna, talar alltså för att det (i detaljerna obekanta) norditaliska alfabet, som efter vad det snarast förefaller har varit utgångspunkten för runorna, har gått över Alperna redan före Kr. f. Emellertid ha inga säkra keltiska skriftfynd gjorts i områden norr om Alperna (jfr ovan s. 263), och det får väl tänkas att enstaka germaner kunnat komma i beröring också med sydligare stammar. Det är tydligen därför som Hammarström lämnat frågan öppen, om runskriften spritts till germanerna med eller utan förmedling av keltiska folk norr om Alperna. Den frågan kan helt enkelt för närvarande icke besvaras; ja, det gives kanske överhuvud »[keine] sichere Hoffnung — —, das genaue Ursprungszentrum der Runenschrift aufgedeckt zu sehen» (Hempel i GRM 23 s. 425 f.).

11. Sålunda synes man i flere avseenden böra stanna vid ett »non liquet», om det också i stort sett snarast ser ut som om skrivkonstens väg till forngermanerna gått över Grekland, Etrurien och nord-Italien. »Keine uns bekannte Schriftart [hat] entfernt so begründeten Anspruch — — als Vorbild der Runenschrift zu gelten, wie die alpinen Schriften, und unter ihnen insbesondere die keltischen» (Hempel i GRM 23 s. 421). »Die alpinen Alphabete [bieten] in Verbindung mit dem lateinischen eine solche Fülle von Parallelen zu den Runen — —, dass an einem Zusammenhang nicht gezweifelt werden kann»; »es [gibt] nur eine einzige erlaubte Folgerung: die Runen entstammen jener Gegend, in der die norditalischen Alphabete und Einflüsse der lateinischen Schrift ihr Dasein führten» (Reichardt 1936 s. 55).

Petrie har i olikhet med alla de ovan diskuterade härledningarna kommit med en teori att Medelhavs-ländernas äldsta alfabet skulle ha uppstått genom utgallring (1912 s. 2, 6, 8 f., 16 f.) ur ett urgammalt förråd av tecken, som i sin äldsta form varit symboler i stil med småbarns teckningar, äldre än Egyptens hieroglyfer (s. 3 f., 7), »interchanged by trade, and spread from land to land» (s. 2). Även det fenikiska alfabetet skulle ha detta ursprung (s. 5, 7). Petrie såg nämligen ännu icke, att den på hans Sinai-expedition upptäckta nya semitiska skriften inordnar sig som ett mellanled i det fenikiska alfabetets utveckling ur hieroglyferna (Sethe i NGWG 1917 s. 441 not 2; jfr ovan s. 234). Runorna skulle vara »a branch of the Mediterranean alphabets much older than the formation of the Greek and Latin forms» (s. 7 f.) och snarast stå »nearest to the Asianic» d. v. s. Mindre-Asiatiska alfabet (s. 11). De tecken på egyptiskt krukmakargods som han i sin alfabethärledning utgår från äro dock även enligt hans egen uppfattning ägarmärken (s. 6, 10) om vilka han nog antar att de »doubtless have some sense in the user's mind, and hence some kind of names» (s. 4) men om vilka han ej för övrigt sökt göra troligt, att de till en början varit primitiva symboler i ovan angivna mening. Hans teorier hade tidigare rönt ett övergående erkännande av Evans, innan de utsatts för en förintande kritik av den franske egyptologen

Raymond Weill (se Sethe i NGWG Mitt. 1916 s. 112 not 1), och med den senare förenade sig den tyske egyptologen Kurt Sethe. Vad Petrie uppfattat som de äldsta kända föregångarna till alfabeten är enligt sistnämnde forskare dels märken i stil med våra stjärnor, kors, trianglar o. s. v. eller rena förfalskningar varmed Petrie duperats (jfr Petrie 1912 s. 10 b), dels äro dessa hans allmänt 'egeiska' tecken »stark kursive Formen bekannter ägyptischer Hieroglyphenzeichen, und zwar z. T. solcher, aus denen niemals Buchstaben hätten hervorgehen können» (Sethe i NGWG Mitt. 1916 s. 111 f.). Den engelske egyptologen Alan H. Gardiner anför bl. a. att »the potters' marks are of so many varieties and of so linear a character that it is easy to pick out comparisons with almost any given true alphabetic letter» samt att »the Egyptian potters' marks always occur singly and there is not the slightest evidence for their ever having acquired a phonetic value» (Gardiner 1916 s. 6 noten). Därmed borde allt vara sagt som behöver sägas om denna teori.

Men hänvisande till Petries arbete antar den tyske germanisten Gustav Neckel att de äldsta grekiska, italiska, keltiska och germanska alfabeten gemensamt härstamma från en urgammal väst-indoeuropeisk skrift (så bl. a. i Neue Jahrbücher für Wissenschaft und Jugendbildung 9 s. 410, 413 f., 416 f. och identiskt lika lydande i publikationen Erstes nordisches Thing, 1933, s. 65, 70 f., 74 ff.). Grekerna torde visserligen även enligt honom ha tagit sina bokstavsnamn från semiterna — det kan man ju numera knappast komma ifrån — men skrivtecknen skulle ursprungligen kunna tänkas ha gått den motsatta vägen (s. 414 f. = 72 f.). Ännu år 1935 har han givit spridning åt dylika läror (i Die völkische Schule s. 225 ff.) men året förut både utförligt framlagt dem och antydningssvis åtminstone partiellt retirerat från dem (Kultur der alten Germanen, s. 113 ff., 121 ff. resp. 183, »Nachwort»; utkommen utan årtal, men 1934 jämte Nachwort återopad i GRM s. 413). En annan tysk germanist, Annie Heiermeier, uttalar dels en reservation (Der Runenstein von Eggjum, 1934, s. 98), dels ordar hon själv om möjligheten av en utveckling som varit inre germansk och gått från hållristning till verklig skrift men dock eventuellt har skett under

sammansmältning med ett alfabet, som kunde haft semitiska anor. Även om den inre utvecklingen möjligen påverkats av yttre inflytelser, behöver detta icke innebära en skam, »wie manche Gelehrte und Forscher immer wieder glauben», såsom hennes ord falla (s. 98 f.). Mera dylik litteratur anföres av Heinrich Hempel (i GRM 23 s. 402). T. o. m. Wolfgang Krause klandrar Arntz' handbok (1935) för att där ett »innerer Zusammenhang» mellan de skandinaviska hållristningarna och runorna icke blir »gewürdigt» (i ZDA Anz. 55 s. 6), och Reichardt reserverar sig för att icke ha hänvisat på ett »Zusammenhang der Runen mit allerhand symbolischen Zeichen alter Herkunft, mit Hausmarken und Steinmetzzeichen» (1936 s. 5 f.). I en liten populär uppslagsbok (»Nordisches Wörterbuch hrsg. von Carl Peter bearb. von Prof. Arno Schmieder», 1935) heter det i artikeln »Runen» bl. a.: »Neuere Forschungen — — haben erwiesen, dass — — eher [als umgekehrt] eine Ableitung der griechischen und lateinischen Schrift von den Runen in Frage kommt» (s. 69). Arntz avvisar utan omsvep dylika färglagda teorier (1935 s. 69 ff.; jfr även Krause i ZDA Anz. 55 s. 3 och Reichardt 1936 s. 5, 24, 43, 45). De äro »vom historischen, paläographischen und allgemein kulturgeschichtlichen Standpunkt aus gleich unhaltbar» (Arntz 1935 s. 72, jfr Gardiner 1916 s. 4). Den tyske germanisten Heinrich Hempel har gjort sig mödan att utförligt bemöta dem (i GRM 23 s. 404 ff.). Nyligen har dock även den holländske germanisten J. M. N. Kapteyn kommit med en efter allt att döma liknande härledning, tills vidare (i okt. 1936) endast föreliggande som referat (i Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung 1936 Heft 49:2 s. 23 ff.).

Här må ännu anföras den svenske slavisten Sigurd Agrell som tänkt sig »kärnan av runradstecknen» som »magiska märken, övertagna från den orientaliska religionssfären» (HVSL Årsb. 1929 f. s. 129 ff.). I en miljö med Mithra-kult och bokstavsmagi ha de uppgått i ett skriftalfabet, som har sin förebild i något av de gamla sydeuropeiska alfabeterna — snarast lutar han här åt det grekiska alternativet — (s. 124, 124 ff., 134 ff., 143 f.), och även de äldsta magiska märkena skola delvis ha haft dylikt ursprung (s. 128).

Hans tankar äro sålunda väsentligen en variation på de teorier som striden står om. (Runornas länge uppmärksammade magiska bruk omtalas redan av Bredsdorff, som också tänker sig som en möjlighet att de i detta avseende haft olika rang, vilken skulle framträda i deras ordningsföljd, 1840 s. 151).

Runologien är även frånsatt alla fantasterier i många stycken ännu en osäker vetenskap. Men det synes trösterikt med avseende å utsikterna för framtiden, att vad man verkligen vet däri dock numera är åtskilligt mer än vad för hundra år sedan även en av runforskningens pionärer som J. H. Bredsdorff hade nått fram till (1822 ff.). Denne snuddade sålunda redan vid tanken på att den längre radens runor möjligen varit de äldsta, »maa — — være lige-saa gamle som — — [den kortare radens runor], om ikke ældre» (1840 s. 145), det längre alfabetet »gik her i Norden uden Tvivl af Brug længe før det andet». Han kan till och med ana en utveckling; hurusom »i de ældste hertil hørende Indskrifter endnu forekomme enkelte Figurer [ur den längre runraden], som i de senere fattes» (s. 153). Men »snarere» tänker han sig, att den längre och den kortare runraden »have dannet sig ved Siden af hinanden» (s. 145). Även denna uppfattning utgör ett framsteg gentemot den samtidigt och ännu länge rådande, enligt vilken tvärtom den kortare runraden varit den äldsta. Alltsedan Wimmer får det anses säkert att man, »wenn es darauf ankommt, den Ursprung der Runen festzustellen, von dem 24-typigen gemein-germanischen Runenalphabet auszugehen hat» (von Friesen 1918 f. s. 6) och likaså att den kortare radens runor framgått därur (Wimmer 1887 s. 181 ff.), i det man delvis kan följa förenklingen (von Friesen 1918 f. s. 17 ff., 1933 s. 39—45, Arntz 1935 s. 164 ff. och i all korthet Reichardt 1936 s. 21 f., 24).

Arnold Nordling.

Några anmärkningar till tolkningarna av Setre-kammens runinskrifter.

Varje nyfunnen runinskrift, avfattad med de s. k. äldre runorna och följaktligen av avsevärd ålder, är helt naturligt ägnad att framkalla livligt intresse, framför allt på grund av de förväntningar man i sådana fall alltid kan hysa, att det nya fyndet skall lämna värdefulla upplysningar angående nordiskt språks utveckling och ställning under den högst avgörande men i många hänseenden ännu ofullständigt kända tid, då den språkform, som vi kalla den urnordiska, ger vika för genomgripande, för den fortsatta utvecklingen högst betydelsefulla novationer. Tolkingen av dessa gamla runminnesmärken erbjuder emellertid, som varje fackman väl vet, mycket ofta stora vanskligheter på grund av att ett stort antal, ofta från varandra starkt avvikande tolkningsmöjligheter erbjuder sig, även om textunderlaget är så säkert som man kan önska. Vi ha gott om exempel på hurusom en och samma inskrift (t. ex. Eggjum-stenens) i olika forskares utläggning ger helt olika mening och föranleder starkt divergerande slutsatser. Icke minst gäller detta inskrifterna på smärre föremål. Det kan icke undgås, att man mången gång känner sig något förbryllad, när man konfronteras med en och samma inskrift i olika erkänt framstående forskares från varandra högst avvikande tolkningar och att en viss misstro mot materialet hotar att inställa sig. Vid aldrig så liten eftertanke är det emellertid tydligt för oss, att vi härvidlag icke kunna nöja oss med ett resignerat »non liquet» och att det inte finns någon anledning att klandra eller ringakta de forskare, som gripa sig an med dessa vanskliga uppgifter och därvid mycket ofta komma till synnerligen divergerande resultat. Det ligger intet nedsättande däri att för oss flera lösningar från början kunna vara tänkbara, och det är icke blott vetenskapsmännens rättighet utan rent av deras plikt att pröva krafterna på problem, vilka de icke alltid kunna våga hoppas få slutgiltigt lösta.

Det runminnesmärke, som närmast givit anledning till dessa betraktelser, är den 1932 vid en gammal fångstplats Setre på västkusten av ön Bømlo (ungefär halvvägs mellan Stavanger och Bergen) anträffade kam, som tidigast och utförligast behandlats av prof. Magnus Olsen och Haakon Shetelig.¹ Inskrifterna på denna kam och de tolkningar, som framkommit, synas mig klart understryka, att språkvetenskapen måste iakttaga stor försiktighet vid utnyttjande av nya runfynd, som icke genast låta sig förklaras på ett fullt evident sätt. Avsikten med dessa rader är endast att framlägga några kritiska randanteckningar till de högst intressanta tolkningar, som publicerats under de gångna åren.

Här erinras i största korthet om att den ifrågavarande kammen anträffades nära ytan i fångstplatsens järnåldersskikt i omedelbar närhet av ett bronsspänne, som är av viss betydelse för datering. Med stöd av huvudsakligen kammens typ och detta spänne ha Shetelig och Olsen daterat inskriften till slutet av 500-talet. Shetelig håller det för troligt, att de två föremålen rent av hamnat på fyndplatsen vid ett och samma tillfälle. Att kammen och spännet tillhöra någorlunda samma tid synes obestriddigt; däremot förefaller det, som om deras fullständiga samtidighet trots allt icke kan anses till fullo fastslagen, även om man tydligen måste räkna med denna möjlighet.

Inskrifterna ha gjorts till föremål för synnerligen ingående behandling av Magnus Olsen a. a. s. 32 ff. Han läser: A. a. hal b. mar c. mauna B. alunaalunana och översätter: »A. Hell mörs mö! B. Värn (för dig) Nanna, Värn (för dig) Nanna». Ristningarna skulle alltså ha utförts åt en ung kvinna vid namn Nanna, vilken på den ena sidan hälsas och apostroferas med en konstruktion med »potenserande» genitiv (mar mauna) och på den andra två gånger nämnes vid namn (varvid dock första gången endast halva namnet utskrivits), samtidigt som det från många håll kända trolldomsordet alu två gånger upprepas. Det är att märka, att de två inskrifterna förete vissa iögonenfallande olikheter. Så-

¹ Bergens Museums Årbok 1933, Historisk-antikvarisk rekke Nr. 2.

lunda uppvisar A på det hela taget mycket vårdade och väl utförda typer, under det att B karakteriseras av stor ojämnhet och i vissa fall mycket slarvigt ristade tecken; vidare har A genomgående runan * = a, under det att B har omväxlande * och ʀ. Trots detta menar MO, att ristningarna utförts vid ett och samma tillfälle, ett antagande, som icke kan sägas innebära någon högre grad av sannolikhet och som helt får ses mot bakgrunden av det antagande MO framlägger angående miljön vid inskrifternas tillkomst; en man och en kvinna ha druckit tvemänning, varvid mannen i början av samvaron ristat A och en stund efteråt »lenger ute i drikkegildet» B. Lis Jacobsen har också i sin behandling av kammens inskrifter¹ på grundval av ovan antydda argument hävdad, att A och B härröra från olika ristare och kommit till vid olika tidpunkter, B först, en ståndpunkt, som avgjort bör föredras från metodisk synpunkt.

Mot MO:s tolkning av B behöva i och för sig inga allvarigare invändningar göras under den förutsättningen, att partiet är rätt läst. Emellertid är enligt LJ a. a. s. 60 B:s början icke *Alu* utan *Ahu*, en läsning, som göres trolig på grund av att bistaven icke går ut från huvudstavens topp såsom vid övriga l i inskriften utan börjar ett stycke ned på den linje, som enligt LJ är h-runans vänstra huvudstav (enl. MO l-runans huvudstav). Dock fordrar försiktigheten det medgivandet, att den oregelbundenhet och hafsighet, som karakteriserar B, icke gör det alldeles otillåtet att fatta den första huvudstaven och bistaven som ett ovanligt misslyckat l. Fördelen med läsningen l är den större regelbundenhet B därigenom erhåller, ett förhållande, som säkerligen är av vikt vid bedömandet av magiska runformler. Vad B:s betydelse beträffar, överensstämmer LJ med C. J. S. Marstrander, som tidigare² velat göra gällande, att B icke innehåller något kvinnonamn *Nanna* utan endast en sammanställning av magiska runor. Det är här vanskligt för att icke säga omöjligt att träffa något avgörande:

¹ Lis Jacobsen och Viggo Brøndal: *Runekammen fra Setre* (Aarbøger f. nordisk Oldkyndighed og Historie 1935 s. 58 ff.).

² I anmälan av Olsen-Shetelig i NTS 7: 413 ff. (1934).

det förefaller som om MO:s tolkning skulle ha en mycket god parallell i Skodborg-brakteatens inskrift med dess tre gånger upprepade *auja alawin*, men å andra sidan väcker ett namn som *Nanna* vissa betänkligheter på grund av sin mytiska karaktär. Att MO i sina utredningar angående namnet *Nannas* förekomst i Norden och speciellt i Hordaland rör sig på mycket osäker mark är han själv den förste att erkänna.

Vid A inställa sig emellertid betydligt större svårigheter enligt MO:s tolkning. Skrivningen *hal* i stället för väntat *hail* vore icke alldeles enastående (jfr Tune: *dalidun*, Lindholmen: *hateka*, av v. Friesen snarast betraktade som felristningar¹) men i varje fall uppseendeväckande. *mar* bereder inga svårigheter; det kan återge ett *mār* eller med *r*-omljud *mār* av äldre **mawir*. Högst väsentliga betänkligheter väcker däremot tolkningen av *mauna* som en för övrigt fullständigt okänd parallellbildning till det regelbundna **maujō* (> *meyia*), tillkommen under påverkan från den med avseende på betydelsen tämligen närbesläktade *-n*-genitiven till *kona* : *kvenna*. Ingen av dem som efter MO yttrat sig om inskriften, tycks heller vara villig att gå med på denna som det förefaller skruvade förklaring.

I avhandlingens fjärde kapitel har MO dragit de språkhistoriska slutsatser, som bliva nödvändiga genom att en på arkeologiska grunder till 500-talets slut daterad inskrift tolkas på så sätt som här skett. Skulle MO:s tolkning vara riktig, så stå vi här inför ett dokument, som är av liknande betydelse för vår uppfattning om den språkliga utvecklingen som Eggjum-inskriften, vilken på arkeologiska skäl daterats till c. 700 eller rent av 600-talet, en datering, som olika filologer dock sökt bestrida. Den arkeologiska dateringen av Setrekammen till senare delen av 500-talet förefaller åtminstone en lekman synnerligen pålitlig. Äro då MO:s ovan återgivna läsning och tolkning riktiga, innebär detta, att vissa viktiga förändringar i de nordiska språken kunna konsta-

¹ Nordisk Kultur 6: 46; W. Krause menar (ZfdA 71: 167), att Tunes *dalidun* sannolikt icke hör till **dallian*, i vilket fall detta viktiga stöd skulle falla bort.

teras ha inträffat betydligt tidigare än vad t. o. m. Eggjum-inskriften ger vid handen. Redan i slutet av 500-talet skulle synkope av *-u* och *-i* ha inträffat efter lång rotstavelse (*hal* för **hailu*, *mar* för **mawir*; däremot *alu* med *u* bevarat efter kort rotstavelse), ljudgruppen *-awi-* skulle ha kontraherats till *ā* (*mar*) och *-ō* övergått till *a* (*mauna*, *nana*). En kraftigt markerad språklig gränslinje skulle alltså gå fram genom det sekel, som ligger mellan Stenstad-stenens inskrift (*igijon halar*) och Setre-kammens. Att den kraftiga förändringen till synes inträffat så snabbt förklarar MO bero på att de senare av de äldre, osynkoperade inskrifterna skulle vara starkt arkaiserande, under det att de »modernare» inskrifterna enligt honom ansluta sig till tidens talspråk. Under sådana förhållanden anser MO, att ingenting hindrar oss från att med arkeologerna datera Eggjum-inskriften till 600-talet (i stället för c. 700). Dessa resultat äro ju synnerligen uppseendeväckande och skulle, om de kunna upprätthållas, nödvändiggöra en genomgripande revision av vår uppfattning om den språkhistoriska utvecklingen från urnordiska till norrön tunga. Men MO har sträckt ut sina undersökningar längre i detta kapitel och med utgångspunkt från ett annat rundokument, spännet från Strand, försökt att bestämma tid och rum för uppkomsten av det förenklade 16-typiga runalfabetet i dess äldsta form, hittills vanligen kallat »det danska runalfabetet». Spännet från Strand dateras numera till c. 750, och dess inskrift *NIſTIſ*NIſ* återgives av MO med: *sigli's n(aud)a hlé*, dvs. »smycket är skydd mot nöd». Huvudsakligen på grund av att enligt denna tolkning runan *ſ* har ljudvärdet *g* och runan *l* ljudvärdet *e* (motsvarande de äldre tecknen *X* och *M*), drager MO den slutsatsen, att denna inskrift är avfattad med den kortare, 16-typiga runraden och att vi nu kunna våga förlägga denna förkortade runrads uppkomst till tiden omkring år 700. Det finns i så fall ingen anledning att betrakta Danmark som denna runrads hemland, utan den bör ha kommit till någonstades i västra Norge, där såvitt vi kunna bedöma förhållandena kontinuiteten i fråga om bruket av runor är mest obruten. Där har enligt MO vid ifrågavarande tid framträtt en man, som med ett överlägset

grepp reformerade den gamla runraden i överensstämmelse med tendenser, som redan länge spårats.

Det är ytterst betydelsefulla ändringar MO vill företaga i den språkhistoriska och runologiska kronologien. Man får emellertid ett bestämt intryck av att den övervägande delen av det material, som stått till buds, är av sorgligt liten bärkraft och att det snillrika system, som MO byggt upp, alltså icke kan utan vidare accepteras. Vissa av grundvalarna äro och troligen förbliva synnerligen diskutabla, andra äro oklara men kunna måhända en gång i belysning av nya runfynd o. d. visa sig stabila. Vad sålunda beträffar själva utgångspunkten och huvudsaken, Setre-kammens inskrifter, så har redan MO:s tolkning angripits från flera håll, och flera andra såväl sinsemellan som från varandra betydligt avvikande tydningsförslag ha framlagts. Marstrandens och Lis Jacobsens avvikande uppfattning av B har redan omtalats. A innehåller enligt Marstrand a. a. kanske ett namn *Hallmarr* och skall möjligen läsas: *Hallmarr má unna*. W. Krause (ZfdA 71: 166 ff.) accepterar där emot helt och hållet MO:s tolkning av B men föreslår med viss reservation att fatta A som »*h(ag)al* (= förkortning av en magisk formel). *Már má unna* (= M. får älska). Här kan tilläggas, att om man delar upp runföljden *mauna* på detta sätt, det givetvis även vore tänkbart att läsa *una* »vara till freds med», »draga nytta av» o. d. I så fall vore det icke nödvändigt att uppfatta stället som en erotisk formel, utan det kunde också fattas som en vanlig välgångsönskan, åsyftande kammens ägare.¹ Ur språkhistorisk synpunkt avvika Marstrandens och Krauses med viss och mycket berättigad tvekan framställda förslag icke principiellt från MO:s; även de förutsätta, om inskriftens datering bibehålles oförändrad, genomgripande språkliga förändringar redan på 500-talet. En helt annan uppfattning av inskriften har Lis Jacobsen framlagt a. a. A läses här: *halmarr mauna*. Det första ordet är enligt henne den regelbundna urnordiska formen för isl. *halmr*,

¹ Beträffande *una* utan tillfogad *vel* eller *illa* se Fritzner, Ordbog, Egilsson-Jönsson, Lex. poet. under *una*. Jfr även MO s. 40 not 2.

halmstrå; det senare är däremot synnerligen dunkelt. LJ anser emellertid, att man kan komma inskriften helt nära in på livet. Med stöd av ett ställe i Svarfdœla saga, där det berättas, att en person bröt sönder sin kam och kastade styckena på marken, när han på Island tog ett landområde i besittning (varjämte han på tre ställen grävde ned silver), antager LJ, att Setre-kammen bevarar minnet av en liknande händelse och att inskriften ytterligare understryker detta. Halmstrået (urn. *halma_R*) är nämligen i kontinentalgermansk rätt (t. ex. *lex salica*) en gammal symbol vid överlåtande av fast egendom. Stora svårigheter bereder även här **mauna**. Dr L. Hjelmlev och prof. V. Brøndal ha i anslutning till LJ:s undersökning framlagt var sitt ytterst ovissa tolkningsförslag; den senare lägger till grund lat. *manua* = grepp, vilket hos frankerna skulle ha övergått till att betyda »besittningstagande» och så spritt sig till Norden, där det då i Setre-inskriften står i viss motsättning till **halmAR**, som betecknar överlåtelsen. Kammens inskrift framstår för dessa forskare som ett slags rättsdokument med innebörden: överlåtelse — övertagande.

LJ:s eleganta tolkning verkar i förstone mycket bestickande men måste vid närmare eftertanke upptagas med stor försiktighet, fr. a. på grund av den alltjämt oklara innebörden av **mauna**. Det förtjänar kanske att framhållas, att man åtminstone från vår synpunkt sett skulle fått en mycket mera tilltalande formel för »överlåtelse — övertagande», om man använt den direkta svarigheten till tyska »mit hand und halm», »mit halm und munde» och alltså hade brukat det med *halm* allittererande *hand* i stället för ett på alla sätt svårförståeligt **mauna**. (Obs. att den av LJ som parallell åberopade Flöksand-inskriften allittererar: **lina lauka_R**). Vissa betänkligheter eller i varje fall viss undran förefaller mig också väckas av den synkretism, som skulle ha tagit sig uttryck i att en symboliskt använd kam försetts med en inskription: »halmstrå» etc.

Kanske också själva fyndomständigheterna äro ägnade att väcka betänkligheter mot LJ:s tolkning. Är det i och för sig troligt, att man krafsat ner ett så viktigt symboliskt dokument som

kammen enligt LJ skulle vara, mitt ibland avfallet och skräpet i kulturlagret; i ett annat fall, då man på en plats av liknande karaktär som Setre funnit en kam (utan inskrift men enligt LJ:s antagande ursprungligen använd i samma syfte som Setre-kammen), nämligen vid Rønstad på Lepsøy, låg denna försiktigt instucken mellan tre stenar vid eldstaden.

Vidare måste det framhållas, att det anförda stället ur Svarfdoela saga icke synes lämna en fullständig parallell. Att det nämnda stället kan vara ytterst intressant i sammanhanget skall icke förnekas, men det faktum är värt uppmärksamhet, att Þórsteinn Svörfuðr enligt sagan bröt sönder sin kam och kastade styckena på marken, under det att Setre-kammen, i vilket skick den än befann sig, då den hamnade i kulturlagret, i varje fall ej brutits. Det är tänkbart, att det skulle kunna visa sig, att brytandet icke är något rekvisit, men tills så skett är den nämnda oöverensstämmelsen värd beaktande.

Tyvärre kan man inte av den annars synnerligen uttömmande och förträffliga fyndberättelsen göra sig en fullt exakt bild av läget av Setre-kammens olika delar i förhållande till varandra, då de anträffades. Shetelig antager, att kammen varit hel, då den kommit i jorden men att de olika delarna skjutits isär efteråt, när järnstiften, som sammanhöllo de två sidostyckena och de fem mittstyckena med tänderna, rostade upp och större stenar fallit ned från berget. Men kan inte den möjligheten också diskuteras, att kammen gått sönder, innan den kom i jorden, ex.-vis genom att järnstiften i den efter vissa tecken att döma redan då gamla och flitigt använda kammen lossnat och kammen till följd av sin konstruktion fallit sönder i sju delar? Då den saknade sex taggar på spridda ställen och knappast längre var särskilt användbar,¹ kan man kanske ha ansett, att en reparation icke lönade sig och så ha

¹ Shetelig anser visserligen a. a. s. 29, att kammen är ett ex. på sådana "gode og brukbare ting", som man ytterst sällan anträffar bland avfallet på en boplats, men även om kammen trots de felande taggarna fortfarande i viss utsträckning hade kunnat användas, förefaller mig dess effektivitet ganska inskränkt.

låt it den hamna i fångstplatsens kulturlager? I den mån denna möjlighet kan anses föreligga, i samma mån minskas antagligheten av LJ:s tolkning. Det framgår av en bestämmelse i den äldre Frostatingslagen (XIV: 11), att man skulle gå till väga vid förvärvande av fångstplatser (*selver*) på samma sätt som vid förvärvande av jordegendom, en bestämmelse, som givetvis kan tala för LJ:s uppfattning men som ingalunda behöver göra det, eftersom det nämnda stadgandet uttryckligen påbjuder *lagakefli* vid förvärvandet.

Ingen av alla dessa invändningar mot LJ kan kanske anses som avgörande, men de peka på punkter, som även de borde dragas fram vid en allsidig diskussion av inskriften. Från språkhistorisk synpunkt har LJ:s tolkning den fördelen (även om man bortser från *mauna*), att den står i vida bättre överensstämmelse med vad vi annars trott oss veta om nordiskt språk under 500-talet, och Setre-inskriftens språk blir enligt densamma väsentligen likadant som språket i brakteatinskrifter o. d. Överhuvud är inskriftens hela struktur sådan, att den, även om man inte tager hänsyn till dess betydelse, gör ett starkt intryck av att vara avfattad i urnordisk språkform.

Även om man alltså icke heller vågar acceptera LJ:s synnerligen intressanta och skarpsinniga tolkning, framgår det av hennes utredning liksom av Marstrandens och Krauses ovan berörda invändningar, att själva grundvalen för MO:s nya revision av den nordiska språkhistorien vilar på en betydligt svagare och otillförlitligare grund än den som Eggjum-inskriften gav för det förra framflyttandet av gränserna. Så länge det icke råder någon större säkerhet beträffande innebörden av Setre-kammens inskrifter och deras språkliga ställning, kunna de givetvis icke utnyttjas som utgångspunkt för språkhistoriska omvärderingar.

Likaväl som man alltså icke kan gå med på att Setre-inskrifterna (åtminstone ännu) visats vara språkhistoriska gränspelare, så kan man icke heller godkänna Strand-inskriften som fullgott bevis för den yngre »danska» runradens existens i Norge redan

c. 750. Intet av inskriftens 7 olika tecken (YHHH*NF) avviker från Eggjum-stenens alfabet, och den omständigheten, att Y enligt MO:s tolkning betecknar g -ljud (*sigli*; Marstrander a. a. har här en tolkning, som förutsätter k -ljud) och I e -ljud (*hlé*), kan faktiskt icke tillmätas någon betydelse, då dessa ljudvärden förekomma hos de ifrågavarande runorna redan i Eggjum-inskriften, låt vara att denna även och i regel har bibehållit X - och M -runorna.¹ Jag kan inte se, att Strand-inskriften tillåter ett mera bestämt omdöme än att de runor, som där kommit till användning, k u n n a tillhöra den yngre runraden (i vilket fall MO:s datering av dennas uppkomst blir mycket antaglig) men att det också är tänkbart, att Strand-inskriftens runrad står på samma ståndpunkt som Eggjum-inskriftens. Vi få hoppas, att nya med någorlunda säkerhet daterbara runfynd skola ställa denna fråga i klarare belysning.

Vad så beträffar tesen om Norge som den 16-typiga runradens hemland, så måste det framhållas, att MO (och dessförinnan v. Friesen) fäst uppmärksamheten på många omständigheter, som peka i denna riktning, och att vi alltså icke längre ha anledning att antaga, att de »danska» runorna uppstått i Danmark. Sannolikt går det icke att i detalj klarlägga, hur det yngre alfabetet skapats, och MO:s yttranden i denna fråga förbli mycket osäkra hypoteser. Särskilt diskutabelt är kanske det energiska framhållandet av den i västra Norge förefintliga runskriftskontinuitetens betydelse för uppkomsten av det yngre förkortade alfabetet. Man känner sig frestad att framkasta frågan: Är det den rimligaste uppfattningen, att den 16-typiga, från fonetisk synpunkt mycket bristfälliga runraden kommit till i oavbruten kontinuitet med det ojämförligt bättre 24-typiga runalfabetet? Är det icke i grund

---

¹ MO framhåller s. 76 mycket starkt att de ifrågavarande ljudvärdena endast förekomma i undantagsfall i Eggjum-inskriften, under det att Strand-inskriften regelbundet har $k = g$, $i = e$. Härvidlag är dock att märka, att den senare är av mycket obetydligt omfång, inalles 11 tecken, och att de nämnda ljudvärdena, om inskriftens tolkning för övrigt står sig, möta vardera endast en gång. Man kan alltså inte trycka alltför mycket på Strand-inskriftens regelbundenhet.

och botten mera tilltalande att antaga, att det yngre alfabetet, som i varje fall icke från vår synpunkt är någon förbättring av det äldre, skapats av folk, som i någon mån mist kontinuiteten med det äldre alfabetet men försökt — och lyckats — att reda sig ändå? MO tänker sig, att den äldre radens 24 runor av magiska skäl icke kunde suppleras med nya tecken för de nya ljuden, omljudsvokalerne m. fl. (vilket däremot skedde i England), men att en reformator i stället byggde upp ett nytt alfabet på grundval av antalet runor i två ätter, dvs. 16, vilket tal även det såsom multipel av 8 var användbart i magiska syften. Häremot kan invändas, att det 24-typiga alfabetet ju lika väl som det 16-typiga kunnat bereda plats för flera ljud genom att ett tecken fick beteckna flera ljud, att minskningen av antalet tecken icke, som MO tycks vilja göra gällande, förklaras av det egentligen förefintliga behovet av flera tecken. Vidare är och förblir det påfallande, om man fullt frivilligt gallrat bort 8 delvis välbehövlige tecken men bibehållit särskilda tecken för de två *a*-ljuden. Det kan därför förefalla, som om vägande skäl också skulle kunna dragas fram för att den nya runraden från början kommit till i en miljö, där kunskapen om det äldre alfabetet var bristfällig. Att en dylik miljö även kunnat finnas i västra Norge är väl icke otänkbart.

De anmärkningar, som här framlagts, ha tyvärr så gott som utslutande blivit av negativ natur. Det är emellertid förf:s förhoppning, att de i någon mån skola framhäva det stora intresse, som Setre-inskrifterna tydligen ur flera synpunkter kunnat göra anspråk på, och önskvärdheten av en fortsatt diskussion.

Lund.

Karl Gustav Ljunggren.

Rudolf Much.

Am 8. März 1936 ist Rudolf Much, Professor der germanischen Sprachgeschichte und Altertumskunde an der Universität Wien, kurze Zeit nach seiner Emeritierung gestorben.

Much war 1862 in Wien geboren. Sein Vater, Matthäus Much, war einer der Vorkämpfer der germanischen Archäologie. Schon als Knabe wurde Rudolf Much durch ihn in die germanische Altertumskunde eingeführt, u.zw. von der Seite des Geschichtlichen, Vorgeschichtlichen und »Realphilologischen« her. Die Eingliederung der Philologie in weitere historische Zusammenhänge entsprach Muchs vielseitiger Natur aufs beste. Sie hat seinem ganzen Lebenswerk das Gepräge gegeben.

Einen Lehrer fand er an der Wiener Universität vor allem in Richard Heinzel, dessen Persönlichkeit er später in einem Nachruf in dieser Zeitschrift (1906) geschildert hat. Es sind wohl Heinzels Scharfsinn, seine ausserordentliche wissenschaftliche Spannweite und seine Kombinationsgabe gewesen, die Much besonders anzogen. Durch ihn, den Herausgeber und Kommentator der Edda und Verfasser verschiedener skandinavistischer Arbeiten, wurde Much sehr bald auch in das Studium des Nordischen eingeführt. Ein längerer Aufenthalt in Dänemark und mehrere in Schweden und Norwegen lehrten ihn nicht nur die modernen skandinavischen Sprachen, besonders Dänisch und Schwedisch, ungewöhnlich sicher beherrschen, sondern gaben ihm auch Gelegenheit zu eindringenden prähistorischen und philologisch-linguistischen Studien auf dem Gebiet des Nordischen.

Diese wissenschaftliche Orientierung nach dem Norden ist für den Forscher wie für den Lehrer charakteristisch geblieben. Er hat die Skandinavistik aufs engste mit der Germanistik verbunden. Jahrzehnte hindurch hielt er an der Wiener Universität Vorlesungen über Edda und Saga, nordische Mythologie, Sprachgeschichte, Altertumskunde, und mit besonderer Vorliebe pflegte er dänische und schwedische Übungen. An wenigen ausserskandinavischen Universitäten dürften nordische Studien mit solcher Intensität und in solchem Ausmass getrieben worden sein wie in Wien, und dies ist seit mehr als vierzig Jahren vor allem Rudolf Muchs Verdienst gewesen, der seine Schüler immer wieder auf den Norden hinzuweisen wusste.

Auch als Forscher hat Much keinen Geschmack gefunden an einer »Germanistik«, die die nordischen Quellen nicht kennt oder sie in den Hintergrund schiebt. So nehmen skandinavische Studien in seinem Gesamtschaffen eine ansehnliche Stelle ein.

Seine stammeskundlichen Arbeiten, denen er sich mehr als fünf Jahrzehnte gewidmet hat, nahmen Rücksicht auf den gesamten germanischen Raum, wenn auch ihr Ausgangspunkt im deutschen lag. Genannt seien hier: »Deutsche Stammessitze« (PBB 17, S. 1—224), »Deutsche Stammeskunde« (1900, 3. Aufl. 1920), seine Beiträge zu Hoops' »Reallexikon der germanischen Altertumskunde« (1911—1919; über 250 Artikel), »Der Name Germanen« (Sitz.-Ber. d. Akad. d. Wiss. in Wien, 1920), »Der Eintritt der Germanen in die Weltgeschichte« (Germanistische Forschungen, Festschrift anl. d. 60semestrigen Stiftungsfestes des Wiener Akad. Germanistenvereins, 1925), »Die Eruler« (Deutsch-Nordische Zs. 1929), »Die Gaesaten« (ZsfdA 1932), »Germanische Stammesnamen« (Festschrift f. H. Hirt, 1936). — Einen noch breiteren Raum haben die skandinavischen Überlieferungen in seinen mythologischen und religionshistorischen Forschungen eingenommen, so in den Abhandlungen »Der germanische Himmelsgott« (Festgabe f. R. Heinzel, 1898), »Der Sagenstoff der Grimnismal« (ZsfdA 1902), »Undensakre-Untersberg« (ib. 1904), »Zur Rigpula« (Prager Deutsche Studien 8), »Holz und Mensch« (Wörter und Sachen 1909), »Orendel« (ib. 1912), »Der germanische Osten in der Heldensage« (ZsfdA 1920), »Balder« (ib. 1924), »Widsith« (ib. 1925), »Wandalische Götter« (Mitt. d. schles. Ges. f. Volkskunde 1926), »Die nordischen Fabelvölker bei Mela und Tacitus« (Festschr. f. M. Andree-Eysn 1928), »Die Religion der Germanen« (in: Die Religionen der Erde in Einzeldarstellungen, 1929), »Sintarfizzilo-Sinfjötli« (ZsfdA 1929), »Der nordische Widdergott« (Deutsche Islandforschung 1930).

Die eben genannten Untersuchungen bilden nur einen Bruchteil seiner wissenschaftlichen Veröffentlichungen. Vollständig wurden diese zusammengestellt in dem »Verzeichnis der Schriften von Rudolf Much. Als Festgabe zu seinem siebenzigsten Geburtstag dargebracht von Freunden, Kollegen und Schülern« (Wien 1932, Verlag Ad. Holzhausens Nfg.), wozu der 1936 im Almanach der Wiener Akademie d. Wiss. erschienene Nachruf von D. v. Kralik einige wichtige Ergänzungen gibt.

Den Abschluss von Muchs Untersuchungen bildet sein Kommentar zur »Germania« des Tacitus. Dieses grosse Werk, in dem er die Arbeit eines Lebens niedergelegt hat und das er ganz kurze Zeit vor seinem Tod vollenden konnte, ist vor wenigen Wochen erschienen.

Alle diese Forschungen zeigen Muchs charakteristische Arbeitsweise, die seine Philologie stets mit Methoden, Quellen und Ergebnissen der Nachbarwissenschaften zu verbinden verstand: Archäologie und Volkskunde, vergleichende Sprachforschung und Religionswissenschaft, politische Geschichte und historische Geographie, Keltistik und klassische Philologie in ihren verschiedenen

Zweigen — eine ganze Fülle von Forschungsgebieten, wie sie nur selten von einem einzigen Gelehrten umspannt und beherrscht und praktisch fruchtbar gemacht werden. Seine Vereinigung von Weitblick und kritischem Scharfsinn (Much war ein ungemein schöpferischer und klarer Kritiker), sein erstaunliches Gedächtnis und seine glänzende Kombinationskraft haben eine imponierende, scharfgeprägte Gelehrtenpersönlichkeit entstehen lassen.

Dabei war der Hochgelehrte von einer Ursprünglichkeit, die ihn engste Fühlung mit dem Bauerntum, zumal seiner geliebten Alpenländer, gewinnen liess. Auf weiten Wanderungen durch Österreich, Deutschland, England, Schottland und Skandinavien hat er Land und Leute so genau kennen gelernt, wie es ihm für jene Art von »Philologie«, die er wollte und erstrebte, unentbehrlich schien. Als Gelehrter und als Mensch war er von einem hohen und mutigen Idealismus, und er wusste auch unter widrigen Verhältnissen für seine Überzeugung einzustehen. Keiner, der diesen einfach-vornehmen Mann kennengelernt hat, wird seinen Charakterkopf mit den scharfen Augen und den gütigen Zügen vergessen. Die deutsche Philologie verliert in ihm einen ihrer Meister.

Kiel.

Otto Höfler.

Danmarks Stednavne Nr. 5 (= Sønderjyske Stednavne III. Tønder Amt med Dele af Ribe Amt). Udgivet af Stednavneudvalget. Khvn 1931—33. XVI + 672 sid.

Danmarks Stednavne Nr. 6 (= Sønderjyske Stednavne IV. Aabenraa Amtskreds). Udgivet af Stednavneudvalget. Khvn 1934—36. XVI + 600 sid.

Sedan 1929 har det danska Stednavneudvalget ägnat sig åt utgivning av ortnamnen i Sönderjylland, och arbetet härmed har år 1936 fortskridit så långt, att amten Tønder och Aabenraa föreligga i två digra volymer på sammanlagt omkring 1300 sidor. De båda återstående amten — Haderslev och Sønderborg — beräknas kräva var sitt band, vartill sedan skall ansluta sig ett femte, innehållande inledning och namnregister. Med den nuvarande arbetstakten bör detta arbete vara slutfört omkring år 1940.

Utgivandet av ortnamnen i de sönderjylländska provinserna har givetvis i hög grad såväl nationellt som rent praktiskt intresse, något som säkerligen bidragit till att arbetet forcerats. Redan före 1920, då Sönderjylland åter blev danskt, hade Stednavneudvalget påbörjat förarbeten till en undersökning av ortnamnen inom området, och tack vare detta var man vid återföreningen i stånd att lämna anvisningar för skrivningen av de förtyskade danska namnen. År 1922 uppdrog Lantbruksministeriet åt Stednavneudvalget att medverka i den omfattande uppgiften att införa danska ortnamnsformer i de från Tyskland utlämnade matrikeldokumenterna. Det var nu inte enbart bebyggelsenamnen utan även de talrika ägonamnen, som skulle granskas. Härvid uppstod tanken att göra de sönderjylländska ortnamnen till föremål för en vetenskaplig undersökning i samband med utgivning av namnmaterialet i tryck, och en av Udvalgets sekreterare, cand. mag. Gunnar Knudsen, utarbetad plan för en dylik undersökning antogs 1928. Då undersökningsområdet enligt gjorda beräkningar innehåller över 60000 ortnamn, var det en synnerligen omfattande och krävande uppgift, som Udvalget härmed påtog sig.

Stednavneudvalget har i dessa publikationer i stort sett följt samma riktlinjer som i Danmarks Stednavne 1 och 2. Namnen, som genomgås sockenvis, äro uppdelade i de två stora huvudgrupperna bebyggelsenamn och naturnamn. Som min uppfattning vill jag här framhålla, att verket skulle ha vunnit på en uppställning av samma slag som i Sverges ortnamn, där naturnamnen uppordnats i särskilda kategorier, alltså namn på sjöar, vattendrag, öar, höjder o. s. v. i olika grupper. Den obetydliga ökning i arbete som en dylik anordning skulle medfört hade mer än väl uppvägs

av en bättre överblick, större lätthet att utnyttja materialet samt icke minst av den omständigheten, att läsaren sluppit att i en mängd fall sväva i okunnighet om vad för slags lokaliteter som namnen avse.

Nödvändigheten att i största möjliga utsträckning spara på utrymmet är liksom i de båda föregående banden starkt markerad. Man har bemödat sig om att i koncentrerad form sammanfatta viktigare synpunkter; vidlyftigare diskussioner förekomma endast i ett fåtal fall, t. ex. beträffande de svårtolkade bebyggelsenamnen *Løgum* bd 5, s. 23 ff., *Klovtoft* 6, s. 44 f. och *Løjt* 6, s. 169, för vilka olika förklaringsmöjligheter noggrant övervägas, eller det vanliga sönderjyll. naturnamnet *Vanrad* 5, s. 82 f., som troligen riktigt sammanställles med fvn. *vandrædi* n. 'vansklighet' m. m. Den kortfattade kommentaren är emellertid gjord med gott omdöme och innehåller i allmänhet vad som behöver sägas. Att sedan många namn kräva mera detaljerade utredningar än Udvalget haft möjlighet att verkställa är ju en självklar sak. Vid naturnamnen ha dock förklaringarna blivit väl knapphändiga, både i språkligt och sakligt avseende. Ofta hade läsaren varit tacksam för en upplysning om hur Udvalget tänkt sig den reala bakgrunden vid mera egendomliga sammanställningar, t. ex. i fall som *Berling* bd 5, s. 294 (en åker?), som sammanföres med sv. och no. *bärbling* 'stör som användes för att skjuta ut ett fartyg, käpp', *Steldemose* 5, s. 499, där förra leden antas vara sönderjyll. *stelde* 'de to træstykker for og bag under vognen, som bærer hjulakserne'; vidare hade man önskat uppgift om vilka naturförhållanden, som föranlett vissa naturnamn, t. ex. *Ulvegab* 6, s. 14, *Kringelholt* 6, s. 187 (till ä. nda. *kringle* 'Ring, Kreds', el. adj. *kringel* 'bugtet'). Man noterar emellertid med tillfredsställelse, att Udvalget icke, såsom fallet var beträffande Frederiksborgs Amt, låtit förmå sig att av utrymmes-skäl utesluta en del av naturnamns materialet. De sönderjylländska »marknamnen» erbjuda icke blott filologiskt intresse, de utgöra i själva verket en kulturhistoria, där läsaren får en god inblick i allmogens föreställningsvärld och dagliga liv.

Vad tolkningen av de enskilda namnen beträffar vill anmälarer som sin mening framhålla, att mag. Knudsen och hans medarbetarstab (cand. mag. Anders Bjerrum, mag. art. Kristian Hald, mag. art. Knud B. Jensen) här ytterligare befast det anseende för kunnighet och vederhäftighet som kännetecknar Udvalgets tidigare publikationer. Att de framställda förklaringarna ofta fått hypotetisk form kan ej läggas Udvalget till last. Tidigt genomförda starka ljudförändringar göra det danska ortnamns materialet betydligt mera svårbedömt än exempelvis det svenska, och man bör därför med rätta vara försiktig med kategoriska uttalanden. Bland mängden av tolkningsförslag är det dock självfallet åtskilliga, som måste före-

falla mindre sannolika eller felaktiga eller som i alla händelser kunna upptagas till diskussion. Jag hänvisar även till de påpekanden, som gjorts av Svend Aakjær i Danske Studier 1931, s. 171 ff., Peter Skautrup i Sprog og Kultur 1932, s. 102 ff., Evald Lidén i Namn och Bygd 1932, s. 237 ff., och Ivar Modéer i Namn och Bygd 1935, s. 92 ff.

Nedan följa en del vid genomläsningen gjorda anteckningar till enskilda namn.

Bjellumvej bd 5, s. 67. Förra leden är ett försvunnet ortnamn *Bjellum*, som riktigt föres till roten *bhel 'svälla'. Närmare angivet ingår en motsvarighet till sv. *bjälle* 'knöl' (i *fortabjälle*), nisl. *bjalli* m. 'Förhöjning, lille Høj' Blöndal, s. 1012. Se närmare Franzén, Vikbolandets by- och gårdnamn, s. 98 f., där ett flertal hithörande namn diskuteras.

Storde 5, ss. 191, 410. Namnet, som av Udvalget riktigt sammanställes med fvn. *stord* f. 'ungskog', har motsvarigheter på svenskt område; se Sahlgren i Studia germanica, tillägnade E. A. Kock, s. 305 ff., där även grundordets betydelse utredes.

Misthusum 5, s. 198. Enligt Udvalget är förra leden ett gammalt namn på Brede Aa och senare leden dat. pl. av *hus*. Teoretiskt sett kan emellertid slutleden även återgå på *os* 'åmynning', med *o* försvagat till *u* på grund av ställning i svagtonig stavelse. Omtydning av det sålunda uppkomna *-us* till *-hus* är ej ovanlig, jfr från Jylland stadsnamnet *Aarhus*, vartill en adjektivform *Arhusiensi* är belagd redan 1292, samt de medeltida skrivningarna *Randerhus* för *Randers*; se närmare K. G. Ljunggren, Till utvecklingen av *os*, *öse* i ortnamn, Namn och Bygd 1936, s. 132 ff. En dylik tolkning möter ej heller några reala hinder, ty byn, som numera är försvunnen, har enligt Bruun, Danmark IV: 2, s. 160, legat just vid utloppet av Brede Aa.

Spydholm 5, s. 247. Udvalget nämner som tänkbar real förklaring till förleden, att denna kan ha avsett att karaktärisera holmens form; huruvida en dylik tolkning låter förlika sig med naturförhållandena meddelas dock icke. En minst lika sannolik möjlighet är, att *spjut* här har den från sv. ortnamn kända bet. 'gillerspjut, självskjutande spjut för jakt å större djur', se Sahlgren i Namn och Bygd 1920, s. 161 med litt.

Karlenge 5, s. 254. Udvalget räknar här alternativt med att förleden skulle vara ett med *kärr* besläktat subst. *karl, som av Steenstrup, Indl. Stud. over de danske Stedn., s. 110 f., antagits ingå i åtskilliga ortnamn. Steenstrups material ger dock ingen anledning till att räkna med ett dylikt svårförklarligt ord; samtliga namn kunna nämligen hänföras antingen till *karl* eller dess biform **kær*l, sv. dial. *kär*.¹

¹ Se om denna form Franzén anf. arb. s. 110 med litt.

Gærup 5, s. 274. Förleden är enligt Udvalget fda. mansnamnet *Gēri*. Egendomligt nog omnämnes ej den närmare till hands liggande möjligheten av en sammanställning med subst. ä. nda. *gere*, fvn. *geiri* 'spjutformigt stycke, kil, flik', som ingår i en mängd ortnamn; jfr t. ex. naturnamnen *Gere* och *Gereng* i närliggande socknar (bd 5, ss. 277, 297). I detta sammanhang vill jag anmärka, att det förefaller som om Udvalget — särskilt i kvistiga fall — i väl stor utsträckning antager sammansättning med personnamn.

Rimskifter 5, s. 326. Det är djärvt att anta, att namnet skulle innehålla »et ellers ikke overleveret Subst. glda. *rimæ, der staar i Aflydsforhold til ... oldn. *rimi* m. 'Jordryg'». Formellt sett föreligger icke något hinder att utgå från *rim* i *rimfrost*, och då det här är fråga om ett område vid en mosse, bör denna möjlighet även sakligt sett kunna passa. Jfr det i min förut cit. avhandl. s. 200 f. behandlade önamnet *Rimmö* samt där anförda namn på *Frost-*.

Harres 5, s. 409. Förra leden kan vara en motsvarighet till sv. dial. *har* 'stengrund', *stenhar* 'stenrös'. Räkna man som Udvalget med fda. *hargh, fvn. *høgr* bör man även tänka på den profana betydelsen 'stenhop' o. d., som fortlever i sv. och no. dialekter.

Stensholt 6, ss. 21, 193. Någon anledning att här räkna med mansnamnet *Sten* föreligger säkert ej; att appellativet *sten* i ortnamn uppträder i gen. sing. är ej ovanligt, jfr 11 *Stensballe*, 13 *Stensbjærg*, 8 *Stensbæk* m. fl. sammansättningar i Postadressbög for Kongeriget Danmark, Udg. 7, sp. 1099 ff. *Stenshult* förekommer dessutom i Sverige på ett trettiotal ställen enl. Svensk ortförteckning 1935.¹

Grimsten 6, s. 30 f. Sammanställningen med fda. mansnamnet *Grīmi* är säkert förfelad. Som Sahlgren påpekat i *Namn och Bygd* 1916, s. 170 ff., förekomma ord av stammen *grim-* (i fda. *grime* 'märke i trä', *grime* 'sätte märke på et træ for at dette kan tjene som skæltegn' *Kalkar* 2, s. 73) i ortnamn i betyd. 'gräns(märke)', bl. a. i ett västg. rågångsnamn *Grimstenen*. Närmare uppgifter om läget av det jyll. *Grimsten* vore av intresse. Om namn på *Grim-* se utförligt Modéer, *Färdvägar och sjömärken vid Nordens kuster*, s. 63 ff.

Dödjord 6, s. 276. Förklaringen av förleden som adj. *död* i betydelsen »ufrugtbar» eller »tung at bearbejde» hade bort styrkas genom hänvisning till da. *dödländ* 'ufrugtbar, gold jord' (Ordb. over det da. Sprog 4, sp. 31), no. *daudmold* 'kraftløs Jord, hvori intet voxer' (Aasen, s. 100). *Dödjord* har sannolikt varit ett särskilt appellativ.

¹ Jfr även Sahlgren i *Uppl:s Fornminnesför:s tidskr.* bd 6, s. 99 not 2.

Donsholm 6, s. 326. Förleden antas tveksamt vara uppkommen ur sammansättningen *Dunnemos* 'kaveldun (Typha)'. Något hinder att räkna med gen. sing. av ordet *dun* föreligger dock icke. Jfr de nyssnämnda namnen på *Stens-* samt framför allt det bohuslänska bynamnet *Donsö* (ä. *Dunsö*) OGB 3, s. 121, där *dun* antas betyda 'ängsull (Eriophorum)'.

Arksten 6, s. 445. Förleden kan vara ordet *ark* 'kista', närmast i naturbetecknande innebörd. Jfr följande namn.

Kistbjærg 6, s. 584. Namnet är enligt Udvalget möjligen för- anlett av »Skattesagn eller Kistefund». Lika troligt — eller tro- ligare — är väl att *kista* här liksom i många andra ortnamn använts för att beteckna en inskärning eller insänkning; se närmare min förut cit. avhandl. s. 140 och där anförd litteratur.

G. Franzén.

Jón Helgason: Norrøn litteraturhistorie. København 1934. 238 s. + 1 kart.

Det er karakteristisk for Jón Helgason at han åpner sin norrøne litteratur-historie med disse ord: »Denne bog er skrevet af en filolog som lærebog for filologiske studerende»; han vil på forhånd gardere sig mot at man søker estetisk åndfullhet i hans bok. Han røber dermed på én gang bokens styrke og dens svakhet: det er en ytterst nøktern og pålitelig fremstilling av fakta og problemer, her er alt klart lagt frem, ikke noe bevisst stukket unda for å gi et personlig betonet helhetsbillede. Boken er kjemisk fri for polemikk, den er upartisk i en grad som vilde gjøre den farveløs, om man ikke følte selve denne objektive holdning som en opposisjon mot forgjengeren Finnur Jónssons ofte sterkt subjektive dekreter. Jón Helgason søker alltid å gi de nye resultater og den ofte nye problemstilling som de siste 20—30 års intense gransking på det norrøne område har bragt; derfor vil hans bok, som vel nærmest er beregnet på å avløse Finnur Jónssons lille Litteraturhistorie av 1907, også være et uundværlig supplement til samme forfatters store 3-bindts standardverk, som selv i 2. utgave av 1920—24 vesentlig behandler den nyere forskning i avvisende fot- noter.

Boken er presis og klar. Av stor pedagogisk verd er de defini- sjoner av begrepene som innleder avsnittene; de er som oftest vellykkede, tildels slående. Det er likevel ikke lykkes å få klare linjer mellom »eddadiktning» og »skaldediktning» (§ 72). I §§ 34

og 61 fremheves at »heltedigtning i fyrstehallen ikke nævnes» i norden, den eneste undtagelse er Tormod Kolbrunarskald, som sa frem *Bjarkamál* på Stiklestad; skjønt det ikke sies uttrykkelig, synes det å være forfatterens mening at dette har vært et enestående tilfelle. Men i § 72 hevdes at edda- og skaldediktning har vært dyrket samtidig, »maaske af de samme mænd»; dette er det eneste rimelige, for skaldediktningen er uforståelig uten eddadiktningen som bakgrunn. Man vilde komme videre med en annen definisjon: eddakvad har forhistorisk eller mytisk stoff og er fri diktning om dette uten aktuell foranledning, skaldekvad har oftest aktuelt stoff og iallfall alltid aktuell foranledning. Definert slik kommer »skaldediktning» til å omfatte også de typisk skaldiske »skjoldkvad», som har mytisk innhold, mens skjoldet — eller i *Húsdrápa* huset — er aktuelt; definisjonen dekker også de genealogiske kvad, som *Ynglingatal*, *Háleygjatal* etc., og man slipper å henføre *Darradarljód* til både edda- og skaldediktning, som Jón Helgason må, § 62; det er et skaldedikt, foranlediget av Brján-slaget, likesom de nær beslektede varselstrofer i Sturlungesaga, som er blitt til under inntrykket av *Sturlungaöld's* redsler. At vi ikke hører om annet enn skaldediktning i fyrstehallen, ligger i kildenes natur: sagaen har ikke bruk for å referere den almindelige underholdning; men et nytt kongekvad var som en premiére, og innholdet hører til sagaens byggstener. Men da må også skaldens navn bevares, det gir autoritet til kvadets utsagn. At det ikke som hevdet § 89 er den kunstferdige form som gjør at skaldens navn blir husket, er klart når vi tenker på at vi har navnet på *Hákonarmáls* skald, men har glemt forfatteren til *Eiriksmál*; det finnes også mange anonyme vers i dróttkvætt. I virkeligheten har vi å gjøre med samme forhold mellom anonym og navngitt forfatter som i islendingesaga og kongesaga. Den siste er offisiell, skrevet av en bestemt person for en bestemt person — og sikkert ikke uten godtgjørelse; den første er en privatsak og alltid anonym.

Når det gjelder problemer som forskningen enda arbeider med, er Jón Helgasons bok preget av forsiktighet; han gir det som er sikkert i en klar fremstilling og refererer debatter hvor det er nødvendig. Dette gjør han oftest uten å nevne navn på forskere eller verker som er knyttet til de forskjellige teorier; her gjelder »sat sapienti» — men en uerfaren student må komme til å stå hjelpeløs. S. 14 har forfatteren skissert sine vanskeligheter: få samtidige opplysninger, tapte verker, mangelfull overlevering, oftest ikke forfatternavn; når han så § 10—13 og § 73 behandler metrikken uten å nevne hverken Sievers's eller Heuslers navn, skulde man tro han var smittet av den gamle litteraturs anonymitet. Det er heller ikke klart hvilket standpunkt han selv inntar;

5-typesystemet er ikke nevnt, og man aner Heusler, men blir avspist med at »der er strenge regler for brugen af korte og lange stavelser». Dette blir hverken studenten eller forskeren klok av, særlig da det ikke finnes litteraturhenvisninger.

Et stort fortrin ved boken er Jón Helgasons vilje til å se alt i historisk belysning. Han legger vekt på bevegelsen i litteraturen; alt har en begynnelse og en slutt, ikke noe er stabilt, ingen diktart en homogen masse. Heltediktningen får sin forhistorie; den begynner i samværet med sydlige germanske stammer på folkevandringstiden og ender i fornaldarsaga og folkeviser; utviklingen i dens glansperiode fra 8. til 11. århundrede er skarpt fremhevet (§ 70). Vi får også noe av den almenhistoriske bakgrunn med; i de eldste tider også utenfor Island, senere nesten bare på Island. Men islendere i gammel tid reiste meget; en sommer var det, som forf. gjør opmerksom på, 300 på én gang av dem i Trondheim. Man gjør ikke den islandske litteratur urett om man gir den en større bakgrunn enn den rent islandske. For å ta et eksempel: i § 109 er det tale om den norrøne renaissance i det 12. århundredes islandske litteratur. Den er ikke et isolert fenomen; i hele Europa går det en lignende bølge, slik at det er blitt almindelig å tale om »det 12. århundres renaissance». Det viser sig i øket interesse for antikken; i de romanske land er dette den nasjonale fortid, og den klassiske renaissance kom til å gå hånd i hånd med interesse for hjemlig historie og litteratur. Uten tvil har de reisende Oddeverjer f. eks. fått sin ungdom preget av denne åndsstrømning. Det vil være nyttig å se Ares virksomhet i denne belysning. Jón Helgason sier § 121 at de konger som menes med Ares *konunga ævi*, utvilsomt er de norske. Men Snorre sier i prologen til Heimskringla at det var de norske, danske og engelske; knutepunktet i Ares tidsregning før 930, da lovsigemannsrekken begynner, er Edmund den helliges dødsår. Det er tydelig en synkronisering av den norrøne tradisjon med den almindelige »verdenskronikk» som er foretatt, rimeligvis med støtte av den lærde Sæmund frode. At Ares arbeide er uten sidestykke i det samtidige Europa, er også bare riktig forsåvidt som han skrev på morsmålet; annal- og krønikeskrivning var tidens store mote. Initiativet til hans forfatterskap er etter hans eget utsagn utgått fra geistlige kretser: to biskopper og Sæmund prest. Vi finner spor etter strømninger utenfra også ellers i islandsk storhetstid: den lgrammatiske avhandling har lærde forutsetninger og sier det selv; Snorres prolog til *Gylfaginning* og de første kapitler av Heimskringla er fulle av lærdom; *Háttalykill* og *Háttatal* føier sig glatt inn i rekken av *Artes poeticae* fra andre land, de fleste riktignok på latin. Et blikk utenfor Island vilde gitt også det islandske billede større klarhet, mere liv og farve.

Avsnittet om sagalitteraturen er bokens beste, og det er ypperlig. Særlig må fremheves § 135 »Sagaens muntlige forstadium» og § 145 »Tradition og historie». Vi får en konsis fremstilling av hvordan forskningen har stillet sig til problemet om den islandske sagas oprinnelse gjennom de siste 50 år; forfatterens eget syn er med en del forsiktige reservasjoner vesentlig Liestøls og Heuslers: fast muntlig tradisjon, dog slik at den enkelte sagnemann har kunnet variere fortellingen; spranget fra muntlig fortelling til skreven bok kan være langt eller kort, alt efter nedskriverens personlige innstilling. I behandlingen av Egils saga og Njála kjenner vi igjen den nyeste islandske skole, som betrakter sagaen som fri diktning og nedskriveren som forfatter. Når omtalen av de enkelte sagaer ikke er fri for ujevnheter, skyldes det at så mange av dem enda venter på sin monografi. Hadde den islandske skoles nye syn fått tid til å virke på et større område, hadde sikkert også fornaldarsaga og de senere islendingesagaer fått en bredere plass i fremstillingen.

Overfor de senere historikers »kildekritikk» stiller forfatteren sig skeptisk; å rekonstruere Ares tapte verker på denne måte anser han for umulig; med prisverdig resignasjon sier han bare at Snorre rimeligvis har optatt hele Ares fremstilling i sin, »skjønt man nu mangler midler til at udskille den» (§ 121). I § 145 peker han på vår tids og sagatidens forskjellige opfatning av hvad som hører »til virkelighedens omraade»; rasjonalistiske resonnementer om hvad som virkelig kan ha hendt fører ikke frem når vi spør efter en tradisjons oprinnelige utseende. Litterær analyse og sammenligning med andre kilder kan hjelpe en til å finne forandringer i tradisjonen »selv om grunden til fejlen ikke kan paavises» (§ 148). Her kunde forfatteren ha minnet om at vi har en videnskap som heter folkeminneforskning; dens metoder vil også kunne hjelpe sagaforskeren til å finne de dynamiske krefter i diktningens liv — før og efter nedskrivningen.

I spørsmålet: norsk eller islandsk? inntar forfatteren et upartisk standpunkt, skjønt sammenligningen s. 9 med den dansk-norske »felleslitteratur» er haltende. I dansk og norsk litteratur fra 1600—1800 kjenner man forfatterne og kan med letthet avgjøre om de er dansker eller nordmenn av fødsel; striden dreier sig der om hvorvidt man skal regne at de skifter nasjonalitet når de flytter til et annet land; i det norsk-islandske spørsmål har man å gjøre med anonyme forfattere og en litteratur som er vanskelig å tidfeste med bestemthet; det er til gjengjeld ingen som vil påstå at et skrift skrevet av en islending er norsk, selv om det er skrevet i Norge og for nordmenn. Men at det her, også bortsett fra eddaskvadene, kan være tvil om oprinnelsen, viser Jón Helgasons omtale §§ 168 og 177 av et så grundleggende verks om *Agrip*. Man kunde

også ønske at det hadde vært ofret et par linjer på den norske Olavslegende; når Theodricus monachus er tatt med, burde også biskop Øisteins *Passio Olavi* vært nevnt; den foreligger dessuten i norsk sprogform alt fra før 1200 og er gått inn i den islandske kongesaga. At dette er tradisjon som er vokset frem i Nidaros, er alle enige om; legenden er nok også skrevet først der. De to andre norske helgenliv, om St. Hallvard og St. Sunniva, er heller ikke nevnt; de har riktignok ikke stor litterær verdi og er på latin. Men forfatteren har et åpent øie for den mere passive betydning det norske publikum har hatt for kongesagaens fremvekst, i § 169 heter det: »Kongesagaerne er delvis blevet til i Norge og har ikke blot haft islandsk, men også norsk publikum, vistnok særlig i kongernes omgivelser.» Dette viser sig tydelig i fordelingen av de overleverte håndskrifter: begge Fagerskinna-håndskriftene var norske, Ågrip viser norske sprogmerker, den legendariske Olavsaga finnes bare i norsk håndskrift, flere avskrifter av Heimskringla fantes i Norge osv. Kongesagaen er profesjonell historiskrivning, levde av og for det norske kongehus — og døde ut med det. Men det var islendinger som skrev, likesom det i førskriftlig tid mest var dem som fortalte. Av islandske ættesagaer er ikke ett eneste håndskrift funnet i Norge, undtagen et lite Sturlungefragment. De forsøk som har vært gjort på å rekonstruere en norsk ættesaga, muntlig eller skriftlig, ser Jón Helgason helt bort fra; Orkneyinga saga regner han som kongesaga. Ser man på det overleverte materiale, må man gi ham rett i at nordmennene ikke viser store tegn til litterær virksomhet. Likevel kan det nok hende at her er en perspektivfeil. Er det f. eks. mulig at kong Magnus barfot var den eneste norske skald ved år 1100? Skaldediktningen er utpreget miljøpoesi, nesten en jargon; men det kan ikke en mann drive med ganske alene. For lange stykker av ren lokaltradisjon i kongesagaen gjelder det at enten er det hele fri fantasi hos de islandske forfattere, eller også må de ha hørt nordmenn fortelle dem. Og Kongespeilets forfatter sier: »*týn þú eigi at heldr þinni tungu*», og viste selv at han kunde bruke den.

Jón Helgason vil fremstille litteraturens historie. Hans subjektive vurdering av den som kunst kommer lite frem; den viser sig nesten best i det typografiske utstyr, mindre kunstverker er omtalt i petit. Det er sparsomt med citater og demonstrasjon av stoffet, boken fordrer selvirkosomhet hos leseren, vi må lese tekstene selv, skal vi få noe ut av det. Noen benvei til norrøn litteratur er »Norrøn litteraturhistorie» ikke. Men kjenner man litteraturen, eller gjør sig den umak å stifte personlig bekjentskap med den efter Jón Helgasons anvisninger, er hans bok en nydelse å lese. Man gleder sig på hver side over hvordan det har lyktes for ham å få sagt det vesentlige, slik at boken trots sitt knappe omfang

virkelig gir et inntrykk av den norrøne litteraturs mangesidighet og av de vanskeligheter den byr på, både for den almindelige leser som vil forstå og nyte, og for filologen som også søker årsak, utvikling, kronologi — og virkning på samtid og ettertid.

Anne Holtmark.

Nils Svanberg, Verner von Heidenstam och Gustaf Fröding. Två kapitel om nittitalets stil. (Nordiska texter och undersökningar utgivna i Uppsala av Bengt Hesselman 1.) Hugo Geber, Stockholm; Levin & Munksgaard, Köpenhamn. 1934. 221 s.

I sitt arbete behandlar Nils Svanberg två av det svenska nittitalets litterära huvudgestalter. Det är alltså två viktiga kapitel om detta decenniums stil som han velat skriva.

Till väsentlig del har Svanberg utfört ett pionjärarbete. Heidenstams språk — för att nu först fästa sig vid förra hälften av arbetet — har icke varit föremål för någon mera systematisk behandling, sedan lektor Nils Linder år 1902 skrev sin studie »Svenska språket i modern dikt Konst», där han med grammatisk färla slog ned på de stildrag hos Heidenstam som han ansåg bära vittne om bristfällig språkbehandling och stilistisk tygellöshet. Linders synpunkter voro i alltför hög grad skolmästarens för att kunna bliva vetenskapligt fruktbarande, om också i hans studie finnes samlat ett material som kan vara intressant nog vid bedömandet av Heidenstams stilkonst. Med rent av flammande indignation bemöttes Linders framställning av Fredrik Böök i broschyren »Skald och skolmästare». I denna motkritik hade Böök tillfälle att belysa sin uppfattning av Heidenstams stil, och i slutet av broschyren sammanfattade han på ett intressant och tankeväckande sätt de stilproblem som Heidenstams språk enligt hans mening erbjöde en filologisk forskare. Men dessa problem och andra med dem ha icke blivit föremål för någon mera ingående undersökning, förrän nu Svanberg gripit sig det intressanta och tacksamma värvet an.

S. har grupperat sina iakttagelser omkring de olika diktverken. Först kommer lyriken under behandling med var och en av de tre diktböckerna tagen för sig, och sedan behandlas prosan med framställningen koncentrerad omkring »Hans Alienus», »Karolinerna» och »Folkungaträdet». Det är klart att på detta sätt särdragen i Heidenstams lyriska stil å ena sidan och i hans prosastil å den andra lätt ha kunnat fixeras, och förf. kan också utan svårighet påvisa för oss de likheter och olikheter som förefinnas hos verken

inom de olika kategorierna. Mera ogynnsam är denna disposition för överblicken av Heidenstams stilutveckling i stort.

Härtill kommer nu att S:s behandling av sitt stoff är i hög grad rent deskriptivt inriktad. Visserligen talar han då och då om utvecklingen i diktarnas stil, men utvecklingssynpunkten har näppeligen gått honom riktigt i blodet. Betecknande är att han givit en allmän, regelliknande stilisering åt följande satser i sitt förord: »De förberedelseskedan, som kunna ha intresse för en litterär monografi, få mindre betydelse för stilhistorikern. Han har att följa diktarstilen närmast från det stadium, då den blivit en makt att räkna med i diktens och språkets utveckling.» Såsom allmän regel kan det anförda endast stödja sig på Svanbergs egen auktoritet. Enligt recensentens mening gäller satsen en forskare som vill skriva en hel litteratur eller en större litteraturperiods stilhistoria, men kan däremot icke utan vidare tillämpas vid en undersökning av en enskild författares stil. Struktur och utveckling hos en sådan kan man i ett flertal fall bättre förstå, om man arbetat sig in i dess förberedelsestadium, och det vore att förbise många källsprång, om man knöte an sin undersökning först vid det skede, »då den blivit en makt att räkna med».

I överensstämmelse med sin egen allmänna regel har S. börjat sin behandling av Heidenstams stil först med »Vallfart och vandringssår» och ägnar icke någon uppmärksamhet åt den förberedande ungdomsproduktionen. Det är lätt att se att S. på detta sätt avskurit sig möjligheterna att diskutera ett av huvudproblemen i Heidenstams hela stilutveckling. Såsom S. själv visat, kan man sammanfatta denna under formeln att den utgör en utveckling från det pittoreska till det monumentala — använder icke S. just detta uttryck, använder han liknande. Nu var Runeberg den skald som Heidenstam satte främst under sina ungdomsår och som han även då och då oförtydligt imiterade. Han var själv medveten härom, och vi ha från hans unga dar ett uttalande hur han kände sitt förhållande just till det monumentala draget i Runebergs diktning: »Därtill ligger det över vissa stycken ett slags lugn (också efter Runeberg), som alls ej överensstämmer med hela mitt väsen och därför naturligen borde, varande konstlat, ej finnas där.» (Brev till Topelius, cit. av Castrén i Schück-Warburg, Ill. Sv. Litt.-hist. 7: 294). Den unge Heidenstam förnekar alltså här sin väsen gemenskap med Runeberg. Det oaktat har samme litteraturhistoriker, Castrén, från vars framställning det ovan anförda brevcitatet är hämtat, i Runeberg sett en Heidenstams själsfrände, »vars verkan sträcker sig genom hela hans diktning över Karolinerna fram till Nya dikter». Den unge Heidenstam förnekade att det monumentala överensstämde med hans väsen, och dock kom hela hans diktarbana att gå just mot det monumentala. Här föreligger onekligen ett

problem, t. o. m. ett huvudproblem, för förståelsen av Heidenstams utveckling som diktare; ett problem som gäller icke minst hans stil. Genom sin metod har S. fullständigt undgått att se och formulera det och naturligtvis också att lösa det. Tillfälligheten har velat att S. i allra sista stund — på den sista sidans sista rader — kommit att snudda vid det. Han säger där att man kan återfinna väsentliga drag av »den nittitalistiska sångversens monumentala accentstyrka» i en av Heidenstams tidigaste ungdomsdikter. Det verkar som en nemeses att S. på detta sätt tvungits att kasta jästen in i ugnen efter brödet.

Med den berörda metodiska inställningen sammanhänger utan tvivel att S. står i sina undersökningar i mycket ringa kontakt med litteraturhistorien. Här är det visserligen fråga om moderna författare som ännu icke fått sin litteraturhistoriska plats fullt fixerad, men även för sådana gäller att stilforskaren har både rättighet och skyldighet att tacksamt mottaga den hjälp som litteraturhistoria och litteraturkritik kan giva, liksom litteraturhistorikern å sin sida har allt skäl att beakta de resultat till vilka stilforskaren kommit. Att, såsom S. gör, t. ex. behandla »Hans Alienus» utan att draga in Flauberts »Salammô» i diskussionen synes mig orimligt. Likheterna mellan de österländska partierna i »Hans Alienus» och »Salammô» äro sådana att man har svårt att tro att det icke finnes något samband dem emellan vare sig genom direkt påverkan eller på indirekt väg. Stilhistorikern har så mycket större intresse härav, som den konstfulla stilisering, i vars tecken »Hans Alienus» enligt S. går, framför allt utmärker de arkeologiskt färgade beskrifningar som ha den största likheten med miljön i »Salammô». Denna stilisering är visserligen förebådad i bokens början i beskrivningen av den påvlige processionen, men den tar sin fulla gestaltning först i andra delens österländska scenerier. Förhållandet förtjänar att observeras, då man vill följa den heidenstamska stilens utveckling fram emot monumentalitet.

Det förströdda intresse som S. ägnar den s. a. s. litteraturhistoriska genesen har sin motsvarighet också beträffande den psykologiska. Han nöjer sig med beskrifningar utan att försöka psykologiskt motivera och sammanbinda de stildrag som han beskriver. Nu kan man visserligen vara glad åt att slippa ett psykologiserande som icke har sin plats i en språkvetenskaplig avhandling, men det är dock en stor förmån för den djupare förståelsen, liksom också för överskådligheten, om man kan samla ett antal stildrag hos en författare under en viss psykisk synvinkel. För en forskare som arbetar med ett stilbegrepp som betonar det personliga bör ju en dylik synpunkt vara långt ifrån främmande. Utan att vara hasarderad eller närgången torde man också kunna finna psykologiska riktlinjer som kunna vara av värde att följa

vid en undersökning av Heidenstams stil. Det ligger åtminstone mycket nära till hands att antaga att Heidenstam i sitt associationsliv äger en ovanligt stor benägenhet och förmåga att associativt förbinda föreställningar som för de flesta tyckas stå ganska oförmedlat mot varandra. Är detta riktigt, får Heidenstams pittoreska stil sin naturliga förklaring genom denna avståndsöverbinnande associationsförmåga. Särskilt i »Vallfart och vandringsår» är den oväntade förknippningen det kanske mest i ögonen fallande stildraget. Men om också i andra former, tycks samma psykiska egenart taga sig uttryck även i Heidenstams senare, mera monumentala diktning. Man kan t. ex. lägga märke till huru Heidenstams »Sverige» är uppbyggt av från varandra starkt skilda element, som icke sammanhållas antitetiskt, utan allenast genom skaldens förmåga av poetisk helhetssyn.

Sett mot denna psykologiska bakgrund skärpes och fördjupas problemet om skaldens utveckling hänemot det monumentala. Skulle han själv ha rätt i sitt ungdomsuttalande att lugnet och alltså även det monumentala icke överensstämmer med hans väsen och skulle alltså icke den nämnda utvecklingen vara så att säga organisk utan bero på någon inverkan utifrån, likartad med ungdomsdiktarnas beroende av Runeberg? Svanberg ger sig icke tillfälle att ställa problemet på detta eller likartat sätt. Han nöjer sig med att konstatera »den säregna blandning av lugn stilisering och livlighet» (s. 80) som utmärker Heidenstams stil. Beträffande stilen i »Folkungaträdet» kommer emellertid S. med ett par uttalanden av större räckvidd. »Heidenstams senaste och största prosadikt blir, genom klassiskt folklig stil, välberäknad komposition och enkelt djup symbolik, förenlig med nittitalets stora linje, som går från briljant detaljverkan till överskådlig storhet. På samma gång fulländas här rent personliga drag, och tydigt utvecklas det kanske personligaste: den snabbt skiftande växlingen, brådskan att få med allt, yttre och inre, stort och smått; behärskad lever den kvar under Folkungaträdets stort stiliserade berättelsenät.» Denna Svanbergs karakteristik av den heidenstamska prosastilen är å sin sida icke så litet stiliserad till nackdel för den överskådliga klarheten. För min del har jag åtminstone haft svårt att se, om S. anser den utveckling hos Heidenstam som går i linje med nittitalets utveckling från detaljverkan till »överskådlig storhet» — om vilken jag för nittitalets del icke vill uttala mig —, om denna Heidenstams utveckling mot monumentalitet alltså är ett personligt drag eller icke. Omedelbart sedan S. omnämnt den, fortsätter han: »på samma gång fulländas här rent personliga drag» — det tyder ju icke på att det förut nämnda skulle vara något rent personligt. Men omedelbart efter de citerade uttalandena kommer verkligen något av den psykologiska bakgrund som vi efterlyst — i grevens

stund kan man väl säga, eftersom man nu hunnit till heidenstamsundersökningens sista stycke. Det heter där: »Till diktarens temperament hör en spänning mellan oro och behärskning. Under olika stadier kan den ena eller andra tendensen förhärskas. Hans stil får sin karaktär både av livliga omkastningar och värdig oberördhet». Här får alltså den stilistiska behärskningen en psykologisk motivering och måste alltså betraktas som ett rent personligt drag. Men å andra sidan tycks det här endast vara fråga om oscillationer i skaldens stil, om olika »stadier», som det heter. Någon dominerande utveckling är det icke tal om.

Så står läsaren också vid sista sidan av Svanbergs undersökning tvekande och frågande även inför fundamentala problem rörande Heidenstams stil. Undersökningen utgör ett skolexempel på huru viktig en klart fattad problemställning är även för en stilistisk undersökning. Om den icke finnes, förlora även mycket träffande detaljiakttagelser själva kärnan av sitt värde.

*

Beträffande Fröding har Svanberg kunnat bygga sin framställning på ett jämförelsevis stort antal specialundersökningar, om också blott i uppsatsens form. Själv har han också tidigare lämnat beaktansvärda bidrag till kännedomen om Frödings stil. I dessa förarbeten har man väl att se en orsak icke blott till att redogörelsen för Frödings stil blivit mycket väl underbyggd, utan även till den mera samlade karaktär som utmärker den, jämförd med behandlingen av Heidenstam. Visserligen kan därtill ha bidragit att Frödings produktion omspannar så få år och gör sin väsentliga insats blott inom en konstform, versens. Frödings prosa behandlas av S. endast i den mån som han anser att den kan belysa hans vers. Denna begränsning är utan tvivel fullt resonabel.

Efter en kort inledning om kompositionsdrag hos skalden övergår författaren till behandling av Frödings syntax, ordbildning och bildspråk och därmed till det centrala partiet av sin framställning. Efter att här ha behandlat meningsbyggnaden, parallellismen, upprepningen m. m. kommer förf. nederst på sid. 129 till sammanfattningen: »Av vad som här sagts om Frödings stil, torde ha framgått, att den i väsentlig grad går i koncentrationens tecken» (spärrat av S.). Även i fortsättningen understryker S. i skilda sammanhang att koncentrationen är en förhärskande stiltendens hos Fröding. I sina slutord säger han att om man vill söka ett stildrag som mer än något annat karakteriserar och sammanfattar nittitalets stilistiska insatser, så torde detta vara att finna i koncentrationen (s. 213).

Den glädje man känner över att möta ett syntetiskt omdöme

av ett slag som man förut alltför mycket saknat blir emellertid grumlad, när man tar del av motiveringen. Det heter där bl. a.: »En särdeles typisk art av upprepning, den varierande, (småler smått, bekig av beken, se ovan s. 123 f.) innebär ju en intensiv och samtidigt ekonomiserande, sammanträngande stilverkan: skalden hushållar s. a. s. med ordvalet, använder samma material så länge som möjligt» (s. 130). Alltså när Fröding skall beskriva folkets uppfattning om prins Aladin, som tror att han skall kunna mana fram ett slott, gör han det enligt S. med poetisk koncentration, då han formulerar raden: »då småler folket smått». Själv har Fröding i sina anmärkningar av 1903 försett *smått* med en bock (se SS 4: 206). Det är högst antagligt att han därmed velat märka ordet, såsom väl de flesta andra göra det — som pleonastiskt. När det om korpral Storms liv efter dess peripati heter: nu bekar korpralen sin tråd / och är en skomakare, bekig av beken / och krokig och svag i knäveken, så är hans enformiga tillvaro vid lästen därmed mycket åskådligt skildrad för oss, vartill icke minst bidrar det folkligt och humoristiskt stiliserade uttrycket *bekig av beken*. Att detta skulle kunna betecknas som ett utslag av poetisk koncentration är däremot svårt att förstå. Snarare vill man kalla det tragedikomiskt långrandigt, såsom S. själv gör på ett annat ställe (s. 124). Som en ingrediens i långrandigheten ingår som bekant pleonasmen.

Nu är det visserligen sant att man brukar tillskriva annominationerna en intensifierande verkan. Men denna bygger icke på något slags »ekonomiserande» i »ordvalet» i stil med att sätta på ett brev tre femöres frimärken i stället för ett femtonöres — det senare borde väl egentligen vara det mest »koncentrerade»! — utan beror väl snarast därpå att genom ordens frändskap med varandra uttrycket eller satsens associationer få en tendens att sammanstråla i en och samma medelpunkt. En dylik koncentration kan naturligt nog medföra koncentration och gör också detta, när annominationen icke är av pleonastisk natur. Om man liksom omskriver vad som hör i hop med en ring, är det rimligt att denna icke får bli för vid, om koncentration skall kunna uppnås. I detta sammanhang är det intressant att observera Svanbergs omnämnande av att även parallellismen kan verka i koncentrationens tjänst hos Fröding. I parallellismen är ju den ring som omsluter de samhöriga associationerna mycket vid — liksom töjd ut till det dubbla. Gerber inrangerar också parallellismen inom »den retoriska pleonasmen». Men man blir ånyo besviken vid exemplifieringen. På det ställe dit S. hänvisar (s. 111 f.), framhålles koncentrationen i Kung Eriks visa IV. Men i denna är det antiteserna, icke parallellismen som utgör det koncentrerande elementet. Nu tar S. tydligen parallellismen i mycket vidsträckt bemärkelse. Han säger att parallellismen »snart sagt överallt präglar Frödings form» (s. 111),

och han jämställer uppräknningen och parallellismen (s. 112). Med ett dylikt bruk — för att icke säga missbruk — av gängse stilistiska termer kan man forma allmänna uttalanden som låta intressanta nog, men som äro av ringa eller intet värde för forskningen.

Bland det som i Frödings stil går i koncentrationens tecken nämner S. också »det parataktiska satssystemet». Slår man upp de sidor där detta behandlas, finner man (s. 110) påpekat att Frödings tendens att inskränka på pauserna är ett utslag av stilens koncentration. S. illustrerar detta med vad han kallar »en syntaktisk detalj»: utelämnandet av skiljetecknet mellan två adjektivattribut. Som exempel härpå nämnes »ett stackars skjutet / fattigt rådjurskräk», »mörknad rämnig gips», »mitt otama galna begär» osv. Enligt S. gör sig detta stildrag gällande mest i de senare samlingarna. »I Nya dikter har det knappt ännu fått fart: dock är Balen givande» (s. 111). Anmärkningen ger ett osökt tillfälle att ännu en gång understryka genesens betydelse för en stilistisk undersökning. Ty om S. velat gå tillbaka till Frödings allra första balskildring, den som han gav, då han under sitt sista skolår i ett brev skildrade en gymnasistbal, skulle han ha funnit åtskilliga exempel på samma fenomen: »den mörka getingsmala skönheten», »långa smala tanor», »stela viktiga skolpedanter» (SS 15: 17—18). Man återfinner företeelsen också i Frödings äldsta krönikor i Karlstads-Tidningen (jfr SS 11: 40, 41, 64, 66). Också i hans äldsta poesi möter man samma skrivsätt, i den till 1883 eller 1884 daterade dikten »Komedi»: »gamla vanda nötta trallen» (SS 1: XVII). Ja, på sätt och vis kan man följa företeelsen så långt tillbaka som man över huvud taget kan följa Frödings penna. I ett brev från julferien 1878 utlät sig gymnasisten Fröding på följande sätt: »O, du gamla trevliga, lilla, fula, otäcka vackra fina Henning» (SS 15: 4) — ett slags blandform som kanske beror av tillfället, men som kanske också genetiskt skulle kunna ha något att säga oss. Inom parentes bör kanske tilläggas att skolkommateringen även på Frödings tid anbefalldes utelämnande av skiljetecken i uttryck sådana som »du gamla trevliga».

Genom denna lilla enkla historiska undersökning ha vi alltså kunnat konstatera att Fröding ända från gymnasiståren haft en avgjord tendens att utelämnas skiljetecknet mellan adjektivattribut. Om S. själv velat företaga den, hade han nog varit försiktigare med att i detta sammanhang tala om »intensiva effekter» (s. 110) och bättre verifierat sitt påpekande att företeelsen mest förekommer i de senare diktsamlingarna. Det tycks icke vara så säkert. Åtminstone har jag vid ett flyktigt genomgående av »Gitarr och dragharmonika» där bemärkt minst lika många fall av utelämnande som dem S. anför från senare tid. Man har att uppfatta företeelsen som ett personligt skrivsätt, förekommande i både vers och prosa,

vilket antagligen bottnar i en viss obenägenhet för att genom skiljetecken skilja det som hör tillsamman. Det är något sökt att däri se ett utslag av stilens koncentration, ty vad som skett är allenast det att författaren icke velat skilja det som hör samman. När S. dock icke tvekat att här tala om koncentration, har han i själva verket på ett mycket åskådligt sätt illustrerat huru litet koncentration det i själva verket finnes i Frödings paratax. Det stora problemet som här dyker upp är huru påståendet att Frödings hela stilutveckling gått i koncentrationens tecken kan rimma sig med den avgjort parataktiska läggningen av Frödings stil. S. har icke fixerat detta problem, och hans framställning har lidit därav.

Huru relativt svag graden av språklig koncentration är hos Fröding kan man märka på ett s. a. s. omvänt sätt: genom att se efter hur det förhåller sig, där syntesen av naturliga skäl är som starkast, i sammansättningarna. S. har själv (s. 131) anmärkt att dessa på det hela taget icke hopföra särskilt motstridiga föreställningar. Syntesen har alltså icke komplikationens starkare grepp, utan nöjer sig med associationens svagare. Feuk har t. o. m. kunnat uppställa hypotesen att i en ssg. som *svagtgyllne* äro de båda sammansättningsdelarna mera koordinerade i förhållande till huvudordet än i uttrycket *svagt gyllne* (SoS 13: 130). I själva verket ge också en rad av Frödings mest typiska sammansättningar ett dylikt koordinerat intryck. Parataxen liksom fortsätter innanför sammansättningens syntetiska ram. In nuce ger detta på ett ganska frappant sätt en god föreställning om Frödings stilistiska egenart i stort. Denna är till sin grundkaraktär parataktisk och såsom sådan mera abundant än koncentrerad, men denna relativa abundans omspannes på ett sådant sätt av den kompositoriska ramen att läsaren får ett intryck av något pregnant och koncentrerat. Den frödingska pegasen galopperar lätt och smidigt med lösta tyglar — och briljerar just med detta lätta och till synes otyglade — men håller sig obönhörligt inom sin konstnärligt till minsta bråkdelen utmätta bana. En recensent av Frödings första diktsamling anmärkte att »hans koncentration är mera tankens än uttryckets» (SS 2:XXXIX). Detta är fullt riktigt och ger i själva verket en god ledtråd för den som vill behandla koncentrationen i Frödings stil.

Kapitlet »Ordval» innehåller icke någon mera detaljerad översikt av Frödings ordförråd, utan förf. nöjer sig med att särskilja de olika stilarter, inom vilka den frödingska poesien rör sig. Att Frödings anslutning till talspråket därvid kommit att från åtskilliga synpunkter belysas är naturligt och tacknämligt. Såsom mera markanta stilområden resp. stilarter nämnas värmlandsdikterna, pasticherna, kåsörspråket och vad förf. kallar Frödings allvarliga stil. Om den senare påpekas det att den icke är på långt

när så sublimerad som i Heidenstams höglyrik. »Det är så att säga en högtidlig lyrikstil, som i varje ögonblick har förmåga att närma sig ett mera alldagligt språk» (s. 166). Uttalandet synes mig peka på en väsentlig egenskap i Frödings höglyriska stil, säkerligen av stor betydelse för det gehör som denna vann. Synpunkten att Frödings värmländska låtar äro ett slags pastiche synes mig också fullt riktig och intresseväckande. Den hade kommit mera till sin rätt, om förf. varit mera systematiserande. Den »attraperade stilen» var ett mycket viktigt uttrycksmedel för den skald som i unga dar gärna skrev sig »Agust Kallsonn».

I ett följande kapitel sysslar förf. med »Musikaliska stildrag». Det är en utomordentligt viktig sida av Frödings diktion som därmed behandlas. Författarens framställning ger mångfaldiga och skiftande vittnesbörd därom. Läsaren frågar sig emellertid gärna, huru denna stilens musikalitet kommit skalden till del, men letar förgäves både efter problemet och svaret i Svanbergs framställning. Där säges att i ungdomsdikterna märks det icke mycket av anmärkningsvärd ljudverkan (s. 176), och strax därpå påpekas att i »Gitarr och dragharmonika» är den allitererande och assonerande versen fullt utbildad (s. 177). Man får icke ens reda på om skalden var i vanlig mening musikalisk, varom Frey Svensson lämnat ett besked (se Zaida Rohman i SvStud. 6: 41). Det är mer än sannolikt att en åtminstone i någon mån genetisk frågeställning skulle ha bidragit att klarlägga det speciellt frödingska i de omhandlade musikaliska stildragen. S. har nöjt sig med en rent deskriptiv analys, historisk blott såtillvida att den framhåller det musikaliska elementets stigande betydelse i Frödings utveckling som skald. I »Stänk och flikar» har denna utveckling nått sin höjdpunkt. Med rätta framhåller S. huru nära detta musikaliska stildrag sammanhänger med upprepningen. Att det därmed också kommit att utgöra en mycket stark stilistisk motivering för Frödings abundans är ett faktum som icke faller innanför förf:s cirklar, lika litet som han i det föregående kapitlet märkte att hans påpekande av att Frödings allvarliga stil står ganska nära talspråket icke just bekräftar hans tes om att Frödings hela stilutveckling går i koncentrationens tecken.

Beträffande rytmen har emellertid Svanberg själv kommit in på relationen till denna sin tes. Han anmärker att den löpande rytms stora frekvens i »Stänk och flikar» kunde tyckas strida mot den i diktsamlingen allmänna tendensen till koncentration (s. 190). Denna motsättning söker S. övervinna genom att framhäva trenne rytmiska företeelser som leda just till koncentration: 1. den löpande rytmen förbindes ofta med växling i radernas längd. 2. det finns typiska dikter med alltigenom korthuggen pausering, såsom »En visa om mig och narren Hercules». 3. med kon-

centrationen tycks sammanhånga den fallande rytmen i denna och andra dikter, och »Stänk och flikar» har flera dikter med fallande rytm än de föregående diktsamlingarna: 20 av 53 mot 10 av 52 i »Nya dikter» (s. 190—91). Härtill kan nu anmärkas: 1. växling i radernas längd behöver icke sammanhånga med koncentration — de korta raderna i den av S. anförda »Fredlös» ha ofta en abundant och relativt pleonastisk karaktär. 2. omdömet »typisk» om »En visa om mig och narren Herkules» är värdelöst utan motivering; för vanligt betraktelsesätt står denna dikt ganska isolerad inom diktsamlingen. 3. förhållandet mellan fallande rytm och koncentration är icke minst hos Fröding en ganska invecklad historia, som S. själv också indirekt antyder genom påpekandet att denna rytm ofta går över i ren talspråksrytm, som naturligtvis icke predestinerar till någon koncentration; förf:s statistik som avser att leda i bevis att den fallande rytmens frekvens ökas i samma mån som strävan till koncentration växer är i så måtto missvisande att man vid en genomgång av ungdomsdikterna finner att en efter samma mönster gjord statistik över dessa (de tyska dikterna och den icke hithörande »Varthän går viking ur hög?» undantagna) som resultat ger att av 45 dikter 17 ha fallande rytm, alltså ungefärligen samma procent som i »Stänk och flikar». Här liksom i andra sammanhang visar det sig alltså att denna växande koncentration — märk väl i rent språkligt hänseende — som S. har ansett sig kunna konstatera hos Fröding är ett verkligt lik i lasten. Till det något förvirrade intrycket här bidrar att förf. egentligen aldrig nämner vari den rytmiska koncentrationen består. Han talar å ena sidan om den åtstramad form som utmärker »Stänk och flikar» i rytmiskt hänseende (s. 206—07), och å den andra sidan framhåller han att det nya i Frödings rytmik, främst i »Stänk och flikar» består i att den ger en oänt stor växling åt stavelsens taktvärde inom ett versschema (s. 190). Det kan icke gärna vara denna rika variation beträffande taktfyllnaden som benämnes åtstramning, ty variationerna gå naturligtvis åt mer än ett håll.

*

En stilistisk undersökning har ett mera sprött material att behandla än språkvetenskapliga avhandlingar i allmänhet. Särskilt gäller detta, när fråga är om poesi. Ett dithörande ämne fordrar ett icke ringa mått av känslighet både i fråga om uppfattning och förmåga att uttrycka det uppfattade. Svanberg fyller i detta hänseende stora krav. Han är mycket lyhörd för de poetiska värdena och har till sitt förfogande ett rikt och nyanserat språk, då han beskriver dem för läsaren.

Men denna särställning, som man kan inrymma åt de stilistiska undersökningarna, utesluter i ingen mån de allmänna fordringar i metodiskt hänseende som varje språkvetenskaplig undersökning måste söka att motsvara. Ämnets art får icke leda till avsteg från den omsorgsfulla och metodiska analysen, som ensamt förmår sätta noggrant verifierade och formulerade stilistiska fakta i det inre sammanhang med varandra och med stilutvecklingen i stort som allena kan ge verkligt vetenskapliga resultat. Ett än så spirituellt och elegant skrivsätt kan icke överskylla, om det brister häri. Ett studium av Svanbergs arbete verkar i detta avseende ganska övertygande. Man märker huru hans deskriptioner ofta ta loven av sammanhanget och att i första ögonblicket mycket intressanta allmänna satsar som likna synteser i själva verket icke äro något annat än ett slags intuitivt recipierade hypoteser. Alltför mycket saknar man den strängt syntetiska linjen. Framställningen har därigenom blivit svår att överskåda och använda och upplöser sig gärna i sina komponenter. Svanberg är utan tveivel djupt förtrogen med sitt material, men hans undersökning visar att detta icke är nog för en vetenskapsman. Det kan icke hjälpas att man vid studiet av hans arbete mer än en gång längtar efter gammal vetenskaplig metod och stringens av beprövat märke. I vissa händer kan denna leda till opersonlig torrhet och alltför stark systematisering. Den risken är i alla fall den mindre. Den får tagas och i görligaste mån undvikas.

Lund.

Sixten Belfrage.

Nils Svanberg, Svensk stilistik, En handbok för stilhistoriska studier. Sthlm 1936.

Alltsedan seklets början har då och då svenska språkmän vid sidan av annat hunnit göra även stilvetenskapliga undersökningar. Det är inte svårt att se, hur saken t. o. m. legat några alldeles särskilt varmt om hjärtat, fast motigheter av olika slag stött till och kommit deras pennor att stanna halvvägs. Först på det allra sista sistone har man kommit så långt, att stilistiken kan anses någorlunda grundfäst i Sverige. Grundaren är då ingen annan än Nils Svanberg, som under tio år i ett beundransvärt genomtänkt och ompännande verk redan hunnit prestera både den språkfilosofiska förutsättningen (Studier i språkets teori, 1930), ett mönstergivande, stort specialarbete (Verner von Heidenstam och Gustaf Fröding, 1934) och — nu senast — en allmän

svensk stilistisk handbok. Utgivandet av denna sistnämnda, *Svensk stilistik* (1936) skall förmodligen komma att framstå som det svenska stilstudiets definitiva genombrott.

En omedelbart märkbar, betydande förtjänst hos det nya arbetet ligger i dess klara och välbalanserade metodik. Alldeles fränsett de oöverstigliga svårigheter, som i närvarande fall måste möta, när det gäller att uppnå någotsånär fullständighet i översikter och förteckningar, hotar alltid faran, å ena sidan att man fastnar i systematiskt pedanteri och torkar ut ämnet genom alltför tvångsam schematisering, å andra sidan att man fördröjer sig i detaljiakttagelser, så att de större linjerna trasslas ihop. I *Svensk stilistik* undgår Svanberg denna dubbla risk genom ett framställningssätt, som i sin förening av hushållande precision och estetisk elegans torde överträffa både vad han själv och andra skrivit tidigare (som ett litet exempel på hur systemets klarhet icke glöms bort för mera detaljerad iakttagelse kan man ta behandlingen av »omskrivning» och »förmildring» s. 85 med både en identifikation och ett vaksamt särskiljande). I tydlig frontställning mot vissa vanliga försyndelser förklarar också förf. i kap. VI, *Stilistikens utveckling*: »Definitioner och termer äro väl nödiga för forskningen, men det viktiga är, att man har sinne för språkets, för stilens enskilda nyanser» (s. 152). Att Svanberg själv har detta sinne, kan man ofta konstatera, ibland med en bikänsla av att också hans personpsykologiska blick måste vara ovanligt skarp och vaken; så t. ex. i fråga om Wivallius (s. 25) vars lånord säges vara »ej blott ett tidsspråkligt drag, utan en medvetet personlig, elegant tendens.»

Trots att handboken med lovvärd försiktighet säges åsyfta »exempel på stilkarakteristik» snarare än stilhistoria, ges ofta stora och värdefulla översikter (se kap. Ordval), alltid i intimt samband med definitioner och förklaringar (se särskilt kap. Sats-sammanhanget). Gamla retorisk-stilistiska termer exemplifieras och förf. skapar nya med fyndighet: religiösa svordomar (s. 27), konkreta folkklivsord (s. 31), idealitetsord (s. 41) o. s. v.

Märkligt är, att egna specialundersökningar möjliggjort och åstadkommit kanske största delen av denna bok. De stora avsnitten om Levertins pastichekonst och vardagsinslaget i Tegnér's ordval skulle väl icke heller haft sådant omfång (resp. 7 s. och 4 s. i ett kapitel koncentrerat till 60 s.) om de icke samtidigt utgjorde primärpublikationer, som sådana ytterst betydelsefulla. Bland allt det andra nya märkes kanske främst en mångsidig och träffsäker analys av Viktor Rydbergs stora solennitetsstil. Både den givande avdelningen om *egennamn* (s. 67 ff.) och kapitlet

Musikaliska stildrag¹ (med utförlig behandling av rytmiska valörer) bygger huvudsakligen på egen forskning.

Genom sin faktiska vederhäftighet och omdömesfulla försiktighet torde Svensk stilistik lämna ganska få angreppspunkter för kritik. De reflexioner och iakttagelser, som härmed framföres, gäller också mest proportioner och konturer i den svenska stilhistoria, som med Svanbergs bok börjar ta gestalt. Ganska självklart är, att det på specialforskningens nuvarande blygsamma stadium finns gott rum för delade meningar även i fråga om väsentliga problem.

Stilistisk forskning före Svanberg sysselsatte sig övervägande med ordvalsforeteelser och bildspråk; syntaxen lämnades åt sitt öde (som ett undantag måste nämnas R. G-son Berg: Om den poetiska friheten). Det är typiskt, att Josua Mjöbergs för övrigt epokgörande Tegnér-bok ägnade 27 sidor (av o. 280) åt »Grammatiska förhållanden» och att Feuks arbete om Lidner inte hade någon syntax alls. I Svensk stilistik finns ännu något av denna disproportion kvar, i det att satssammanhanget inklusive stilistiskt-retoriska termer behandlas blott hälften så utförligt som orden (kapitlen Ordval och Ordklasser) — låt vara att en mängd syntaktiskt får ingå som exkurs i sistnämnda avdelning.

Sats- och meningsbyggnad hos 90-talets stora författare har tidigare gjorts känd av Svanberg. Nu kan man vara honom tacksam också för en trovärdig analys av Strindberg (s. 104—106). Men hur har utvecklingen gått från gustavianernas syntax till den som finns i Geijers eller Runebergs² s. k. centrallyrik (Svanberg behandlar Runebergs epik mer än hans lyrik och säger för övrigt: »Ytterligare undersökningar över äldre verskonstnärer skulle nog visa, att den prosaiskt lediga ordföljden behärskats även av dem,» s. 118) eller från Stiernhielm till Bellman? Den senares bekymmerslöshet måtte inte ha påverkat svenska litteraturens vare sig ordval eller syntax förrän mycket sent. Trots vad Berg en gång uttalat kan jag även i fråga om syntaxens frigörelse inte låta bli att tro på Atterboms och romantikens mycket stora insats (jfr Leopolds trassliga perioder). Vardagsrealistiska ingredienser i Lycksalighetens ö påvisas av Svanberg; en märklig

¹ Hur mycket av metriken, som bör ingå i en stilistisk handbok, kan man tveka om. Jfr rubriceringen i språkbibliografisk litteratur, som numera vanligen särskiljer de båda områdena; olämpligt tycks det i varje fall att som Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der Germanischen Philologie placera stilistik i "Sprachlich-sachlicher Teil" men metrik i "Literarhistorischer Teil".

² Ruth Hedvall, Runebergs poetiska stil (1915) intresserar sig alltför ensidigt för *ord* och *bilder*.

syntaktisk emancipation präglar väl i allmänhet just samma diktverk (»Stilla o stilla . . . » m. fl.). — Parallellism (jfr Svanberg s. 112) finns hos Atterbom väl företrädd, både i en pseudoklassisk retorisk form (t. ex. med anafor i Tillegnan, jfr Leopolds Erotiska oder I eller Lidners Erik XIV, början) och i en romantiskt stämningssuggestiv (t. ex. »Hopp och kärlek vila . . . » i Lycks. ö). Tegnér's högstil, ännu utforskad (Svanberg berör bilderna och analyserar som nämnt hans realism) innehåller en mängd av syntaktiska karakteristika: »omtagningar» med pondus: »Den glada fest, den lagerfest . . .», »Det var en lycklig tid, en rik, en herrlig . . .», »Fördömen ej de väldige där uppe, de himlaklara», skenbart vardagspråkligt formade inledningningar av opersonlig typ (som snart urartade till ett gängse formulär hos imitatörerna, Valerius, Choraëus m. fl.): »Det låg en Gratie i hvad han sade, / det låg en klang . . .» (nästan alla dessa exempel ur Hälsningsdikten till Agardh, varur Svanberg anför exempel på vardagsrealism) o. s. v.

I prosans utveckling till naturlig skönhet torde (efter Strindberg) Hj. Söderberg betytt mera än någon 90-talsförfattare, i varje fall syntaktiskt. När Svanberg ger exempel på avslutningsteknik med vardagsrealistisk nonchalerande ton (Kellgren och Lenngren s. 131; även Leopold s. 17: »och porten sluts, — och sagan med») erinrar man sig en precis liknande retsam effekt i Historietter: »Blåsten visslar i fönsterspringorna, och regnet porlar i takrännan, och nu är sagan slut. Den som icke har förstått den kan trösta sig med att det blir vackert väder i morgon». Ett gustavianskt elegant ordvalsdrag som Lenngrens »högst fatal», »tämmligt skral» har ju förresten också motsvarighet i Söderbergska snobbismen.

Söderbergs vän och samtida Bo Bergman synes inom lyriken ha deltagit i ett liknande befrielseverk (Svanberg s. 33); ett tecken på den efterföljd han fått är t. ex. den formliga epidemi, som den ursprungligen så friska inledningstypen »De bodde i jorden som djur . . . » (omnämnt av Svanberg s. 128 f.) givit upphov till. Med idyllikergenerationen Silfverstolpe—Selander—Asplund (Hjältarnas överdeklamerade: »De b u r o ej kaskar och vapenrock») blev den en kliché, som slutligen våra yngsta diktare förkastat.

Upprepning »på distans» i prosa exemplifieras med Heidenstam (s. 121). I romaner av Hj. Söderberg och Hj. Bergman finns den också, med en helt annan vemodigt graciös eller komiskt humoristisk verkan (t. ex. sprattelgubben i Förvillelser och epitetet »gracil» i Markurells i Wadköping).

Vad författare och perioder angår, har den svenska stilistiken hittills fördelat sin uppmärksamhet ganska ojämnt. Gustavianer och nittitalister tycks mest ha intresserat, i övrigt finns av större

undersökningar blott en om Dalin, en om Runeberg och en om romantikern Törneros (Östergrens Stilistiska studier i Törneros språk, onämnd av Svanberg). Vad man ännu saknar och vad som väsentligt skulle ändra bilden av svensk stilutveckling är först och främst en undersökning av Atterboms mogna poetiska språk, en av Tegnér's högtidsstil (jfr ovan) och en av Strindberg (en orientering är visserligen gjord genom Svanbergs uppsatser i Nysv. studier 1922 och 1935). Äldre romanstil är över huvud terra incognita. Palmblads märkliga försök studerar ingen. Cederborgs realism, som brukat kallas impressionistisk och kan ha betytt något för både Almquist och Strindberg, är lika okänd som språket hos fru von Knorring, E. Flygare-Carlén och Fredrika Bremer. Ett framtida tillägg till de fem raderna om den sistnämnda i Svensk stilistik skall motiveras om icke av författarinnans estetiska betydenhet så åtminstone av den roll man tilltror henne som litterär inspiratris och språkligt mönster. Strindbergs betydelse poängteras av Svanberg; dock kan det icke nekas, att vissa vändningar, t. ex. »nutida stilvanor, som ha till förutsättning 90-talets frigörelse» hotar att i någon mån skymma och förringa 80-talets stora insats i prosan. Ernst Ahlgren och Geijerstam gjorde ingen revolution, båda stödde dock Strindbergska tendenser: både i impressionistisk riktning (jfr S. Linders Ernst Ahlgren s. 175) och i naturalistisk. Söderbergs enkla och sobra vardags-språk står på samma linje, snarare än på 90-talets (med pastiche, stilisering och »folklighet»)¹. I fråga om den modernaste prosan är det till slut obestriddigt att både Hallström, Lagerlöf och Heidenstam sammantagna direkt inverkat mycket mindre än Strindberg (jfr intressanta uttalanden om ungdomsläsning i Ansikten, 1932).

I en naturalistisk stiltradition, som även den visar mindre kontakt med 90-talets »sköna» alstring, kunde man kanske inordna Hjalmar Bergman, Albert Engström och Lubbe Nordström. Inte minst den senares rabelaisiad Landsortsbohème (jfr Markurells i Wadköping och Fahlmans Firman Åbergson) demonstrerar i ett rivande tempo sin frändskap med Röda rummet; genom sitt ordval leder den tanken till äktsvenska verk alltifrån Stiernhielms Herkules, Holmströms En fiskarebros visa och Wallenbergs Min son på galejan. Strindbergs »substantiviska brio» (Linder) borde få en lika distinkt analys (t. ex. i Utopier och I havsbandet) som hans ogenerade ihophäktning av verb (Svanberg s. 104 ff.); hur Henning Berger i detta hänseende gick i spåren eller avvek, har

---

¹ Söderbergs Förvillelser (1895) och Historietter (1898) publicerades förresten innan Lagerlöf ännu skrivit någon verklig vardagsprosa.

möjligen också sitt intresse liksom tekniken hos vår nya riksnaturalist, Hammenhög.¹

Smärre observationer i anslutning till Svensk stilistik:

S. 24 ff. Även Vitalis har, oavsett det antagligen ringa direkta inflytande han haft, gjort en insats i fråga om lyrisk realism. (Jfr t. ex. från 1810-talet: »Ja, du har rätt, min vän, jag var dum som hin, Den stund jag slog mig på den satans poesin.»)

S. 29. I satirisk avsikt illuderas parlamentariskt fackspråk i Atterboms Lycksalighetens ö.

S. 47. Konstruktionen »de höga makter» liksom den av Wessén (Nysv. studier 1928, s. 63) behandlade »den kämpe, de hovmän» har en sådan frekvens i äldre litteratur, att den i och för sig icke bevisar något om Tegnér's förhållande till Oehlenschläger (vilket förf:s ordalag skulle kunna ge anledning att tro).

S. 56. Bland konstnärligt märkliga pastiche-satirer förtjänar väl Kellgrens (Snöskottningen) ett omnämnande.

S. 61. Den pompösa syntaxen i Ulrich-Theodors trolofning och den snabbt eleganta i Hofmannen, tror jag, beror på en medveten anslutning till resp. tysk och fransk språkform. Korta meningar och asyndeton tycks i det senare fallet spela stor roll (jfr M. Abenius, Stilstudier i Kellgrens prosa, 1931, som överhuvud lämpar sig att studera jämsides med Roccoconovellernas pastiche). S. 67 ff. Fyndiga och karakteriserande egennamn träffas också hos Fredrika Bremer (Hillevi Husgafvel, Serena etc.) och Cederborgh (Mamsell Engel, häradshöfding Struntén etc.). Hj. Bergmans ungdomsverk Solivro innehåller en Almquistsk typ: Averel, Selerel, Tairavita, Avata o. s. v. De först nämnda s. a. s. karaktärssymboliska namnen förefaller en modern stilkänsla orealistiska och konstlade.

S. 72. Inom 1700-talets lyrik torde adjektiven mest ha stått predikativt; epitethopning var relativt ovanlig² (jfr Nysv. studier 1933 s. 16 f., s. 23 f.); hur koordination frfr subst. först småningom slog igenom under romantiken vore intressant att undersöka.

¹ Svanbergs översiktliga framställning sträcker sig från 1500-talet (Olaus Petri) ända till 1936 (Bo Bergmans Skyar) och hämtar exempel från en så nydubbad diktare som Hugo Svensson.

² Adjektivens antal i det ofta citerade sammanhanget (Företal till Fredmans epistlar): »Den ena öm, ljuflig, intagande fin: den andra yr, häftig, förvånande rik» är väl också att fatta som ett tecken på Kellgrens præromantik. Att denna av Abenius ses speglad i just samma exemplars asyndeton och av Svanberg i dess ordval visar bara hur man i en konstnärligt adekvat syntaktisk företeelse kan urskilja flera stillfaktorer, som (trots sina individuella valörer) går samman i en huvudriktning.

En patetisk sammanställning med best. art. upprepad utmärker Tegnér: »det mäktiga templet, det fasta» (Vid magisterpromotionen i Lund 1829), »den gode, den himmelske herden» (Nattvarden) o. s. v.

S. 74. »Adjektivadverbialiet» synes ha upptagits till allmännare bruk först av Franzén (jfr Nysv. studier 1933 s. 25—26); en enda av hans dikter, Sången över Creutz, uppvisar icke mindre än ett tiotal fall. Att uttryckssättet, såsom hittills trots, skulle vara särskilt gynnat av nyromantiker, är misstag.¹ Det övergick mycket snart till kliché hos andrarangsförfattare (som Valerius) och förekom sedan sparsamt ända fram till 90-talet. I essayer, recensioner och litteraturvetenskaplig prosa (se Svensk stilistik!) är det nu en värdefull tillgång.

S. 79. Det ofta överdjarva anföringssätt, som Eva Wennerström i här nämnda uppsats behandlat, tycks vara begränsat till allmogeskildringar (se t. ex. Hj. Bergmans ungdomsroman Blå blommor). — För övrigt utelämnar man ofta varje anföringsord.

S. 80—81. Bland de »opersonligt» verbala uttrycken finns åtminstone ett, som (på grund av frekvensen?) har en retoriskt beräkande stilkaraktär, Tegnér's ovannämnda typ: »Det låg en Gratie i hvad han sade . . .»

S. 95. Paradoxen har i modern intellektuell prosa fått mycket stor betydelse, även genom det fördjupade intresset för psykologi. Psykoanalysen ger anledning just till dubbelaspekter (jfr den freudianskt intresserade och paradoxale Hj. Bergman).

S. 96. Borde inte termen ordlek få en vidsträcktare tillämpning, inkluderande t. ex. stormaktstidens konststycken (Stiernhielm, Runius' Rimdans i fastlagen). Definitionen och exemplet från Kellgren gäller för mig snarare vits.

S. 90—113. Både ellips, avbrott, fristående satsförkortning och parentes är viktiga stilmedel hos Hj. Bergman. Obs. uppräknningar av briljant psykologisk, humoristisk verkan i Markurells i Wadköping 1919, s. 68—69. — Om avbrott, parentes och — framför allt — asyndes i Kellgrens prosa se Abenius' ovannämnda avh.

S. 114. Det försiktiga konstaterandet om bild att »gemensamt för allt hithörande . . . är sammanställningen av ord till ett originellt helt, som har konkret verkan» torde på grund av sin allmänliga avfattning ge den okunnige föga praktisk hjälp. Kan man förresten kalla personifikationen en »sammanställning av ord»? — 1700-talets abstrakta metaforer, som (även enl. Svanberg) bygger mera på reflexion än skapande intuition, skulle väl hellre påkalla en sådan samlande beteckning som liknelse än bild.

¹ Detta framgår av en undersökning, som anmälaren nu företar.

— Vore det inte bättre att skilja mellan stämningbild och målerisk bild än mellan stämningbild och åskådlig sådan, eftersom förf. (naturligen) betonar, att alla bilder bör vara åskådliga? — Symbolen behandlas icke som stilistisk term. J. Mjöberg's utredning i Studier tillägnade Otto Sylwan 1924, s. 153 ff., ger en klar och slående distinktion.

S. 132 ff. Att »beslöjad framställning» kan uttrycka berättarens ironi blir med min syn på företeelsen (Nysv. studier 1935 s. 184 ff.) lika naturligt som att vanlig indirekt anföring (med bisats) ofta gör det.

S. 145—146. Jämte sammansättningar kunde pres. participen nämnas som ovanligt betydelsefulla rytmiskt.

Oväsentliga tryckfel s. 13, 52, 78, 83, 121, 147, 156 och 159. I noten s. 114 står Mjöberg i st. f. Feuk; »fyra... tre» s. 144 r. 12 bör vara resp. »tre... två». Ett register över citerade och omnämnda författare liksom en fullständig förteckning över i arbetet begagnade stilistiska termer skulle göra nästa upplaga av boken ännu nyttigare.

Arne Häggqvist.

The Diction of William Morris.

A Discussion of his Translations from the Old Norse with
Particular Reference to his 'Pseudo-English' Vocabulary.

With Some Remarks on the Theory of
Translating from the Old Norse.

I.

The language of William Morris is a literary medium vastly different from that of Victorian literature in general, decidedly unlike the normal vocabulary of the nineteenth century. His critics have universally found that the language in which he wrote constitutes one of the many affections which Morris perpetrated upon his readers. But the abuse which the poet has suffered because of his 'linguistic quaintness', or because of his 'philological inaccuracy', does not render his language any less worthy of linguistic analysis. The present study attempts such an analysis, and pretends to apply the historical method to a vocabulary which has been faintly praised and roundly damned.

In a detailed examination of Morris's language, it is apparent that the language differences, that is, the differences between his English and that of his Victorian contemporaries, are largely in vocabulary. It is also true, however, that incidental to his archaized vocabulary, he employed a syntax which is, in some of its features, definitely reminiscent of Middle English writers. In answer to a German student who had written to him regarding the similarity between his works and Chaucer's, Morris wrote:

I quite agree as to the resemblance of my work to Chaucer . . . I may say that I am fairly steeped in mediaevalism generally; but the Icelandic Sagas, our own Border Ballads, and Froissart (through Berners' translation . . .) have had as much influence over me (or more than) anything else.¹

The present writer has tried to ascertain how far the poet's reading in Middle English writers, such as Chaucer, Malory, and others, affected his style. The usual assumption with regard to Morris's vocabulary is that it is a conglomerate mass of linguistic quackery; that in forming it, Morris 'made up' a host of forms which might give the *impression* that they came from documents written in what one of his critics called 'the fabulous age of chivalry'. So far as the present writer is aware, no one has made

¹ Quoted by J. W. Mackail, *The Life of William Morris* (New York and London, 1899), I, 197—198.

a scientific investigation to determine how much of this language the poet took from earlier writers, and how much he actually invented. The purpose of this monograph, then, is not to add another opinion to the many already expressed regarding the wisdom of employing archaism, real or imaginary, in modern English writings; but rather to show that the archaisms which Morris did employ were legitimate English forms; — to destroy, in other words, the rather prevalent idea that Morris was the neologist supreme of the nineteenth century.

From Morris's earliest poems to his late Prose Romances, we find evidence of his predilection for the archaic word. But if in the *Ballad*, circa 1856, he merely toyed with words which he thought sounded 'ancient', in making his saga translations between 1869 and 1872 he acquired (and consistently thereafter used) a whole literary language composed of obsolete, obsolescent, and archaic words which he intermixed with modern forms. The vocabulary in question was gradually developed, as the poet took his materials from English words no longer in common use, — evidence of which is presented below. The language thus compounded during the work on the sagas, became Morris's general medium of translation, not for the Norse alone, but for the Old English, the Greek, the Latin, and the Old French. It also became his medium of expression in many works which were not translations, — notably the Prose Romances of his declining years.

Dr. Arthur Biber¹ has summarized many of the critical commentaries on the language Morris used in his Prose Romances, and has made certain general remarks regarding its relation to Middle English. But the fact that the creator of this language was supposed to be a Middle English scholar, and the wisdom of using such a language are two matters in which we are not primarily interested. Since the critics have especially challenged the wisdom and propriety of writing mixed English, it might be well, however, to mention typical comments. A reviewer for *The Athenaeum*, speaking of *The House of the Wolfings*, said:

There is an inexpressible charm and pathos in the words that were actually spoken by foregone generations of men. This charm is, of course, lacking in all imitations of those words, however beautiful, and though the literary artist be Mr. William Morris.²

¹ Arthur Biber, *Studien zu William Morris' Prose Romances* (Greifswald, 1907), *Einleitung*, *passim*.

² *Athenaeum*, July—Dec., 1889, pp. 347—348. [The various volumes of the *Athenaeum* used in connection with this paper are not numbered.]

Of *The Roots of the Mountains*, another critic wrote: »From beginning to end, the story is written in what one critic has happily called 'Wardour Street English'.»¹

There was even some feeling on the part of the reviewers that this archaized language was legitimate for poetry, but not for prose. Consequently, where its use is praised in *The Earthly Paradise*, where it produces »A thorough purity of thought and language», or is spoken of as »Unadorned simplicity of language»,² it still was subject to censure for both the late Prose Romances and the saga translations.³

An attitude which sums up many like opinions is to be found in the *Spectator's* review of the *Völsunga* translation:

The name of the author of 'The Earthly Paradise' is a guarantee of the beauty of the language into which the *Völsunga Saga* has been translated. One observation, however, it seems time to make on his diction, which it would not have been fair to do [in *The Earthly Paradise*] ... There are certain archaisms which become intolerable when made a practice of. 'Maid' or 'maiden' is as good and honest an English word as 'may', and we warn Mr. Morris that of his 'mays' we are heartily tired. 'Adrad' may pass muster in verse; but when we find it wilfully inserted in prose, we long for the simpler 'afeared', or even 'afraid'.⁴

It has been stated about that Morris had begun writing in this unorthodox diction in his earliest works. The language of the pieces published in the *Oxford and Cambridge Magazine*, in 1856, is certainly not pure modern English, while in *The Defence of Guenevere* such forms as 'carle', 'Easterlings', 'flatlings', 'glaive', 'shoon', 'sun-litten', give evidence, in a small way, of the vocabulary which was later to become so apparent in nearly all of Morris's

---

¹ *Spectator*, LXIV (1890), 208.

² *Saturday Review*, XXV (May 30, 1868), 730; and XXVI (Dec. 11, 1869), 772. This critic has a strange definition for 'unadorned simplicity'.

³ But even the language of Morris's poetry did not entirely escape adverse criticism: "Mr. Morris . . . while trying above all things to tell his stories [of *The Earthly Paradise*] in the language of romance, often misses the romantic spirit . . . The failure of the literary poets [here Morris, Rossetti, Swinburne, Tennyson, *et al*] to appreciate the active life of their time, as well as the affectation of thought and language that are such blemishes in their poetry are due . . . to the exaggerated estimate which the poets have formed of their function, and the arbitrary standard of diction which they affect." *Quarterly Review*, CXXXII (Jan. 1872), 40, 42.

⁴ *Spectator*, XLIII (Aug. 13, 1870), 984.

compositions. In general, it may be said that the language of the works which were written before *The Earthly Paradise* is not consistently archaic. Certain poems in *The Defence of Guenevere*, for example, contain many non-modern forms, while others are completely free from the archaic element. The quality of the mixed language is not so good in the earlier works as it is in the later. When Morris wrote the *Ballad* [circa 1856], he had not developed an accurate system for creating the archaic effect:

Yon was an evil maggot-pie,
He bodeth us treie and tene,
I would I had seen some other bird
Betwixt the greves green. [stanza 5]

.....
O whatten a light is yon great light? [stanza 9]

.....
O whatten staves are yon great staves? [stanza 11]¹

The false forms: 'maggot-pie' and 'whatten', are immediately recognizable.

In *The Earthly Paradise*, however, Morris commenced what one might call the »standarization of unstandardized English«. A few of the words taken at random from this work and which again appear in the Old Norse translations are listed here: 'abode' (verb) [*Atlanta's Race*]; 'adown' [*The Man Born to Be King*]; 'adrad' [*The Wanderers*]; 'afeard' [*W.*]; 'agon' [*The Proud King*]; 'alow' [*At.R.*]; 'anear' [*The Doom of King Acrisius*]; 'anigh' [*W.*]; 'bane' [*At.R.*]; 'bare', preterit of bear [*Cupid and Psyche*]; 'begat' [*Cup.*]; 'betwixt' [*M.B.K.*]; 'carle' [*At.R.*]; 'chaffer' [*Pygmalion and the Image*]; 'chaffering' [*At.R.*]; 'clomb' [*W.*]; 'do off', to take off [*P.K.*]; 'drave' [*Doom.*]; 'eld' [*W.*]; 'erst' [*Doom.*]; 'flatling' [*P.K.*]; 'forgat' [*At.R.*]; 'guestenchamber' [*April*]; 'holpen' [*At.R.*]; 'meseemeth' [*The Love of Alcestis*]; 'midmost' [*Pyg.*]; 'most' adjective, greatest [*W.*]; 'of', used with meaning of agency, for, or by [*P.K.*]; 'spake' [*Doom.*]; 'therewithal' [*Doom.*]; 'unholpen' [*W.*]; 'unwares' [*W.*]; 'waxen', past participle of wax [*Cupid.*]; 'wert' [*At.R.*]; 'whereas', adverb, meaning where [*Pyg.*]; 'whiles' [*W.*]; 'wot' [*Cupid.*]; 'youngling' [*At.R.*].

When Morris finished *The Earthly Paradise* he had had sufficient practice in the use of an archaized diction; he was now able to spread it fluently and profusely throughout the saga translations. It was in these translations, contemporary in composition with the last part of *The Earthly Paradise* [circa 1870], that the 'Morris Language' was finally and completely developed. To study this language in the Old Norse translations, therefore, is quite fitting;

¹ *Ballad* in *The Collected Works of William Morris*, edited by May Morris (New York and London, 1910—1915), XXIV, 72—73.

for the investigator finds these to be the earliest compositions in which the evidence is sufficient for a linguistic analysis. In making the saga translations it was Morris's practice to rewrite the literal English versions given him by his collaborator, Eiríkur Magnússon. And if the sense be often Magnússon's, the style is always Morris's; for the Icelander provided grammatical structure and word-meanings upon which the Englishman built his final versions.

II

We have indicated that it is in the Old Norse translations that Morris's language receives its final development; and here, — if ever, — it has its most legitimate use.¹ For in the saga translations Morris was for the first time not trying simply to *approximate* a medieval or an antique spirit in his language, as he did when he adapted *The Earthly Paradise* tales; but he was attempting in translation to *preserve* the medieval spirit which the documents already had. But when Morris did not translate, and made his story on the basis of another (his practice in composing *Lindenberg Pool*), complete success was not his; for he had upon his hands the problem of creating a *milieu* and an atmosphere for his story, which the original was already prepared to give him if he merely translated it. But he did not read the *Lindenberg Pool* Story in the original; instead, he 'Scandinavianized' it from Thorpe's English version. The same fault hardly exists in *Sigurd the Volsung*, for when Morris wrote that poem, he knew so much about the sources from which he took his materials that the creation of a proper atmosphere was almost as easy for him as re-telling the story itself. In translating the Old Norse documents 'in order to maintain the spirit of the original, Morris apparently tried to give the reader the feeling of the English Language which was contemporary with the Old Norse from which he was translating. The project has usually been designated as a failure so far as the language is concerned, for in attempting to create a language which was like that of a by-gone age'. Morris reproduced only a small share of the medieval spirit, and detracted greatly from the comprehensibility of his translation. It was inevitable that Morris's language should prove a disappointment even in the sagas where its alleged impropriety is at least debatable, for he had to stop »betwixt and between» Middle English and Modern English. If he had recreated a complete syntax and vocabulary, and had made it exactly Middle English in all respects, his works would not have been read; if he had used a diction which was entirely modern, he could not have

¹ Or in any translation from a medieval document.

satisfied himself that his translations were in keeping with their originals. He did the next best thing; and the critics of his time and ours have never forgiven him for it.¹

There was not a definite controversy, like the Newman-Arnold Homeric-translation-dispute, over the Icelandic translations of Morris. He and Magnússon did not write a vulnerable Preface such as Newman's;² hence the adverse criticism they received was directed at their practice in translating, not, first, at their theory, and afterwards at their adherence to it. Because Newman's attempts to produce an artificial antique feeling in his language met with little success and much opposition, and because his *Iliad* was published little more than a decade before Morris began translating the Old Icelandic, it may be well here to recall the Greek scholar's ideas on translating. With regard to language, Newman says:

Our real old ballad-writers are too poor and mean to represent Homer, and are too remote in diction from our times to be popularly intelligible. It is requisite for a translator to form his own style. I generally adhere to the principle which Aristotle commended . . . to use little strange diction, but impart elevation by the mode of combining known words.³

Newman *did* form his own style, and to what consequent effect the lectures of Matthew Arnold testify! Morris, too, formed his own translating style. He did it, to be sure, with different combinations of 'known words',⁴ but more particularly, with a vocabulary which, unlike that of Newman, is often actually as old as the Ballads. The difference between the translators, Newman and Morris, is that Newman thought he should *invent* an English medium for the reproduction of Homeric language; whereas Morris was thoroughly convinced that he had to *imitate*, in English, the language of a past (and foreign) literature.⁵ It is within the scope and

¹ Concerning the theory of Old Norse translation, see conclusions below, Sections V and VI.

² F. W. Newman, *The Iliad of Homer Faithfully Translated*, London, 1856. See Preface, pp. xxi—xxii.

³ *Ibid.*, p. x.

⁴ See Morris's compound words, Part B of Section III, below.

⁵ Of some interest here should be the vocabulary likenesses of Newman and Morris. The words in the following list are those of a non-modern character which occur in Newman's glossary, *op. cit.*, Preface, pp. xxi—xxii, and which Morris also employed: *bale* (severe harm); *eld* (old age); *erst* (originally, formerly); *eyen* (plural of eyes); *hight* (named); *lief* (willing); *list* (to wish); *rievie* (plunder); *scathe* (to do harm); *sithence* (ever since); *syne* (lang syne, long ago); *wit* (know). Certain other words which Newman considered necessary for his reader to have 'under his eye' in the Glossary are listed in

objective of this study to show that Morris was more of an imitator than an inventor in language.

Newman was interested in developing his new style from old words, but he always stopped this side of obscurity. If a word was too 'archaic' to be understood by the reader, he preferred not to use it.¹ We cannot say as much for Morris; one often wishes for a glossary in reading his Old Norse translations.²

the *New English Dictionary* as having good modern usage at the present time.

¹ Newman even went so far as to say, however, in his answer to Arnold's Essay, *On Translating Homer*, that he might have used such forms as *mon*, for man; *londis*, for lands; *nesties*, for nests, without risking unintelligibility. Arnold's three Lectures, Newman's reply, *Homeric Translation*, and Arnold's *On Translating Homer, Last Words*, may be found in the *Oxford Essays by Matthew Arnold* (Oxford, 1914), Lecture I, pp. 245—263; II, pp. 264—286; III, pp. 287—312; Newman's reply, pp. 315—376; Arnold's *Last Words*, pp. 379—424.

² While on the subject of Homeric translation, it might be well to compare a passage from Morris with one from an *Iliad* translation of acknowledged greatness, such as that of Lang, Leaf, and Myers. It is difficult to choose such passages, but one from each concerning armour will perhaps do as well as any.

Homer [the 'lame God' speaks of making Achilles' armour]:

Be of good courage, let not these things trouble thy heart. Would that so I might avail to hide him far from dolorous death, when dread fate cometh upon him, and surely shall good armour be at his need, such as all men shall afterward marvel at, whoever may behold.

— *The Iliad of Homer*, done into English prose by Andrew Lang, Walter Leaf, and Ernest Myers (London, 1883), p. 380.

Morris [Regin speaks to Sigurd]:

I was the third and least of them [the sons of Hreidmar] both for prowess and good conditions, but I was cunning to work in iron, and silver, and gold, whereof I could make matters that availed somewhat.

— *The Völsunga Saga, Collected Works*, VII, 332.

The last phrase of Morris (and this is a representative selection) sounds artificial and 'literary' compared with the austere prose of Lang, Leaf, and Myers, which reminds one of the ageless style used in the Authorized Version.

III

Syntax and inflection are not without importance in the study of Morris's language; but since we are primarily concerned with words rather than with the frame-work in which they are set, these other matters must be left out of consideration in the work at hand.¹

Even a causal reading of Morris's Old Norse translations will disclose the fact that his archaic language is partially Chaucerian.² But whether Morris's archaism is Chaucerian, whether these words are Middle English, has not been investigated. Acting upon Morris's statement concerning Chaucer, the Ballads, and Lord Berners, and recalling the fact that Malory was one of the poet's favorite authors while he was at Oxford, his saga translations were read, for the present undertaking, and their (apparently) non-modern words were listed; the words thus obtained were subjected to the following treatment: (1) their non-modern character was established by the *New English Dictionary*; (2) all words found in the *Chaucer Concordance*³ and the Glossary to Skeat's *Complete Chaucer*⁴ were segregated; (3) from the remaining words, those that were found in Sommer's *Malory Glossary*⁵ were also separated;

¹ A non-modern diction put together with the syntactic and inflectional forms of present-day English would be even more incongruous than is the complete language-structure which Morris built. In verbal inflection, anomalous verbs, preteritive-present verbs, impersonal verbs, reflexive verbs, Morris employed forms which were definitely influenced by corresponding forms in Chaucer and Malory. He also used many archaic preterites and past-participles for strong verbs. Obsolete and archaic prepositions, adverbs, -en-plural nouns, and pronouns are found in abundance in the construction of Morris's language. It should be understood, of course, that the *usual* syntax and inflection of Morrisian English is modern; the Chaucer and Malory syntax and inflection are intermixed with like constructions and inflections from modern English in the same way that archaic vocabulary is sprinkled throughout a language which is, for the most part, modern. The present writer hopes to complete this study in a second paper dealing with Morris's syntax.

² As is also, of course, the frame-work form of *The Earthly Paradise*.

³ John S. P. Tatlock and Arthur G. Kennedy, *A Concordance to the Complete Works of Geoffrey Chaucer*, Washington, 1927.

⁴ Walter Skeat, *The Complete Works of Geoffrey Chaucer* (second edition) Oxford, 1899 (Glossary in Vol. V).

⁵ H. Oskar Sommer, *Le Morte D'Arthur, by Syr Thomas Malory*, London, 1889 (Glossary in Vol. II).

(4) from those remaining were taken the words which could be found in Child's *Ballad Glossary*;¹ (5) a few words were discovered in a reading of the first two volumes of Lord Berners' *Froissart*,² and these were segregated; (6) the words still unaccounted for in Chaucer, Malory, the *Ballads*, and Lord Berners, were arranged according to the classifications explained below. The Authorized Versions of the Bible would doubtless yield a goodly number of words which Morris used. But since the present writer wishes merely to prove that Morris's language is *English*, — not a manufactured product, as has frequently been alleged, — and since most of the vocabulary is accounted for in Malory and Chaucer (with whose works Morris was better acquainted than with any others in his own language), it has hardly seemed necessary to cater to the theory that all archaic English has its source in the 1611 Bible. The important matter is not whether this language came from the *Canterbury Tales*, the King James Bible, or the *Iliad* of Chapman; but rather that it did *not* come merely out of Morris's imagination. The attempt has not been to establish the 'source' of any or all single words which Morris used; but to examine the possibilities of ascertaining the source of the bulk of his non-modern vocabulary; and to show that the language used by the translator was not made of linguistic whole-cloth. It will be seen, in the results of this examination, that over three-quarters of the non-modern, or apparently non-modern, words in Morris's Old Norse translations were used by Chaucer, Malory, the *Ballad* writers, and Lord Berners. This fact bears out (with regard to language) what Morris said about the general influence of these writers upon his works. The Old Icelandic also contributes to Morris's vocabulary through the mediums of direct translation, and word-formation by adaptation. Only eighteen actual neologisms have been found in Morris's Old Norse translations during the course of the present study, — which, it may be added, is quite contrary to the rather widely-current notion that Morris coined words to the right and left! And many of these neologisms are adaptations of Norse words rather than freshly-coined English forms.

It may be well, before presenting the evidence, to repeat that in no case does the writer of this monograph attempt to prove that a particular word used by Morris in the process of translation comes from a particular Middle English or Early Modern English

¹ Francis James Child, *The English and Scottish Popular Ballads*, 10 parts in 5 Vols., Boston, New York, and London, 1882—1898 (Glossary in Vol. V).

² Sir John Burchier, Lord Berners, *The Chronicles of Froissart*, edited by W. P. Ker, Tudor Translations, London, 1901—1903.

document. It seems logical, however, that a person well acquainted with the English literature of the Middle Ages and Renaissance should take his archaisms (since we find that he invented very few of them) from writers whose works he had admired, studied, — and conned. In Morris's case, two such writers (according to a legend well known at Oxford in 1853) were Chaucer and Malory.

The remaining parts of this study, in Sections III and IV, are given over to the materials for studying the language of Morris's translations, and to the conclusions drawn from these materials. The evidence tends to show that the language is not 'pseudo-', or 'quasi-', or 'bastard-', Middle English; in other words, that it is not made up of pseudo-archaic forms. Rather, it is 'belated'-Middle English, super-imposed upon the literary English of the nineteenth century. Section III is divided into parts *A* to *C*: (*A*) Middle English words classified according to the segregations mentioned above; (*B*) Morris's use of the compound and *a*-prefix; (*C*) Morris's neologisms. Convenient subdivisions have also been made within the chief headings. Part IV carries the conclusions, as well as a short history of the various theories concerning translating from the Old Norse.

All the non-modern words found in Morris's Old Norse translations [1869—1872] are compiled alphabetically in the following lists, and are grouped according to the scheme set forth above. It is essential to inform the reader that all the usages here recorded are not always found for the first time in the translations. It is interesting, in light of the fact that such words as 'aland', and 'eld', are common in *The Earthly Paradise*, to observe the words for which they stand in the Old Norse text when they are again used in the translations. Etymological considerations are not a part of this study, but Morris's 'aland' for O. N. *a land*, his 'eld' for O. N. *elli*, will give a good indication of his thought-processes in revising Magnússon's manuscript. Whenever a word used in a Morris translation is cognate to the Old Norse word from which it is translated, or, more accurately, whenever Morris's word *looks* or *sounds* like its Old Norse prototype, the Norse will be found directly beneath the Morris word, enclosed in brackets. The reader will discover from such like words, Morris's occasionally phenomenal approximation of the foreign word in archaic English. He will also unfortunately discover several English coinages which are phonetically or orthographically close to the Old Norse, but which mean little or nothing in Modern English.

Beside the saga translations, the *Eddic Lay* and *Ballad* translations of *circa* 1870 have been included here.

Abbreviations:

Atli: <i>The Song of Atli</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Bal: <i>Baldur's Dream</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Bryn.Lay: <i>The Lay of Brynhild</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Chris: <i>Lay of Christine</i> ,	<i>Works</i> , Volume IX.
Frit: <i>Frithiof the Bold</i> ,	<i>Works</i> , Volume X.
Gr: <i>Grettir the Strong</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Gud: <i>The Ancient Lay of Gudrun</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Gun: <i>Gunnlaug the Wormtongue</i> ,	<i>Works</i> , Volume X.
Ham: <i>The Lay of Hamdir</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Hel.B: <i>The Hell-ride of Brynhild</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Helgi: <i>The Second Lay of Helgi-Hundings-</i> <i>Bane</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Hog: <i>Hogni and Hedin</i> ,	<i>Works</i> , Volume X.
Hroi: <i>Roy the Fool</i> ,	<i>Works</i> , Volume X.
Oddr: <i>The Lament of Oddrun</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
S.H: <i>Snorri's Short Hogni</i> ,	<i>Works</i> , Volume X.
Sig: <i>The Lay of Sigdrifa</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Sig Lay: <i>The Short Lay of Sigurd</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Son: <i>The Son's Sorrow</i> ,	<i>Works</i> , Volume IX.
Thor: <i>Thorsteinn the Staff-Smitten</i> ,	<i>Works</i> , Volume X.
Thrym: <i>The Lay of Thrym</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Vig: <i>Viglund the Fair</i> ,	<i>Works</i> , Volume X.
Vol: <i>Völsunga Saga</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.
Whet: <i>The Whetting of Gudrun</i> ,	<i>Works</i> , Volume VII.

Morris references, in prose, are to page only; thus, Vig. 93, refers to *Viglund the Fair* (*Collected Works*, Vol. VII), p. 93. References in poetry are to page also; thus, Sig. Lay. 410, refers to *The Short Lay of Sigurd* (Vol. VII), p. 410.

Chaucer: All references to the *Canterbury Tales* are by group-letter and line. Thus, A 2234, refers to group A, line 2234 (*Knights Tale*, 1376). Other poems are indicated by title and line number, according to the Skeat edition.

Malory: All Malory references are to Oskar Sommer's edition of *Le Morte D'Arthur*; the pagination is continuous throughout the two volumes of the text, for which reason only page and line numbers are given. Thus, 193. 25, refers to page 193, line 25 (Volume I, Book VI, Chapter vii, line 25 [page 193]).

Ballads: Ballad references are given to volume, page, and stanza-number in the Child (1882—1898) edition. Thus, III, 26, 11, refers to stanza 11 on page 26 of Volume III.

Berners: The Berner's reference are to volume and page in the Ker (Tudor translation Series) edition.

A. *Vocabulary.*

I. Words found in Morris and Chaucer.

A (Preposition: in, or on).

Morris: There he dwelt a many nights.¹ Gr. 127.

Chaucer: A 854 (A for »in«).

ABIDE (Verb: await, endure).

Morris: In this wise shall the Host of Hedinn abide the Doom of the Gods. S. H. 160.

Chaucer: *Troilus*, IV, 156 (pret., abood).

A-COLD (Adjective: becoming cold, cold).

Morris: He fast began to grow a-cold. Hog. 128.

Chaucer: *Romaunt of the Rose*, 2658 (a-colde).

A-DRAD (Participial-adjective: afraid).

Morris: They waxed somewhat adrad of the man. Vig. 93.

(Also Vol. 328, 329, 342, etc.)

Chaucer: A 605.

AFEARD (Verbal adjective: afraid).

Morris: With thee I fight afeard. Thor. 157.

[Consistently translated from *hræddr*]

(Also Gr. 83.)

Chaucer: A 628; *Troilus*, I, 974 (a-fered).

AFTER (Preposition: according to).

Morris: Few things wilt thou do after my counsel. Vol. 330.

Chaucer: *Chaucer's Wordes Unto Adam*, 4.

ALAND (Adverb: on land).

Morris: All men got a-land alive. Vig. 110.

[Usually translated from a *land*, *vit land*, etc.]

(Also Frit. 63; Gr. 57; Hog., Hroi., Vol., etc.)

Chaucer: *Legende of Good Women*, 2166 (a-londe).

ANIGHT (Adjective: at night, in the night).

Morris: O'er ice-fields and ice-hills

She fared a-night time. Sig. Lay. 409.

(Also Gr. 28.) (See Anighttime group V, below.)

Chaucer: A 1042 (a-night).

APAIID (Past participle: paid, rewarded).

Morris: Evil am I apaid that nineteen of my champions are slain. Vol. 386.

(Also Gr. 37.)

Chaucer: *Troilus*, III, 421; V, 1249 (apayed).

AREDE (Verb: to counsel, divine, prophesy).

Morris: Aright must we arede us. Vig. 120. (Skaldic verse).

[*réttil rada*]

(Also Vol. 348.)

Chaucer: *Troilus*, II, 1505.

ASTONIED (Verbal adjective: astonished, stunned).

Morris: She may well be astonied at hearing of their fall. Vig. 108.

(Also Gr. 191, etc.)

Chaucer: *House of Fame*, 1174, etc. (astonieth).

¹ The phrases used to indicate word-meanings are either quoted or paraphrased, depending upon which method gives the meaning more expeditiously; hence no quotation marks have been used.

ATWAIN (Adverb: asunder).

Morris: Skulls split atwain. Vol. 327.
(Also Vol. 305. [Skaldic verse].)

Chaucer: *The Book of the Duchesse*, 1193 (a-tweyn).

ATWIXT (Preposition: between).

Morris: Drive the axe ... atwixt his shoulders. Gr. 117.

Chaucer: *Rom. Rose*, 854 (atwixe).

BALE (Noun: disaster, sorrow, fire).

Morris: Let make a great bale on the plain meads. Vol. 375.
[*bál*]

Chaucer: *Tr.*, IV, 746.

BARE (Verb: preterit of bear; bore).

Morris: Viglund bare away the prize from them all. Vig. 116.

They bare no weapon against him. Gr. 145.

Then Thorsteinn bare in hay. Thor. 152.

[... *bar inn hey*]

[Consistently translated from *bar*.]

(Also Vig. 117; Thor. 155; Vol. 295, etc.)

Chaucer: A 105; D 575, etc. (bar).

BEGAT (Verb: preterit of get, beget: referred to child-bearing).

Morris: The earl begat a woman-child on his wife. Vig. 81.

Chaucer: *Leg. Wom.*, 1562.

BESTEAD (Verbal-adjective: aggrieved, beset, afflicted).

Morris: If thou wert so grievously bestead as he is. Hroi. 145.

Chaucer: B 649 (bistad).

BETAKE (Verb: to take oneself; with reflexive use).

Morris: King Sigmund betakes himself to the due ruling of the realm.
Vol. 313.

Chaucer: A 3750.

BETHINK (Verb: to think; with reflexive use).

Morris: He bethought him. Vol. 332.

Chaucer: *Rom. Rose*, 521 (bithoughte).

BETID (Verb: to happen, occur).

Morris: When these things betid. Hog. 130.

(Also Gr. 22; Vol. 299, etc.)

Chaucer: *Tr.*, II, 623 (bityden).

BEWRAY (Verb: to betray, to trick).

Morris: Wilt thou bewray Sigurd for his wealth's sake? Sig. Lay. 411.

(Also Bryn. 430, etc.)

Chaucer: H 352 (biwreyd).

BID (Verb: offer).

Morris: Why dost thou not bid me what I will take? Gun. 17.

Chaucer: *House of Fame*, 32 (Chaucer confuses *bede* and *bidde*).

BIDE (Verb: to wait).

Morris: (I) would rather bide ... with thee. Vol. 307.

She had bidden at home and learned handicraft. *Ibid.*, 342.

(Also preterit, bode, Lay. Chris. 201.)

Chaucer: *Tr.*, I, 1067 (byde). (Preterit, *Tr.*, V, 29 [bood].)

BOOT (Noun: reward, pay, requital, remedy, atonement).

Morris: Ufeigh was atoned with a great sum, Thorfin was unatoned and boot was given to Thorgeir for the attack on his life. Gr. 21.

[*Ofeigr var bætr miklu fé, þorfinnr var ógildir þorgeiri var bætt fyrir fjorrád*]

Chaucer: *Bk. Duch.*, 227.

BOREL (Adjective: lowly, ill-bred).

Morris: For him shall follow
My five bondsmasids,
My eight bondsmen,
No borel folk. *Sig. Lay.* 425.

Chaucer: *F* 716 (burel).

BOUNDEN (Verbal adjective: bound, sworn).

Morris: (And) ye have broken your bounden oaths. *Vol.* 371.
(Interpolated Skaldic verse.)
(The hall) with bucklers well bounden. *Atli.* 449.

Chaucer: *B* 270; *D* 681.

BRAKE (Verb: preterit of break).

Morris: Hills brake asunder. *Thrym.* (*Vol.* VII, Introduction), p. xxix.
(Also *Frit.* 70; *Gr.* 39, etc.)

Chaucer: *Bk. Duch.*, 71 (brak).

BRIDAL (Noun: wedding-draught, bride-ale).

Morris: (He) drank his bridal with Ingibiorg. *Frit.* 66.

[*drakk brullaup*]

Chaucer: *A* 4375 (brydale).

BROIDERY (Noun: embroidery).

Morris: Brynhild in bower
Sewed at her broidery. *Oddr.* 476.

[*borda rakði*]

Chaucer: *A* 3238 (Verb and participial adjective, brouded: broyden).

BURSTEN: (Verbal adjective: burst).

Morris: The gem of the Brisings
Was bursten asunder. *Thrym.* (*Vol.* VII, Introduction), p. xxvii.
[*brustu*]
(Also *Frit.* 61. Skaldic verse.)

Chaucer: *Tr.*, II, 976 (brosten).

CAN (Verb: to know, to know how).

Morris: Belike thou cannest more skill than I. *Vol.* 336.
(She) could more skill in handycraft than other women. *Vol.* 343.
[*hun kunni meirra hagleik*]

Chaucer: *C* 332.

CARLE (Noun: fellow, churl, old man).

Morris: Ketilrid her carle bade
Quail not mid swift sailing. *Vig.* 118. (Skaldic verse).
[Consistently used for *karl*, *karlmann*, and sometimes *maðr.*]
(Also *Thor.* 157; *Hog.* 128; *Gr.* 25, etc.)

Chaucer: *A* 3469 (carl).

CARVEN (Verbal adjective: carved, decorated).

Morris: (It) was carven and fretted. *Vig.* 82.

Chaucer: *A* 2696 (corven).

CHAFFER (Noun: trade, bartering, buying).

Morris: Roi deemed it a good chaffer. *Hroi.* 142.
[*ok syndizst Hroa sem alkaupmannliga munde*]

Chaucer: *I* 851 (in chaffare).

CHAFFER (Verb: to trade, to barter, to buy).

Morris: Roi was ever agoing chaffering. Hroi. 140.

[*jarnan i kaupferdum*]

Chaucer: B 139 (to chaffare).

CLAVE (Verb: preterit of cleave; also clove).

Morris: They clave each other down to the shoulder. Hog. 137.

[Consistently used for *klauf*.]

(Also Vol. 327; Gun. 45. [Skaldic verse].)

(Clove: Gud. 443.)

Chaucer: *Rom. Rose*, 550 (Past participle, use as adjective; clove; also preterit singular, clefte).

CLOUT (Noun: small piece of cloth).

Morris: So Thorstein tore a clout from his shirt. Thor. 151.

Chaucer: C 736.

COVETISE (Noun: covetousness). (One of a very few French words.)

Morris: When (he) saw the dragon [ship] so great covetise ran into his heart that he must needs have it. Hog. 130.

[*ægingirnd*]

Chaucer: A 3884 (coveitysse).

DIGHT (Adjective: ready, prepared, adorned).

Morris: Dight am I to hie me (hence). Gun. 37. (Skaldic verse).

The hall was dight with gold. Vol. 347.

[Used for *buin*, *albuenn*, etc.]

(Also Hog. 135; Atl. 449, etc.)

Chaucer: *Leg. Wom.*, 1288 (dighte: prepare); *Tr.*, III, 1773 (decorated).

DISPORT (Noun: pleasure, entertainment).

Morris: Come with us for our disport out into the woods. Frit. 76.

Chaucer: A 137, 775, etc.

DO (Verb: to put, used with »on», i. e., to put on).

Morris: So he did on the old gear and came to the Thing. Gr. 176.

Chaucer: *Bk. Duch.*, 516 (dide of: removed).

DRAVE (Verb: preterit of drive).

Morris: he drave away the king. Vol. 306.

(The waters) drave about like grains of salt. Vig. 98.

[Chiefly used for *rak*.]

(Also Gr. 31; 169; Vol. 305; Whet. 458, etc.)

Chaucer: *Tr.*, V, 475 (droof).

DURED (Verb: endured, lasted).

Morris: The battle had dured a while. Vol. 314.

(Also Vol. 327, etc.)

Chaucer: A 2770.

EGG (Verb: to incite; obsolete without »on»).

Morris: Who egged thee to this deed? Vol. 329.

[Consistently used for *eggjadi*]

(Also Vig. 105).

Chaucer: E 2135 (egging).

ELD (Noun: old age).

Morris: unless eld is deep in my eyes now. Frit. 75.

[*elli i augu mér*]

Asmund was growing very feeble with eld. Gr. 93.

[*af elli*]

[Used for *elli* (old age) as well as *aldr* (lifetime)]

(Also Gr. 172, 189, 224; Gud. 442, etc.)

Chaucer: *Tr.*, II, 393, 399 (elde).

ELDERS (Noun: parents).

Morris: There was not strife betwixt these while their elders were alive.
Gr. 17.

[*ellri menn*]

Chaucer: B 3388 (eldres: ancestors).

ENDLONG (Adverb: lengthwise, along).

Morris: Great fires were made endlong in the hall. Vol. 294.

[*endilangri eftir höllini*]

Chaucer: A 1991 (endelong).

ERST (Adverb: before, previously).

Morris: The sword which Iron Shield ... had owned erst. Hog. 137.

[Usually translated from *fyrr*]

(Also Frit. 79; Gr. 51, etc.)

Chaucer: *Rom. Rose*, 692, etc.

EYNE (Noun: plural of eye).

Morris: Salt are our eyne. Frit. 59.

(Also eyen: Sig. Lay. 417; Vig. 98.)

Chaucer: B 3260 (yën); D 2060 (eyen sight: eye-sight).

FEE (Noun: possessions, money, cattle).

Morris: (He was) rich of fee. Gun. 7.

[*auþigr maþr at fé*]

(Used throughout Gun. for money.)

Chaucer: *Rom. Rose*, 6044.

FLIT (Verb: carry away).

Morris: Helgi came down with many men and beasts and let flit away
the lading. Hroi. 143.

[*læti flytja í brott varninginn*]

Chaucer: *Rom. Rose*, 1812.

FOREDONE (Verbal adjective: destroyed).

Morris: As ferry-boat all foredone

Amid the Skerries floating. Vig. 122. (Skaldic verse).

Chaucer: *Tr.*, I, 525 (fordoon: vanquished); *Leg. Wom.*, 939 (fordoon:
slain).

FORGAT (Verb: preterit of forget).

Morris: Gudrun forgat not her woe. Vol. 389.

(Also Hog. 134, etc.)

Chaucer: C 919.

FOREWEARIED (Verbal adjective: worn out, exhausted).

Morris: Then the damsel, forewearied,

The word took up .... Oddr. 474.

Chaucer: *Rom. Rose*, 235 (forwered: worn out: applied to clothes).

FRANKLIN (Noun: freeholder).

Morris: The king bade Ketil take a higher dignity ... but Ketil would
not and said he had liefer be just a very franklin. Vig. 83.

[*einfaldr bondi*]

Chaucer: A 331 (Frankeleyn).

FULFILLED (Verbal adjective: filled up, overloaded).

Morris: Our hall is fulfilled of lamentation. Vol. 359.

[*höll er full af harmi*]

Now the Gods rode with the treasure to Hreidmar and fulfilled
the otter-skin. Vol. 321.

[*traðu upp otrbelginn*]

(Also Gr. 162, etc.)

Chaucer: *Leg. Wom.*, B 54.

GAT (Verb: preterit of get).

Morris: The ship Ellidi he gat. (took) Frit. 50.

[*tók hann*]

A chance blow I gat from thee. (received) Thor. 152.

[*ek fekk af þér*]

(He) gat him gone. Gr. 9.

[*fór á brott*]

(Also many other similar uses.) (See also forgat, begat, above.)

Chaucer: B 715. -

GLADDED (Participial adjective: made glad, glad).

Morris: Thou laughest not because the heart-roots are gladdened. Vol. 366.

Chaucer: E 1174; *Tr.*, I, 116 (glade, gladed: verbal forms).

GOODMAN (Noun: master, householder).

Morris: Now goodman Thorstein rode. Gun. 8.

Am I to number these among bonders and goodmen? Gr. 44.

[Used variously for *bonda*, *goðr bondi*, *goðum monnum*, etc.]

Chaucer: C 361 (master); *Leg. Wom.*, 1391 (freeholder).

GRAMÉ (Noun: harm, grief, injury).

Morris: More to me is Ingibjorg's grace than Baldur's grame (anger).

Frit. 53.

[*reidi Baldrs*]

May the high gallows and all things of grame have me if I lie one word. (harm) Vol. 384.

[*ok allir gramir*]

Chaucer: *Anelida and Arcite*, 276 (harm).

GRAVEN (Verbal adjective: engraved, carved).

Morris: Red shields we did,

.....

And prowls fair graven. Gud. 438.

Chaucer: *House of Fame*, 193.

HALED (Verb: preterit of O. E. *hale*, to haul).

Morris: He had tied a line to the treasure, and therewith haled it up.

Gr. 40.

Chaucer: *Parlement of Foules*, 151.

HAP (Noun: chance, luck, circumstance).

Morris: Asdis wished him all good hap. Gr. 33.

It was a chance hap, rather. Thor. 152.

Chaucer: E 2057 (chance); B 3928 (luck); *Bk. Duch.*, 1279 (occurrence).

HAP (Verb: to happen, to chance).

Morris: Whatsoe'er might hap to this. Gr. 87.

(Also Gr. 18, 108, etc.)

Chaucer: A 585.

HIGHT (Verb: called, named).

Morris: The king asked what they hight. Vig. 84.

A son he had hight Thorsteinn. Thor. 151.

[Almost entirely used for *hét*.]

(Also S. H. 159; Gr. 22; Vol. 307.)

Chaucer: *Leg. Wom.*, 423; *Rom. Rose*, 745, etc. (highten, highte).

HIM-SEEMED (Verb: it seemed to him; used reflexively).

Morris: Him-seemed he had never seen a fairer woman. Hroi. 145.

[*pottizst hann*]

Chaucer: B 3361 (him semed).

HOLDEN (Verbal adjective: held).

Morris: In great honor holden. Frit. 66.
Unmanly am I holden. Vig. 123. (Skaldic verse).
[Used for *haldinn*, *haldast*, etc.]
(Also Hroi. 150; Gr. 178; Vol. 343, etc.)

Chaucer: F 763; A 141, etc.

HOLPEN (Verbal adjective: help).

Morris: Thou wast holpen by thy father. Gun. 18.
(Also Vig. 125; Hroi. 145, etc.)

Chaucer: F 666, etc.

LEARN (Verb: to import knowledge, teach).

Morris: Thorbjorg would learn her daughter no skill. Vig. 91.
[*kénna*]

Chaucer: *Rom. Rose*, 4685.

LIEVE (Adjective: willing).

Morris: Whether she were lieve or loth. Vig. 116.
[*ljúft eda leitit*]
(Also used in the comparative.)

Chaucer: B 2339; A 293, etc. (lever: comparative).

LIST (Verb: to wish, to desire).

Morris: Every lad listeth to live. Thor. 157.
Chaucer: B 521; *Mars*, 92, etc. (liste).

LOVESOME (Adjective: lovely, handsome).

Morris: He was of lovesome countenance. Gun. 13.
Chaucer: *Tr.*, V, 465 (lufsom).

LOWT (Verb: bow to, do obeisance to, respect).

Morris: This will I have, for oft I lowt for little things. Gr. 146.
[*ek lýt opt at litlu*]

Chaucer: *Tr.*, III, 683 (loute: same word?).

MAY (Noun: maiden).

Morris: Freyia calls to her her casket-bearing may. Vol. 293.
[*óskmey*]
[Used for *mey* almost entirely]
(Also Vol. 346; Sig. Lay. 408; Gud. 435, etc.)

Chaucer: B 851.

MEAD (Noun: meadow, lowland).

Morris: Grettir got into the mead. Gr. 117.
Chaucer: A 89 (mede).

MEDREAMED (Verb: I dreamed, it appeared to me in a dream).

Morris: Medreamed. Vol. 379.
[*þat dreymdi mik*]

Chaucer: *Rom. Rose*, 51 (dremed me).

MISLIKE (Verb: to displease, to be displeased).

Morris: I deem that it has misliked him. Gr. 77.
Many men misliked the great honour ... Vig. 85.
Chaucer: *Leg. Wom.*, 1293 (mislyketh).

MORE (Adjective: greater).

Morris: The more part of the fleet scattered. Gr. 3.
Chaucer: B 2396; E 1231, etc.

NATHLESS (Conjunction: nevertheless, in spite of).

Morris: Skeggi was given to my following, and was, nathless, a man of good kin. Gr. 32.
Chaucer: A 35 (natheless).

OF (Preposition: by; used with sence of agency).

Morris: Tell us of your abode, or else be slain *of* us. Gr. 200.

Chaucer: *Rom. Rose*, 1260.

ONE (Indefinite pronoun: someone, one person).

Morris: Early of a morning-tide, one smote on the door. Frit. 77.

Chaucer: A 3817; E 417 (oon).

OR (Adverb: before; used in sense of time).

Morris: Or all the sawing was done. Vol. 305.

[*fjrr*]

Chaucer: G 314.

OUTLANDER (Noun: alien, foreigner).

Morris: He was an outlander of kin. Gr. 83.

[*útlendr*]

Chaucer: *Former Age*, 22 (Adjective: outlandish [foreign]).

REDE (Noun: counsel, advice, decision, etc.).

Morris: That rede is not to be settled so hastily. Gun. 17.

(He) sought rede of his men. Frit. 67.

Herein do I see the redes [evil designs] of my mother. Vig. 101.

[Consistently used to translate *rád*]

(Also Vig. 111; Thor. 157; Hroi. 141; Vol. 294, etc.)

Chaucer: A 1216; *Bk. Duch.*, 1187, 587; *Tr.*, IV, 679(?), etc. (reed).

REDE (Verb: counsel, decipher, unravel, etc.).

Morris: Should I rede them rightly. Gud. 440.

[*ráda né máttak*]

Chaucer: *Bk. Duch.*, 279.

REFT (Verbal adjective: past participle of reave [also confused with rive]; bereft).

Morris: Right mad art thou, Oddrun,
And reft of thy wits. Oddr. 474.

Chaucer: D 888; B 3288, etc. (*rafte*).

REIVE (Verb: rob, steal, deprive).

Morris: If thou didst not rob and reive. Gr. 135.

Chaucer: *Tr.*, IV, 235 (reve).

RUNAGATE (Noun: renegade, low fellow).

Morris: Men thought it ill ... that runagates ... called to holm high
born men. Gr. 42.

Chaucer: B 932 (renegat).

SCATHE (Noun: ill-luck, harm, injury).

Morris: Those of Ingialdsknoll had great scathe thereby. Vig. 96.

[Used consistently for *skaða*]

(Also Hroi. 142; Gr. 39; Vol. 363, etc.)

Chaucer: A 446; *Tr.*, V, 938, etc.

SHAPEN (Verbal adjective: shaped).

Morris: A goodly mantle, well shapen for him. Frit. 74.

(Also Vol. 364, 378, etc.)

Chaucer: *Leg. Wom.*, 2014.

SHOON (Noun: plural of shoe).

Morris: Must I bind the shoon. Vol. 368. (Interpolated Eddic Lay).

Chaucer: B 1922.

SITHENCE (Adverb: since, afterwards).

Morris: This deer we were all fain to take, but I alone got him ...
but sithence thou, Brynhild, didst shoot and slay my deer.
Vol. 348.

(Also Atli. 457; Chris. 201, etc.)

Chaucer: A 1521, etc. (sithen).

SMITHYING (Verbal noun: the act of forging).

Morris: Roi took to smithying, and gat goods thus. Hog. 140.
[*tok Hroi at smida*]

Chaucer: A 3762 (Preterit singular: smithed).

SOOTH (Noun: truth).

Morris: So she found that he spake but the sooth. Vol. 353.
(Also Hog. 136, etc.)

Chaucer: A 284.

SOOTHLY (Adverb: truly, truthfully).

Morris: And soothly ye will need it. Vig. 111.
(Also Hroi. 143; Hog. 137, etc.)

Chaucer: A 117.

SORE (Adverb: sorely).

Morris: Regin is sore afraid. Vol. 328.
Chaucer: A 148.

SPAKE (Verb: preterit of speak).

Morris: So she found that he spake but the sooth. Vol. 353.
[Used for *kvæd*, *kvedi*, *mælti*, *sagdi*, etc.]
(Also Gr. 13; Vol. 297, etc.)

Chaucer: *Leg. Wom.*, 97; *Bk. Duch.*, 503, etc. (spak).

SPURN (Verb: to hit, strike, kick).

Morris: Then Grettir spurned two of them so hard ... that they lay
stunned. Gr. 127.

[*þá spyrdi Grettir*]

Chaucer: F 616 (spurne: kick).

SYNE (Adverbial conjunction: since, afterwards).

Morris: Three sons my true love bore me there
And syne she died who was so dear. Son. 207.

Chaucer: *Mars*, 273 (sin).

THITHERWARD (Adverb: thither, toward which).

Morris: Thitherward will we turn if it seem good to thee. Gr. 5.
Chaucer: A 2530 (thider-ward).

THEREWITHAL (Conjunction: as a consequence of, for that reason).

Morris: He hath not [kept the bargain] ... and therewithal I claim Helgi
as mine own. Hroi. 147.
(Also Gun. 17; Vol. 328, etc.)

Chaucer: A 566, 1078, etc. (ther-with-al).

THRALDOM (Noun: serfdom, bondage).

Morris: Rather would they forego the free lands their fathers owned ...
than lie under ... thraldom. Vig. 81.

[*þrælkan*]

Chaucer: B 286, 338.

TWINNED (Verb: separated).

Morris: Yea, and my life
Will I lay down
Ere I am twinned

From that woman's treasure. Sig. Lay. 411.

[*an þeirar mejar meidmum týna*]

Chaucer: *Tr.*, IV, 1197 (twinne).

UNWARE (Adjective: unaware).

Morris: Atli unaware

Was a-weary with drink. Atli. 456.

Chaucer: *Tr.*, I, 304; B 427 (unwar).

WARE (Adjective: aware).

Morris: Frithiof was ware of this. Frit. 79.

[Used consistently for *varr*, *vör*, etc.]

(Also Vig. 106; Hroi. 148; Gr. 12, etc.)

Chaucer: A 157, 896, 3604, etc. (war).

WHEREAS (Adverb: where).

Morris: We are of Streitaland whereas the King Dwelleth. Frit. 72.

(Also Vig. 99; Vol. 293, etc.)

Chaucer: *Tr.*, III, 516 (wher-as).

WHERETO (Conjunction: for what reason, to what end).

Morris: Whereto came our fathers forth, so that my father was the little boat towed behind? Gun. 27.

Chaucer: *Tr.*, I, 409 (wher-to).

WHILES (Adverb and conjunction: while, sometimes, alternatingly).

Morris: And now she would whiles run up and look, and whiles run back. Gr. 185.

Chaucer: *Bk. Duch.*, 151 (whyles).

WILL (Verb: to wish, to will, to desire).

Morris: Now will I that thou take thy share. Hroi. 141.

[*nu vil ek*]

[Consistently translated from *vil*.]

(Also Hog. 136; Gr. 125; Vol. 358, etc.)

Chaucer: E 721, etc.

WIT (Verb: to know).

Morris: Now will I ... go to ... the sons of Hunding, and do them to wit that the Volsungs are not all dead. Vol. 324.

If I wist that all went well with thee. Vig. 101.

[translated from *vissa*]

(Also Vig. 109 [wist]; Frit. 54, 55; Vig. 114 [wot]; Gun. 11

[wotted]; Frit. 73 [wottest]; etc.)

Chaucer: *Tr.*, I, 687 (wit-eth); E 814 (wiste); B 195 (wot), etc.

II. Words in Morris and Malory, but not in Chaucer.

ADOWN (Adverb: down, indicating condition and direction).

Morris: They no sooner fall adown than they stand up again. Hog. 129.

(Also Gr. 102 [Skaldic verse]; Hel. 429; Atli. 456, etc.)

Malory: 404.4 (adoune).

AFORE (Adverb: before).

Morris: (The weapon) which thou hast borne all day afore. Thor. 157.

Malory: 97.2; 135.5

AGONE (Adverb: ago, before).

Morris: Time agone it was a sport to me. Gr. 177.

Malory: 435.14; 526.25; 634.4, etc. (agone, agon).

BESEEMS (Verb: becomes, is fitting).

Morris: Naught it beseems me
With the sons of Budli
Kin to bring forth. Gud. 441.
(Also Gun. 30, etc.)

Malory: 222.14; 76.19, etc. (besemeth, bisemeth).

BOOT (Verb: to pay for, to requite).

Morris: If there has been (trouble between us) I will boot for it. Gr. 56.
[*pá vil ek bæta*]

Malory: 130.12, etc. (bote).

DRUNKEN (Verb: past participle of drink).

Morris: (He was) ensnared by evil heart ... because of the drink he
had drunken. Hog. 134.
(Also Bryn. 432, etc.)

Malory: 15.35 (dronken; preterit); 574.13 (dronken: past participle).

ENOW (Adjective and adverb: enough).

Morris: I am old enow to know. Frit. 74.
(Also Bryn. 432; Oddr. 476; Vig. 114, etc.)

Malory: 101.1; 71.6 (ynow).

FLATLINGS (Adverb: flat, sidewise, prone or supine [as referred to persons]).

Morris: As soon as it (the axe) bit the wood, it turned flatlings. Gr. 194.
[*sneriz hon flöt*]

Malory: 736.7 (flatlynge).

FORTHWITHAL (Conjunction: therewith, forthright).

Morris: And forthwithal both sides caught up their weapons and fought.
Gr. 64.

Malory: 46.22 (forth with alle).

GLAIVE (Noun: war-weapon).

Morris: The glaive's edges played. Ham. 467.
(Also Gud. 439; Gr. 165, etc.)

Malory: 110.26; 807.18 (glayve).

HANSEL (Noun: gift, reward, requital).

Morris: He who taketh handsel from such a man ... may be content.
Thor. 158.

Thorkel gave handsel, and paid all fines. Gr. 32.

[Consistently translated from *handsöl*]

Malory: 297.30 (Used ironically for reward).

HELM (Noun: helmet, head-armour).

Morris: Two men with overhanging Helms. Vol. 304.
(Also Vol. 308, etc. Very common.)
[Used invariably for *hjálrm*]

Malory: 195.18, etc. (helme).

LET (Verb: command, allow).

Morris: They let bring Ingibiorg. Frit. 52.
Helgi ... let flit away the lading. Hroi. 413.
[Consistently used for forms of *læta*]

(Also Gr. 190; Vol. 314; Vig. 81, 82, etc.)

Malory: 168.24; 846.30; 754.10, etc. (late, lete).

MESEEMS (Verb: it seems to me).

Morris: Then meseemeth the woman is mine. Vig. 89.
[Used for *þykkjumst ek, þykki mér, þætti mér*, etc.]
(Also Thor. 154; Frit. 49, 55; Hroi. 142; Gr. 33, etc.)

Malory: 66.37, etc. (me semeth).

RIVEN (Verbal adjective: past participle of rive).

Morris: All was riven asunder. Vol. 299.

[*rifnadi*]

(Also Vol. 324, etc.)

Malory: 75.18, etc. (ryven).

SWARE (Verb: preterit of swear).

Morris: The oaths that to Helgi

Once thou swarest. Helgi. 397.

(Also Hel. 427.)

Malory: 275.31, etc.

THERETO (Conjunction: for this purpose).

Morris: As soon as she was of age thereto [for marriage]. Vig. 82.

Malory: 69.25 (therto).

TOMORN (Noun: tomorrow).

Morris: Tomorn will I ask her concerning this. Vol. 355.

[*á morgin*]

Malory: 39.30 (to morne).

WASHEN (Verb: past participle of wash).

Morris: ... from thy hands

Thou dost ...

The blood of men washen. Hel. 426.

(Also Vol. 326, interpolated Eddie Lay [past participle].)

Malory: 49.28 (past participle: washen).

WITHAL (Adverbial conjunction: moreover, wholly, etc.).

Morris: He [spoke and] smiled withal. Hroi. 144.

(Also Vol. 294, etc.)

Malory: 73.8; 57.3, etc. (with all).

YOUNGLING (Noun: youth, »youngster», stripling).

Morris: He thought much of that youngling. Vig. 84.

[Used for *unga mann*, *barn*, *ungom*, *sveinn*, etc.]

(Also Vol. 300, 341; Gun. 22, etc.)

Malory: 276.31 (yongthe).

III. Words found in Morris and the Ballads but not in Chaucer or Malory.

ATWEEN (Adverb and preposition: meanwhile, between, before, prior to).

Morris: He had no words to make atwixt and atween of his going thence. Gr. 190.

[*midlunarmál*: »between-words«]

Ballads: I, 466, 11; II, 139, 6.

CARLINE (Noun: old woman; female of carle).

Morris: He had to wife a carline called Laufey. Hog. 128.

[Used generally for *kerling*]

(Also Gr. 128, 189, etc.)

Ballads: V, 26, 24, etc.

FEY (FEIGH) (Adjective: doomed to die).

Morris: Ne'er shall I flee

Though thou wottest me fey. Vol. 340. (Eddic verse).

[Usually translated from *feigr*]

(Also Ham. 466; Sig. Lay. 415; Gr. 94, etc.)

Ballads: I, 245, 6; IV, 430, 2, etc.

GOODWIFE (Noun: mistress, good woman, matron).

Morris: Goodwife Asdis abode at home at Biarg. Gr. 209.

[Used like Goodman, and consistently translated from: *húsfreyja*.]

Ballads: III, 274, 33; V, 91, 6, etc.

GUESTING (Noun: lodging).

Morris: Have you thanks for the guesting. Frit. 77.

[*gisting*]

(Also Sig. 405, etc.)

Ballads: I, 284, 17—18, etc. (ghesting).

HANDESEL (Verb: to give reward, to promise, to requite).

Morris: Ye must handsel me peace. Gr. 178.

[*handsala*]

Ballads: III, 284, 10 (hansell).

SACKLESS (Adjective: guiltless, innocent).

Morris: But thou wilt slay his sons sackless. Vig. 115.

[Consistently translated from *saklauss*.]

(Also Vig. 108; Thor. 155, etc.)

Ballads: II, 145, 22, etc.

UNFRIENDS (Noun: enemies).

Morris: His sport and pleasure was to . . . take wealth from his unfriends.

Vol. 342.

Ballads: III, 470, 2.

IV. Words found in Morris and Berners, but not in Chaucer, Malory, or the Ballads.

A-HORSEBACK (Adverb: on horse-back).

Morris: Thorsteinn bindeth them both a-horseback. Thor. 154.

[Used generally for *á bak*]

(Also Vig. 104; Frit. 52, etc.)

Berners: I, 49.

MINISH (Verb: lessen, diminish, detract).

Morris: He shall work many a great work . . . even such as eld shall

never minish. Vol. 315.

(Also Hog. 134; Ham. 467, etc.)

Berners: I, 156.

REIVER (Noun: robber).

Morris: (He is) the greatest robber and reiver. Gun. 22.

Berners: II, xxiii (nor robbers nor reavers) [Reference in NED to 1523—1525 edition].

V. Words not found in Chaucer, Malory, the Ballads, or Lord Berners. The *earliest* Middle- or Early Modern English usage mentioned in the *NED* is given below each word; and since most of these words had considerable use before the nineteenth century (but are considered archaic or obsolete after *circa* 1800), the latest non-archaic or non-obsolete use of each is given. In a few cases, nineteenth century (archaic) usages are also listed.

A-DOORS (Adverb: 'of doors).

Morris: They came out a-doors. Vig. 105.

1526: Tindale, *John*, XII, 31.

1777: Sheriden: *Trip. to Scarb.* III. 111. 504.

A-GATHERED (Verbal adjective: gather).

Morris: As in the hall there a-gathered,

The huns fell a-talking. Atli. 454.

1393: *Compl. Ploughman*, Pol. Songs, Rolls Series, T, 244.

A-MORNINGS (Adverb: in, or on mornings).

Morris: Rise early a-mornings. Frit. 59.
1377: Lang. *P. Pl. B.* xi. 7253.
1633: Earl Manch. *Ap. Mondo* (1636) 27.

A-NIGH (Adverb and preposition: nigh, near to, near).

Morris: I was anigh. Gun. 32.
None durst come a-nigh me. Vol. 330.
Adverb: first *NED* reference: Morris's *Earthly Paradise*.
Preposition: *Gentleman's Mag.*, 1773, xliii, 339.
1860: Reade, *Cloist. and H.* IV, 173.
(Obviously a conscious pseudo-archaism).

A-NIGHTTIME[S] (Adverb: at nighttime).

Morris: This was aughttime [that it happened]. Vig. 95.
1583: Golding, *Calvin on Deut.*, VII, 40 a. (anighttimes).

ARVEL (Noun: funeral drink).

Morris: That one arvel mayst thou
For all of us drink. Whet. 460.
[*erfi*]
1459: Ms. *Reg. Test. Ebor.* IV, 249 b.
1860: Mrs. Gaskell, *C. Brontë*, 17.

BEARSEK (Noun: berserk, baresark, fierce warrior).

Morris: Thorir was the greatest bearserk, and the stoutest of men.
Gr. 2.
1822: Scott, *Pirate*, Note B. (berserk).
1840: Carlyle, *Heroes*, VI. (baresark).
1861: Pearson, *Early and Mid. Ages Eng.* 430. (berserkar).
(The word, though commonly used, is not yet accepted as good English by the *NED*.)

BE-PAINTED (Verbal adjective: painted).

Morris: The dwelling [was] fair bepainted within. Vig. 82.
1592: Shakespeare, *Ven. and Ad.* 901.
1858: Carlyle, *Fredk. Gt.* II, VI, vi, 96.

BONDER (Noun: farmer).

Morris: He was the son of a good bonder. Hroi. 140.
[used throughout for *bóndi*]
1848: *Fraser's Mag.*, xxxviii, 182.
1856: Emerson, *Eng. Traits*, iv, 63.

BOOSE (Noun: cow-stall).

Morris: He had his head in one boose. Gr. 85.
[*bási*]
1440: *Promp. Parv.* 41.
1808: Jamieson.
(The word is explained in *Collected Works* [VII, 85] by a footnote.)

DOOM (Verb: to judge, to given judgment, to decide).

Morris: Now shall the king doom hereover. Hroi. 143.
[*konungs dómr vera*]
1450: *Chester Pl.* (EETS) XXI, 354.
1591: Greene, *Maiden's Dreame*, xlii, 2.

GANGREL (Adjective: lowly, wretched, base).

Morris: She ... said that ever would evil come from wretched gangrel churls. Gr. 221.

1538: *Aberdeen Reg.*, V, 15 (Jam.).

1815: Scott, *Guy M.*, iii.

(Morris uses the adjective attributively from the noun which is the more usual form found. The adjective properly means 'gawky', 'slender', 'awkward'.)

GETTINGS (Noun: things obtained).

Morris: There he gat for himself whales and other gettings. Gr. 64.

1425: *Eng. Conquest Irel.*, 26.

1760: Foote, *Minor II Wks.* 1799 I. 253.

(Morris's use, 'things obtained', is not the usual one, which is 'accomplishment'.)

GOOD-HAP (Noun: good fortune, good luck).

Morris: I would rather of thee the help of thy money and good-hap. Hroi. 141.

1557: N. T. (Geneva) *The Epistle*.

1603: Knolles, *Hist Turkes*, 1033.

GUEST (Verb: to lodge, to provide lodging for).

Morris: We bid you thither to guest with us. Vig. 100.

[Usually translated from *gista*, but also from *vista*]

(Also Gr. 15, 22, etc.)

1330: R. Brunne, *Chron.* (1810) 160.

1839: Bailey, *Festus* xix (1848) 48/1.

HOLMGANG (Noun: a trip to the holm for a death-duel).

Morris: Henceforth all holmgangs should be forbidden. Gun. 38.

[*hölmgöngur*]

1847: Mallet, *North. Antiq.*, 288.

1865: Kingsley, *Herew.* I. iv, 145.

(The word is not accepted as good English usage.)

LITTEN (Verbal adjective: lighted, bathed in light).

Morris: Leek-bearer bright, the looking

Over the heaths sun-litten. Vig. 118 (Skaldic verse).

1849: Poe, *Haunted Palace*, VI.

1861: Lytton and Fane, *Tannhäuser*, 72.

(Also an obvious pseudo-archaism.)

MISDOUBT (Verb: to have forebodings, to doubt; chiefly reflexive).

Morris: It misdoubts me that Grim will come upon one or other of us. Gr. 10.

[*en grumar mik*]

(Also Vol. 316, 355; Gr. 76, etc.)

1540: *Pol. Verg. Eng. Hist.* 156.

1862: Trollope, *Orley F.* xxvii.

SAX (Noun: short-sword).

Morris: Thorsteinn stood in the door whetting a sax. Thor. 154.

[*sax*]

(*Beowulf*, 1545.)

1300—1400: R. Glouc. (Rolls) App. 9, 40.

SCAT (Noun: money, tax, tribute).

Morris: Thou art sent after scat. Frit. 66.

[*skatt*]

(1122: *O. E. Chron.* [money].)

1481: Caxton (treasure).

1863: Longfellow, *Wayside Inn*, K. *Olaf XVI*, xii (tribute).

STACKGARTH (Noun: wooded place).

Morris: They came to a certain stackgarth. Vig. 104.
[*stakkgardi*]
(1293: *Durham Chapt. Mss.*)
1842: Gen. P. Thompson, *Exerc.* III, 42, note.

STARVELING[S] (Noun: a low person; distinctly a term of contempt).

Morris: Good luck, scurvy starvelings, if I should behold each finger ye have double up with the cold. Gr. 34. (Skaldic verse.)
[*kyrpingom* ('weakling'? — *Zoëga*)]
1596: Shakespeare: *I H. IV*, II, i, 76.
1854: Mrs. Gaskell, *North and S.*, xxii.
(»A starved person or animal ... one stinted of food ... one emaciated for lack of nutriment.» — *NED*. Morris does not use the word in this sense.)

SWEETLING (Noun: a term of endearment).

Morris: I shall never love any save thee alone, O sweetling. Vig. 101.
(Skaldic verse.)
(Also Vol. 333 [Interpolated Eddic Lay].)
1648: Herrick, *Hesper. Connubii Flores*, 40.
1789: Conway, *False Appearances*, Epil. 74.

THEREUNTO (Adverb: in addition to).

Morris: For ten days we baled,
And eight thereunto. Frit. 66. (Skaldic verse.)
1567: Drant, *Horace Epist.* V.
1678: Wanley, *Wond. Lit. World*, V, ii, 79, 472/I.
(Chaucer uses 'theretoo' in the same sense [D 1251].)

TIRE (Verb: to dress the head).

Morris: Tire his head
Trimly and fair. Thrym. (Vol. VII, Introduction), p. xxviii.
1539: *Great Bible*, 2 Kings, IX, 30.
1603: *Select fr. Harl. Misc.* (1793) 208.
('Tiring' [used as adjective, 'tiring-may',] is probably analogous to the verb.)

TROUBLOUS (Adjective: troublesome, grievous).

Morris: A hard and troublous matter. Vol. 313.
1449: Pecoock, *Repr.* III, vii.
1840: Carlyle, *Heroes*, IV (1858) 274.
(Chaucer uses 'troubly' [*Boethius*, IV, Metrics, 5, 35].)

UNHOLPEN (Verbal adjective: without aid, unaided).

Morris: Get a-horseback unholpen. Frit. 52.
1382: Wyclif. *I Esdras* IX, 11.
1864: Swinburne, *Atalanta*, 1674.

UNWISDOM (Noun: unwise counsel).

Morris: Great unwisdom is there in such fearful redes. Vol. 390.
[*óvizka*]
(*Vespasian Psalter*, XXI.)
Common till 1390.
1839: Carlyle: *Chartism*, IV, 27.
(The word was fairly common as an archaism after Carlyle revived it, 1839—1843 [*NED*].)

- UNWONT (Adjective: unused, unaccustomed to).
 Morris: I am more unwont to the work than thou. Thor. 156.
 1552: R. Morysine, in *Tytler*, England (1839) II, 136.
 (Three nineteenth century uses are listed by the *NED*, two of which are from Scott: 1810, 1829.)
- WAST (Verb: preterit of be).
 Morris: Thou wast holpen by thy father. Gun. 18.
 1534: Tindale (And subsequent Bibles).
- WHENAS (Adverbial conjunction: when).
 Morris: Whenas the Kings were gone away, Frithiof took away his raiment of state. Frit. 53.
 [consistently translated from *pá* and *er*]
 (Also Vig. 91, 92; Vol. 296, etc.)
 1423: James I, *Kingis Q. II.*
 1808: Scott, *Marm.*, I, xxvii.
- WHENSO (Adverbial conjunction: whenever).
 Morris: And that shall I have whenso I have need thereof. Vol. 318.
 (Also Gr. 189, etc.)
 (1175: *Lamb. Hom.* 85 [used for 'when'].)
 (1200: Ormin. 1466 [used for 'whenever'].)
 1866: Neale, *Sequences, Hymns*, etc., 216.
- WHEREUNDER (Adverbial conjunction: under which).
 Morris: Behold the hill whereunder
 My bond of love, high-hearted,
 My well-beloved one sitteth. Vig. 118. (Skaldic verse).
 1300: *Cursor Mundi*, M, 1348.
 1836: Landor, *Pericles and Aspasia*, I, xxiv, 49.
- WHEREUNTO (Adverbial conjunction: unto which).
 Morris: Thereafter the king made a noble feast, whereunto his folk came. Frit. 79.
 1490: Caxton, *Eneydos*, XXIX.
 1846: Trench, *Mirac.*, xxxiii (1862) 464.
- WITHINWARDS (Adverb: within, inside, toward the inside).
 Morris: Until from the world
 Of the giants he was gotten
 And withinwards was come
 To the garth of the Gods. Thrym. (VII, Introduction), p. xxvi.
 1611: Florio, *Adintra*.
 1865: J. Grote, *Explor. Philos.*, I, 8.

B. The Compounded words and a-prefixes.

In order to translate certain Old Norse words which are generally made up of two nouns forming one noun, or of a noun and an adjective forming one adjective, Morris often employed the simple method of hyphenating the two English words which stand for the component parts of the Norse word. Although both parts of most of Morris's compounds are well known, common English words, the effect of their combination, especially when it occurs to the reader that he has never before seen such a compound, is similar to the effect of the archaisms. Both lend a strangeness, a sense of the foreign which heightens rather than lessens the feeling that these documents are translations. A selective list of such compounds is given below, with the Old Norse words from which they are translated in cases where the original helps to explain the English forms.

- BEST-WROUGHT: [He was] the best-wrought of men. Gun. 13.
- COWL-BEARER: (A fellow who has pulled his cowl over his head.)
Well, said the cowl-bearer, Thief is my name. Frit. 72.
- FELL-COMMON: The fell-common whereas dwelt Viglund's light-dun horse.
Fig. 94.
- HOME-WOMAN: So the home-woman was ware of their coming. Fig. 92.
[*heimakona*]
- LAY-REWARD: The Earl gave him for lay-reward a broad axe. Gun. 25.
[*krœþislaunum*]
- MIDLING-MIGHTY: Bade I the middling-mighty
To have a mark of the wave's flame. Gun. 16. (Skaldic verse).
[*mundangs sterkiom*]
- OUT-SKERRIES: They searched the out-skerries. Frit. 71.
[*itsker*]
- SELF-DOOM: Then I had to give self-doom to Raven. Gun. 32.
[*sjælfðœmi*]
- SHIELD-MAY: I [Brynhild] am a shield-may. Vol. 345.
[*skjældmæc*]
- SPOKESMAN-AT-LAW: Skapti ... was then spokesman-at-law in Iceland.
Gun. 15.
[*logsggumaþr*]
- SUN-LITTEN: Leek-bearer, bright, the looking
Over the heaths, sun-litten ... Fig. 118. (Skaldic verse).
- UGLY-NOSED: He was somewhat ugly-nosed. Gun. 13.

A few such compounds are formed with proper-nouns:

- ENGLAND-BOUND: An England-bound ship. Gun. 21.
[*englandzfar*]
- ENGLAND-FARER: They soon saw that it [the ship] was an England-farer.
Gr. 56.
[*englandsfar*]
- GUNNLAUG'S-GIFT: The cloak, Gunnlaug's-gift. Gun. 46.
[*Gunnlaugsnout*]
- ICELAND-MAN: He said he was an iceland-man. Gun. 27.
[*Iselenzkr maþr*]

The *a*-prefix, always used by Morris with the present-participle, or noun, is very common in the saga translations. The reasons for Morris's use of some of these forms are inexplicable, but certainly the analogues which he may have discovered in Chaucer and Malory could have suggested to him the possibility of employing such words to enhance the archaic aspects of his language. The Chaucerian *a*-prefixes are attached to either the present or the past participle: 'a-blakeberied' (C 406); 'a-werke' (D 215); 'a-cater-wawed' (D 354); 'a-begged' (F 1580); 'a-swone' (*Anelida*, 354); 'a-begging' (*Rom. Rose*, 6726), etc. An analogous use of the (prepositional) *a*-prefix occurs in Malory, more frequently with the present participle: 'on bledynge' (95.25); 'a doynge' (84.12); 'in swounynge' (587.11); 'on huntynge' (65.16), etc.

Occasionally Morris uses the *a*-prefix for no more reason than that he was fond of it, but he apparently had discovered its practicability and accuracy in rendering certain phrases from the Old Norse which were written in grammatical structures that modern English does not possess. The '*a*...ing' form is often found in Morris's translations where a simple infinitive

preceded by *at* stands in the original, or where a noun in the dative case is preceded by a preposition. Such a translation is, it appears, as close as possible to the original, especially since the syntactic prototypes of these Old Norse forms have long since dropped out of English. Examples of the verbal forms are: 'a-smithying' [*at smíða*]; 'a-baling' [*at ausa*] of the dative with preposition: 'a-chaffering' [*in kaupferdum*]; 'a-baling' [*standi í austi*]; 'a-guesting' [*at veizlum*], etc. A selected group of Morris's various *a*-prefixes appears in the following list.

A-BALING: [They were] ever a-baling the ship. Frit. 57.
[*at ausa*]

A-BLEEDING: Sig. Lay. 415.

A-BREAKING: Vol. 367 (Interpolated Eddic Lay).

A-BURNING: Frit. 69 (Skaldic verse).
[*at brenna*]

A-CROAKING: The ernes high screaming
The ravens a-croaking. Gud. 436.

A-DAWNING: Helgi. 401.

A-DOOMING: Nor sit a-dooming. Gud. 435.

A-DRINKING: Frit. 68.
[*at drykkju*]

A-FEASTING: Frit. 77.
[*at snæða*]

A-FIGHTING: Thor. 156.

A-FISHING: He would ever be a-fishing. Gr. 17.
[*til fiska*]

A-FLYING: Gud. 445.

A-GLEAMING: Fire a-gleaming. Vol. 372 (Interpolated Eddic Lay).

A-GOING: Set [strong deeds] a-going. Frit. 69 (Skaldic verse).

A-GUESTING: The king went a-guesting. Vig. 85.
[*at veizlum*]

A-HEEDING: Thord was a-heeding the horses. Thor. 152.

A-HOWLING: Gud. 445.

A-QUAKING: Earth's fields a-quaking. Vol. 352 (Skaldic verse).
[*at skjálfa*]

A-RIDING: Vol. 378.
[*á hestum*]

A-ROWING: Frit. 64 (Skaldic verse).

A-SEARCHING: Gr. 64.

A-SEEKING: S. H. 159.
[*at leita*]

A-SERVING: Thorgrim went a-serving [at table]. Vig. 86.

A-SLEEPING: Earth lay a-sleeping. Oddr. 476.

A-SMITHYING: Therein were the dwarfs a-smithying. Hog. 127.
[*at smíða*]

A-STANDING: Frit. 58 (Skaldic verse).

A-SWELLING: Now is the sea a-swelling. Frit. 57.
[*at svella*]

A-TALKING: Vig. 89.

[*at tala*]

A-TRADING: Ingiald went a-trading. Vig. 90.

A-WAITING: Frit. 60.

A-WARMING: The wives ... sat thereby, a-warming the Gods. Frit. 68.

A-WARRING: I will ... sail a-warring. Frit. 70.

[*fara í viking*]

So he went a-warring. Vig. 87.

[*fór hann nú í hernað*]

A-WAXING: Ham. 464.

A-WEEPING: Vol. 391.

A-WHOOPING: Men fell a-whooping hugely. Thor. 151.

A-WOOING: Ketil fell a-woosing Olof. Vig. 87.

[*biðr Olofar geisla sér til handa*]

A-WORKING: Frit. 59 (Skaldic verse).

[*at vinna*]

A-WRESTLING: Gr. 163.

C. Neologisms in Morris's language.

The neologicistic forms created by Morris in the Old Norse translations may be divided into three classes, differentiated according to the method by which they were constructed. The first group, I, is made up of words formed by analogy with well-known English words. 'Blithesomely', for instance, is a perfectly logical adverbial-form made upon a comparatively common adjective; 'wraithlings' is simply a diminutive of 'wraith', and 'wrongsome' is analogous to any number of adjectives containing the suffix, '-some'. This class of neologisms could also be called »neologisms by accident», for the fact that there are no uses of them listed in *The New English Dictionary* before Morris's time merely indicates that no one before Morris perceived the possibility of expanding English analogy (in these particular cases) and of using the results of such expansion at random. If Morris had not been what he was, a fairly well-trained linguist, his additions to the vocabulary of our language might be classed as blunders, along with the late Mr. Harding's 'normaicy'; but there can be no doubt that Morris knew what he was doing when he made the words in the present group.

The second and third groups of Morris's neologisms, however, cannot be questioned upon the same grounds as the first (if objections are to be raised to new words which are merely analogues to words already existing in the language). These groups are, II, those words which are directly *translated* from the Old Norse, and, III, those which are directly *adapted* from the Old Norse, and in which analogy with existing English forms plays no part.

I. Neologisms by Analogy.

AMIDMOST (Preposition: amidst, into, into the center of).

Morris: Thou cravest, O King,
For the coming of us,
The sons of one mother,
Amidmost thine hall. Ham. 469.

Analogues: Amidst (meaning).
Foremost, hindmost, inmost (form).

- ASTONIMENT** (Noun: astonishment, petrification [?]).
 Morris: Now when the thrall had thus said, the astoniment fell from Grettir. Gr. 90.
 Analogues: Astony (verb), astonishment (meaning). Predicament, infringement, excitement (forms). (Cf. 'Astonied', in Chaucer list above).
- BEDRIFTED** (Verb: spattered, sprayed).
 Morris: Bold, with blood be-drifted. Gun. 43 (Skaldic verse). [*drifenn blópe*]
 Analogues: Besprinkled, bespattered (meaning and form). [See the note in *NED* on 'Be-' as a living form]
- BEGUILTED** (Verb: accused, condemned).
 Morris: And he beguilted the sons of Thorgrim. Vig. 109.
 Analogues: Beguilty (past participle: beguiltied) (meaning and form). Aggelten is used in *Guild Letter Book*, F, f, cxcv, v. [See *NED* on 'Be-']
- BEWASH** (Verb: wash).
 Morris: In ashen bath bewash me. Vig. 117 (Skaldic verse). [*asklaugar mér vaska*]
 Analogues: Wash (meaning). [See a-prefixes (form), and 'Be-' in *NED*].
- BLITHESOMELY** (Adverb: blithely).
 Morris: He takes his bidding blithesomely. Vol. 343.
 Analogues: Blithely, blithesome (meaning). Winsomely, handsomely, etc. (form).
- HEREOVER** (Preposition: concerning this, over this).
 Morris: Now shall the king doom hereover. Hroi. 143.
 Analogues: Thereover, moreover (meaning and form).
- UMPIREDOM** (Noun: umpireship, umpirage).
 Morris: The case was settled by umpiredom. Gr. 16. [*sídan váru málin leggð í gørd*]
 Then were these matters laid into umpiredom. Gr. 124.
 Analogues: Umpireship, umpirage (meaning). Kingdom, martyrdom, officialdom, etc. (form).
- UNSOOTHLY** (Adverb: untruly).
 Morris: Unsoothly it is said of me. Hroi. 149. [*úsátt*]
 Analogues: [un] sooth, [un] soothly (meaning). Truly, kindly, etc. (form). [See the *NED* note on 'Un-' as a living form]
- WOTTEN** (Verb: preterit of wit).
 Morris: Way-wearer art thou not, E'en as I wotten. Bal. (VII, Introduction), p. xxxiv.
 Analogues: The analogy is false here, for Morris's preterit is formed with such analogical past-participle forms as 'taken', 'gotten', etc. This is one of the few examples of what may properly be called, in Vigfússon's terminology, »pseudo-Middle-English». (*Corpus Poeticum Boreale*, I, Introduction, p. cxv.)
- WRAITHLINGS** (Noun: little wraiths).
 Morris: I deem myself not given up, though I should see some wraithlings. Gr. 83. [*smáváfur*]
 Analogues: Ghosts, spectres (meaning). Nurselings, ducklings, princlings (form).

WRONGSOME (Adjective: harmful, wrongful, false).

Morris: Never swear thou wrongsome oath. Vol. 341.

[*rangan eid*]

Analogues: Wrongful, wrongous (meaning).

Darksome, winsome, lithesome (form).

II. Neologisms by Translation.

BANESMAN (Noun: murderer).

Morris: He had slain all his father's banesmen. Vol. 292.

[*drept all fedrbana sina*]

Analogues: Baner.

SPA-E-WRIGHTS (Noun: guardians, prophetesses).

Morris: His spae-wrights wrought for him that he got no wound.

Vol. 314.

[*enn svo hlifdu honum hans spádisir ...*]

Analogues: Spaewoman, spaewife.

III. Neologisms by Adaptation.

BERSERKSGANG (Noun: Berserker's rage, berserker's deeds).

Morris: Ten ... who often wrought berserksgang. Frit. 65.

[*gengu opt berserksgang*]

DRAPA (Noun: laudatory poem).

Morris: This meeting Thormod tells of in that drapa that he made on Thorgeir dead. Gr. 65.

[*erfidrápu*]

Drapu-measure (praise-verse), Gun. 24 (Skaldic verse).

[*drópa lag*]

HEFT-SAX (Noun: a kind of dagger).

Morris: For with that glaive might a man both cut and thrust ... [the] weapon men called then, heft-sax. Gr. 165.

[*hepti sax*]

HERSIR (Noun: local chieftain [in Norway]).

Morris: A mere hersir's son should have her to wife. Frit. 79.

[*herisson*]

IV

It is perhaps unfortunate that Morris's medievalism should have carried him to that critical extreme of which his language gives evidence: that the English of his days was too formal for him, too greatly lacking in purity. Practically all of his works are written in this language which he devised for himself, — and which he seemed to prefer to the more normal language of his contemporaries. But even if this strange combination of the old and new in vocabulary, of the archaic and modern in syntax, has produced a literary medium which is all that Morris's unsympathetic contemporary critics thought it was, — a useless, unstandardized diction which resulted from combining the literary English of his own day with words dug from the depths of English literary history, or words he created, — it nevertheless must not be described, as it often has been, as »pseudo-Middle English.»

It may be any kind of English the critics please, but it is not »pseudo«, it is not coined, and it is not inaccurate. If Gudbrand Vigfússon had been as thorough a scholar of the English Language as he was of the Icelandic, he would never have made his now famous (and too often believed) statement¹ concerning the justification of translating the Icelandic sagas into an unheard-of kind of English. No form can be »pseudo-Middle English« if Chaucer, Malory, and a host of other Medieval and Early Modern English writers considered it to be a usable, hence, a good form. And the majority of out-of-date words which Morris used are to be found in just such writers as Chaucer and Malory. There are individual words in Morris's vocabulary which are »pseudo-«, which show their user's definite and false attempts to create the archaic effect; but they are certainly present in no greater numbers than in the works of any writer whose production was as tremendous as his.

It has been the purpose of this monograph to show (with relation to the Norse translations) what use Morris made of the English language, and to demonstrate, by means of the lists above, that Morris's process in language-use was largely one of 'reviving' old forms rather than 'creating' or 'archaizing' new or modern ones. But before we conclude, let us attempt to evaluate Morris's specialized diction as a translator's medium, and turn, for a moment, to the various theories and problems of translation which others who have rendered the sagas into English have propounded and discussed. Almost every Old Norse translator, from Sir Edmund Head to E. R. Eddison, has commented upon the difficulties which faced him as he attempted to turn the Old Icelandic into English. Head apologized for what he considered his own faults as a translator, and theorized at the same time, when he said:

In the prose narrative I have adhered to the original as closely as was consistent with my desire of presenting to the English reader a translation that could be read without being very stiff and tiresome, but I am by no means sure that I attained this object.²

¹ Gudbrand Vigfússon and F. York Powell, *Corpus Poeticum Boreale* (Oxford, 1883), I, Introduction, p. cxv:

There is one grave error into which too many English translators of old Northern and Icelandic writings have fallen, to wit, the *affectation of archaisms*, and the abuse of archaic, Scottish, pseudo-Middle-English words. This abominable fault makes a Saga, for instance, sound unreal, unfamiliar, false; it conceals all diversities of style and tone beneath a fictitious mask of monotonous uniformity, and slurs over the real difficulties by a specious nullity of false phrasing.

² Edmund Head, *The Story of Viga-Glum* (London, 1866), Preface, p. xvi.

Although Head's translation is certainly one of the most readable of those we have in English, its excellence is in no measure due to the fact that its maker possessed a theory of translation. Indeed, to assume that adherence to the original necessitates the production of stiff and tiresome reading is to confuse the aims of translation and paraphrase, and to assume at the same time that the style of the original must be improved upon by the translator.¹ It would seem more logical to formulate a rule of quite another nature: that if the original is in itself worth translating, it is deserving of an *accurate* rendering. W. C. Green, the first translator of *Egla*, had quite a different idea from Head. He found no problems in translating, hence he proposed no theory; but followed the rule that as long as the Old Norse was put into the obvious English which it suggested to the translator, the English version would succeed.² The theory developed by Vigfússon and Powell was perhaps the most complicated, as well as the most contradictory, of any which was put into extensive practice. They insisted upon the employment of the Modern English idiom, and yet in translating proper names, they invariably used what were (or what they thought were) their Old-English equivalents. Their indices, as a consequence, are quite confusing, and often useless. In general, Vigfússon and Powell were opposed, in the practice of translation, to any diction adopted by Morris. His style they considered an abomination because it was inaccurate; yet even the most prejudiced of the anti-Morris critics will find that the strange verbal strictness and the almost mathematical precision of the prose translations which stand beneath the verses in the bi-lingual *Corpus Poeticum Boreale*, are not only difficult but often unintelligible. George Webbe Dasent also strove for faithful translation. He was not sure that he accomplished it; but if accuracy be a virtue in the translator's scholarship, and if readability be the aim of his art, we can scarcely say that Dasent failed in *Gisla* and *Njála*.

We must admit, however, that there has never been a real dispute over the language of translation used by any of these men, — Head, Green, Vigfússon and Powell, Dasent; nor over the pioneering efforts of Samuel Laing. Morris's language, on the contrary, has always been the object of criticism, generally derog-

¹ Head's translation was admired by Vigfússon. See *Corpus Poeticum Boreale*, I, Introduction, p. cxv, note.

² For an excellent critical résumé of the various translations from Old Norse to English, see E. R. Eddison, *Egil's Saga* (Cambridge [Eng.], 1930), "Terminal Essay: On Some Principles of Translation," pp. 229—242.

atory. The question which the commentator on his language asks himself, after evidence has proved to him that Morris did not create it out of linguistic wholecloth, is: where shall he stand, with the critics, or with Morris? But here, as in the case of so many other things, he must appeal to an old logic, and say *de gustibus . . .* with good reason. It may be fairly stated that one will like Morris's language of translation only *if he likes Morris's writings in general*, that the Morris admirer will give no middle-ground, and the detractor (like Vigfússon) will likewise give none. To the one it is all good, to the other, all bad. A hearty defender of Morris, E. R. Eddison, has recently published his views upon the subject. In his »Terminal Essay: On Some Principles of Translation«, he says that the first difficulty facing any Old Norse translator is the problem of presenting to the English reader the *living word*. This difficulty, he maintains, Morris has overcome. In comparing a passage from the *Heimskringla* in the version of Samuel Laing with that of Morris, he concludes that:

The capital difference is that Laing's version is heavy and lifeless, while Morris's is, by comparison, living human speech.¹

To say that it is »living human speech«, however, is not to declare it matchless, nor faultless. In fact, in a previous page Eddison has compared the work of Dasent and Morris (»Two translators of the sagas [that] stand above the rest . . .») and has discovered that where the one fails in language by falling into colloquialism, the other does so by allowing the poetry of words to run away with him.

Perhaps the translations of William Morris do not stand above those of Dasent and Laing »as the spear-leek grown above the grass«, but they do tower over the rest, like »Sigurd over Gjuki's sons« in at least one respect. They have strength and life; and for this they may be justly admired even if the language into which they are cast cannot be universally accepted.

As we look back upon the evidence presented in the sections above, we find it of course unnecessary to conclude finally upon evidence which proves that Morris knew a great deal about the English language. We have found that in trying to retain the language-flavor of his originals, Morris employed the only method known to him: the use of archaisms, and like words, probably taken largely from Middle English writers with whose works he was acquainted. His success or failure cannot concern us too greatly, for as long as he cherished the belief that such a preservation of

¹ *Op. cit.*, p. 235.

spirit was necessary (which was, in effect, *his* theory of translation), he exposed himself to the criticism of those who saw no advantage in reviving forms long out of date. It is probable that the critical barbs of Morris's contemporaries will not affect his lasting reputation; it is certain that they did not change his literary style. He started to archaize his diction in his earliest poems, and he developed and completed what was almost a language of his own by practising its use in the Old Norse translations. When he turned his hand toward the writing of *Sigurd the Volsung*, and the eight Prose Romances which followed it, his language consisted no more of miscellaneous archaic words reproduced from earlier writers. He had now a diction of his own, and he continued to use it in all the writings which he thought demanded, because of the times in which he set them, a vocabulary distinctly non-modern.

Karl Litzenberg.

Helmut Arntz: Runenkunde. Max Niemeyers Verlag. Halle (Saale), 1935, 329 pp., XV pl.

Nærværende bog er en redegørelse for runeskriften, dens opståen, udvikling og anvendelse. Forf. indleder med ordene: »Ein zusammenfassendes Werk über die Runen ist bitter nötig», og det fremgår af forordet, at det har været forf.'s hensigt at levere den bog, der kunde afløse Ludvig F. A. Wimmers for det moderne runestudium grundlæggende værk: *Runeskriftens Oprindelse 1874*, i stærkt forøget tysk udgave: *Runenschrift 1887*. Om den læsekreds, til hvilken bogen henvender sig, oplyser følgende ord: »Hoffen wir doch die Runologie in Deutschland wieder zum allgemeinen Gegenstand der Forschung zu machen und ihr an allen Universitäten Lebensrecht und Lebensraum zu verschaffen. Dem soll in erster Linie das vorliegende Buch dienen».

Det er en glæde strax at konstatere, at forf. med skarphed vender sig mod den pseudo-videnskab, der vil gøre Tyskland til verdens navle og runerne til jordens ældste skrift, og som en tid stod i kurs i vort sydlige naboland under ledelse af Hermann Wirth, en mand, der har gjort Tysklands videnskabelige anseelse ubodelig skade, så meget mere som ansete lærde blev smittet af hans teorier under den almindelige gryende begejstring for germansk og germanerne. Den ængstelse, man derfor naturligt må nære, når man åbner en bog om runer fra en iøvrigt ukendt tysk forfatters hånd,

forsvinder ved fortalens ord: »Hermann Wirth ist abgetan ... Verantwortliche Germanistik duldet keine Einmischung des Wirthianismus.»

De bøger, afhandlinger og pjecer, forf. har gennemløjet, er særdeles talrige, og han citerer med lige sindsro hovedsprogenes internationale værker og små skandinaviske provinsblade, og hans kendskab til runologiske forfattere strækker sig fra Ludv. F. A. Wimmer og til — R. C. Rasmussen. Men — hvad nytter en ung mands glødende begejstring for emnet, når modenheden mangler, og overblikket savnes; og ikke indvindes, hvad der fattes i modenhed og videnskabelig valeur, fordi naturlig beskedenhed erstattes med en anmassende vi-alene-videtone; det er derfor med bekymring, man efter »Runenkunde» imødeser det af forf. bebudede værk: 'meine Gesamtausgabe aller »deutschen» Runeninschriften'.¹

For at en oversigt over et emne kan blive klar og tilgængelig — og det er vel disse egenskaber, man først og fremmest kan kræve af en universitetslærebog — må forf. forstå at skelne mellem væsentligt og uvæsentligt, og han skulde samtidig være i stand til at vejlede sine læsere. Hr. Arntz er ikke i besiddelse af disse evner: behandlingen af stoffet er ujævn, snart uforholdsmæssig bred, snart så telegrammatisk, at ikke engang det nødtørftigste er medtaget: I sin behandling af Pietroassa-ringen nævner Marstrander alle hidtil fremkomne tolkningsforslag; denne literaturoversigt, der er bogens plan ganske fremmed, (thi fuldstændighed i så henseende er utænkelig), meddeles p. 201, mens man på den anden side forgæves søger oplysning om så vigtige indskrifter som de blekingske fra Björketorp og Stentofen (se p. 196); af Rök-stenen gives kun v. Friesens *oversættelse*. Gørlev-stenen, den eneste danske runesten fra den egentlige runestensalder, der indeholder runealfabetet, er, så utroligt det end lyder, ikke medtaget (kun sporadisk nævnt) i dette hovedsagelig alfabethistoriske værk, hvori mod man et par gange finder nævnt Vesttorp-kammen² (fx. p. 179), som forf. med Stephens anser for urnordisk; med henblik på Tacitus' notae anvender forf. flere sider på at forsikre læseren om,

¹ Denne bekymring mindskes ikke ved kendskabet til Arntz's behandling af indskriften på Steindorff-saxen (*Germania XX*, 1936, p. 127—32). Såvel hans læsning som tolkning præges af dilettantisme og vilkårlighed.

² Det er en middelalderlig kam af almindelig type, af hvilken kun halvdelen er bevaret. Også Valby-amuletten regnes af forf. (med Magnus Olsen) for en urnordisk indskrift; snarest er den at opfatte som en middelalderlig *lyfsten*.

at »ich glaube also fest, dass es sich bei Tacitus um Runen handelt».

Men ikke blot er behandlingen af stoffet ujævn, den er også uklar; man kan slå op i bogen, hvor man vil; overalt forbløffes man over forf.'s evne til at rode tingene imellem hinanden. Tager vi fx. stykket om 'die Griechenhypothese' p. 30—38, spørgsmålet om, hvorvidt runeskriften leder sin oprindelse tilbage til det græske alfabet, så får vi serveret først en hel Salin, så en halv v. Friesen, derpå nogle stumper Ihre, Benzeliuss, Taylor, Gundermann og Hempel, en hel Bugge samt den anden del af v. Friesen efterfulgt af forf.'s egne bemærkninger, af hvilke adskillige desuden til skade for text og referat er strøet rundt omkring i afsnittet.

Forf.'s hovedinteresse er spørgsmålet om runernes oprindelse og hele alfabethistorien; her viser forf. tilløb til en viss selvstændighed, men afsnittet om de yngre runer er blevet stedbarn: dem kender forf. intet til, og han har derfor indskrænket sig til at skrive af efter Wimmer, v. Friesen og Magnus Olsen.¹

I spørgsmålet om runernes oprindelse slutter forf. sig til Hammarström (jfr. p. 74 ff. Magnus Hammarström. Unsere Ansicht); men ligeså kritisk han er indstillet over for Wimmer, Holger Pedersen og v. Friesen, ligeså tillidsfuldt kaster han sig Hammarströms argumenter i vold; gud nåde den stakkels runolog, der havde vowed at fremsætte den antagelse om f- og w-runens oprindelse, som forf. gør til sin! han vilde sandelig — og med rette — have lavet ris til sin bag: »Dass F, w aus nordital. F, w stammt, ist überzeugend»(!), — F »dessen Form wie ein Notbehelf aussieht»(!) o. s. v. Forf. af denne tyske universitetslærebog konkluderer: »... genügt nach meiner Auffassung ... um die Hypothese vom norditalischen Ursprung der Runenschrift endgültig als richtig zu erweisen» (fremh. af forf.). Dette er næppe den rette måde at skrive lærebog på.

Ligeså lidt som man kan udtale sig med sikkerhed om det første runealfabets prototyp, ligeså lidt kan man sige noget bestemt om tidspunktet og stedet for runernes opståen, og ialfald kan man ikke, som forholdene ligger, med nogen rimelighed få presset runernes oprindelse ned på den anden side af Kristi fødsel; og til bestemmelse af stedet savner den objektive bedømmer ethvert fast holdepunkt. Et uløst problem er også runernes rækkefølge; forf.'s fantastier om dette emne (Hempls und meine Theorie p. 128 ff.) burde have været utrykte.

¹ Hvor vidt forf. går i uoriginalitet har Krause slående vist i sin ret skånsomme anmeldelse (Zeitschr. f. deutsch. Altertum LXXIII, 1936 p. 1—6) ved at stille Arntz's text over for dens kilde.

Ved et arbejde som det her omtalte, der i sin disposition, sine referater og bedømmelser afgiver et så åbenbart vidnesbyrd om forfatterens umodenhed og mangel på fortrolighed med det stof, han behandler, vilde det være urimeligt at gå nærmere ind på fejl i enkeltheder samt de talrige sjuskerier (hvor mange procent af registrets sidetal er rigtige?); blot et enkelt eksempel: p. 223 meddeler forf. om Kristusfiguren på den store Jelling-sten, at den strækker sig over to(!) af stenens flader, og gengiver Kristus »mit Kreuz»(!!!).

København.

Erik Moltke.

Ernst Frandsen: Folkevisen, Studier i Middelalderens poetiske Litteratur, Universitetsforlaget i Aarhus. Levin & Munksgaard. København 1935.

Der Verfasser hat sich vorgenommen das überaus schwierige und komplizierte Problem der mündlichen Überlieferung der dänischen Ballade als eines literarischen Genres zu erhellen. Seine Methode soll dabei unabhängig sein besonders von der folkloristischen Forschung (S. 7), vertreten von S. Grundtvig und seinen Nachfolgern, ein Ding, das ihm bereits mit Recht von S. Ek in »Folkminnen och Folktankar» (1935, H. 4. S. 195) vorgehalten worden ist. Als nicht Folklorist, ist es nicht meine Absicht mich in dieser Hinsicht über F:s Werk zu äußern. F. berührt jedoch eine bald hundertzehnjährige Streitfrage auf dem Gebiet der schwedischen Philologie, das Problem der Eufemiavisor, auf eine eingehende Weise, der gegenüber eine Stellungnahme erforderlich erscheint.

Im I. Kap. meint F. mittels der sog. »wechselseitigen Erhellung der Künste» an dem Beispiel von »Kong Valdemar og hans Søster» den Geist des späteren Ma.s in der sadistischen, blutrünstigen Behandlung des Motivs erkannt zu haben. Als Beweismittel wird dabei die parallele Entwicklung in der Behandlung der Christusgestalt in zeitgenössischen Bildwerken herangezogen. Das Resultat der Untersuchung führt F. zur Annahme, dass die sog. »historischen» Balladen, wenigstens in der Fassung, in der sie auf uns gekommen sind, Produkte einer späteren Zeit sein müssen, als die von ihnen behandelten Begebenheiten. Vorsichtig fügt doch F. hinzu: »Men denne sene Datering gælder ene og alene den foreliggende Komposition, bag den kan der forsaavidt godt gemme sig et ældre Digterværk, ja maaske to . . .». An Hand der bekannten Liederhandschrift, des Folio der Karin Brahe, setzt nun F. seine Beweisführung fort, indem er durch Vergleiche mit anderen Fassungen zeigt, wie die Balladen durch Abschreiber und

Sammler nur äusserst wenig geändert wurden, so dass also ihre Umgestaltung zum grössten Teil in den Jahrhunderten der mündlichen Überlieferung vorgegangen sein muss (S. 18—28). Immerhin ein beachtenswerter Versuch, der doch unserer Ansicht nach, was seine Beweiskraft betrifft, auf schwachen Füßen steht. Um nun die Ballade als literarisches Genre chronologisch zu verankern wählt F. die am Anfang des XIV Jhs. ins schwedische übersetzten Eufemiavisor: Herr Ivans Formelschatz wird daraufhin geprüft, inwiefern er unter dem Einfluss der Ballade entstanden sein könnte. (II kap.). Doch — um es gleich zu sagen — hat der Vf. es unterlassen, am Anfang festzustellen, was er mit Formel meint, ein Faktum, das seinen Ergebnissen durchgehend ein unsicheres und zufälliges Aussehen verleiht. Bei Behandlung einer so komplizierten Frage, wie es sowohl die Eufemiavisor als auch die Ballade sind, wird man nicht umhinkommen, die Methode bis aufs äusserste zu schärfen. Jeder der sich mit ma. Literatur beschäftigt hat weiss, dass hier mit blossen, unbestimmten »Reminiszenzen«, Anklängen und Reimpaaren nicht weit zu kommen ist. Unbeachtet sind dabei auch E. Noreens methodische Winke (Samlaren 1930, S. 36) geblieben sowie Daurs (Das deutsche Volkslied) theoretische Betrachtungen über die literarische Formel, ein Studium, das alte Ahnen besitzt.

Ungefähr zehn ziemlich summarisch behandelte Exempel führen F. zur Überzeugung, dass Ivan deutliche Spuren einer Beeinflussung von Seiten der Ballade in der Phraseologie zeigt. (S. 36—42). Balladenformeln seien dem schwedischen Übersetzer, meint F., in Augenblicken der Verlegenheit und des Ringens nach Ausdruck in die Feder geflossen. »I Parentes bemærket« schliesst F. (S. 42), »gør dette Resultat formentlig Ende paa det gamle Stridsspørgsmaal om Eufemiavisernes, *in casu*, Ivan Løveridders oprindelige norske eller svenske Herkomst. Efter alt at dømme, har Folkevisestilen ikke været tilegnet i samme Grad i Norge omkring Aar 1300, som den er det hos Ivans Forfatter.«

Neben diesen epischen weist Iv. doch, wie F. meint, auch lyrische Beeinflussungen auf (III. Kap.), Beeinflussungen die in Stil und Formelschatz an die Gedichte des Peder Ræff (Ende des XV. Jhs) anklingen. F.s Methode wird hier am besten durch seine eigenen Worte geschildert (S. 48): »At Citaterne ikke verbalt dækker hinanden har naturligvis mindre at betyde. Det er det særlige Sprog, det er Ordenes Klang i Verset, og det er Følelsens blide Varsomhed det kommer an paa.« Besonders typische Naturschilderungen, ausgestattet mit den herkömmlichen Vögeln und Blumen, und fernerhin ein Satz, wie »væktara qwædhæ medh søte røst ok mykin glædhæ«, dessen Ursprung im Tagelied zu suchen sei, lassen F. vermuten, es handle sich hier bei dem Übersetzer des Iv.

um eine »Første- eller Andenhaandskendskab til tysk Lyrik« (S. 53). Als Quelle der ganzen Strömung (denn eine solche meint F. festgestellt zu haben) wird dann eine nordische unter deutschem Einfluss stehende Lyrik postuliert (Tilstedeværelsen af en fra Minnesangen stammende nordisk Lyrik, S. 54). Im IV. Kapitel folgt eine Reihe von Beispielen, in denen deutsche lyrische Formeln im Iv. konstatiert und in der nordischen (bes. dänischen) Lyrik bis ins 16. Jh. verfolgt werden. Das angebliche Ausbleiben dieser Formeln sowohl in deutscher als auch nordischer epischer Dichtung dient dabei als Hilfsargument zum Beweis ihrer ausschliesslich lyrischen Provenienz. Den kulturgeschichtlichen Hintergrund bilden bekannte Verbindungen gewisser deutscher Minnesänger mit den nordischen Höfen, über welche der Minnesang in den Norden eingedrungen sein könnte (S. 67 ff). In den folgenden Jahrhunderten hätte dann (S. 70) diese Lyrik im Strom der mündlichen Überlieferung weitergelebt, »da aber lyrische Dinge dem Gedächtnis schwerer fallen als epische« sei sie vergessen worden, hätte aber als Stil z. B. bei Peder Ræff weitergelebt unter beständig neuen Zuflüssen aus Deutschland.

Im V. Kapitel werden 7 Formelbeispiele aus Iv. angeführt, die sowohl der Lyrik als auch der Ballade und zwar letzten Endes dem deutschen Boden entstammen sollen; weder französisch noch englisch finde man sie wieder und auch in mehr peripheren Gebieten des Nordens, in Norwegen, auf den Färöer und Island, wie auch in schwedischer und dänischer Volkstradition weiche die Formel in den Hintergrund (S. 90 f). Die Resultate der Untersuchung über die Formeln fasst F. auf folgende Weise zusammen (S. 90): »Støttet til Erfaringerne fra Ivan Løveridder kan Linjen for de citerede Formlers Historie dermed trækkes op. Det ligger udenfor Diskussion, at de har været i Brug i Østnordisk omkring Aar 1300, Oversætteren indsætter dem uafhængigt af sit Forlæg, de tilhører det almindelige poetiske Sprog, som staar ham til Raadighed. Da de ikke træffes som Formler hverken i den franske chanson eller den engelske Ballade, maa det antages, at Folkevisen ikke har kendt dem fra først af. De er kommet til under Indflydelse fra den europæiske Ridderlitteratur og — som deres Ordlyd godtgør — formidlet igennem Tyskland. I Overensstemmelse med det foregaaende er dette sket i det 13. Aarhundredes sidste Halvdel. Kilderne oplyser ikke, om Romanen har dem fra episk eller lyrisk Digtning, begge Dele er muligt, og de gaar lige let ind i begge Visegenrer. Det er dog naturligt at antage, at de først har haft Plads i Lyriken, som skabtes af de nye litterære Impulser, og derfra er trængt ind i den mindre hoffähige Folkevisen, men nogen synderlig Afstand tør man ikke lægge imellem de to Begivenheder, Formlerne er saa brugbare, at de har haft let ved

at gøre sig gældende hvorsomhelst», was also zu besagen hat, wenn ich wohl verstehe, deutscher Minnesang und Ritterdichtung hätten nordische Lyrik und Ballade zuerst beeinflusst, wonach die letzteren assimilierten Gattungen ihrerseits auf die Eufemiavisor eingewirkt hätten.

Der zweite Teil von F:s Buch ist ausschliesslich der Verwertung der besprochenen Gesichtspunkte für die Geschichte der nordischen Ballade gewidmet. Als Ausgangspunkt werden die sog. »Trylleviser« gewählt, in denen der Vf. ältestes überliefertes Gut vermutet. An Balladen wie die berühmte »Elverskudsvise« (DgF 47) u. a. wird gezeigt, wie Formelwesen und lyrische Zierate als Machwerk späterer Zeit die ursprüngliche stramme Form halb unkenntlich gemacht haben (S. 93—104). Auch Gehalt und innere Form dieser Balladen erweisen sich als alt (S. 105 ff.). An Beispielen konstatiert F. demnach drei Stadien in der Entwicklung der nordischen Ballade: der zentralen Epoche, in der die Elemente der Ritterkultur in die Ballade eingedrungen sind, geht eine Zeit der strammen primitiven weltanschaulichen Haltung voraus; es folgt ihr die Zeit der psychologisierenden, lyrischen und sentimentalen Schilderung, die sich von nun an auch der eingeführten Formel reichlich bedient (112 f.).

Im VI Kapitel geht F. zu dem Problem der zwei- und vierzeiligen Ballade über. Sicherer scheinen hier die Resultate F:s zu sein, wo er mittels einer geschickten Untersuchung zeigt, wie der vierzeilige Typus mit Hilfe von Formeln aus dem alten zweizeiligen entstanden sein müsse. Beteuerungsformeln und dergleichen, die besonders im zweiten Teil der vierzeiligen Strophe vorkommen, stammen letzten Endes aus dem deutschen (S. 129—138). Bezweifeln muss man dagegen die Ansicht, dass die erweiterte Balladenstrophe wegen ihrer Zusätze, die angeblich von erhöhtem Sinn für höfisches Wesen zeugen sollen, notwendig ein Produkt des ritterlichen Zeitalters im Norden sein müsse (S. 143).

Das VII und letzte Kapitel bringt das lapidar gefasste Resultat des besprochenen Werkes in folgenden Worten: »Konstateringen af en lyrisk Stil i Sverrig og Danmark, dannet efter tyske Mønstre i Slutningen af det 13. Aarhundrede udgør Kardinalpunktet af vor Undersøgelse« (S. 145). Weiterhin geht der Vf. über zur Frage der Einwanderung der Ballade in den Norden. Nicht die französische *chanson d'histoire* sei ihr Ausgangspunkt, der vielmehr in den mit spannender Handlung ausgestatteten, rein epischen, doch jedenfalls nur aus zweiter Hand bekannten *lais* liege (S. 147—150). Demnach wäre auch nach F. der bisher üblichen Ansicht von der zweifachen Einwanderung der Ballade nach dem Norden eine Hypothese von der einmaligen Einwanderung des *lai* vorzuziehen. Die bewahrten lyrischen »Einstropher« mit ihrer antithe-

tischen Kompositionstechnik, die man bisweilen als die ältesten nordischen Tanzlieder angesehen hatte, wären eine späte von Deutschland aus beeinflusste Erscheinung (S. 150—162).

Es lohnt sich die Beispiele F's, die er dieser neuen Theorie der Entwicklung des poetischen Stils im nordischen Ma. zu Grunde gelegt hat, einer näheren Prüfung zu unterziehen. Wie schon bemerkt ist die Methode, die zu den eben zusammengefassten Resultaten führte, allzu unscharf und nur wenig zuverlässig. Auch wenn das Exempelmateriale überzeugender gewählt worden wäre, vermöchte es wegen seiner grossen Sparsamkeit kaum die Hypothese zu stützen (S. 36—42).

Bereits der erste Beleg, der den Einfluss der Ballade auf Iv. beweisen soll, ist ziemlich zweifelhafter Art.

Iv. 4645 Thet var een konung badhe riik ok kaat
— ena stund foor honum ful væl aat —

wird als Parallele zu DgF 354 A 1 gestellt:

Skamell bor y Tye,
bode righ och urditt kaadtt;
saa høuiske haffuer handtt søner V,
di II fors ilde adtt.

Es stimmt nicht, dass die Stelle nur ein einziges Mal in der schwedischen und dänischen Ritterepik vorkommt (S. 36). Eine ebenso gute Parallele wäre bereits

Iv. 3139 Iak atte siæx søner rika ok kaat,
ee foor mik ful væl mædhan aat;

Der erste Vers der Stelle entspricht dem frz.

Yv. 3863 Que sis fiz chevaliers avoie,
Plus biaux el monde ne savoie,

was seinerseits bereits in der Saga eine an die schwedische Fassung anklingende Form erhalten hatte: Ív. X, 63 Ek átta sex sonu, ena fríðustu menn ok ena vöskustu riddara (Var: fríðustu menn ok góða riddara). Anstatt des einfachen frz. »biaus» griff dann auch der Schwede zu einer auch anderwärts als »gladh ok kaat» gut belegten Formel (Fl. 53, Fl. 68, RK 2: 5462, Di. 174, Di. 203, Di. 223; »riker ok kater»: Al. 8424; dän: Kristi Efterfølg. 114, 12; Hegelund, Susanna, 12) und reimte *kaat: at*, so wie er bereits Iv. 2081 f. gereimt hatte (vgl. auch denselben Reim Fr. 1969 f). Der Reim selbst verschwindet im späteren Balladenstil, wie dies deutlich Abweichungen in den von F. zitierten Clichéestrophen zeigen:

DgF 19 A 1 Offue hannd boer i Uthiss-kier,
 baade righ och bold med alle:
 saa wenne da haffuer hand søner thou,
 denem lader hand kiemper kalde.

(B rig oc kaad met alle)

und

DgF 32 C 1 Ebbe hannd boer i Skaane,
 hannd ere baade riigh och kaaed:
 saa wene da haffuer hannd søner threi,
 saa wide ganger der saffuenn aff.

Zu alledem kommt dass die Ballade von Ebbe Skammelsøn nach S. Larsen (Ebbe Skammelsønsvisen, København 1923, S. 23) sehr wohl jünger als Iv. sein kann.

Entschieden zu entfernt stehen

Iv. 855 Gudh thakke idher for rika gafuo!
 Iak hafuer nu thet ther iak vil hafua.

und

DgF 131 B 23 »Haffuer tack, her Peder, for eders gaffue!
 det er eder sielff, den iomfrue vill haffue.»

Aus den von F. in Anm. 6. und 8 zitierten Parallelstellen geht hervor, dass der Vf. eigentlich nur die Reim analogie *hafua* : *gafua* im Auge hatte, ein Reim der doch aus Euf. und Ek. gut bekannt ist. (Fr. und Fl. haben auch »rika gafua»: Fr. 1203 f, 3083 f, Fl. 2089 f.) »Reiche Gabe» ist übrigens ganz formelhaft. Nichts nötigt uns den Reim auf Einfluss der Ballade zurückzuführen.

Den Beispielen Iv. 5167 iak veet ængin herra swa riik,
 hon matte ey vara honum liik

und

Iv. 5837 thet veet væl gudh ij himerike,
 iak ma ække vara hans like

stellt F. DgF 40 A 6 zur Seite: Jeg greder ike, for y erre io rig,
 fuld well daa maa y were myn lyg.

In Anm. 9. wird DgF 72 Hand var en Høvding mægtig og rig;
 D 20 angeführt: udi Sverigis Rige var ey mange hans
 liig.

Es handelt sich hier also wohl nur um den Formelrahmen *rik*: (*eylik*, wohl bekannt aus Fl. 731 f, Fr. 939 f, 1953 f. und Ek. Von einem »vrage» der Formel, wie F. behauptet, in Euf. und Ek. kann somit nicht die Rede sein (S. 38). Auch mhd. ist das Reimpaar gut

belegt, so z. B. Íwein 6623 Unde ist edel unde rich:
Sone bin ich niender dem gelich.

Das Auftreten des Formelrahmens in Euf. und Ballade berechtigt noch keineswegs zu weitgehenden Schlüssen über die Einwirkung der letzteren auf Iv., wenn auch der Schwede hier den Sinn des Originals an beiden Stellen formelhaft wiedergibt (Yv. 5718 f, Yv. 6354 f).

Neben Iv. 3506 man matte thet høra langa ledh,
huru biærgh ok dala skulfuo vidher
tha han fiol a iordhina nidher

wird

DgF 39 A 25 Thett matte mand hørre saa langtt aff lie:
huor den iumfru vnder wandit skrieg

gestellt. Iv. 3350 (man matte thet høra swa langa leedh), Fr. 2881 und Fl. 1644 bieten ähnliches, was den ersten Vers betrifft, um den es sich handelt.

Auch die Ausfüllung einer Zeile mit Redeeinführung wie Iv. 1319 The iomfrw swaradhe hænne tha: u. ä. genügt nicht den Einfluss der Ballade wahrscheinlich zu machen. Zudem dürfte Redeeinführung nicht zu dem Üblichen in der Ballade gehören (vgl. J. Steenstrup, Vore Folkeviser fra Middelalderen, S. 202).

Die Sätze Iv. 1345 Luneta tok tha hemelika lee:
und Iv. 6226 Luneta hon swa hemelika lo
können nicht mit DgF 445 A 8 Alle saad thi iumfruer saa hie-
mellig och luo,

verglichen werden. Auch DgF 453 B 7 de baade leggte och loe, gehört nicht hierher. Übrig bleiben von F:s Beispielen somit nur DgF 27 A 33 saa hiemelig der hun luo:, DgF 44 A 19 und DgF 407 B 19 saa lestelig hun luo:, die in der Ballade unzweifelhaft als Formeln aufzufassen sind, zumal sie nicht immer wohlmotiviert dastehen. Das letztere ist aber durchaus im Iv. der Fall. Beide Male lacht Luneta über eine gelungene List »hemelika« in der Anwesenheit ihrer Frau. Dies wird wohl eben so wenig als Formel zu nehmen sein (s. übrigens auch die formellen Abweichungen in den beiden Belegen aus Iv.) als MB I, 189 oc for thy leer hon lönlika. Man kann eben gerade so gut »verstohlen« als »laut« oder »herzlich«

lachen, wie Iv. 1921 Herra Gawian tha swa hiærtelika loo
tha han hørdhe Lunetam tala swo

das doch das frz. Yv. 2431 Mes sire Gauvains mout se rist
De ce qu'ele li conte, et dist:

und somit frei sein sollte vom Verdacht aus der Ballade zu stammen. Vgl. auch

Iv. 1799 Konung Artws siælf at Kæyæ loo
medh alt hans folk ok mælte swo:

Die zweigliedrige bis an den heutigen Tag normale Ausdrucksweise,

Iv. 83 Drötningen monde ther næle ga,
hon stod ther nær och lydde oppa.

geradeso wie der Vers

Iv. 2019 Herra Iwan stod och huxade pa,

bieten wohl nichts so auffälliges, als dass man hier den Einfluss der Ballade annehmen müsste. Der Übersetzer des Iv. liebt es auch sonst sich der zweigliedrigen Konstruktion zu bedienen:

Iv. 3311 Herra Iwan stodh ok thænkte op a
ok kunne ey til anzswar faa,

Iv. 4047 The iomfrw iach før sagdhe ij fra
hon stodh ther nær ok lydde op a.

Iv. 5591 Thæsse riddara ther bardhos swa
the lyddo til ok hørðho op a
at the ther ...

Iv. 1105 Han sat swa længe ok thænkte ther a
til fruan monde thædhan ga.

und Iv. 4777 f, Iv. 2697 (han reedh ther nær ok sa ther a). Ähnliches ist auch mhd. nml. wohlbekannt: MS 1,185 a. als ich stân unt denke; etc. (vgl. Benecke-Müller-Zarncke, »stande« S. 568; Limb. III, 1140. Langhe stont hi ende dochte; etc. vgl. Verwijs-Verdam, »staen«, Sp. 1864.).

Warum Iv. 1830 riddara ok swena medh frugho skara, auf Einwirkung der Ballade zurückgehen soll ist nicht leicht zu ersehen. Ganz überflüssig ist auch die Anführung von Iv. 2941 Ja mæn veet, thet gaar mik swa.

Es dürfte wohl einleuchten, dass man auf diesem Material bauend, keine weitgehenden Schlüsse über Balladenstil im Iv. ziehen kann. Die angeführten Formeln sind gewöhnlich in Euf. oder anderwärts (Ek. Al.) vertreten, oder beschränken sich zum wenigsten keineswegs auf Iv. Fernerhin lässt sich auf blossen Reimpaaren oder blossen Inhaltsp parallelen kein Beweis aufbauen. Damit seien übrigens offensichtliche Parallelen nicht geleugnet, wie ich das u. a. in einer seit mehreren Jahren vorbereiteten Ab-

handlung positiv zu zeigen hoffe. Die weitbekannten Euf. werden aber anderseits eine Tradition geschaffen haben, die sich später auf die von verwandten gesellschaftlichen Kreisen gepflegte Ballade verpflanzt haben kann. Zu bemerken ist dabei die Tatsache, dass die gewöhnlichsten Formeln der Ballade in den Euf. nicht vorkommen. Es darf auch nicht ausser Acht gelassen werden, dass ein grosser Teil der Formeln in Euf. deutscher Herkunft ist, ein Teil aber vom oder von den Übersetzern selbst, deren künstlerisches Talent nicht angezweifelt werden darf, im Laufe der Arbeit gebildet sein kann. An einen nordischen Minnesang glaube ich nicht. Die Formeln, von denen im Folgenden die Rede sein wird, können nicht als lyrisch gekennzeichnet werden, wie dies F. tut. Das deutsche Formelwesen der Euf. muss jedenfalls auf deutsche Quellen zurückgeführt werden. Der Übersetzer des Iv. muss, wie dies gewisse Stellen seines Werkes vermuten lassen in deutscher oder deutsch beeinflusster Literatur bewandert gewesen sein, wo er dann gewisse Formeln aufgriff und in seiner Übersetzung anwandte. Schliesslich weisen die Euf. eine Reihe von Formeln auf, die wahrscheinlich schon seit längerer Zeit in der schwedischen Sprache eingebürgert gewesen sind, sowie auch solche, die zu wiederholten Malen aus der deutschen oder deutsch beeinflussten Literatur in die Schwedische eingedrungen sein können, wie dies besonders deutlich bei den späten lyrischen Gedichten in den Balladenhandschriften des 16. und 17. Jhs. zum Vorschein kommt.

Die folgenden Exempel (S. 51—65) sollen im Einzelnen die Verbindungslinien zwischen Iv. und dem deutschen Minnesang darlegen. Aber auch hier scheint mir F. nicht die zwingenden Beweise angeführt zu haben. So kann die vom Vf. hervorgehobene Ausschmückung der Naturbilder mit Blumen und Vögeln gegenüber dem in dieser Hinsicht enthaltsameren französischen Original dem schwedischen Dichter selbst gut zugetraut werden (z. B. Iv. 209 ff). Auch die isl. Übersetzung spezifiziert hier (Iv. II, 8) *par ilmáði et bezta balsamum* (=: Balsamstaude), während das frz. Original sich mit allgemeinen Angaben begnügt. Ebenfalls dem Auftreten der Nachtigall in Übereinstimmung mit dem deutschen Minnesang (Iv. 430) können wir mit F. nicht die grosse Bedeutung beilegen.

Der Fall	Iv. 1129	första tima iak idher seer miin sorgh forgaar, mit hiarta leer.
und	Iv. 2557	thy at huan thæn tima the han see, tha ma thera hiarta aff glædhi lee.

bietet nach genauer Untersuchung zwei verschiedene Formeln, die sichtbar vom schwedischen Dichter zu einer verschmolzen worden sind und von nun an auf nordischem Boden als solche, gestützt vom Reim *see(r) : lee(r)*, auftreten. (Vgl. Fr. 1345 f, Persenob. 1447 f. und auch die anderen von F. angeführten Fälle). F:s Parallelen die die deutsche Provenienz des Zweizeilers beweisen sollen sind unzulänglich:

swen aber sie mîn ouge an siet
seht, sô tagt ez in dem herzen mîn.

oder   wann ich sie an sich,
so erfreuwt sie mich,   u. dgl.

Der erste Vers des Zeilenpaares ist auf deutschem Boden in Rede-
einführungen gut belegt, gestützt durch den Reim *sach : sprach*
(vgl. J. Wiegand, Stilistische Untersuchungen zum König Rother,
Breslau 1904, Germanist. Abh. H. 22, S. 100 f). Von dort muss er
mit gleicher Funktion in der Reimform *saa : swa* in die schwe-
dische Literatur eingedrungen sein, wo er auch

reichlich auftritt, z. B. Fl. 43 thagar konungin hæenne sa,
tha mælte han ok sagdhe swa

ebenso: Fl. 1316 f, Iv. 1909 f, Iv. 2815 f, Iv. 4389 f, Fr. 997 f (*saa :
tha*, doch: A sagdhe han swa), Fr. 2865 f etc. Den Inhalt der
zweiten Zeile, das »lachende Herz«, hat der Schwede dann auf
eigene Hand aus dem internationalen Formelschatz geschöpft (das
ja in dieser Verbindung deutsch fehlt) und es an die erste bekannte
Zeile angeknüpft. So bestechend auch F:s Exempel ist, werden
wir auch hier dem schwedischen Dichter die Ehre für das Zuwege-
bringen der neuen Formel lassen müssen.

Auch franz. (Art d'aimer) kommt sie vor: Tout le cuer me rit de joy
Quant je la voy (S. 58).

Die Formeln Iv. 2168 Herra Iwan sara ij hans hiæarta sweedh;
und Iv. 3314, Iv. 3463 (dagegen Iv. 6107 Thet swidher mik ij mit
hiæarta sara) dienen ausnahmslos Gefühlen der Unzufriedenheit und
der Not zum Ausdruck. Die deutschen Parallelbelege auf die
F. bei K. Hoerber (Beiträge zur Kenntnis des Sprachgebrauchs im
Volksliede des XIV und XV Jahrhunderts, Berlin 1908, Acta Germ.
VII, 1) hinweist lauten: Vor freud mein herz tut brinnen; Mein
herz hat sich zu dir gesellt und brinnt an allen orten; in der lieb
so brennt mein herz; usw. Hier handelt es sich überall um Liebes-
feuer, nicht einmal um Liebesschmerz, eine ganz allgemeine Vor-
stellung. Dagegen gehört das von F. abgefertigte Balladenexempel

DgF 142 A 17 Jeg haffuer saa ontt y brystedt min,
meg tockis, min hierte vill suide:

noch eher zu dem im Iv. vertretenen Typus. Vgl. das Vorkommen der Redeweise RK 3: 1737 illa monde them alla om hiertadh swidha, Al. 9335 tha tok alexandro illa swiidha, und isl. Bp. II. 156,33 hjartat sviddi innan svá fast sem skorit væri; usw. Die Redeweise, die wohl erst in den schwedischen Reimepen zur Formel geworden war, scheint überhaupt nordisch zu sein, jedenfalls hat sie aber nichts mit der deutschen Lyrik zu schaffen.

Iv. 518 alla mina sorgh ræædh han mik bot.

und die ähnlichen Belege Iv. 1246 und Iv. 2366 verglichen mit Reinmars »des wirt och niemer leides mir unz an mîn ende buoz«, bezeugen nichts für lyrische Beeinflussung des Iv. »Radha bot« ist eine im Norden gut bezeugte Redensweise und der Bezug auf Unglück, Sorge, Kummer u. dgl. ist sachmässig gegeben. Auch die inhaltliche Funktion der Wendung im mhd. (Minneklage), mit der im Auge F. hier verglichen hat, passt nicht auf den Kontext der schwedischen Sätze ein.

Iv. 4698 Iak veet thet aldrih vara ma,
thet vaar sorgh faar een ænda

wird Berngers »des lôn ir got daz mîn trûren hât ende« zur Seite gestellt. Was der Satz mit Fr. 1471 før æn thenne skogh far ændæ; zu tun hat ist unklar. Die Phrase ist auch sonst auf schwedischem Boden bekannt:

Fr. 16 tha togh thet en endhæ, Ek. 2153 (kumber)

ST. 41 oc giorth een ænda minne sorgh oc ysæld. »Fa ænda« kann sich ja ausserdem auf die verschiedensten Dinge beziehen:

Ek. 1083 thera liiff fik ther een ænda
Fr. 511 før æn thenne dagh en endhæ faar.
Fr. 3166 thenne høgtiidh swa en endæ fær.

In der mhd. Epik ist der Ausdruck verbreitet: Parz. 569,25 kummers wære ein ende:

Îw. 4236 Wandez muoz doch mîn senediū nôt
Mit dem tôde ein ende hân.

und auch die nord. Ballade kennt ihn (S. 61).
Wie im vorhergehenden Beispiel wird F. hier an die Minneklage gedacht haben.

Da Iv. 2865 thy at al miin glædhi ær nu ænd
ok sarlika mik til sorghina vænd,

und ähnlich Iw. 6411 f der Bedeutung nach Yv. 3552 f und Yv. 6806 f entsprechen, und da sich derselbe Gedanke sowohl frz. an anderen Stellen wiederfindet als auch deutsch (»leit ze vröuden këren« u. ä., vgl. Íw. 4428 ff, Íw. 6796 f, Parz. 659,22, Parz. 459,28 f, Wigal. 9335, usw.) und zwar in der Epik, wird man die Annahme einer lyrischen Beeinflussung abweisen müssen. Ebenfalls in der dänischen Ballade, wie F. selbst bemerkt (»i et Par decideret sene Numre«, S. 63) ist die Wendung vorhanden. Warum der Gedanke durchaus der Lyrik angehören soll ist nicht zu ersehen. Wenn F. als Parallelen Böhme 108,6 du heffst min junge herte ut fröwden in trurent gebracht, und gar MF. 113,23 min vröude hát mich von sorgen enbunden, heranzieht, steht wohl das schwedische Prosabeispiel MB I, 271 J thänkten illa göra widh mik oc gudh wände (vertit) thz til godho badhe mik oc idher, oc mango manköne, den besprochenen Ivanstellen nicht ferner gegenüber.

Die deutschen Parallelen die F. zu

Iv. 3631 Nu hopar mik a idhra trøst
at allder min anger vardher løst,

(sonst ähnlich: Iv. 3251 f, Iv. 3587 f, Iv. 5223 f) heranzieht, beschränken sich auf Übereinstimmung im Reim *trøst* : *erløst* (von Kummer, Pein etc.) Ausser Fr. 1021 f, Ek. 2260 f, und Ek. 4494 f, wäre hier noch Fr. 2601 f, zu nennen. Es ist interessant zu bemerken wie der Verfasser der Ek. den Reim *trøst* : *løst* zur Bildung einer neuen eigenen Formel gebraucht:

Ek. 3174 komo honom tha til trööst
jak tror at thera panter ward wel lööst

ähnlich Ek. 3422 f (4024 f). Das Reimpaar ist übrigens nicht besonders charakteristisch für die Lyrik vgl. mhd. Erec 9604 ff, Greg. 3775 f, Íw. 5835 f, Íw. 6371 f. Parz. 655,25 f. etc. Anzumerken ist, dass während die mhd. Belege das Verbum meistens auf die Person beziehen, die schwedischen am liebsten von »lösa min anger« etc. sprechen. Auch westnord. kann »leysa villur, leysa vandræði« vorkommen. Der Reim kann doch darum gut dem deutschen entstammen.

Auch die Beispiele F:s welche die Verbindungen des Iv. mit der deutschen Lyrik bestätigen sollten, haben also, wie aus Obigem hervorgeht, einer ernsthaften und kritischen Nachprobe nicht stichgehalten. Recht muss man dagegen F. geben (S. 82—87), wenn er Belege wie Iv. 1751 Han var ij sit hiæрта fro

oder

Iv. 984 ther mik hafuer giort j hiärtit ve

auf mhd. Muster zurückführt. Ebenfalls Iv. 1732 iak vil thet for thiæna om iak ma lifua, findet seine beste Verankerung auf deutschem Boden. Höchst zweifelhaft dagegen ist Iv. 1162 før thy vil iak mik syrghia ij hæl. (Yv. 1603 Seroie je morte d'enui.) und ganz unwahrscheinlich wirkt die Behauptung dass

Iv. 2925 Jak veet thæn ey ij værlidinne til
ther mik hædhan frælsa vil,

das doch Yv. 3614 Il ne sont el monde que dui . . .

übersetzt, auf deutsche Redeweisen in der Art »irne möhtet ûf der erden« zurückzuführen sei. Auch die Behauptung »lösa anger« usw. sei deutschen Ursprungs, stimmt nicht, was die nordischen Verhältnisse bekräftigen. Dabei stimmen ja die von F. zitierten Beispiele aus dem Iv. gut zu der frz. Vorlage (et si vos ost De cusançon et de pesance; Vos ost del cuer et tort a joie!).

Zum Schluss sei noch angemerkt, dass auch Verbindungen des schwedischen Iv. mit Hartman von Aues Gedicht wohl abzuweisen sind. Der Satz

Iv. 443 mik thokte thet vara mykin priis
ræt som iak vare ij paradiis;

(Hartm. Íw. 686 Alsus het ich besezen
Daz ander pardîse.)

deckt sich mit Fl. 1160 som man vare ij Paradiis, der seinerseits dem isl. Fl. XVI, 22 pá pykkiz hann vera í midri Paradisu, und frz.

Fl. 1779 Por la doucor li est a vis
Des sons qu'il est en paradis.

entspricht.

Dass im Iv., und zwar nicht nur im Iv., deutsche Reminiszenzen literarischer Natur vorhanden sind, ist nach den Untersuchungen E. Schröders,¹ A. Lütjens' und E. Noreens, von F. nochmals festgestellt worden. Seiner schwankenden Methode ist es jedoch zuzuschreiben, dass es ihm nicht gelungen ist mittels seiner geistreichen Konstruktion die Wege ihres Eindringens in den Norden richtig zu erfassen.

Warszawa.

Stanisław Sawicki.

¹ Göttingische gelehrte Anzeigen 1882, I. S. 26 und ebda 1916, S. 716.

Torsten Wennström: Tjuvnad och Fornæmi. Rättsfilologiska studier i Svenska landskapslagar. Lund 1936. Gleerupska Universitetsbokhandeln. XVI + 591 sid. Pris 25 kr.

De svenska landskapslagarna hava hittills i alltför ringa utsträckning blivit föremål för vetenskaplig undersökning vad deras reala innehåll beträffar. Orsaken därtill ligger i öppen dag. För ett verkligt fruktbärande studium kräves grundlig både språklig och rättslig förskolning. Ur rätts- och kulturhistorisk synpunkt utgöra lagarna i själva verket ett arbetsfält värdigt en livslång vetenskaplig forskargärning. Undersökningar i begränsade frågor framläggas dock då och då för offentligheten. En sådan är ovanstående arbete av fil. d:r Wennström, till sin utbildning språkman. Med betydande energi och ej mindre dristighet har han givit sig i kast med uppgiften, därvid ingalunda begränsande sig till enbart straffrättsliga frågor. Stora delar av medeltida process- och för-mögenhetsrätt indragas även i undersökningen. Resultatet har också blivit ett arbete på cirka 600 sidor. För tryckningen har åtnjutits bidrag från Längmanska kulturfonden.

Författarens metod är, som sig bör, främst filologisk, hans yttre disposition av ämnet i någon mån juridisk. Själv anser han sig ha inaugurerat en ny forskningsgren, som fått »rättsfilologi» och i vilken »sammanställas filologiska, juridiska, rätts-historiska och kulturhistoriska fakta». De kulturhistoriska äro — fränsett vissa numismatiska argument — skäligen tunnsådda, och rec. har icke lyckats förstå vad förf. gör för begreppslig åtskillnad mellan juridiska och rättshistoriska fakta.

Efter en inledning, däri förf:s metod tillkännagives, behandlas i kap. I. ordförrådet. Häri diskuteras ingående de till stöld och fornæmi hörande termerna i medeltidslagarna. Förf. övergår så till att i särskilda kap. beskriva tjuvgodset, den brottsliga handlingen, brottslingen och den bestulne, ting och stämmor, upptäckt, bevisning, straffsystem, straffutmätning. En sammanfattning av de resultat förf. menar sig hava kommit till gives i kap. »Rätts-historiska utvecklingslinjer och paralleller». Dessförinnan inskjutes en i sig välskrivnen men i ett arbete av föreliggande art helt onödig beskrivning över fornsvenska och andra äldre germanska lagars yttre tillkomstistoria. Slutkap. innehåller »Filologiska undersökningar och resultat», väsentligen av stilistisk art.

Den inledande litteraturförteckningen saknas och såvitt av texten framgår har förf. ej heller rådfrågat så viktiga arbeten som K. Benckert »Om exstinktiva förvärv av lös egendom» (1925), H. Hildebrand »Sveriges medeltid», C. G. Styffe »Skandinavien under unionstiden».

Redan vid läsning av kap. I. om »ordförrådet» studsar en nutida jurist vid förf:s påstående (s. 12, 13) att tjuvnad i modern rätt skulle kunna betyda tjuvgods. En sådan betydelse är modern rätt alldeles främmande, och av rec. rådfrågade modersmåls lärare å olika stadier ställa sig lika oförstående för sitt ämnesområde, nysvenskan. I samma kap. utredas bl. a. begreppen *gornipingsvaerk* och *faefylinger*, såvitt rec. förstår riktigt, såsom skadande av annans kreatur så att inälvorna falla ut, resp. dödande och undandöljande av annans kreatur. Beträffande tolkningen av *agnabaker* har förf. i någon mån kommit vid sidan av det rätta. Anledningen till detta öknamn är säkerligen icke — såsom förf. menar — den, att målsägaren band uttröskade halmviskor på ryggen av den ertappade sädestjuven, utan vedernamnet förvärvades av de spår den stulna sädeskärven satte i form av agnar å tjuvens rygg. Öknamn tillkomma genom någon vederbörandes egen gärning el. egenskap. Jfr t. ex. *brennuvarger*, *kasnavarger* el. de historiska kolbränna, väderhatt, ladulås, gasabog, spränghäst, fredkulla.

Fornæmi förklaras sid. 42 som orättmätigt tillägnande el. kvarhållande av annans egendom i avsikt att bruka den för tillfället el. för alltid. Med rätta framhåller förf. den centrala betydelse kreaturstölder intaga både för lagarnas stöldbestämmelser och i forntidens livsföring. En fullständig parallell därtill erbjuda de angelsaxiska lagarna.

Medan tjuvnad definieras som ett olovligt och hemligt borttagande av annans egendom i avsikt att tillgodogöra sig densamma, förvandlas fornæmi till tjuvnad, om det tillgripna föremålet längre tid begagnas utom räckhåll för ägaren (s. 71). Den vanligaste orsaken till fornæmi är översitteri, fräckhet, likgiltighet, ovarsamhet el. t. o. m. obekantskap med förhållandena. Som förf. påpekar skilja de flesta landskapslagar mellan tillgrepp ute å marken och tillgrepp i el. ur hus. Det bör emellertid framhållas, att visst icke alla ute i det fria befintliga saker kunna bli föremål för stöld. En huvudsynpunkt är den att saken befinner sig »under Guds lås», d. v. s. där den enligt sin ekonomiska bestämmelse bör finnas: sädestraven el. harven ute på åkern, boskap på bete etc. Det är med andra ord produktionen som skyddas. Förf:s teori s. 74 om ett kyrkligt inflytande härvidlag bör bestämt avisas, trots den kyrkliga symbol som åberopats. S. 73 missuppfattar förf. innebörden i »låset», »väggen», »takets». Ej ens »bildligt» betyda dessa ord »rätt», »rättighet», utan rätt i visst hänseende, låset t. ex. närmast vad A. Winroth gav namnet »husfrudöme». Intressant är förf:s framhållande s. 77, mot Thyrén, att iteration av stöld var kvalificerad redan i medeltidsrätten och ej kunde sonas med böter.

I kap. IV utvecklar förf. huruledes den gifta kvinnan så småningom växer till straffrättsligt ansvar för sina gärningar. S. 85 användes ordet »laglott» i annan betydelse än i nutida juridisk nomenklatur. Laglotten är i modern rätt den del av arvlåtarens egendom som ej genom testamente eller gåva lagligen må berövas bröstarvinge vid blivande arvfall. Under äldre medeltid avsåg »*barna lut*» något annat, nämligen barnens andel i bogemenskapen redan under faderns livstid, alltså icke laglott i modern mening. Skillnaden mellan *bospænd* och *bodraet* utredes s. 91 lyckligt, mot Schlyter, dock bör tydligare framhållas att *bospænd* avser den utomstående anstiftarens brott. Däremot måste rec. anmäla sin gensaga mot en annan förf:s mening. Rätten att på stället döda en på bar gärning gripen tjuv är säkerligen ursprunglig — den ligger i den primitiva rättens egen art —, och är ej, som förf. utan närmare bevisning s. 92 vill göra gällande, ett senare utflöde av rätten att fångsla tjuven.

Förf. övergår så till ett helt nytt ämne vid sidan av avhandlingsämnet, nämligen de straffprocessuella reglerna och tingsterminerna. Det är nog icke riktigt som förf. s. 95 uppgiver, att en »svåröverskådlig» klyfta skiljt äldre svensk och norsk-dansk processrätt åt. I förbigående kan jämväl anmärkas att sommartinget bör upptagas bland tingsterminerna i st. för vårtinget i äldre tid (s. 103). Se Nordström a. a. II s. 516 och R. B. 2: 1 i 1734 års lag.

Under rubriken »Upptäckt» behandlar förf. lysning av och efterspanande av stöld samt ertappande å bar gärning. Utförligt beskrives bindande å tjuvens »bak» som bevismedel samt husrannsakan efter stulet gods. Bl. a. diskuteras ordet *kaefti* (s. 139) som på goda grunder översättes med kreatursfälla, fågård. *Iwirlös* och *iwinazslaper* tolkas lyckligt som »utan kappa». Intressant och lärorikt är förf:s redogörelse för taksättningsinstitutet. Som ett »processuellt tvångsmedel» (s. 165) kan det dock icke betecknas, hellre som en säkerhetsåtgärd, vilket är något annat. *Skyut* i Dalalagen, B. B. 35 översättes s. 179 med skjutshäst. Som sammanställningen med häst visar avses ston.

Vid en vidlyftig utveckling av bevisningen i stöldmål skiljer förf. som sig bör mellan förfarandet efter gripande på bar gärning samt vid s. k. humamål, den senare termen ett lyckligt lån av förf. från fornsvenskan.

Rec. finner förf:s utläggningar — mot N. Beckman — av *asyaervitni* övertygande (s. 199 ff). Ordet betyder vittne som granskat synliga spår el. rester efter ett dåd. Härefter upptager förf. de vanskliga frågorna om ed av vittnen och edgårdsmän samt tolkar de invecklade reglerna om hemul och ledsn. Som redan framhållits saknar rec. här hänvisning till senaste arbete

på området, Benckerts. Någon egen mening i dessa tvistefrågor vågar rec. nu icke deklarerera.

Förf. övergår så till straffsystemet, där några av hans nyinlägga stora intresse. Förf:s definition s. 270 å mordbrand är missvisande. Detta brott innebär enligt såväl modern som äldre rätt ett hemligt brandåsättande å bebott hus, men behöver ej innefatta uppsåt att innebränna en människa. S. 274 framlägger förf. en del tankvärda och träffande reflektioner om dödsstraff för stöld å bar gärning. Förf:s uttalanden här strida dock mot hans ståndpunkt s. 92. Utläggningarna s. 284 ff. om straffarten »torv och tjära» synas rec. ej heller väl underbyggda.

Efter en avd. om kroppsstraff kommer förf. till ett parti som rubriceras »Straffarbete och ofrihet». Liksom åtskilliga andra av förf:s uttalanden röjer redan rubriken förf:s bristande juridiska skolning, vilken han visserligen ej heller föreburit. Något straffarbete i teknisk mening förekom nämligen icke i svensk medeltidsrätt, däremot tvångsarbete i Konungens gård för avarbetande av böteseskuld.

I kap. om straffutmätningen visar förf. att västgöotalagarnas *hviska* är ett annat och svårare brott än de andra fastlandslagarnas *snattan*. Resultatet kan betraktas som en rättshistorisk landvinning. Av betydande komparativt intresse är också förf:s påvisande av att bötesbeloppet för stöld motsvarade 8 gånger tjuvgodsets normalvärde i de olika värdeklasserna med undantag för den grova tjuvnaden, där böterna uppgå till mansbotens belopp. Samma princip tror förf. sig kunna visa gå igen i böter för visst slag av fornämi, olovligt bete å annans mark. I samband med åverkan och skadegörelse å hägnad utredes bl. a. innebörden av *störmal*, *lipsmeli*, *rabrut*, *raförning*, *rishofde* samt uttrycken *uraka staka ok hugga hagha* (s. 381), vilket sistnämnda tolkas som liktydigt med *opalbrut*, olovligt bruk av annans jord. I anledning av förf:s fråga sid. 392 not. 4 må i förbigående upplysas att pilplanteringarna å jordvallarna i Skåne ej äro så särskilt gamla. Se Campell: Skånska bygder s. 47. De infördes genom myndighetens försorg, särskilt landshövdingarna W. Bennet, död 1758, Adlerfelt, död 1769. Ännu Linné i sin Skånska Resa omtalar (s. 203) pilar å jordvall som en säregenhet »på ett ställe» i Malmötrakten. — Efter en längre utredning kommer förf. s. 395 till resultatet — i strid med härskande läran — att uppbrytande av råmärken icke i äldsta tid betraktades som ett så svårt brott som å senare kulturstadier. Med all rätt skiljer den juridiska vetenskapen mellan tillgrepp av jaktbart vilt ur annans fångstredskap samt olovlig jakt. Detta är ej blott, som förf. s. 397 menar, en abstrakt princip, utan vilar på livets realiteter, även medeltidslivets. Det redan infångade vilda befinner sig på helt annat sätt i

jägarens besittning än det i skogen fritt kringströvande. Förf:s kritik av Amira är på denna punkt obefogad.

Förf. kommer så in på spörsmålet om skador å annans kreatur. I samband därmed lämnar förf. s. 407 not 69 en på egna iakttagelser i fältet grundad ny tolkning av ordet *gässlingatorva* i Ögl., enligt rec.'s mening vida bättre än den av Schlyter föreslagna och hittills slaviskt upprepade. Fullt korrekt framhålles s. 420 det subjektiva momentet — vinningslystnaden — som det avgörande vid konstituerande av tjuvnad till skillnad från fornæmi. Förf:s översättningar med bibehållande av fornorden äro ej alltid lyckade, så s. 424 »hävel och lässestånd» i st. f. hötjuga och lassmed. S. 348 bibehåller förf. Sdm.-lagens »gissningaskog», ett i ny-svenskan obegripligt ord.

Kap. om fornsvenska och andra äldre germanska lagtexter lämnar en populär och läsvärd sammanfattning av lagtexternas yttre tillkomsthistoria, men — såsom redan påpekats — läsaren frågar sig vad detta ämne har för berättigande i föreliggande arbete. Förf:s polemik s. 435—6 mot den härskande meningen ang. de nordiska lagarna är missvisande. Den härskande meningens företrädes av Amira, *Recht*³ s. 78—9, vilken tvärtom framhåller att de nordgermanska lagarna innehålla mera av det äldre rättstillståndet än de flesta sydgermanska lagar från 500 e. Kr., Schröders av förf. citerade ord avse icke att värdesätta de nordiska rättskällorna, endast att motivera varför han icke medtagit dem för den tyska rätten under frankiska tiden. Anledningen varför Schröder vid sin skildring av den urgermanska tiden icke i större utsträckning använder nordiska belägg är förmodligen att söka i bristande språkkunskap. S. 436 slungar förf. plötsligt in i texten termen *Leges barbarorum*. En förklaring därav bör givas, ty man kan icke begära att rättshistoriskt icke inställda läsare skola utan vidare veta vad därmed avses. De sedvanliga läroböckerna i historia vid gymnasium och universitet nämna intet därom.

I ett särskilt kap. giver förf. så en sammanfattning av de rätts-historiska resultat han anser sig hava vunnit. Med rätta framhålles att germanerna vid vår tideräknings början ej längre voro några halvvida nomader, utan i stor utsträckning åkerbrukande. Det centrala i stöldbegreppet enligt gammalgermansk rätt är enligt förf. det hemliga förfarandet. »Stöld» var därför ursprungligen synnerligen omfattande, varje hemligt tillägnande föll därunder, enl. landskapslagarna ej blott av lös egendom utan även av annans »ära», »hustru» m. m. Anledningen är synbarligen den att »stöld» på lagarnas tid ännu icke stelnat till en teknisk jur. term, vilket lämpligen kunnat framhållas. Jfr f. ö. sådana nutida uttryck som »stjåla sig till något» i betydelsen hemligt el. listigt

förskaffa sig t. ex. tillträde till en lokal, sammanträffande med någon. Rekvisitet i stöldbestämmningen lös egendom liksom det subjektiva rekvisitet höra till yngre utvecklingsstadier. Mycket talar för förf:s mening att gränsen mellan grövre och mindre tjuvnad ursprungligen faststälts med hänsyn till det dåtida normalvärdet å en ko, »kovärdet». Beträffande rättegången kan man, utan att inlåta sig på den av förf. berörda tvistefrågan om ordaliernas ålder i germansk rätt, fastslå att de högre kyrkliga myndigheterna bekämpade detta bevismedel åtminstone sedan slutet av 1100-talet. På Lateransynoden 1215 fördömdes det uttryckligen. Förf:s utläggningar s. 457 om kyrkans inställning äro förty missvisande. Om ordalierna föreligger f. ö. ett svenskt specialarbete (H. af Trolle, 1915), vilket icke av förf. omnämnts och förmodligen icke rådfrågats. Bland svarandens invändningar i rättegången behandlas utförligt hemuls- och ledningsförfarandet. Med rätta framhåller förf. att det primitivaste rättsskicket föreligger i de lagar som starkt begränsa antalet fångesmän och stadga kort tid för hemulförändets avslutande. I äldsta tid innebar lysning å tinget av ett brott även stämning dit, så att en straffprocess inleddes och tjuven fälldes på målsägarens bevisning. Först i Svealagarna får den anklagade ökad rätt till bevisvitsord. Intressant är ock förf:s likställande (s. 491 f.) av det nordiska *tak* såsom processuellt institut med det sachsiska *Anefang*.

Beträffande straffet framhåller förf. med rätta, att talionsprincipen tillhör ett något mera utvecklat rättsskick och är senare än den obegränsade hämnderätten. Däremot är det givetvis obefogat att med förf. hänföra talionsprincipen till samma rättsliga utvecklingsstadium som böterna (s. 496). Bötesersättningen är sannerligen något annat än talionsprincipens: öga för öga, tand för tand. Böterna däremot äro ett led i samhällets försök att försona stridande parter, kompositionsprincipen. Riktig är nog förf:s mening att bland bötesstadgandena de som avse svårare brott äro yngst och att fredlöshetsstraffet genom Konungamaktes ingripande fått en vidgad användning. Mot härskande uppfattning urgerar förf. att det är den starka kungamakten på 1200-talet, som infört det ymniga bruket av fredlöshet. Parallellt med självhämndens ersättande med offentliga straff går enl. förf. utvecklingen från ätteansvar till individansvar. Hårtill må invändas att ätteansvaret fortlevde till in på 1600-talet. Se B. Philpotts »Kindred and Klan» (1913, passim). Med säkerhet förhastad är förf:s mening (s. 502) att frändernas bidragsplikt vid böteserläggandet icke skulle vara äldre än 1100. Redan Tacitus antyder ju dylik (kap. 21 i Germania). Lika förflugen är förf:s tes (s. 506), att dödsstraffet i sv. rätt egentligen tillhör 1200-talet. I stället för annan vidlyftig vederläggning hänvisas till Amira: Todesstrafen

s. 57 ff., s. 183. Däremot kan rec. instämma i förf:s åsikt att dödsstraff vid tjuvnad icke kan motiveras av en åldrig sakralrätt. Talionsprincipens införande i Sverige torde knappast såsom förf. menar huvudsakligen vara att tillskriva kyrkligt inflytande (s. 511), även om talionstanken är särsk. levande i mosaisk rätt. Även för sydgermansk rätt urgerar förf. att dödsstraffet för tjuvnad är sent infört genom Kungl. lagstiftningsakt. Beträffande 40 marks boten gör förf. den intressanta iakttagelsen, att den icke är något nytt utan utgår från den äldre 27 marks boten i silver, vilken omräknats efter myntets försämring. Av ännu större komparativt och kulturhistoriskt intresse äro förf:s utläggningar med siffror huru som i forngermansk liksom i forndisk rätt mansboten motsvarade värdet av omkring 100 kor. En modern läsare gör ofelbart reflektionen att äldre medeltidens kreatursras måste varit synnerligen småvuxen och undermålig, vilket f. ö. är känt genom andra källor och bestyrkes av mark- och mossfynd. (Benäget meddelande av prof. H. Wallengren).

Förf. är djärv nog (s. 525) att fastslå att dödsstraffet för tjuvnad »uppkommit tidigast under slutet av 1100-talet och senast vid mitten av 1200-talet». Man måste uttrycka sin häpnad över en så preciserad datering. Sin reservation i ämnet har rec. redan ovan anmält. Lika underande måste man ställa sig till förf:s skematiska uppställning (s. 525—6) över den rättshistoriska utvecklingsgången.

Sin avh. avslutar förf. med ett rent filologiskt kap. ägnat åt lagbudens relativa ålder. Förf. lancerar här några helt nya facktermer: paleothesm (= fornmäle), neothesm (= nymäle), novellae, avseende lagbudets innehåll, paleofras och neofras lagbudens språkform. Rec. är icke tillräckligt insatt i dessa språkliga frågor för att kunna bedöma dem.

Den om mångsidiga, på vissa punkter även ingående studier i ej blott språkliga ämnen vittnande avhandlingen avslutas med ett nyttigt register över fornsvenska lagställen som översättas och ord som få en förklaring. Arbetets värde ligger i dem.

Malmö.

Ebbe Kock.

Till Red. insända skrifter:

- Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie udg. af Det kgl. nordiske Oldskriftselskab. 1936. 1—2. Halvbind. — 1937. 1. Halvbind.
- Acta Philologica Scandinavica. 11. Aarg. H. 3. 1937.
- Leuvenische Bijdragen. XXVIIIe Jaarg. Af. 3—4. 1936. — Bijblad. Af. 1—2. 1936.
- Budkavlen. Årg. XVI. Nr 1—2. 1937.
- Edda. Nordisk Tidsskrift for Litteraturforskning. Årg. 24. Bind XXXVII. H. 1—2. 1937.
- Folkliv. Tidskrift för nordisk etnologi. Utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien. Red. Sigurd Erixon. 1937: 1. Stockholm 1937.
- Fornvännen 1937. H. 1—3.
- Indogermanische Forschungen. LV. Band. H. 1—2. 1937.
- The American Journal of Philology. Vol. LVIII: 2—3. 1937.
- Leeds Studies in English and kindred languages. 1936. Nr 5.
- Ur Finsk Litteratur. Meddelanden och bibliografiska notiser. Utg. av lektorn i finska språket och litteraturen vid Stockholms Högskola. 1937. Nr 1.
- Maal og Minne 1937. H. 3.
- Norsk måltidende. Styrar og utgevar: Eivind Vågslid. 1. årg. H. 1—10. 1936.
- Norsk måltidende. Utg. av Eivind Vågslid, Eidsvoll. 2. årg. H. 1. 1937.
- Neuphilologische Mitteilungen. XXXVIII. Nr 1—4. 1937.
- Germanisch-Romanische Monatsschrift. Jahrg. XXV. H. 3—8. 1937.
- Namn och Bygd. Årg. 24. H. 1—5. 1936.
- Modern Philology. Vol. XXXIV. Nr 3—4. 1937.
- Publications of the Modern Language Association of America. Vol. LI. Supplement. 1936. -- Vol. LII. No. 1. 1937.
- Philological Quarterly. Vol. XVI. Nr 1—2. 1937.
- Sprog og Kultur. Udg. af Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning. Bd 6. H. 1. 1937.
- Moderna Språk. Årg. 31. Nr 1—6. 1937.
- Studia neophilologica. A Journal of germanic and romanic philology. Vol. IX. No. 1—3. 1937.
- Danske Studier 1936. H. 2—4.
- Nysvenska Studier. Årg. 17. H. 1—2. 1937.
- Nordisk Tidskrift utg. av Letterstedtska Föreningen. Ny Serie. Årg. 13. H. 1—4. 1937.
- Personhistorisk Tidskrift 1936. Årg. XXXVII. H. 1—4. 1937.
- Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Litteratur. Bd 73. H. 4. 1936. — Bd 74. H. 1—2. 1937.
- Zeitschrift für Ortsnamenforschung. Bd XIII. H. 1. 1937.
- Zeitschrift für deutsche Philologie. Bd 62. H. 1—2. 1937.

Lychnos. Lärdomshistoriska Samfundets Årsbok 1937. Upps. o. Sthm 1937.
Stavanger Museums Årshefte for 1935—36. 46. Årg. Stavanger 1937.
Dalarnas Hembygdsbok 1937. Dalarnas Fornminnes- och Hembygds För-
bunds Årsskrift 1937. Falun 1937.

Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Sjette Bind. Eriks sjællandske Lov. Text 4. Udg. af Mogens Lebech under Medvirksomhed af Peter Jørgensen og Peter Skautrup. Kbhvn 1937. — The old Norwegian general law of the Gulathing according to Codex Gl. K. S. 1154 folio. Diplomatic edition, with linguistic-paleographic introduction and four facsimile pages. Edited by George T. Flom. 204 ss. Publ. by the University of Illinois at Urbana. Urbana U. S. A. 1937. — Skrifter af Paulus Helie udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Sjette Bind. Ved Marius Kristensen og Hans Ræder. Kbhvn 1937. — Från stenålder till rokokko. Studier tillägnade Otto Rydbeck den 25 augusti 1937. IX + 391 ss. Lund 1937. — Utdrag ur Magnus Erikssons Landslag med inledning, anmärkningar och glossar utgivet av Emil Olson. Fjärde, oförändrade upplagan. Lund 1937. — Sønderjyske Stednavne. Udg. af Stednavneudvalget. 9. Lev. 1937.

Andersen, Harry, Allitterationen i Ludvig Holsteins Lyrik. (Särtr. af Danske Studier 1936). — Dens., Thøger Larsen. (Särtr. ur Ord och Bild 1937). — Areskog, Gertrud, Östra Smålands folkmål. Inledning. Översikt av ljudläran. Formlära: verböjningen. (Skr. utg. av Gustav Adolfs Akademien. 4). Diss. XXVIII + 280 ss. + 2 kartor. Lund 1936. — Axnäs, Karl, Slavisch-baltisches in altnordischen Beinamen. (Nomina germanica. Arkiv för germansk namnforskning utg. av Jöran Sahlgren. 2). XII + 114 ss. Upps. 1937. — Beckman, Nat., När firades det stora vårtinget i Uppsala? (Särtr. ur [Sv.] Historisk Tidskrift 1937). — Belfrage, Sixten, Svensk språkforskning. En återblick på de sista tjugufem åren. (Särtr. ur Ord och Bild 1937). — Björkman, Gunnar, Eufemismen. Belyst med exempel ur nusvensk prosa. Akad. avh. XIII + 194 ss. Sthm 1937. — Blom, Dorothea, Tyding efter en grunntanke av Grimmismål, et Eddakvede. 17 ss. Stavanger 1937. — Clemen, Carl, Die Bedeutung anderer Religionen für die altnordische Religionsgeschichte. (Sonderabdr. aus Archiv f. Religionswissenschaft XXXIV. 1937). — Collinder, Björn, Germanisch-finnische lehnwortforschung und geschichte der wissenschaft. (Rec. av T. E. Karsten »Beröringar mellan svenskt och finskt folkspråk i Finland med särskild hänsyn till Österbotten» och A. Nordling »Beröringarna mellan germanska och finska språk»). (Sonderabdr. aus den Finnisch-ugrischen Forschungen. XXIII. 1935). — Dens., Erwiderng. (Med anledning av T. E. Karstens svar å förf:s recension av »Beröringar etc.») (Sonderabdr. aus den Finnisch-ugrischen Forschungen. XXIV. 1937). — Dal, Ingerid, Ein archaischer Zug der germanischen Pronominalflexion. (Särtr. av Norsk Tidskrift for Sprogvidenskap. Bind IX. 1937). — Elovsen, H., Två svenska apophtegmasamlingar. (Särtr. ur Vetenskapssocietetens i Lund Årsbok 1936). 58 ss. Lund 1937. — Franzén, Gösta, Vikbolandets by- och gårdnamn.

I. (Nomina germanica. Arkiv för germansk namnforskning utg. av Jöran Sahlgren. 1). Diss. XIV + 249 ss. + karta. Upps. 1937. — Gehl, Walter, Ruhm und Ehre bei den Nordgermanen. Studien zum Lebensgefühl der isländischen Saga. (Neue Deutsche Forschungen. Abt. Deutsche Philologie). 170 ss. Berlin 1937. — van Hamel, A. G., The old-norse version of the *Historia regum Britanniae* and the text of Geoffrey of Monmouth. (Särtr. ur *Études celtiques publiées par J. Vendryes*. 1936. No. 2). — Harding, E., Fsv. *Upsalir* och *Upsalar*. (Särtr. ur *Namn och Bygd*. Årg. 24. 1936). — Dens., Språkvetenskapliga problem i ny belysning eller Bidrag till nordisk och germansk språkhistoria. H. 1. (57 ss). Lund 1937. — Henningsson, Hilma, Välläsningens konst. Femte, omarbetade upplagan. Sthm 1937. — Hummelstedt, E., *Nomina actionis i östsvenska dialekter, tre principer för bildande av sådana*. (Särtr. ur *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 1936). — Indrebø, Gustav, Þinghá. (Särtr. ur *Namn o. Bygd*. Årg. 25. 1937). — Dens., God norsk. Innlegg i målbrigdesaki. 75 ss. Bergen 1937. — Jacobsen, Lis, Ole Worms Beskrivelse af Jelling-monumentet. (Særtr. af Vejle Amts Aarbøger 1937). — Kjellberg, Lennart, Stildrag i Hjalmar Söderbergs »Förvillelser» och »Martin Bircks ungdom». (Skr. utg. av Samfundet för stiltforskning genom Nils Svanberg. III). 30 ss. Upps. och Sthm 1937. — Knudsen, Trygve, og Sommerfelt, Alf, Norsk Riksmålsordbok. H. 21. (*kurere—ldvevågg*). Oslo 1937. — Kraft, Salomon, Karlskrönikans datering. (Särtr. ur [Sv.] *Historisk Tidskrift*. 1937). — Lárusson, Ólafur, Ætt Egils Halldórssonar og Egils saga. With a summary in english. (*Studia Islandica. Íslenzk Fræði. Útgefandi: Sigurður Nordal*. 2.). 38 ss. Reykjavík o. København 1937. — Lie, Hallvard, Studier i Heimskringlas stil. Dialogene og talene. (Skrifter utg. av Det norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. *Hist.-Filos. Kl.* 1936. No. 5.) Oslo 1937. — Lindgren, John, och Gentz, Lauritz, Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik. Del II. H. 11. Sthm 1937. — Lindroth, Hj., Tre svenska språkforskare [G. Cederschiöld, E. Hellquist, Axel Kock]. Gbg 1937. — Dens., Eine terminologische Hauptfrage. (Ur *Mélanges de linguistique et de philologie offerts à Jacq. van Ginneken* 21 avril 1937). — Dens., *Isl. sef*, altschw. *sæf*, u. s. w., 'Binse'. (Sep. ur *Mélanges Linguistiques offerts à M. Holger Pedersen* 1937). — Dens., »Mitt i planeten». (Särtr. ur *Nordiska Folkminnesstudier*. Tillägn. Sverker Ek, Folkminnen och Folktankar 1937). — Dens., Das Sprachgefühl, ein vernachlässigter Begriff. (Sonderdr. aus *Indogerm. Forschungen*. Bd LV. 1937). — Ljunggren, K. G., Studier över verbal-sammansättningen i 1500-talets svenska. (Lunds Universitets Årsskr. N. F. Avd. 1. Bd 32. Nr 6). X + 191 ss. Lund 1937. — Modéer, Ivar, Färdvägar och sjömärken vid Nordens kuster. Namntolkningar. (Arb. utg. med understöd av Vilhelm Ekmans universitetsfond, Uppsala. 45). VIII + 139 ss. Uppsala, Leipzig, Haag, Cambridge 1936. — Nijhoff, Piet Onno, De Flóamanna Saga. Een text-kritische beschouwing over de samenstelling en de bronnen. Diss. 195 ss. Arsen 1937. — Nordén, Arthur, Tre märkliga run-fynd vid Söderköping. (Särtr. ur *S:t Ragnhilds Gilles Årsbok* 1937). — Dens., Söderköpingsstenen. En nyfunnen runsten med magiskt syfte från

»övergångstiden». (Särtr. ur Fornvännen 1937). — Ohlmarks, Åke, Heimdalls Horn och Odins Auge. Studien zur nordischen und vergleichenden Religionsgeschichte. Diss. VII + 399 ss. Lund 1937. — Orlof, Fr., Runeindskriften paa Elfenbensrelieffet i Berlin. (Særtr. af Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1936). — Peterson, P. N., Ordbok över Valldamålet. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund. 3). Tredje häftet (*fårpläga-ijän*). Lund 1937. — Palmér, Johan, Undersökningar i Olavus Petris språk. II. (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 33. Nr 1). 116 ss. Lund och Leipzig 1937. — Pipping, Hugo, Zur homerischen Metrik. Eine statistische Untersuchung. (Särtr. ur Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Humanarum Litterarum. IX. 6. 1937). — Reichardt, Konstantin, Runenkunde. 126 ss. + 12 bildpl. Jena 1936. — Rooth, Erik, Zu den I-umlauten im keltischen und germanischen. (Särtr. ur *Mélanges de linguistique et de philologie offerts à Jacq. van Ginneken à l'occasion du soixantième anniversaire de sa naissance*, 21 avril 1937. Paris 1937). — Rosenberg, G., Hjortspringfundet. Med bidrag af Knud Jessen og Fr. Johannessen. With english summary. (Nordiske Fortidsminder. III. Bind. 1 Hefte. Udg. af det Kgl. nordiske Oldskriftselskab). 111 ss. 4° + 3 planscher. Kbhvn 1937. — Ross, Alan S. C., Studies in the accidence of the Lindisfarne Gospels. (Leeds school of english language texts and monographs: number II). 179 ss. Leeds 1937. — Seip, D. A., Skriftnorm og talemål i Norge i det 13. hundreår. (Særtr. av Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap X. 1937). — Dens., En liten norsk Sproghistorie. Syvende utgave. Oslo 1937. — Dens., Norsk grammatikk (Bøygjingslæra i norsk landsmål). Tiande utgåve. Oslo 1937. — Skautrup, Peter, Sønderjyllands Stednavne. (Särtr. ur Sønderjydske Aarbøger. III. Række. 1. Halvbind. 1937). Aabenraa 1937. — Svanfeldt, Gunnar, Posten 1768—1769 och dess författare. Ett litteraturhistoriskt bidrag till studiet av Frihetstidens sista skede. Akad. avh. (Upps.). 749 ss. Sthm 1937. — Sveinsson, Einar Ól., Sagnaritun Oddaverja. Nokkvar athuganir. With a summary in english. (Studia Islandica. Íslenzk Fræði. Útgefandi: Sigurður Nordal. 1). 51 ss. Reykjavík och København 1937. — Svärdström, Elisabeth, Johannes Bureus' arbeten om svenska runinskrifter. (K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handl. Del 42:3). 94 ss. (varav 26 ss. avbildningar). Sthm 1936. — Tilander G., Origen y evolución del verbo *esquilar*. (Särtr. ur *Studia Neophilologica*. Vol. IX. 1937). — Wadstein, Elis, Svinnegarn, ett gammalt kultcentrum i Svealand, urhem för sveanamnet. (Särtr. ur *Rig. Årg. 20*. 1937). — Östergren, O., Nuvensk ordbok. H. 67—68. Sthlm 1937.

NORDISK FILOLOGI

Rättelse.

Vid tryckningen av illustrationerna till Erik Noreens uppsats »Fsv. -biören etc.» har facs. 3 (Ämbetsbok s. 1) av misstag vänts upp och ned.